

SZILÁGYI DEZSŐ BESZÉDEI

*

SZERKESZTIK

FAYER GYULA

VIKÁR BÉLA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1910

SZILÁGYI DEZSŐ BESZÉDEI

HARMADIK KÖTET

KÖZÖS ÜGYEK ÉS ROKON TÁRGYAK

SZERKESZTETTE

Dr FAYER GYULA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

ÁTTEKINTÉS A III. KÖTET TARTALMÁHOZ.

(AZ I. KÖTET FOLYTATÁSA.)

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS. 3-7. lap.

Okkupációs tárgyak a képviselőházban és a delegációban. Az új Tisza-minisztérium. Andrássy gróf lemondása a külügyminiszterségről. A pártok alakulása.

SPIZZA KÖZSÉG BEKEBELEZÉSE. 7-10. lap.

A törvényjavaslat tárgyalása a Házban. Tisza Kálmán, Hegedűs Sándor, Simonyi Ernő felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 április 29-én. 8—10. lap.

MEGTAGADHATJA-E AZ ORSZÁGGYŰLÉS A DELEGÁCIÓ ÁLTAL MEGSZAVAZOTT KÖLTSÉGEK FEDEZETÉT?

10-12. lap.

Szapáry Gyula gróf törvényjavaslata a rendkívüli hadi kiadások fedezése iránt. Hegedűs Sándor, Csanády Sándor, Helfy Ignác, Apponyi Albert gróf, Madarász József felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 május 29-ikén. 11. lap.

BOSZNIA ÉS HERCZEGOVINA KÖZIGAZGATÁSÁNAK SZERVE-
ZÉSE. 12—94. lap.

Tisza Kálmán indítványa bizottság kiküldése iránt. Simonyi Ernő, Apponyi Albert gróf, Szilágyi Dezső felszólalásai. Bizottsági tárgyalás.

Szilágyi Dezső felszólalása a bizottságban 1879 október 20-ikán. 13. lap.

Az osztályokhoz utasítsa-e a Ház a törvényjavaslatot? Beöthy Ákos indítványa.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 október 23-ikán. 14. lap.

A képviselőház tárgyalása. Mi körül forgott a vita.

Simonyi Ernő határozati javaslata. Polit Mihály felszólalása.

Osztrák-magyar-török egyezmény.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 november 11-ikén. 17—48. lap.

Kik vettek még részt a vitában.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1879 november 17-ikén. 49—70. lap.

Tisza Kálmán válasza. Szavazás. Kik szavaztak az ellenzékkel.

Az 1. §. tárgyalása. Éles Henrik módosítványa. Tisza Kálmán, Apponyi Albert gróf felszólalásai, Dárday Sándor felszólalása és módosítványa.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 november 18-ikán. 73—75. lap.

Dárday Sándor személyes nyilatkozata.

Szilágyi Dezső válasza. 75. lap.

Az 1. §. a bizottsághoz utasíttatik.

A 6. §. tárgyalása. Molnár Aladár módosítványa. Tisza Kálmán nyilatkozata.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 november 18-ikán. 76—78. lap.

Szavazás.

Napirendi vita. Madarász József és Tisza Kálmán felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 november 18-ikán. 79—81. lap.

Ormay Károly személyes nyilatkozata.

VII

Szilágyi Dezső válasza. 82. lap.

Ivánka Imre személyes nyilatkozata. Szavazás.

Újabb bizottsági jelentés az 1. §-ról.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 november 27-ikén. 84—93.

lap.

Szavazás.

A főrendiház határozata. Az osztrák Reichsrat tárgyalása.

A VÉDELMI ERŐ LÉTSZÁMA. 94-104. lap.

Szende Béla törvényjavaslata a Házban. Pulszky Ágost és Ugron Gábor határozati javaslatai. Apponyi Albert gróf módosítványa az 1. §-hoz.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 november 26-ikán. 96—103.

lap.

Szavazás. A főrendiház tárgyalása.

A Reichsrat tárgyalása.

DELEGÁCIÓ. AZ 1878-81. ORSZÁGGYŰLÉS II. ÉS III. ÜLÉS- SZAKA. 104-141. lap.

Szilágyi Dezső kérdései és Haymerle báró nyilatkozatai a külügyi albizottságban.

Andrássy Gyula gróf nyilatkozata.

Szilágyi Dezső nyilatkozata az ellenzék magatartásáról.

105. lap.

Külügyi tárgyalás a teljes ülésben.

Szilágyi Dezső felszólalása 1880 január 17-ikén. 106—109.

lap.

Andrássy Gyula gróf nyilatkozata.

A pénzügyi költségvetés tárgyalása.

Szilágyi Dezső felszólalása 1880 január 17-ikén.

110—112. lap.

Wahrman Mór felszólalása.

Szilágyi Dezső válasza. 113. lap.

A megszállás költségei. Szilágyi Dezső felszólalása 1880 január 21-ikén. 113—119. lap.

VIII

Bolla Kálmán nyilatkozata. Apponyi Albert gróf válasza. Közös szavazás a szegedi laktanya költségeről.

Tisza Lajos üdvözlő beszéde a III. ülészakban és ő Felsége válasza. Apponyi Albert gróf és Szilágyi Dezső tiltakozása az elnöki beszéd miatt. 120. lap.

Szilágyi Dezső kérdései és Haymerle báró nyilatkozatai a külügyi albizottságban. 121—123. lap.

A hadügyi költségvetés a teljes ülésben. Az adminisztratív megtakarítások kérdése.

Szilágyi Dezső felszólalása 1880 november 10-ikén. 123. lap.

Tisza Kálmán nyilatkozata. Szilágyi Dezső válasza. 125—127. lap.

Gyürky Ábrahám gróf és Pulszky Ágost felszólalása.

Szilágyi Dezső személyes felszólalása. 127. lap. Tisza Lajos elnöki nyilatkozata.

Megszállási költségek. Baross Gábor beszéde.

Szilágyi Dezső beszéde 1880 november 26-ikán. 129—133. lap.

Szlávy József, Andrássy Gyula gróf és Tisza Kálmán válasza.

Szilágyi Dezső újabb beszéde. 135—140. lap.

Szlávy József újabb nyilatkozata.

Szilágyi Dezső nyilatkozata. 141. lap.

AZ EGRI ZÁSZNÓSZÉRTÉS. 142-152. lap.

Eger város panasza; a törvényhatóságok feliratai a magyar állam jelvényeinek megvédése iránt. A kérvényi bizottság jelentése a Házban. Vécsey Tamás, Komjáthy Béla, Tisza Kálmán felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszéde 1880 deczember 14-ikén. 143—152. lap.

BESZÁMOLÓ. 152-179. lap.

Szilágyi Dezső beszéde 1881 június 6-ikán.

PROGRAMMBESZÉD. 179-196. lap.

Szilágyi Dezső beszéde 1881 június 19-ikén.

Választás.

AZ 1881-84. ORSZÁGGYŰLÉS VÁLASZFELIRATA. 196-224. lap.

A pártok felirati javaslatai. Kik vettek részt a vitában.
Szilágyi Dezső beszéde 1881 október 17-ikén. 198—224.

A KÜLÖN VÁMTERÜLET ÉS A MÉRSÉKELT ELLENZÉK.
224-227. lap.

Helfy felszólalása.

Szilágyi Dezső nyilatkozata 1882 január 21-ikén. 225—
227. lap.

DELEGÁCIÓ. (1881.) 227-253. lap.

A külügyi albizottság tárgyalása. Németországhoz való viszonyunk. Szilágyi kérdései; Kállay Béni nyilatkozatai. A vámjvedelem elégtelensége a fogyasztási adók visszatérítésére. Fáik indítványa.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1881 november 14-ikén. 229. és 230. lap.

Szlávy nyilatkozatai.

Takarékosság a hadügyi költségekben. Katonai akadémia Magyarországon.

Szilágyi Dezső beszéde 1881 november 15-ikén. 231—
237. lap.

Adminisztratív megtakarítások. Pulszky Ágost indítványa.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1881 november 15-ikén. 237—240. lap.

Szlávy válasza. Szilágyi újabb nyilatkozata. 240. lap.

Ideiglenes védtörvény életbeléptetése Boszniában.

A boszniai igazgatás és költségek ellenőrzése. Apponyi gróf, Szlávy és Csáky Albin gróf felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszédei 1881 november 16-ikén. 241—
252. lap.

A DELEGÁCIÓ RENDKÍVÜLI ÜLÉSSZAKA. (1882.) 253-267. lap.

A hercegovinai és dalmáciai lázadás költsége. Az ellenzék álláspontja. Andrassy gróf és Szilágyi Dezső nyilatkozatai az albizottságban. Az okkupáció politikája a teljes ülésben.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 február 4-ikén. 255—267. lap.

A HERCZEGOVINAI LÁZADÁS KÖLTSÉGEI A KÉP VISELŐHÁZBAN. 267-324. lap.

Helfy határozati javaslata a költség fedezetének megtagadása iránt. Az ellenzék többi részének álláspontja.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 február 23-ikán. 268—293. lap.

Szontágh Pál személyes felszólalása. Szilágyi Dezső válasza. Polónyi Géza személyes felszólalása.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1882 február 25-ikén. 297—319. lap.

Polónyi Géza személyes felszólalása. Szilágyi Dezső válasza. 321. lap, Tisza Kálmán felszólalása. Szilágyi Dezső helyreigazítása. 322. lap.

A VÉDERÓTÖRVÉNY MÓDOSÍTÁSA. 324-344. lap.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 márczius 23-ikán. 324—332. lap.

Ifj. Ráday Gedeon gróf és Tisza Kálmán felszólalásai.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1882 márczius 24-ikén.

332—344. lap.

A törvényjavaslat a Reichsratban.

A HATÁRVÁMFÖLÖSLEG ELMARADÁSA. 344—349. lap.

Határvámfölsleg és adó visszatérítés. Illetékességi kérdés a vám jövedelemben való hiány és a fedezet megállapításánál.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 márczius 30-ikán. 345—349. lap.

DELEGÁCZIÓ. (1882.) 350-377. lap.

Újabb költség a hercegovinai lázadás leverésére. Andrássy Gyula gróf bírálata az albizottságban; Kálnoky gróf válasza. Szilágyi Dezső kérdése; Szlávy válasza. Törlés a kormány előirányzatából. A fedezet kérdése. Az ellenzék álláspontja a teljes ülésben.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 április 20-ikán. 351—362. lap.

Szilágyi Dezső második beszéde 1882 április 20-ikán. 363—366. lap.

Haynald Lajos elnök megjegyzése; Szilágyi válasza.

A delegáció illetékessége a megszállott tartományokban való középítkezések költségeinek megszavazására. Apponyi Albert gróf indítványa.

Szilágyi Dezső újabb beszéde 1882 április 20-ikán. 367—371. lap.

Tisza Kálmán és Andrássy Gyula gróf felszólalása.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 április 20-ikán. 373—376. lap. A delegációk együttes ülése. Szlávy lemondása.

A DELEGÁCZIÓ ILLETÉKESSÉGE. 377—454. lap.

A boszniai költségek fedezete a képviselőházban. Szilágyi, Eötvös, Hegedűs, Wahrmann, Tisza Kálmán felszólalásai a pénzügyi bizottságban. Mi körül forgott a vita a Házban. Dárday Sándor beszéde.

Szilágyi Dezső beszéde 1882 május 17-ikén. 380—415. lap.

Jókai beszéde, Szilágyi személyes nyilatkozata, Tisza Kálmán, Apponyi gróf beszédei, Dárday és Szilágyi többszöri személyes nyilatkozatai.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1882 május 25-ikén. 424—451. lap.

Tisza Kálmán válasza; Szilágyi személyes felszólalása. Szavazás. A főrendiház tárgyalása.

DELEGÁCZIÓ. (1882.) 454-485. lap.

Szilágyi kérdései a külügyi és a négyes albizottságban; Kálnoky gróf és Kállay Béni nyilatkozatai.

Katonai nyugdíjak; hitel túllépések a zárószámadásban: Szilágyi Dezső beszéde 1882 november 13-ikán. 457—

460. lap.

A delegáció illetékessége:

Szilágyi Dezső beszéde 1882 november 13-ikán. 460—

461. lap.

Hegedűs és Tisza Kálmán felszólalásai.

Szilágyi Dezső válasza. 462. lap.

A hadsereg területiális rendezése és az új katonai akadémia.

Szilágyi Dezső beszédei 1882 november 13-ikán. 463—

467., 468—471. lap.

Haynald elnök megjegyzése; Szilágyi válasza. Tisza Kálmán, Andrássy Gyula gróf a magyar miniszter szóvási jogáról a delegációban. Az okkupáció előzményei; Fáik nyilatkozata.

A lázadás okai a megszállott tartományokban; beruházások:

Szilágyi Dezső beszédei 1882 november 5-ikén. 474—

481., 481—482. lap.

Andrássy Gyula gróf beszéde. Szilágyi Dezső válasza.

483. lap.

Andrássy gróf újabb felszólalása.

KÖZÖS ÜGYEK ÉS KOKON TÁRGYAK.

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁG- GYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS.

Az 1878—81-iki, később pedig az 1881—84-iki országgyűlés tárgyalásaihoz jelentékeny anyagot szolgáltattak a kormánynak Bosznia és Hercegovina megszállásával kapcsolatos előterjesztései.

Az 1878—81-iki országgyűlés válaszfelirati vitáját és a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló javaslat tárgyalását e munka első kötete foglalja magában.*) E két tárgy után a megszállott tartományok közigazgatásának szervezéséről szóló törvényjavaslat körül folyt nagyarányú vita a Házban. A delegációt is minden ülészakban foglalkoztatta a megszállás költsége, és ezzel kapcsolatosan erős viták folytak, még pedig mind a delegációban, mind a képviselőházban, a közösügyi bizottságok illetékességének határvonala körül.

Az újonczozás alkalmából, melyet a megszállott tartományokban 1881-ben a rendeleti úton életbeléptetett ideiglenes véd-törvény alapján foganatosítottak, Hercegovinában és Dalmáciában lázongás ütött ki. A megfélemezésükre szükséges költségek engedélyezése végett kétszer is össze kellett hívni a delegációkat.

Széll Kálmánnak a pénzügyminiszteri állásról való lemondása után **) a Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt 1878 december havában újra alakult kormány tagjai voltak: ő felsége személye körüli miniszter Wenckheim Béla báró, ki ez állását

*) L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. k. 268—312. 1. és 372—423. 1.

**) Széll Kálmán lemondásának okait tüzetesen kifejtve 1. e munka első kötetének 239. lapján.

egészen 1879 július 7-ikén történt haláláig viselte; utóda Orczy Béla báró lett; pénzügyminiszter volt Szapáry Gyula gróf; vallás- és közoktatásügyi miniszter Trefort Ágost; közmunka- és közlekedési miniszter Pécliy Tamás, egészen 1880 április 14-ig, midőn a képviselőház elnöke lett; a miniszterségben utódja Ordódy Pál, majd Kemény Gábor báró volt; honvédelmi miniszter Szende Béla, egészen 1882 augusztus 18-ikán bekövetkezett haláláig; utóda ifj. Ráday Gedeon gróf; Ráday gróf azonban csak rövid ideig töltötte be e tiszteket, mert 1883 végén meghalt; 1884-ben Fejérváry Géza báró foglalta el a honvédelmi miniszter állását, minekutána már 1872 óta e minisztérium államtitkára volt; földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter az új minisztériumban előbb Kemény Gábor báró, később pedig, midőn Kemény báró a közmunka- és közlekedésügyi miniszterséget vette át, Széchenyi Pál gróf; igazságügyminiszter Pauler Tivadar, egészen 1886-ban bekövetkezett haláláig; utóda Fabiny Teofil; a horvát-szlavon-dalraát miniszter állását Bedekovics Kálmán töltötte be.

A belügyi tárczát a fúzió létrejöttétől fogva egészen 1887-ig Tisza Kálmán a maga kezében tartotta; ekkor a miniszterelnök-ség mellett a pénzügyi tárczát is vállalta.

Andrássy Gyula gróf 1879 szeptember 22-ikén a külügyminiszteri állástól való fölmentését kérte s a fölmentés október 8-ikán meg is történt.

Külügyminiszterségének úgyszólván utolsó napjaiban, 1879 augusztus 27-ikén, Andrássy gróf Gasteinban meglátogatta Bismarck herceget. Itt jött létre a két államférfi közt az a megegyezés, mely Ausztria-Magyarország és a német birodalom szövetségének alapjául szolgált. Az orosz sajtónak német-ellenes szenvedélyes hangja s egyidejűleg orosz csapatoknak a német és az osztrák határon való fenyegető elhelyezése volt erre a közvetlen ok. A szövetségi tervezetet Bismarck hercegnek Gasteinból való hazatérése előtt Bécsben tett látogatásakor, három napi újabb tárgyalás után, szeptember 24-ikén írták alá Schönbrunnban.

Hitelt érdemlő forrás szerint Andrássy gróf a külügyminiszteri állásból való, már korábban elhatározott távozását a szövetségi tárgyalás okából halasztotta el.

A képviselőház tárgyalásai során egyesek többször foglalkoztak Andrassy gróf visszalépésének okával. Hivatalosan a volt külügyminiszter egészségi állapotát adták okul, de minden oldalon, Magyarországon is, a külföldön is, parlamentben és sajtóban más és más, be nem vallott okokat kerestek a lemondás ténye mögött. A képviselőházban Tisza Kálmán miniszterelnök a hozzá intézett kérdésre több alkalommal nyilatkozott is ez iránt, de a különféle kombinációkat mindannyiszor csak a hivatalosan kijelentett ok ismétlésével czáfolta meg.

Minthogy Andrassy gróf keleti politikája, mely az okkupációra vezetett, még huzamosabb időn át mind Magyarországon, mind Ausztriában az ellenzéki pártok kitartó támadásának és éles bírálatának állandó tárgya volt: politikájának a magyar delegációban, mint ennek tagja, ő maga többször védelmére kelt.

Andrassy gróf utóda a külügyminiszterségben Haymerle Henrik báró addigi olasz nagykövet lett.

A külügyminisztérium magyar osztályfőnöki állását ezidőben Kállay Béni töltötte be.

Haymerle bárónak 1881 október 10-ikén történt halála után a külügyminisztérium ideiglenes vezetését, Szlávy közös pénzügyminiszter felelőssége mellett, Kállay Béni osztályfőnök vette át, november 20-ikán pedig Kálnoky Gusztáv gróf szentpétervári nagykövetet nevezte ki a király külügyminiszterré.

Közös hadügyminiszter 1876-tól 1888-ig Bylandt-Rheidt gróf volt.

A képviselőház elnöki méltóságát az 1878—81-iki országgyűlés elején Ghyczy Kálmán töltötte be. Hajlott korára való hivatkozással Ghyczy 1879 április 2-ikán mind az elnöki állásról, mind a képviselőségről lemondott. Helyébe a Ház Szlávy Józsefet választotta elnökévé.

Szlávy 1880 április 2-ikán, tehát éppen egy évvel ezután, Hofmann Lipót báró utódjául közös pénzügyminiszterré nevezetett ki. A képviselőház elnöki állásában Péchy Tamás addigi közmunka- és közlekedésügyi miniszter követte. A szélsőbaloldal vele szemben Irányi Dánielt jelölte és jelöltjének 62 szavazatot juttatott. Péchy Tamás az elnöki állást egészen 1892-ig viselte.

A Ház alelnökei az 1878—81-iki országgyűlésen Várady Gábor és Kemény János báró voltak. Várady 1879 augusztus

17-én lemondott és utódjául (nógrádi) Szontágh Pált választotta a Ház.

A reá következő 1881—84-iki országgyűlésen a Ház elnöki és alelnöki állásait ugyanezek töltötték be.

Az 1878—81-iki országgyűlésen a képviselőház tagjai pártok szerint így oszoltak meg: szabadelvűpárti volt 241, mérsékelt ellenzéki 74, 48-as és függetlenségi 72, pártonkívüli 26. A kormány többsége eszerint elég jelentékeny volt, de a kényesebb természetű tárgyaknál, különösen amelyek az okkupáció politikájával voltak kapcsolatosak, a szabadelvű pártnak igen jelentékeny része rendszeren tartózkodott a szavazástól, míg az ellenzéki pártok tömör sorokban vonultak fel, úgy hogy a többség ilyen esetekben alig érte el a húsz szavazatot, nem egyszer pedig csupán csak a miniszterek és államtitkárok szavazatai juttatták a kormányt többséghez.

Az 1881—84-iki országgyűlésen az országos választások eredménye ez volt: szabadelvűpárti 222, mérsékelt ellenzéki 84, függetlenségi 88, pártonkívüli és nemzetiségi 14.

A szabadelvű pártnak nevesebb és ismertebb tagjai voltak a szóban levő két országgyűlésen: Apáthy István, Baross Gábor, a Ház jegyzője, Beniczky Ferencz, Bokross Elek, Bujanovics Sándor, Bethlen András gróf, Csernátony Lajos, Dániel Ernő, Dárday Sándor, Éber Nándor, Emmer Kornél, Fáik Miksa, Funták Sándor, Gromon Dezső, György Endre, Hegedűs Sándor, Hieronymi Károly, Hoffmann Pál, Horváth Gyula, a Ház jegyzője, Istóczy Győző, Ivánka Imre, Jókai Mór, Kautz Gyula, Korizmics László, Láng Lajos, Márkus István, a Ház jegyzője, Móricz Pál, Nagy György, Péchy Manó gróf, Podmaniczky Frigyes báró, Prileszky Tádé, Rakovszky István, jelenleg az állami számvevőszék elnöke, Rohonczy Gedeon, Széll Kálmán, Szögyény László, most berlini nagykövet, Teleszky István, Tibád Antal, Tisza László, Tóth Vilmos, később a közös számszék elnöke, Vécsey Tamás, Vizsoly Gusztáv, a szabadelvű párt elnöke, Wahrmann Mór, Zsedényi Ede, a Ház korelnöke, Zsilinszky Mihály.

A mérsékelt ellenzéken, mely Szilágyi Dezső és Apponyi Albert gróf vezetése alatt állt, a kiválóbbak voltak: Bánhidy

Béla báró, Beöthy Ákos, Bittó István, Chorin Ferencz, Dessewffy Aurél gróf, Ernuszt Kelemen, Gaál Jenő, Grünwald Béla, Gulner Gyula, Hodossy Imre, Horánszky Nándor, Horváth Lajos, Királyi Pál, Lichtenstein József, Liphay Béla báró, Lukács Béla, Mandel Pál, Molnár Aladár, a Ház jegyzője, Pulszky Ágost, Ráth Károly, Simonyi Lajos báró, Széchenyi Pál gróf.

A negyvennyolczas és függetlenségi párton, melynek vezérei, úgy mint a korábbi országgyűlésen, Irányi Dániel és Simonyi Ernő voltak, a vitákban leginkább résztvevő és kiválóbb képviselők: Csanády Sándor, Degré Alajos, Eötvös Károly, Helfy Ignác, Herman Ottó, aki mint Szeged II. választókerületének képviselője, ekkor volt első ízben a Háznak tagja, Kada Elek, Kiss Albert, Komjáthy Béla, Madarász József, Mocsáry Lajos, Németh Albert, Orbán Balázs, Pázmándy Dénes, Sárközy Aurél, Szederkényi Nándor, Thaly Kálmán, Tors Kálmán, Ugron Ákos, Ugron Gábor, Unger Alajos, Verhovay Gyula.

Párton kívül állottak: Horvát Boldizsár, Lónyay Menyhért gróf, Sennyey Pál báró, Somssich Pál. (Téves az I. kötetnek az az adata, hogy Sennyey báró a jobboldali ellenzék pártjának feloszlása után, midőn lemondott a képviselőségről és választói-hoz intézett levele szerint egyidőre visszavonult a politikai élettől, a képviselőháznak többé nem volt tagja. Sennyey báró az 1878—81-iki országgyűlésen Pozsony városának egyik kerületét képviselte.)

A nemzetiségi képviselők közt legkiválóbb szerepet vitt Polit Mihály.

SPIZZA KÖZSÉG BEKEBELEZÉSE.

A törvényhozás a berlini szerződést az 1879: VIII. tcz.-kel iktatta a törvénytárba. A szerződés 29. cikke kimondja, hogy Spizza község Dalmácia területéhez csatolatik.

Tisza Kálmán miniszterelnök a bekebelezésnek külön törvényben való kimondása iránt törvényjavaslatot terjesztett elő s ezt a Ház 1879 április 29-ikén tárgyalta.

Miután Hegedűs Sándor az osztályokból alakult központi bizottság nevében elfogadásra ajánlotta a törvényjavaslatot,

Simonyi Ernő kijelentette, hogy elvi szempontból ellenzi az annexiót, mert nem ismeri el sem bármely uralkodónak, sem a berlini kongresszusnak azt a jogát, hogy népek és országterületek fölött rendelkezék.

Szilágyi Tisztelt Ház! A szőnyegen levő törvényjavaslatot én Dezső

Nem fogadom pedig el azért, mert teljesen tárgytalan.

E törvényjavaslat t. i. nem rendel egyebet, mint azt, hogy Spizza községe Dalmáciához csatoltassék. Már pedig, midőn a tisztelt Ház a berlini szerződést az ország törvényei közé iktatta, ezzel annak különösen azon határozatait is, melyek a monarchia egyik vagy másik államának területét érintik és gyarapítják, azon rendelkezések és azon szöveg szerint, amint azok a berlini szerződésben előfordulnak, törvény erejével ruházta föl. E törvényjavaslat azonban egyetlenegy betűvel sem foglal magában sem többet, sem kevesebbet, mint ami a berlini szerződés 29. cikkelyének harmadik bekezdésében van. Ez ugyanis nyíltan kimondja, hogy Spizza község abban a kerületben, amint az a leírásban meg van jelölve, Dalmáciába bekebelezetik. Már most azt kérdem: ha egyszer már, a berlini szerződésnek az ország törvényei közé iktatása alkalmával, Spizza községnek Dalmáciába való bekebelezése az országgyűlés részéről törvény alakjában jóváhagyatott, mi képzelhető ok van arra, hogy a berlini szerződésnek ezen egy határozata annak szövegéből kiszakíttassék s szóról-szóra, úgy amint ott törvénybe van iktatva, még egyszer törvény alakjában beiktattassék? Én erre képzelhető okot nem tudok. De igenis tudok ebből származható sok balkövetkezést.

Az egyik balkövetkezés mindenesetre az, hogy ez a törvény formájával való visszaélés. Mert vagy fölösleges ez az új becikkelyezés, és fölöslegesnek kell tartanunk, ha azt hisszük, hogy a berlini szerződés törvénybe iktatásával a szerződés ezen cikke törvényerőt nyert. Vagy nem fölösleges, hanem hogy Spizza községnek Dalmáciához való csatolása törvényerővel bírjon, ezt ki kell mondani

egy új törvényben. De akkor azt kérdem: midőn a berlini szerződést és annak minden határozatait törvényeink közé iktattuk, tulajdonkép mit cselekedtünk? Ha ez a javaslat szükséges, ez jele annak, hogy a berlini szerződés beiktatása által az abban foglalt határozatok nincsenek törvényerővel felruházva, s ha nincsenek törvényerővel felruházva, akkor az az egész aktus minden jelentőség nélkül való. (Mozgás a jobboldalon. Helyeslés a baloldalon.) Vagy az egyik, vagy a másik. Vagy fölösleges ez a törvényjavaslat, vagy ha szükséges és nem fölösleges, akkor nincs értelme a berlini szerződés becikkelyezésének. (Helyeslés balfelől.)

Én különben a kormány ezen eljárását feledékenységre vezetem vissza, melyet nagyon jól meg tudok magamnak magyarázni, de mely nem lehet ok arra, hogy ezen inkorrekt eljáráshoz az országgyűlés csatlakozzék. Ha méltóztatnak megnézni a törvényjavaslatot, melyet a kormány 1878 december 16-ikán beadott,*) emlékezni fognak rá, hogy akkor a miniszterelnök úr számos álláspontjai közül, melyeket a berlini szerződésre nézve elfoglalt és melyeket a szivárvány változatosságával változtatott is, az volt az álláspontja, hogy a berlini szerződés csak a politikai bíráló szempontjából tartozik a Ház elé, de annak becikkelyezéséről szó sem lehet; ilyenmő jogkör a Házat nem illeti. Azután lépésről-lépésre engedett a tisztelt miniszterelnök úr ezen álláspontjából, s végre egy csodálatos indítvány előtt állottunk, melynek végértelme és sommája az volt, hogy — amint a Ház a miniszterelnök úrtól hallotta — a berlini szerződés becikkelyezése czélszerűtlen, nem szükséges. Midőn ezen törvényjavaslat beadott, a tisztelt kormányelnök úr itt a Házban nyíltan kijelentette, hogy a berlini szerződésre nézve csak a politikai ellenőrzés illeti meg a Házat; de egyszersmind elismerte akkor is, hogy amennyiben az monarchiánk területé^ gyarapítja vagy csonkítja, ezen gyarapítást vagy csonkítást külön törvényben kell szentesíteni.

Ennek az álláspontnak felel meg e törvényjavaslat. De minthogy a kormány megváltoztatta előbbi álláspontját;

*) L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet 372. 1.

minthogy az egész berlini szerződésnek az ország törvényei közé iktatását kérte; minthogy a többi közt a berlini szerződésnek ezen cikke is, ugyanazon szerkezetben, amint javasoltatik, az ország törvényei közt már helyet foglal: kérem, méltóztassék a tisztelt kormányelnök úr megmagyarázni, mire való az, hogy Spizza bekebelezését másodszor is törvény alakjában kimondjuk.

Én ilyen fölösleges aktusokra az országgyűlés hozzájárulását igénybe venni nem akarván, ajánlom a tisztelt Háznak, hogy e törvényjavaslatot formai okokból, mint tárgyalant, mellőzni szíveskedjék. (Helyeslés a baloldalon.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Midőn bármely okból és bármely alapon a monarchia egyik vagy másik államának területe változik, erre okvetlenül egy tisztán erről szóló külön törvény szükséges.

A törvényjavaslathoz más nem is szólt hozzá és a Ház azt általánosságban és részleteiben elfogadta.

MEGTAGADHATJA-E AZ ORSZÁGGYŰLÉS A DELEGÁCIÓ ÁLTAL MEGSZAVAZOTT KÖLTSÉGEK FEDEZETÉT?

A delegációk az 1878-iki közös költségvetésben rendkívüli hadi kiadások czímén 46,700.000 frtot szavaztak meg, amiből Magyarországot 14,676.000 frt terhelte. A törvényjavaslatot, melyet ezen összeg fedezése érdekében Szapáry Gyula gróf pénzügyminiszter nyújtott be, 1879 május 29-én tárgyalta a képviselőház.

A pénzügyi bizottság előadója Hegedűs Sándor volt.

Csanády Sándor és Helfy Ignác megtagadják a törvényjavaslat megszavazását.

Apponyi Albert gróf: A delegációban ellenezte a szóban levő kiadást, de mert a delegáció többsége azt törvényes hatáskörének korlátain belül megszavazta, kénytelen a törvényjavaslathoz hozzájárulni.

I Tisztelt Ház! Azt tartom, hogy azon elmélet, melyet Apponyi tisztelt barátom felállított, a törvény helyes értelmén, az pedig, amelyet Helfy képviselő úr felállított, a törvény teljes félreértésén alapul.

A közös költségek meghatározására nézve országunk alaptörvénye egyenesen rendeli, hogy a törvényesen közöseknek nyilvánított költségek összegét a delegációk határozzák meg és a monarchia mindenik állama tartozik az ott megállapított összegből a törvényes arány szerint reá eső részt fedezni. És ha ez iránt kétely lenne, az 1867: XII. tcz. 41. §-ának első bekezdése ezeket mondja: »Az ily módon megállapított költségvetés többé az egyes országok által tárgyalás alá nem vétethetik, hanem köteles mindenik azon arány szerint, mely a törvényben meg van határozva, a közös költségvetésből reá eső részt viselni«.

Helfy Ignác: Tessék tovább olvasni!

Ennélfogva Magyarország köteles a közös költségvetésből reá eső részt viselni, és Magyarország képviselőházának egy tagja sem kívánhatja azt, hogy saját felfogása szerint magát az országgyűlés kivonja az országot törvényesen terhelő kötelesség alól; mert a képviselő szavazatában nemcsak belátása által kénytelen magát vezetetni, de kénytelen szavazatát úgy intézni, hogy az országot mint ilyent terhelő törvényes kötelesség az országgyűlés által sem egy, sem más ürügy alatt ki ne játszassák.

Én megengedem, hogy a tisztelt képviselő úrnak más felfogása van; de az a felfogás annyira téves, hogy ha az való volna, akkor a közös költségvetés közös megállapításának semmi értelme sem volna. Lehetne azt kérdezni, mire való hát mégis ez a tárgyalás, mire való az országos budgetbe való beiktatása ezen vitatás alá nem vehető közös költségeknek? Arra való, hogy ezen országgyűlés az őt mindig megillető ellenőrzést gyakorolja, arra nézve, hogy vajjon a delegáció akkor, midőn a közös költséget megállapította, nem lépett-e túl törvényes hatáskörén? Erre nézve megilleti az országgyűlést az ellenőrzés. Ha az országgyűlés azt látja, hogy a delegáció törvényes hatáskörén belül maradt és az ország alaptörvényei értelmében határozott: akkor az országgyűlésre nézve az a kötelesség áll

elő, hogy az országra elvállalt ünnepélyes kötelezettséget teljesítse.

Ez volt értelme Apponyi Albert gróf tisztelt képviselő-társam motiválásának, amelyhez én is csatlakozom, és ebben az értelemben én is elfogadom a törvényjavaslatot. (Helyeslés.)

Madarász József: Mi mindig azt mondtuk, hogy a delegáció akkor, mikor Bosznia és Hercegovina elfoglalásáról és más ily kérdésekről volt szó, nem pedig a haza védelméről és nem Ausztria védelméről, mely, elhiszem, az 1867: XII. tcikkben meg van állapítva, túllépte hatáskörét. Ez adja meg a jogot és kötelességet, hogy ne szavazzuk meg e törvényjavaslatot.

A Ház ezután általánosságban és részleteiben elfogadta a törvényjavaslatot.

BOSZNIA ÉS HERCEGOVINA KÖZIGAZGATÁSÁNAK SZERVEZÉSE.

Tisza Kálmán miniszterelnök a képviselőház 1879 október 8-iki ülésében külön bizottság kiküldetését javasolta, a végből, hogy az a Bosznia és Hercegovina közigazgatása tekintetében szükséges intézkedésekről szóló törvényjavaslatot, »mihelyt az be lesz nyújtva«, előzetesen tárgyalja.

Simonyi Ernő: A Ház még elvileg sem határozott afelett, hogy a megszállott tartományok közigazgatásának dolgaiba be akar-e elegyedni vagy nem. Először erről kell határozni.

Apponyi Albert gróf és Szilágyi Dezső szokatlan és szabályellenes eljárásnak tartják, hogy a Ház külön bizottságot választson valamely törvényjavaslat tárgyalására, még mielőtt az be lenne nyújtva. Szilágyi ezenkívül a Simonyi Ernő által előadott okokból is ellenzi azt, hogy a Ház a bizottság választása iránt ebben az időpontban határozzon.

A Ház a miniszterelnök indítványát fogadta el, a bizottság tagjainak megválasztását pedig az október 10-iki ülésre tűzte ki.

Meg választottak a bizottság tagjaiul: Bánffy Béla gróf, Beöthy Ákos, Éber Nándor, Földváry Gábor, Ivánka Imre, Kazy János, Jókai Mór, Latinovits János, Migazzy Vilmos gróf,

Pulay Kornél, Rácz Athanáz, Szilágyi Dezső, Szögyény László, Taray Andor, Voncina János.

A bizottság Éber Nándort választotta elnökéül, Pulay Kornélt pedig előadójául.

*

A törvényjavaslatot, mely »Bosznia és Hercegovinának az 1878. évi július 13-án kelt berlini szerződés által az osztrák-magyar monarchiára átruházott közigazgatása tekintetében szükséges intézkedésekről« szólt — Tisza miniszterelnök az 1879 október 15-iki ülésben terjesztette elő.

A bizottság a közbejött nyári szünet után, október 20-án vette a javaslatot tárgyalás alá.

Itt Szilágyi Dezső volt az ellenzék szóvivője.

Szilágyi A javaslat szerinte nem őszinte, mert nem állítja vilá-
Dezső gosan a nemzet elé a megoldásra váró feladatot. Ezenkívül szaporítja a közös ügyeket, bővíti a közös minisztérium és a delegációk hatáskörét s új elvet iktat be a közösügyi terhek viselését illetőleg, mindezt pedig az 1867: XII. tcz. folyamánának tünteti fel. Felforgatja a dualizmust, mert a kormányzat minden ágára kiterjedő teljes hatáskörrel ruházza fel a közös kormányt és a delegációt. Elhárítja a cenzalizáló törekvések elvi akadályát és ideiglenesség színe alatt közös területet teremt. A kisebbség nevében különvéleményt jelent be.

Tisza miniszterelnök: Az 1867: XII. tcz.-ben feltalálhatók mindazok az alapelvek, melyek szerint az adott helyzetben el kell járnunk. Nem végleges rendezésről van itt szó. Éppen az volna veszedelmes, ha a törvényes rendezést nélkülöző előbbi állapot fenn-tartatnék.

*

A bizottság jelentését Pulay Kornél előadó a ház október 23-iki ülésén mutatta be.

Beöthy Ákos indítványozza, hogy a javaslat előzetes tárgyalás végett az osztályokhoz utasíttassék.

Tisza miniszterelnök: Ilyen komplikáltabb kérdés előkészítésére a külön bizottságot tartja alkalmasabbnak.

Szilágyi Tisztelt Ház! Én megengedem azt, hogy oly törvény-Dezső javaslatoknál, melyek tisztán szakjelleggel bírnak, ha egy szakbizottság által tárgyaltattak, nincs ok, hogy azok még egyszer az osztályok által átvizsgáltsanak; mert a szakbizottságok által tárgyalt szakbeli törvényjavaslatoknál a technikai tökélyre, a részletek szabatosságára és tisztaságára esik a Ház munkálkodásának súlypontja. De ezen javaslat, tisztelt Ház, nem oly természetű. Ezen javaslat alkotmányunk módosítását involválja. Ezen javaslatnak visszahatása lesz nemcsak alkotmányi, de egyéb állapotaikra is. Ha tehát volt általános érdekű és természetű javaslat e Házban, úgy ezen javaslatot bizonyára annak lehet mondani, s nem lehet a szakjelleggel bíró javaslatok sorába utasítani. S ha van a Háznak az a kötelessége, hogy a javaslatok előkészítésébe a Ház minden tagja befolyást gyakoroljon és minden tagnak — hogy úgy mondjam — megszereztessek az alkalom arra, hogy a javaslatokkal előkészítőleg foglalkoznia kelljen: akkor ennek bizonyára leginkább helye van oly törvényjavaslatnál, mely általános érdekű, mely semmi szakjelleggel nem bír, és a legfontosabb alkotmányi és másnemű változtatásokat fogja eredményezni.

Ezen indokból, s nem abból, mivel a részletek átvizsgálása és szabatosabbá tétele szükségesebb volna, én azon indítványhoz, melyet Beöthy Ákos t. barátom tett, teljes készséggel hozzájárulok. (Helyeslés balfelől.)

A Ház mellőzte Beöthy indítványát, november 10-én pedig megkezdte a törvényjavaslat tárgyalását.

*

A vita a két ellenzéki pártnak főképen alkotmányjogi szempontból tett ellenvetései körül forgott. A megszállott tartományok kormányzatának beillesztése a monarchia dualisztikus szerkezetébe veszélyezteti ennek alapjait; az új rendezés ellentétben áll a kiegyezési törvény alap gondolatával és határozott rendelkezéseivel, mert szaporítja a közös ügyeket, közvetlen

igazgatási teendőket ruház a közös minisztériumra, a delegációt pedig annak ellenőrzésével bízta meg; ez ellenkezik e bizottságoknak eredeti hivatásával, és kitolja, részben meg is szünteti a kiegyezési törvényben erre nézve szigorúan megvont határokat; abszolutisztikus kormányzat fejlődésének csíráit foglalja magában; nincs kellőképpen biztosítva a magyar kormány és országgyűlés befolyása — ebben foglalható össze az egyik irányban folyt és főképen Szilágyi Dezső által képviselt bírálat lényege.

Az okkupáció a szláv elem szaporításával a magyarság hátrányára megzavarja a népesség egyensúlyát; gazdaságilag, ellenérték nélkül, terhet ró az országra; a szultán szuverenitásának fenntartása pedig azt a képtelen helyzetet teremti, hogy az osztrák császár és magyar király a megszállott tartományokban mint a szultán hűbérese szerepel — ezt fejtette ki főképen a 48-as és függetlenségi párt.

A mérsékelt ellenzék nevében Szilágyi Dezső, a szélsőbaloldal nevében Simonyi Ernő terjesztett elő határozati javaslatot.

A két első napon, mielőtt Szilágyi Dezső elmondta beszédét, résztvettek a vitában: Pulay Kornél előadó, Polit Mihály, Bauszner Guidó és Simonyi Ernő.

Simonyi Ernő határozati javaslata rámutat arra, hogy pártja az okkupációt úgy a népjogra, mint különösen a magyar állam érdekeire nézve kezdettől fogva, nevezetesen külbiztonsági, alkotmányos, nemzetgazdasági, nemkülönben nemzetiségi szempontból egyaránt károsnak, sőt veszélyesnek tartotta, és pedig:

1. külbiztonsági szempontból azért, mert ezen foglalás a magyar állam viszonyait más államok irányában összebonyolítja és esetleg veszedelmes rázkódtatásoknak teszi ki;

2. alkotmányos szempontból azért, mert az 1867: XII. törvénycikkkel megalkotott közzogi állapotokat még kedvezőtlenebbé alakítja, amennyiben az eddigi két alkotmányos államot még egy harmadik — az idézett törvény 25. §-a ellenére — önkényüleg kormányzott területtel növeli; szaporítja az amúgy is kárhozatos közös ügyeket, a delegációk hatáskörét pedig ugyanazon törvénycikk 37. §-ának világos rendelete ellen kiter-

jeszti; továbbá éles ellentétben áll ezen egész törvény szellemével s jelesül annak 27. §-ával, mely elrendeli, hogy a közös minisztérium a közös ügyek intézése mellett se egyik, se másik résznek külön kormányzata ügyeit nem viselheti és azokra befolyást nem gyakorolhat;

3. nemzetgazdaságilag kárhozatos azért, mert oly tartományokkal gyarapítja az állam területét, melyeknek jövedelmei saját közigazgatási költségeiket sem fedezik, sőt azok még a magyar államkincstár terhére költséges és idegen érdekeknek szolgáló beruházásokat igényelnek;

4. nemzetiségi szempontból is veszedelmes, mivel a magyar állami fensőséget kiterjeszti oly idegen nemzetiségekre, melyek már ennélfogva is esetleg ellenséges szellemet tanúsíthatnak a magyar nemzet ellen.

Minthogy pedig mi — folytatja a határozati javaslat — jelenleg is azon meggyőződésben vagyunk, hogy e minden tekintetben kártékony következményű foglалás minél előbb megszüntetendő; azonban ezzel ellenkezőleg a törvényjavaslat azon föltevésre jogosít, hogy e foglалás hovatovább maradandóbb jelleget ölt, amely felfogásunkat még inkább megerősíti azon tény, hogy az említett tartományok az előterjesztett törvényjavaslat szerint a közös vámterületbe bevonatni czéloztatnak:

mindezeknél fogva kérjük a képviselőházat, mondja ki határozatiig, hogy a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadja el.

E határozati javaslatot aláírták: Simonyi Ernő, Madarász József, Katona Lajos, Turgonyi Lajos, Novák Gusztáv, Vidliczkay József, Csanády Sándor, Mocsáry Lajos, Herman Ottó, Kaszap Bertalan.

Polit Mihály, kinek beszédével később Szilágyi Dezső behatóbban foglalkozik, nem tartja véletlennek, hogy a kormány Magyarországon is, Ausztriában is a szóban levő azonos tartalmú törvényjavaslatot akkor terjeszti elő, midőn »a monarchia másik felében« nagy átalakulás készül. Arra czéloz ezzel, hogy a csehek Taaffe gróf miniszterelnöksége alatt az 1879-iki nyári választások után, feladva addigi passzivitásukat, beléptek a Reichsratba. A csehek — úgymond — arra számítanak, hogy a monarchiában a szláv elem fog lassanként felszínre vergődni.

Ezután így folytatja:

Én az okkupációknak mindenkor ellenzője voltam, nemcsak szerb, hanem tiszta magyar szempontból is. Az én politikai meggyőződésemmel, hogy Kelet-Európát át kell engedni a keleti népeknek . . . Én az okkupációt mint tényt tekintem; mi lesz a sorsa ezeknek a tartományoknak, hogyan fog az kifejlődni, azt nem tudom; de előttem világos, hogy sem a szerbek, sem a magyarok abban nagy szerepet nem fognak játszani, hanem hatalmasabb faktorok fogják azt eldönteni.

Szilágyi Dezső a vita második napján, 1879 november 11-én mondott beszédet.

A közös orgánumok hatáskörének kiterjesztése.

Tisztelt Ház! (Halljuk! Halljuk!) Én egyértelműen vagyok az előttem szóló képviselő urak egynémelyikével abban, hogy a jelen törvényjavaslat megbírálásánál kiindulási pontul országgyűlésünknek azt a tényt kell venni, mellyel a berlini szerződést becikkelyezte, és mivel e szerződést a monarchia másik államának törvényhozása is jóváhagyta, a 25. cikkelyében foglalt megbízást a monarchia mindkét állama átvállalta. És minthogy alkotmányunkban semminemű határozat nem található, amelynek alapján e feladat valamely orgánum hatáskörébe tartoznék, mert határozottan ragaszkodnunk kell ahhoz az elvhez, hogy a monarchia mindkét állama által átvállalt ugyanazon feladat nem feladata a monarchia közös kapcsolatából kinövő kormánynak, míg hozzá nem utasíttatik; minthogy határozottan ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a közös minisztérium és az ellenőrzésére hivatott delegációk hatásköre szorosan meg van határozva, és ha bármi okból azon hatáskörnek tágítása kívánatosnak vagy czélszerűnek mutatkoznék, vissza kell menni az eredeti forráshoz, a monarchia két államához, amelyek a szuverenitásnak és az állami hatalom teljességének birtokában lévén, egyedül bírnak hatalommal ezen változtatás megtételére; de hogy ezen közös orgánumok hatáskörét akár analógia, akár létrejöttök alapjául szolgáló indokok alapján kiterjesszék, ezt úgy kell

tekintenünk, mint alkotmányunk egyik biztosítékának egyenes megtámadását. (Úgy van! balfelől.)

A magyar érdek biztosítása.

De én más okokat is ismerek, amelyekből ezen intézkedést sürgősnek vélem. Nemcsak azt az okot, hogy mi azt az úgynevezett békés okkupációt egy véres, majdnem irtóvá fajuló háborúval hajtottuk végre és szétromboltunk ott minden rendet, amely addig azon tartományokban fennállt, és reánk legalább is az az erkölcsi és politikai köteletség háramlott, hogy már most önnön érdekünkben és kötelezettségünk alapján az új rendet ott fenntartsuk. De van ennél még egy fontosabb és nézetem szerint sokkal döntőbb ok, és ez abban áll, hogy mivel ilyenmű kapcsolatba hozták a monarchia két államával e két tartomány sorsát: Magyarországnak nagy érdeke azon tartományok sorsára befolyást gyakorolni és meggátolni azt, hogy ott olyanmű politika ne folytattassék, amely azon tartományok végsorsára fennálló célokat meghiúsítja, vagy önnön viszonyainkra káros visszahatással bíró állapotokat alkot meg. És ha azokat, amiket Polit tisztelt képviselő úr tegnap e Házban elmondott, tekintetbe vesszük; ha tekintetbe vesszük az egymás után következő változást és habozást a katonai kormányzat politikájában: akkor felfogható az a fontos érdek, mely a magyar államot kell hogy ösztönözze arra, hogy a maga befolyását azon tartományok állapotainak rendezésére mielőbb hatályosan érvényesítse.

A pótconventió előterjesztése.

De ha elismerjük a rendezésnek szükségét, egy kívánathoz, amelyet Simonyi Ernő tisztelt képviselő úr kifejezett, határozottan ragaszkodnunk kell: kívánnunk kell a tisztelt miniszterelnök úrtól, hogy az 1867: XII. tcz. 8. §-a alapján a pótkonvencziót terjessze elő.*) (Élénk helyeslés a bal-

*) A berlini szerződés alapján Ausztria és Magyarország Törökországgal 1879 április 21-én Konstantinápolyban egyezményt kötött.

és a szélsőbaloldalon.) Igaz, a tisztelt miniszterelnök úr úgy nyilatkozott, hogy az a hivatalos lapban már közzététeztetett és ennek más módon való közlésére a kormány nincs kötelezve. Ennek ellenében engedje meg, hogy figyelmét felhívjam arra, mit talán jól tud, hogy ezen pótkonferenció első hat cikkelye egyenesen Bosznia és Hercegovina állapotára vonatkozik, megszabja azon jogi korlátokat, melyeken belül az uralmi jogokat Ausztria és Magyarország fejedelme ott gyakorolni jogosítva van. Már most, tisztelt Ház, e korlátoknak ismerete a közigazgatás rendezésénél mellőzhetetlen. Hogyan képzelhető, hogy Bosznia és Hercegovina közigazgatása, továbbá viszonya a monarchia két államához kellőleg rendezhető legyen, ha azokat a jogi határokat, melyeket a nemzetközi szerződésben e mandátum gyakorlására átvettünk, hivatalos alakban a parlament nem is ismeri? (Úgy van!)

És aztán nem szabad hallgatnunk a tisztelt miniszterelnök úr által felállított azon új tan ellenében, hogy vannak nemzetközi szerződések, melyek közzéteendők ugyan, de csak a hivatalos lapban, s az országgyűlés elé, ha ez kívánja is, nem terjesztendők. Ennek ellenében, a törvény 8. §-ának

Az egyezmény tartalma ez: Bosznia és Hercegovina kormányzását a berlini szerződés 25. cikke értelmében Ausztria-Magyarország fogja gyakorolni. A lakosok részére minden ottani hitvallás szabadsága biztosított. A szultán nevét a muzulmánok nyilvános imádságaikban ezentúl is befoglalják. Amennyiben szokás volna a török zászlót a minaretekre feltűzni, e gyakorlat tiszteletben fog tartatni. Bosznia és Hercegovina jövedelmei kizárólag e tartományok szükségére és kormányzására fognak fordítottatni. Ausztria és Magyarország kormánya kötelezi magát a szultán kormányát azon időpontról, midőn a cs. és kir. hadak a novibazári szandzsákba bevonulnak, jöveleve értesíteni, ő cs. és kir. Felsője hadainak a novibazári kerületben való tartózkodása nem fogja semmiben csorbítani a minden rendbeli török kormányzati, igazságszolgáltatási és pénzügyi hatóságok működését, mely mint eddigelő, kizárólag a porta parancsainak lesz alávetve. Ha a porta rendes hadcsapatokat kíván tartani a novibazári kerületnek még azon pontjain is, hol az osztrák-magyar hadak állomásozni fognak, ez ellen nem lesz akadály. A két birodalom hadai mindenben teljesen egyenlő lábra fognak helyeztetni. A magas porta kötelezi magát, hogy a novibazári kerület területén nem rendes hadcsapatokat tartani nem fog.

pozitív szövegére hivatkozva, újólag azt a határozott kívánságot fejezzük ki, hogy e pótkonvenezió, mely megszabja azokat a jogi határokat, melyek közt az uralom Boszniában gyakorlandó, a parlamenttel hivatalosan közöltessék. És ha e kívánságnak a tisztelt miniszterelnök úr eleget tenni nem volna hajlandó, akkor fenntartjuk magunknak azt a jogot, hogy az előterjesztés és a parlament jogának megőrzése érdekében külön határozati javaslatot adjunk be. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mielőtt a törvényjavaslat érdemére áttérnék, két észrevételt óhajtok tenni.

A rendezés ideiglenessége.

Az egyik abban áll, hogy ne engedje a tisztelt Ház magát megtéveszteni és igényeit ezen törvényjavaslat irányában leszállítani azáltal, hogy e törvényjavaslat önmagát ideiglenesnek nevezi. Abban az értelemben, hogy midőn törvényé vált, csak addig áll fenn, míg azt más törvény nem módosítja, minden törvény ideiglenes. Valósággal ideiglenes ezen törvény csak akkor volna, ha önmagában a törvényben a törvény érvényességének időhatára meg volna szabva. De midőn tudjuk azt, hogy az okkupáció, melynek szabályozására e törvényjavaslat hivatva van, a kormány hivatalos nyilatkozatai szerint hosszú időre fog terjedni, tehát az okkupációban magában az ideiglenesség jellege nincs meg, és midőn ismerjük a törvényjavaslat tartalmát s tudjuk, hogy az abszolutisztikus irányzatnak, a közös kormány abszolutizmusának kedvez, s kedvez azon abszolutisztikus irányzatnak, mely az egész foglalási politikát a törvényhozás előleges megkérdezése nélkül inaugurálta, (Élénk helyeslés balfelől.) akkor önök biztosak lehetnek az iránt, hogy ha megszavazzák e törvényjavaslatot, akkor nem ideiglenes, hanem hosszú időre terjedő állapotot fognak törvényesíteni. (Úgy van! balfelől.)

És nekünk, tisztelt Ház, igen nagy érdekünk van abban, hogy minden óvatossággal járjunk el. Ha ideiglenesség színe alatt, tán könnyelműen beleegyezzünk oly rendezésbe, melyet véglegesnek nem fogadhatnánk el s melynél országos érdekeink teljes megóvására nem ügyelünk: a bajt a késő és

meddő bánat nem gyógyítja meg, és a megteremtett állapotok a hosszan fennállott tények erejével fognak felépni a végleges rendezésnél is, oly időben, mikor a hibákat orvosolni már nem lehet. (Helyeslés a baloldalon.) Ezért azt tartom, t. Ház, egyikünket sem bírhat a törvényjavaslatnak hivatalos címe arra, hogy igényeinket és követelményeinket a törvényjavaslat iránt leszállítsuk vagy egy hajszállal is kisebbre tegyük, mint tennők akkor, ha az ideiglenesség szava a törvényjavaslatban nem volna.

A helyes rendezés, tisztelt Ház, még mást is feltételez. Feltételezi azt, hogy aki a rendezésre egy bizonyos tervezettel áll elő, annak határozott politikája legyen, hogy a javaslatból kitűnjék az, minő sorsot szánt végleg e tartományoknak; mert határozott politikai cél nélkül hosszú időre terjedő rendezést létrehozni annyi, mint öntudatlanul, cél nélkül cselekedni.

Az a, mondhatnám hipokrizis, mely politikánkat e tartományokra nézve jellemzi, midőn határozottan és fennszóval hirdeti a megszállás ideiglenességét, indokai és intézkedései pedig olyanok, melyekből határozottan következik, hogy azokat monarchiánk állandó alkatrészeivé tenni szándékoznak: e hipokrizis nem menthet fel bennünket ama kötelezettség alól, hogy megkeressük e javaslatban a politikának azokat az irányelveit és céljait, melyek határozataiból levonhatók, s azt ennek világánál bíráljuk meg.

Politikai bírálat.

Ennek a javaslatnak is megvan a maga politikája, melynek elveit három pontba foglalom össze.

Az egyik abban áll, hogy a javaslat a monarchiában egy harmadik területet akar megteremtteni. Eddig két terület állott fenn a monarchiában, s alapja a dualizmus volt; a javaslat egy harmadik területet akar teremteni s ezen a közös kormányt akarja teljes és közvetlen uralommal felruházni, s ezáltal azt a kapcsolatot, mely eddig a monarchia két fele közt tényleg és jogilag fennállott, jelleméből kiforgatni és a monarchia két állama fölé építendő

központi állam megalakítását akarja előkészíteni. (Helyeslés a baloldalon.)

Második célja a javaslatnak abszolutisztikus. Az abszolutizmus, tisztelt Ház, e monarchia területéről végkép száműzve van és utolsó halvány csillámai már-már kihalófélben élnek még a nem teljesen polgárosított horvát Határőrvidéken. De amint, reményelem, a tisztelt Ház meglegedésére, be fogom bizonyítani, ezen törvényjavaslat akar teremteni a monarchiában egy olyan harmadik területet, melyben az alkotmányos felelősségnek s a két állam kormánya befolyásának csattanós jelszava alatt tulajdonkép és lényegüeg a közös kormány abszolutizmusa van megállapítva. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Harmadik jellemvonása ezen törvényjavaslatnak, hogy ravasz és nem őszinte, (Derűtség és helyeslés a bal- és a szélsőbalon) mert sem a megoldandó feladatot, sem a megoldás módozatait nem állítja őszintén a nemzet elibe. Ügy tünteti fel, ami e rendezésben foglaltatik, mint az eddigi törvények egyszerű, természetes folyamányát. Azt akarja elérni, hogy észrevétlenül, szépen, minden aggodalom nélkül nyugodjunk bele a legkárosabb, a legvégzetesebb változtatásokba: (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbalon) hogy a dolgok kettős színcsilláma által símán, öntudatlanul sodorja ezen állam törvényhozását ezen állam törvényes függetlenségére nézve káros politika örvénye felé. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) Ez e javaslat politikája. De ez nem a mi politikánk, s reményiem, hogy míg e Házban a magyar állam eszméje drága, míg a magyar állam fenntartására az 1867-ben hozott törvényeket a jogi biztosítékok minimumául tekintjük, addig ehhez a politikához ez a Ház csatlakozni nem fog. (Hosszas élénk helyeslés bal-felől.)

Bauszner és Polit.

Igaz, tisztelt Ház, hogy ezen javaslatához eddig már ketten szólották: Polit és Bauszner képviselő urak. Ez utóbbi magát a javaslat védőjévé avatta fel, de olyanná, a ki előre tiltakozott az ellen, hogy véleményét egyébnek tekintsék, mint egyéni véleménynek, és előre tiltakozott

az ellen, mintha azon indokokból fogadná el a javaslatot, melyekkel a tisztelt miniszterelnök úr azt ajánlja. És ebben követésre méltó őszinteség példáját adta e javaslat minden netaláni pártolójának. (Élénk derűtség balfelől.)

Ami Polit képviselő úr felszólalását illeti, én azt hiszem, hogy Bosznia állapotainak jelenleg elhanyagolt volta és az a várakozás, melyet a boszniai lakosok a monarchia által teljesítendő feladatokra nézve táplálnak, sem a törvényjavaslat érdeme mellett, sem az ellen érvül fel nem hozható, legfőlőbb a rendezés szükségét bizonyítja. (Helyeslés a baloldalon.) Ha vájjon a karloviczi érsekséggel egyesítettik-e Bosznia egyházi tekintetben; ha vájjon az agrár viszonyok azt a megoldást nyerik-e, melyet ő javasolt: ez a közigazgatás szervezésének módjára befolyással nem bír. De igenis bír az, mit a t. képviselő mint várakozást kifejezett. Mert ha az ő szavai, melyekkel Bausznem képviselő úr egyetért, s melyek azt mondják, hogy Ausztriának és Magyarországnak Boszniában való missziója abban áll: átvenni ott saját költségén és erején az ottani népek gazdasági és társadalmi emelését, terjeszkedni tovább a Balkán félszigeten és ezáltal természetes reakciót idézni elő a monarchia belső jellemében s a monarchia domináló nemzetiségűl a szlávokat tenni meg — ha ezek a képviselő úrnak természetes vágyai lehetnek; ha ezek azoknak, kikre czélozni méltóztatott, törekvései és célpontjai lehetnek: ez ránk nézve csak

ok arra, hogy annál szorgosabb figyelemmel és annál nagyobb óvatossággal vizsgáljuk meg ezt a javaslatot, mennyiben szolgálhat ez e törekvések előmozdítására, mert nemcsak az ő nyilatkozataiból tudjuk, hogy ezen javaslat alapján ilyenemű törekvések, célok fennforognak. (Helyeslés balról.)

Ami Bausznem képviselő úr felszólalását illeti, megvallom, hogy azzal némileg zavarban vagyok. Felszólalásának azt a részét, mely az 1867-iki törvény értelmezésére vonatkozik, később érdeme szerint méltatni fogom; felszólalásának többi része pedig nem egyéb, — hogy röviden megjelöljem — mint a boszniai okkupáció és az ennek alapján előállható európai viszonyoknak méltatása Nagy-Németország szempontjából. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Beszéde legnagyobb részében a tisztelt képviselő úr irányadóknak

Nagy-Németország érdekeit tekintette. Bosznia okkupációját azért helyesli, mert erkölcsi garanciát nyújt aziránt, hogy Németország monarchiánk felé törekvést nem fog táplálni. És azon érzékeny tanács, amelyet a revanchepolitikáról való lemondásra Franciaországnak adott; azon jámbor óhaj, hogy most, midőn Németország vívmányainak birtokában van, elérkezett az igazságos állapot és hogy most az örök békének kell igazság szerint következnie, hogy Németország ne zavartassák; azon, monarchiánknak és országunknak szánt szerep, hogy terjeszkedjünk kelet felé, hogy kössük le erőnket, hogy szoruljunk a német barátságra, hogy jöjjünk minél nagyobb függésbe Németországtól, hogy forgassuk ki a dualizmust sarkaiból és változtassuk meg monarchiánk egész jellegét, mert a tisztelt képviselő úr szerint csak ekkor van létjogosultsága monarchiánknak; annak állítása, hogy míg ezen monarchia ellentétben volt Poroszországgal s ennek törekvéseivel, addig nem volt létjogosultsága, (Úgy van! balfelől.) és annak állítása, hogy mikor összhangba kezd vele jönni, akkor kapja vissza természetes irányát: (Úgy van! balfelől.) a ki ilyet mond, tisztelt Ház, megfeledeznek arról, hogy a magyar képviselőházban, magyar mandátum alapján ül (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalfelől.) és hogy neki illenék ezt a törvényjavaslatot, legalább röviden, Magyarországra való hatása szempontjából méltatni. (Úgy van! balfelől.) Akit ezen szempontok vezetnek, az úzhet politikát Nagy-Németország számára, de midőn ennek a monarchiának és ennek az országnak politikájáról van szó, ne kívánja, hogy szavainak súlyt tulajdonítsunk. (Élénk helyeslés balfelől.)

A kormány nem ad tájékoztatást.

Ellentétben a tisztelt képviselő úrral, az előadó úr más alapon kísérelte meg a javaslat védelmét. (Halljuk! Halljuk!) Igaz, tisztelt Ház, hogy az előadó úr hű maradt azon bizottság magatartásához, melynek véleményét itt előterjesztette, amint ama háromsoros jelentést, mellyel a törvényjavaslatot bemutatta, rendkívüli udvariassággal elnevezi. (Élénk derűtség a baloldalon.)

Képviseli itt azt a véleményt oly módon, hogy aggodalmasan ragaszkodott a törvényjavaslatot indokoló miniszteri előterjesztés szavaihoz is, mintha félt volna, hogy e törvényjavaslat indokolására, ha nem is a maga eszméiből, ha nem is a bizottság indokaiból, legalább a bizottság szavaiból hozzá kell valamit tennie. (Derűtség balfelől.) Ez az indok, melynek veleje abban összponosul, hogy a miniszterelnök úr által előterjesztett indokokat teljesen kielégítőeknek és talán — ezt ugyan nem mondta, de beszédének szelleméből következik — felülmúlhatatlanoknak is tartja, (Derűtség balfelől.) gondolom, legjobban méltatható az általa oly szívbeli megnyugvással fogadott miniszteri előterjesztés bírálata alkalmával. (Úgy van! balfelől.)

És itt engedje meg a tisztelt Ház, hogy egy perezre megállapodjam és egy második kérelmet intézzek a kormányhoz. (Halljuk! Halljuk!)

Én nagyon szomorúnak tartom azt, hogy a rendezés törvényes szabályozása alkalmával a kormány nem tartotta érdemesnek a Házat arra, hogy a Boszniában fennálló állapotokról és viszonyokról s az ott jelenleg fennálló szervezetről kimerítő előterjesztést tegyen. (Úgy van! balfelől.) Mert ha ezen Ház közreműködését merő formaságnak nem tekinti, melyen jól vagy rosszul, de minél hamarabb át kell esni, akkor első kötelessége lett volna, hogy ily nagyfontosságú kérdés eldöntésénél a Házat mindazon adatok birtokába juttassa, mik a rendszabályok természetének és jelentőségének megbíráására szükségesek s amelyeket a kormánynak lehető volt és kötelessége volt megszerezni, mielőtt e javaslatot szerkesztette. (Helyeslés a balon.) Ennél fogva remélem, hogy a miniszterelnök úr ezt legalább a tárgyalás folyama alatt, amennyire lehetséges, pótolni fogja, és úgy a Boszniában fennálló szervezetre, népességi, adózási viszonyokra, mint mindennemű viszonyra nézve bennünket azon információk birtokába fog helyezni, amelyeknek birtokában a magyar kormánynak kötelességszerűen lenni kellett, mielőtt ezt a törvényjavaslatot előterjesztette.

Igaz, tisztelt Ház, hogy én e kívánalmat a Ház bizottságában nem hoztam fel. De méltóztassanak meggondolni, hogy oly bizottságban, mely ezt a törvényjavas-

latot háromsoros jelentéssel terjeszti elő; a melynek előadója nem tud egyebet mondani, mint hogy ő reá egész evangéliumi meggyőző hatással bír a miniszteri előterjesztés; (Élénk derűtség a baloldalon.) aki még szavaiban is óvakodik a miniszteri előterjesztés szavaitól eltérni: úgy bizottságban ily kívánat nemcsak hogy támogatásra, de meghallgatásra is alig számíthatott volna. (Úgy van! balfelől.)

Irányadó szempontok a
rendezésnél.

Így lévén a dolog, kötelességemnek tartom, tisztelt Ház, kifejeíteni azokat a szempontokat, — azon információ alapján, mellyel bírhatok — amelyeket én elengedhetetleneknek tartok Bosznia rendezésére nézve.

A rendezés a két állam egyetértését feltételezi. Azon tényezők véleményének alapos ismerete nélkül senki egy rendezési tervet részleteiben nem terjeszthet elő, de Magyarország képviselőházának és képviselőinek mindig meg van adva a lehetőség, hogy megmondják, mi az abszolút kívánat, minő szempontoknak kell abszolúte megfelelnie minden rendezésnek, bárminő módozatú legyen is az, hogy elfogadásra számíthasson. Ezen kívánalmak pedig meggyőződésem szerint a következők. (Halljuk!)

Először szükséges, hogy a rendezés olyan legyen, amely alkotmányunkat, különösen a monarchiánkban fennálló dualizmust nem érinti és nem sérti. Ennélfogva az igazgatással a közös minisztérium ne bizassék meg.

Másodszor szükséges, hogy a rendezés olyan legyen, amely az ottani közigazgatás szervezésére és vitelére a magyar államnak hatályosan gyakorolható befolyást biztosítson.

Harmadszor szükséges, hogy meg legyen állapítva, hogy ha az ottani feladat megoldásához akárminemű célra akárminemű összegek kívántainak, kivéve természetesen az ott állomásozó csapatok tartására szükséges szigorúan hadügyi költségeket, azok egyenesen a két állam törvényhozásától kéressenek.

Negyedszer szükséges, és pedig elengedhetetlenül, hogy ha netalán az ottani feladat teljesítésére a monarchia mind-

két állama által nyújtandó járulékok szükségesek volnának, ezek megosztása iránt világos, határozott szabályok álljanak fenn, nehogy a két állam közt súrlódások és viszályok keletkezzenek. (Élénk helyeslés half elől.)

Bírálat közjogi szempontból.

Az előterjesztett javaslat ezen szempontoknak egyáltalán nem felel meg. S itt áttérhetek azon okok részletezésére, melyekből a javaslat elvetését ajánljuk.

Az első ok abból áll, mert ez a törvényjavaslat nem állítja fel őszintén sem a megoldandó feladatot, sem a megoldás módozatait. Mert e törvényjavaslat az 1867: XII. törvénycikket, országunk alaptörvényét, természetes és törvényes értelméből kiforgatja s ezáltal alkotmányunknak egyik jogi biztosítékát dönti meg.

Tisztelt Ház! Ez a törvényjavaslat nem állítja fel a megoldandó feladatot őszintén. Mert mondják meg, hol van kimondva az, hogy Bosznia és Hercegovina kormányzatával a közös minisztérium és ezen kormányzat ellenőrzésével az országos bizottságok bíznak meg? Pedig azt gondolom, ha egy tartománynak közigazgatása rendeztetik, a legelső törvényes kellék, megmondani, ki van megbízva ezen közigazgatás vitelével.

Ha őszinte akart volna lenni a miniszterelnök úr, akkor ezt a címet kellett volna adnia a törvényjavaslatnak: Törvényjavaslat az 1867: XII. tcz. módosításáról és pótlásáról, (Úgy van! balfelől.) és a törvényjavaslat élére kellett volna iktatnia, hogy: E tartományok közigazgatásával megbízatik a közös minisztérium; annak ellenőrzésével pedig — ha ugyan ezt akarták — megbízatik a delegáció.

Ehelyett mi történik, tisztelt Ház?

Az egész törvényjavaslatban ez sehol sincs megmondva, hanem mintegy már jogilag eldöntöttnek föltételeztetik. Az egész törvényjavaslat az 1867: XII. törvénycikknek oly értelmezésére van építve, hogy annak már törvényes erejénél fogva a közös kormányt illeti e tartományok felett az uralom, és a törvényjavaslatban mindenütt csakis az a befolyás van szabályozva, melyet a közös kormányt törvé-

nyesen illető adminisztrációra a két állam kormányának és némely ügyekre nézve a törvényhozásoknak kikötni óhajt.

Ez az, tisztelt Ház, mire én azt mondom, hogy nincs őszintén fogalmazva a törvény; ez az, mire én azt mondom, hogy alkotmányunk jogi biztosítékát szétrombolja. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Nincs őszintén felállítva a kérdés, mert úgy van felállítva, mint az 1867: XII. tcz. folyamánya, mit ha helyesnek, jónak tart a miniszterelnök úr, méltóztassék nem az 1867: XII. tcz. színe, (Igaz! Úgy van! balfelől.) hanem saját czége alatt, saját felelőssége alatt, érdeme szerint javasolni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Másodszor egy furcsa elv van kimondva már az 1. §-ban: hogy a minisztérium felhatalmaztatik az ezen tartományok közigazgatásába való befolyásra az 1867: XII. tcz. és a Reichs-Gesetzblatt-ban 1867. december 21-ikén közölt törvény értelmében és annak következésében. (Derülség a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ez az első eset, hogy magyar minisztérium osztrák törvényből folyó köteleiséget vállal magára; ez az első eset, hogy az 1867: XII. tcz. mellett, mint a jogosítványok forrása, magyar minisztériumra az osztrák törvény is társul odaállítatik. Ez nem egyéb, mint az Ausztria és Magyarország között való viszonyoknak zavaros felfogása. Mert nekünk az idézett osztrák törvény nem törvényünk, az ránk nézve jogtételeket nem állapít meg. A jogtételek reánk nézve csak az 1867: XII. törvenyzikkben vannak megállapítva. (Élénk helyeslés bal- szélsőbalfelől.) Ha helyesli ezeket a miniszterelnök úr, amint, úgy látszik helyesli, akkor kérdem: mit keres egy magyar törvényben az, hogy a magyar minisztérium osztrák törvény folyamányaként és értelmében hatalmaztatik fel?

Midőn a tisztelt miniszterelnök úr úgy állítja fel a kérdést, hogy már az 1867: XII. tcz. jogtételei szerint ezen tartományokban a kormányzat a közös kormányt illeti, én azt állítottam, hogy alkotmányunk egyik jogi biztosítékát felforgatja. Miért?

Midőn az 1867: XII. tczikket alkották, kettőben találták annak jogi biztosítékát, hogy e törvény alapján túlter-

jeszkeedés, különösen a közös kormány s a közös orgánumok túlterjeszkedése nem fog történni. Először találták abban, mert úgy szövegezték a törvényt, hogy ebben a közös ügyek kimerítőleg, taxatívè vannak felsorolva, s ennél fogva, ha a törvény indokai alapján akármit lehetne is tartani valamely ügyről, mégis közös ügynek azon törvény értelmében csak az tekintendő, mi ott világosan közösnek meg van jelölve. (Élénk helyeslés balfelől.) Ezt mondják világosan a 37. és 38. §§. s ugyanezt mondja a 18. §. is. Én nem gondolom, hogy ezt bárki kétségbe vonná.

A 37. és 38. §§-ban világosan meg van mondva, hogy úgy a bizottságnak, mint a közös minisztériumnak hatáskörébe csak azok a tárgyak tartozhatnak, melyek a jelen határozatban mint közösek határozottan hozzájuk vannak utasítva.

Már most, tisztelt Ház, ha egyszer felállítják azt az elméletet, hogy a törvény indokai alapján, a törvényben világosan meg nem nevezett ügyre nézve, anélkül hogy azt a két állam törvénye pótlólag közösnek nyilvánítaná, igénybe vehető a törvényes jogkör a közös kormány által: akkor alkotmányunk jogi biztosítéka le van rombolva. Mert senki önök közül meg nem mondhatja, a közös ügyeknek mily beláthatatlan sora fog abból a törvényből következni, melyről Deák Ferencz az 1867 márczius 28-iki ülésben kimondta, amelyről az 1867-iki országgyűlés tagjai kivétel nélkül azt tartották, hogy az kimerítően és kizárólag határozta meg a közös ügyeket.

Tisztelt Ház, igaz, Bauszner Guidó képviselő úr pótolni látszik azt, amit a tisztelt miniszterelnök úr elmulasztott indokolásában. A miniszterelnök úr indokolásában azt mondja: az, hogy ezen tartományokban a közös kormány kormányozzon, »a dolog természetéből látszik folyni«. De kérem, ha ez csak látszik és ha csak folyni látszik, az 1867: XII. tez.-ben pedig nincs kimondva, akkor kérdem: ha a miniszterelnök úr javaslata törvényé válik, minő törvényes tétel erejénél fogva fog ott a közös kormány kormányozni? Ebben a javaslatban nincs benne, hogy reá bizatik a kormányzat; az 1867: XII. tez.-ről pedig a maga indokolásában a miniszterelnök úr sem állítja, hogy benne foglaltatik. Kérdem tehát, ha elfogadtatik e javaslat, minő törvényes határozat erejénél

fogva fog ott a közös kormány kormányozni? (Élénk tetszés és helyeslés a baloldalon.)

De Bauszner Guidó képviselő úr megfelelt arra, hogy minő jogtétel erejénél fogva. Azt mondta: ki van mondva, hogy a közös védelem eszközei közösek. Szerinte pedig Bosznia és Hercegovina elfoglaltatott a monarchia oltalmára, ebből tehát világos, hogy Bosznia és Hercegovinában a közigazgatásnak a közös kormány jogköréhez kell tartoznia.

Tisztelt Ház, én nem gondolom, hogy hosszasan kelljen ezen érveléssel vesződni; hogy még egyszer ki kelljen emelni, hogy az 1867: XII. tcz. szerkezete s az annak megalkotásánál tett összes nyilatkozatok kizárják azt, hogy a törvényben kimondott indokok alapján a közös ügyek azon körön túl szaporíttassanak, amely körben itt világosan meg vannak határozva. Ennélfogva, ha állana is a képviselő úr érvelése, — pedig ki fogom mutatni, hogy nem áll — az csak egy új törvényhozási motívum lehetne arra, hogy az 1867: XII. tcz. egy új jogtétellel pótolassék. De ezt pótolni kell; ezt törvénnyel, úgy amint ama törvénycikk létrejött, kell kimondani. Teszi ezt a jelen javaslat? (Élénk tetszés a baloldalon.)

Különben Bauszner képviselő úr, ha hiszi érvelését, el nem fogadhatja ezt a javaslatot. Szerinte a közös kormány feladata az igazgatás a tizenkettedik törvénycikk szerint. Tehát közösek ezen ügy költségei is és így azok kizárólag a delegációk elé tartoznak. De e javaslat egy részöket elveszi a delegációktól s így módosítja az idézett törvényt, pedig azt a képviselő úr egészben akarja ez ügyre alkalmazni.

De ha állana is a képviselő úr érvelésének az a része, hogy ama tartományok megszállása és igazgatása a monarchia védelmi eszköze, abból a közös miniszterek igazgatása még sem következik.

Mert téves és hamis az az állítás, hogy a közös védelem eszközeként szolgálható minden rendszabály a közös orgánmok jogkörébe tartozik. Ezt az idézett törvény tartalma ezáfolja meg.

A közös védelemnek csak némely eszköze az, mely ott kimerítőleg elő van számlálva; csak azok utasítottak a közös kormány körébe.

Számos és azokkal egyrangú fontosságú eszköz egyenesen a két államnak tartatott fenn. így a véderő-szervezet, így az újoncz-megajánlás, a katonaság elhelyezése, a védelmi célból szükséges nagy közlekedési vonalak.

Mi alapon lehet tehát — a törvény rendelkezésének csak futólagos áttekintése mellett is — oly exorbitáns állítással előlépni, hogy minden, ami a közös védelem céljaira szolgálhat, közös igazgatás tárgya? (Helyeslés a baloldalon.)

És azután még egyre figyelmeztetem. A logika szabálya szerint abból, hogy Bosznia és Hercegovina megszállása a monarchia védelmére szükséges volt, csak az következik, hogy ennél fogva foglaltassák el közös erővel; de hogy azt a közös kormány igazgassa, az éppen nem következik. Mert ha ez következne; ha állna az az elv, hogy minden terület, mely a monarchia területének védelmére szükséges, közös igazgatás alá tartozzék, akkor, tisztelt Ház, én nem tudom, hogy ezen elv alapján nem lehetne-e határainkon belül lévő területeket, például Erdélyt és Galiciát is, közös igazgatás alá helyezni, mert ennek bírása is szükséges a monarchiára.

Hegedűs Sándor: Az magyar terület!

Hegedűs Sándor tisztelt barátom (Halljuk!) megtisztelt azzal, Bausznern képviselő urat védő szárnyai alá véve, (Derűtség balfelől.) hogy figyelmeztet engem, — nem tudom, osztozik-e annak a képviselő úrnak okoskodásában . . . (Felkiáltások balfelől: Osztozik! Hegedűs Sándor tagadólag int.) Ha nem osztozik, nem látom át, miért buzgólkodik amellet, amit hamisnak tart. Arra figyelmeztetem tehát, hogy a Bausznern képviselő úr által kimondott elv oly általánosságban lett kimondva, hogy nem vehető ki beszédéből az ok, miért vesztené el ezen elv a maga érvényességét, ha belföldi területre alkalmaztatik és nemcsak külföldre? Bausznern képviselő úr ez elvet azzal látszott indokolni, hogy a védelmi szempontból ily jelentőséggel bíró területen a közös közigazgatás összpontosított erejére van szükség. Már most kérdem, ha a védelmi szempontoknak megfelelő adminisztrációt az államon kívüli területen egyik állam kormánya sem létesíthet, hogyan létesíthet az államon belüli területen is?

Bármi legyen is a képviselő úr érvei ezen részének értelme, megvallom, a törvény világos szavai mellett annak semmi fontosságot nem tulajdoníthatok.

De egy körülménynek a fejtegetéséről itt nem mondhatok le. Mi az oka annak, hogy a törvényjavaslat meg akarja mutatni azt a kerülő utat, melyen a hatvanhetediki törvény biztosítékai kijátszhatók?

Az abszolutizmus másként bánt velünk. Az nyíltan tagadta a törvények érvényességét. Ez a javaslat elismeri azokat, csak értelmökből akarja kifogatni. (Tetszés a baloldalon.)

Én erre, tisztelt Ház, a körülmények egybevetése után csak hármast találhatok. Először azt, melyet a miniszterelnök úrnak eddigi eljárásában is észrevettem. Ha az országra nézve káros rendszabályt kell javasolni, amelyet más körök nézetei iránti engedékenységből elfogadott, azokért a felelősséget mindig szereti mások nyakába keríteni. Szereti az ilyen rendszabályokat úgy tüntetni fel, mint amelyek a mások által megállapított dolgok kényszerű következményei. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ez lehet annak oka, hogy a közös ügyek szaporítását nem saját célja gyanánt mutatja be, hanem mint az 1867. évi XII. tcz. következményét. De lehet talán más ok is. (Halljuk!)

Ismeretes a tisztelt Ház előtt, hogy igen befolyásos körökben az a nézet, vagy helyesebben, az az óhajtás uralkodik az 1867. évi XII. tcz. és az ennek megfelelő ausztriai törvény értelméről, hogy már azon törvény határozatainak erejénél fogva az adminisztráció a közös minisztériumot illeti. Már most a miniszterelnök úr betérjeszt egy törvényjavaslatot, melyet elég elmésen kettős színcsillammal ruház fel. E törvényjavaslat arra van számítva, hogy ama körök felfogását kielégítse. Ezért nincs sehol benne, hogy a közös kormányra ruháztatik az adminisztráció; ezért már az első szakasz úgy van fogalmazva, hogy az mint önmagában értendő feltételeztetik. Ez tehát kielégíti az ottani felfogást. De gondoskodott a miniszterelnök úr arról is, hogy az önkéntes felfogását is kielégítse. Még talán meg fogják hallani azt az érvelést, melyet a bizottságban előadott: hogy már pusztán

az a tény, hogy az adminisztráció rendezése a két törvényhozás által alkotandó törvénnyel történik, bizonyítja azt, hogy e rendezésnél a törvényhozásokat lényeges tényezőknek tekintik. Ezt, úgy gondolom, még ma meg fogják hallani. (Derűtség.) De mit fog érni, tisztelt Ház, ez a megnyugtató?

Arra kérünk világos és határozott feleletet, e tekintetben méltóztassék bennünket megnyugtanni a miniszterelnök úr: tekinti-e ő Bosznia és Hercegovina adminisztrációjának átvételét mint az 1867: XII. tcz.-ben kimondott határozatok erejénél fogva a közös kormányt illető, vagy nem, s ha nem tekinti, törvényjavaslatának melyik szakaszából fogja ki-magyarázni, hogy a közigazgatás ezen törvényjavaslattal a közös kormányra van átruházva? Erre kérünk feleletet.

Irányadó lehetett ezen törvényjavaslat szerkesztésénél még egy harmadik tekintet.

Ismeretes dolog, hogy az osztrák alaptörvény módosítására kétharmad többség szükséges. Meglehet, hogy ennek elérése kényelmetlen, és azért óvakodnak e javaslatot úgy tüntetni fel, mint a tizenkettedik törvénycikk és a megfelelő ausztriai törvény egyenes módosítását és pótlását, hogy eme változáshoz ott az egyszerű többség is elegendő legyen. Ezért kell kiforgatni értelmükből a törvényeket; ezért kell oly módhoz folyamodni, hogy azt a körülményt, hogy a közös orgánumok hatáskörét gyarapítani akarják, elleplezzék. (Úgy van! a baloldalon.)

De ha teljes nyíltsággal jött volna is ide a miniszterelnök úr; ha mint alaptörvényünk világos módosítását terjeszti is elő e törvényjavaslatot, azt érdemleges tartalma alapján vissza kellene utasítani. (Halljuk!)

E törvényjavaslat a közös minisztériumot ruházza fel azon tartományok igazgatásával és talán a delegációkat az ellenőréssel, és ezzel kiforgatja az 1867: XII. törvénycikkben megállapított intézményeket eddigi közjogi jellegükből. Állítom, hogy ezzel lerakja annak alapjait, hogy a két állam közt fennálló kapcsolatból egy harmadik közös állam nőj je ki magát mindkét állam felett.

Itt előlegesen egy megjegyzést kell tennem. Tudom és később ki fogom fejteni, hogy ez a javaslat, úgy ahogy

van, a közös kormány abszolútizmusának kedvez; tudom, hogy a delegációk hatásköre kétes és megszorított, és ha következő fejtegetésemben úgy szólok, mintha a delegációk teljes ellenőrzési joggal lennének felruházva, teszem abban a feltevésben, hogy e változás bekövetkezhetik; de sem az, ha a befolyásból kizáratnak, sem az, ha az megadatik nekik: a közös orgánumok hatásköre kitágításának veszedelmes irányán nem változtat.

Az 1867: XII. tcz. alapon-
dolata.

Midőn az 1867: XII. tcz. megalkottatott és létrehozattak a közös orgánumok Magyarország és az osztrák állam közös ügyeinek vitelére, akkor Magyarország két nehezen egyeztethető érdeket békített ki alkotmányában, két érdeket, melyek jogosultságát elismertük, melyek túlhajtása annyi viszály s küzdelem forrása volt. Egyrészt az alaptörvényünkben az uralkodóház közösségével együtt megállapított közös és együttes védelem biztos és hatályos gyakorlására akart módokat és eszközöket teremteni. De akarta ezt megállapítani úgy, hogy állami függetlenségünk megóvassék, annyira, hogy állami céljainkat a maguk teljes gazdagságában kifejthessük, s kiépítsük azt, ami annyi nemes törekvés, annyi Önfeláldozás százados célja volt: egy magyar államot.

Ennek a két szempontnak kiegyeztetését foglalja magában az 1867: XII. tczikk. Voltak, akik ezt a kibékítést kárhoztatták, messzemenőnek tartották; voltak, akik a megalkottott közös minisztériumban s a delegációban Magyarország fenntartható függetlenségének megcsorbitását látták, s ezek mindnyájan figyelmeztettek bennünket ama jövő veszélyekre, melyek ezen orgánumok hatáskörének kiterjesztéséből származhatnak. (Halljuk! balfelől.) És akkor, tisztelt Ház, az a párt, mely kezébe vette e törvények megalkotását, mivel nyugtatta meg önmagát, mivel nyugtatta meg az országot?

Azzal, hogy azt mondták: ezen közegeknek csak csonka, csak a legszükségesebb hatáskör adatik, csak a közös hadügy, a közös külügy és a közös pénzügy szorosán körvonaló-

zott teendőire szoríttatnak; hogy ezen orgánumok Ausztria és Magyarország területén sehol közvetlen uralmi jogkörrel nem ruháztatnak föl; hogy a delegációk nem lesznek egyebek, mint a magyar parlamentnek időről-időre kiküldött, határozati joggal felruházott választmányai; hogy a delegációk nem önálló jogaikat gyakorolják, hanem a parlamenteknek időről-időre átruházott jogait, s hogy ezen jogok gyakorlásának módja, az ezt szabályozó formák, a monarchia két államának erős különválasztása: előtűntetik és meggátolják, hogy ezen közös intézményekből a két állam fölé egy harmadik állam ne nőj je ki magát. Tehát az intézmények hatáskörének csonkaságában, az illető intézmények függőségében az országgyűléstől és az elintézési formák merev elkülönítésében találták a biztosítékokat azon nem tagadott veszély ellen, hogy a közös intézmények természetes hajlammal bírnak egy közös felsőbb állammá átváltozni.

A dualizmus veszélye. Harmadik állam.

Tisztelt Ház, ezen intézmények megalkotásával azok a veszélyek, melyektől óvni akartuk magunkat, nem tagadom, lehetőkké váltak. Ismeretes dolog, hogy a monarchiában a dualizmus ezen formájának és intézményeinek igaz barátai, legalább túlnyomó számban, csak a magyar államban vannak. Ismeretes dolog, hogy a monarchia másik államában a legbefolyásosabb körök csak mint kikerülhetetlent fogadták el ezt a szervezetet és elintézési módot s minden alkalommal egész őszintén, kifejezni halljuk azt a kívánságot, mint a foederalisták, az autonomisták, a czentralisták közös törekvését, hogy a delegációt ki kell építeni egy közös testületté, korlátolt hatáskörrel bíró parlamentté s e parlamenttel kell szembe állítani a közös minisztériumot. Már most, ha e törekvések nem szűnnek meg, hogyan fogják fel ama körökben e törvényjavaslat irányát és célját? Hivatkozom nemcsak a sajtóban nyilvánult véleményekre; hivatkozom azon nézetekre, melyeket a jelen javaslat felett folytatott tanácskozásokból mindenki mint értesülést megszerezhetett magának: hogy ha ott ezen, tartalmára nézve

különben egyáltalában nem helyeselt javaslatot elfogadják, ennek főoka abban rejlik, mert a közös minisztérium és a delegációk hatáskörének tágítását és ezen közös intézmények erősítését látják e javaslatban, mely egyszersmind első alapkövét teszi le azon közös állam kiépítésének, mely az ottani nagy pártok közös célja. (Úgy van! a baloldalon.)

Előre látták 1867-ben mind a két nagy pártban, hogy e törekvések várni fogják az alkalmat a megvalósulásra, s ezért az a nagy férfiú, kinek neve hozzá van forrva ama törvénycikkhez s ahhoz a nagy kibékülési műhöz, melyet a nemzet és a dinasztia közt létrehozott, hagyományul adta mindazoknak, kik az általa alkotott intézményeket kezelni lesznek hivatva, hogy tartsák fenn és ápolják ezeket az intézményeket abban a szellemben, amelyben azok megalkottattak; hogy éber gonddal álljanak ellen minden oly törekvésnek, mely azokat eredeti és szükségszerű jellemükből kifogatni akarja. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Tisztelt Ház! Ezen intézmények üdvös hatása és szükségszerűsége iránti meggyőződés mind szélesebb körökben terjedt, s mindinkább megerősödött az a hit, hogy óvatosan, eredeti céljoknak megfelelőleg kezelve, ama két nagy országos érdek kibékítésére alkalmasak; megalkotásuk után hét évvel pedig abban a kedvező sorsban részesültek, hogy az ellenző pártnak vezére, pártjával együtt, ezen intézmények fennállása által meggyőződve arról, hogy velők Magyarország függetlensége nincs eltemetve, azokat elfogadta.

De a hatvanhetedik tárgyalások folyamán két fölszólalás történt azok részéről, kik messzemenőnek tartották a törvényjavaslatot. Az egyik fölszólaló felállott s jós szemekkel a jövőbe tekintve ezt mondta: óvakodni kell minden olyan törekvéstől, amely a nagy hatalmi politika üzésére szorítja a birodalmat, mert a nagy hatalmi politikának üzése az, amely a centralizáló törekvéseket mindig szülte, amely mindig a magyar állam létét aláásni igyekezett. És eztmondotta: Különös figyelemmel és óvatossággal kell kezelni ezeket a közös intézményeket, mert ezekben; már a nagy hatalmi politikának megkönnyítése rejlik, tehát a legszorgosabb óvatosságot kell azokra nézve tanúsítani, hogy ez a megkönnyítés országunk törvényes független-

ségét lassanként alá ne ássa. Az, aki a jövőbe ily jósszemekkel tekintett, az, tisztelt Ház, Ghyczv Kálmán volt.

De volt még egy másik nyilatkozat is, (Halljuk! Halljuk!) mely a delegációknak és a közös minisztériumnak hatáskörét bírálván, azt mondotta, hogy ezek a jövő fejlődés veszélyeit rejtik magukban és e veszélyt főleg abban is látta, hogy nem ők, nem mi, — amint mondta — hanem jöhetnek mások, akik ezen intézmények hatáskörét ki fogják bágítani, (Úgy van! Élénk derűtség és tetszés balfelől. Báljuk!) és mikor ezen intézmények hatásköre ki fog bágíttatni, e folytonos gyarapítás által nem mi, hanem mások Magyarország függetlenségét a delegációk örvényébe 'ogják temetni. (Élénk derűtség a baloldalon.) Tisztelt Ház, íz, aki jósszemekkel ennek bekövetkezését előtűntette, íz a jelenlegi miniszterelnök. (Nagy mozgás jobbfelől; ílénk derűtség balfelől.)

Már most, tisztelt Ház, állapotjunk itt meg egy kissé. Halljuk!) Vájjon nem hiú ellenzéki rémlátás-e az, hogy nidőn ezen hatáskör a közös minisztériumra és a delegációkra ruházta tik, ez őket közjogi jellegükből kivetkőzteti? Táj jön nem hiú ellenzéki káprázat-e az, hogy ez egyik alapát veti meg a mások által célba vett azon államnak, melyet I. mostani két állam fölé mint felsőbb államot építenek? Ez i>Z, amiről egy pár szót akarok szólni. (Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt Ház, midőn a közös minisztérium Bosznia és Jerczegovina területén az összes kormányzást átveszi, ikkor az a biztosíték, mely e hatáskörnek csonkaságában ejlik, végkép elenyészik s az a minisztérium lényegében élj es minisztériummá fog válni, az kultusz-, igazsági és lözlekedési ügyekkel fog foglalkozni, és minthogy az alapörvényünkben letett elv szerint a minisztériumok hatáslőrének kiterjesztését mindenütt a delegációk ellenőrzése kíséri, — ez a javaslat nem mondja ezt, de alaptörvényünkben ez az alapelv le van téve — önkényt következik, hogy a delegációk hatásköre is egy teljes ellenőrző parlamenti testület hatáskörévé fog átváltozni, ha a monarchia két állama a javaslatban a közös kormány abszolutizmusát elfogadni nem akarja. Attól a pplanattól fogva a közös minisztérium és a delegációk kettős minőséggel fognak bírni:

a közös minisztérium lesz az osztrák-magyar államnak közös minisztériuma az 1867-ben körülírt csonka hatáskörrel, azonkívül lesz teljes minisztériuma egy harmadik területnek, mely a monarchiával kapcsolatba van hozva, teljes kormányzati joggal felruházott minisztériuma Bosznia és Herzegovinának.

Nem hiába iktatták tehát törvényünkbe azt az elvet, hogy nem szabad ezen minisztériumnak átvenni a közvetlen kormányzat teendőit a monarchia egyik állama felett sem.

Ugyanaz az ok, mely ezt gátolta, gátolja azt, hogy átvegye a közvetlen kormányzati teendőket azon a harmadik területen, amelyből ezen birodalomnak harmadik alkatrészét akarja a minisztérium politikája csinálni. És megváltozik a delegációk jelleme is. Mert a delegációk maradnak egyrészt ellenőrző testületéi annak a csonka hatáskörnek, mely az 1867-ben körülírt közös ügyek alapján a közös minisztériumot illeti, egyszersmind pedig teljes parlamentjévé válnak Bosznia és Herzegovinának, a dolgok természetében rejlő és kifejlődő minden attribútumaival együtt.

Már most azt mondják, tisztelt Ház, hogy ezen terület csekély. Lehet, hogy e terület csekély, hanem az elv rettenetes hatalom. Ha egyszer el van fogadva az az elv, hogy a közös intézményeket jellegükből ki lehet vetköztetni, közvetlen uralmi jogokkal fel lehet ruházni oly testületet, amelyből a monarchia harmadik területét akarják csinálni: a centralizációnak minden elvi akadályát el van hárítva. (Élénk helyeslés balfelől.) Merem mondani, hogy abban a szervezetben, melyben a delegációk jelenleg vannak, és abban a szervezetben, amiben a közös minisztérium van, bajosan fognak ezen feladatuknak megfelelni. A feladatoknak ily idegenszerű szaporítása egy harmadik területen, a minisztériumnak közvetlen kormányra tétele és a delegációknak ellenőrző testületté vagy parlamentté tétele: maga után fogja vonni azon forma szétbontását, amely forma mint jogi biztosíték, erős jogi kifejezése volt a dualizmusnak és a monarchia két állama különvalóságának és függetlenségének. (Élénk helyeslés balfelől.)

Abban a csonka hatáskörben, amelyben eddig ezen intézmények működtek, periodikus és rövid ideig tartó

találkozásuk az ellenőrzés gyakorlására elegendő volt. Nem mondom, hogy a delegáció tökéletes intézmény. Az ellenőrzés szempontjából javítható és javítandó tartom; különösen ha a főrendiház rendezése bekövetkezik, a delegáció ellenőrzési képessége növekedni fog. De állítom, hogy ha egyszer ezen az úton megindulunk; ha a monarchia harmadik területén vitt kormányzás ellenőrzésének minden teendőivel meg lesznek bízva; ha eddigi teendőikhez ez hozzákapcsolatik, akkor rövid ideig való összegyűlésük könnyen elégtelen lesz ama teendők komoly gyakorlására; akkor elő fog állani az az eset, hogy majd azt mondják: minél becsesebbek azok az érdekek, melyeknek hivatalos vitelén nekik ellenőrködniök kell, annál inkább adaptálni kell a tanácskozási formákat ezen teendők helyes megoldásának szükségéhez képest. És gondolják önök, hogy ha majd érzik annak szükségét, hogy ezen ügyek vitelének hatályosabb ellenőrzésére a delegációk formáit alkalmasabbá kell tenni, gondolják önök, hogy mert mi ezt nem akarjuk, hát a delegációk hatásköréből ezen idegenszerű elem ki fog vétetni? vagy pedig támaszkodva azokra az irányokra, melyek folyton hol nyíltan, hol lappangva törekszenek a delegációknak egy közös parlamentté kiépítésére, nem lesz-e elegendő erős egy alkalmas pillanatban azon formák szétrepesztésére, amelyek a delegációkat gátolják, hogy közös parlamentté válhassanak? Gondolják-e, hogy a hatáskörnek ily idegenszerű gyarapítása nem vonja maga után azon formák megbuktatását, amely formák a csonka hatáskör mellett elegendők voltak, de melyek ily kiterjesztett idegen hatáskör mellett könnyen tarthatatlanokká válnak? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ez az oka annak, tisztelt Ház, amiért azt kell mondanom, hogy abban az intézményben, amelyet a tisztelt miniszterelnök úr javasol; abban az irányban, mely e törvényjavaslatot szülte: magva, kezdete, bátorítása van a két állam fölé építendő harmadik felsőbb államnak. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Csak mi vagyunk, uraim, a dualizmusnak határozott védői, mert legszentebb érdekeink vannak legszorosabban hozzáfűzve; fájdalom, másutt nagyrészt oly törekvésekkel

találkozunk, melyek céljaikat annak romjain akarják kielégíteni. És mi legyünk azok, akik könnyelmű kezekkel segítsünk annak épületét megbontani? Mi legyünk azok, akik ezzel állami létünket a legveszélyesebb lejtőre taszítjuk? (Zajos tetszés balfelől.)

Hogy ezt ne tegyük, hogy erre másoknak bátorítást ne adjunk, vessék önök vissza ezt a törvényjavaslatot. (Élénk helyeslés balfelől.)

A javaslat nem biztosítja a magyar befolyást.

Úgy vélem, tisztelt Ház, talán felesleges is hosszasan indokolnom azt a harmadik okot, amiért e törvényjavaslatot nem fogadjuk el. Elvetendőnek tartjuk azért is, mert az a magyar állam részére hatályos befolyást nem biztosít, mert természetes érteleme szerint a közös kormány abszolutizmusának kedvez s mert a Boszniára vonatkozó pénzügyi viszonyt a két állam közt úgy rendezi, hogy a viszálynak s egyúttal a magyar állam igazságtalan túlterhelésének kútforrása lesz.

És itt ismét emlékeztetnem kell önöket azon kettős színcsillámra, melyben e javaslat oly gazdag. Ha önök a javaslat indokolását nézik, azt mondhatják: nem lehet határozottabban, nem lehet hangosabban nyilatkozni azon befolyásról, mely a törvényjavaslatban a magyar állam részére biztosítva van. Ám hallgassák meg e kifejtéseket. (Halljuk! Halljuk!) »De midőn e törvényjavaslat — mondja az indokolás — ezt elismeri, egyúttal utasítja a két kormányt befolyásának felelősség mellett gyakorlására, és ily módon biztosítja a két törvényhozásnak ellenőrzési jogát, indirekte a közigazgatás mindennapi teendőire nézve és a mindennapi közigazgatás költségeire nézve is.«

Van azután egy másik passzus is, mely így szól: (Halljuk! Halljuk!) »Az elmondottak alapján ezen törvényjavaslatot, mely úgy fennálló törvényeinknek, mint a dolog természetének megfelel, mely a kormány törvényes befolyását és ennek felelőssége folytán a törvényhozását, ezen tartományok összes ügyeire nézve fenntartja. . .«

Már most, tisztelt Ház, amely határozottak, fennhéjázók

ezek az indokok, éppen olyan szemérmes és kishangú a törvényjavaslat szövege, pedig a jog nem az indokolásban van körülírva, hanem magában a törvényjavaslatban. Ezeket az indokokat elfújja a szél a törvényjavaslat alól, (Igaz! balról.) és megmarad a törvényjavaslat szerkezete, mint a jogok körülírása és forrása. (Helyeslés balról.)

Most pedig engedje meg a tisztelt Ház, hogy kimutaszam, milyen az a jog, milyen az a befolyás, melyet a boszniai kormányzat »mindennapi teendőire« a kormánynak és az országgyűlésnek a törvényjavaslat biztosítani akar. (Halljuk!)

A legelső szakaszban a legcsodálatosabb módon, mit eddig közjogi törvényben tapasztaltam, az mondatik, hogy: »A minisztérium a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények (1867: XII. tcz. és Ausztriát illetőleg az 1867 december 21-iki, R. G. Bl. 146. szám alatti törvény) értelmében felhatalmaztatik, hogy Bosznia és Herezegovina ideiglenes közigazgatásába alkotmányos felelősség mellett befolyjon.«

Ezen változtatott valamit a bizottság, de az előadó úr elfelejtette indokolni; talán még megteszi. Az 1. §-nál t. i. ezt a nagy változtatást tette: »Eelhatalmaztatik, illetőleg utasítatik.« így legalább olyan stílusa van, mint az alispáni végzéseknek, miket kiadnak a szolgabíróknak. (Derűtség balról és a szélsőbalon.)

Hanem már most azt kérdem, tisztelt Ház, azon nagy szavak mellett, melyek itt vamiak: »alkotmányos felelősség mellett való befolyás« — mi hát tulajdonképen az a befolyás, mely a magyar kormányra bizatik?

A 2. §-ban ez körül van írva s ez foglaltatik benne: »A minisztérium részt vesz mindazon tanácskozásokban, melyek ezen ideiglenes közigazgatás irányának és elveinek megállapítása, valamint vasutak építése céljából a közös minisztériumban tartatnak.«

Itt találkozunk legelőször régi barátunkkal, a közös minisztériummal. (Derűtség balfelől.) Nem az van mondva, hogy rá bizatik az igazgatás, hanem csak úgy alattomban értetik. (Derűtség balfelől.) Alattomban értetik a legfontosabb jogtétel e törvényjavaslatban. Már most, tisztelt Ház, miféle jog van itt a minisztériumra bízva? Az, hogy a tanácskozásokban részt vegyen. A tanácskozásokban

való részvétel, a törvényt magyarázat helyes szabálya szerint, az egyszerű konzultatív votum.

Igaz, a tisztelt miniszterelnök úr az én kérdésemre azt a felvilágosítást adta, hogy nem az az értelme, hogy csak konzultatív votum legyen, hanem ellenkezőleg, biztosított engem arról, hogy a magyar kormánynak döntő befolyást szándékolnak adni.

De ha ily jó szándékkal vannak, miért nem mondják meg világos szavakkal? Mert könnyen megtörténhetik, hogy azután azt a jogot, melyet a miniszterelnök akar, vagy utódai akarnak gyakorolni, nem a motívumokból fogják származtatni, hanem a törvény szerkezetéből (Helyeslés a baloldalon.) s akkor azt mondják: itt tisztán csak a tanácskozásokban való részvételre van jogosítva a minisztérium; döntő befolyásról, t. i. hogy az ő megegyezése nélkül nem jöhetnek létre határozatok, a törvényben nincs szó.

De tegyük fel, hogy úgy van; fogadjuk el, hogy a tanácskozásokra valami döntő jogot adna ez a javaslat: még akkor sem ér semmit az egész rendelkezés.

Mert mire adatik e jog? Arra, hogy az ideiglenes közigazgatás irányának és elveinek megállapításánál, mondjuk, döntő befolyást gyakoroljon.

De van itt még egy sokkal fontosabb dolog. Ha arról van szó, hogy a közigazgatásra befolyást gyakoroljak, első dolog, hogy döntő szavam legyen a szervezet megállapításánál; második, hogy döntő szavam legyen azon anyagi szabályok megállapításánál, melyek szerint a szerveknek el kell jámiok, melyeket ezeknek valósítaniok kell. Már pedig az irányok és elvek olyanok, hogy azok ez értelemben nem vehetők. Vagy ha a tisztelt miniszterelnök úr fel fog állani és azt mondja: igenis, döntő befolyást szándékolnak adni a szervezet megállapítására s a szabályok megállapítására, amelyek szerint e szervezetnek el kell járnia, továbbá az irányra, melyet a közigazgatásnak szándékolnak adni: én azzal az alázatos kérdéssel járulok hozzá, miért nem mondja ezt ki világosan? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De ha még kimondanák is, még akkor is csekély értékű volna e törvény, mert egyáltalában nincs gondoskodva arról, hogy a magyar minisztérium, mely ezen befolyást gyakorolja,

informálva is legyen. Annak ellenőrzését, hogy ott mi történik, nem kétszáz mértföldről kell teljesíteni, hanem ott helyben. Azon ismeret alapján, melyet talán a közös miniszterek, vagy a hírlapok tudósításából meríthet a minisztérium: ugyan kérdem, minő ellenőrzést s minő befolyást gyakorolhat? (Igaz! Úgy van!)

Csonka, helytelen ez a törvény, ha arról nem gondoskodik, hogy biztos és helyes módja legyen az információ megszerzésének, és ha azt az ellenőrzést, melyet a magyar kormánynak kell gyakorolnia, nem tudja oda levinni, hol a dolog történik, hanem hatálytalanul el hagyja párologni itt.

Hanem azt hiszem, ha e javaslat törvénnyé válik, nem kell hosszasan bizonyítani, hogy a minisztérium befolyása a semminél csak valamivel lesz több, és ha a semminél valamivel több lesz, akkor az egész befolyás, az egész rendelkezési hatalom a közös minisztériumot fogja illetni.

Már most ebből megítélhetik, mit érhet az a befolyás, ami az országgyűléseké. Mert az indokolásban az van mondva, hogy: mert a miniszternek közvetlen befolyása van a közös minisztériumra, a közös minisztériumnak meg Boszniára, viszont a magyar miniszterre a magyar országgyűlésnek, ennél fogva a magyar országgyűlés a mindennapi teendőket ellenőrzi Boszniában. (Derűtség.) Ez a következtetés az, amelynek alapján a miniszterelnök úr meg akarja állapítani az országgyűlés befolyását. (Úgy van! balfelől.)

A javaslat kedvez a közös kormány abszolutizmusának.

Nézzük már most, igaz-e az a vádam, hogy ez a törvényjavaslat a közös kormány abszolutizmusának kedvez? (Halljuk! Halljuk!)

Midőn, tisztelt Ház, ezt ki akarom fejteni, ezen törvény természetes magyarázatához folyamodom, és nem azt nézem, hogy mit szándékolnak a miniszterelnök úr állítása szerint, vagy minő módon kellene azt az 1867: XII. tcz. analógiájára megállapítani, ha az igazgatás Boszniában közös ügynek van nyilvánítva, hanem nézem azt, hogy mi van a törvényjavaslat szövegében elrendelve.

Hol van itt megállapítva világosan, hogy a közös minisztériumnak minő hatásköre van? Sehol. A törvényt magyarázat szerint tehát úgy kell tekinteni a dolgot, hogy mindaz, ami világosan nincs fenntartva a két állam kormányának, a delegációknak és a két állam parlamentjének, pleno jure illeti a közös minisztériumot. Ennélfogva ezen törvényjavaslat szerint a közös minisztériumot megilleti az összes törvényhozási jog Boszniában. (Úgy van! balfelől!)

Minden anyagi szabályt, amely szerint az ottani állapotok rendezendők és viendők, a közös minisztérium állapít meg, kivéve azt a három ügyet, melyre nézve a 4. §. kivételt tesz, t. i. a közvetett adókat, a vámintézményeket és a pénzügyrendszert. Különben, mondom, az összes törvényhozás, az összes kormányzati jog illeti meg őt, hacsak azt az árnyék-befolyást, amely e javaslatban a magyar kormány számára ki van kötve, hatalmas korlátnak nem tekintjük. (Úgy van! balfelől.) Egy azonban hiányzik e javaslatból. Sehol sem látom kimondva, hogy a delegációk hatásköre ezen törvényjavaslat természetes értelme szerint másra is kiterjedne, mint azon évi összegek meghatározására, amelyek a rendes adminisztráció költségeihez netalán igénybe vétetnének.

És így a legfontosabb dolgok egyike: ama tartományok költségvetésének megállapítása, a jövedelmek felhasználása, a közös minisztérium szabad, ellenőrizetlen rendelkezésének látszik fenntartva lenni.

Igaz, lehet ezt a törvényt úgy is értelmezni, hogy a delegációk a közös minisztériumnak minden teendőjét ellenőrzik. De az ellenkező értelmezés nincs kizárva, sőt az a természetesebb, tekintve a javaslat szerkezetének értelmét. És lehet-e kételkedni abban, hogy ha egy törvényt kétféleképpen lehet értelmezni, a közös kormány azt fogja választani és a miniszterelnök úr azt fogja támogatni, amely az executiva korlátlan hatalmának kedvezőbb? (Úgy van! balfelől.)

Ezután pedig azt kérdem, tisztelt Ház: hol van a védőre vonatkozó törvénynek sorsa itt elintézve? A 4. §. felsorolja azokat az intézményeket, melyek a parlament elhatározása alá tartoznak; ezek: a vámintézmények, a közvetett

adók és a pénzrendszer. De, tisztelt Ház, ha a teljes törvényhozási jog a közös minisztériumot illeti, akkor a közös kormánynak hatalma van Boszniában katonákat szedni, ottan csapatokat alkotni és azokat Boszniának budgetjéből fizetni, mert ezen törvényjavaslat szerint Bosznia budget je sem a delegációk, sem a parlamentek ellenőrzése alá nem tartoznak, szóval: módjában van zsoldos csapatokat tartani, és ha netalán abban keresnék a biztosítékot, hogy a költségeket a delegációknak kell megszavazniok, én először ebben elegendő garanciát nem látok, de másodsor ki biztosítja azt, hogy a felelősség nélkül kezelt boszniai jövedelmek egy része erre a célra nem fog kiharóztatni?

És végül egy utolsó megjegyzést. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Ezen javaslat rendkívüli beruházásokról beszél, melyek a közigazgatásnak nem rendes költségei, és erre nézve a dolgot a lehető legnagyobb homályban hagyja, ami súrlódásokra és összeütközésekre fog vezetni. Először egyáltalán nincs meghúzva a határvonal: mi az, ami a törvényhozások körébe fog tartozni mint tehermegszavazás, és mi az, ami a delegációk körébe fog tartozni. Pedig ez a határvonal meg volna húzható, ami egyike a könnyebb feladatoknak, úgy hogy az taxative számlálatnék elő. Másodsor egyáltalán nincs meghatározva az, hogy ha ezen beruházási költségeket a monarchia két államának közösen kell is viselniök, minő kulcs szerint kell azt viselni, és mert a kulcs nincs meghatározva, ez örökös viszálykodás és súrlódások kútforrása lesz. És hamis a törvényjavaslatnak az az indoka, hogy ezekre nézve nem lehet állandó kulcsot megszabni, mert a beruházások olyanok, hogy hol az egyik, hol a másik állam veheti a közös beruházásoknak nagyobb hasznát. Mert ne feledjük, hogy a beruházások közé a közös építkezések is tartoznak, és nem hiszem, hogy valaki azt állítsa, hogy ha ott közigazgatási épületek, hidak emeltetnek, azokból akár Magyarországnak, akár Ausztriának nagyobb haszna volna, mint a másik államnak.

Ezek azok, tisztelt Ház, — gondolom, hosszasan nem kell fejtegetnem — melyekből a harmadik okot úgy lehet felállítani, hogy vissza kell vetni e törvényjavaslatot

azért is, mert csak a közös kormány abszolútizmusának kedvez, mert hatályos befolyást a monarchia két államának nem biztosít.

Az ellenzék feladata.

És most, mielőtt beszédemet bevégezném, (Halljuk! Halljuk!) talán avval a kéréssel állhatnának elő, hogy javasoljak más elintézési módot azon rendezésre, amely rendezésnek szükségét én magam is beismertem.

Tisztelt Ház, ennek a kötelességnek, amennyiben az irányadó szempontok kijelölése pozitíve az ellenzéknek kötelessége, beszédem bevezetésében eleget tettem. Megneveztem azt a négy pontot, amelyet azon információk mellett, amelyek birtokában e Ház tagjai lehetnek, fel lehet állítani, mint Magyarország érdekeinek elengedhetetlen követelményeit. További részletezésbe bocsátkozni, tisztelt Ház, nemcsak helytelen volna az ellenzéki padokról, hanem tényleg lehetetlen is. Mert azon négy szempont fenntartása, csorbítatlan megőrzése mellett én többféle rendezési módot ismerek, tudok és lehetők tartok; olyan rendezési módokat tartok lehetők, melyek által elkerültetnek azok a káros következmények, melyek miatt ezt a törvényjavaslatot el nem fogadhatom. De hogy egészen a részletekbe mehessünk, ahhoz kellene, hogy a többi tényezőknél, melyeknek befolyása és hozzájárulása kell a rendezéshez, nézetei, vélekedései előttünk ismeretesekek legyenek. Ezzel az ellenzék nem rendelkezik. De az ellenzék és a parlament tagjainak kötelességük kijelölni azokat a határokat, kívánalmakat, melyeket okvetlenül fenntartandóknak vélnek és melyeknek megőrzésével fogadhatnak csak el bármely módozatokat. Ennek a kötelességemnek eleget tettem.

A határozati javaslat.

Tisztelt Ház, én azt tartom, hogy azon határozati javaslatban, melyet fel fogok olvasni s melyet a törvényjavaslat visszavetésével a Háznak tiszteletteljesen elfogadásra ajánlok, röviden csoportosítva vannak azok az okok, melyeket felszólalásomban kifejtettem.

Visszavetjük a törvényjavaslatot azért, mert az az 1867: XII. törvényczikk határozatait értelmükből kiforgatja; mert a közös minisztérium s az országos bizottság hatáskörét új, ezen intézménynek közjogi jellegét megváltoztató teendőkkel gyarapítja s ezáltal a monarchia dualisztikus alapszerkezetét veszélyezteti, s mert ama tartományok közigazgatásának rendezésére és vitelére a monarchia két államának hatályos befolyást nem biztosít. (Élénk helyeslés balfelől.) Én azt tartom, hogy kétszeresen meg kell gondolnia a tisztelt Háznak szavazatát, mielőtt e törvényjavaslatot elfogadja.

Ha igazak, ha csak részben is állanak azok az aggályok, melyeket elősoroltam, akkor azok csak úgy mellőzhetők, ha ezen törvényjavaslat elvetetik.

De akármit legyen a dolog, egyre engedje meg a tisztelt túloldal, hogy egész tisztelettel figyelmeztessem. (Halljuk!)

A szabadelvű párt, ahogy magukat ott a túloldalon ülő képviselő urak nevezik, két elemből alakult; oly elemből, mely 1867-ben megalkotván a XII. törvény czikket, azt állította: elment a szélső határig a közös intézmények alkotásában és hatáskörük megszabásában; ha azon a határon szükség nélkül túlmegy, a magyar állam fenntartására szükséges függetlenség meg lett volna csorbítva.

Van ott még egy másik elem. Vannak ott, akik 1867-ben már a közösügyi törvényjavaslatot túlságosnak, veszedelmesnek tartották, kik éles, jós szemmel figyelmeztettek azokra a veszélyekre, hogy ezen intézmények továbbfejlesztése, különösen pedig a hatáskör kitágítása, Magyarország függetlenségét sirba fogja vinni. Nem hihetem, tisztelt Ház, és nem hihetem, tisztelt túloldal, hogy önök ezen véleményüket és meggyőződésüket és a magyar állam törvényes függetlenségének fenntartása iránti elhatározásukat és kötelességüket a fúziónál kölcsönösen eltemették volna, sőt úgy vagyok meggyőződve, hogy ha önök ezen aggályoknak, melyeket kifejeztem, csak egy részét is alaposan tartják, elérkezettnek látják az időt, hogy azon nyíltan és titokban fennálló törekvések ellen, melyek az 1867-ben alkotott dualisztikus szerkezet felforgatására irányozvák, a magyar országgyűlés ezen első ünnepélyes alkalom-

nál, midőn a felforgatáshoz az első lépést akarják megtenni, ezt egyértelmű ünnepélyes tiltakozással akadályozza meg. (Zajos helyeslés bal- és szélső balfelől.)

Nem az alkotmány üres formáiban rejlik az igazi biztosíték. Vésték volna bár önök érczbe az 1867-iki törvényeket: azok lemoshatatlan vonásaival még nincs Magyarország függetlensége biztosítva. De ha még megvan az a politikai meggyőződés, mely az 1867-iki törvényt létrehozta; ha még megvan a magyar állam függetlensége iránt az a ragaszkodás, és ha annyi tört reményeink közepette bírnak azzal a férfias erővel és elhatározottsággal, hogy bármely inszinuált alakban jelentkeznek is, bármily kicsinynek látszó kezdetleges alakban mutatkoznak is, minden felforgató törekvésnek ellentállunk; ha ez megvan, akkor e Háznak szavazata más nem lehet, mint határozott, egyértelmű visszavetése ennek a törvényjavaslatnak. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ez az, a mit én önöktől várok; ez az, aminek teljesítését kérem, és ezen értelemben ajánlom határozati javaslatomat elfogadásra. (Zajos helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A határozati javaslat, melyet Baross Gábor jegyző olvasott fel, így szól:

Határozza el a képviselőház, hogy a 217. számú törvényjavaslatot,

minthogy az az 1867: XII. törvenyczikk határozatait értelmükből kiforgatja;

minthogy a közös minisztérium és a közösügyi országos bizottság hatáskörét új, ezen intézmények közjogi jellemét megváltoztató teendőkkel gyarapítja és ezáltal a monarchia dualisztikus alapszerkezetét veszélyezteti;

minthogy ama tartományok közigazgatásának rendezésére és vitelére a monarchia két államának hatályos befolyást nem biztosít:

általánosságban sem fogadja el.

Aláírták: Szüágyi Dezső, gróf Apponyi Albert, Scitovszky János, Kubinyi Árpád, Beniczky Ferencz, Farkas Elek, Beöthy Ákos, báró Simonvi Lajos, Molnár Aladár,

Ocskay Rudolf, Orosz Mihály, Bujanovics Sándor, báró Bánhidya Béla, Mandel Pál.

A vita további folyamán a kormánypártról felszólalók, nevezetesen Éber Nándor, Jókai Mór, Tisza Kálmán miniszterelnök, Dárday Sándor, Máriássy Sándor, Láng Lajos, Éles Henrik, Pulay Kornél előadó — főképen Szilágyi Dezső érvelésével foglalkoztak.

A mérsékelt ellenzék álláspontját támogatták: Pulszky Ágost, Mandel Pál, Apponyi Albert gróf, Hodossy Imre, Molnár Aladár; a függetlenségi párt határozati javaslata mellett felszólaltak: Herman Ottó, ki ekkor mondta első beszédét a Házban, Helfy Ignác, Gáspár Lajos, Mocsáry Lajos, Bódog Albert.

Szlávy elnök 1879 november 17-ikén zárta be a vitát, mire Szilágyi Dezső záróbeszédét mondta el.

A vita összefoglalása.

Szilágyi Ezen öt napig tartó vita után, tisztelt Ház, azt hiszem, Dezső túlzás nélkül állíthatom azt, hogy e javaslatnak sarkalatos hibáit azon felszólalások, melyek erről az oldalról történtek, részletesen kimutatták. (Úgy van! balfelől.) Ki lön mutatva az, hogy e törvényjavaslat lényegére és tartalmára nézve országunk egyik alaptörvényét akarja megváltoztatni, a nélkül, hogy egyenesen ilyenül merne feltűnni; ki lön mutatva az, hogy tartalmában sem azoknak az elveknek, sem azon, még ma is fennálló politikai tekinteteknek és érdekeknek nem felel meg, melyek az 1867-iki nagy művet, alkotmányunk kiépítését létesítették; ki lön mutatva végre az is, hogy e törvényjavaslat szerkezete tele van kétértelműséggel és homállyal; tartalmára nézve pedig, úgy amint a rendezést megkísérelte, a közös kormány abszolútizmusának kedvez, (Úgy van! a baloldalon.) és míg egyrészt egy központi állam kiépítésére tör, másrészt azon árnyék-befolyás által, melyet a magyar kormánynak és így a két állam törvényhozásának az ott rendezendő ügyekre biztosítani akar, az alkotmányosság színe alatt tulajdonképen biztosíték nélkül hagyja országunknak ama tar-

tományok rendezésénél fennforgó legfőbb érdekeit. (Úgy van! balfelől.)

Mindezek ellenében, tisztelt Ház, a túlsó oldalról is érvek hozattak fel, de az, akihez a kérdések intéztettek, akinek a maga intencziói iránt kötelessége lett volna ezt a Házat és ezt az országot megnyugtatni; az, aki elsősorban felelős azon kétértelműségért és rejtőző, nyugtalanító irányért, melyet e törvényjavaslatban észreveszünk — a miniszterelnök úr, azon kérdésekre, amelyeket legjobban Apponyi tisztelt barátom formulázott és terjesztett elő, mélyen hallgatott. (Úgy van! balfelől.)

Azok, amiket a miniszterelnök úr mondott, oly orákulumszerű tartózkodással és homállyal vannak összebukolva, hogy belőlük megnyugtatást csak az meríthetett, aki megnyugvását egyáltalán abban keresi, hogy a miniszterelnök úr ajánl valamit, és nem abban, hogy minő okokkal indokolja. (Helyeslés balfelől.)

Meglehet, hogy a miniszterelnök, mielőtt a szavazás bekövetkeznék, még szólni fog; meglehet, hogy azon sürgős kérdésekre megkísérli a válaszadást. De ha a miniszter úr a maga kötelességét felfogásom szerint kellőleg akarta volna teljesíteni, akkor fölvilágosításait nem lett volna szabad a vita egy oly stádiumára halasztania, (Helyeslés balfelől.) midőn a vita kereszttüzeiben, a szavazás előtt meg nem próbálható: érvelésében mi csak üres csillám és mi a valódi arany. (Zajos helyeslés balfelől.) És mi az oka, tisztelt Ház, hogy a kormány ezen tartózkodással él; mi az oka, hogy ő, kinek legelső sorban volna kötelessége világosságot árasztani erre a javaslatra, orákulumszerű homályba burkolózik?

Az ok, uraim, könnyen kikereshető. Az első ok abban áll, mert úgy vagyok meggyőződve, de talán a miniszterelnök úr is sejti azt, hogy ha e törvényjavaslatnak valódi értelme, valódi célzatai nyíltan és őszintén, úgy mint az kötelessége, felfejtetnek, soha e javaslat a nemzet elfogadására nem számíthatna. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ellenmondás a magyar és
az osztrák álláspont közt.

Én úgy vagyok meggyőződve, hogy ezen orákulum-szerű félhomály szükséges arra, hogy a magyar kormánynak ezt a törvényjavaslatot kommentáló nyilatkozatai nagyon is kézzelfogható ellentmondásba ne jöjjenek azzal az ajánlattal, mellyel ugyanazt törvényjavaslatot a monarchia másik államában támogatják. (Helyeslés balfelől.) És én úgy vagyok meggyőződve, hogy e tartózkodás indokolva volt abból a szempontból is, mert megengedte a kettős és ellentétes érvelést ezen javaslat mellett; s azoknak, kik egyáltalán ürügyet keresnek a megnyugvásra, kik nem szeretik, hogy ezen kettős érvelésről a homály levétessek, megadta a támpontot a miniszterelnök úr hallgatása, hogy ezt a javaslatot nyugodtan vagy legalább látszólagos nyugalommal elfogadhassák. (Helyeslés balfelől.)

De, tisztelt Ház, mi ezzel nem elégedhetünk meg. Nekünk tisztaságra, a lehető legnagyobb világosságra kell törekednünk, és azért én bírálat alá veszem azokat az érveket, melyekkel e törvényjavaslatot támogatják. Delelni akarok azokra a támadásokra, melyek egyenesen ellenünk, ezen oldal ellenében intéztettek. És azután a tisztelt Ház ítéletére akarom bízni, hogy önmaga vonja le magának voltaképen az eredményeket.

Ami azt a homályt, azt a kétértelműséget illeti, mely ebben a ravasz természetű törvényjavaslatban benne van, (Helyeslés balfelől.) az reá ragad nemcsak azokra, kik a monarchia másik államában ajánlják ezt a javaslatot, hanem reá ragad magukra a javaslat védőire is. Ha megnézik önök az okokat, melyekkel itt ajánlják, és megnézik az okokat, melyekkel a lajtántúli államban támogatják, feltűnő ellentétekre fognak találni. Itt azt halljuk, hogy a javaslat pártolói — kivéve a legelsőket, kiknek álláspontja már rég túl van haladva — sorban felállanak és a miniszterelnök úrtól megtanult formulával állítják azt, hogy az 1867: XII. törvénycikk értelmében, de mégis a törvényhozás intézkedései alapján kell ezt az ügyet a közös közegekre bízni.

És mit hallunk ott? Ott azt mondják, hogy ez egyenesen a törvények értelmében, az 1867: XII. törvényczikk világos értelme szerint, közös ügy és a közös kormányt megillető kompetencia.

Ha önök itt e Házban a javaslat védőit kérdezik, akkor a miniszterelnök úr feláll és megmagyarázza önöknek, hogy mily erélyes befolyás van itt biztosítva a két állam kormányának és hogy mennyire van ő eltökélve ezt a befolyást erélyesen gyakorolni. (Derűtség balfelől.) A miniszterelnök úr meg fogja magyarázni, hogy azon befolyás alapján, melyet majd ő fog gyakorolni, mily befolyás illeti a minden-, napi kormányzatra ezt az országgyűlést, és nagy jelentőséget fog tulajdonítani annak, hogy minden vitális ügyben a két állam törvényhozásának szabad intézkedés van fenntartva. Ha ellenben önök ott a Lajtán túl figyelnek az érvelésekre, akkor azt hallják: becses ez a javaslat azért, mert benne a közös kormánynak és a delegációknak erősítése foglaltatik. (Úgy van! balfelől.) Nem a dualizmus fenntartásáról van többé szó, hanem a dualizmus átváltoztatásáról egy központi hatalom kiépítése irányában. Mint becses politikai vívmányt tüntetik ezt fel, ellentétben azzal az itt hangsúlyozott önállással, melyre mint e javaslat igazi értelmére utalnak. (Úgy van! balfelől.)

Ha önök a javaslat itteni védőire figyelnek, azt fogják hallani, hogy mindnyájan az okkupáció ideiglenességét hangsúlyozzák, sőt amint Jókai tisztelt képviselőtársam írásból olvasott meggyőződésében kifejezte magát, (Derűtség.) legideiglenebb tartamúnak nyilvánította az okkupációt s fennhagyja annak nemcsak lehetőségét, de még valószínűségét is, hogy ezen tartományok Törökországnak visz-* szaadassanak. Hanem ha önök visszatérnek azokra az okokra, melyekkel ez a politika védetik, és azokra a czélokra, melyeket el akarnak érni, azokra a felfogásokra és nyilatkozatokra, amik Lajtántúl történtek, akkor látják, hogy ott a kormány oly okokkal ajánlja e javaslatot, melyek marandó érdekekre építve, éppen mert marandók, a védelemre szükséges okkupáció ideiglenes természetét határozottan kizárják. (Élénk helyeslés balfelől.)

Már most, tisztelt Ház, szemben azon — hogy udva-

riasan fejezzem ki magamat — határozottan kétszínű csilámmal, mire támaszkodnak a javaslatnak védői?

Az első, amiből a javaslat védői kiindulnak, — s nézetem szerint ez az első hiba — fikció. Elzárják magukat a tények kényszerítő hatalma és tanúsága elől; feltételezik, hogy ideiglenes rendezésről van szó s hogy ezen ideiglenes rendezés származik abból, mert az okkupáció maga ideiglenes tartamú.

De, tisztelt Ház, ideiglenességről van-e szó? Ha ennek nevében követelik tőlünk, hogy ne állítsunk fel oly szigorú követelményeket ezen törvényjavaslat határozataival szemben, akkor miért nem szorítják határozott időre ezt a rendezést? Ki hiheti azt, tisztelt Ház, hogy ha bevégzett tényeket teremtünk, ezen bevégzett tények pusztán azáltal, mert léteznek, nem fognak-e kényszerítőleg föllépni? Ki hiheti azt, tisztelt Ház, hogy a közös kormány, melynek abszolutizmusa itt statuálva lesz, oly könnyedén bele fog egyezni ezen javaslat határozatainak módosításába, oly értelemben, mint ahogy a két állam érdeke kívánja? És ki hiheti azt, hogy a miniszterelnök úr arról a helyről, abban az időben befolyását föl fogja használni, sőt csakugyan sikerrel fogja használni a törvénynek a két állam érdekében való módosítására? Nagymértékű személyes bizalom kell ahhoz, hogy valaki ezen az úton megindulhasson. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Amit én ajánlok a tisztelt Háznak, az, hogy ne engedje magát az ideiglenesség színe alatt félrevezettetni, és egyetlenegy követelményről se mondjon le pusztán azon az alapon, mert a törvényjavaslat ideiglenes rendezést céloz. (Helyeslés a baloldalon.)

A másik ok, amivel védik a törvényjavaslatot, — és ezt Jókai Mór tisztelt képviselőtársam említette — abban áll, hogy ha a Ház ezt a törvényjavaslatot elveti, ezzel elérjük, hogy a katonai kormányzat állandósíttatik.

Én nem tudom, tisztelt Ház, mit jelent ez a szó? Ugyanilyformát hallottam már a miniszterelnök úrtól. Tudom, a miniszterelnök úr itt nem fog felelni és sorsára hagyja Jókai Mórt ezen érvelésével, (Derűlség a baloldalon.) tehát hozzá intézem szavaimat. (Derűlség balfelől.) Ha ezt az érvet komolyan akarja venni, akkor ez annyit jelent,

hogy ha nem állunk rá olyan rendezésre, melyet a jelenlegi exekutiva megkíván, akkor nem gyakorolhat ez az ország befolyást a rendezésre, hanem marad egy törvényen kívüli, egy alkotmányellenes állapot és rendezés mindaddig, míg a két állam törvényhozása meg nem hajol az exekutiva kívánalma előtt. Meggondolták-e ezt az érvet, midőn előhozták? Ki meri azt tagadni, és legyen bár a korona tanácsának legelsője, hogy azon feladatnak, amit a berlini szerződésben a két állam mindenike elvállalt, — hogy ezen tartományok igazgattassanak — csak a két törvényhozás beleegyezésével lehet megfelelni, s minden rendezés, mely enélkül történik, alkotmányellenes rendezés, (Helyeslés balfelől.) nem Boszniára, hanem a két államra nézve, mert ezen két állam törvényhozásának körébe vág? (Élénk helyeslés balfelől.) Ha pedig ez így van, akkor lehet-e azt érvelni felhasználni, hogy: mert a törvényhozás nem áll rá olyan rendezésre, aminőt az exekutiva ajánl, ennél fogva nem azon módot keresik, amelybe mindkét fél beleegyeznek, hanem egyoldalúlag fogják a katonai kormányzatot fenntartani? Akik ezen érveléssel akarnak hatni, ezzel olyan alkotmányos elvet érintenek, hogy ezzel szemben a miniszterelnök úrnak lenne első kötelessége felállani és tiltakozni ezen indok alkalmazása ellen. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Közösügy-e Bosznia igazgatása?

Egy további érv, amivel a javaslatot támogatják, abban áll, hogy az 1867: XII. tcz. értelmé szerint ezen ügy a külügyi és hadügyi művelet körébe esik, s egész diadalmas érzettel kérdezik tőlünk: csak nem akarjuk állítani, hogy Bosznia kormányzata Magyarország belügye?

Talán elég volna hivatkoznom arra, amit Molnár Aladár tisztelt barátom ez érv erősítésére felhozott. De engedjék meg, hogy ismételve kiemeljem, hogy akik így állítják fel a dolgot, azok oly térre helyezik át a kérdést, ahol azt nem szabad megoldani. (Helyeslés a baloldalon.) Nem az a kérdés, külügy-e Bosznia adminisztrációja vagy nem, hanem hogy olyan ügy-e, amely a közös ügyek közé van utalva? Mert ha odautalva nincs, ha mindkét állam

elvállalta a feladatot, a két állam ügyének kell azt tekinteni, s ami világosan oda utalva nincs, abba a közös orgánumnak semmi beleszólása nem lehet. (Élénk helyeslés balfelől.)

És azután valóban furcsának tartom, hogy a külügyek fogalmát oly kormányzati intézkedésekre akarják kiterjeszteni, amelyek minden államban belső uralmi funkciók, Boszniában is, velünk most már huzamos időre kapcsolatba hozott és állami uralmunk alá vetett területen is azok. (Helyeslés a baloldalon.)

Hiszen addig, míg legalább az ellenkezőről a miniszterelnök úr meg nem győz bennünket, a külügyek alatt csak az értetik és a törvénynek szoros körülírása szerint nálunk is csak az érthető, ami a monarchia érdekeinek más államokkal szemben való képviselőletében áll, és érthető az idegen államterületeken tartózkodó állampolgárok érdekének védelme. A külügyek körébe több nem tartozik. De Bosznia kormányzatát a külügyek sorába utalni nem más, mint jele azon szomorú megszorult állapotnak, melyben az ember, midőn elv alapján nem tudja megmagyarázni álláspontját, a legelső szó ürügyéhez nyúl, nem hogy másokat megnyugtasson és másokat meggyőzzön, hanem hogy legalább az alapos érvelésnek a színét megadja. (Helyeslés balfelől.)

Ne várja a tisztelt Ház tőlem, hogy én azokon az érveken, melyeket a túloldaltól felhoztak, végigmenjek. Igazán, meggyőződéssel mondhatom, a fényes és érvelésben hatalmas beszédeknek egész sora régen elseperte azokat és én a tisztelt Házat nem fogom untatni az elmondottak ismétlésével; de egyet ki kell emelni. Ki kell emelni azt az új nemű érvelést, melyet a tisztelt miniszterelnök úr részéről és utána a többiek részéről a túlsó oldalról hallottunk. Míg az első vonalban harczoló Éber Nándor és Jókai képviselő urak elmaradtak azon állásponton, hogy Boszniának e törvényjavaslatban foglalt igazgatása az 1867-ik évi törvény értelmében közös ügy és ennél fogva a közös kormányt megilleti, addig a később előnyomuló segédcapatok egészen más álláspontot foglaltak el, kimondják, hogy nem a törvényben letett jogtétel alapján, hanem azon törvénynek értelmében, azon törvényt létrehívó okok alapján kellene ezt közös ügynek tekinteni, de hogy annak tekintessék,

arra új törvény szükséges, mely azt világosan közös ügynek nyilvánítsa. Hogy már most ezen két álláspont miként egyeztethető össze; hogy ezen utóbbi álláspont, melynek Éles Henrik és Láng Lajos képviselő urak szintén kifejezést adtak, hogyan egyeztethető össze a törvényjavaslattal és ennek többi védőivel, ezt én, mint a túloldal házi ügyét, ő reájuk bízom.

De a tisztelt miniszterelnök úrhoz újra és határozottan egy sürgős kérdést kell intéznem. A miniszterelnök úr úgy nyilatkozott, hogy ő már a felirat tárgyalása alkalmával kimondotta, hogy az 1867-ik évi törvény értelmében ezen ügyek rábízandók a közös minisztériumra, de ez egy új törvény megalkotása nélkül nem lehetséges. Tisztelt Ház, ez az egész állítás egy ellenmondást foglal magában. Mert vagy az 1867-iki törvény határozott értelme szerint, az abban lefektetett jogtétel erejénél fogva illeti meg a közös minisztériumot ama tartományok kormányzása, s akkor a törvény erejénél fogva azt a jogkört el is foglalhatja, ezen országgyűlés minden további megkérdése nélkül. Vagy nem illeti meg, s ez esetben nem lehet mondani azt, hogy az 1867. évi törvény értelmében adja meg neki a hatáskört. Ebben az esetben az 1867. évi törvényre való hivatkozás nem egyéb, mint csak kendőzése annak, amit önök a maga czímén javasolni nem mernek. (Helyeslés balfelől.) De e két álláspontot elhomályosítani, kibékíteni, hogy megrontsa az 1867. évi törvény értelmét és jogi garanciáit, s mégis kielégíteni azon több oldalról felmerülő aggodalmakat: ez a politika, tisztelt Ház, egy önérzetes államférfi eljárásával össze nem egyeztethető. (Helyeslés balfelől.)

De azt mondják, tisztelt Ház, nem e törvény értelmében, hanem szellemében és a törvényt létrehívó indokok alapján kell ezt az ügyet odautasítani.

Én üdvözlöm ezt az érvelést, de egyúttal elvárom, hogy ennek következményeit is elfogadják. Elvárom, hogy beismerjék, hogy ezen törvényjavaslat alapján helytelenül van szerkesztve.

És ezek után hivatkozom a tisztelt miniszterelnök úrnak egy nyilatkozatára. (Halljuk!) A miniszterelnök úr ezt mondja: »Én azon nézetben vagyok, hogy fennálló

alkotmányunk szellemében, abból kifolyólag, másra mint a közös kormányra, a két kormány befolyásának szigorú fenntartása mellett, e tartományok adminisztrációját bízni nem lehet.«

Én ezt a természetesebb értelmében veszem, hogy t. i. a törvényhozási indokot származtatja a hatvanhetediki törvényből. Ez a miniszterelnök úr meggyőződése.

Én ilyen megtérésre parlamenti történetünkben alig emlékszem. (Halljuk! a baloldalon.)

Volt idő, — midőn ezen közös intézményeket alkották — mikor a miniszterelnök úrnak az is sok volt, amit a hatvanhetediki törvény tartalmaz, s kimondta, hogy a veszély nem annyira abban van, amit az a törvény a közös kormányra ráruház, mint abban a lehetőségben, hogy azon motívumok alapján a hatáskör ki fog terjeszteni. Amit akkor túlságosan soknak tartott a miniszterelnök úr, ma azt a törvényből kifolyóan, természetesnek, sőt nyilatkozata egy másik helyén a dualizmus fenntartásával tökéletesen összeférhetőnek és abból önként folyóan tartja.

De ha ez így van, akkor egyet egész tisztelettel kérdek.

Mi tehetségünk és belátásunk szerint igyekeztünk kifejezni, mi a hatvanhetediki törvény szelleme; mik voltak azok a nagy érdekek, melyeket a hatvanhetediki alkotmány ki akart békíteni és meg akart óvni; mik voltak a biztosítékok ezen alkotmány elfajulása ellen; mi volt az alkotók fölfogása különbség nélkül, a miniszterelnök úré is, az azon törvényekben lefektetett politikáról. Ha most a miniszterelnök úr avval a fölfogással homlokegyenest ellenkezőt állít, egy kérésünk van hozzá. Mondja meg itt, mit tart ő a hatvanhetediki alkotmány szellemének; magyarázza meg, miért tartja a hatvanhetediki alkotmány szelleméből folyóan ezen intézkedéseket. Mert csak így és másképp nem lehet önöket megnyugtatni aziránt, hogy midőn ezt a lépést teszik a hatvanhetediki alkotmányhoz, melynek, ha nem is betűjét, de szellemét és az abban lefektetett biztosítékokat önök fönn akarják tartani, azt fönn is tartják.

De amíg ezt a miniszterelnök úr nem teszi meg, midőn mi a törvénynek ellenkező szellemét mutattuk ki, addig azt

kell mondanom, hogy az az állítás egy nem bizonyított, a törvényjavaslat célját elleplező állítás és semmi más. (Helyeslés balfelől.)

Lehetséges-e más megoldás?

De tisztelt Ház, nemcsak ezzel kísérlik megvédeni a törvényjavaslatot, hanem a miniszterelnök úr figyelmeztet bennünket arra, hogy mi a dualizmust veszélyeztetjük; veszélyeztetjük pedig azért, hogy annak oly magyarázatot adunk, amely mellett egy erélyes, konzervens és hatályos működés lehetetlen. Jókai tisztelt képviselő úr pedig hozzátette, hogy nem ők üznek nagyhatalmi politikát, hanem a viszonyok kergetik és üzik őket ezen az úton; a közönségnek kiépítése, erősítése nem az ő kívánságuk, hanem a viszonyok szükségszerűségének eredménye.

Tisztelt Ház, helyesen van-e így feltéve a kérdés? Áll-e az, hogy kikerülhetlenül szükséges arra, hogy ezen teendők elintéztessenek, azokat a közös kormány hatásköréhez utalni? Nem volt-e kimutatva, — és ezt nem czáfolták meg a túloldalról — hogy azok a teendők végezhetőek úgy, hogy a közös kormány és a közös intézmények igénybevétele elkerültesse és a két állam közvetlen befolyása megállapíttassék; végezhetőek úgy, hogy ezáltal mind a pénzügyi, mind a politikai ellenőrzés mindkét államfél részére jobban biztosíttatik.

De ha komolyan hiszi a miniszterelnök e nézeteket; ha osztozik abban, hogy a viszonyok követelménye a közös intézmények tágítása, akkor én az ily politikának elveit nem akarom bűnösnek nevezni; nem akarom felemlíteni, hogy ellene van mindazon elveknek és nézeteknek, amelyekkel követelték, elfogadták és védték a dualizmust; de állítom, hogy bizonyára ez a politika, ez az elv az, amellyel azt a februári pátenstől máig megtámadták s amely annak elébb-utóbb romlására vezet; állítom, hogy ha ezen elv és irány vallói hatalmasok lettek volna, soha a dualizmus létre nem jő, és állítom, hogy ha ez elvek uralomra vergődnek és elterjednek, állami és nemzeti létünk biztosítékai csakhamar áldozatul fognak esni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De a tisztelt túloldal megkísértette nemcsak érvekkel támogatni a törvényjavaslatot, hanem megkísértette támadásait egyenesen ellenünk is irányozni. Ezen támadások két részre oszthatók. Szívesen beismerem, hogy azoknak a dolgot illető része magától a miniszterelnök úrtól jön, és konstatalom, hogy nem a dolgot, hanem a pártot és a személyeket illető része, különösen azon törekvés, hogy mindezen történe- kért a hatvanhetediki alkotások tétessenek felelőssé, a többi védőktől, különösen Jókai képviselő úrtól ered. A miniszterelnök úr két érvet hozott fel, mely egész terjedelmében szellőztetve nem volt. Egyik az, hogy a mi nézetünk szerinti rendezés triászra vezet a monarchiában azáltal, mert, amint ő magát kifejezni méltóztatott, Bosznia területén egy harmadik testvérkormányt állít fel, mely a két állam kormányával párhuzamba és egyenrangba lépven, megvan a triász.

Tehát csakugyan annyira félreértette a tisztelt miniszterelnök úr azt, amit beszédemben kifejtettem, hogy Bosznia területén egy harmadik egyenrangú kormány felállításáról szólhat? Ezt én nem mondtam. Világosan kifejtetem, hogy azon tartományokat, akár felosztjuk azokat, akár nem, — mert mindkét módozat tehetséges — mint a monarchia keretén kívül tartandó és a két államnak közvetlenül alárendelt és a két államtól függésben tevő tartományokat akarom tekinteni. Ki teremti meg a monarchia két államának kormánya mellé a harmadik egyenrangú kormányt Boszniára nézve? Az-e, aki a két állam kormánya alá közvetlenül akarja rendelni a tőlük függésben tevő két tartományt? Vagy az, aki a közös kormányra akarja bízni pleno jure? És ezen közös kormány egyenrangú tevén, sőt némely dolgokban túlhatalommal bírván a két állam kormánya fölött, nem ez-e a harmadik kormány? Ha tehát a triászból valami vádat emelni tehet, az csak a miniszterelnök úr propozíciójára illik. (Élénk helyeslés balfelől.)

A másik ellenvetés, melyre Apponyi tisztelt barátom egy igen világos és eddig még meg nem czáfolt beszédben felelt, abban állott a miniszterelnök úr részéről, hogy azt akarjuk-e, hogy azon tartományok mindennapi adminisztrá-

czióját a két parlament intézze? Azt akarjuk-e, hogy azon tartományok számára az anyagi rendezést, a törvényeket a két parlament hozza? Nem, tisztelt miniszterelnök úr. Mi sem az egyiket, sem a másikat nem akarjuk, hanem akarunk két dolgot. És pedig: akarjuk a két állam közvetlen befolyása alá helyezni azt, ami Boszniában történik, nem pedig a közös kormány által közvetített s így hatálytalanná tett befolyást. Másodszor nincs semmi kifogásunk az ellen, hogy a törvényhozási intézkedések, kivéve a 4. §-ban már rezervált és általunk még szaporítandó ügyeket, amelyek a két törvényhozásnak fentartandók — nincs semmi kifogásunk az ellen, hogy rendeleti úton intéztessenek el egyebekre nézve a törvényhozási dolgok, de ezen rendeleti jognak gyakorlására a parlamentnek hatályos ellenőrzését fenn akarjuk tartani, ami csak akkor történik, ha a parlament azon kormánnyal áll szemközt, amely a rendeletet kibocsátotta, nem pedig azzal, amely csak consultativ votummal vett részt a rendelet megalkotásában. És akarjuk azt, hogy a budget háromfelé szakítása s így az ellenőrzés lehetetlensége elmellőztessék és akarjuk, hogy azon nagy pénzügyi érdek, amely Boszniában reánk nézve fenforog, a parlament direkt ellenőrzése alá helyezzessék.

Tisztelt Ház! Igenis tudunk formákat, — egész határozottan mondhatom a tisztelt miniszterelnök úrnak — tudunk formákat, amelyek nemcsak lehetővé, de könnyebbé is teszik a kormányzást, mint amilyené az válnék a javaslat szerint akkor, ha mindkét állam kormánya valódi befolyást akarna gyakorolni. Egyszersmind meggyőződésünk szerint lehetőek — alkotmányunk érintése nélkül lehetőek — oly formák, melyek a két állam ellenőrzését leviszik és szervezik magában ama tartományok kormányának székhelyén. De akármily szép hivatás és biztatás nem bírhat azon, az ellenzék részéről elfogadhatlan álláspontra, hogy ezt bővebben részletezzük. Ha a dolgok természetében nincs megoldhatlan nehézség, — pedig nincs — akkor önöknek uraim egyet meg kell fontolniok: azt, — amire még visszatérek — hogy vajjon Magyarország érdekét mily elintézési mód elégíti ki? Az-e, amely minden befolyást csak a közös kormány köz-

vetítése által enged meg, vagy pedig az a mód, hogy hatályos, közvetlen befolyást gyakoroljon a magyar kormány?

Polémia Láng Lajossal.

Ezzel, tisztelt Ház, azok után, amiket tisztelt barátaim mondtak, jóformán befejezetteknek mondhatom a dologi érveket. Most áttérek azon megtámadásokra, amelyekben a tisztelt túloldal sokkal bővebb volt, mint a javaslat értelmes védelmében. (Derűtség a baloldalon.) S itt engedjék meg, hogy már udvariasságból is előrebocsássam Láng Lajos tisztelt képviselő urat. (Halljuk!)

A tisztelt képviselő úr pénteken hosszasan és részletesen bizonyította, hogy a túlsó oldal örököse a Deák-pártnak. Bizonyította ezt a vám-, a bankkiegyezéssel, a bírói függetlenséggel, melyet a Deák-párt megalkotott s a tisztelt túloldal felfüggesztett, — megjegyzendő, hogy magam nem szavaztam reá — bizonyította azonfelül a közigazgatási kérdéssel és sok mindennel. De csak eggyel nem bizonyította: hogy a hatvanhetedik törvénynek és alkotmánynak felfogásában, az abban felhozott érdekek megvédésében — pedig arról van itt szó — a túloldal jelenleg a Deák-párt hagyományának letéteményese. Nagy buzgóságában elfelejtette, midőn hosszú beszédet mondott, ahol a tárgyat csak mellesleg említette, hogy a Deák-pártnak nemcsak az alkotmány kérdésben, de minden kérdésben tradíciója volt: a kérdéseket nem személyes bizalom, hanem a dolgok érdeme alapján megítélni. (Élénk helyeslés balfelől.) És ha a tisztelt képviselő úr csodálkozik azon, hogy mi meg nem döbbenünk, hogy a tisztelt függetlenségi párt egyértelemben van velünk az 1867-iki törvények értelmezésében: csodálkozását sokkal komolyabb és sokkal méltóbb dologra tarthatta volna fenn, arra, hogy ha azok, akik ezen törvények létrejöttét ellenezték, akik ezen törvényeket még máig is károsaknak tartják, azok ezen törvény értelmezésében jóhiszeműleg és szigorral járnak el. Talán nem ezen kell csodálkoznia, hanem azon, hogy akik e törvényeket később elfogadták, akik e törvényeket létrehozni segítettek, azok e törvényeknek oly magyarázatot adnak, ami azoknak értelmét halomra dönti. (Élénk helyeslés

balfelől.) Ez lett volna méltó tárgya a tisztelt képviselő úr csodálkozásának.

És ha még egyeben is kedve volna csodálkozni, talán nemsokára csodálkozhatik azon, hogy ha az a párt, amelyről a tisztelt képviselő úr azt bizonyította be, hogy a szigorú, törhetetlen, alkotmányos érzékkel bíró Deák-pártnak legitim utóda, hogy ez a párt meg fogja talán szavazni ezt a törvényjavaslatot oly érvelések alapján, oly felvilágosítások mellett, mint amilyenek a túloldalról felhozattak. Ez is méltó tárgya lett volna a tisztelt képviselő úr csodálkozásának. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Egyébiránt ennél a tárgynál tovább időzni nem akarok. Mert őszintén szólva, bár elismerem a tisztelt képviselő úr beszédének átgondolt voltát és szívesen teszem ezt; de az egész beszéde a heidelbergi káté ismeretes kérdését juttatta eszembe, amelyben az egyes hitcikkelyek meg vannak magyarázva és a fejezet végén mindig az az utolsó kérdés: Szerelmes fiam, midőn mindezeket hiszed, mi hasznát veszed? (Hosszantartó élénk derültség balfelől.)

Tegyük fel, — amit fel kell tennünk — hogy a tisztelt képviselő úr a közigazgatás, a bank, a vámügy és igazságszolgáltatás tekintetében, mindenben hiszi, amit mondott s a tisztelt túloldal is valónak tartja, ugyan kérdem, mi hasznát veszi ennek? (Élénk derültség balfelől.)

Jobb lesz-e ezzel ezen törvényjavaslat? Meg vannak-e ezzel szüntetve azok az aggodalmak, meg vannak-e czáfolva azok a kifogások, amelyek e törvényjavaslat ellen felhoztak? (Élénk helyeslés balfelől.)

És mi hasznát veszi a tisztelt túloldal, ha nagy büszkén el találja hinni Láng képviselő úr szavait, hogy öközöttük több Deák-párti van, mint ezen az oldalon? Mert ha ily politikát folytat, ha így fogják a Deák-párt hagyományát kezeik közt összetörni: máris látom soraik közül kimaradozni azon már úgysis felette gyérszámú tagjait a Deák-pártnak, akik ott maradtak és a régiebb időkben nagy szerepet játszottak; s csakhamar oda fognak jutni, hogy elmondhatják, amit Byron mond egyik költeményében a perzsa királyról, aki hadait — megolvasá napköltekor, de hol valánakestve, hol? (Élénk tetszés balfelől.)

Jókai tisztelt képviselő úr megkísérli kétnemű taktikával védeni a kormány javaslatát. Az egyik az, midőn azt mondja, hogy tulajdonképen a hatvanhetediki többség, aDeák-párt oka annak, hogy e törvényjavaslatot el kell fogadni; miért nem fogadták el az akkori a minoritás és Jókai képviselő úr javaslatát. Mert ha ez megtörténik, abban bennünket megnyugtató módon meg van oldva a boszniai közigazgatás rendezésének feladata. Sőt még azt is hozzáteszi a képviselő úr, hogy mi onnan puskázunk. (Derűtség balfelől.) Én, tisztelt Ház, csakugyan az ő beszéde folytán lettem figyelmes arra, hogy ugyan hogyan lehetne elintézni e törvényjavaslatot a 67-iki minoritás véleménye szerint, és azután, mikor azt végigolvastam és alapul vettem Jókai képviselő úrnak nézeteit, (Halljuk! Halljuk!) akkor a következő eredményre jöttem: a minoritás javaslata szerint e kérdés hivatott magyarázójának tartom Jókai képviselő urat mindaddig, míg a miniszterelnök úr meg nem czáfolja. (Halljuk! Halljuk!) A minoritás javaslata szerint tehát ez külügy volna.

A külügy három miniszter által intéztetnék el; először azáltal, kit ő Felsége saját háza miniszterévé nevez ki, mert a kisebbség javaslata szerint éppen a külügyminiszter nem szükséges; azután elintéztetnék a két állam részéről a külügyminiszter mellé rendelt két miniszter befolyásával; de azután mi befolyása lenne e rendezésre a parlamentnek? Mi egyéb, mint az utólagos felszólalás? Arról nem szól, hogy lenne-e több joga a parlamentnek, mint ezen javaslat szerint. Erre nézve a felelettel a javaslat és Jókai képviselő úr is adós maradt, sőt többet mondok, adós marad a jövőben is. (Élénk derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De tegyük fel, hogy igazsága volt, és tegyük fel, hogy a kisebbség javaslatában, melyet oly mostohán megtagadtak és sorsára bíztak, (Derűtség balfelől.) foglaltatnék oly módozat, mely ellen nem tehető az a kifogás, mely tehető a miniszterelnök úr javaslata ellen; tegyük fel, hogy a minoritás javaslata Magyarországnak sokkal nagyobb függetlenséget biztosított volna, mint az 1867-iki többség által javasolt és

törvényé lett kiegyezés — én ezt felteszem, ámbár sem a kultuszminiszter úr, sem a pénzügyminiszter, sem a kereskedelmi, sőt még az igazságügyminiszter úr sem hajlandók erre, (Élénk derűtség a bal-és a szélsőbaloldalon.) hiába állítja Láng képviselő úr, hogy mi a régi baloldali elveket vettük fel, tehát, mint ő kollégái iránt nem kis nyájassággal magát kifejezte, elveiknek rosszabbik felét (Derűtség a baloldalon.) és ők megtartották a Deák-párti elveket, melyeket ő jobbaknak tart; hiába mondja ezt, mert ezúttal megfordítva áll a dolog.

És tudják-e, hogy a Jókai által feldicsért kisebbségi véleményt hogyan nevezte el a kereskedelmi miniszter úr? Egy négy felvonásos fiaskónak mondta a Pesti Napló vezércikkében. (Élénk derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Nem gondolom, hogy az önök megtérése arra bírta a kereskedelmi miniszter urat, hogy megváltoztassa nézetét. De ha felteszem, hogy nagyobb függetlenséget biztosított volna a minoritás javaslata Magyarországnak, nem értem, miként hivatkozhatnak arra önök, miként különösen Jókai képviselő úr. S akik azt mondják, hogy az 1867-iki kiegyezés mértékén túl kell menni a közös közegek erősítésében, mert ezt a körülmények kívánják meg, és Jókai képviselő úr is, a miniszterelnök úr is lényegében ezt állítják:kérdem, azok miképen hivatkozhatnak most arra, hogy fentartható lett volna oly rendezés, mely még addig sem ment volna, mint az 1867-iki? Kiknek ma nincs elég erejük és akaratuk a kevesebbet megvédeni, hivatkozhatnak-e azok arra, hogy a többet fentarthatták volna? (Hosszas élénk tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Jókai képviselő úr — ami felfogásom szerint nem egyes eljárás — minden káros következt az 1867-iki törvényekre, tehát másokra ró. Legyen bátorságuk, ha ezt a javaslatot megszavazzák, azt saját érdeme alapján dicsérni és érette a felelősséget teljesen elvállalni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De azt mondja a tisztelt képviselő úr: miért emlegetem, hogy a szabadelvű párt két elemből áll; hiszen azok saját programjuk alapján választottak meg s ők csak nyolczan ülnek ott, akik a kisebbségi véleményt aláírták, és ott ülnek

minden háttéri gondolat nélkül, mindenekfelett pedig hallgatólag, csendesesen, revanche-eszmék és kielégítetlen ambíciók nélkül.

Hát ott ülnek! (Élénk derűtség balfelől.)

Én értem a tisztelt képviselő úr célzatát. A revanche-eszme, a háttéri gondolat, a kielégítetlen ambíció — az itt van, s az ő magyarázata és célzata szerint legfőképen én bennem. Én ezen alapon élhetnék a személyes visszatorlás jogával s megkérdezhetném: mi okozta azt, hogy régi álláspontja elhagyása mellett mindig tovább bocsátkozik politikai elvei megtagadásában? minő személyes ügyek okozták, hogy úgy ki van elégtve az ő ambíciója? S ha minket csak kielégítetlen személyes ambíciók vezetnek: nem tudunk volna oly hosszasan érvelni s nem tartották volna önök érdemesnek érveinkre a feleletet megkísérelni.

De én nem élek ezzel a visszatorlási jogommal, mert egyedül ül ott a tisztelt képviselő úr, mert a többi nyolcz is ott van. Hanem azt a megjegyzést teszem, hogy talán mégis jobb volna, ha ambíciójuk nem volna olyan teljesen kielégítve; kellett volna abból legalább egy szemernyit az ily alkalmakra fentartani. Mert szerintem meg lehet vetni a népszerűséget s ezen megvetés néha kötelességgé válik; el lehet taszítani magától nemcsak a múló hírt, hanem a maradó dicsőséget is, és bármely állást foglaljon is el valaki, az utódok ítéletében levő erkölcsi dicséret vagy kárhoytatás nagy okokból, nagy és ritka esetben kötelességérzetből közönyössé válhatik. De van egy kötelék, melyet addig, míg a politikai erénynek és kötelességnek értelme lesz, a közpálya férfia el nem szakíthat; ez az a kötelék, mely őt politikai meggyőződése alaptételeihez fűzi. (Élénk helyeslés half elől.) Ha minden ambíció elenyészett, ennek élnie kell minden komoly politikusban. Ezen ambíció az, hogy politikai meggyőződése krédójának alaptételeit megcsorbítani nem fogja. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ha önök a magyar állam szükséges függetlensége iránti meggyőződésüket; ha állami létünk fentartására való kötelességeik iránti meggyőződésüket megváltoztatták, — mert a leglényegesebb meggyőzések is megváltoztathatók — mondják ezt meg nyíltan; ne dicsekedjenek azzal, hogy illy

alkalmakkor hallgatagul ülnek; legyen az méltóan indokolva, és minden komoly, minden méltányos ember megengedhetőnek fogja azt találni. De ha önök nem változtatták meg meggyőződéseiket, azt kérdem, nem kellene-e önöknek egy kis ambícióval bírniok? Minő bűvölet köti önöket ahhoz, hogy e törvényjavaslatot megszavazzák? Vájjon nem helyesebb volna-e felállani és széjjeltépni e törvényjavaslatot, mint ott ülni némán, csendesen, ambíció nélkül, és megszavazni azt, és ha megvan régi meggyőződésük, összetörni politikai krédójuknak utolsó maradványát? (Hosszas élénk helyeslés balfelől.)

De ennek eldöntése nem engem illet, önöket illeti az; ennek felemlítésére azonban, szemben azokkal, miket Jókai tisztelt képviselő úr felhozott, nekem tökéletes jogom volt.

Polémia Tisza Kálmánnal.

Most tisztelt Ház, beszédem befejezése előtt reá térek a miniszterelnök úrnak még egy nyilatkozatára.

ő úgy nyilatkozott, hogy megváltoztatható ez a javaslat és módosíthatók annak határozatai, hanem azután — azt meg kell adni, és ne méltóztassanak félreérteni, következően, a szokott óvatossággal fejezte ki magát: »Egyénüeg ugyanazon nézetben vagyok, hogy egy törvény, melynek közös egyetértéssel kell megállapíttatnia, lehetőleg részleteiben nem módosítandó, de semmiesetre az általánosságban való elfogadással még nincs kizárva« — mi nincs kizárva? az, hogy: »az egyik vagy másik részlet megbeszéltessek.« (Derűtség balfelől.)

Én, tisztelt Ház, a módosítványoknak a miniszterelnök úr által való elfogadásának két módját ismerem. (Halljuk! Halljuk!) Az egyik az, mikor nyütan elfogadja a módosítást és ezt pártja is teszi; a másik pedig az, hogy elfogadja ugyan, hanem azt mondja, hogy ha a tisztelt Ház nem fogadná el, ebbe is belenyugszik; ekkor azután pártja hűségesen leszavazza. (Derűtség balfelől.)

Én az ügy körmönfont nyilatkozattal, tisztelt Ház, nem elégedhetem meg és ne is gyakoroljon az önök meggyőződésére hatást az, hogy módosíthatónak vagy megbeszélhető-

nek jelent is ki valamit a miniszterelnök úr, mert ebhez ugyan az ő beleegyezésére nincs szükség. Hanem én egyébire akarom a tisztelt Házat figyelmeztetni. (Halljuk! Halljuk!)

Azt mondta a tisztelt előadó úr, hogy nem megrovandó az, ha a bizottság mindenben a kormány javaslatát fogadja el és azt a kormány indokaival motiválja. Teljesen igaza van a tisztelt előadó úrnak. De nem ez az, amit én megróttam, hanem az, hogy egy ily törvényjavaslat, amely annyi kérdést mozgat meg, amely oly fontos határozatokat tartalmaz, amit a tisztelt előadó úr sem tagadhat, — mert ezt Éles Henrik képviselő úr sem tagadta — ily meg nem felelő módon van szerkesztve és hogy ily fontos javaslatnál a bizottság a stüáris módosítások közül is csak azt az egyet tartotta elfogadhatónak, amit a miniszterelnök ártatlannak nevezett.*) (Úgy van! balfelől.)

Ez az, tisztelt előadó úr, amiben oly valami van, ami a bizottság ellen kifogásra méltán nyújt alapot. Nézze meg csak, hogy egy másik államban és egy másik parlamentben miként bánnak el e törvényjavaslattal? **) (Halljuk! Halljuk!)

A miniszterelnök úr más nótát penget ma már, mert a bizottságban még Taray képviselő úr stüáris módosítványát sem akarta elfogadni, sőt én mondhatom, hogy volt a bizottságnak nem egy független, — mert bevallom, hogy mind független volt — hanem egy nyugtalan tagja, Rácz Athanáz képviselő úr, (Derűlség.) aki egyik szakaszon azt a módosítást akarta tenni, hogy a csatornákat a rendkívüli beruházások közt minden áron föl akarta említeni. És mi történt, tisztelt Ház? A miniszterelnök úrnak kellő időben való és erélyes föllépése gátolta csak meg, hogy e veszélyes indítvány el ne fogadtassék. (Élénk derűlség.)

Ily álláspontot foglalt el a javaslat módosítására nézve a miniszterelnök úr, és ma mégis másként nyilatkozik. De miért? Ennek is megmondhatom az okát. Nem hiszem, hogy

*) A bizottság az 1. §. szövegébe e szó után »felhatalmaztatik« ezt iktatta be: »illetőleg utasítatik«. (L. a szakasz szövegét a 71. lapon.)

**) L. e fejezet végén a törvényjavaslatnak a Reichsratban való tárgyalását.

az ezen oldalról felhozottak győzték meg a miniszterelnök urat a módosítás szükségéről, hanem időközben megtörtént az, hogy a monarchia másik államában a bizottság módosítani fogja ezt a javaslatot, és emlékezzenek önök arra, hogy az ottani miniszterelnök mivel sürgette a bizottság működését. Azt mondta: A magyar parlament gyorsan halad, el fogja fogadni változatlanul a javaslatot, siessenek tehát önök a módosítással. Ily módon állott elő a »megbeszélés« lehetősége.

Hanem, tisztelt Ház, milyen állapot ez, (Felkiáltások: Szomorú!) mily állapotba hozta a magyar törvényhozást, saját többségét a miniszterelnök úr. Bizonyítgatja velök a bizottságban, a lapokban, a Házban a módosítások feleslegességét, de majd ha mások meggyőződnek azoknak szükségéről, nekik is be kell látniok azon módosítás szükségét.

Tisztelt Ház! Én nem üzök tréfát e dologból; fájdalom, én ebben a jelenségben alkotmányos szellemünknek e kormány vezetése alatt feltűnő sorvadását látom. Méltóztassék csak meggondolni, hogy mű szerepbe jutunk a monarchia másik felének parlamentjével szemben? A régi politikai kultúra a miénk. A szabadságszeretetre s az alkotmányos szellemre nézve az elsőséget egy darabig ők sem vitatták tőlünk, s ha volt valami dicsősége a magyar országgyűlésnek, az abban állott, hogy azon kevés parlamentek közé számították, melyekben a közszabadság, az alkotmányosság iránti érzék oly erős, az akarat oly törhetetlen, hogy a kormányok az előtt meghajolni kényszerültek. És mi történik most? Szerepet cseréltünk, tisztelt Ház. Valahányszor egy törvényjavaslatot, amely abszolutisztikus, amely tartalmára rossz, amelyet ott nem is mernek változatlan elfogadásra ajánlani, keresztül kell vinni, elől megy mindig a miniszterelnök úr. (Zajos helyeslés és taps balfelől.)

Szlávy József elnök: Tisztelt Ház! A képviselő úr tradícióról beszél. A régi időkben a tetszésnyilvánítások közt a taps nem volt szokás. (Ellenmondás balról.) Nem tudom, mi a tisztelt Háznak ízlése e tekintetben; (Élénk helyeslés)

jobbfelől. Zaj baifelől.) én ebben természetesen alárendelem magamat a Háznak. Csak azt vagyok bátor megemlíteni, hogy ezen szokás csak a legutolsó időben kapott lábra. Méltóztassanak talán a tapsolást elhagyni. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Nemcsak ennél a javaslatnál, de már a berlini szerződés tárgyalása alkalmával tapasztaltuk, hogy ha egy oly javaslatot, mely az abszolutisztikus irányzatnak kedvező, valahol keresztül kell vinni, elsőnek mindig a miniszterelnök úr vállalkozik. Már akkor tapasztaltuk azt, hogy nem az ő akaratával, nem az ő követelésével, hanem, fájdalom, más-honnan jövő kényszer alatt kellett ezen Ház jogának elismertetnie.

És ez a szellem az, tisztelt Ház, mely ebben a törvényjavaslatban lüktet. Én nem tudom, tisztelt többség, érzik-e önök, méltányolják-e kellő érdeme szerint azt a helyzetet, amelyet a miniszterelnök úr változatlanul elfogadandó javaslatával önöknek szerez?

És, azt kérdezem, nem érkezett-e el az idő, hogy a kormányt saját engedékenysége, saját gyengesége ellen megvédeni az önök kötelessége? Nem érkezett-e el az idő azt mondani, hogy van határ, ameddig lehet menni? De ha egy törvényjavaslat előterjesztésében még az alkotmányos tekintetek határai is meg vannak bontva, akkor önök előtt nézetem szerint csak egy út van: felállni és egyértelmű határozattal gátat vetni mind a törvényjavaslatban lefektetett elveknek, mind azon bátorításnak, mit abból a dualizmus ellenségei meríthetnek, mind azon alkotmánysorvasztó szellemnek, melyet onnan annyiszor kisugározni látunk. Ez azon meleg szellő, mire ébredni kezd az abszolutizmus. És az önök feladata — mert nem pártkérdés ez, mert az önök segítsége nélkül ezen javaslat el nem vethető — az önök feladata ehhez segédkezést nyújtani. (Igaz! Úgy van! baifelől.)

Ha teszik, meg vagyok győződve, nem teszik lehetlenné a boszniai ügyek rendezését, de kényszerítjük a kormányokat oly rendezésre, melyben mi is alkotmányunk fenntartását, pénzügyi és politikai ellenőrzésünk biztosítását

találjuk; ha nem teszik, önök viselik érte a felelősséget. (Közbeszólás jobbfelől: Viseljük!)

Mi elviseljük a magunkét és azon meggyőződéssel ajánlom önöknek határozati javaslatomat és ezen törvényjavaslat elvetését, hogy ha önök ebben a tekintetben tovább is támogatóul szolgálnak ezen irányzatnak, majd eljön az idő, midőn önöket a miniszterelnök nem hagyja el, önök meg a miniszterelnököt nem hagyják el, de az ily politika folytatóit az ország bizonyosan el fogja hagyni. (Hosszas élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Nem fogok beszélni arról, hogy mikor, mily körülmények között lehet és helyes nézeteket változtatni. Hogy vannak esetek, amikor ez nemcsak jog, de kötelesség is, azt a képviselő úr sem fogja tagadni. De szívesen elismerem, mert a politikai erkölcsnek barátja voltam, vagyok és leszek — (Élénk felkiáltások balfelől: Oh! oh! Zaj. Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk!) voltam, vagyok és leszek, (Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől.) legalább is annyira, mint bármely tagja a Háznak. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Mondom, mindamellett, hogy vitatom, hogy nemcsak szabad, de néha kötelesség is nézetet változtatni, s mindamellett, hogy állítom, hogy sokszor ehhez hazafiság, míg az egyszer kimondott szóhoz minden körülmények között való ragaszkodáshoz nagyfokú önzés kívántatik: mindamellett a mondott oknál fogva helyeslem, nem rosszallóm, szívesen veszem, még ha engem üt is, ha e téren vádakkal támadtatunk meg. Mert szükséges, hogy meglegyen a férfiak bátorsága, ha a közjó kívánja, a megtámadásokkal szemben is változtatni a nézetet. (Élénk helyeslés jobbfelől.) De szükséges, hogy a kíméletlen kritika és szemrehányás ezt nehézzé tegye bárkinek. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

A dolog érdemére nézve előadja, hogy az okkupáció után a közigazgatás iránt valami intézkedést tenni okvetlenül szükséges volt... Én — folytatja — mint Magyarországnak ez idő szerint kormányelnöke, kötelességemnek tartottam még ezen legideiglenesebb intézkedésekkel szemben is megkövetelni azt, hogy semmi néven nevezendő intézkedés, mely a helyzetnek csak legideiglenesebb rendezésére vonatkozik is, a magyar kormány előzetes tudomása és hozzájárulása nélkül ott ne történjék. (Tét-

szés a jobboldalon. Mozgás balfelől.) E joggal tehát erélyesen, komolyan élni fogok. (Mozgás balfelől.)

Ragaszkodik azon álláspontjához, hogy az 1867-iki kiegyezés alapján, az abban lefektetett elv megsértése nélkül, mely azt kívánja, hogy ily közösen érdeklő dolgok közös egyetértéssel intéztessenek el, lehetetlenség a gyakorlati élet követelményeinek megfelelőleg az ideiglenes adminisztrációt másra, mint a közös kormányra bízni. Mert nemcsak hogy Bosznia mindaddig, míg jelen állapotában lesz, sok irányban külügynek kell hogy tekintessék és reá nézve a külállamokkal szemben való képviseltetés szüksége forog fenn, elkülönítve a monarchia két államától, de az itt kifejtett eszmék vagy homlokegyenest ellenkezének az 1867: XII. tczikkkel, vagy kivihetetlenek lennének . . .

Az egyértelmű intézkedést nehezíti az, hogy a közös ügyekről szóló magyar és osztrák törvény értelme nem mindenben egy és ugyanaz. Mi kiindulhatunk, ha kizárólag csak a magunkét tekintjük, a mi törvényünk alapján; ők, ha csak a magukét tekintik, kiindulhatnak kizárólag az ő törvényük alapján . . . Talán alaposan volna mondható, hogy az ausztriai kiegyezési törvény szerint sua natura delegáció és közös minisztérium elé tartozik az egész. Ily helyzetben kellett, és nem az én gyengeségem eredményezte ezt, — úgymond — hanem a magyar felfogásra és a magyar törvénynek a másiktól különböző szövegére fektetett kívánságom eredményezte, hogy új törvénnyel kell erre a közös minisztériumot felhatalmazni.

A miniszterelnök felszólalása után 1879 november 17-én következett az általánosságban való szavazás. Igennel szavazott 188, nemmel 169 képviselő, a többség tehát 19 volt, amiben 15 horvát képviselő szavazata foglaltatott.

A törvényjavaslat ellen szavaztak az ellenzéki pártok tagjain kívül: Bittó István, Grünwald Béla, Fáik Miksa, Hodossy Imre, Horvát Boldizsár, Lónyay Menyhért gróf, Ordódy Pál, Péchy Manó gróf, Széll Kálmán, Wahrmann Mór.

A rákövetkező november 18-iki ülésben tárgyalta a Ház a törvényjavaslat 1. §-át. Ez így szól: A minisztérium a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények (1867: XII. tcz.

és Auszriát illetőleg az 1867 december 21-iki R. G. Bl. 146. szám alatti törvény) értelmében felhatalmaztatik, illetőleg utasítatik, hogy Bosznia és Hercegovina ideiglenes közigazgatásába alkotmányos felelősség mellett befolyjon.

Éles Henrik a következő módosított szövegben ajánlja a szakaszt:

Bosznia és Hercegovinának ideiglenes közigazgatása a monarchiának közös ügyei közé felvételük és a jelen törvényben foglalt módosításokkal az 1867: XII. tcz. rendelkezései szerint intézendő.

Tisza miniszterelnök: Nem fogadja el a módosítást, de nincs kifogása az ellen, hogy újabb megfontolás végett a szakasz a bizottsághoz utasíttassék. (Felkiáltások balfelől: Míg Bécsben döntenek!) Bécsben már letárgyalták 8 el is fogadták e szakaszt, ott csak a 3. §. van függőben.

Szilágyi Dezső: Majd a minisztertanács dönt!

Apponyi Albert gróf: A miniszterelnök Szilágyival szemben tagadta azt, hogy az Ausztriában folyó tárgyalások bevétele döntő befolyással van elhatározására. Nincs-e összefüggés e tárgyalások közt és a közt, hogy most hajlandó a szakaszt a bizottsághoz visszaküldeni? Pártja nem fogadhat el semmi oly szövegezést, melyben akár mint már létező közös ügy konstatáltatnék, akár a közös ügyek sorába felvételnek Bosznia és Hercegovina közigazgatásának ügye. (Élénk helyeslés balfelől.)

Dárday Sándor: A törvényjavaslatnak két hiánya van. Nem jelöli meg határozottan azt a közeget, mely Bosznia és Hercegovina adminisztrációjával megbizatik, s ezen ügyek vezetésére nézve a kormánynak alkotmányos felelősségét hangsúlyozza ugyan, de azt csakis mint alkotmányos befolyást jelöli meg. Ha azonban e befolyás azt jelenti, ami az 1867: XII. törvényzikkben bennfoglaltatik, akkor ezt annál inkább szükséges itt határozottan kimondani, mert a közös kormány hatáskörének tágitása csak ezen a törvényen fog alapulni és nem az 1867: XII. törvényzikken.

Ezért az 1. §-t ebben a szövegben ajánlja:

Bosznia és Hercegovina ideiglenes közigazgatására, a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények értelmében felbatalmaztatik a közös minisztérium, mely ezen ügyek veze-

tésére nézve, a monarchia mindkét felének minisztériumával egyetértve, alkotmányos felelősséggel tartozik.

Szilágyi Tisztelt Ház! Ha a tisztelt Ház elhatározza, hogy az.

Dezső 1. §. szövege a bizottsághoz visszautasítatik, akkor én őszintén megvallom, nem értem, mi a tisztelt Ház célzata, valamint azt sem tudom, hogy mi a tisztelt miniszterelnök úrnak a célzata?

Dárday Sándor képviselő úrra nézve mindenekelőtt megjegyzendő, hogy midőn a javaslatot pártolta, azokat az aggodalmakat, melyeknek most kifejezést adott, és a törvényjavaslatnak ezen hiányát egy szóval sem említette; hanem időközben fel világosodott, hogy a törvényjavaslatból a legfontosabb hiányzik. (Derűtség a baloldalon.) Mikor a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta, nem jutott eszébe, amit ma mondott, hogy a legfontosabb dolog hiányzik belőle, hogy hiányzik az: ki ruháztatik fel Bosznia közigazgatásával; akkor nem jutott eszébe az, amit ma mond: hogy nincs körülírva, nincs biztosítva a magyar kormány befolyása; akkor pártolta a törvényjavaslatot, ma pedig utólag bele akar tenni olyasvalamit, aminek elfogadását a miniszterelnök úr a bizottságban határozottan ellenezte és amit most is ellenez.

Ugyan kérem, ha elfogadja a Ház azt az indítványt, hogy a szakasz a bizottsághoz visszautasítatik, mondják meg, miért utasítják oda? Mondja meg a miniszterelnök úr, miért kívánja ezt, mert hisz a miniszterelnök úr kijelentette, hogy Éles képviselő úr módosítványát nem fogadja el; tehát emiatt nem kívánhatja, hogy e szakasz oda utasíttassék. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Dárday képviselő úr indítványát sem fogadja el, mert ez parafrázisa Éles képviselő úr módosítványának, csakhogy annál homályosabb és kevésbé szabatos. Hogy a miniszterelnök úr minő irányban kívánja módosíttatni a szöveget, arról egy szót sem szólott.

Most tehát kérdem, tisztelt Ház, lehet-e egy szakaszt a bizottsághoz utasítani, anélkül hogy megmondanák miért, és lehet-e indítványozni egy szakasznak a bizottsághoz utasítását, anélkül hogy a bizottság csak sejténé is, mi irányban kell dolgoznia. (Helyeslés a baloldalon.)

Mikor e szakasz a bizottságban tárgyalatott, Taray Endre képviselő úr »kötelességévé« akarta tételni a minisztériumnak azt a befolyást, amely itt a szakaszban felhatalmazás alakjában van megadva. Akkor a miniszterelnök úr kijelentette és Jókai, Ivánka és több képviselő úr teljesen meggyőződött róla, hogy a szakasz azon csekély irányi módosításon kívül, melyet a miniszterelnök elfogadott, a leghelyesebben, legüdvösebben van szerkesztve. Már most, ha nem változott e meggyőződésük, — tegnap semmi jelét nem adták, hogy változott volna s a miniszterelnök úr sem adta ennek jelét — miért visszautasítani e szakaszt? Vagy bevallják, hogy eddig kendőzve volt az 1867: XII. t.-cz. megváltoztatása? eddig el volt leplezve, és most magukba szállnak és azt gondolják: tán illik, tán czélszerű ezt világosan kimondani? Érzik-e szükségét annak, hogy nyíltan kell a nemzet elé lépni, s érzik, hogy nyíltan meg kell jelölni azt a változtatást, melyet alaptörvényeinken tenni szándékoznak? Ha ezt ma sem érzik, ha ma sem ismerik el, akkor miért visszautasítani a bizottsághoz? Mire való e játék e törvényjavaslattal? (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ha arra várnak, hogy minő módosításokat fogadnak el a Lajtán túl, akkor várjanak a főrendiház tárgyalásaival. De ne hozzák furcsa helyzetbe azt a bizottságot, mely az ellenzék két tagját kivéve, az ott lefolyt vita után megállapodott abban, hogy ennek a szakasznak a szerkezete, úgy amint van, a legbölcsebb, a leghelyesebb, s ide a Házba küldötte az előadót, aki elfogadván a miniszterelnök úrnak indokait, a törvényjavaslatot megdicsérte. Most a miniszterelnök úr azt mondja, hogy e szakaszt mégis kell módosítani, de nagy bölcsen óvakodik annak kimondásától, hogy minő irányban. Majd tán a bizottságban fogja megmondani. Erre aztán ismét ide küldik az előadó urat és ez előadja a bizottságnak az ellenzéki két tag kivételével hozott megállapodását. Vissza akarják küldeni e szakaszt a bizottsághoz módosítás végett, aminek irányát sem akarja a miniszterelnök úr sejtetni, felteszem azért, mert maga sem tudja. (Élénk derűtség balfelől.) Mert ha tudná, megmondaná, legalább kötelessége lenne megmondani.

Ilyen bújósdira nem állhatunk rá. (Élénk helyeslés a

baloldalon.) Azért én nem pártolom e szakasznak a bizottsághoz való visszautasítását, melyre nézve a miniszterelnök úr nem képes vagy nem akarja megmondani a módosítás irányát, azt azonban kijelenti, hogy azon irányban, amelyben Éles és Dárday képviselő urak javasolják, nem akarja módosítani. Én ezt a kendőzést, ezt a bujósdit, ezt a játékot nem ajánlom a Háznak és kérem a tisztelt Házat, vesse el a módosítványt, de vesse el az 1. §-t is. (Élénk helyeslés bal- és szélsőbalfelől.)

Dárday Sándor: Tisztelt Ház! Személyes kérdésben kívánom a tisztelt Ház türelmét pár perczre igénybe venni. Azt az ellenvetést, hogy aggodalmaimat a törvényjavaslat ellen, melyeket itt ma kifejtettem, az általános vita alkalmával nem hangoztattam, legkevésbé vártam volna Szilágyi Dezső képviselő úrtól, mert ugyanazon helyzetben vagyok, mint Jókai képviselő úr volt, ki azt mondá, hogy magánál okosabb emberrel is tanácskozott e tárgyban. Ugyanis én is közöltem Szilágyi Dezső képviselő úrral, hogy szándékozom az 1. §-nál ilyen módosítást tenni, és még kérdést is intéztem hozzá, vájjon az ő pártja e részben milyen álláspontot foglal el. Én tehát legkevésbé várhattam volna ő tőle az ilyen megtámadást.

Szilágyi Szavaim megmagyarázására és személyes kérdésben Dezső szólalok fel.

Egy idő óta a Házban szokássá lett magánbeszélgetésekre hivatkozni. Elfogadom ezt. De én nem azt mondtam a tisztelt képviselő úrnak, hogy magánbeszédben nem mondta, hogy módosítani akarja az 1. §-t, hanem azt mondtam, hogy akkor, amikor nem velem magánbeszélgetést folytatott, hanem mikor az ország előtt indokolta véleményét, akkor hagyta el a legfontosabbat. (Tetszés balfelől.) Ennélfogva figyelmeztetem, hogy ez nem a velem folytatott magánbeszélgetés alkalmával lett volna helyén, hanem akkor, mikor itt a Házban, az ország előtt nyilatkozott.

Egyébiránt szívesen elismerem, hogy a tisztelt képviselő úr mondta nekem, hogy szándékozik ez irányban módosítást tenni. Emlékezni fog reá, hogy én pedig azt mondtam, hogy mi sem ilyen, sem más módosítást el nem fogadunk. De emlé-

kezni fog arra is, hogy még mást is mondott, nevezetesen azt, hogy szándékozik elfogadni egy olyan indítványt, mely e törvényjavaslat érvényét három évre korlátozza. Meglátjuk, be fogja-e váltani ezt a másik szándékát is. (Élénk helyeslés és derűlttség.)

Többek hozzászólása után a Ház 14 szótöbbséggel elfogadta Tisza miniszterelnöknek azt az indítványát, hogy az 1. §. Éles és Dárday módosítványaival együtt a bizottsághoz utasíttassék.

Ugyanezen ülésben a boszniai közigazgatásról szóló javaslat 6. §-ánál Molnár Aladár a mérsékelt ellenzék részéről azt a módosítást ajánlotta, hogy a törvény 1882 december 31-ig maradjon érvényben.

Tisza miniszterelnök: A törvény ideiglenességét maga az okkupáció természete állapítja meg s ezért nem tartja szükségesnek és a mostani körülmények közt czélszerűnek, hogy a törvény érvényességét bizonyos évszámhoz kössük.

Szilágyi Tisztelt Ház! Mindenekelőtt, hogy tisztán megértsük, Dezső arról van szó, engedje meg a miniszterelnök úr, hogy helyreigazítsam az ő kifejezését.

Ami ebben a törvényjavaslatban szabályozva van, az nem az okkupáció, hanem azon módozatnak, mely szerint az adminisztráció gyakoroltatik, időbeli tartama; (Úgy van! balfelől.) ennél fogva az okkupációnak tartamáról ezen módozat tartamára a visszakövetkeztetés meg nem engedhető. És engedjen meg a tisztelt miniszterelnök úr, de én a lehető legfurcsábbnak tartom azt, ha a kormánypadokról az okkupáció ideiglenességére történik hivatkozás és ezt a külügyi tekintetekkel indokolják. Mert a külügyi tekintetek arra az egyre kényszerítik a kormányt, hogy hallgasson arról, ami valódi célja, t. i., hogy ezen tartományok jogilag is a monarchiának alkatrészeivé nyilváníttassanak. Ez a kormány politikájának valódi célja, és így azon hipokrizisnél fogva, amellyel ezt a politikát megkezdték, hallgatnia kell.

A miniszterelnök úr, midőn arról beszél önöknek, hogy ez az okkupáció ideiglenes tartamú, nem azt érti alatta, hogy az a kapcsolat, amely közöttünk és ezen tartományok közt létezik, megszűnik, hanem azt, hogy az még szorosabb lesz. Ezt érti a miniszterelnök úr az ideiglenesség alatt. Mert ha nem ezt érti a miniszterelnök úr, akkor ezt igen furcsának tartom, szemben azokkal, miket a külügyminiszter úr mondott, akit az őszinteségben a miniszterelnök úrnak néha utánozni nem volna éppen káros. Ő ugyanis úgy nyilatkozott, hogy ha majd megszűnnek azok az okok, amelyekért mi odamentünk, t. i. ha Montenegró és Szerbia nem egyesülhetnek, mert a föld színéről eltűnnek; ha az orosz a Balkán-félszigeten a maga befolyását nem akarja kiépíteni, mert magába térve, a Jeges-tenger felé akar vonulni; ha azon költségeket, melyekbe nekünk azok a tartományok kerültek, visszatéríti a torok: akkor beszélhetünk az okkupáció végéről. És ezt azután úgy illusztrálta, hogy egy felső vidéki magyarországi várban a kapura fel van faragva egy kőkéz és egy kőkulcs, a kapura pedig ez van írva: Ez a vár be lesz véve akkor, mikor ez a kőkéz azt a kőkulcsot leveszi és kinyitja vele a kaput. Ezután úgy nyilatkozott, hogy az okkupáció megszűnik akkor, amikor a kőkéz azzal a kulccsal megnyitja azt a kaput, amelyen az okkupacionális hadsereg kivonul. (Mozgás balfelől.)

Így nyilatkoznak ott, ahol a célzt őszintén bevallják.

Már most megmérheti a tisztelt Ház, hogy minő súlyt lehet tulajdonítani a miniszterelnök úr azon nyilatkozatának, hogy az okkupáció ideiglenes; megmérheti a tisztelt Ház, hogy mit érthet azon külügyi tekintet alatt, amelyet felhoz, főleg miután egyetlenegy szóval sem tudta megczáfolni Molnár Aladár képviselőtársamnak érveit. (Helyeslés balfelől.)

A miniszterelnök úr azt mondá, hogy az idő czáfol meg bennünket. Bizony nagy szüksége van a jövőre való hivatkozásra, (Derűtség balfelől.) mert ő bennünket nemcsak hogy meg nem kísérelt megczáfolni, hanem rábízta ezt az időre. Jól van, ám legyen, de adjon rá alkalmat és szabjuk meg az időtartamot három évre, mert ez elegendő arra, hogy a rendezés alapján tapasztalatokat szerezzünk és a Ház felvilágosítva ítélhessen. De ha önök vonakodnak ezen kor-

látba beleegyezni, akkor jogosítva vagyok kétségbe vonni önöknek határozott komolyságát azon érvre nézve, hogy ezt a rendezést ideiglenesnek tekintik. Mert ha ez a rendezés addig fönállhat, míg ezt a három tényező közül bármelyik akarja, és ha a közös kormánynak, mely — ismétlem — az abszolútizmusnak kedvez, nagy érdeke van azt a rendezést, úgy, mint ma van, fõntartani: akkor kérdem, hogy a káros tapasztalás alapján hol van biztosíték arra, hogy ha a mi érdekünk kívánja, sõt sürgõsen követeli, mi azt kivigyük? (Helyeslés balfelõl.)

Egyetlen biztosíték az, ha önök elfogadják Molnár Aladár képviselõ úr indítványát. Ha önök azt elfogadják, ez az utolsó vonal, melynél még következetesek maradunk és mellyel még összefûzhetik az 1867: XII. törvényczikket, mert azzal oly közös érdekû ügynek van ez dekretálva, melyet idõrõl-idõre egyezség útján a monarchia két fele elintézhet. Ezekre kérünk czáfolatot, tisztelt miniszterelnök úr, nem az okkupáció ideiglenes jellegével való játékot s nem az azzal való álmegnyugtatást. (Helyeslés balfelõl. Ellenmondás jobbfelõl.)

Ezen okok alapján ajánlom én tisztelt barátom módosítását.

Ez ellen nem hozható fel az, hogy káoszt csinál; nem hozható fel, hogy ezáltal zavarokba döntnék a monarchia, és ez tökéletes harmóniában van azon képviselõ urak érveleiséivel, akik írott és nem írott, olvasott és szabad szóval mondott (Derûlség balfelõl.) meggyõzõdésük szerint a fõsúlyt arra helyezték, hogy ezen rendezés ideiglenes legyen. Itt van alkalmuk megmutatni, hogy önök komolyan vették ezt az érdeket: szavazzák meg Molnár Aladár módosítványát. Ha ezt sem szavazzák meg, akkor kitûnik, hogy az egész általános vitában csak ürügyet kerestek, nem érveket. (Helyeslés balról. Ellenmondás jobbfelõl.) Ezen okok alapján ajánlom a tisztelt Háznak Molnár Aladár képviselõ úr módosítványát. (Helyeslés balfelõl.)

A Ház 159 szavazattal 147 szavazat ellenében eredeti szerkezetében fogadta el a 6. §-t.

Szlávy elnök ezután javaslatot tett az iránt, hogy a Ház a legközelebbi ülésben tárgyalja a védelmi erő létszámának tíz évre való fentartásáról és az 1880. évi újonczjutalékról szóló törvényjavaslatot, azután pedig, ha a boszniai közigazgatásról szóló törvényjavaslat 1. §-áról, mely a bizottsághoz visszautasított, a jelentés elkészül, ezt tárgyalja a Ház.

Az ellenzék ellenezte ezt a napirendi indítványt és azt kívánta, hogy előbb intézze el a Ház a boszniai közigazgatásról szóló javaslat függében tartott első szakaszát.

Madarász József és Tisza Kálmán miniszterelnök után 1879 november 18-án e napirendi kérdéshez szólt Szilágyi Dezső.

Tisztelt Ház! (Halljuk! a baloldalon.) Én nem arra nézve akarok felszólalni, hogy azon egy szakasz, amely a boszniai bizottsághoz utasított, mikor tárgyalassék. Jól tudom én, hogy az a bizottság nem lesz jelentésével előbb készen, mint mikor az a kormánynak alkalmas (Nyugtalanság a jobboldalon. Tetszés balfelől.) és abban az időben, amikor alkalmas, készen lesz. (Zaj jobbfelől.) Ezt én nagyon jól tudom.

Látjuk, hogy a miniszterelnök úr, aki a legfontosabb dolgokat — a honosítási törvényjavaslatnál a legfontosabb indítványokat — melyek délelőtt tétettek, már délután tárgyalta a bizottságban: ezen boszniai dolognál, melyet ismételve annyira sürgősnek nyilvánított, most egyszerre azt mondja, hogy annak az első szakasznak nem fog ártalmára lenni, ha pihen pár napig. (Derűtség balfelől. Zaj és nyugtalanság a jobboldalon.) Én is azt hiszem, tisztelt Ház, hogy nem lesz ártalmára: vajha addig pihentette volna ezt a szakaszt, amíg ily alakban napvilágot nem látott volna, amint itt előttünk fekszik. (Élénk tetszés balfelől. Zaj jobbfelől.)

Amihez hozzászólni akarok, az azon általam felfoghatatlan és a miniszterelnök úr által eléggé nem is indokolt sürgetése és presszirozása a véderőről szóló törvényjavaslatnak. (Élénk helyeslés balfelől. Közbekiáltások a jobboldalon.) Én megengedem, hogy Ormay képviselő úr akár e pillanatban is megszavazza, (Zajos közbekiáltások a jobboldalon.)

Tetszésnyilvánítások balfelől.) de mi nem vagyunk annyira tisztában azon törvényjavaslat iránt véleményünkkel, mint a képviselő úr. Ha olyanokból állna a Ház, mint ő, akkor a képviselőház felesleges volna. (Élénk helyeslés balfelől. Nagy mozgás és hosszasan tartó zajos felkiáltások a jobboldalon: Rendre! Rendre! Elnök csenget.) Valahányszor törvényjavaslatot . . . (Zajos felkiáltások a jobboldalon: Rendre! Zajos ellenmondás balfelől. Elnök ismételve csenget.)

Szlávy József elnök: A tisztelt képviselő úr a vita hevében oly kifejezéssel élt, melyet megfontolás után talán nem ismételné. (Hosszantartó nagy nyugtalanság a jobboldalon: Rendre! Rendre! Nagy mozgás.)

Én azokat a szavakat. . . (Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre!)

Ugron Gábor: Azt hiszem, tisztelt Ház ... (Felkiáltások jobbfelől: Nem lehet! Felkiáltások balfelől: A házszabályok értelmében! Hosszantartó zaj. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)

Az elnöki figyelmeztetésre jogom van szólni. Én azokat a szavakat. . . (Félbeszakítások jobbfelől.) Nem fogadok el rendreutasítást senkitől, csak onnan, (Az elnöki székre mutat.) és megjegyzem önöknek, hogy azokat pedig, amiket mondtam, nemcsak hogy fentartom, de kimutatom, (Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre!) ki fogom mutatni. (Felkiáltások jobbfelől: Nem lehet megengedni! Zaj.)

Felszólítom az elnök urat arra nézve, hogy az ő megjegyzésére nekem jogom van szavaimat megmagyarázni s ezen jogomban semminemű lármázás által nem engedem magamat korlátozni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Amiket mondtam, azokat teljes értelmükben fentartom, mert nem jelentenek egyebet, mint azt, hogy akik azon törvényjavaslat számára semmi tanulmányozási és semmi további megtartási időt nem kívánnak, annak a pártnak,

mely a kormányt támogatja, kész lehet a véleménye, de nem azokra való tekintettel kell megszabni az időt, amidőn egy törvényjavaslatot tárgyalunk. Minden parlamenti szokás szerint, azon illem szerint, amely elől egy önérzetes majoritás sem vonhatja el magát, mindig azokra tekintettel szabják meg a határidőt, akik arra a törvényjavaslatra nézve nincsenek a kormánnyal egy véleményben, és a leghelytelenebb, a legnagyobb visszaélés a többség és a kormány részéről, ha egy ily, tíz évre kiterjedő, országunk legvitalisabb érdekeit érintő törvényjavaslatot (Zajos helyeslés balfelől.) tegnap kiosztatnak a Házban és már holnapután tárgyalatni kívánják. Önöket uraim nem illeti meg a felháborodás, amelyet mutatnak, mivel nincs parlament, ha majoritása tiszteli a parlamenti illemet, mely ne venné tekintetbe a minoritásnak azt a méltányos követelését, hogy legalább két nappal későbbre, amint Madarász képviselő úr indítványozta, tűzessék ki e javaslat. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ez az, amit kérni akartam. Más parlamentben a kérdés elő sem jött volna; más parlamentben a többség lett volna legkészebb e halasztást megadni. Ehelyett önök, tisztán többségükben és erőszakoskodásukban bízva, (Zajos, hosszantartó helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon. Nagy mozgás a jobboldalon.) ezt megtagadják.

Ennélfogva én azzal a kérelemmel járulok az elnökhöz, méltóztassék a ház számára javaslatba hozni, hogy azon törvényjavaslat, amely a véderőről szóló törvény némely szakaszainak meghosszabbításáról szól, ne holnaputánra, hanem a szombati ülésre tűzessék ki s így engedessék nekünk is elegendő idő, hogy a tegnap kiosztott törvényjavaslatot és annak indokait behatóan tanulmányozhassuk. (Élénk helyeslés balfelől. Hosszantartó mozgás a jobboldalon.)

Ormay Károly: Személyes kérdésben szólalok fel, mert nevem belevegyítettett a vitába, melyben részt sem vettem. Én abban a perczen, amikor nevemet hangoztatni hallottam, véletlenül egyik szomszédommal egy szót váltottam és így azt, amit a képviselő úr szorosán véve reám vonatkozólag mondott, nem is hallottam; de figyelmem felkeltetett azon visszatetszés által, amelyet azon nyilatkozat előidézett, amely nevemmel

kapcsolatba hozatott. A mellettem ülő képviselő úrtól hallottam, hogy a t. képviselő úr körülbelül azt mondotta, hogy elhiszi, hogy én ezt a törvényjavaslatot bármely perczben képes vagyok megszavazni.

A visszatetszés folytán, melyet e nyilatkozat előidézett, kénytelen vagyok a t. képviselő úrnak megjegyezni, hogy a tárgyra nézve, legyen meggyőződve, mindenki mindenkor tárgyilagosan fog ítélni. Ha valamelyikünk bármely kérdéshez hozzászól, így a napirend kitűzése kérdésénél is, mindenki meggyőzését követi. Ha valaki el van készülve valamely javaslattal, annak talán senki nem fogja hibául felróni, ha megmondja azon időt, amikor ő képes hozzászólni. Ez nem zárja ki azt, hogy más az ellenkezőjét ne tehesse, akinek talán több időre van szüksége. De hogy anélkül, hogy valamely képviselő a tárgyhoz szóljon, aki tehát már ezáltal is bebizonyította, hogy aktuális részt a vitában venni nem akar, hogy az ilyen képviselőnek a nevét minden ok nélkül itt felkapják és talán oly kifejezésekkel illessék, — nem tudom, mit mondott a t. képviselő úr, de képzelhetem, körülbelül mit mondott — ez, engedje meg a t. képviselő úr, nem más, mint az ököljognak meghonosítása a parlamentben. (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Zaj. Mozgás balfelől.)

Szilágyi Legyen meggyőződve a tisztelt képviselő úr, hogy amiket Dezső mondtam, azok az ő jellemét egyáltalában nem érintik.

Nem is úgy czéloztam. De hogy a t. képviselő úr nevét fel- említettem, annak oka abban állott, hogy nem szomszédaival méltóztatott beszélni, hanem előadásomba belekiáltani. (Zaj. Igaz! Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) Már pedig . . . (Zajos ellenmondás jobbfelől.)

Ivánka Imre: Én szóltam bele.

Engedelmet kérek, Ormay képviselő úr szólt bele. (Zajos ellenmondás jobbfelől.)

Ivánka Imre: Én és csak én szóltam bele!

Akkor tehát kérem Ivánka képviselő úrhoz intézettnek tekinteni felszólalásomat. (Zajos ellenmondás jobbfelől.. Élénk derűtség balfelől. Elnök ismételten csenget.)

Szlávy elnök: Talán méltóztatnának a személyes vitát abbahagyni.

Ivánka Imre (nagy zaj közben): Én elfogadom Szilágyi Dezső képviselő úrnak hozzám intézett szavait. (Zajos közbekiáltások balfelől. Az elnök ismételten csenget.)

Szlávy elnök: Azt hiszem, tisztelt Ház, Ormay képviselő úr megfelelt már Ivánka képviselő úr helyett is; méltóztassanak tehát az ügyet befejezettnek tekinteni. (Zaj. - Helyeslés balfelől. Ellenmondás jobbfelől. Halljuk!)

Ivánka: Tisztelt Ház! Én elfogadom Szilágyi képviselő úrnak hozzám intézett szavait és azt mondom, hogy nem hiszem, hogy ezen képviselőházban legyen egy ember, aki a véderőről szóló törvényjavaslatot már nem olvasta és ne tanulmányozta volna. (Zaj.)

Madarász József: Mi még nem! (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Ivánka: Senki sem kívánt mást, mint a házsabályokban meghatározott idő utáni tárgyalást, és azt senki sem veheti magára, hogy ő mint diktátor visszautasítja a képviselőház többi tagjainak nézetét. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Ha ő abban nehézséget talált, hogy én beleszóltam előadásába, én abban találok nehézséget, hogy azóta, hogy tagja vagyok e parlamentnek, — nem most, hanem 61 óta — ily daróczos modort senki sem léptetett életbe a parlamentben, mint ön. (Zajos felkiáltások balfelől: Rendre! Élénk közbekiáltások jobbfelől: Igaz! Nagy zaj.)

Szlávy elnök: Az ügy be van fejezve.

Tisza miniszterelnök szólt még ezután, a Ház pedig az elnök előterjesztése értelmében határozott a további napirendre nézve.

*

Az 1879 november 27-iki ülésben tárgyalta a Ház a boszniai közigazgatásról szóló javaslatnak függőben tartott 1. §-át.

A bizottság jelentése szerint:

Az Éles Henrik módosítványához nem járulhatott, miután e módosítvánnyal a törvény bizonyos állandó jelleget nyerne, mely ezen ideiglenes intézkedéseket tartalmazó s már részben elfogadott törvényjavaslatba nem be illeszthető.

Dárday Sándor módosítványának azon része, mely szerint az 1. §-ban kifejeztessék, hogy Bosznia és Hercegovina közigazgatása a közös minisztérium által vezetessék, a törvény irányzatával nem ellenkezően, — habár nem is a benyújtott szerkezetben — a bizottság által elfogadhatónak találtatott.

Továbbá a bizottság az 1. §-ból az »1867: XII. tcz. és Ausztriát illetőleg 1867 december 21-iki R.-G.-Bl. 146. szám alatti« törvényre hivatkozást kihagyandónak, úgy »a törvények értelmében« helyett »szellemében« felvételét szükségesnek találta. Mert e kihagyás által mellőztetik azon nehézség, hogy nem magyar törvényre történik hivatkozás. És mert e kihagyás és a »szellemében« szó felvétele tüzetesebben fejezi ki a törvény azon intenczióját, mely szerint e törvény a kiegyezési törvények szellemében a közös minisztérium részére felhatalmazást foglal magában.

A bizottsághoz utasított szakasz tehát következőleg szövegeztetett:

1. §. A minisztérium a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvényeink szellemében felhatalmaztatik, illetőleg utasítatik, hogy Bosznia és Hercegovinának a közös minisztérium által vezetendő ideiglenes közigazgatásába alkotmányos felelőség mellett befolyjon.

Szilágyi Tisztelt Ház! Az általános vita után e törvényjavaslat Dezső fejé^ lefolyt szavazással és a már letárgyalt szakaszok elfogadásával egy dolgot teljesen eldöntöttnek tartok. Eldöntöttnek tartom azt, hogy ezen tartományokban a kormányzat a közös minisztériumot és ezen tartományok viszonyaira nézve némely teendők a közösügyi bizottságokat illetik. Ennélfogva ezen határozatok érdemébe bocsátkozni nem akarok. Azonban, ami még fenmaradt a Háznak, amiben a Ház e szakasznál intézkedhetik, az abban áll, hogy milyen alakban mondassanak ki e határozatok. Ezen törvényjavaslat alakjára nézve két ellentétes álláspont merült fel itt e Házban és e Házon kívül a monarchia másik államában is.

Az egyik álláspont az, hogy ezen tartományok kormányzata, a kormányzatnak ellenőrzése az 1867: XII. törvénycikk határozatainál fogva a közös minisztériumot illeti. És minden rejtegetés, minden kendőzés daczára ez a jelen törvényjavaslat álláspontja. Ezen álláspont ellenébe szegeztük azt a második álláspontot, hogy az 1867: XII. törvénycikk értelme és határozatai szerint ez nem közös ügy és ezen ügynek vitele a közös kormányt nem illeti és hogy a delegációknak ezen ügyek vitelére befolyása nincs. És ha mégis ilyenmő hatáskört akarnak nekik adni: azt világos szavakkal egy új törvényben kell megtenni. Ez két ellentétes álláspont. És hogy ne tévedjünk aziránt, hogy e törvényjavaslatnak csakugyan ez volt az álláspontja, mutatja a lajtántúli államban beadott hasonló értelmű javaslatok indokolása, mely szerint az ottani kormány azon törvényjavaslatban, mely Boszniát és Herzegovinát be akarja vonni a monarchia vámkapcsolatába, a következő módon nyilatkozik hivatalosan: »Ist die Verwaltung Bosniens und der Herzegovina in die Verwaltung der österreichisch-ungarischen Monarchie übergegangen, welche auf die gemeinsamen Angelegenheiten aller Länder gemäss dem Gesetze vom 21. Dezember 1867 und dem gemeinsamen Ministerium besorgt wird«.

Tehát a lajtántúli kormány világosan megjelöli azt az álláspontot, hogy azon törvény értelmében ez közös ügy és azon törvény rendeletéi alapján viszi a közös kormány ama tartományok közigazgatását. Már most, tisztelt Ház, a túloldalról indítványok történtek, melyek sem a kormányjavaslat álláspontját, sem a kormányjavaslattal egyező lajtántúli kormány felfogását helyesnek nem tartották. Azon indítványozók nyíltan és őszintén óhajtották kimondani, hogy ez közös ügy, hogy ennek vitele illeti a közös minisztériumokat, ellenőrzése illeti a delegációkat, és ezen indítványok a bizottsághoz utasítottak. Most tehát a Háznak kezében van, behozni ezen törvényjavaslatba a szükséges őszinteséget. A Háznak módjában és kezében van meggátolni azt, hogy az 1867: XII. törvénycikk értelméből ki ne forgattassék. A Háznak módjában van alkotmányunknak ezt a megrontását, legalább ebben a részben elhárítani, ha ezen

határozatának érdemét nem is változtatja meg. De egy tekintetől s egy törekvéstől, tisztelt Ház, óvakodnunk kell s óvakodnia kell a tisztelt kormánynak is, bármennyi jóakaratot tanúsít e részben, tudniillik attól, hogy ezt a két ellentétes álláspontot valamely szerkezet által összeegyeztetni próbálja. Mert ez teljes lehetetlen, miután ez a két álláspont fogalmilag feltétlenül kizárja egymást. Minden ily törekvés legfeljebb csak odavezetne, ahol áll a jelenlegi javaslat, tudniillik oda, hogy elfogadja lényegében az 1867: XII. törvény-cikk értelmét felforgató álláspontot, de igyekszik azt színezni és kendőzni, úgy, hogy ezen megrontás lehetőleg észrevehetetlen maradjon.

Már most, tisztelt Ház, ha ebből a szempontból vizsgáljuk a bizottság jelentését és a bizottság által javasolt szöveget, azt kell állítanom, — és remélem, kimutatom a Ház megelégedésére — hogy lényegében semmit sem változott az eredeti javaslat álláspontja, mely az 1867-iki törvények értelmét kiforgatja és amely ellenében már ezen okból is a legérelyesebb tiltakozást emeltük e padokról s ezen tiltakozást részben helyeselik a kormánypadokról is. Mindenekelőtt szinte örülök, hogy alkalmam van valamit helyeselni, ami történt. Tehát sietek megmondani, hogy igenis formai javítás történt — formai, de a lényegnek egyáltalán nem javítása. Tudniillik kihagyatott a szövegből az osztrák törvényre való hivatkozás, amely mindenesetre hiba volt az eredeti törvényjavaslatban. Én csak azt nem tudom felfogni, hogy ezen kihagyás elhatározására oly hosszú kerülő utat kellett megtennie a Háznak.

Ami a bizottságnak többi két módosítását illeti, én azt hiszem, hogy mind a kettő alkalmas arra, hogy a kormányjavaslat álláspontját elfedje, de egyáltalán nem alkalmas arra, hogy az 1867-iki törvény értelmezése miatti aggodalmakat egy pillanatig is megnyugtassa. Mert miben állanak ezen változások? Az első abban, hogy kimondatik a szövegben, — úgy melleleg és közbeszúrva — hogy a közös minisztérium vezeti ezen tartományok közigazgatását. Amire mi, tisztelt Ház, határozott feleletet kívántunk és éppen nem kaptunk, az abban áll, hogy nyíltan és határozottan fejeztessék ki, hogy ezen törvényjavaslat által ruháztatik át

a kormányzás, nem pedig úgy, mint a lajtántúli kormány félhivatalosan állítja, hogy az már a 67-iki törvények értelmében illeti a közös minisztériumot. Már az a szövegezés, tisztelt Ház, melyet a bizottság javasol, szépíti és leplezi ugyan ezt az álláspontot, de azon semmit sem változtat, sőt azt további magyarázat útján egyenesen megerősíti. Mert egy javaslatban, mely Bosznia és Hercegovina rendezését tűzi ki magának, első és főhatározat, melyet annak élére kell állítani, abban állana: megmondani, kire bízatik és törvény által bízatik reá azon tartományok kormányzata. De itt nem az van élére állítva a javaslatnak. Itt az van mondva, úgy mellékesen, mintegy odavetve, hogy a magyar kormány befolyásának statuálása mellett mintegy magában értetődő dolog, hogy ezen tartományok közigazgatását a közös minisztérium vezeti. Ezen szerkezet tehát nemcsak lehetővé teszi, de egyenesen csakis azt a magyarázatot engedi meg, hogy ezt a minisztériumot nem ezen törvényjavaslat értelmében, hanem a közös törvények értelmében illeti meg azon tartományok kormányzata. És ez az értelmezés az, tisztelt Ház, melyet még azok sem fogadhatnak el, kik különben azt a közigazgatást a közös minisztériumra ráruházni akarják; nem fogadhatják el mindaddig, míg az 1867-iki törvények szükségtelen megrontásától óvakodni akarnak. (Helyeslés balfelől.) De legjobban tanúsítja ezt az az indoklás, mellyel a bizottság jelentését bemutatja a Háznak. Ha szükséges volna kimondani, — mert eddigi törvényeink szerint nem illeti a közös minisztériumot — ha szükséges volna kimondani, hogy a közös minisztériumot illeti ezen törvény értelmében a kormányzat, akkor azt mint egy szükséges határozatot kellett volna ajánlani; de a bizottság nem ajánlja így, hanem azt a nagy, nevezetes fölfedezést teszi, hogy e törvényjavaslat czélzatával és irányával nem ellenkezik az, ha a közös minisztérium mint kormányzó hatóság neveztetik meg a javaslatban.

A második változtatás, melyet a bizottság ezen törvényjavaslatban indítványba hoz, abban áll, hogy az 1. §-ban ezen szavak helyett: »törvények értelmében« ezen kifejezés teendő: »törvények szellemében«. Tisztelt Ház! Én sokat gondolkoztam ezen változtatás értelmén; sokat gondolkoz-

tam, hogy mi az oka annak, hogy a törvényben azt akarjuk kifejezni, hogy a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények szellemében felhatalmaztatik a magyar minisztérium, hogy befolyjon Bosznia és Hercegovina közigazgatásába. Mert én az előbbi javaslatnak értelmét tudom magamnak megmagyarázni, mely szerint ezen törvények »értelmében«, nem »szellemében« hatalmaztatik fel a közös minisztérium. Ez nyiltabb kifejezése a kormány állásának s ez annyit jelent, hogy az 1867-iki törvényekben kimondott jogelvnél s annak tartalmánál fogva, annak folyománya-képen hatalmaztatik fel. De a törvénynek szellemében felhatalmazni, ennek, tisztelt Ház, mint törvényes intézkedésnek semmi értelme sincs. (Helyeslés balfelől.)

A törvénynek szelleme alatt értjük azokat az indokokat, melyek alapján a törvény létrejött és azokat a célokat, melyeket a törvény elérni akar. De ha arról van szó, hogy a kormány felhatalmaztassék ily intézkedésre: erre csak oly ügyekre nézve van szükség, melyeket rendes, törvényes hatalmánál fogva el nem végezhet. Ily felhatalmazás történhetik egy meglevő törvény alapján, annak rendelkezéséből folyólag; történhetik minden hivatkozás nélkül valamely törvényre; de sem oka, sem szüksége nincs egy oly kijelentésnek, hogy a kormány bizonyos törvénynek szelleménél fogva hatalmaztatik fel. Hiszen ennek, mint törvényes rendelkezésnek, semmi értelme nincs. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Homályban lévén az értelem iránt, megkérdeztem a bizottság jelentését, remélve, hogy ez talán felvilágosít.

A bizottság jelentése a »szellemében« szó felvételét következő módon indokolja: A szellemében szó felvétele tüzetesebben fejezi ki a törvényhozás azon intenczióját, mely szerint ezen törvény a kiegyezési törvények szellemében a közös minisztérium részére felhatalmazást foglal magában.

Már most, tisztelt Ház, ha nézzük, hogy mi az, amivel ezt indokolják: ez az indokolás abban áll, hogy ki akarják fejezni, hogy a közös minisztérium a törvény szellemében hatalmaztatik fel. És mit fejeznek ki? Azt, hogy nem a közös minisztérium, hanem a magyar minisztérium a tör-

vény szellemében gyakorolhat befolyást. Az tehát, amit ki akarunk fejezni, nincs benne; ami pedig benne van, arra nincs indokolás. (Helyeslés balfelől.) És így én minden fáradozás daczára, miután az az értelem, ami eddig benne volt, kihagyott, és daczára annak, hogy ami nélkül eddig szükölködött, t. i. a szellem, most belejutott, (Derűtség balfelől.) maradtam az eddigi homályban és ma sem tudom, hogy mi az értelme ennek az intézkedésnek.

De ha nem vagyok képes felfogni az értelmét ezen intézkedésnek, »szellemét« és indokait nagyon is jól felfogom. E törvényjavaslat, mely a 217. szám alatt nyújtatott be, szégyenkedve és árván állván itt a Házban, én természetesen tartom, hogy igyekszik összeköttetést keresni korábbi törvényekkel. Ilyen az a nagy tekintélyű törvény, amely közbecsülésnek örvend; (Ellenmondások szélső balfelől.) legalább a széles körökben közbecsülésnek örvendő 1867: XII. törvénycikk, amely azon ritka szerencsében részesült, hogy újabb hívei közé a miniszterelnök urat is megnyerte. (Derűtség balfelől.) Ezzel igyekszik ezen törvényjavaslat összeköttetésbe lépni.

Azonban, tisztelt Ház, igaza volt Pulszky tisztelt képviselőtársamnak, hogy az ilyen erőszakot a törvények túrni kénytelenek, azok nem tiltakozhatnak az ilyen természetellenes atyafiság ellen; de a mi magyar jogunk azt, midőn valaki idegen családba tolakodott be, álarczáskodóknak nevezi, és az ilyen betolakodónak az volt a büntetése, hogy örökös rabszolgaságra kárhoztattatott. Az 1867: XII. törvénnyel álarczáskodás alatt atyafiságba lépni akaró ezen törvény is ugyanezt a sorsot érdemli; (Helyeslés balfelől.) legjobb lesz, ha a Ház a levéltárban való örökös letételre kárhoztatja, hogy az soha többé ezen az ajtón be ne jöhessen. (Derűtség balfelől.)

De különben is, ha már egyáltalán rokonságot keres ez a javaslat, tudhatott volna egy vérszerinti atyafit találni. Ott van a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat; ez annak valóságos jogos testvére, az is az országgyűlés jogkörét elhomályosító, az álláspontokat összezavaró mintaszerű törvényjavaslat volt, amely abban kulminált, hogy a becikkelyezés czélszerű, de nem szükséges.

(Igaz! Igaz! balfelől.) Itt van az atyafiság, ezzel léphet vérrokonságba; de hagyjon békét az 1867: XII. törvénycikk szellemének, ne akarjon annak védőpajzsa alá menekülni, mert az északi sark nincs oly távol a déli sarktól, mint ezen törvényjavaslat szelleme az 1867: XII. törvénycikk szellemétől. (Derűtség és helyeslés balfelől.)

Az a törvény a szabadság friss fuvallatát vitte át tőlünk a monarchia másik államába; még azokra az ügyekre is, amelyek eddig abszolutisztikus hatalommal intéztettek, a lehető biztosítékokat és alkotmányos ellenőrzést teremtette meg. (Helyeslés balfelől.) Ez a javaslat ellenben leplezve, a közös minisztérium új hatáskörébe az abszolutizmus elvét akarja behozni. Az a törvény a közös ügyek rendezésénél országunk függetlenségét és az arra nézve előállható veszélyek elhárításáról a gondoskodást elengedhetetlen főfeladatává tette; ellenben ez a törvény megmutatja a kerülő utat, hogyan lehet az eddigi alaptörvények szerint fennálló jogbiztosítékokat kijátszani. (Helyeslés balfelől.)

A hatvanhetedik törvény csak azt ismerte el közös ügynek, ami a pragmatika szankcióból származik és amire nézve egyszersmind az együttes elintézés szükséges; ez egy új, következményeiben veszélyes elvet hoz be: hogy minden elismerhető közös ügynek, aminek a közös közegek által való elintézését célszerűnek látják.

Az a szellem, mely ezt a törvényt sugallta, nem az 1867-iki törvény, nem is azon férfiak szelleme, akik ama törvényt megalkották; a szabadságnak s államunk törvényes függetlenségének az a tradíciója, mely bennök élt, kihalt a jelen kormányból, ennek kezében ama tradíció aranyfonala kettészakadt. (Helyeslés a baloldalon.) S írják bár önök százszor e törvénybe, hogy ezt ugyanazon szellem sugallta, a XII-ik törvénycikkely tartalma és formája örökké tiltakozni fog ellene. (Élénk helyeslés balfelől.)

De mi szükség is van arra, hogy ez a törvényjavaslat ily kendőzést, ily fedezést szerezzen magának. Hiszen megengedem, el van határozva, hogy e tartományok kormányzása és az azok feletti ellenőrzés a közös minisztériumra és a delegációkra ruháztatik; jó, ezt elhatározták. De mi képzelhető szempont indítja önöket arra, hogy ezeket a hatá-

rozatokat a lehető legnagyobb óvatossággal ne vigyék keresztül.

Mi bírhatja önöket arra, hogy elhanyagolják — felolvastam a lajtántúli előterjesztést, mint annak külső intő jelét — az óvatosságot, a biztosítékot: a közös kormány, a monarchia másik államában létező, sőt gyarapodó terjeszkedési törekvések ellenében megóvni a 67-iki törvények értelmét és sérthetetlenségét? Mi bírhatja önöket oly eljárásra, melyből bátorítást meríthetnek e központosító törekvések, mert látják és tapasztalják, hogy a magyar országgyűlés részéről még pártolásban részesíttetnek, mert ez maga segédkezet nyújt arra, hogy e törekvések valódi céljai ellepleztessenek? Mi indítja önöket erre? Hiszen, tisztelt Ház, az 1867: XII. törvénycikk alaptörvény. Lehető legnagyobb érdekünk az, hogy megóvjuk azt oly értelmezéstől, melynek alapján a közös ügyeknek eddig nem is sejtett hosszú sora kiokoskodható lesz belőle. (Helyeslés a baloldalon.)

Minél régibb egy nemzet politikai műveltsége; minél erősebb és meggyökerezettebb alkotmányos szelleme; minél drágábbak azok az érdekek, melyeket a törvények védenek, és minél hosszabb és nagyobb küzdelmek eredménye valamely törvényes rendezés: annál nagyobb az ily törvények méltósága, annál nagyobb a politikailag érett nemzeteknél az ellenszenv azon törvények értelmének és szerkezetének megbolygatása iránt. Ha nem szükséges: miért rendítsük meg e törvény értelmét? Mi szükség reá, hogy e javaslat megszavazásával, anélkül hogy kénytelenek volnánk, nemzetünk ezen ép alkotmányos érzését is megsértsük s megrendítsük azt a tiszteletét és tartózkodását, mely alaptörvényei megbolygatásától visszariasztja? Mondják meg, mi szükség van ezt a hatalmas politikai érzést sorvasztani? (Helyeslés a baloldalon.)

Új alkotmányokat könnyelmű megváltoztatás és félremagyarázás ellen úgy iparkodnak biztosítani, hogy a megváltoztatást vagy magyarázást nehezítő formákhoz kötik. Teszik ezt oly nemzetek, melyeknek szabadsága, alkotmánya új idők szüleménye. Be oly népeknél, kik nemzedékek hosszú során át építék ki alkotmányukat, őseiktől öröklék

szabadságukat — az ily népeknél nem a nehezítő formákban, de az alaptörvények tiszteletében, abban a politikai szellemben és érzésben van a főbiztosíték, mely tartózkodik a legnagyobb szükség nélkül hozzájuk nyúlni. Mi is ebben bírjuk alkotmányunk biztosítékait. Mi indítja tehát önöket arra, hogy szükség nélkül most, midőn már valósíthatják érdemileg határozatukat a 67-es törvény megbolygatása nélkül, hogy ezt a biztosítékot, az alkotmányos érzelmet meggyengítsék és aláássák? Én erre, tisztelt Ház, sem okot, sem mentséget nem látok. (Élénk helyeslés balfelől.)

Csak egy eshetőséget látok, és ez az, ha fennforogna az a célzat, — amint nem akarom feltenni, hogy létezik — ha mondom, léteznék a szándék, a 67-es törvénynek értelmét e javaslat megszavazásával együtt, jövő tervek kedvéért kiforgatni. Ha ez nem szándékuk, amint felteszem, hogy nem az, akkor azzal a kéréssel járulok a túloldalhoz — nem hogy határozatukat érdemileg változtassák meg, hanem igyekezzenek határozatuknak oly alakot adni, mely megóv bennünket egyéb, szükségkép azzal nem járó alkotmányos hátrányoktól. Ez a legkevesebb, amit önöktől kérhetünk, sőt követelhetünk, s hogy ezt megtehessék, kell hogy azon elleplezett szerkezetet elvessék, amelyet a tisztelt előadó úr a bizottság nevében javasol.

De ha ezt nem tennék, ha e szerkezetet nem akarnák elvetni, akkor erre az esetre még az az egy kérésem volna, hogy legalább vágják el azt a fonalat, amely annyi félremagyarázásnak forrásául fog jövőre szolgálhatni, amelynek különben is helyes értelme nincs e törvényben s mely önmagában véve teljesen valótlan; hagyják ki ezen törvényjavaslat 1. §-ából azokat a szavakat, hogy a megbízás ezen tartományok kormányzatára befolyást gyakorolni »a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvényeink értelmében történik«. Ha e szavakat kihagyják, érdemileg mindent elrendelhetnek, amit akarnak, de legalább kevesebb kárt tesznek abban, aminek épentartása mindnyájunk közös érdeke: eddigi alaptörvényeinkben. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Arról az egyről biztosíthatom a képviselő urat, hogy ami központosító törekvések vannak,

azok e törvényjavaslatból biztatást és táplálékot nem nyernek, mert azoknál, akiknél központosító törekvések vannak, — és nem csekély küzdelmembe került ezekkel szemben eljárni — az volt a nézet, hogy nincs szükség törvényre, mert minden törvény nélkül megvan a közös kormány és delegációk jogköre. A törvényjavaslat előterjesztése éppen szemben a cenzalizáló törekvésekkel, szemben azokkal történt, kik az 1867: XII. t.-cikket túl akarták azon terjeszteni, ami legalább a magyar törvénynek tiszta, határozott értelme. Éppen az, hogy e törvényjavaslat beterveztetett, biztosítékot nyújt az ellen, hogy nem lehet az 1867: XII. t.-cikkből kimagyarázni olyanokat, amik benne nincsenek; mert példáját adja, hogy ha szükséges, újabb, akkor részletesen előre nem láthatott fejlemények folytán intézkedni: ez intézkedésekre a törvényhozásnak fellépése, jóváhagyása szükséges.

Ha szükségem lenne a magyar alkotmányosság szempontjából igazolásra: az az egy dolog, hogy e törvényjavaslat benyújtását lehetővé tettem és keresztülvittem, fel fog menteni minden lehető vád alól. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Miután Szilágyi Dezső elállott a zárszó jogától, a Ház az általa benyújtott módosítvány mellőzésével az 1. §.-t a bizottság szövegezése szerint fogadta el.

*

A főrendiház 1880 február 7-én tárgyalta és még ugyanazon ülésben el is fogadta a Bosznia és Hercegovina közigazgatásának szervezéséről szóló törvényjavaslatot.

*

Az osztrák felfogás Bosznia és Hercegovina közigazgatásának kérdésében az volt, hogy a közigazgatás az 1867-iki kiegyezési törvény értelmében közös ügy, s egyszerűen e törvényekből folyik az, hogy a megszállott tartományok ezek értelmében kormányoztassanak.

Ausztriában a Taafie-kabinet volt ez időben uralmon. De a Reichsratnak éppen cseh és federalista elemei támasztottak nehéz-

séget a javaslattal szemben. Álláspontjuk az volt, hogy a megszállott tartományokban létesülő beruházások megszavazása ne a két állam törvényhozása, hanem a delegációk hatáskörébe utaltassék. A megszállott tartományokat birodalmi birtoknak tekintették és közigazgatását ezen az alapon akarták berendezni; a közigazgatás vitelét szerintük a közös kormányra, ellenőrzését pedig a delegációkra kellett volna bízni.

A képviselőház 1880 február 3-án foglalkozott a törvényjavaslattal. Előadó Plener volt és ugyanazon ülésben le is tárgyalták és elfogadták a javaslatot.

A VÉDELMI ERŐ LÉTSZÁMA.

A védelmi erő létszámának tíz évre való föntartásáról szóló törvényjavaslatot, melyet Szende Béla honvédelmi miniszter 1879 október 15-én nyújtott be, a képviselőház november 21-ikén vette tárgyalás alá.

Márkus István előadói beszéde után Pulszky Ágost a mérsékelt ellenzék következő határozati javaslatát terjesztette elő:

Határozza el a ház, hogy a közös hadseregnek jelen hadi létszámát további öt évre megállapítani kész, ha egyszersmind és kapcsolatosan törvény alkottatik meg az 1868: XL. t.-cikk intézkedéseinek módosításáról és pótlásáról, a következő irányokban:

1. Az idézett törvény 13. §-ának rendelkezése, mely szerint az újonczilleték mennyisége és ennek folytán a hadi létszám a törvény hatályának letelte előtt kérdésbe csak úgy vehető, ha ő Felsege az illető felelős kormányok útján annak emelését, vagy leszállítását kívánja — toldassék meg azon intézkedéssel, hogy a törvény módosításának kezdeményezése e részben az országgyűlést is illesse meg.

2. Magyar tisztnvelő- és képző-intézetek felállítása és szervezése határozottassék el.

3. Az egyévi önkénytesek intézménye (21—25. §.) akként módosítottassék, hogy feladatának mind hadszervezeti, mind nemzeti tekintetben jobban megfelelhessen és a tapasztalt visszaélések megszüntetessenek.

4. A honvédelmi miniszter hatalmaztassék fel, hogy a hadügyminiszter beleegyezésével azon újonczállítási kerületekben, melyek népessége tapasztalás szerint 20-ik évében nem éri el a megkívántató testi fejlettséget, az újonczállításnak a 21-ik évre való elhalasztása, iránt intézkedhessék.

A törvényjavaslatot azonban, miután abban a közös hadsereg létszáma tíz évre állapítatik meg; miután a hadi létszám megszavazásának feltételeit képző fennebb elősorolt törvényhozási intézkedések létrejövetele iránt biztosítékot nem nyújt: még általánosságban sem fogadja el.

Aláírták a határozati javaslatot: Pulszky Ágost, gróf Apponyi Albert, Beniczky Ferencz, Tischler Vincze, Szilágyi Dezső, Ocskay Rudolf, báró Simonyi Lajos, gróf Lónyay Menyhért, Kubinyi Árpád, Schmertzing Tádé, báró Bánhidy Béla, Csider Károly, Bittó István, Juraszek Ferencz, Lesskó István, Szabó Sándor, Hedry Ernő.

A függetlenségi párt határozati javaslata, melyet Ugron Gábor terjesztett elő, így szól:

Tekintve, hogy az állami önálló létnek és nemzeti függetlenségnek lényeges kelléke az, hogy az ország önálló hadszervezettel és hadsereggel bírjon;

tekintve, hogy a hadsereg létszámának határozott és hosszabb időre való előleges megállapítása különösen akkor, ha az egy más állammal való szerződészerű intézkedés mellett történik, hatálytalanná teszi a nemzeti képviseletnek az újonczok évenkénti megajánlásában gyökerező egyik legfőbb jogát;

tekintve, hogy Magyarországnak oly hadi szervezetre van szüksége, mely míg egyrészt megfelel az ország védelmi kellekeinek, másrészt arányban áll gazdasági és pénzügyi erejével: utasítsa a képviselőház — a hadsereg létszámának 1889-ik év végéig való megállapításáról szóló törvényjavaslat mellőzésével — a honvédelmi minisztert, hogy a magyar haderőnek a közös hadseregtől való elkülönítése s a magyar hadseregnek az ország védelmi szükségletével és anyagi erejével összehangzó szervezése iránt a képviselőház elé haladék nélkül terjesszen törvényt javaslatot.

Aláírták e határozati javaslatot:

Ugron Gábor, László Imre, Katona Lajos, Turgonyi Lajos,

Vidliczkay József, Kaszap Bertalan, Szalay Imre, Mocsáry Lajos, Geisz László, Orbán Balázs.

*

Szilágyi Dezső csalt a részletes tárgyalásban, az 1. §-nál vett részt.

Az 1. §. a bizottság szövegezésében így szól:

A monarchia közös védelmére szükséges hadseregnek és haditengerészetnek a véderőről szóló 1868: XL. t.-cz. 11. §-ában 800.000 főre szabott hadi létszáma, valamint az ugyanazon törvénycikk 13. §-a alapján az 1873: XXXVII. t.-czikkben Magyarországra nézve 342.988 főre határozott hadjutalék a következő 10 évre, vagyis az 1889. év végéig továbbra is megállapítatik, illetőleg fentartatik; az 1868: XL. t.-czikk 13. §-ának intézkedései különben érintetlenül maradván.

Apponyi Albert gróf ehhez módosítást ajánlott. Eszerint az 1. §. utolsó szavai, melyek következőképen hangzanak: »az 1868: XL. t.-czikk 13. §-a intézkedései különben érintetlenül maradván« hagyassanak ki. Továbbá az 1. §. után szurassék be egy új 2. §., mely így hangzik: »Ezen létszám megváltoztatását az országgyűlés a fenn megállapított 10 évi időszakon belül is kezdeményezheti.«

Tisza Kálmán miniszterelnök: Egy oly, minden viszonyok közt, minden ügyre nézve fennálló jogot, mint amilyen a parlament kezdeményezési joga, egyes törvényekben külön hangsúlyozni, felesleges, sőt veszélyes. (Helyeslés jobbfelől.)

Közvetlenül a miniszterelnök után 1879 november 26-ikán szólalt fel Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt Ház! Minden körülmények közt a legszerencsésebb — kogy úgy mondjam — színezésnek tartom azt, ha a miniszterelnök úr, áld megtagadja hozzájárulását ahhoz, hogy a törvényben világosan kifejeztessék az országnak egy oly fontos joga, melynek létezését tagadni nem meri, ha ily helyzetben a miniszterelnök úr azt mondja, hogy ő védi ellenünk a parlament kezdeményezési jogát.

Engedje meg a tisztelt Ház, hogy én bővebben megvilágosítsam azt az álláspontot, melyet e kérdésben a miniszterelnök úr elfoglal. (Halljuk!)

Miről van itt szó? Szó van a véderőtörvény egy határozott intézkedésének értelmezéséről. Kérdésbe vétetett az, hogy vajjon a tíz évre megállapított cikluson belül kezdeményezheti-e ezen országgyűlés az eddigi törvények alapján a létszám leszállítását. Ne beszéljünk itt az újonczilletékről; ne zavarjuk össze a kérdéseket; beszéljünk tisztán arról, ami e kérdésben a Ház elé van állítva: hogy tudniillik a 800.000 főnyi létszám leszállítását vagy emelését, szóval változtatását az országgyűlés kezdeményezheti-e vagy nem?

A miniszteri padokról felállott a honvédelmi miniszter úr és azt mondta, hogy ez a jog nem illeti meg az országgyűlést, de nem is szükséges, hogy megillessen. (Mozgás jobbfelől.) Ha ezt kétségbe méltóztatnak vonni, felolvasom nyilatkozatát. A miniszter úr ezt mondta: »Ami már a 13. §-t illeti, én azt hiszem, hogy a képviselő úr által kívánt klauzúla nincs szükség, mert a törvény szavai ezek: Ha ő Felsége az illető felelős kormányok útján a hadseregnek időközben emelését vagy leszállítását kíváná, — tehát ő Felsége — a két országgyűlésnek felelős kormánya útján fogja ez iránti kívánságát előterjeszteni. A törvényjavaslat e törvényt szigorúan fentartja s elismeri a törvényhozás jogát, mely befolyást gyakorol a felelős minisztériumra s a minisztérium tanácsa folytán ő Felségére.«

Ha, tisztelt Ház, ennek egyáltalában van valami értelme, — pedig van, mert nem tehetem fel, hogy csak szavakat akart mondani a miniszter úr — akkor értelme ez: Nem kell az országgyűlésnek egyenesen kezdeményezési jogot adni; elég, ha azt az országgyűlés közvetve bírja, mert ez az országgyűlés hathat a felelős minisztériumra, s mert hatása van a minisztériumra, működhetik oly irányban, hogy az ő Felségét bírja rá, hogy az őt illető kezdeményezési joggal éljen.

Ha ez nem világos állítása annak, hogy ezen országgyűlés egyenes kezdeményezési joggal nem bír, akkor nem látom át, hogy a honvédelmi miniszter úr miért polemizál Pulszky Ágost képviselő úrral. Ha elismeri a miniszterelnök

úr azt, hogy az országgyűlés egyenes kezdeményezési joggal bír, és nem kell arra a kerülő útra térni, melyre a miniszterelnök úr rámutatott: hogy az országgyűlés előbb a minisztériumra hasson s azután ő Felségére, akkor egy állásponton vagyunk, és akkor kérдем, miért vonakodnak aggodalmainkat megnyugtadni, miért vonakodnak attól, hogy az ország aggodalmait eloszlassák? (Helyeslés a baloldalon.) Merem mondani, hogy a monarchia mindkét államában a legnagyobb megnyugvással vennék a törvényben annak kimondását, hogy tíz éven belül a megállapított létszám megváltoztatását, ha ennek feltételei megvannak, a törvényhozások egyenesen kezdeményezhetik.

Méltóztassanak visszagondolni azokra az aggodalmakra, melyek minden oldalról, még a kormánylapok vezérczikkeiben is, az egyik legbefolyásosabb kormánypárti lapban is a tízévi megállapítás ellen felhozattak. Miért perhorreszkálják a tízévi ciklust? Mert azt mondják: ezen tíz éven belül előkerülhetnek idők, körülmények, melyek a leszállítást veszélytelenül, a pénzügyek érdekében szükségessé teszik; de az országgyűlésnek a keze tíz évre lévén megkötve, nincs módja ebben az értelemben törvényes befolyást gyakorolni, mert minden indítvány ellenében, mely a létszám leszállítását az országgyűlés jogainak keretébe tartozónak mondja, azt a törvényes kifogást lehetne tenni, hogy ily törvényjavaslattal az országgyűlés nem foglalkozhatik, mert annak előterjesztésére vonatkozó kezdeményezés nem illeti az országgyűlés tagjait, nem illeti a törvényhozás egyik házát sem, hanem illeti kizárólag és egyedül ő Felségét. Képzeltetik, uraim, mily megnyugvást okozhat ebben az államban és a monarchia másik államában az, ha legalább ez a jog, határozottan és világosan elismerve, rezerváltatnék a törvényben.

Már most, ha a honvédelmi miniszter úr csak a közvetett kezdeményezési hatást ismeri el, amelynek az ő elismerésére semmi szüksége nem volt; ha csak azt ismeri el, hogy a felelős kormányra hathatunk és kívánhatjuk tőle, hogy ő Felségétől egy vagy más irányban rendszabályok kezdeményezését kérje; ha ez az, amit az országgyűlésnek adni akarnak: akkor nyűtan megtagadják a kezdeményezési jogot. Mert a kezdeményezési jognak nincs más képzeltető értelme,

mint az, hogy a háznak joga van a törvényen való változtatásokat egyes törvényjavaslatok alakjában kezdeményezni; nemcsak interpellációk alakjában, nem a miniszterekre való hatás formájában, hanem hogy egyenesen az országgyűlés minden tagjának joga van törvényjavaslatot betervezni az iránt, hogy a megállapított létszám leszállítás által változtassák meg. Ez az, amiről szó van.

Ha a honvédelmi miniszter úr nyilatkozata nem ellenkezik ezzel az állásponttal, akkor mi értelme van a közvetett kezdeményezésnek?

A tisztelt miniszterelnök úr azután határozottabban nyilatkozott, mert az előadó úr határozottan fejezte ki azt, hogy megvan az országgyűlésnek a joga, hogy a 800,000 főnyi létszám megváltoztatását tíz éven belül bármikor proponálhassa, törvényjavaslat alakjában a korona szentesítése alá terjessze. Ha pedig megvan ez a jog, és az mégis ily kétes kifejezésekkel traktáltatik a kormány és a kormánypárt egyes tagjai részéről, úgy hogy gróf Ráday Gedeon, Máriássy Sándor, sorban felállottak a honvédelmi miniszter úr után és mindnyájan abból indultak ki, hogy közvetlen kezdeményezési jog nem illeti az országgyűlést s ebből a feltevésből czáfolták Pulszky képviselő urat, sőt Jókai képviselő úr is egész beszédét azon feltevésből tartotta, hogy közvetlen kezdeményezési jog nem illeti az országgyűlést; ha ezen álláspont így félreértetett, hogy a miniszter urak, vagy legalább is párthiveik ellenkező értelemben nyilatkoztak: nincs-e legsürgősebb szükség arra, hogy ennyi zavarral szemben az országgyűlés ezen joga a félremagyarázás ellen világosan biztosíttassék? (Helyeslés a baloldaltól.)

És ha nyíltan és őszintén osztozik a kormány abban az álláspontban, akkor nincs oka a tisztelt kormánynak e kérdés elöl kitérni, nincs oka felvetni magát a parlamenti kezdeményezési jog védőjéül; hanem oka van kívánni, hogy a helyzet minden tekintetben tisztáztassék, hogy legalább némi megnyugvást az országban, és mondhatom, igen tetemes megnyugtatót a monarchia másik felében eszközöljön.

De a miniszterelnök úr azt mondja, hogy a kezdeményezés csak akkor sikeres, ha a kormány karolja fel az

ügyet; ez a parlamenti, ez a képviseleti kormány természetében van.

Ugyan kérem, ne homályosítsuk el ezzel a kérdést. Hiszen teljesen igaza van a miniszterelnök úrnak abban, hogy a minisztérium kezdeményezése már előre biztosítja a korona szankcióját, a minisztérium kezdeményezése nélkül kétes a korona szankciójának hozzájárulása. De itt nem arról van szó, hogy mily módon lehet gyakorolni e jogot; hanem arról, hogy általában bármely módon lehet-e azt gyakorolni. Ha a miniszter úr ide tereli a kérdést — mely pedig, mint mondtam, nem tartozik a tárgyhoz — és ha nem célja félrevezetni a véleményeket, akkor kérem, ne homályosítsa el azt mellékdolgok belekeverésével.

A miniszterelnök úr második érve abban áll, hogy veszélyes lenne itt kimondani, hogy a kezdeményezési jog megilleti az országgyűlést. Nagyon kíváncsi voltam, tisztelt Ház, hogy miféle nagy veszély az, melytől a miniszterelnök úr a parlamentet meg akarta óvni, mert eddigelé mindig azt tapasztaltam, hogy a jogok megóvásában valami különös serénységet, buzgalmat nem tanúsított.

Most azt mondja a miniszterelnök úr, hogy veszélyes ezt itt kimondani, mert minden tárgyban megilleti az országgyűlést a kezdeményezési jog, és ha ez itt kimondatik, ebből az következne, hogy ahol nem mondatik ki, ott nem illeti meg.

De egyet figyelem nélkül méltóztatott hagyni a miniszterelnök úrnak, kétségen kívül önkénytelenül; azt tudniillik, hogy itt van egy szakasz, melyet a honvédelmi miniszter úr és utána a túloldalon ülő több képviselő úgy magyarázott, mintha a kezdeményezés csak a koronát illetné meg. Ahol tehát egy illy szakasz foglaltatik, amely legalább is félreérthető s legalább is kételyt gerjeszthet az iránt, vajjon megilleti-e az országgyűlést a kezdeményezés, vagy nem: akkor azt hiszem, annak, aki az országgyűlés jogait biztosítani akarja, kötelessége a kételyek irányában tisztaságra törekedni. De azt állítani, hogy a kétségtelen jogok megóvására törekszik, az éppen erre célzó indítványt pedig visszautasítani: ez oly eljárás, melyről elmondható, hogy itt a tettek nincsenek összhangzásban a szavakkal. (Úgy van! a baloldalon.)

Figyelmeztetem itt a túloldalon ülő tisztelt képviselő urakat, hogy ha csakugyan hiszik, — amit én is hinni akarok — hogy midőn a miniszterelnök úr minden fentartás nélkül hozzájárult az előadó úr szavaihoz, ez az ő meggyőződése is: akkor kérem a tisztelt képviselő urakat, méltóztassanak azon összeköttetésnél fogva, melyben a miniszterelnök úrral állanak, arra hatni, hogy a tisztaságot e kérdésben ezen indítvány vagy onnan jövő bármely más indítvány elfogadása alakjában hozza létre.

Én képezem, hogy Jókai tisztelt képviselő úrnak milyen nagy megnyugvást szerezne az, ha e kérdésben az országgyűlés kezdeményezési joga félremagyarázás ellen biztosítva lenne.

Jókai Mór: Honnan képzél rólam valamit?

(Derűltség.)

Mert a tisztelt képviselő úr beszédében, melyet ama határozati javaslat ellen intézett, amelyet mi benyújtottunk, az öt év ellen érvül azt hozta fel, hogy azon öt év vége, lejárása arra az időpontra esik, midőn a választások lesznek, s midőn az ő nézete szerint egy háborúba már be leszünk bonyolódva, és félő, hogy — mint ő magát kifejezni méltóztatott, mert ezek nem az én szavaim — egy még nagyobb mamelukokból álló parlament fog előállani s az aztán nem tíz évre, hanem örök időkre fogja a létszámot megszavazni. (Derűltség a baloldalon.)

Én azt hiszem, a tisztelt képviselő úr megnyugvását nagyban elő fogja mozdítani, ha tudja, hogy ezen létszám leszállításának lehetősége nincs egyetlen esélyre szorítva, s az, hogy ezt a létszámot megváltoztathatjuk-e, nem attól függ, hogy éppen midőn az öt vagy tíz év végét éri, nincs-e valami felhő a politikai szemhatáron s nem kell-e tartani attól, hogy annak befolyása alatt egy, talán nagyon is lojális parlament nem lesz-e kész meddő és szükségtelen módon hosszú időkre lekötni az ország erejét. Ha önök biztosítják a parlamentnek ezen, önök szerint már meglevő jogát, azt, hogy az időközben is indítványozhatja az állapotoknak megfelelően a létszám leszállítását, akkor legalább annak lehetősége, hogy oly terhet veszünk magunkra, melytől csak hosszú évek után menekülhetünk, némileg meg van gyengítve.

Mert ha állandó béke van és van egy kötelességét érző többség, mely nélkül úgy sem lehetne semmi reformot keresztülvinni, meg vagyok győződve, hogy a parlament élni fog kezdeményezési jogával, és ennek meglesz a hatása mindenfelé. Ez tehát a tisztelt képviselőház aggodalmait, ha nem is oszlatná el, de mindenesetre csökkentené.

Őszintén megvallom, én nem látok komoly, érthető alapot arra, hogy a kezdeményezési jognak ezen, legalább is vitássá vált értelme ne tisztáztassék. Mert nem akarnám magamnak, de senkinek sem megengedni azt a gyanúsítást, hogy csak azért érvelnek egy bizonyos jog mellett; hogy csak azért tűnik fel kifelé, mintha ezt a jogot nem akarnák ellemezni, mintha meglevőnek tekintnék, mert azt nem akarják megvédeni, mert annak határozati javaslat alakjában való elismerésétől vonakodnak. Hogy ily kétértelmű magatartást tanúsítanak azok, kik a tisztelt előadó úr szavait helyeselték, azt sem most, sem később fel nem tehetem róluk. Ajánlom tehát a módosítvány elfogadását.

És ne méltóztassanak azt gondolni, hogy ennek elfogadása talán a monarchia másik államában, az ottani országgyűlésen nagy nehézséggel találkozna. Mert én meg vagyok győződve, hogy a kormányzat érdekei abban összpontosulnak: nem fosztani meg a monarchiát a védelem eszközeitől, de fentartani a lehetőséget, hogy a teherviselésre nézve s a védelem szükséges mértékére nézve a törvényhozások legalább kívánságait minden időben érvényes kezdeményezési alakban előadhassák.

Mielőtt bevégezném beszédemet, — mert többször fel nem szólalhatok — egy félreértés ellen, mely felmerülhet, akarnám a tisztelt Házat megóvni.

Meglehet, hogy megkísérthetik azt az érvelést, hogy a Háznak úgysis jogában áll felirat útján megkérni ő Felségét, hogy az őt megillető kezdeményezési joggal éljen. (Ellenmondások jobbfelől.) Én hiszem, hogy ezzel önök közül senki sem ért egyet és hogy mindnyájan egyetértünk a kezdeményezési jog azon értelmezésében, hogy az abban áll, hogy törvényjavaslatok alakjában — ezt a jelen kérdésre alkalmazva — a létszám leszállítása az országgyűlés részéről kezdeményezettessék.

Ezen az alapon ajánlom a tisztelt Háznak elfogadásra Apponyi Albert gróf indítványát. (Helyeslés balfelől.)

Felszólaltak még Tisza miniszterelnök, Molnár Aladár, Márkus István előadó és ismételve Apponyi Albert gróf.

A Ház 1879 november 26-án Apponyi gróf indítványának mellőzésével a véderő-bizottság szövegezésében fogadta el a törvényjavaslat 1. §-át.

*

A főrendiház 1879 december 2-án tárgyalta és fogadta el a véderő létszámának megállapításáról és az újonczjutalékról szóló törvényjavaslatokat. Prónay Dezső báró szólt ellene, Fejérváry Géza báró honvédelmi államtitkár és Cziráky János gróf főtámokmester védelmezték a javaslatot.

*

Ausztriában a Reichsrat 1879 december 1-én kezdte tárgyalni a katonai javaslatokat. Zeithammer mint a bizottság többségi előadója a békelétszám változatlan fentartását ajánlotta; Czedik, a kisebbség egyik árnyalatának képviselőjében 255.000 helyett 230.000 főben kívánta a létszámot megállapítani. Taaffe gróf miniszterelnök a vita ötödik napján szólt és elégülten hivatkozva arra, hogy sikerült a csehek politikai passzivitását megszüntetnie, ezeket mondta:

Ausztriában uralkodni nem lehet, ha a németeket a falnak szorítják, de a szlávokat és az Ausztriában élő többi nemzetiségeket sem szabad elnyomni, mert ők egyenjogúsított tényezők a mi Ausztriánkban, s ép az Ausztriában élő nemzetiségek összefoglalma teszi az osztrák lakosságot, és ha ezek a nemzetiségek egymás között és a kormány által is elismertetnek, akkor uraim, mindnyájan jó osztrákok is lesznek.

Minthogy az újonczlétszámnak tíz évre való megállapításához az osztrák alkotmányi törvény szerint szükséges kétharmad többség a Reichsrat képviselőházában nem jött létre:

az urakházában történt egyhangú megszavazás után december 17-én újra a képviselőház elé került a javaslat. De a kétharmad többség ekkor sem volt elérhető. A rákövetkező napon az urakháza fentartotta előbbi határozatát. A képviselőháznak december 20-án tartott igen mozgalmas ülésében azután végre létrejött a törvényjavaslat elfogadásához szükséges kétharmad többség.

DELEGÁCIÓ.

A közösügyi bizottságok az országgyűlés második ülészakájában 1879 december 16-án ültek össze Béésben.

A magyar delegáció elnöke Haynald Lajos kalocsai bíboros-érsek volt.

Andrássy gróf a külügyminiszterségtől való visszalépése után ekkor vett részt első ízben, mint a főrendiház által választott tag, a delegáció tárgyalásaiban.

*

Az albizottságnak 1880 január 10-ikén tartott ülésében Szilágyi felvilágosítást kért Haymerle báró külügyminisztertől a szerbiai vasúti csatlakozás és kereskedelmi szerződés ügyének állásáról és fejtegette a monarchiának a német birodalomhoz való viszonyát. E részben felszólalásának alaphangja az volt, hogy a német birodalom iránt való baráti viszony szilárdsága megkívánja azt, hogy a szövetség gazdasági érdekeinket is kielégítse. Ezért nyugtalanítónak tartja azt, hogy a német birodalommal kedvezőbb tarifaszerződés érdekében folytatott tárgyalás meddő maradt.

Beszéde végén ezeket a kérdéseket intézi a külügyminiszterhez:

Vannak-e a két kormány közt egyetértőleg megállapított utasítások a Németországgal kötendő tarifaszerződés dolgában? Milyen az alkudozások mostani állása? Vannak-e még lényeges akadályok Németország részéről? Van-e remény arra, hogy a legközelebbi hat hónap alatt a tarifaszerződés meg fog köttetni és ezáltal el fognak-e hárrítatni azok a nagy nehézségek, melyek ellen a magyarországi kivitelnek jelenleg küzdenie kell?

Haymerle báró külügyminiszter: A vámpolitika Európaszerte a védelmi vámoknak kedvez. Andrassy gróf és Bismarck herezeg gasteini találkozásakor *) is kifejezésre jutott az a gondolat, hogy a közgazdasági érdekeknek egyezniük kell a két szövetséges állam politikai viszonyával. Remélhető, hogy a tarifaszerződés rövidesen tető alá kerül és ezzel megszűnnek a magyarországi kivitel akadályai.

Szilágyi Dezső: A külügyminiszter felvilágosítása nem megnyugtató. A monarchia vám- és kereskedelmi politikájában Németország iránt nincs meg a világos, öntudatos, ezéltudatos és egyöntetű elem, melynek alapján egyedül lehetséges sikeres külügyi akció. A külügyminiszter reményeége legkevésbé sem képes eloszlatni aggodalmait.

Andrassy Gyula gróf: Tiltakozik az ellen, hogy Németországhoz való viszonyunkat az anyagi előnyök szempontjából bírálják el. örvendetes azonban az, hogy a szövetséges viszony kilátást nyújt arra, hogy az anyagi érdekek is kölcsönösen kellő mértékben figyelembe fognak vétetni.

A külügyi albizottságnak január 14-iki ülésében, miután Fáik Miksa előadó előterjesztette az albizottság jelentését, Szilágyi Dezső kijelentette az ellenzék nevében, hogy mivel a jelentés a szerb vasúti csatlakozás és kereskedelmi szerződés, továbbá a Németországgal szemben követendő közgazdasági politika tekintetében híven közli a bizottságban felmerült nézeteket, azt a maga és társai nevében elfogadja. Kifogásolnia kell azonban a közös aktívák kezelési módját, mert azok igazi ezéljokkal ellentétben a közös minisztérium rendelkezési alappól szolgálnak.

Szilágyi Dezsőnek az ellenzék élén elfoglalt álláspontja és tett nyilatkozatai azután visszhangot nyertek az albizottság jelentésében.

Az albizottság jelentése szerint, melyet Bánffy Béla gróf mint elnök, Fáik Miksa mint előadó írt alá, a monarchiánk és a német birodalom közt fennálló politikai viszony bensősége a trón felől is ünnepélyesen lett megerősítve, ezt a lelépett kül-

*) L. e kötet 4. és 5. lapján.

ügyminiszter nagybecsű örökségként hagyta utódára. Közgazdasági vonatkozásban az elért eredmények e téren sem feleltek meg sem a politikai intimitás által jogosan felfokozódott várokozásoknak, de még az osztrák-magyar monarchia szerényebben felfogott és semmi körülmények közt fel nem áldozható érdekeinek sem. 1878 óta a monarchia kereskedelmi és forgalmi viszonya Németország felé ahány változást, ugyanannyi rosszabbulást mutat ránk nézve, és ma oly állapothoz jutottunk el, melynek egyedüli kedvező oldalát rövid tartamú ideiglenessége képezi és melynek hátrányait legtávolabbról sem paralizálja azon negatív előny, vagy helyesebben biztatás, hogy a két monarchia közt vámháború semmi esetre nem leend.

*

A magyar közösügyi bizottság 1880 január 17-ikén tárgyalta a külügyi albizottság jelentését.

Falk előadó a német birodalommal létrejött szövetségi viszonyról, mely a delegáció tárgyalásainak uralkodó eleme volt, így emlékezett meg:

Csak a tartozó hála adóját rójuk le a lelépett külügyminiszter iránt, midőn ez alkalommal is meleg elismeréssel emlékezünk meg azon érdemről, mely e viszony kedvezőbbre fordultáért a volt minisztert megilleti. (Élénk éljenzés.) Tudjuk ugyan, hogy a kedvező fordulat már elődje alatt kezdeményeztetett, de az is tény, hogy akkor Németország irányadó köreiből, a költő szavai szerint, a szót hallották ugyan, de hiányzott a hit. E hitet a volt külügyminiszternek sikerült megteremtenie és megerősítenie s utódjának e tekintetben ma alig marad egyéb teendője, mint e nagybecsű szövetséget fentartani, ápolni, megszilárdítani.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Az előadó úr beszéde utolsó Dezső részében ezélt arra a felhívásra, amely a jelentésben foglaltatik, és ez úgy hangzik, hogy kéri a tisztelt bizottság helyeslését arra az esetre, ha a jelentésben kifejtett nézeteket az itt érintett kérdésekben elfogadják. Ez az, tisztelt országos bizottság, ami engem és talán többeket a bizottság körében arra indíthat, hogy e felhívással szemben nézetünket a fenforgó kérdésre röviden, amennyire a szükség kívánja, előterjesszük.

Ez a jelentés, tisztelt országos bizottság, az általános politikai helyzetre kevéssé vonatkozik. Általában azt merném mondani, hogy a berlini szerződés végrehajtására vonatkozik és azonfelül még csak a Németországgal való barátságos viszonyunkat érinti.

Én ugyan, tisztelt országos bizottság, azon a nézetem vagyok, hogy minden szövetségnek eredmények és tettek által kell értékét bebizonyítania, és ez kell hogy a német barátságos viszony sorsa legyen; de egyelőre annyit határozottan megmondhatni vélek és nem hiszem, hogy ellenmondással találkozom: hogy mindaddig, míg a németországi barátságos viszony belső állapotainkra káros visszahatással nincs; mindaddig, míg bennünket oly külügyi irányba nem sodor, amelyet a monarchia bármelyik állama érdekeire nézve határozottan károsnak tartok; mindaddig, míg alkalmas arra, hogy a békés fejlődést, amire nekünk különösen magyaroknak már pénzügyeink jelen állapotában súlyt kell fektetnünk, számunkra biztosítja és felmerülhető kollíziók esetére a lehető legelőnyösebb állást nyújtja: mindaddig és amennyiben ezt eszközli, a német barátságos viszony a mi részünkről is támogatásra számíthat; de csakis addig, mert ezen szempontokon kívül nem ismerek más szempontokat, amelyek magunktartását, szemben e viszonnal, befolyásolnák.

Ami az általános jelentés többi részét illeti, az megemlíti a berlini szerződés végrehajtását. Ezzel kapcsolatban jövőre nézve tán felesleges felemlítenem, hogy a külügyi kormányzat irányában követelésekkel csak a múlt és kifejlődött helyzet alapján lépünk fel, bármi lett legyen is véleményünk arra a politikára nézve, melynek az eredménye.

Azt az észrevételünket azonban egyenesen ki kell mondanunk, hogy sem a berlini szerződés végrehajtásának előhaladására, sem megnyugtató állapotok előidézésére, sem különösen keleti befolyásunk megszilárdítására és terjesztésére nem teljesültek azok a várakozások, melyekkel keleti politikánk igazolása megkíséreltetett, s melyek ezen alapon ahhoz jogosan formáltak. Az elemeknek azon vibrálásával szemben, mely a szerződés életbeléptetése által előidézett és mely még folytonosan tart és valószínűleg hosszabb ideig tartani fog — örülünk, ha a külügyi kormány részéről

azt a biztosítást nyerjük, hogy a szerződés teljesen végre fog hajtatni, anélkül hogy az monarchiánkra újabb áldozatokat róna. Elég a tényekre tekintenünk, hogy keleten foglalt hatalmi állásunk sem terjedelemben, sem belső erőben nem gyarapodott, pedig külügyi politikánk uralkodó pontjául mindig ezt hirdették és annak irányát ezzel igazolták.

Hogy egyebet ne említsek, elég e részben hivatkoznunk a keleti kereskedelmi és közlekedési érdekeink tárgyában folytatott alkudozásokra, melyek hatalmi állásunkat, ott annak ígért kiterjesztését igen sajátságos színben mutatják fel. Az apró államok féltékenysége irányunkban, vonakodása velünk még függetlenségük megóvása mellett is szorosabb viszonyba lépni, nekünk kedvezőtlen más befolyások elfogadására fennálló nagyobb készségük, mind arra a természetes kérdésre adnak okot: hol van az a hatalmi gyarapodás és szilárd állás, melyre oly biztos kilátás nyitott a keleten, ha még a gazdasági érdekek kiegészítése is oly kevés eredménnyel kecsegtet; midőn irányunkban tanúsított készséghiány és idegenkedés még mindig oly mértékben áll fenn, mely érdekeinkre sem nem kívánatos, sem nem előnyös. És itt nem nyomhatom el azt a meggyőződésemet, hogy a tények alapján való tapasztalás azt az okulást nyújtja nekünk, amit a viszonyok ismerete mellett előre is látni lehetett, hogy talán a július 8-iki konvenczió határozatai szorosabban megkötendők lettek volna, ami szemben oly állammal, melynek szokásos politikája a huza-vona, mely kevés előzékenységet mutatott az ott elvállalt szerződési kötelezettségei teljesítésére, az oly állammal szemben a leghelyesebb politika lett volna arra a jóakaratra, melynek jelenségeit gyéren tapasztaljuk, minél kevesebbet hagyni és a jogi megkötés szorosságát minél inkább részletezve megvalósítani.

A jelentés, tisztelt bizottság, hosszasan foglalkozik azokkal a kereskedelmi és közlekedési viszonyokkal, melyek a szerb alkudozás magvával szolgáltak, és foglalkozik a Németországgal folytatott alkudozásokkal közgazdasági viszonyainkat illetőleg.

Midőn a jelentést mi általánosságban mégis elfogadjuk, ezt abban az értelemben kívánjuk vétetni, hogy mind az

alkudozások tényleges állására, mind az alkudozásokhoz kötött kívánatokra nézve lényegben az itt kifejtettekkel egyetértünk, de ezt a jelentés többi részleteire kiterjeszteni nem akarjuk. És itt — nem én mondom, hanem a bizottság t. előadója mondja ezt — megint lehetetlen azt a meggyőződésünket ki nem fejezni, hogy az a folytonos meddőség, melyet mindkét ügyre nézve az alkudozások felmutatnak, a kívül fekvő akadályokat leszámítva, lényegében annak tulajdonítható, mert a két állam kormánya egyöntetű, határozott, a külügyi kormányzat által közvetítendő közgazdasági politikára nézve egyetértésre eddig nem vergődött.

A következtetéseket ebből, az előadó által is konstatált tényből itt a tisztelt bizottság előtt megvonni nem fogom, és pedig azért nem, mert meggyőződésem az, hogy míg egyrészt a külügyi kormányzatnak ellenőrzése ezt a bizottságot teljes joggal megilleti, addig másrészt kereskedelmi, közlekedési és vámpolitikánk megbírálásának súlypontja nem a bizottság kebelében, hanem a két állam törvényhozásában van. Ez az oka, amiért e tényből itt a felmerülő következtetéseket nem vonom.

De midőn egyrészt ezt megemlítem, másrészt ki kell jelentenem azt, hogy a külügyi kormányzatnak eddigi működése bennünk is reményt gerjesztett az iránt és várakozással vagyunk irányában, hogy részéről a kellő erély, különösen pedig a kellő figyelem mindkét állam érdekei iránt hiányozni nem fog, ha működésének a természetszerű alap és támasz mindkét állam kormánya részéről megadatik.

Ezek azok, melyeket a jelentés tartalmára és erre vonatkozó álláspontomra nézve kiemelni óhajtottam, és midőn ebben az értelemben a jelentést általánosságban elfogadom, egyszersmind azt a nyilvánítást teszem, hogy a külügyi kormányzat irányában elfoglalt várakozó álláspontunkat az eddig történt tárgyalások semmi tekintetben nem érintvén, irányában ezen az álláspontunkon megmaradunk. (Helyeslés.)

Andrássy Gyula gróf: . . . A berlini kongresszus eredményeit illetőleg, amit egész határozottsággal vártam, az volt, hogy a kongresszus eredménye a monarchiát a keleten régi állásának és jogos igényeinek megfelelő magasságra fogja emelni;

arra nézve pedig, vajjon ez mind a keletet, mind Európát illetőleg megtörtént-e, kevés embernek egyezik a nézete Szilágyi Dezsőével.

A vasúti csatlakozás dolgában Szerbiával létrejött szerződés pozitív eredményeket tüntet fel.

A berlini szerződésből folyó első kötelezettség az volt, hogy Szerbia az annektált tartományokban elvállalja mindazon kötelezettségeket, melyeket a török kormány a nagy vasútépítő társulattal szemben elvállalt. A szerződés szerint a vasúti összeköttetések csakis e társulat beleegyezésével létesíthetők. Ez tehát lényeges pozitív jog. Kikötetett továbbá a vasútnak három év alatti kiépítése, ami monarchiánk legfontosabb érdekei közé sorozható. Egy pont pedig a Vaskapu megnyitására és Szerbiának azon jogáról való lemondásra vonatkozik, melyet Szerbia mint parti állam követelhetett volna magának.

Es ha ezen jogról ily alakban le nem mond, éppen semmi kilátás sem lett volna arra, hogy az jövőben valaha megtörténhessék. Mert ha mindazon kisebb államoknak beleszólási joga lett volna, amint a múltban volt, akkor daczára az európai megbízásnak, a mű az onnan támadható nehézségek következtében nem jöhetett volna létre.

Kállay Béni osztályfőnök felszólalása után a delegáció elfogadta a külügyi költségvetést.

*

Ugyanabban az ülésben, 1880 január 17-én, tárgyalta a delegáció a közös pénzügyminisztérium költségvetését.

Harkányi Frigyes előadó a részletes tárgyalásnál előterjeszti, hogy a határvám jövedék tetemes csökkenést mutat; ez a lefolyt évben az egész monarchiára 9,800.000 fittal volt megállapítva; a jelen évre szóló előirányzat összesen 5,942.500 fit.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Sajnálom, hogy a vám-Dezső jövedék előirányzatánál a tisztelt előadó úr nem adta elő azokat az adatokat, melyek meggyőzhetnék a tisztelt bizottságot arról, hogy a vámjövedéknek közel hat millió forintnyi előirányzata a várható eredményeknek megfelel. Részemről

azon tapasztalások alapján, melyeket a múlt években tettünk, és azon kezelési kimutatások alapján, melyek különösen a múlt év első kilencz hónapjára vonatkozólag kezemben vannak, az előirányzatot határozottan túlmagasnak és olyannak tartom, melyet nézetem szerint az eredmény egyáltalán nem fog igazolni. Az ok pedig erre a következő.

A múlt év első kilencz hónapjának kimutatása szerint nem hogy tiszta vámjövedelem mutatkoznék, hanem az óriási mértékben növekedő restitúciók az összes vámjövedelmet felemésztették, úgy hogy az első kilencz hónap kezelési kimutatása kerek számban 300.000 forint hiányt tüntet fel. A múlt év utolsó három hónapjának kezelési eredményét nem bírom ugyan, de illetékes helyről azt a biztosítást vettem, hogy ezen három hónap eredménye inkább rosszabbítja, mint javítja a mérleget. Ha ez így van, akkor azt kérdem: minő alapon javasolta az albizottság a jövő évre hat millió forint előirányzását a vám jövedéknél?

Jól tudom, hogy az albizottságnak erre nem ugyan pozitív alapja, hanem inkább várakozása van, amennyiben a petróleumadóra, illetőleg vámra vonatkozó törvényre számít. Részemről azonban ezen az alapon is túlmagasnak tartom az előirányzatot, és midőn a monarchia mindkét állama a maga pénzügyei rendezésének problémájával küzd, a lehető legnagyobb súlyt helyezem arra, hogy ezen tisztelt országos bizottság is minden lehetőet megtegyen a budget reális alapokra fektetése érdekében és az előirányzatok megállapításánál ne tévessze szem elől, hogy azokat a tényleges eredmények megközelítőleg igazolhassák.

Hogyan állunk már most a petróleumadó és vám valószínű jövedelmével, feltéve, hogy a törvény megszavaztatik az osztrák törvényhozás által is? Nem szabad elfelejtenünk, hogy az a valószínűségi számítás, melyből az albizottság kiindul és mely a petróleumvám eredményét, gondolom, körülbelül öt millió forintban preliminarálja, két lényeges hibában szenved. Először ez a jövedelem a most folyó évnek csak utolsó kilencz hónapjában fog befolyjni, mert az arra vonatkozó törvény még nincs megszavazva. Ennélfogva oly előirányzat, mely az egész év eredményére van

alapítva, már ennél a körülménynél fogva is hibás, annál inkább, mert éppen a legjövedelmezőbb három hónap fog elesni. Másodszor ne felejtjük el, hogy minden új vám, behozatalának legalább első esztendejében, kivált ha annak megállapítását hosszas tárgyalások előzték meg, mindig kevesebb jövedelmet hoz, mert vámmentes készletek halmozódnak össze, ami a jövedelem befolyására csökkentőleg hat.

Ezekhez az okokhoz még egy körülmény járul, tisztelt országos bizottság. Az albizottságot tudniillik talán az a remény vezeti, hogy a restitúciókra nézve a múlt év rendkívüli év volt, és a restitúcióknak az az exorbitans növekedése a jelen évben nem fog előfordulni, sőt csökkenés várható. Megvallom, hogy ha nézem azokat az összegeket, melyek 1877, illetőleg 1878 óta, midőn az új vámszabályozás életbe lépett, restituáltattak, a restitúcióknak tetemes csökkenését egyáltalában nem várom, sőt még emelkedésétől is félek.

Míg tehát egyrésről a két állam kormányainak komoly figyelmét érdemli meg, hogy a restitúcióknak ez a nagy emelkedése meddőségre kárhóztatja az államok e részbeni jövedelmi forrását; másrészt abban a nézetben vagyok, hogy még a petróleumadóból befolyható jövedelem reménye által sincs az előírányzott összeg magassága igazolva.

Ennélfogva a következő indítványt vagyok bátor a tisztelt országos bizottságnak elfogadásra ajánlani:

A vám jövedelem fejében előírányzott összeg egy millió forinttal szállíttassák le. (Helyeslések.)

Wahrmann Mór: Szilágyi érveléseit sok tekintetben helyeseknek tartom ugyan, de ő megfélekedett egy körülményről. Tekintetbe kell venni azt, mit különben Szilágyi Dezső felhozott, hogy a vámtételek emelése után az első esztendőben a fogyasztás csökkenni szokott, minthogy igen sok árut előzetesen behoznak, hogy abban az esztendőben vámot ne fizessen. E körülmény a lefolyt évre nagy fontossággal bír, mert ép ez év elején hoztunk be vámfelemelést több fogyasztási ezikkre, pl. a kávéra is. Ez okozta, hogy a lefolyt évben e cikkekből nagy vám jövedelem nem folyt be. Ez a jövő évben változni fog és így biztos alapon jövő évre e cikkekből sokkal nagyobb jövedelem várható, mint a lefolyt évben. Ezért változtatás nem szükséges.

Tisztelt országos bizottság! A kérdésnek csak ahhoz a részéhez óhajtánék szólni, hogy a helyesebb előirányzat nagy jelentőséggel nem bír. Az az egy jelentősége mindenesetre van, hogy magának a költségvetésnek realitását emeli. A tisztelt országos bizottság vagy tulajdonít ennek fontosságot, vagy nem: mindkét esetben valószínű számítás alapján jár el; de én azon nézetem vagyok, hogy egy ország budgetjének realitására abban a mértékben kell nagyobb súlyt fektetni, amily mértékben pénzügyei rendezetlenek, mert állapotának tiszta ismerete és mérlegének helyes felállítására kétszeres fontossággal bír. Ez okból kétszeres jelentősége van nálunk a reális előirányzásnak.

A delegáció az előirányzatot változatlanul elfogadta.

*

Az 1880 január 21-iki ülésben a magyar delegáció a megszállott tartományokban levő csapatok 1880. évi rendkívüli szükségletének fedezéséről szóló előterjesztést tárgyalta.

Szilágyi Dezső az előtte szóló Éles Henrik beszédéhez fűzte szavait.

Tisztelt országos bizottság! Nem hízelgek magamnak azzal, hogy ezen előirányzat megbírálásánál abban a széles keretben fogok mozogni, melyben az előttem szóló tisztelt tagtársam mozgott; de beszéde után nem hallgathatom el azt a meggyőződésemet, hogy az egész úgy tűnik fel előttem, mint a kiábrándulásnak — és fájdalom, bizonyos pontig késő kiábrándulásnak — utólagos hangja. Mert tisztelt tagtársamnak előadott fejtegetése az okkupáció problematikus értékéről és annak reánk nézve mindinkább előállható káros következményeiről, — midőn még nyíltan kijelenti azt is, hogy ha az ottani nép szimpátiáit nem vagyunk képesek monarchiánkhoz erős kapcsolatokkal fűzni, akkor Bosznia reánk nézve a gyöngeség és nem az erő forrása lesz — önkénytelenül arra a kérdésre indít, vajjon ezen aggodalmak gyakorlati érvényesítésének ideje nem akkor lett volna-e, midőn a keleti politika irányát és következményeit a képviselő-

testületek legalább bizonyos pontig befolyásolhatták. És ha az előttem szóló tisztelt tagtársam fejtegetéseinek előzményeiből — melyek egy részének helyességét elismerem, de bírálatába nem bocsátkozom — gyakorlati következtetést akarnék vonni, ezen gyakorlati következtetés nem lehetne más, mint az, hogy siessünk onnan mielőbb kivonulni.

Mert míg egyrésztől kijelenti azt, hogy a keresztyének, tehát a népesség legnagyobb részének szimpátiáit örökre elvesztettük, a másik töredék szimpátiáit pedig még nem nyertük meg, és így a rokonszenv erőssége dolgában mindenestre problematikus állást foglalunk el, enélkül pedig nemcsak értéke nincs az egésznek, de határozottan veszedelmes is reánk nézve: gyakorlatilag csak egy politikát lehet sürgetni — a kivonulás mielőbbi eszközését. Hogy tisztelt tagtársam ezt a következtetést nem húzta, azt nem indokolhatom, hanem a magunk részéről ki kell jelentenem, hogy mi, sem akkor, midőn azt a politikát elleneztük, mely az okkupációra vezetett, sem most nem ringattuk magunkat abban a téves feltevésben, mintha az okkupáció költségei és terhei még hadügyi kormányzatunkon is talán hosszú ideig meglátszani nem fognának, és ennek akkor is kifejezést adtunk. Fájdalom, hogy szavaink akkor sokakra oly meggyőző hatással nem voltak, mint aminő most úgy látszik a tények alapján előállni kezd.

Áttérve magának a költségvetésnek bírálatára: én tisztelt bizottság, abban a nézetben vagyok, hogy miután a berlini szerződésnek az a pontja, melynél fogva monarchiánk két állama e tartományok megszállását és kormányzatát nemzetközi jogi kötelességgel átvette, a monarchia két államának törvényhozása által elfogadtatott és így államjogi érvényre emelkedett: a közös kormány azon kívánatának, hogy az okkupáció hadügyi költségei a delegáció által megszavaztassanak, törvényes alapja van és mi részünkről annak alapján köteleseknek érezzük magunkat eljárni, bármi legyen is jelenleg véleményünk az okkupációról magáról.

De ezen az alapon való eljárásnál a delegációnak nézetem szerint két szempontot törhetetlenül figyelemben kell tartania. Az egyik az, hogy a delegáció határozottan követelje a pol-

gári és katonai igazgatás éles szétválasztását, még pedig ezen alapon, mert alkotmányunk jelen állapota mellett — amíg t. i. netalán új törvény nem alkotatik a boszniai viszonyokra gyakorlandó befolyásra nézve — tisztán és kizárólag csak a hadügyi költségek megszavazására van jogosítva.

A másik szempontot, melyet a delegáczióknak ellenőrzési jogánál fogva figyelembe kell tartania, részben az előttem szóló tisztelt tagtársam is kiemelte: t. i. a kezében lévő eszközökkel oda kell hatnia, hogy a hadügyi kormányzat azon terhei, melyek a megszállásból erednek, részint az azon tartományokban folytatott politika, részint a hadügyi kormány igyekezete által mindinkább csökken-
tessenek, hogy mind közelebb jussunk ahhoz az állapothoz, midőn e terhek megszűnnek.

E két szempont az, melyből a költségvetést jelenleg némi bírálat alá venni óhajtom. Átlátom azt, hogy a hadügyi albizottság — mint a jelentésben kifejeztetett — ezen előiránnyal szemben nem volt abban a helyzetben, hogy rendes és alapos költségvetési kritikát gyakorolhatott volna; nem volt e helyzetben azért, mert a valószínűségi számításnak nagyon kezdetleges alapjai léteznek a boszniai szükségletre nézve, és így elfogadhatónak tartom azt, hogy bár az ellenőrzés szempontjából címekhez és tételekhez köttetett a megszavazás, mégis az egész összeg különböző címei és tételei közt átruházási jog adatott a hadügyminiszternek. Elfogadjuk ezt különösen abban a reményben, hogy a hadügyi kormányzat ezt az átruházási jogot főleg a takarékoság érdekében fogja felhasználni; természetesen indokolva lévén ezen átruházási jog azzal is, hogy e különböző címek alatti szükséglet megközelítő biztossággal előre meg nem állapítható.

Ami az egyes tételeket illeti, különösen három szempont az, melyet kiemelni el nem mulaszthatok. Egyik az, hogy részünkről határozottan ragaszkodni kell ahhoz a kívánsághoz, hogy azok a tartalékosok, kik múlt évi december végével rendes sorhadi szolgálati kötelességöknek eleget tettek és így január elsejével a tartalékba voltak áthelyezendőek, ne tartassanak tovább vissza Boszniában. Ehhez,

ragaszkodunk nemcsak azért, mert ez a hadügyi kormányzatnak törvényes kötelessége, hanem azért is, mert ezen tartalékosok létszáma a hadügyminiszter felvilágosítása szerint összesen 3800-at tévén, azoknak ily módon való elbocsátása nézetünk szerint a boszniai állapotok biztonságára megrendítőleg egyáltalán nem hatna. (Úgy van!) Ez az első kívánság, melyet kifejezni szerencsém van.

Ami a költségvetési tételek egyes részeit illeti, előfordul egy tétel, mely szerint 300.000 frt vétetik fel a két vasúti vonal üzleti költségeinek czíme alatt. Ismeretesek előttünk az okok, amelyekkel a tisztelt hadügyminiszter úr indokolta, és pedig méltánylandólag indokolta, hogy ezen vasutak üzletének vezetése még mindig a hadügyi kormányzat kezében van. De másrészt határozottan oda kell nyilatkoznunk, hogy mi lehetetlenségét annak, hogy ezen vasutak kezelése a polgári kormányzatnak átadásák, elegendőnek indokolva nem látjuk, s míg egyrésztől semmit sem akarunk az ellen szólni, hogy ezek a vasutak az ellátás olcsóbbítására felhasználatnak és egyáltalában, midőn azoknak polgári kormányzatba való átadását sürgetjük, nem azt akarjuk kifejezni, hogy a hadügyi kormányzat ne használja ezeket a vasutakat, hanem egyszerűen kifejezést akarunk adni annak a szigorúan jogi álláspontnak, melyet megőrizni mindenesetre kötelességünk, mely szerint ilyenmű költségek megszavazása ezen tisztelt országos bizottság hatáskörét túlhágja, s éppen azért ezen cím alatt az előírányzott összeget megszavazni hajlandók nem vagyunk.

Az előadó úr által felhozott okoskodás ránk nézve meggyőző erővel nem bír, mert egyrészt abból a körülményből, hogy a hadügyi költségvetésbe voltak felvéve azok az összegek, melyeken ezen vasút építetett, és abból a második körülményből, hogy ezen vasút hadügyi szükségletek szállítására és egyébre is használtatik, ezen vasút vezetésének polgári vagy katonai természete egyáltalán nem következik. De igenis következik annak polgári természete magából azon közigazgatási funkciónak természetéből, és elkerülhetlenül szükségessé van téve azáltal, hogy ezen tisztelt országos bizottságnak mellőzhetetlen kötelessége szorosan illetőségi határai közt maradni.

Egy másik tétel a szállítási költségek praeliminálása. Ez, megvallom tisztelt országos bizottság, igen nagynak tűnik fel előttem. De másrészt, miután a hadügyi albizottságban igen részletes előterjesztések alapján azt a benyomást nyertük, — mert megvallom, határozott és biztos ítéletet formálni képesek nem vagyunk — hogy ezen előirányzat az ottani viszonyokban indokát leli, az összeg magassága ellen nem teszünk kifogást. De egy általános nyilatkozatra mégis felkérem a tisztelt hadügyminiszter urat, és ez áll abban, hogy míg egyrésztől elismerjük és méltányoljuk a tisztelt hadügyminiszter úr takarékosági törekvéseit és méltányoljuk azt a törekvést is, hogy költségvetése keretéből a polgári kormányzat funkcióira vonatkozó tételeket lehetőleg kizárni törekszik, — bár ezen részben nézetünk szerint nem ment addig, ameddig mennie kellett volna — azt a tiszteletteljes kérést intézem hozzá, hogy miután neki általános virement van engedve, legyen szíves kijelenteni az országos bizottság előtt, hogy ő ebből a megszavazott összegből sem előlegképen, sem végképen a polgári kormányzat funkcióira semmit fordítani nem fog.

Ez az, tisztelt országos bizottság, amit szorosan magára a költségvetésre nézve megjegyezni akarok. De itt nem állapodhatom meg és nem ignorálhatom azt a tényt, hogy a közös kormány tagjai elismerésre méltó módon részletes felvilágosításokat adtak Bosznia polgári közigazgatásának állapotáról a négyes albizottságban, amire a jelentésben is célzás történik. Részemről tudom azt és ahhoz mindnyájan ragaszkodni szándékozunk, hogy ezt a tisztelt országos bizottságot arra nézve, ami ott a polgári kormányzat körében történik, ellenőrzési jog direkte nem illeti meg, és éppen azért azokatakövetkeztetéseket és észrevételeket, amelyeket a közös kormány részéről készséggel nyújtott részletes felvilágosítások alapján netán tenni hajlandó volnék, jelenleg elhagyom, bár tagadhatatlan, hogy a tisztelt országos bizottságnak még ebben a hatáskörben is pozitív alapja van arra, hogy információként ily felvilágosításokat kívánjon. Ez a pozitív alap abban a visszahatásban rejlik, melyet az ottani polgári állapotok magára a rendkívüli hadügyi költségek magasságára gyakorolnak. (Helyeslés.) Nekünk, tisztelt

országos bizottság, nem lehet azon tény elől elzárni szemünket, hogy az ottani viszonyoknak a berlini szerződés alapján való rendezése törvényhozásilag a monarchia két államában még nincs befejezve.

De itt legyen szabad a nyert felvilágosítások alapján annak a meggyőződésnek kifejezést adnom, — anélkül hogy a tisztelt közös kormány eljárásáról bármi tekintetben bírálatot akarnék mondani — hogy a nyert felvilágosítások is meggyőztek engem arról és megerősítették bennem azt a hitet, melyet mindig tápláltam: hogy nagy pozitív érdekei vannak a monarchia mindkét államának arra nézve, hogy azok, amik ott történnek, a törvényhozás tudomására juttassanak, hogy ez bizonyos tekintetben ellenőrzést gyakorolhasson. S ezen két pozitív nagy érdek abban áll, hogy egyrészt azon pénzbeli áldozatok magassága, melyek Bosznia jövedelmein fölül a monarchia mindkét államának kincstárából fognának igénybe vétetni, lényegesen függ attól, hogy mi módon használtatnak fel azon ország segélyforrásai, és mi módon hasznosíttatnak az azon segélyforrásból begyűlt összegek. Másrészt egy nagy politikai érdek illeti a monarchia mindkét államát arra nézve, hogy szemmel kísérjük, hogy ott oly állapotok ne fejlődjenek, melyek akár káros visszahatással bírnának a monarchia bármely államának viszonyaira, akár egy jövődő megoldást bizonyos tekintetben praejudiciose érintenének.

Midőn ezt a meggyőződésemet, mely különben magára a költségvetésre szorosan nem vonatkozik, kifejezem, azzal végzem beszédemet, hogy hallottuk a közös kormánynak adatokkal is támogatott azt a reményét kifejezve, hogy Bosznia polgári közigazgatására a két állam kincstára ez évben legalább igénybe vétetni nem fog. Bár határozott, bár egész apodiktikus lehetett volna e nyilatkozat. És hogy nem az volt, abból én szemrehányást nem teszek a közös kormánynak, mert sokkal becsesebb őszinte bevallása a helyzetnek, mintsem hamis remények felkeltése. De legyen szabad a hadügyi költségvetéssel kapcsolatban annak a reménynek adnom kifejezést, hogy erre, mint a monarchia két államának nagy politikai és pénzügyi érdekére, igyekezzenek továbbá is szorgos figyelmüket fordítani.

Ami pedig magát a hadügyi költségvetést illeti, mi azt azokkal a megszorításokkal és abban az értelemben, amint kifejezni szerencsém volt, általánosságban elfogadjuk. (Helyeslések.)

Bolla Kálmán, a közös hadügyminisztérium képviselője: A hadügyminiszter nem ragaszkodik ahhoz, hogy a 300.000 forint ezen tétel alatt szavaztassék meg, mert az a »szállítási költségek« tétéle czímén is megszavazható. A hadügyi kormány nem utalványozott és nem is fog semmit boszniai közigazgatási czélokra utalványozni.

Apponyi Albert gróf: A névnek megváltoztatása, mikor tudjuk, hogy a dolog ugyanaz marad, minket nem elégíthet ki.

A többség változatlanul megszavazta a tételt.

*

Az osztrák delegáció hadügyi albizottsága 1880 január 28-ikán tartott ülésében törölte a szegedi laktanyára kért száz-ezer forintot, melyet a magyar delegáció már megszavazott. Üzenetváltás után is mindegyik országos bizottság fentartotta a maga határozatát és ezért február 14-ikén együttes szavazás alá került az ügy. Minthogy a szavazatok száma egyenlő volt, a szegedi kaszárnya költségét törölni kellett.

*

Ausztriában ez időtájt kormányválság volt, melynek következtében a Taaffe-kormány új kultusz- és új pénzügyminisztert kapott.

*

Az országgyűlés harmadik ülészakájában a delegációk 1880 október 9-én ültek össze Budapesten.

A király október 25-én fogadta az országos bizottságokat, s Tisza Lajos, a magyar delegáció elnöke, üdvözlő beszédében ezeket mondta:

Felséged külügyi kormányának sikerült eddig Felséged hű népei azon meleg óhajtásának megfelelni, hogy a béke fentartassék és ennek áldásai alatt a monarchia államai belfejlődésüknek szentelhezzék idejük és munkásságuk legnagyobb részét.

Ő felsége válasza ez volt: Mióta önöket legutóbb Elöttem összegyülekezve láttam, a berlini szerződés némely pontjának végrehajtása nehézségekbe ütközött, melyek az európai hatalmak komoly ügyeimét veszik igénybe. Kormányom, miként a múltban, úgy jövőre is komoly kötelességének tartandja, hogy a monarchia minden bonyodalomtól lehetőleg megóvassék; legbuzgóbb fáradozásait a béke és a szerződési jog fentartására fogja irányozni, de minden körülmények között a monarchia érdekeinek megvédését legfőbb feladatául tekintendi.

A külügyi albizottságnak ugyanazon napon Festetich György gróf elnöklete alatt tartott ülésében Apponyi Albert gróf és Szilágyi Dezső tiltakoztak a delegáció elnökének a külügyi politika dicséretére mondott szavai ellen.

Szilágyi Szükségét látta a nyilatkozatnak, mert a delegáció Dezső elnöke által mondott üdvözlő beszéd az egész testület nevében mondatván, annak az egész testület véleményét és érzelmét kell kifejeznie. Minthogy pedig az elnöki beszédben az eddig folytatott külügyi politikának utólagos helyeslése foglaltatik, melyre nézve az ellenzék, s többiek között szóló is, határozottan ellentétes álláspontot foglal el, és az ellenzék a jelenlegi eredmények által sem érzi magát indítatva, hogy véleményét megváltoztassa, és minthogy az ellenzék e politika feletti ítéletét egy ünnepélyes bizalmatlansági szavazatban nyilvánította: kijelenti, hogy az üdvözlő beszéd azon passzusaival, melyekben az ellenzék által annak idejében határozottan kárhozottat külügyi politika helyeslése foglaltatik, egyáltalában nem ért egyet.

*

1880 október 28-án tárgyalta az albizottság a külügyi költségvetést.

Haymerle báró külügyminiszter: Hatalmi állásunk a keleten nem gyengült. Remélhető, hogy a Szerbiával való kereskedelmi szerződés kielégítő megoldásra jut.

Szilágyi Előrelátható, hogy azon területrészek csatolásának Dezső keresztülvitelekor, melyek Görögországhoz lesznek kapcsolandók, ugyanazon ellenállás fog felmerülni, aminőt a montenegrói-albán kérdésnél észlelhettünk. Mindenesetre jogosultnak látja tehát azt a kérdést, hogy az a magatartás, melyet a miniszter a montenegrói kérdéssel szemben elfoglalni szándékozik, alkalmazást fog-e találni az esetleg kifejlődő török-görög bonyodalmakra is?

Haymerle báró külügyminiszter: A görög kérdésre nézve elvileg a mediáció álláspontját foglalja el, fentartván a mediáció eszközeire nézve a teljes választási szabadságot.

Utal az albán elemnek Ausztria-Magyarországra való kiváló fontosságára, s azt hiszi, hogy ezen elemet már saját érdekeinknél fogva is kultiválnunk kellene.

Haymerle báró külügyminiszter: E tekintetben egyetért Szilágyival.

Szilágyi Azok az állapotok, melyeket a berlini szerződés Dezső által alakítottak vagy legalább alakítani szándékolnak és melyeket annak idejében oly kedvező világításban tüntettek föl, legújabb időben újaknak látszanak helyet engedni, még pedig olyanoknak, melyek nem állanak összhangban a berlini szerződéssel, jöllehet e szerződés határozmányai nagyrészt még nincsenek valósítva és némely határozmányainak valósítása nincs is kilátásban.

Ő azon benyomás alatt áll, mintha az európai nagyhatalmak rendkívüli buzgalommal iparkodnának magukat az újon alkotott szuverén államok előnyére applanálni, míg ellenben a berlini szerződés mindazon határozmányaira nézve, melyek Törökországra előnyösek, általános hallgatás uralkodik.

Ami Bulgáriát illeti, a tributumnak, a török államadós-

ság egy része átvételének, a várak lerombolásának stb. kérdései már érintettek.

De Európában senki sem sürgeti e kérdések megoldását, úgy, amint azt a berlini szerződés feltételezte. Kelet-Rumélia e szerződés értelmében török provincia, Törökország tarthat ott csapatokat, építhet ott várakat stb. Mindebből azonban semmi sem történik. Ehelyett a legelőnkebben pártfogolják Kelet-Ruméliának és Bulgáriának külső befolyás alatti egyesítését, még pedig éppen azon hatalom befolyása alatt, melyet legsajátabb érdekünkben a Balkán-félszigeten mindenütt vissza kellene vernünk.

Amit a berlini szerződés megteremtésekor mint érdekeink kiváló garanciáját, mint egy nagy délszláv állam alakítása elleni gátat állítottak elénk: az maholnap mind meg lesz semmisítve. Ezenkívül kilátásba helyezték előttünk, hogy kereskedelmi viszonyaink a kelettel bővülni fognak. Ehelyett igényeinket Szerbiában és másutt a legmakacsabbul visszautasítják.

Kérdi ennél fogva: nem véli-e a miniszter, hogy a berlini szerződésnek teljes és nemcsak egyoldalú végrehajtása áll érdekünkben; hogy e tekintetben tétettek-e lépések és mely eredménnyel; továbbá ha hatalmi állásunk nem elegendő arra, hogy Keleten reánk nézve káros alakulásoknak gátat vessen, nem szükséges-e újabb eszközökről gondoskodnunk; végre, igaz-e, hogy a porta élni akart azon jogával, hogy Kelet-Ruméliába csapatokat küldhessen, ebben azonban a nagyhatalmak kifogásai által meggátoltatott?

Haymerle báró külügyminiszter: Az orosz-török háború oly területen ment végbe, amelyen a forrongás már nagyon régóta tartott és ahol az újjáalakulás magva oly állam, mely maga is terhes válságok járma alatt nyög. Ezért oly lassú az újjáalakulás. Egyébként nem ismeri el, hogy hatalmi állásunk a Keleten gyöngült volna, sőt ép az ellenkezőjét tartja. Ami a berlini szerződést illeti, óvakodni kell, hogy ez a hatalmak közt viszály tárgyává tétessék. Arról, hogy a porta Kelet-Ruméliába csapatokat akart volna küldeni, mit sem tud, de nem is tartja valószínűnek. A Szerbiához való viszonyunk sem olyan, mint Szilágyi előadta, mert Szerbia, ha ellenkezéssel is, de meg-

kötötte a vasúti konvencziót, és a miniszter reméli, hogy a kereskedelmi szerződés kérdése is kielégítő megoldáshoz jut.

*

A hadügyi költségvetés tárgyalása során az országos bizottság ülésében 1880 november 10-ikén Szilágyi Dezső az adminisztratív költségeknél elért megtakarításoknak az előző évhez képest 2,562.592 írttal csekélyebb összege miatt szólalt fel.

A költségvetés előadója Baross Gábor volt.

Tisztelt bizottság! Én ezt a tételt nem fogom megszavazni, s ahelyett, hogy ennek bővebb és hosszas indoklásába bocsátkoznám, csak figyelmeztetem a tisztelt közösi bizottságot arra, hogy minden egyes tételnél, melynek emelésére nézve a szükségét a hadügyi kormányzat részéről bebizonyítják, egy sötét árnyék áll ezen bizonyítás háta mögött, és ez az árnyék a fedezet szükségé; a fedezet, melyről nem e testületnek, hanem más testületnek, a két állam országgyűlésének kell gondoskodnia.

Semmi kétség fölötte, hogy az adminisztratív intézkedések, melyek tavaly megtétettek, az idén még fokozottabb mértékben folytatandók lennének, ha azon okból folytatnának, amelyből tavaly történtek, t. i. tekintettel pénzügyi helyzetünkre. Semmi kétely, hogy az ország aggodalommal néz a hadügyi rendes költségek emelkedésére.

Mi ugyan egy más helyen azt az ígéretet nyertük, hogy ezek a megtakarítások állandók lesznek, — nem a hadügyminiszter úrtól — és az a nyílt és határozott kijelentés történt, hogy a hadügyi költség a boszniai megszálló csapatok költségeivel együtt a következő évben nem lesz nagyobb, mint az elmúlt évben. Ezt a határozott kilátást nyertük és ennek határozott czáfolatát látom a jelen budgetben. Tudom azt, hogy az ordináriumban való megtakarításnál nem az a helyes mód ezen bizottság részéről, ha egyik vagy másik tételnek felére való leszállítását indítványozza, mert akkor a szakértő közegeknek igen könnyű azt kimutatni, hogy ép azon tételnél az előirányzott összeg oly kicsiny, hogy

tulajdonkép ennél még nagyobbat kellene előirányozni; hanem a helyes mód az, magát a hadügyi kormányzatot szorítani oda, hogy ossza be magának belátása szerint, de egészben véve tetemes emeléseket ne kívánjon.

Hogy jelét adjam annak, hogy én ezt a közös kormány és ezzel kapcsolatban a két államkormány kötelességének tartom, hogy ők maguk kezdeményezzék, a két állam pénzügyi helyzetére tekintettel, még a rendes költségeknek legalább is nem emelését, és hogy őket az a tekintet, hogy ezáltal a hadi kormányzat szenved, — amint hogy kétségtelenül szenved — túlságos mértékben ne tartsa vissza, miután a többi belkormányzati ágak is szenvednek és nélkülözéseknek vannak alávetve; miután a leszállítást magam e tételnél részletesen és megnyugtató módon nem kezdeményezhetem és hiába kezdeményezném, mert elfogadásra nincs kilátás: azon elvnek jeléül, hogy az általános pénzügyi helyzetre tekintettel, a hadi kormánynak is kell lehetőleg — ha fájdalmasan esik is — a rendes szükségletnél alkalmazkodnia, ennek jeléül én e tételt nem szavazom meg.

Tisza miniszterelnök: Egyenesen a magyar kormányra történt hivatkozás. A magyar kormány az előző évben, igaz, kilátásba helyezte, hogy a hadügyi költség a boszniaival együtt nem lesz nagyobb. Hogy azonban a Boszniára fordított kiadások nem voltak alább szállíthatók, arra a világesemények is befolyással lehettek.

Felszólalását így végzi: Mind Pulszky, mind Szüági nyilatkozataiból csak azt az egyet abstrahálom, hogy ők maguk is belátják, hogy a mai viszonyok között azt a felelősséget elvállalni, hogy a monarchia védelmére kívánt összegek meg ne szavaztassanak, nem lehet; de viszont szerencsés helyzetüknél fogva menekülni vágnak azon felelősségtől is, mely pénzügyi szempontból támad, és mivel biztosak az iránt, hogy ha ellenzik is, meg fog szavaztatni az, ami a biztosságra szükséges: a felelősséget lerázzák a maguk válláról, amely a pénzügyi helyzetből reájuk háramolnék. Én előre elfogadom, nem itt, mert itt nem én vagyok felelős, hanem a maga helyén a felelősséget mindig azért, hogy ezen költségvetéshez hozzájárultam. (Élénk tetszés.)

Szilágyi Engedje meg a tisztelt országos bizottság, hogy még Dezső egyszer felszólaljak, különben is talán személyes kérdésben is jogom van hozzá.

Hogy az előttem szolt tisztelt miniszterelnök úr igen élelmes magyarázatát adta, hogy mi az oka annak, hogy mi bizonyos tételek szükségét belátjuk ugyan, de a felelősségtől mégis szabadulni akarunk — hogy ez neki eszébe jutott, ez nálam semmi csodálkozást nem keltett. Eléggé ismerem az ő taktikáját, amelyet az ellenzéki padokon gyakorolt, és csak az jutott eszébe neki most, midőn emlékezett reá, hogy igen számos tételt megtagadott, amelynek szükségét ő valósággal belátta, és csak ma kell tapasztalnunk és megértenünk az ő felfogásából, hogy ő ezt természetes ellenzéki magaviseletnek tartja. De mi nem fogadjuk el ezt a magyarázatot.

Azt természetesnek tartjuk, hogy ily magyarázatot ad a miniszterelnök úr az ő előbbi állásából folyólag; de mi ezt nem fogadhatjuk el. Én részemről kifejezem nyíltan, hogy nem érzem és nem hiszem, hogy a monarchia védképessége lényegében volna megcsökkentve, ha a tavalyi nívón marad a pénzügyi budget, és ezt — engedelmet kérek — a miniszterelnök úr semmivel sem képes bebizonyítani; de igenis hiszem, hogy azon szempontok, amelyek a tavalyi hadügyi budgetet megszorították, teljes erejükben jelenleg is fennállanak. Tehát, akik emelést akarnak, azoknak e célból azt is be kell bizonyítaniok, hogy azok a nyomasztó pénzügyi szempontok ma nem észlelhetők. Ha ezt azután a miniszterelnök úr komoly oknak nem tekinti, ezt csak egy alapon tudom megmagyarázni: hogy egyáltalában a pénzügyi tekinteteket, a deficzit növekedését, a hadügyi költségek aránytalan kifejlődését, egyes közigazgatási ágaknak s az ország pénzügyi állapotának rovására, komoly és teljesen méltatandó szempontnak nem tartja. Erre nézve tehát oly különböző alapon állunk, hogy egymást soha megérteni nem fogjuk.

A miniszterelnök úr egyenesen felszólalt az ellen, mintha én nem helyesen idéztem volna, midőn a magyar kormány nyilatkozataira hivatkoztam. Én ezennel az ő felszólalása ellenében határozottan állítom, bár jelenleg a napló kezemenél nincsen, hogy a magyar pénzügyminiszter múltkori

budgetbeszédében határozottan kilátásba helyezte, hogy a hadügyi költségvetés — hozzávéve a boszniai megszálló csapatok költségét is — a következő évben nem lesz nagyobb, mint abban a budgetben preliminálva volt. Már most, hogy azon kilátásba helyezés semmi zavart, féket nem okoz a jelen kormánynak, ezt csak azon az alapon tudom megmagyarázni, hogy a jelen kormány igen elmésen megkülönböztetést állít fel törekvés és Ígéret közt, mondván, hogy törekedni fog erre, azután ha nem érte el, az időközbeni viszonyokat okolja, de magyarázatát ezeknek a viszonyoknak egyáltalán nem adja.

Én ezen határozott kilátásba helyezésre ismételve hivatkozom és figyelmeztetem a tisztelt miniszterelnök urat arra és az itt jelenlévők is emlékezhetnek, hogy a pénzügyminiszternek ezen állítását Széll Kálmán megtámadta a budgettárgyalás alkalmával és ennek ellenében a pénzügyminiszter újra ismételte, hogy igenis állítja, kilátásba helyezi, hogy a hadügyi költségvetés, odavéve a boszniai költségeket is, a jövő évben nem fog emelkedni. És hogy ezt nem helyesen tette kilátásba, azt Pulszky képviselő, a pénzügyminiszter után felszólalva, ellenében felhozta és hivatkozott a hadügyminiszter azon kimutatására, mely az adminisztratív intézi kedésekből eredő megtakarításokat csak abban az évben tartotta eszközölhetőnek.

Ha ez az ügy lefolyása, akkor egy irányban határozottan jogunk van követeléssel fellépni, t. i. a magyar kormány irányában. És ezen követelés alternatív, t. i. hogy vagy váltsa be akkor kilátásba helyezett Ígéretét, vagy pedig alapos okát adja, hogy azóta megváltoztak a körülmények, melyek lehetlenné tették ígérete beváltását. De most ez nem történt és a budget emelését egyszerűen azon alapon követelik, mert a budget akkori magasságát csakis arra az évre volt lehetséges megtartani. Amíg ez, ismétlem, meg nem történik, addig teljes jogunk van azt mondani, hogy oly kilátást nyújtott a magyar kormány, amellyel ezen budget nincs összhangzatban. Ez az, amit mondani akartam. E tárgynál már az időre való tekintetből is tovább nem immorálok, hanem kijelentem, hogy nem szavazom meg a tételt.

Gyürky Ábrahám gróf: Szilágyi szerint, ha megmaradna a múlt évi költségvetés, az ország és a dinasztia biztonsága, érdekei legkevésbé sem fognak alteráltatni . . .

Szilágyi Dezső: Lényegesen.

Gyürky Ábrahám gróf: A hadügyminiszter bizalmas közléseiből azon meggyőződést merítettem, hogy erre feltétlenül szükség van. Bizalmasak lévén a közlések, a diskréczió tiltja, hogy azokat itt fejtegyük, de ha azokat az ország magyar lakossága úgy hallotta volna, mint én, tökéletesen helyeselte volna és helyeselné, hogy én ezen fokozott szükségletet megszavazom.

Pulszky Ágost: A hadügyminiszter tett ugyan bizalmas közléseket, de azok a várerődítésekre vonatkoztak; a most tárgyalás alatt lévő tételekre azonban semmi bizalmas közlést nem tett, hanem szorított annak konstatálására, hogy ha több évben történnek szabadságolások, ezáltal többrendbeli újonczjutalékok hiányosan képezetnének ki. Ezért több évben ugyanazon rendszabályt nem tartja célszerűnek ismételni.

Gyürky Ábrahám gróf: Nyilatkozatom általában és leginkább a rendkívüli kiadásoknál való fokozott szükségletre érttem.

Tisztelt országos bizottság! Személyes kérdésben talán nekem is jogom van megjegyzést tenni, miután az előttem szólott arra hivatkozott, hogy Magyarország összes magyarajkú lakossága, ha azon történt felvilágosításokat hallotta volna, melyeket a hadügyminiszter úr a hadügyi albizottságban titkosan adott, megszavazná. Mit? Nem ezt a tételt, hanem a rendkívüli kiadást, melyről itt jelenleg szó sincs. Ez bizonyosan ellenem célzatosan jegyeztetett meg. (Egy hang: Dehogy!) Meg fogja bocsátani a közbenszóló, hogy ennek én vagyok a bírója, nem Hegedűs képviselő úr.

Oly színnel bírhat e felszólalás, mintha én hazafiság tekintetében Magyarország magyarajkú lakosságánál lejjebb állanék; mert ennek más értelme nem lehet. Én nyíltan kijelentem, hogy azokat a felvilágosításokat mind végighallgattam, mint a bizottsági tag úr; nekem sincs, ha megengedi, sokkal kevesebb belátásom, mint a bizottsági tag úrnak. Én először is azt hiszem, hogy igen helytelen dolog azon fel-

világosításokra mint titkosakra hivatkozni s azt, nézetem szerint, hamis miszteriózus színnel venni körül. Ez oly hamis feltevésekre ad alkalmat, hogy ha ezt tudná, maga a hadügy-miniszter úr fel fogna állani és meg fogná hazudtolni.

Tisza Lajos elnök: Kérem a bizottsági tag urat. . . Nem szükséges!

Tisza Lajos elnök: Azt én ítélem meg.

Azaz helyesebben mondva, tévedésnek fogná nyilvánítani azt a felfogást, mintha azok a kiadások valamely faj érdekében történének, vagy oly okokkal támogattak volna, melyek egy faj érzelmeit legyezgetik — pedig ez a felszólalás egyenesen arra a feltevésre vezet. Másodszor tévesnek fogja nyilvánítani, mintha azok a kiadások bizonyos, csak a magyar faj által természetesnek tartott érdekek védelmére volnának szükségesek. Ellenkezőleg, én, aki szintén figyelemmel hallgattam, mondhatom, hogy az ilyesmit semmit sem tartalmazott, s akik az ellenkezőt hiszik, azt hiszem, nagyon is tévedésben vannak.

Míg tehát egyrésről én konstatalom, hogy a tisztelt bizottsági tag úr ezen tételről nem szólott semmit, pedig ezt akarta védeni, másrésről nyilatkozatának azt a részét, mely által engem más oldalra akart állítani, mint ahol Magyarország magyar fájának meggyőződését találja, határozottan a hadügyminiszter nyilatkozatai téves felfogásának kell tartanom, s érvelését nem vélem egyébből eredetinek, mint hogy a tisztelt bizottsági tag úr zavarban lévén, nyílt okokkal védeni, amit akart, kénytelen volt oly félreértett nyilatkozatokat hozni fel, melyek éppen mert nézetem szerint nem elegendő okból titokban tartatnak, nem bírálhatók meg s nem deríthető ki, hogy az a következtetés, melyet a tisztelt bizottsági tag úr azokból von, téves.

Tisza Lajos elnök: Arra vagyok bátor kérni a tisztelt tagokat, hogy ha személyes kérdésben felszólalnak, méltóztassanak tisztán a félremagyarázott szavak magyarázására szorítkozni és ne méltóztassanak újabb felszólalások által újabb személyes kérdésekre alkalmat adni.

A megszállott területek 1881. évi katonai szükségletének előirányzata körül Szilágyi Dezső felszólalása után nagyobb vita indult meg a delegáció 1880 november 11-ikén tartott ülésében.

Szó volt a vitában arról, hogy az 1881-iki rendkívüli előirányzat tartalmaz-e mást, mint katonai természetű kiadásokat, egyszersmind pedig Szilágyi Dezső az ellenzék nevében azzal a követeléssel lépett föl, hogy a kormány terjessze a delegáció elé Bosznia és Herzegovina közigazgatási költségeinek és jövedelmeinek kimutatását — gondosan kerülve azt, hogy költségvetésről szóljon.

Baross előadó kifejtette, hogy mind a hadügyi albizottság, mind a négyes albizottság konstataulta, hogy itt más, mint katonai természetű kiadás nincs. A hadügyi albizottság is kijelentette, hogy a vasúti kiadások, teoretice fogva fel a dolgot, nem katonai kiadások; de már a tavalyi bizottság is konstataulta, hogy mivel azokat a vasutakat a hadügyminisztérium építtette; mivel továbbá azok szakadatlanul a hadügyminiszter kezelése alatt állnak s a hadseregnek lényeges szolgálatokat tesznek: az albizottság nem találta volna helyesnek, hogy e kiadás katonai természetét illetőleg más álláspontot foglaljon el, mint a tavalyi bizottság.

Baross Gábor után 1880 november 26-ikán Szilágyi Dezső szólalt fel.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Bosznia és Herzegovina Dezső megszállása törvény által lévén elfogadva és ezáltal a monarchia két államának a berlini szerződésben vállalt kötelezettsége törvényerőre lévén emelve, igen természetes, hogy a megszállás költségeit általában nem ellenzem. Midőn tehát ezen okból — és pusztán ezen okból — a jelentést, illetőleg az abban foglalt indítványt általánosságban elfogadom, két megjegyzést kell arra tennem, s ahhoz egy felszólítást fogok fűzni a tisztelt közös pénzügyminiszter úrhoz.

Egyik megjegyzésem abban áll, hogy azt a törekvését a hadügyminisztériumnak, hogy abban a mértékben, melyben az ottani tartományokban a nyugalmas állapotok előállnak, az ottani erő leszállítását fokonyként eszközölje, helyesnek tartjuk és sajnáljuk, hogy ezt ezen alkalommal nagyobb

mértékben eszközölhetőnek nem tartotta. De abban azután, amit a tisztelt előttem szóló barátom, az előadó mondott, hogy az ezen előirányzatban foglalt költségek mind tisztán hadügyi természetűek, vele egyet nem érthetek.

Ki kell mondanom először, hogy a vasutakra, jelesen a vasúti deficit fedezésére vonatkozó költségeket, a vasutak helyreállítására, a vasutakon való nagymérvű igazításokra rendelt költségeket nem tekintem hadügyi költségnek. A tisztelt barátom által említett okokra, — bár elegendően bizonyítják azt, hogy a hadügyi kormány igen nagy hasznát veszi ezen vasútnak, mert ha ezen vasút nem léteznék, a hadügyi kormány számára való szállítások még tetemesebb költségeket igényelnének — a leglényegesebb körülményre, mely ezen kérdésben egyedül döntő, hogy t. i. egy vasútnak üzemben tartása és egy vasút üzleti hiányának fedezése béke idején polgári vagy katonai költség-e: erre nézve a tisztelt előadó úr meggyőző okot felhozni nem tudott s kénytelenek vagyunk azt továbbra is polgári és nem katonai költségnek tekinteni.

Nem zárkózom el azon okok elől, melyek amellet szólnak, hogy ezen vasúti üzlet felügyelete és vezetése czélszerűbben történik a hadügyi kormányzat által. De akár azt tekintem, hogy ez a leglényegesebb szolgálatokat teszi a hadügyi kormánynak, akár azt tekintem, hogy a helyreállításra a hadügyi kormányzat költségvetésébe felvett összegek fordítottak: mindez bennem nem hozhatta létre azt a meggyőződést, hogy ez azután hadügyi kiadás is, hogy ez azután hadügyi objektum is, mert hisz csak tegnap tárgyaltuk a zárszámadásokat s láttuk, hogy közlekedési eszközök javítására, utakra 1879-ben 12 millió forinttal több költetett Boszniában és Hercegovinában s az a 12 millió fel volt véve a hadügyi költségvetésbe; de senki sem fogja állítani, hogy a hadügyi költségvetésbe felvett pénzekből épített utak és hidak kezelése nem az út- és híd-közigazgatás alá, hanem a hadügyi közigazgatás alá tartoznék. Ki kell ennél fogva jelentenem azt is, hogy részemről kifogást emelek a 9-ik cím *f*) pontja alatt mellőzhetlen rendkívüli átalakításokra a vasutaknál felvett 1,575.000 forint ellen, mert ezen mellőzhetlen rendkívüli kiadások nem egyebek, mint beruhá-

zások az ottani vasutakra, s az 1880: VI. törvénycikk 3. §-a szerint ezen költség megszavazása a két állam országgyűlését illeti.

De nem ez az, mire első felszólalásomnál a súlyt akarom fektetni, hanem egy másik dolog, mely egy kérdéssel áll kapcsolatban és egy felhívással, melyet a közös pénzügyminiszter úrhoz intézek, és ez abban áll, hogy miután az 1880: VI. törvénycikk 1. §-a, mellékesen az igaz, de mégis világos szavakkal, habár kissé elbújtatva, azt rendeli, hogy Bosznia és Herzegovina ideiglenes közigazgatása a közös minisztérium által vezetendő; miután a négyes albizottság tárgyalásai közben arról értesültünk, hogy a közös minisztérium a törvény által átruházott ezen feladatot a közös pénzügyminiszterre ruházta, és a közös pénzügyminiszter, mint Boszniának és Herzegovinának a törvény értelmében való főkormányzója áll a delegáció előtt: én hozzá azt a felhívást intézem, hogy méltóztassék a delegáció elé terjeszteni ezen tartományok jövedelmeinek részletes kimutatását, valamint részletes kimutatását annak, hogy ezen jövedelmek miként használhatnák fel; a belkormányzat összes kiadásainak részletes kimutatását, beleértve a beruházásokat is; ezeket, mondom, ellenőrzés szempontjából a delegáció elé terjeszteni méltóztassék. Mindaddig, míg erre feleletet nem kapok, a delegáció ezen jogának érvényesítésére más módokhoz folyamodni szükségesnek nem tartom. De ezen kívánalmam indokolására a következő tekinteteket ajánlom a tisztelt bizottság figyelmébe.

Midőn a VI. törvénycikk alkottatott, mi — értem ezalatt az ellenzéknek itt lévő tagjait — elleneztek ezen törvénycikk megalkotását. De az, hogy elleneztek, nem ment fel bennünket azon kötelesség alól, hogy ha már nézetünk ellenére és hozzájárulásunk nélkül megalkottatott ezen törvénycikk, az ebből folyó elutasíthatlan következményeket, az abban kötelezőleg a bizottságra ruházott jogkör igénybe ne vegyük. Mert a jogkör, mely egy törvényes ellenőrzésre hivatott bizottságra a törvényből háramlik, nem függ a bizottság tetszésétől vagy nem tetszésétől. A jog korrelációban áll azon kötelességgel, hogy ha ellenőrzési jogosítványa van, ezt a kötelességét képes legyen és kész is legyen minden alka-

lommal gyakorolni. Mármost a törvény 1. §-a a közös minisztériumot bízván meg a közigazgatás vezetésével, ebből következik, hogy a közös minisztérium ezen közigazgatást és kormányzatot nem vezetheti sem más feltételek alatt, sem másnemű felelősség mellett, mint aminő feltételek alatt és felelősség mellett egyéb teendőit teljesíti. Miután az 1867. évi XII. törvénycikk alapelvei szerint, melyeket nem hiszem, hogy e bizottságban valaki kétségbe vonjon, a közös minisztérium minden teendőjére nézve a közösügyi bizottságok ellenőrzése alatt áll, ennél fogva önkényt következik, hogy a közös minisztériumnak az a teendője is, amely az 1880: VI. törvénycikk szerint e tartományok ideiglenes közigazgatási vezetésében áll, ezen bizottság ellenőrzése alá tartozik; ezt az ellenőrzést pedig teljesen és helyesen érvényesíteni nem lehet, ha hiányzik az ellenőrzésnek leglényegesebb feltétele, t. i. ismerete és tudomása annak, minő jövedelmek azok, amelyek ezen igazgatott tartományokból befolyznak, és mi módon használtatnak fel és mily kiadásokra fordítatnak e jövedelmek, szóval, a jövedelmeknek és belkormányzati kiadásoknak — odaértve a beruházásokat — részletes kimutatása. Enélkül az ellenőrzés életerős és hatályos nem lehet.

Ebből a szempontból, hogy tudomásunk legyen arról, és hogy ezen alapon hatályos ellenőrzést gyakorolhassunk, kívánjuk mi ezek részletes kimutatását. De kívánjuk azért is, mert a költségvetésnek, illetőleg ezen általam elősorolt viszonyoknak ismerete nélkül sem a határvonalat a hadügyi és belkormányzati kiadások közt nem ismerhetjük és biztosan nem vonhatjuk meg, sem fel nem ügylhetünk arra, hogy megtartják-e a törvényt, azokból a szempontokból, amelyek az országgyűlések és delegációk hatáskörét kellőleg elkülönítik.

Kérésem tehát az volna, méltóztassék az említett kimutatásokat a delegáció tudomására hozni. Megvallom, legjobban szeretném, ha ezen viszonyok részletes kimutatása már az elmúlt közigazgatási időszakra is jelenleg eszközöltetnék a kellő részletességgel; de ha a kellő részletesség tekintetében jelenleg a múltra nézve is ilyenmő kívánatot nem formálunk, annak oka abban áll, mert, amint a közös pénzügyminiszter

úrtól értesültünk, ezen tartományok polgári közigazgatása csak 1879 szeptember havában rendeztetett be, úgy bogy ő, ba jól fogtam fel, úgy nyilatkozott, hogy jelenleg nincs abban a helyzetben, bogy a lefolyt közigazgatási évek részletes kimutatását előterjeszthesse. Amennyiben ennek adminisztratív és kezelési nehézségei volnának, én nem akarok részemről ezen ponton inszisztálni, de mindenesetre óhajtjuk a közös pénzügyminiszter úrtól azt az ígéretét bírni, hogy a kívánságunkban foglalt törvényes köteleességeknek megfelelni hajlandó.

Szlávy József közös pénzügyminiszter: Azok az összegek, melyek helyreállítási költségekként fordulnak elő, tulajdonkép a pályafentartási kiadások természetével bírnak. Hogy a pálya egyáltalában még a hadügyminiszter költségvetésében fordul elő, annak az a magyarázata, hogy a pályát akkor a hadi események közt a hadügyminiszter egyenesen hadi célokra építette, ma is még a hadügyminiszter kezelése alatt áll s kiválólag hadi célokra szolgál.

Szilágyinak arra a kívánságára, hogy a megszállott tartományok bevételeiről és kiadásairól a közös pénzügyminiszter kimutatást terjesszen a delegáció elé, Szlávy ezekben válaszolt:

Minthogy az 1880: VI. t.-ez. azt mondja, hogy a fennálló törvények szellemében történik az igazgatás, sem én, sem közös minisztertársaim nem vonakodnánk a felelősségtől, mellyel az alkotmányos testületek iránt mindenben, tehát ebben is tartozunk.

A törvény 3. §-a szerint: Ha e tartományok közigazgatásának költségei saját jövedelmeikből nem lennének fedezhetőek, a nem fedezhető összegekre vonatkozó előterjesztések a közös ügyekre nézve fennálló törvények értelmében a monarehia két felének kormányaival egyetértőleg állapítandók meg. De hogy mi történjék akkor, ha a rendes kiadások a rendes jövedelmekből fedeztetnek, erről a törvény nem szól. Én azt hiszem, — folytatja — hogy a törvényhozások tudva és akarva jártak el így.

Az alkotmányos kormányzás első feltételei közé tartozik, hogy a bevételek és kiadások felett az alkotmányos törvényhozó

testületek határozzanak, amennyiben önmaguk és küldőik által viselendő adókról és teljesítendő költségekről kell határozni, melyek saját vagy küldőik számára és javára fordíthatnak; de a törvényhozás, midőn e törvényt alkotta, szeme előtt tartotta, hogy a megszállott országok lakóira nem gyakorolna megnyugtató hatást az, ha az ő adójuk és annak mire és mikép fordítása fölött oly testületek határoznának, melyekben ők vagy küldőik részt nem vesznek. Én tehát azt, hogy a minisztérium köteles legyen a megszállott tartományok saját bevételeiről s kiadásairól költségvetést előterjeszteni, költségvetést, mely tárgyalás és határozat tárgyát képezzen — a törvényből ki nem olvashatom.

De természetesnek, jogosnak tartom, hogy nemcsak a delegációk, hanem az ország minden lakosa érdeklődik, kívánja tudni, mi történik ott. Ennélfogva nem is vonakodom kinyilatkoztatni, hogy a minisztérium kötelességének fogja tartani az erre vonatkozó adatokat szívesen közölni.

Az adatok előterjesztését a jövő delegációra helyezi kiállításba.

Apponyi Albert gróf és Csernátony Lajos beszéde után Andrassy Gyula gróf nyilatkozott az ellenzék követeléséről. Vagy van jog hozzá — mondotta — és czélszerűnek is tartják a budget előterjesztését, s akkor — legjobb az egyenes út — követelniük is kell a budgetet, vagy pedig nem tartják jogosnak e követelést, s akkor ne kérjen az ellenzék a kormánytól oly Ígéretet, mely mégis csak úgy magyarázható, hogy a delegációnak joga és kötelessége, hogy rendszeres költségvetést tárgyaljon.

Ma az ellenőrzés abban áll, hogy a két kormány a törvény értelmében befolyást gyakorol Bosznia kormányzására. A két pénzügyminiszter gyakorolja tehát azt a hatáskört, hogy túlmenő kiadásokat, melyek igazolva nincsenek, ne engedjenek meg. Ez gyakorlati garancia s ezt üdvözlöm a törvényben. De van a törvényben még egy pont, mely azt mondja, hogy Boszniának és Hercegovinának kormányzati költségeit saját bevételeinek kell fedeznie. Ez a legnagyobb garancia és ez sokkal nagyobb akkor, mikor a közös kormánynak azon esetre, ha a kiadások túlhaladnák a bevételeket, nincs kihez fordulni és azt mondani: kérem, nem jöttünk ki, adjatok póthitelt. Nem tette

még eddig és érdekében van, hogy ne tegye meg, mert akkor részletes budgetet követelnének tőle.

Szavait így fejezi be:

Nem akarom azt állítani, hogy Boszniának és Hercegovinának viszonyai idővel nem fognak annyira változni, hogy bizonyos képviseleti formák szerint legyenek kormányozhatók. De hogy ma ilyen állapotban volnának, azt hiszem, senki sem állíthatja. Ha azonban ezek a tartományok a lapokból volnának kénytelenek olvasni azt, hogy a budgetnek ilyen és ilyen pontja módosítottik, az ilyen és ilyen testületen és stádiumokon ment keresztül, de az egyetlen nép, mely ezen budgethez nem szólhat hozzá, az amely ezt a budgetet fizeti, amelynek az kárával vagy hasznával jár: e viszonyok hasznára volnának-e a monarchia állásának?

Tisza Kálmán miniszterelnök: Itt arról van szó, hogy tájékoztató felvilágosítást adjon a kormány a kiadásokról és bevételekről, de nem hogy budgetet terjesszen elő. Ennek értelme az, hogy a kiadásoknak és bevételeknek egyes tételei nem képezhetik a delegáció megszavazásának tárgyát; de a tájékoztató módot nyújt megítélni a miniszter eljárását, és ha tetszik, ezen eljárás irányában gyakorolni az alkotmányos felelősségre vonhatóságát. Ez nem abszolutisztikus eljárás, hanem éppen elismerése az ellenőrzési jognak azon korlátok közt, melyek közt ez a jelen helyzetben Boszniára és Hercegovinára nézve egyedül lehetséges.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Kétségkívül a miniszterelnök Dezső úrnak joga van megjegyzéseket, fölvilágosításokat és észrevételeket tenni. De gondolom, ha mi oly bőven élnénk a magyarázatokkal a híres boszniai törvényre nézve, mint amilyen bőven megmagyarázta felszólalásában a tisztelt miniszterelnök úr az általa idézett szakaszt, akkor sok rettenetes dolgot ki lehetne okoskodni abból a törvényből, ugyanazon magyarázat alapján, melyben azt a tisztelt miniszterelnök úr a házszabályok szerint részesíti.

Egyébiránt én azt hiszem, hogy itt félreértés van, amelybe nézetem szerint egészen alap nélkül gróf Andrassy bizottsági tag úr és a miniszterelnök úr beleestek.

De nagyon is kedvező volt e félreértés a miniszterelnök úrnak, mert valóban ilyen hosszú észrevételt nem tehetett

volna másképp, mint abból a hamis szuppozícióból, mintha akár az, amit én követeltem, akár amit gróf Apponyi tisztelt barátom támogatott, a budget]og gyakorlatának a delegáció részére való igénybevétele lett volna. Mondom, erre szüksége volt a tisztelt miniszterelnök úrnak. De hogy ilyen félreértést a tisztelt miniszterelnök úr magában tapasztalt, az egészen megmagyarázhatlan akkor, mikor a közös pénzügyminiszter úr — tehát az, akiről itt tulajdonképp szó van — valóban ezen félreértésben nem szenved. A tisztelt pénzügyminiszter úr világosan értette, sőt beszédében világosan kiemelte, hogy én nem kértem és nem vettem igénybe a delegáció részére a budgetjogot. Világosan kiemelte ezt abban a beszédében, melyben nekem felelt.

Ha tehát a mi felszólalásunk gróf Andrássy és különösen a miniszterelnök úr részéről ilyen félreértésben részesült, fel kell tennem, hogy talán nem kísérték, — amire különben, megvallom, igényt nem tartok — elegendő figyelemmel az én beszédemet és Apponyi tisztelt barátomét.

De, tisztelt országos bizottság, én gróf Apponyi tisztelt barátom beszédében és abban, amivel Csernatony bizottsági tag úr azt támogatta, teljesen kifejtve találok az okokat, miért nem elégedtünk meg a tisztelt pénzügyminiszter úr nyilatkozatával. És a tisztelt miniszterelnök úr hiába formuláz — legalább úgy látszik, hogy formuláz — ebből vádat ellenünk, hogy visszatartjuk a határozati javaslatot, mert szerinte Isten tudja minő tűzijátékot akarunk vele a vita végén csinálni.

Én felszólalásomban megmondtam, hogy a miniszterelnök úr feleletétől függ, hogy további lépéseket szükségeseknek tartunk-e vagy nem. Ennek a feleletnek pedig nem az volt az értelme, legalább szószerinti értelme, amit a miniszterelnök úr mondott. És talán ez a miniszterelnök úr által adható felvilágosítások jogkörén kívül esett; mert azt hiszem, hogy a házszabályok nem olyan felvilágosításokra jogosítják fel a magyar miniszterelnököt és a magyar minisztereket, amelyek a közös miniszterek nyilatkozatainak értelmére vonatkoznak, hanem csak a saját véleményeiket és saját tetteiket illető felvilágosításokra. (Helyeslések.)

Ezt kénytelen vagyok megjegyezni, mert azt tapasztal-

tam, hogy a miniszterelnök úr, valahányszor nyilatkozni akar, akármit mond is, azt ő ezen három kategória valamelyikébe belemagyarázni nagyon hajlandó. Minthogy tehát őt a felvilágosításra, legalább hiteles felvilágosításra én hivatottnak nem tartom, tartom magamat a közös pénzügyminiszter úr nyilatkozatához; ha ő akar felvilágosítást adni, — és biztosítom a miniszterelnök urat, ha ő a felvilágosítást megadja, azt tőle mint autentikust el is fogadjuk.

Fő kifogásom a közös pénzügyminiszter úr nyilatkozata ellenében az volt, hogy a következő kifejezéssel élt: »Elismerem, nemcsak a delegáció tagjainak, de minden állampolgárnak joga van felvilágosítást kívánni arra nézve: melyek a boszniai jövedelmek és minő czélokra fordítatnak azok?« Fő kifogásom a forma ellen irányult, melyben ehhez a kívánsághoz járult; mert mi itt, midőn ezen jövedelmek és kiadások hováfordításának részletes előterjesztését kívánjuk, nem állunk egy sorban az állampolgárokkal. Mi az igen tisztelt pénzügyminiszter úrnak — amint ő azt, meg vagyok győződve, nem is vonja kétségbe — ellenőrző testületét képezzük; ez tehát nekünk jogunk, mi azt megkívánhatjuk, míg az állampolgároknak ez nem joga, s ha mégis megteszi nekik a tisztelt pénzügyminiszter úr, csak szívességből teszi meg.

Ennélfogva tökéletesen igaza volt igen tisztelt barátomnak, Apponyi Albert grófnak, midőn ezen kívánság teljesítését oly alapra fektette, hogy minket és az állampolgárokat egy vonalba nem állít, miután az állampolgárok iránt csak szíveségi alapról lehet szó. Azt kellett tehát mondanunk, hogy ezen delegációnak ellenőrzési joga nem volt elismerve és ez okból a miniszterelnök feleletével nem vagyunk megelégedve. (Helyeslések.) Ezen álláspontnak világos helyreállítását tartalmazza ezen határozati javaslat, melyre — bevallom — azt hittük, nem lesz szükség és e pillanatban is azt hisszük, nem lesz szükség arra, hogy szavazzon felette a tisztelt bizottság. Mi ezt mint törvényes ellenőrzési jogunkból folyót kívánjuk, és megnyugtató felelet reánk nézve csak az lesz, ha a tisztelt pénzügyminiszter úr ezen kívánságnak mint a mi jogunknak megfelelő kötelesség alapján fog eleget tenni. Különben meg-

vallom, feleletét kevésbé kielégítővé tette az is, hogy ezen sokat üldözött törvénynek magyarázatára kelt.

Ezen törvény a lehető legszerencsétlenebb sorsban részesült. Midőn törvényjavaslat volt, mondhatni mindenki, aki előkészítette, aki előterjesztette, más-más magyarázatot adott neki. Be tudom bizonyítani, hogy a magyar országgyűlésen az előterjesztők részéről más magyarázat adatott neki, és más magyarázat az osztrák országgyűlés részéről, és miután megvan ez a törvény, megint más magyarázatot adnak neki.

És bocsásson meg a tisztelt pénzügyminiszter úr, de hát egy kissé kegyetlen volt a magyar miniszterelnök úr iránt, ki annyira sietett a pénzügyminiszter úrnak segítségére menni, hogy még nyilatkozatának értelmét is meg akarta nekünk magyarázni. Mondom, kissé kegyetlen volt, midőn azt mondta, hogy ezen szakaszban nincs benne világosan és egyenesen, hogy a közös minisztériumra bizatik ezen tartományok közigazgatása és kormányzása, és hogy csak úgy melleleg, odavetve van érintve, oly módon, mintha az magától értetett volna. Mondom igen kegyetlen volt, midőn azt mondta, hogy nincs ez a törvényben. Mert élénk emlékemben van, midőn a miniszterelnök úr diadalmasan hivatkozott éppen ezen első szakaszra, azt mondván, hogy e szakasznak ily szerkezete nagy diadala a magyar kormánynak, mert sikerült a magyar kormánynak azt a nézetét érvényre hozni, hogy egy világos és új törvény kell arra, hogy a közös minisztérium felhatalmazzassék ezen tartományok igazgatására. No, már most ezen szakasznak szerkezetét, midőn nekünk előterjesztetett, mint a magyar felfogásnak nagy vívmányát mutatták be, a tisztelt pénzügyminiszter úr pedig, és ebben hozzájárulok, most szószerint veszi a dolgot és azt mondja, hogy ez benne egyenesen nem foglaltatik, hanem csak úgy mellékesen bele van csúsztatva. De éppen azért, akár mellékesen van becsúsztatva, akár élére legyen ezen szakasznak állítva, nekünk alkotmányos szempontból ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a közös pénzügyminiszter úr e törvény alapján a reá ruházott feladatban éppen olyan felelősséggel járjon el, és bennünket ő ellenében éppen olyan ellenőrzés illet meg, mint egyéb feladatainál.

Éppen azért megvallom, e törvény kétes vagy szerencsétlen szerkezetében e felelősség gyengítésére vagy az ellenőrzési jog gyengítésére vonatkozó következtetéseket nem tudnám helyeselni. Nem is hiszem, hogy a tisztelt pénzügyminiszter úr ezen állásponton állott volna; de megbocsát, ha azt mondom, hogy nyilatkozatai kissé oly határozatlanok voltak, hogy szemben azon határozott kívánsággal, melyet irányában formáltunk, bennünket ez ki nem elégít.

A határozati javaslat, melyet benyújtani kívánok, abból áll, hogy a közös pénzügyminiszter felhivatik, hogy Bosznia és Hercegovina jövedelmeinek és kormányzati kiadásainak kimutatását, beleértve a beruházásokat és általában azt a részletes kimutatást is, hogy minő célra kívánják fordítani a jövedelmeket, a közösügyi bizottság elé terjessze, avégből, hogy az törvényes ellenőrzési jogait gyakorolja abban az irányban, hogy mi célra fordítatnak a költségek.

Egyáltalában kijelentem, hogy nem szándékozom a közösügyi bizottság számára budget jogot igénybe venni, annak most nem is volna értelme; ennélfogva arra alapított minden következtetés is, mint aminőt az általam mélyen tisztelt Andrassy Gyula gróf úr tett és mely e törvényből nem is foly — ellenünk fel nem hozható. De azt az egyet meg kell jegyezmem, hogy én, ha ellenőrzést gyakorolok a kiadásokra és azok hova fordítására nézve, — pedig az ellenőrzés a tudomásvételt és egyéb jogokat is magában foglalja — nem hiszem, hogy ezen ellenőrzés a bosnyákokra nézve oly nyugtalanítólag hatna, mint azt a tisztelt pénzügyminiszter úr mondta, vagy ha talán igen, de nem hatna oly veszélyesen, mint azt az igen tisztelt Andrassy Gyula gróf úr említette, mert Bosznia és Hercegovina lakóiról feltehető, hogy sokkal nagyobb megnyugvást fog nekik szerezni az, ha nemcsak a pénzügyminiszter úr, de egyáltalában az, aki az ő ügyeiket és jövedelmeiket kezeli, valami ellenőrzés alatt nem áll, mint szolgál az, ha semmi ellenőrzés nem gyakoroltatik. Hogy ilyen rossz véleménnyel volnának a bosnyákok felőlünk, hogy a mi ellenőrzésünk az ő bizalmukat csökkentené, még pedig talán oly eredménnyel, minőt Andrassy Gyula gróf említett, hogy a megszálló csapatokat

kell szaporítani, ezt én elhinni nem tudom, de aligha fog hitelre találni e teremben. (Helyeslések.)

Nem szaporítva tovább az efeletti vitát, benyújtom határozati javaslatomat, és kijelentem, hogy ha kétségtelen és határozott elismerését nyerjük a pénzügyminiszter úrtól annak, hogy az általunk kért adatok előterjesztetnek a delegációknak, úgy mint azokat jogosan megillető előterjesztések, oly célból, hogy a delegációk ellenőrzési jogukat gyakorolják, részemről a határozati javaslat fentartásánál nem inszisztálok, de ha ezt a határozott és kétségtelen nyilatkozatot nem nyerném, kémem kell a tisztelt országos bizottságot, hogy határozati javaslatomat elfogadni méltóztassék. (Helyeslések.)

Szlávy József közös pénzügyminiszter: Azt állítja Apponvi gróf és Szilágyi, hogy a boszniai közigazgatásról szóló törvény-nél, amelyet én kompromisszumnak áhítottam a három vélemény közt, a kompromisszumban nekik semmi részük. Hogy akartak-e ők benne részt venni, azt nem tudom, de hogy ezen kompromisszumban reájuk volt tekintet, az kétséget nem szenved. Mert ha azon vélemény győzött volna, hogy a közösügyi törvények szelleméből foly az, hogy Bosznia közigazgatása közös ügy, akkor — ez volt az osztrák felfogás — semmi törvény sem jött volna létre, mert az állítattott, hogy új törvényre nincs szükség, mert ez magából foly. A második felfogás az volt, hogy a közösügyi törvényekből ugyan nem következik az, hogy Bosznia adminisztrációja közös ügy, de hajlandók vagyunk célszerűség szempontjából azt közös ügynek deklarálni. Ha ez a nézet fogadtott volna el, a törvény ismét igen egyszerű lett volna, mert csak azt mondotta volna, hogy a közösügyi törvények értelmében Bosznia és Hercegovina a közös minisztérium alá helyeztetik, azaz a közösügyi törvény rájuk is kiterjesztetik.

De sem az egyik, sem a másik nem történt, hanem létezik a VI. t.-cz., amelynél a tisztelt bizottsági tag urak véleménye számba vétetett, amennyiben ők azt tartották, hogy az sem a közösügyi törvényekből nem foly, sem közös üggyé nem teendő, hanem Szilágyi kifejtette a főbb elveket, amelyek szerint Bosznia és Hercegovina adminisztrációja a két kormány befolyásával volna vezetendő, a két parlamentben tárgyalandó. Ez figye-

lembe vétetett azon passzus által, hogy: amennyiben beruházásokra van szükség, ezek megszavazása az országgyűléshez tartozik.

Így végzi: Szilágyi azt mondta, hogy határozati javaslatát hajlandó visszavonni, ha az én nyilatkozatom kielégíti. Kérem, hogy határozati javaslatát, mint feleslegeset, visszavonni méltóztatnék.

Tisztelt országos bizottság! Nem volt szándékunkban ezen testületnek a boszniai költségvetésre vonatkozó budget jogát itt most ventilálni, sem a mellett, sem az ellen felszólalni, sem a törvény erre vonatkozó intézkedéseit magyarázni. Egy ily ventilálás tárgytalan lett volna most, mikor semminemű előterjesztés nincs, amelylyel szemben ilyen vagy amolyan jogokat igénybe lehetne venni. Ennélfogva nem arra — mert teljesen minden irányban jobbra és balra érintetlenül hagyattak — nem arra vonatkoznak kérdéseink és kívánataink, hanem arra, hogy bizonyos precizizított előterjesztések történjenek a közös pénzügyminiszter úr által az ellenőrzési jogoknak megfelelően, kötelességszerűen.

Miután a tisztelt közös pénzügyminiszter úr utóbbi nyilatkozatában ezt határozottan megígérte, azt hiszem, a határozati javaslat fentartására elegendő ok továbbra nincs. Ennélfogva azt visszaveszem. (Helyeslés.)

Ezután áttért a delegáció a négyes albizottság jelentésének részletes tárgyalására.

*

Az osztrák delegációban az alkotmánypárthoz tartozó bizottsági tagok a hadügyi költségvetés jelentékeny leszállítását indítványozták. A delegáció azonban változatlanul elfogadta a költségvetést.

AZ EGRI ZÁSZLÓSÉRTÉS.

Az Eger környékén 1879 június havában lefolyt fegyvergyakorlat alkalmából a katonai sátrakra nem tűztek magyar zászlót; a király névnapján, október 5-én, Egerben a tisztikért díszítésére használt lobogók közül pedig Seemann alezredes rendeletére levették az egyik nemzeti zászlót s eközben az alezredes azt rongynak mondta. A város panaszára a katonai hatóság vizsgálatot indított, s ennek eredményéről Eger városa azt az értesítést kapta, hogy a nemzeti zászló mellözése nem a katonai hatóságok helyeslésével történt, Seemann alezredes pedig a szóban lévő kifejezést arra értette, hogy a zászló tépett volt és »legtávolabb sem volt szándékában a nemzetet becs-mérelni«.

Ugyanez időtájt más katonai affaire-ek is merültek fel. Pécssett egy katonatiszt összevagdalta a nemzeti zászlót, Győrött egy öreg embert, Kolozsvárt pedig Bartha Miklóst, a kolozsvári Ellenzék szerkesztőjét támadták meg katonatisztek.

Eger városa közönsége előbb a kormányhoz, 1880 október 3-án pedig a képviselőházhoz fordult elégtételért. Később, 1880 november 4-én, újabb feliratban arra kérte a képviselőházat, hogy mivel a zászlósértés ügyében megindított egyoldalú katonai vizsgálat a nemzeti érzületet nem elégíti ki, új vegyes bizottság küldessék ki és a zászlósértők szigorúan büntetessenek meg. Ezenkívül Somogy megye kezdeményezésére 22 törvényhatóság törvény alkotását kérte avégből, hogy a magyar állam jelvényeinek megsértőit a felségsértésre megállapított büntetéssel lehessen sújtani.

A képviselőház 1880 december 13-án tárgyalta e feliratokat.

A kérvényi bizottság jelentése szerint, melyet Vécsey Tamás előadó terjesztett elő, az Eger város kérvényének alapjául szolgáló ügyben »nem követtetett el oly mulasztás, mely e konkrét esetben új vizsgálatot tenne szükségessé«. Somogy megye feliratát illetőleg azonban szükségesnek látja a bizottság, »hogy az 1878: V. tcz. 5. §-ában a fegyveres erőhöz tartozó személyekre nézve kilátásba helyezett büntetőtörvény mielőbb megalkot-

tassék és ebben a magyar állam jelvényeit sértő nyilatkozatok vagy cselekmények szigorú megtorlásáról is gondoskodva legyen«.

Komjáthy Béla: A miniszterelnök tegye a Ház asztalára a katonai hatóság vizsgálati iratait és csak ezután döntsön a Ház.

Felszólaltak még a kérvényi bizottság javaslata ellen r Madarász József, Ugron Gábor, Thaly Kálmán, Pulszky Ágost., Szederkényi Nándor.

Tisza miniszterelnök helytelennek tartaná a vegyes bizottsági vizsgálatot, mert ez »egy fennálló rendszabályokon, elismert alapokon nyugvó bíróság eljárásának előre kárhoztatása, megbízhatatlannak jellegzése volna«. Arra a kívánságra, hogy az iratok a Ház asztalára tétessenek le, azt mondja, hogy a képviselőház nem bíróság, mely ítélni fog egyes tanúvallomások fölött. Különben is azon tényből, hogy az október 4-én ejtett sérelemlről csak a másik év júniusában értesült a közönség, következtetni lehet arra, hogy a sérelem valószínűsége nem forog fenn.

A miniszterelnökön kívül Jókai Mór védelmezte a kérvényi bizottság javaslatát.

Jókai után 1880 december 14-ikén szólt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt Ház! (Halljuk!) Nem gondolom, hogy a fendezső forgó ügyben az a tréfás, a dologra humoros oldalt erőltető modor helyes volna, amelyben ezt az ügyet az előttem szólott Jókai Mór tisztelt képviselő úr megpróbálta tárgyalni. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Mert ha ez az ügy komoly nem volna, akkor tisztelt Ház, menthetetlenek volnának mindazok, akik ezt az ügyet, ezt a kényes kérdést e Házban ily fejtegetés tárgyává tették. Vagy komolynak kell tehát tekinteni az ügyet és akkor szóljon mindenki hozzá méltólag, vagy, ha humorizálni akarunk, tartsuk fel ezt más helyre, ahol nem a nemzet képviselői ülnek. (Élénk helyeslés balfelől.) És ebben a tekintetben az előttem szólott tisztelt képviselő úr törekvésében csak azt látom, hogy miután ő az ügyet érdemében gyengének tartja, óvakodik arra a komoly

útra térni, amelyen azt a tisztelt miniszterelnök úr tartotta, és humorának és tréfásságának köpenyegével akarja az ügy kellő felderítését befedni. (Élénk helyeslés balfelől. Mozgás jobbfelől.)

Igenis, a tisztelt képviselő urat sok színben láttuk már, amint bemutatta magát. Egy korábbi vitában bemutatta magát mint fiatalabb egyik képviselőtársunknál, aki itt ül. Ma mint az öregkor bölcsességét mutatta be magát; pedig azt hiszem, hogy ha erre az utolsó címre akart volna szert tenni, akkor a hallgatás igazán arany lett volna. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ami már most a fenforgó ügyet illeti, én szeretném azt az izgatottság fülledt gőzköréből kivenni és egyenesen arra a talapra helyezni, amelyre azt a kérvények és a kérvényi bizottság véleménye helyezték. És mindenek előtt egyet ki akarok emelni.

Én hibásnak tartom úgy állítani fel a kérdést, hogy midőn ezen ügy felderítését kívánjuk s midőn ezen ügy mibenlétéről a kérvény alapján a Ház értesülni akar, mintha ez a törekvés a hadsereg ellen volna irányozva. Nem a hadseregről van itten szó, nem a hadsereg van itt szembeállítva és egy cselekvénnyel vádolva.

Itt egy egyénről, egy egyénnek a tettéről van szó. Abban én egyetértek a tisztelt miniszterelnök úrral, hogy igenis nagyon helytelen, viszonyaink között nagyon kényes dolog, egyeseknek tettéért az egészet rögtön elítélni. Én hozzáteszem, hogy igazságtalan dolog is volna. De másrészről ne feledjük el, hogy az egész egyesekből áll, és egyeseknek tettét, bármennyire egyéni tettük is, a közvélekedés önkénytelenül visszaviszi arra az egészre, amelynek tagjait képezik. Itt tehát elsősorban az egészret ületi a kötelesség; illeti az a kötelesség, hogy ha egyes tagjai részéről valamely helytelen, bűnös dolog történt, önmaga örködjék leginkább a káros és igazságtalan imputációk ellenében; neki elsősorban kötelessége vagy kimutatni azt, hogy az az egyén, aki az ő kebelében helyet foglal, tökéletesen ártatlan, vagy ha csakugyan bűnös, elsősorban őt illeti annak megfenyítése, tehát őt illeti a bűnös felderítésének kötelessége is.

Miről van itt szó? Egy cselekményről, amely abban állana, hogy Seemann alezredes úr a magyar zászló iránt nem azzal a tisztelettel viseltetett, amellyel viseltetni nemcsak polgári egyéneknek, hanem mindenkinek, még külföldinek is, ebben az országban feltétlen kötelessége, és ha ily cselekvény a külföldön történék, a nemzetnek és a közös monarchiának kellene ezt az ügyet felkarolni, nemzetközi sérelemmé tenni.

Már most, tisztelt Ház, erre a tényre nézve a kérvényi bizottság egy véleményt és határozati javaslatot terjeszt elő. A vélemény abban áll, hogy a kérvényi bizottság az iratok felolvasása, a kormány hivatalos előterjesztése alapján arról győződött meg, hogy az Eger város kérvénye által a képviselőház elé hozott ügyben nem követtetett el oly mulasztás, amely ezen konkrét esetben új vizsgálatot tenne szükségessé; a határozati javaslat pedig abból áll, hogy a Ház elvárja a kormánytól, hogy a nemzeti színnek, zászlónak s címeknek használatát parancsoló szabályok minden esetben megtartassanak, továbbá hogy azoknak megsértői felelősségre vonassanak, és végül hogy a katonai büntető-törvénykönyv javaslata, mely az itt jelzett irányban is intézkedjék, mielőbb betervezzék.

Én, tisztelt Ház, sem a véleményt, sem a határozati javaslatot nem tartom kielégítőnek; a véleményt nem, mert nem arról van itt szó, vájjon a kérvényi bizottság helyét látja-e új vizsgálatnak, vagy sem, hanem arról van szó, hogy az eddigi vizsgálat alapján mi történt, mi a dolog valódi állása.

Még a vizsgálatot, ami történt, nem ismerjük, addig sem a kérvényi bizottság, sem a Ház az iránt, vájjon van-e szükség új vizsgálatra, vagy nincs, véleményt nem mondhat, határozatot nem hozhat. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) És ha a kérvényi bizottság azt mondja, hogy a véleményt az iratok felolvasására és a kormány hivatalos előterjesztésére építette, azután meg bevallja, hogy az iratok közt az egyedül lényegest, a vizsgálati iratokat nem is látta: akkor azt kérdem, miképen lehet abban a helyzetben, hogy állítsa, hogy az eddigi vizsgálatban hézag, hiba nincs, az teljesen kielégítő? (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Lehet, hogy a kormány előterjesztése alapján. Ezt az előterjesztést mi is hallottuk. Nem gondolom, hogy a kérvényt bizottságban többet és mást mondott volna a miniszterelnök úr, mint itt mondott. És én, tisztelt Ház, aki általában nem akarom a sértéseket kutatni, aki általában nem akarom bizonyítani, hogy volt sértés, ahol kiderül, hogy nem volt, általában nem akarok intencziókat fogni valakire, aki azokat tagadja: én tisztelt Ház, sem a kérvényi bizottság bizonyítása, sem a kormány előterjesztése alapján nem szerezhettem magamnak meggyőződést. Pedig én megengedem, hogy a miniszterelnök úr helyes úton jutott ahhoz a meggyőzéséhez, hogy az a cselekmény, amely történt, félremagyarázta, hogy az a cselekmény hamis jelleggel ruházta fel, hogy annál a cselekménynél jelenlevő tanúk bizonyítják, hogy hibás színben tüntettetett és hozatott elé, és megengedem, hogy a vizsgálati iratokból is erre a meggyőzésre jutott. De akkor azt kértem, hogy miután hónapokon át nyugtalankodott az ország, és ezen nyugtalanságát a kormánypárti lapok is méltán szították, nyugtalankodott az országnak 21 törvényhatósága, mert itt vannak kérvényeik: kérdem, miért tagadja meg a miniszterelnök úr a Háztól és az országtól, hogy ugyanazon előzmények ismerete mellett, ugyanarra a meggyőzésre jöhessen? (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbalon.) Nem tudom okát, miért nem értesülhet ezekről a Ház, mert hisz nem új ítéletet akar mondani ez ügyben, nem akarja a katonai hatóságok határozatát felbontani; hanem a Ház, ellenőrzése alatt tartva a miniszterelnök urat, ki a minap oly fennen vállalkozott a magyar szín és zászló megvédésére, mondom, nem tudom, mi oka annak, hogy a miniszter úr a Háznak ezen ellenőrzési kötelességét is, a vizsgálati iratok előterjesztésének megtagadása által, lehetetlenné akarja tenni. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbalon.) Hiszen a vizsgálati iratok természetében semmi sincs, ami azok előterjesztését gátolhatná. Éppen tegnap történt hivatkozás az igazságügyminiszter urra egy hasonló katonai bűnügyi esetben. A miniszter úr, aki oly kényes a formák kérdésében, bizonyos győri ügy-

ben*) itt felolvasta a katonai vizsgálati iratok tartalmát, mindnyájan méltóztatnak emlékezni az igazságügyminiszter azon kifejezésére, hogy: csak »négy usque öt ütés méretett az illető fejére«. (Egy hang a szélsőbaloldalon: Csak! Derűtség.)

A kormány itt egy kikerülhetetlen alternatíva előtt áll: vagy előterjeszteni a vizsgálati iratokat és alkalmat szerezni a Háznak arra a meggyőződésre és megnyugvásra, hogy itt, amint én akarom feltenni, egy helyes, egy komoly eljárás történt, és annak eredménye valóban az, mit a miniszterelnök úr a kérvényi bizottságnak és nekünk is előadott, vagy ha ezt nem teheti, akkor fel kell neki állani és jó, meggyőző, alapos okokat hozni fel arra, hogy ebben az egy esetben, ezen különben természetes eljárás egyáltalában lehetetlen. Ha a Ház ezen jó, alapos — nem ürügyekből, hanem okokból meggyőződik, ez esetben véleményét módosítani fogja. De a kettő közül egyiket sem tenni: én ezt sem politikailag, sem az ország érdekében, sem pedig a közös hadsereg érdekében helyes, jó eljárásnak nem tartom.

A monarchia hadereje, mint közös hadsereg, igen kényes helyzetben van. De én abban a meggyőződésben vagyok és Komjáthy tisztelt képviselőtársam is hasonló meggyőződésnek adott kifejezést, hogy miután abban fiaink épúgy benne vannak, mint a monarchia másik államának fiai, ha ő azt az intézményt nem helyesli is, nem lehet, hogy mi közömbösek legyünk az iránt, hogy az országban a hadsereg iránt és a hadseregben az ország iránt az elhidegülés vagy a keserűség érzete terjedjen.

A miniszterelnök úr ezt nagy szerencsétlenségnek nevezte; én is annak tartom. De bocsásson meg, az az eljárás, mit ez ügyben követett, és az az eljárás, amit most követ, tartok tőle, önkénytelenül is azon keserűség érzetének táplálására vezet és azon szerencsétlenség előidézésére, melyet mindnyájan, legalább mi, kik itt ülünk és ezt az intézményt elvileg nem utasítjuk vissza, teljes erőnkől elodázni szeret-

*) Egy kapitány megvagdalt 1878 november 20-án egy győri polgárt. Ez ügyben Irányi Dániel interpellációt terjesztett elő, melyre Pauler Tivadar igazságügyminiszter 1879 november 10-én válaszolt.

nénk. Mert csak nem az a cél ez ügyben, hogy mondassák ki: mindegy, hadd nyugtalankodjanak sokan az országban, nyugtalankodjanak a törvényhatóságok, nyugtalankodjék a Háznak egy része; itt az a feladat: megnyugtatni őket könnyű és természetes módon, nem pedig az: néhány szavazattöbbséggel véget vetni a panaszkodásnak, elfojtani az elégedetlenség szavát és ahelyett, hogy fényes napvilágnál meggyőződés alkottassák, fenhagyni a gyanú sötét árnyékát, mely politikailag rombolólag hat. (Úgy van! balfelől.)

Én azt hiszem, kétszeresen kötelessége a kormánynak súlyt helyezni arra, hogy e nyugtalanság eloszoljék. Én nem akarom tagadni, uraim, hogy önök közt lehetnek igen számosan, talán mindnyájan, kik tiszteletreméltó őszinte meggyőződéssel e határozati javaslatot elfogadják és nyugtalanságot annál nem éreznek. Én ezt megengedem. De ilyen politikai cselekvénynél és ilyen ügy elintézésénél, mint ez, mely hónapokig felháborodásban tartotta az országot, súlyt kell önöknek helyezniük az ország minden részének és a kisebbségnek megnyugtatására. (Helyeslés balfelől.) Ha egy könnyű, egy biztos mód van arra: napvilágnál tisztábban állítani oda az ügyet, akkor kérdem, miért tagadják meg önök ezt a módot? Miért érvelnek, miért indulnak ki a gyanúsítások alapján? (Helyeslés balfelől.) Pedig tisztelt Ház, ám nézzenek végig azokon az érveken, melyeket a miniszterelnök úr hozott elő és amelyekkel a bizottság véleménye bárki részéről pártoltatott — mindenütt csak gyanúsításokat és feltételezéseket találnak, és sehol biztos tudomást. És vizsgálják meg azokat az érveket, amelyekkel ezen bizottság véleménye érdemében megtámadtatott: megint a gyanúsítások és szuppozíciók seregével állunk szemben. Helyes-e ez? Helyes módja-e az ezen ügy befejezésének és az ország lecsillapításának, megengedni, hogy ezen ügy elintézésénél is félhomály borítsa és a szuppozíciók serege küzdjön egymással innen is, onnan is? (Élénk helyeslés balfelől.)

A kormánynak kötelessége ez ügyre világosságot deríteni, és hogy miért, röviden meg fogom mondani, tisztelt Ház. (Halljuk! Halljuk!) Kötelessége azért, mert elmulasz-

tóttá a kormány a vizsgálat eredményét annak idejében az ország és törvényhatóság tudomására juttatni. (Úgy van!)

Tegnap felemlítettett, hogy a főhadparancsnokságnak kellett felszólalni, hogy Magyarország értesüljön arról, hogy abban a bizonyos ügyben eljárás történt, hogy abban a bizonyos ügyben a vizsgálati hatóság konklúzióra jutott és hogy hónapok óta a belügyminiszter kezében van ezen vizsgálatnak általa teljesen megnyugtatónak mondott eredménye. (Halljuk! Halljuk!) Időközben gyűléseztek a törvényhatóságok. A belügyminiszter úr kezében tartotta a kielégítő vizsgálati eredményt, de ő hallgatott. Huszonöt törvényhatóság feliratot intézett a Házhoz, terjedt az izgalom, a felháborodás az országban, és tagadhatatlan, hogy itt-ott, a szenvedélyesebb helyeken, a miniszterelnök úr által ünnepelesen hamisnak mondott színbe keveredett a közös hadsereg, de a tisztelt miniszterelnök úr hallgatott, és ha a főparancsnok nem nyilatkozott volna és ha ezen kérvények nem érkeztek volna ide: méltóztassanak meggyőződve lenni, szokása szerint még ma is hallgatna. (Úgy van! balfelől.) Én ezt a kormányzat politikai kötelessége súlyos megsértésének tartom. (Helyeslés balfelől.) Mert ha van valamely jogczím, mely a kormányt a nemzet vezérévé felavatja, amely érdemessé teszi arra a hatalomra és vezérszerepre, melyet helyzeténél fogva elfoglal: ez az, hogy a kellő időben tudjon, és habár veszélyes is létére nézve, bírjon kötelességérzettel és bátorsággal cselekedni. (Élénk helyeslés balfelől.) Aki e cselekvést elhanyagolja és aki hagyja lefolyni árját azon szenvedélyeknek, amelyekről utólag ünnepelesen azt állítja, hogy hamisan és ok nélkül nőttek oly magasra: lemondott arról a jogczímről, amely egyedül ad neki jogot a nemzet vezetésére, lemondott a nemzeti érdek gondviselésének jogczíméről. (Élénk helyeslés balfelől.)

És mit tesz jelenleg? (Halljuk! Halljuk!) Hiába mondja tisztelt képviselőtársam Jókai, hiába mondja a miniszterelnök úr azt, hogy mert Eger városa későn panaszkodott, amint Jókai képviselő úr magát kifejezte, azoknak a búslakodó magyaroknak nem hisz.

Tisztelt Ház! Én azt tartom, hogy még azok is, kik az eddigi nyomozások alapján meg vannak győződve, csak

azért vannak megnyugodva, mert a vizsgálat eredményét oly teljesen kielégítőnek hiszi a miniszterelnök, de azt mégis senki sem merte állítani, hogy azok, kik ezen ügyért, amely nem világosított fel, mely még ma sincs felvilágosítva, nyugtalankodtak és felháborodtak, bús magyarokkal való gúnyolódást érdemeltek. (Mozgás és ellenmondás a jobb- oldalról. Helyeslés balfelől.)

Jókai Mór: Azokról mondtam, hogy bús magyarok, akik föl nem jelentették.

És ha a tisztelt képviselő úr nem az ezen ügy miatt nyugtalankodó törvényhatóságokat és a közvéleményt, hanem azt az egyént akarja vádolni, ki azt a nyilatkozatot hallotta, azt a tettet látta és fel nem jelentette, akkor azt kérdem, honnan tudja a tisztelt képviselő úr, hogy azon egyének a nyilatkozata hamis, honnan tudja, hogy a vizsgálatban azon egyének nyilatkozatai kiderülve nem valának? Azt kérdem: ebben az ügyben, ha tisztelt képviselő-társam komolysága szerint méltányolja, szabad-e szuppozi-czió és feltételezés alapján eljárni? Ha uraim, a túlsó oldal-ról feltételezéseket elegendőnek tartanak egy alapos ítélet mondására, meg kell önöknek engedniök, hogy az ellenkező feltételezés ép oly alapos lehessen. Ez nem lehet a dolognak megnyugtató elintézése.

Én tehát abban a nézetben vagyok, tisztelt Ház, hogy ezt a javaslatot, amelyet a tisztelt kérvényi bizottság előter-jeszt, elfogadni nem lehet. Nem mintha előre is sértési szán-dékot feltételeznék ott, ahol nem volt, hanem egyszerűen azért, mert ha van egy biztos, könnyű, tisztába hozó módja az egész ügynek, ha a miniszterelnök úr azt ismeri, ha ő jó és meggyőző okokat amellet nem tud felhozni, hogy azok nem közölhetők, akkor legkisebb kötelessége a Háznak, legkisebb kötelessége az ellenőrzésre hivatott testületnek, ezen felderítő iratoknak és okoknak előterjesztését köve-telni. És itt előttem szólott tisztelt Jókai Mór képviselő-társammal nem érthetek egyet, aki azzal érvel, hogy azon bizonyos esemény személyes kérdéssé tétetett See-mann alezredes és más egyének között, és hogy ő becsület-szavára tett bizonyos nyilatkozatot — többek között azt, hogy ő nem akarta a magyar nemzetet, a magyar zászlót sér-

teni. Tisztelt Ház! Ha a lovagias elégtétel kérdése forogna fenn, akkor a tisztelt képviselő úr felfogása helyes volna. De nem az a kérdés, hogy a magyar nemzet felálljon és mint sértett elégtételt követeljen attól az alezredestől; sokkal feljebb áll a magyar nemzet, sokkal magasabban áll, hogyszem ilyenmű tettek által, ha történtek is, megsértetett volna. Hanem arról van szó, hogy egy bűnös cselekmény történt-e az illető részéről, vagy nem; és bűnügyben, uraim, a becsületszóra való állítás nincs helyén. (Élénk helyeslés balfelől.)

Így lévén a dolog, tisztelt Ház, én az ügy érdemében nem vagyok képes magamnak megnyugtatót szerezni. Azt az utat, amelyen eljutott a kérvényi bizottság ahhoz a konklúzióhoz, melyet élénk terjesztett, azt az utat én nem ismerem, azt az utat nem követhetem. Ha az az út csak az volt, melyet a tisztelt előadó úr ismertetett, akkor azt az utat nem tartom egyébnek, mint pusztán szuppozitumnak, úgy, hogy én a meggyőződésnek, bizalomnak azon fokával, — melyet megengedem, a maga belátása szerint ő elégnék tart — én nem elégedhetem meg.

Kötelességünk tehát sürgetni mindenek előtt a teljes tisztába hozatalt; kötelességünk sürgetni nem inkvizicionális, nem sértéskeresési viszketegből, hanem kötelességünk azért, mert az a meggyőződésünk, hogy ez a legmegnyugtatóbb, ez a legjobb megoldás, és mert ezt az ügyet valóban a már eddig tett káros politikai rombolások után elenyészethetőnek csak úgy tartjuk, ha nemcsak azok, akik személyes bizalommal viseltetnek a kormány elnök iránt, de az országnak, de ezen Háznak nyugtalanzkodó része is teljes megnyugtatót nyer.

A kérvényi bizottság előadója s a miniszterelnök úr előadása szerint van egy biztos mód erre és én így részemről a dolog érdemében tartózkodván véleményt mondani, teljes tudatában ezen ügy fontos és kényes voltának, egyenesen arra az indítványra adom szavazatomat, mely teljes felderítést és megnyugvást kívánván, a vizsgálati iratok közlését követeli. (Élénk, zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A Ház névszerinti szavazás útján 177 szóval 96 ellen elfogadta a kérvényt bizottság javaslatát.

A katonai affaire-ek hatása alatt a legközelebbi országgyűlés felirata külön foglalkozott a nemzet és a hadsereg közti viszony nyal.

BESZÁMOLÓ.

Az országgyűlést a király 1881 június 2-án trónbeszéddel berekesztette és az új országgyűlést szeptember 24-re hívta össze.

Szilágyi Dezső Budapest VIII. kerületében június 6-ikán mondta el beszámoló beszédét.

Általános bírálat.

Szilágyi Dezső Mindenekelőtt, uraim, fogadják köszönetemet azért, hogy meghívásomra ebben az időben megjelenni szíveskedtek. Bár érzem, hogy ebben az időben a politikai ügyek diskussziója vajmi kevés örömmel kecsegtet: a lefolyt országgyűlési ciklus után mégis kötelességem volt önök előtt megjelenni, és most, midőn országunk történetének egy fontos lapja fordult meg, önöknek alkalmat nyújtani arra, hogy működésének összesége felett ítéletet mondjanak. (Halljuk! Halljuk!)

De azután van még egy más kötelességem is. Nekem, ki három esztendeig az önök megbízását viseltem, kötelességem tehetségem szerint hozzájárulni ahhoz, hogy jövő politikai magatartásukra nézve a múlt országgyűlés eredményeinek áttekintése után határozzák el magukat.

Ha három év után úgy jelenhetnék meg önök előtt, hogy azt mondhatnám: fényes eredményeket mutathatunk fel; hogy azon állapot között, melyben országunk három év előtt volt és a mai állapot közt felvirágzás és haladás tapasztalható — elhiggyék uraim, az én örömöm nem kevésbé őszinte, az én elismerésem nem kevésbé nyílt volna, mint azoké, kik támogatták azokat a férfiakat, kiknek nevéhez e felvirágzás dicsősége fűződnék.

De nyíltan ki kell mondanom, és azt hiszem, önök előtt

megelégedésükre fogom kimutathatni, hogy e három év után ily megnyugtatóssal önöket kecsgetetni nem lehet.

Nyíltan meg kell mondanom, hogy most, midőn kötelességem önöket támogatni abban, hogy igazságos politikai ítéletet mondjanak, most, uraim, egyiránt távol akarom önöket tartani attól, hogy alaptalan csüggedés lépjen meg bennünket, de a helyes politikai Ítéletnek ama másik méte-lyétől is, mely a vérmes reményeknek mámorában áll.

De, hogy önöknek igazságos mértékük legyen megítélni azt, minő érdeme van egyeseknek, a pártoknak, a kormány-
nak az országgyűlésen, szóval a közhatalom minden egyes letéteményesének, ezt az igazságos mértéket fel kell tudniok állítani. És az én meggyőződésem szerint nincs más igaz-
ságos mérték, csak az, hogy ki minél helyesebben ismerte országunk valódi szükségait, azokat az aspirációkat, melyek a nemzet szívében vannak, melyeket a reális politika terén valósítani kell; ki minél törhetlenebből, minél okosabb megválasztásával az eszközöknek törekedett annak meg-
valósítására: annál nagyobb annak az érdeme, annál fénye-
sebb annak a dicsősége. És amily kötelességünk elismeréssel adózni azoknak, s támogatni őket, kik erős kézzel ily irányba vitték a nemzetet, ép oly határozottan el kell fordulnunk azoktól, kiknek vezetése után csak súlyos áldozatok, csak elvesztegetett erő csapása érte hazánkat. (Élénk helyeslés.)

Minden országnak, tehát Magyarországnak is, céljait helyzetének szükségai adják meg. Vannak nagy nemzetek, melyeknek ereje, gazdagsága hivatottá teszik őket arra, hogy világrészek sorsára gyakoroljanak döntő befolyást, melyeknek működését sem a tengereknek árjai, sem a föld-
gömbnek elhajlása nem korlátozzák. A mi nemzetünknek, uraim, ennél egy sokkal szerényebb, de nem kevésbbő szí-
vünkhöz forrott feladat jutott.

A mi feladatunk az, hogy ezen országot, melynek de-
mokratikus alapját a negyvennyolczadiki törvényhozás le-
rakta; hogy ezt az országot, melynek viszonyát a monarchia
másik államával hosszú időre, ha nem is örökre, a 67-iki
törvény szabályozta: hogy mi ezt az országot úgy építsük
ki, hogy minden ízében erős, hogy magyar legyen; hogy ezt
az országot egyenjogúlag beiktassuk a művelt nemzetek közös-

ségébe és szervezetét úgy alkossuk meg, hogy az emberiségnek, a kultúrának legnagyobb igényei itt benn is kielégítésüket találják. (Élénk helyeslés.)

És midőn, uraim, erre törekszünk, ne feledjük el, hogy országunk nem elszigetelve áll, hanem hogy benne van az európai nagy és művelt nemzetek közösségében, és akár akarjuk, akár nem, léte és sorsa szolidárisán összefügg a nagy műveit népek sorsával, és csak az fogja fel Magyarországnak, az fogja fel nemzetünknek hivatását, csak az képes hazánknak érdekeit kellően képviselni, ki országunk hivatását és irányát a nagy művelt népek irányával és érdekével nem ellentétbe, hanem összhangba tudja hozni, aki erőt tud származtatni ezen összeköttetéséből.

Minden politika, uraim, mely országunkat elszigetelten tekinti, mely azt hiszi, hogy céljainkat és törekvéseinket önmagunk tetszésünk szerint szabhatjuk meg, az ily politika nem reális politika, az ily politika hasonlít az őszi fa virágzásához, mely kecsegtet színpompájával, de mely azután terméketlen maradván, csak a csalódás leverő érzetét idézi elő. (Élénk helyeslés.) Az ily politika hasonlít ahhoz a tüneményhez, amelyről a költő azt mondá, hogy »földiekkel játszó égi tünemény«. Hasonlít a délibáb tündérékeihez, melyek alaptalan reményekben és álmokban való ringatás által meg fogják zsibbasztani azt a tetterőt, melyet reális politikai célok elérésére kellene fordítanunk. (Élénk helyeslés.)

Ez a szempont az, melyből önöknek ki kell indulniok. És hogy ezt a mértéket, ezeket a szempontokat alkalmazhassuk ezen országgyűlés munkásságára: össze kell hasonlítanunk azt a helyzetet, melyben ezen országgyűlés találta a nemzetet, és azt a helyzetet, melyben ezen országgyűlés hagyja a nemzetet. (Halljuk!)

Három év előtt, önök talán nem is emlékeznek már rá, midőn az országgyűlés összejött, tulajdonképen kormány nélkül találta a nemzetet. Egy leköszönő kormány állott előttünk.

Előttünk állott azután egy nagy tény. Ez a tény az, hogy azon célok közül, melyekért a megelőző országgyűlésen ama nagy párt megalakulása, a szabadelvű párt megalaku-

lása történt, azon célok közül el lett hullatva lassankint mind. De maradt még egy cél, mely a kitűzött feladatok nagy hajótöréséből megmentetett, melyre büszkén hivatkoztak; maradt még egy cél, melyre, elismerem, hogy reálsan törekedtek: pénzügyeink és államháztartásunk rendezésének nagy célja. És az izzadásnak, a koplalásnak ez a nagy munkája, melyet végezni kellett még Széll Kálmán minisztersége alatt, egy reménnyel lett megédesítve, s be kell vallanom, nem alaptalan reménnyel, azzal, hogy államháztartásunk rendezése bekövetkezőn, közgazdasági és kulturái reformjaink erélyes valósítását mihamarább megkezdhetjük.

Az okkupáció politikája.

Ekkor jött a külügyi politikának az az epizódja, és önök még emlékeznek a nemzet felháborodására, mellyel ezt fogadta: Bosznia és Hercegovina megszállása. És kapcsolatban ezzel a ténnyel összetört kormányunk kezében az utolsó feladat, melynek keresztülvitelére vállalkozott. Összetört a pénzügyi rendezés problémája.

Ez végzetes hatással volt pénzügyeinkre és összes reformtörekvéseinkre.

Hátravettünk, s újra a lassú javulásnak fáradalmas, nehéz és kitartást igénylő útja állott előttünk.

Súlyosítá a helyzetet az, hogy ez az alkotmányos kötelességek, az alkotmány szellemének mély sérelmével, a nemzet felvilágosítása nélkül, a takargatás, a kényszerhelyzet politikájával lön végrehajtvá.

Ez volt a helyzet, mellyel az országgyűlés találkozott.

Ezzel a helyzettel szemben az ellenzék feladata világos volt. Feladata volt az ellenzéknek az, hogy mindenekelőtt elégtételt szerezzen a nemzet megsértett és kijátszott alkotmányos érzelmeinek. (Helyeslés.) Azután feladata abban állott, ezen, részben megmásíthatatlan tényekkel alkotott politika következményeit a lehető legkisebb körre szorítani, és feladatának harmadik része abban állott: a javulásnak lassú, türelmes és okos munkáját minden téren felkarolni és gyógyító, reformokban gazdag korszakot hozni be országunkba.

És e hosszú idő, e három év lefolyása után, ha visszatekintek azokra a sokszor éles, mindig fáradtságos küzdelmekre, melyekben magam is némi részt vettem, azt kell mondanom, hogy habár óhajításom szerint nem történetett minden, de törekvéseinek ezen arany fonalát az ellenzék, melyhez én tartozom, soha kezéből ki nem bocsátotta.

Mi, uraim, nem ringattuk magunkat illúziókban aziránt, hogy a monarchiának, mely két középállamból van össze-téve, melynek fejlesztése érdekében szüksége van anyagi és szellemi erejének minden tényezőjére, nem szabad hódítási politikát üzni (Helyeslés); hogy nem szabad ezen monarchia feladatait idegen tartományoknak ügyeivel és terveivel megakasztani, mert minden fillért, mert minden erőt, mi oda fordítatik, egy nemesebb, egy szükségesebb feladattól vonnak el. Mi sohasem éltünk illúzióban aziránt, hogy azon tartományok megszállása olyan erkölcsi vagy politikai eredményeket fog-e keleti hatalmi állásunkra létrehozni, minőkkel azt hivatalosan kidicsérték.

És ma, három év letelte után, mindenki tudja, hogy a berlini szerződésnek feldicsért előnyeit a fűvő szél elkapkodta és hogy annak a szerződésnek azok a részei lettek végrehajtva, melyek Törökország ellen irányultak; de azok, melyekre mint biztosítékokra hivatkoztak, nagyrészt írott malaszttá váltak. (Igaz! Úgy van!)

Tudjuk azt, hogy ha erkölcsileg hódítottunk, azt az okkupáció daczára értük el a Keleten; mi tudjuk azt és tudtuk akkor is, hogy nem mechanikai gyarapításában a monarchiának, hanem másban van erkölcsi befolyásának kulcsa, mindenek fölött pedig abban, hogy politikánk a határainkon levő apró államok féltékenységét és félelmét terjeszkedésünk iránt lefegyverzi és megnyugtatja őket, hogy azután velünk kereskedelmi, gazdasági bizalmas politikai viszonyba lépni félelem nélkül készek legyenek.

Minket tehát a külügyi politika eredménytelenségében való csalódás meg nem lepett.

De azután igenis törekedtünk a kormány megbuktatására (Élénk helyeslés.) és az én pártállásomból senki

nem veheti rossz néven, ha azt mondom: fájdalom, hogy ez nem sikerült.

Az országgyűlés joga.

De midőn nem sikerült, akkor határozottan elfoglaltuk az ellenzék másik hivatását, mely abban állott, ami a kisebbség feladata: hogy abban az irányban ösztönzi és sarkalja a kormányt, melyet a helyes politika lényeges feltételének tart.

Talán az idők folyása még nem mosta ki az önök emlékezetéből azokat a küzdelmeket, melyeket a boszniai okkupáció káros következményének hatása alatt kifejtettünk; talán nem mosta ki az önök emlékezetéből az ellenzéknek akkori szereplését, midőn az országnak jogát, melyet a kormány padjairól — hozzáteszem, nem a kormánypárt részéről — kétségbe vontak, a berlini szerződés jóváhagyása iránt, a kormány ellenében kikényszerítettük.

Igaz, némi szégyennel mondom ezt önöknek, hogy országgyűlésünk jogát erre nézve csak akkor ismerte el a kormány, midőn Ausztriában az ott történt erélyes fellépés az ottani kormányt erre kényszerítette. (Igaz! Úgy van!)

Talán emlékezni fognak önök arra, hogy mi minden alkalommal és minden téren az országgyűlés jogait azon törekvések ellenében, melyek e jogot csorbítani akarták, így pl. a katonabeszállásolási törvény meghozatalakor, erélyesen védeni igyekeztünk; bizonyára emlékezni fognak önök arra, hogy mi feladatunkat úgy fogtuk fel, hogy gyógyulásunk és helyzetünk javulása csak akkor lehetséges, ha a nemzeti reformnak munkája a kormányzat minden ágában megkezdetik. És elsősorban a gazdasági téren az ellenzék volt az, mely ösztönözte és sarkalta a kormányt arra, hogy a *laissez faire*, az emberekre való bizás kényelmes elvével hagyjon fel, és ami lehetőség marad államjogi kötelességeink határain belül közgazdasági erőnk nevelésére, azokat az intézkedéseket tegye meg, melyek bennünket anyagilag és erkölcsileg képesekké tesznek egy új közgazdasági rendezés-kor országunk érdekeit megvédeni.

Belügyi reformok.

Önök talán emlékeznek arra, hogy mi úgy fogtuk fel hivatásunkat, hogy ezen országban a belügyi közigazgatás eszközeinek megteremtése elsőrangú fontosságú kérdés, és pedig két okból. (Halljuk! Halljuk!)

Uraim, az egész világ halad körülöttünk, és ha önök erre tényt akarnak, nézzék meg azokat az apró államokat, melyek Keleten határaink mentén, fájdalom, attraktív erőt gyakorolnak egyes elemekre, melyek a mi határainkon belül léteznek. (Igaz! Ugy van!)

És e haladás jórészt az állami tevékenységtől függ. Annak körei az emberi, anyagi, kulturális érdekek minden terén növekednek. A teljesítés, amit kívánnak, finomabb, a tevékenység gyorsabb kell hogy legyen.

És ha azt akarjuk, hogy polgáraink ragaszkodása államunkhoz ne csak a natale solumhoz való nemes vonzódásban, de abban az érzetben is gyökerezék, hogy művelődésük és boldogulásuk e haza földjén teljesen feltalálható: el kell érünk azt, hogy súlyos terheink fejében az állam megadja azt a védelmet, azt az ápolást, mit művelt szomszéd államainkban a polgárok megnyernek. (Élénk helyeslés.)

Ezért tartottuk szükségesnek felkarolni a közigazgatás rendezésének kérdését. Tartottuk szükségesnek azért is, hogy az adminisztratív önkény helyett a törvények szerinti kormányzás biztosítsák. (Helyeslés.) De tartottuk szükségesnek elvégre azért is, mert súlyunk és hatalmunk a dualizmusban, ezen monarchia szervezetében függött és függ ezen reform keresztülvitelétől. (Helyeslés.) És engedjék meg ezúttal megmondanom azt is, amit a magyar politika vezérxiomái egyikének tartok, hogy törvényeinkben meg van ugyan írva a jogegyenlőség az osztrák-magyar monarchia két állama között, de ez üres, egyenlő mérleg, mely oda van adva mindkét államnak. Hogy azonban ez a törvényben megírt jogegyenlőség valósággal is meglegyen és annak egyenlő befolyás feleljen meg, ez attól függ, hogy az egyik állam és a másik állam abba a mérlegbe minő erőt helyez. Már most, uraim, ők számosabbak, ők vagyonosabbak és ne szégyeneljük mondani, ők műveltebbek is, mint mi. De

szemben ezen nagy erőtényezőkkal, Magyarországnak egy nagy, egy hatalmas előnye van, mely a dualizmusban az egyenlőséget részére megőrzi, és ez az, hogy míg ők apró tartományokra vannak szakadva, addig Magyarország egy kompakt egészet alkot.

Magyarország ereje és súlya a dualizmusban attól függ, hogy ezen országnak belszerkezete oly erősen legyen kiépítve, ezen országnak összefüggése oly kétségtelenül legyen oda helyezve, hogy míg népességben, vagyonban és talán műveltségben nem vetélkedhetik velük, azt politikai összetartásában és egy nagy nemzeti eszme által irányzott erőkifejtésben pótolhatja. (Élénk helyeslés.)

Erre hatalmas és nagy politikai eszköz a közigazgatási szervezet, és pedig oly szervezet, hogy a törvény szerinti kormányzás biztosítása mellett elérje azt, hogy erős kapcsolatok legyen ezen állam összefűzve, hogy állami gépezete állami feladatainak teljesítésére a lehető legalkalmasabb legyen és a közszabadságok, kapcsolatban ezen nagy erő megnövekedésével, az államnak biztosítsanak. (Élénk helyeslés.)

Mi nem hanyagoltuk el soha a közszabadság érdekét. Valahányszor a kormány kért tőlünk eszközöket arra, hogy az állami teljesítések szempontjából eszközeit hatalmasabbakká tegyük, mint történt ez pl. a fővárosi rendőrség és csendőrség szervezésénél, szívesen megadtuk az eszközöket a polgárok, édes mindnyájunk érdekében.

De mi hangoztattuk azt a másik nagy szempontot is, melyet a kormány figyelem nélkül hagyott: az állam ezen megnövekedett erejével szemben a polgárok szabadságainak és jogainak biztosítását a hatalmi visszaélések ellen. Ez az a cél, melyet mi mindig, mindenkor sürgettünk, és fájdalom, be kell vallanunk, gyakran siker nélkül.

Csak egy szempontot akarok e tekintetben kiemelni. (Halljuk! Halljuk!)

A csendőrség behozatalával szervezték, és hatályosan szervezték a polgári hatóságok fegyveres erejét.

Ezzel szemben főhivatásunk abban állott, hogy a polgárok jogköre, hogy az ily közegeknek eljárásában hatályos felelőssége biztosítsanak.

És mi lett az eredmény? Valahányszor ezen erő a polgárok jogkörén sérelmet fog ejteni, — mi, remélem, nem fog gyakran bekövetkezni — a katonai törvényekben, a katonai bíróságokban kell a polgároknak biztosítékot és elégtételt keresniük. (Igaz! Úgy van! Felkiáltások: Fájdalom!)

És hová jutunk akkor, uraim, ha azon keserű tapasztalatok után, miket a legújabb időben tettünk, a polgárok a fegyveres erő visszaélései ellenében jogvédelmet sehol másutt, mint a katonai bíróságoknál, csak a katonai kódex alapján kereshetnek (Igaz! Úgy van!)

Mi nem hanyagoltuk el a kulturális és igazságügyi reform mellett a szabadelvű reformoknak napirenden való tartását, és ha e kérdések tárgyában vagy még javaslatok sem adattak be, vagy ha beadattak, elintézetlen maradtak, nem az ellenzéken múlt, hogy ezek, a középiskolai oktatást tárgyazó törvényjavaslattól kezdve, egészen a polgári házasság behozatalát tárgyazó javaslatokig — kegyes óhajások maradtak.

A kisebbségek nem vihetik keresztül eszméiket. A legtöbb, amit tehetnek, abban áll, hogy azokat a kérdéseket, melyek bármi okból elhanyagoltnak, de melyek megoldása szükséges, nem engedik levenni a napirendről, nem engedik a nemzet gondolkozása és eszmeköréből kivészni.

De szinte elfelejtem, uraim, hogy tulajdonképen nem is erről kell beszélnem. Egy országgyűlés sikerét, egy országgyűlés eredményét nem az ellenzék szabja meg; az a kormány, az a többség működésétől van feltételezve. Ha tehát eredményekről akarunk beszélni, bármilyen lett legyen az ellenzék működése, akár teljesítette, akár megsértette kötelességét, a kormánynak, valahányszor működése megvizsgálatik, kötelessége elfogadni az önnön tevékenysége és érdeme alapján való megbírálat.

Lássuk uraim röviden, mik voltak ezek az eredmények? De itt egy kissé mégis kérem kell önöknek türelmét, mert számokkal fogok beszélni. (Halljuk! Halljuk!)

Az első és legfőbb a pénzügyi és gazdasági viszonyaink javulásában elért eredmény, és engedjék meg, hogy itt elismeréssel kezdjem.

Én elismerem, hogy a pénzügyek terén két relatív fontos cselekményt és viszonylagos eredményt mutathat fel a kormány és országgyűlés.

A 153 milliós függő adósságnak átváltoztatása aranyjáradékká befejeztetett, és a 400 millió aranyjáradéké 4%-os adóssággá — ezt örömmel mondom — sikerrel megkezdett.

Midőn ezt elismerem, uraim, ezen elismerésem egészen különbözik azoktól a hivatalos feldicsérésektől, melyekkel ezt a tényt kísérték.

Ami először a 153 millió függő adósságnak rentévé való átváltoztatását illeti, ezt mindig ijesztgetőleg úgy tüntették fel, hogy a lelkiismeretes hazafi, ha elhitte ezeket az ijesztgetéseket, nyugodtan ebben az országban nem alhatott volna, (Élénk derűtség.) pedig valljuk be őszintén, sem hitelezőink, sem mi közülünk senki sohasem kételkedett azon, hogy az a 153 millió adósság konvertáltatni fog.

A kérdés csak az volt, műyen áron fog ez eszközöltetni, mennyibe fog az kerülni. Már, uraim, senki, még a kormánypadokról sem állítja, hogy ezen átváltoztatás a jelen országgyűlés elején tetemesen drágábbá nem került.

Ami a másodikat, az aranyjáradék leszállítását ületi, elismerem, hogy a biztosított nyereség, ha egészen keresztülvitetik, — s ezen az alapon akarok okoskodni — harmadfél millió kamatkönnyebbülést biztosan fog eredményezni, s ez az országnak éppen elegendő arra, hogy egy évi deficitünk kölcsönkamatjait fedezze. (Derűtség.)

Másrésről azonban be kell ismernünk azt is, hogy ezen átváltoztatással az utolsó és legnagyobb eszközt kiadtuk kezünkől, amely államjogi kötelesség körén belül államháztartásunk egyensúlyának helyreállítása céljából rendelkezésünkre állott.

Kiadtuk pedig ezt a eszközt kezünkől nagyon szerény eredmény mellett, s ezentúl már államháztartásunk rendezésére a közgazdasági erő fejlesztésén és a meglevő adók

növelésén vagy új adókon kívül alig marad valami hatályos eszköz kezünkben.

Ha tehát önök azt akarják megítélni: tettünk-e egy nagy lépést pénzügyileg államháztartásunk rendezése felé, össze kell hasonlítaniok az 1877-iki állapotot azzal az állapottal, melyben ezen országgyűlés hagyta a nemzetet, (Halljuk! Halljuk!) és ezen összehasonlításra kérem az önök figyelmét.

Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy államháztartásunk mérlege nem javult. Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy terheinknek csak természete változott meg, adósságainknak csak formája változott meg, de a pénzügyi rendezés terén jelentékeny lépést nem tettünk.

Ám hasonlítsák össze önök az 1877-iki deficitet az 1880-iki deficzittel. (Halljuk! Halljuk!) Az 1877-iki deficit 27 millió. Ha ebből az adósságok törlesztésére és a beruházások törlesztésére fordított összegeket, egyik 6 $\frac{1}{2}$, másik 7 millió, leszámítjuk, marad 13—14 millió úgynevezett valóságos deficit.

Ezt a hiányt, ha nem is egészen, nagyobb részében el lehetett volna tüntetni, ha az 1877 óta megszavazott új terhek erre és nem más célokra fordíttatnak.

Mert habár a régi jövedelmi forrásoknak természetes növekedése csak itt-ott és kis mértékben mutatkozott, és az is más tételeknél való csökkenés által ellensúlyozva lön: de nyitattak tetemes új források, rovattak az állampolgárokra nevezetes új terhek, melyek az állam normális bevételeit számos millióval szaporították.

Még 1877-ben nem szerepel a közgazdasági kiegyezés aránylag szerény, de figyelemreméltó pénzügyi eredménye, mely az 1880-iki költségvetésben 5 millióval van előíranyozva; nem foglalt helyet a 2 $\frac{1}{2}$ milliót tevő védelmi adó, tehát az új jövedelmi forrásoknak 7 $\frac{1}{2}$ millió eredménye.

De daczára annak, hogy 1880-ban ennyi új bevétellel szaporodott a jövedelem: a hiány megfelelő mértékben éppen nem szállott alá.

Mit mutatnak az 1880-iki negyedévi kimutatások?

Azt, hogy ez évnek hiánya, mely 19,916.000 forintra lön előíranyozva, mely póthitelekkel 24,310.000-re emel-

kedett, ha hozzáadjuk a helyes párhuzam kedvéért a 7,850.000 forintra menő adósságtörlesztési szükségletet, már az előirányzatban 32,150,000, frt; tehát a hiány ennyire emelkedik. És ez a negyedévi kimutatások szerint jóval több; felemelkedik 38 millió forinton felül háromszázezerrel.

Tehát tizenegy millió forinttal nagyobb az 1877-iki hiánynál. Megengedem, hogy több fordítottat 1880-ban beruházásokra, mint 1877-ben. Amott több mint 8 millió, emitt hetedfél. De ha a 80-iki beruházás az egész tizenegy milliót kitenné is, amint hogy nem teszi, mit bizonyítana ez? Azt, hogy államtartásunk mérlege 1877-tel szemben nem javul, hanem legfeljebb stagnál, sőt hogy daczára az új jövedelmi forrás konzumálásának, 1877 óta tetemesen visszalöktünk. (Nagy mozgás.)

Ez egy komoly, leverő, eltagadhatatlan tény, uraim! Ez világos, kézzelfogható bizonyága annak, hogy annyi türelem, annyi izzadás eredményei üy módon lőnek rendeltetésüktől elvezetve. (Élénk helyeslés.)

Miben keressük már most ennek közvetlen okait?

Keresnünk kell azt az államadóssági tehernek rohamos növekedésében, amelyet pedig előidézett a boszniai okkupáció, melynek közel 70 millió, 6%-os járadék kibocsátását elnyelő költségei 4 milliót meghaladó új évi tehertöbbletet idéznek elő; emellett a 153 millió kölcsön visszafizetése 212 millió, 6%-os járadékkölcsön kibocsátását tette szükségessé, és így évi terheinket kerek számban 3y₂ millió aranyforinttal növelte; ehhez járultak az időközben felmerült deficizitek fedezésére szükséges új járadék-kibocsátások.

Már most, uraim, vegyük azt, hogy mennyiben szerepelt 1877-ben államadósságunk kamatjának terhe s mennyiben szerepel ezen teher 1880-ban.

1887-ben 153 millió forint után fizettünk 9,200.000 forintot aranyban; a 6%-os járadékból volt 80 millió, ez után fizettünk 4,800.000 forintot aranyban. Az 1877-iki deficizit fedezésére kibocsátottunk körülbelül egy millió kamatterhet maguk után vonó kötvényeket, összesen tehát 15 millió forint kamatterhet nyomott bennünket. Az 1880-ik évi budgetből ekként eltűnt ugyan 153 millió kamatterhet, de itt van 400 millió aranyrente kamatterhe 24 millió arany-

forinttal; itt van a deficit fedezésére értékesített beruházási kötvények kamatterhe egy millió forinttal; itt van a függő adósságtérhe; maga tehát a kamattöbblet 1877-tel szemben 10 milliót tesz. (Mozgás.)

És már mostan, uraim, jövedelmeink növekedtek 77 óta új teher alakjában $7\frac{1}{2}$ millió forinttal, kamatterhünk növekedett 10 millió forinttal, tehát romlott a mérleg harmadfél millió forinttal. (Mozgás.)

1881-ben újra kezdjük a sziszifusi munkát. Kormányunk egy sereg adó javaslattal lép elő. Megszavazzák a szállítási adónak 50%-os emelését; megszavazzák az önök által jól ismert híres cukor-, kávé- és sörfogyasztási adót harmadfél egész 3 millió forinttal, és ezen új jövedelmi források az izzadásnak és talán koplalásnak mind megannyi új eredményei.

De ne felejtsek el, hogy megvan ehhez az árnyék is. Az 1881-iki budgetben gondoskodva van, hogy az valahogy államháztartásunk mérlegének egyensúlyát ne eredményezze, mert csak az a kvóta, mellyel a felemelt hadügyi költségekhez többet kell fizetnie Magyarországnak, mint a megelőző évben, 3 milliót tesz és így ezen híres fogyasztási adónak összes eredményét felemésztí. (Nagy mozgás. Felkiáltások: Fájdalom!)

És uraim, nézzék önök végig adótörvényeinknek hosszú sorát; fontolják meg, hogy fennálló jogi törvényeinken belül, milyen fájó, milyen zaklató, gazdaságilag mily károsító módon kellett ezeket az adókat szaporítani, és azután, ha azt látják, hogy mindez sziszifusi munka, hogy államháztartásunk mérlege szerencse, ha stagnál, de félek tőle, hogy rosszabbul: szabad-e azt mondani, hogy mi államháztartásunk rendezésében egy lényeges lépést előre tettünk? Szabad-e a hitelviszonyok javítását államháztartásunk mérlegének javulásával összezavarni? (Élénk helyeslés.)

Mi kilátásunk van tehát? Kilátásunk van, ha gazdasági erőnk növekedni fog, a fogyasztási adóknak újabb kihasználására.

Ha mi, uraim, egy gazdaságilag gyorsan fejlődő nemzet volnánk; ha jelei mutatkoznának annak, hogy anyagi erőnk évről-évre gyarapodik: akkor engem mérlegünk ezen állása nem nyugtalanítana. De hát szabad-e ezen nádnál is gyen-

gébb reményre támaszkodni, még akkor is, ha beruházásaink újabb időben megkezdett nagyobb összegének gyümölcseire számítunk?

Csak gondoljunk eddigi tapasztalataink után két tényre.

Egyik az árvizek periodicze visszatérő pusztítása hazánk tetemes részében, oly helyeken is, hol ezt a csapást nem ismerték. Nem mutatja-e ez azt, hogy itt nemcsak a természet rakoncátlankodásával, hanem a nagy költséggel létesített elhibázott emberi munka káros eredményeivel van dolgunk?

A másik a népszámlálás leverő eredménye, népességünk szaporodásának ijesztő lassúsága, azok folytonos növekedő száma, kik jobb hazát keresni vándorbotot vesznek kezükbe.

Nem mutatják-e ezek, hogy ahol a gazdasági erősbödés két tényezője: a föld és az ember ily állapotban van, ott gyors gazdasági fejlődést várni álmok álmodása! (Élénk helyeslés.)

És ne felejtünk el egyet. A múlt országgyűlés tárgyalásai megmutatták, hogy számos kormánypárti képviselő elismerte, hogy a fogyasztási adóknak teljes és eredményes kihasználására külön fogyasztási terület nélkül hiába törekszünk. És még akkor is gondolják meg önök, minő kilátás nyílik előttünk, ha az ily módon megtámadott nemzeti jövedelemhez ezen helyzet folytonos kívánalmi folytán újra hozzá kell nyúlnunk.

Ez az, uraim, ami az árnyékot képezi a konverzió örvendetes tényéhez.

Ez az, uraim, ami engem feljogosít azt mondani, hogy daczára az általam elismert relatív eredményeknek, az államháztartás rendezésében lényeges haladást nem tettünk. (Élénk helyeslés.)

Közgazdasági eredmények.

De nézzük meg, hogy közgazdaságilag — és sajnálom, de most már rövidebbre kell szabnom beszédemet (Halljuk! Halljuk!) — mi eredménye van ezen országgyűlésnek?

Működésének első két éve jóformán meddő vala, pusztán a közlekedési viszonyok terén történt valami.

A viczinális vasutakról meghozatott a törvény, de a törvény csak keret, és látjuk, milyen nehezen válhatik az

ige testté; látjuk, mennyi vidéki vasút terveztetik és milyen kevés vihető keresztül.

Ezelőtt a kormány folytonosan passzíve tartotta magát azon folytonos sürgetésekkel szemben, melyekkel az ellenzék és az ország termelő osztályai közgazdasági érdekeink gondozása iránt felléptek. (Halljuk!)

Megengedem, sokat és nagy eredményeket nem érhetett el, mert ezt nem tehetette. De annál nagyobb szorgalommal kellett volna előkeresni a lehető rendszabályokat, kivált ha e rendszabályok olyanok, hogy idő, némelyekre hosszú idő fog kelleni, míg gyümölcseiket meghozzák. És mit tett a kormány? Midőn az iparosok kongresszusa, midőn a mezőgazdák kongresszusa megmozdult, midőn a társadalom türelmetlenné lett kívánságaiban, akkor, elismerem, hozzáláttak a meghozható rendszabályok egy részéhez. Tudjuk, mit tett a kormány.

Nem tagadom meg elismerésemet egynémely rendszabálytól, mi a mezőgazdaság emelésére történt; nem akarom megtagadni elismerésemet némely törvénytől, mely az ipar emelésére hozatott. De kérдем, ki az oka annak, uraim, hogy az ipartörvény módosítása, mely a közvéleményben annyira megérett, melynek kérdései annyira tisztáztattak, belefulladásztott a végnélküli ankétek özönébe? (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!) Pedig ezen törvények módosítása is olyan, hogy az csak lassan, idővel fogja gyümölcseit megteremni, és éppen azért az államférfinak kötelessége minél előbb eszközölni, hogy e törvény gyümölcsözőképességének ideje minél hamarabb elééressék. (Élénk helyeslés.)

Kereskedelmi politikánk — sajnálattal mondom ezt, és nem akarom érte okozni a kormányt — különösen Németországgal szemben teljesen megbukott.

Az utolsó alkudozás Németországgal a legkedvezményezettebb szerződés iránt egy valóságos jugum caudinum, melyen a monarchiának át kell mennie. És időközben, uraim, mindinkább kifejlődtek az ellenzék által előre látott bajai vámpolitikánknak és vámügyi rendezésünknek. Van-e ember ma, ki tagadni merné azt, hogy mi egyenérték nélkül adtuk oda Ausztriának országunknak iparpiacját, anélkül hogy ők a kellő teljesítést ezért magukra vállalták volna? (Élénk

helyeslés.) Van-e ma ember, aki tagadná azt, hogy azon általános vámtarifa és azon szerződéses viszony, melyben Ausztriával vagyunk, nem képes a magyar exportnak érdekeit megvédeni Németország ellenében? nem képes még akkor sem, ha az ausztriai állam nem kívánna minden egyes magyar kiviteli cikk megvédéséért rettenetes árt viszonzás fejében. Nem képes némely főexportcikket megvédeni azért, mert az Oláhországgal kötött szerződés biztosítván bizonyos cikkeknek akadálytalan behozatalát, a legkedvezményezettebb szerződés Németországgal elzár bennünket attól, hogy az övét megtorló vámpolitikát követhessünk és Magyarország nyersterményei számára viszonzás fejében legalább Ausztria piacát biztosíthassuk. (Élénk helyeslés.)

A közlekedési ügyek tekintetében a kormány rálépett a vasutak államosításának terére és bizonyos eredményeket is mutat fel; de azt is ki kell jelentenem, hogy ezt félig tette és drágán tette, mert elmulasztotta a kellő alkalmat és a víziutakat tökéletesen elhanyagolta. (Helyeslés.)

És most, a közgazdasági állapotokat egybekapcsolva pénzügyi állapotainkkal, engedjék meg, hogy egy reflexiót mondjak önöknek. (Halljuk! Halljuk!) Látjuk azt, hogy államháztartásunk mérlege távol van a javulástól; látjuk azt, hogy vámviszonyainknak és közgazdaságunknak jelenlegi rendezése nem képes országunk legegésbébb érdekeinek megvédésére. Mi marad itt egyéb hátra, uraim, mint a jövő politikának törhetlen célpontjául kitűzni azt, hogy ezen országnak közgazdasági felvirágoztatása és természetes pénzügyi jövedelmei biztosíttassanak, mert ez oly érdek, melyet semmi más tekintetnek alárendelni nem szabad. (Élénk helyeslés.)

A külön vámterület.

És itt van helye, hogy kifejtsem önöknek meggyőződésemet a külön vámterületről. (Halljuk! Halljuk!)

A főczél, melyet, mint már mondtam, semmi más érdeknek nem szabad alárendelnünk, mert ez annyi volna, mint gazdasági és pénzügyi romlásunkat visszavonhatlanul megpecsételni, a főczél az, hogy közgazdaságunk felvirágzásának feltételei és a kincstárunkat illető természetes jövedel-

mek biztosíttassanak. (Élénk helyeslés.) A Deák-párt politikájának az a szelleme, az a tradíciója, hogy ezen érdekek megvédésére elsősorban az Ausztriával való közösség és egyezség útján törekedjünk. De a Deák-párt politikájának egyenjogú alapja és alkatrésze az is, hogy ha ezen érdekek megvédése ezen alapon nem sikerül, akkor fenn van tartva a külön vámterület. És ha ez az ország gazdasági létéhez szükséges, akkor az nem egy alvó jog, hanem kikerülhetlen szükségesség, melyre nézve, azt hiszem, hogy a szükség pillanatában — nem kívánom, hogy ezen szükség létrejöjjön — ebben az országban alig lesz véleménykülönbség. (Hosszantartó élénk helyeslés.)

És ezért, uraim, azt mondom önöknek, hogy nekünk mindent elő kell készítenünk arra, még pedig fennálló állami köteleseink határain belül, hogy a Deák-párti politika szellemében tudjuk biztosítani az országnak gazdasági állapotait s pénzügyi természetes jövedelmeit, és mindent elő kell készítenünk arra, hogy az új alkudozás alkalmával hatályosan megvédhessük jogainkat.

Ez pedig csak akkor lesz lehetséges, ha az alternatívának második része szintén komolyan valószínűsíthető lesz. (Élénk helyeslés.)

Hosszasabban immoráltam e tárgynál s ezért csak röviden fogok a többi reformokról és eredményekről szólni. (Halljuk! Halljuk!) Nem is fogom azokat egyenként előszámlálni, hanem csak általános jellemvonásait terjesztem önök elé. (Halljuk! Halljuk!)

Az országgyűlés eredményei.

Ha áttekintjük a lefolyt országgyűlésnek összes eredményeit, melyek a megalkotott törvényekben vannak lerakva, azt fogják önök találni, hogy valahányszor arról volt szó, hogy erre a nemzetre akár személyes, akár pénzbeli teljesítés kötelezettsége rovaszék, a rendszabályok mindig elmentek a legszélső határig, s e rendszabályok mindig a legmerevebb fiskális érdekek megóvására voltak irányozva. (Igaz! Úgy van!) Valahányszor azonban arról volt szó, hogy a meglévő terhek elviselése könnyítessék, valahányszor ezen kötele-

zetségekkel kapcsolatos jogokról volt szó, akkor, uraim, oly aranymérlegen mérték vagy annyira elmulasztották azt, amit a nemzetért tenni kell, hogy e tekintetben a lefolyt országgyűlést meddőnek lehet tartani. (Élénk helyeslés.)

Néhány példával fogom ezt megvilágosítani. (Káljuk! Halljuk!)

Meghozott a véderőről szóló törvény tíz esztendőre, de elválasztották tőle és elodázták azt a két szerény kívánást, mit ezzel kapcsolatosan a kormány Ígért és az ellenzék mindig sürgetett: könnyíteni egyes határozatait, könnyebbé tenni ezt a súlyos terhet egyes részeiben a nemzetre nézve, és azután a jogos magyar aspirációknak súlyt szerezni azért, hogy a magyar elemnek meghonosulása a közös hadseregben minél szélesebb körben biztosítva legyen. (Helyeslés.)

Ami kötelesség volt, arra nézve a törvény megalkotott; ami ezen aspirációknak valószínűsítésére szolgált volna, az javaslat maradt s az ország törvényei között fel nem található. (Igaz! Úgy van!)

Itt van hosszú sora adótörvényeinknek. Mi lett volna természetesebb, uraim, mint hogy azon nagy panasz megszüntettség, mely az országban mindenütt felhangzik. Mert nem hiszem, hogy volna egyetlenegy ember önök között, aki már nem tapasztalta volna, talán minden esztendőben, hogy az adókezelés hibái és hiányai folytán oly adókat és fizetéseket követelnek tőle, melyeket megfizetett, vagy amelyekkel nem is tartozott; hogy megvesznek tőle többet, mint amivel tartozik. (Élénk helyeslés. Felkiáltások: Igaz! Úgy van!)

Azt hiszem, nincs önök között olyan, ki ezt nem tapasztalta; mert ha van, uraim, megérdemli, hogy képe fametszetben közköltésen kinyomassék. (Élénk derűtség.)

Mi maradt el erről az országgyűlésről? Nem az új adók. Nem kímélték ezen új adók szabályozásában a fiskális érdek drákói megvalósítását. Hanem elmaradt az adókezelés javításáról szóló törvény megalkotása; elmaradt a pénzügyi törvényszékek rendezéséről szóló törvény meghozatala.

Nagy baj az, hogy a minisztérium ki is veti, meg is határozza az állampolgárok által fizetendő összegeket, bíraskodik is afölött, hogy törvényes alapúak és mértékűek is e köve-

telések. E kettőt el kell választani (Helyeslés.) és az utóbbit a minisztériumtól elvonván, független bíróságokra kell bízni, mert saját tette felett senki igazságos bíró nem lehet. (Élénk helyeslés.) És ép oly méltányos, mint jogos kívánalma az állampolgároknak az, hogy legalább arra adjon az állam biztosítékot, hogy több teher, mint amit a törvény megállapít, tőlük követeltetni nem fog. (Élénk helyeslés.)

E célra szolgált volna a független pénzügyi törvényszékről benyújtott javaslat. És az adókezelésről szóló törvényjavaslatot is benyújtotta a kormány; de ez oly általános elszörnyűködést keltett, hogy azt kell mondani, hogy ha ezt a két reformot kompromittálni kellett volna, soha ezt biztosabban, soha ezt sikeresebben a kormány nem eszközölhette volna. (Hosszantartó zajos helyeslés és élénk derűtség.)

Az adókezelésről szóló törvény csak arra ügyelt, hogy a jelenlegi adóbehajtásnak drákói szigora meg legyen törvény által állapítva; hogy többé az, ami történik, ne visszaélés legyen, hanem a törvény alapján elkövetett zaklatás. (Élénk helyeslés. Felkiáltások: Igaz! Úgy van!)

Ami pedig a pénzügyi törvényszékekről szóló törvényjavaslatot illeti, az még csodálatosabb volt.

A pénzügyi közigazgatás jogi ellenőrzésére hivatott független bíróságot kellett volna szervezni. És kikből javasolta a kormány ezt a bíróságot alakíttatni?

A minisztérium által delegált miniszteri tanácsosokból, talán éppen azokból, kik referensek voltak abban az ügyben, melyben bíraskodniok kellett volna. (Élénk derűtség.)

De, uraim, a kormány jól tette, hogy megmutatta ezeket a javaslatokat, mert így legalább tudjuk, hogy mily irányban keresi a kormány a reformokat. Hanem azután az is bizonyos, hogy ezen irányban oly súlyos mulasztásokat követett el, melyek arra mutatnak, hogy terheket róni a nemzetre s elmenni a kíméletlenségben a legszélső határig, de azonfelül az igazságos beszédet biztosító intézkedéseket elmulasztani, ez a kormánypolitika nem lehet egyéb, mint a nemzet megrontásának, megengedem, önkénytelen politikája. (Hosszantartó zajos helyeslés és tetszés.)

De nemcsak ezekre a javaslatokra hivatkozhatunk. Nézzék meg önök, milyen csodálatosan néz ki a czukor-

kávé- és sörfogyasztásról szóló törvényjavaslat eredeti alakja, milyen csodálatosan nézett ki a bélyeg és illetékekről szóló törvényjavaslat. (Egy hang: Elég csodálatos az most is! Élénk derűtség.) Most is csodálatos, igaza van a közbeszóló úrnak. (Élénk helyeslés.) Én is annak tartom, hanem még szörnyűbb volt, úgy hogy azt a törvényjavaslatot gyökeresen meg kellett változtatni és újra átdolgozni. És hogy a minisztérium ezt az átdolgozást nem ellenezte, mutatja azt, hogy oly kíméletlenül és az adózók jogos érdekeinek oly tekintetbevétele nélkül kezdeményezte e törvényt, hogy ez maga is eléggé bizonyítja, hogy a kormánynak az ő eljárásában a kincstári érdekeken kívül semmi más iránt érzéke nincs. (Élénk helyeslés.)

De vegyük röviden a többit. (Halljuk! Halljuk!)

Valahányszor arról volt szó, hogy az országgyűlés joga szemben a kormánnyal megcsorbítottassék, a kormányt, ezt a szabadelvű kormányt mindig azon a részen találjuk, mely az országgyűlés jogának megszorítása mellett volt.

Emlékezzenek önök a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatra, melyre nézve már mondtam, hogy a magyar országgyűlés e jogának elismerését részben Ausztriának példája által kellett kikényszeríteni; emlékezzenek arra, ami a katonai beszállásolási törvény megalkotásánál történt, ahol az országgyűlésnek egy kétségtelen joga, melyet az 1867: XII. törvénycikk fentartott, amelyet az ellenzék mindig vitatott, el lön törölve és a kormány a maga számára szükség nélkül lefoglalta. De vessünk egy pillantást a közigazgatási ágak terén történt különféle alkotásokra.

Nem tagadom — és ki is fejeztem a meggyőződésemet kellő alkalommal az országgyűlésen — ezek egynémelyikének helyességét.

De másrészt kétségtelen az, hogy ezen alkotások egy része olynemű, hogy ha a kormány bevallott reformtörekvései őszinték, — és én nem akarok bennük kétkedni — ezen alkotások a mihamarabbi lebontás sorsára vannak kárhozthatva.

A kormánynak — ismételve mondá — bevallott célja a közigazgatási bíróságok felállítására.

A vitás közigazgatási viszonyok eldöntésére tehát a minisztériumokat nem tartja alkalmasnak, ily bírói funkciókat helyesen végző közegnek.

És midőn a kormány azt hirdeti, hogy e célra törekszik, az országgyűlésen törvényeket alkot arra, hogy bűnügyekben a kihágások felett mint legfőbb bíró a miniszter bíraskodik.

Hiszen ha közigazgatási ügyekben behozzuk a bíraskodást, hogyan lehet a büntető bíraskodást meghagyni annál a miniszternél, aki amarra nem alkalmas közegnek nyilvánítatik? Az igazságügy terén a legsajátságosabb tünemény hirdetni vékonyan és vastagon, hogy be akarják hozni polgári peresügyekben a szóbeli eljárást, mely egy nagy és következéseiben üdvös hatású reform volna. (Hegedűs Sándor: Igen!) Tisztelt barátom integet és azt mondja, hogy igen. Ő is azok közé tartozik, akik így beszélnek, de azután olyan törvényeket megszavaznak, melyek ezen törekvések valósításának erős gátakat raknak. (Élénk hosszas derültség.)

De azután azok a törvények, melyeket nagy apparátussal és nagy fáradsággal megalkotnak, mind az írásbeliség megörökítésére valók. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Kitűznek egy céljt maguknak, hirdetik annak elérését, azután nemcsak hogy óvakodnak afelé közeledni, hanem mesterségesen akadályokat gördítenek a legkényesebb kormányzati ág: az igazságszolgáltatás terén.

Míg éveken át vesződnek a perrendtartás reformjával, csinálják és elvetik és újra előveszik ugyanazon javaslatokat: a bagatell bíraskodás bajainak orvoslására, mely a városokon kívül a népet forma szerint megfosztja az igazságszolgáltatás elemeitől is, egy pillanatig sem gondolnak. (Élénk helyeslés.)

Minden kormánynak főkötelessége, hogy az igazi nemeslevelet megszerezze magának a nemzet vezérségére. Már pedig ez abban áll, hogy felismerve bizonyos kérdéseknek az ország érdekében szükségességét, nem habozik, nem vonakodik azoknak felkarolására akkor sem, midőn talán a közvélemény még habozik, még nincs megállapodva, sőt akkor sem, ha ezzel Önnön fennállása alapjait gyengítené is.

Csak az ilyen párt tisztázója, irányadója a nemzet véleményének; csak ez felel meg azon kötelességnek, mely a közhatalom birtokával válhatlanul össze van kötve.

Nekem nem szükséges a közigazgatás rendezésének fontosságáról önök előtt szólam, cs azon kitűnő ember, aki a kormány feje, bizonyára tudja ezen kérdésnek horderejét és fontosságát. De kérdem: megszerezte-e magának a nemeslevelet arra, hogy a nemzetnek vezére legyen? Mert-e ebben a kérdésben kezdeményezni?

Fel kellett cserélni a szerepeket. Az ellenzéknek kellett fellépni, hogy ezt a kérdést elaltatni és a napirendről levenni ne engedje, és uraim, én azt hiszem, hogy az a kormány, mely ennek a kötelességnek teljesítésétől vonakodnék, lemond azon igényéről, hogy e nemzetnek méltó vezére lehessen. (Hosszantartó zajos helyeslés és tetszés. Taps.)

Azt mondják, hogy a szabadelvű kormány a szabadelvű tradícióknak megőrzője és letéteményese. De sohasem volt korszak Magyarországon, mikor a szabadelvű fejlődésnek aranyfonala oly biztosan ketté lett volna vágva, mint éppen azon szabadelvű kormány alatt, mely most vezeti az ország ügyeit. (Zajos helyeslés. Igaz! Úgy van!)

Nézzék meg önök uraim, minden téren, valahányszor az egyéni jogköröket kellett biztosítani, valahányszor a polgárok közti válaszfalakat lerontani, vagy a jogegyenlőség terén egy általánosan érzett szükséges lépést kellett tenni, ki volt az, ki annak az ügynek elhalasztására, annak az ügynek napirendről való levételére mindent elkövetett? A szabadelvű kormány. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Tette pedig ezt saját pártja egy tetemes részének — és ez ennek dicséretére legyen mondva — ellenzése mellett. Arról azonban természetesen én nem tehetek, hogy azon téves vélemény uralkodik a kormánypárt némely köreiből, hogy a politikai összeköttetések természete követeli, hogy a képviselőnek a pártvezért még akkor is követnie kell, ha annak lépései önnön meggyőződésével a legkiáltóbb ellentétben állanak. (Hosszantartó zajos derűtség és tetszésnyilatkozatok.)

Így lőn az, uraim, hogy történetünk a szabadelvű kormány működését a szabadelvű fejlődés szünetelésének kor-

szaka gyanánt fogja feljegyezni. Ezért, uraim, egy hajszáit sem fejlődtek a törvények szerinti kormányzás biztosítékai; ezért fennáll a bevett vallások rendszere, a konfesszionális kényszer és a polgári házasságról szóló javaslat csak azért lön bemutatva, hogy lássa a nemzet, hogy az általános elfogadott szükség határáig sem tud a kormány elmenni e kérdés felfogásában, de sikerült neki egy oly javaslatot szerkeszteni, mely ha elfogadtatik, az intézményt magát legsúlyosabban kompromittálja. (Élénk tetszés.)

De nincs miért tovább ez eljárást jellemeznem; nem is élek vissza türelmükkel, (Halljuk! Halljuk!) csak azt emelem ki, hogy nem csoda, ha ily alkotások, ha ily irány után a nemzetben két politikai baj ijesztő mértékben kezd terjedni.

Az egyik a csüggedés és közöny, a másik talán még sokkal veszedelmesebb, mely túlzásokban és erőnkkel nem arányos gyökeres változásokban keresi országunk bajai orvoslását. A kormányok és pártok kötelességmulasztásának mindig azon erkölcsi baja van, hogy megrendíti a hitet az alkotmány hatályosságában, (Élénk helyeslés.) megrendíti a hitet abban, hogy az alkotmány felhasználásával országunk valódi szükségei fokunkint kielégíthetők. (Élénk helyeslés.)

Az ellenzék hivatása.

Ezek azok, uraim, mit a múlt országgyűlésről mondani akartam. És itt megállapodva, szólnom kell még magamról egy szót és eljárásomról a párt kötelékére nézve. (Halljuk! Halljuk!) Én, uraim, mindig kötelékeket kerestem az országgyűlésen, mert az volt meggyőződésem, hogy a közpálya emberének kötelessége nem elszigetelve állani, hanem a közreműködést kötelékekben biztosítani. (Helyeslés.)

Én nem vagyok, nem voltam abban a meggyőződésben soha, és végzetes politikai hibának tartom azt, ha valaki azt hiszi, hogy a képviselő eleget tesz hivatásának akkor, ha ellene szavaz vagy ellene szól annak, amit helytelennek tart, ha támogatja azt, amit helyesnek hisz, s így megnyugtatja önnön lelkiismeretét, anélkül hogy keresné és kultiválná az összeköttetést azokkal, akikkel közös rendszabályokban

meggyőződése alapján egyesülni, kikkel a rossz rendszabályok megbuktatásában a jó ügy diadalát érvényre segíteni egyedül lehetséges. Én tehát kerestem az összeköttetéseket és meg is találtam. Igaz, egyben-másban, nem sokszor, bár fontos kérdésben nem értettünk egyet; de ez természetes oly egyéneknél, kik különböző időben léptek ki a kormány-pártból. Független gondolkozású egyéneknél elkerülhetetlen ez, kivált az ellenzék természetes állásában, hogy egyben-másban eltérő nézeteik legyenek.

De igenis a kötelék helyes, ha a rendszabályok legnagyobb részére, ha az irányok leglényegesebbjeire őszinte támogatás és kölcsönös közreműködés lehetséges. (Élénk helyeslés.) És ez, uraim, lehetséges volt, és én azt hiszem, hogy nem szabad képviselőnek magát elszigetelt helyzetbe helyeznie; nem szabad képviselőnek lelkiismeretét csak azzal nyugtatnia meg, hogy aszerint szavaz, vagy aszerint ellenez.

Mert aki ebbe a helyzetbe helyezi magát, az majdnem árulást követ el azon megbízáson, melyet kezébe adnak, mert meghiúsítja annak a megbízásnak legfőbb célját, t. L a jó ügynek közös erővel való diadalra juttatását. (Élénk hosszas helyeslés.) És engedjék, hogy itt szóljak önöknek arról is, hogy sok mindenféle vádat hoztak fel ellenünk; de nem akarom ezekkel tartóztatni önöket; egyre azonban, mely az apró rézpénzhez hasonlít, azért is, hogy kézről-kézre jár, azért is, hogy nincs több értéke mint a kopott rézpénznek, meg akarok felelni. (Halljuk! Halljuk!)

Önök bizonyára mindnyájan hallották azt a vádat, hogy mi csak személyes kérdéseket hajhászunk, hogy minket csak a hatalomra való vágy vezet eljárásunkban.

De engedjék meg, hogy most azt kérdezzem, vájjon midőn mi a közgazdasági kiegyezésnél eltávolítani igyekeztünk az országunk, gazdaságunk jövőjét akkor fenyegető, ma már bekövetkezett veszélyeket; midőn elleneztük azt, hogy államháztartásunk rendezésének problémája, nézetünk szerint elkerülhető expedíció által tönkre ne tétessék; midőn országunk jogainak megcsorbítását elleneztük; midőn a polgárok jogkörének biztosítását, midőn határozottan megjelölt reformokat sürgettünk és kívántunk, — és az országgyűlés tárgyalásainak minden lapja tanúbizonyságot

tesz efelől, hogy az ügyet magát akartuk és tudtuk is előterjeszteni, vajjon személyes érdekeket hajhásztunk?

Jól jegyezte erre meg egyik tisztelt barátom, az ellenzéknek kitűnő tagja, hogy ez igenis személyes érdeke, de nem a küzdelemben állóké, hanem Magyarország 15 millió lakosának személyes érdeke, ennek megvédése pedig országos érdek. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Soha súlyosabbal ne vádolhassanak bennünket, mint hogy személyes érdekeinket országunkra üdvös rendszabályokkal forrasztottuk össze. (Élénk tetszés.)

Különben is, miért vádolnak bennünket a hatalomra vágással. Hiszen, uraim, politikai pártoknak, felelősség alatt működő politikusoknak nem szabad hogy más céljuk legyen, mint hogy a jónak talált rendszabályokat közös erővel diadalra juttassák és a rosszakat meghiúsítsák.

Miután pedig a diadalra jutásnak más módja nincs, mint bizonyos állások elérése, én igenis minden komoly politikai párttól, minden komoly politikustól, ki véleménye és lépései felelősségét komolyan veszi, megvárom, hogy ebből a célból arra törekszik, arra törekszem magam is, sőt megígérem, hogy jövőre is arra fogok törekedni. (Hosszan tartó zajos helyeslés, meg-megújuló éljenzés és taps.)

De különben ezen szemrehányás nem ellenfeleinknek komolyabb, munkásabb részétől jön. Jön az három oldalról, három különböző köréből a politikusoknak, és Ítélik meg önök, vajjon komoly-e, figyelembe vehető-e ez? (Halljuk! Halljuk!)

Jön oly körökből, melyek tapasztalásból ismerik azt, hogy mit tesz az, elvek nélkül hatalomra törekedni; elhagyni az elveket s megnyerni a hatalmat. (Élénk tetszés és derűtség.) Én értem azt, hogy ezek szeretnék, hogy így járnának el, mert solatium est miseris socios habuisse malorum. (Derűtség.)

A második részen azok vannak, kik nagy reményeket, országunk erejéhez nem mért követelményekkel és ígérekkel akarnak gerjeszteni, s azután máris fontolgatják magukban, máris gondolkoznak afölött, hogy melyikét kell azon kitűzött nagy céloknak és ígéreknek szegre akasztani. (Élénk derűtség.)

Ezeknek az előzetes esetek szaporodása, vagy vigasztalás vagy ösztön volna számításaikban. (Élénk derűtség.)

Végre e szemrehányás azok részéről is származik, kiket — és óvni akarom magamat azon félreértés ellen, hogy a kormánypárt nagy részét érteném ezek alatt, de akiket az jellemez, hogy sohasem különböztek véleményükben az államférfiaktól, míg azok kormányon voltak; de azután biztosak lehettek az államférfiak arról az egyről, hogyha egyszer megbuktak, ezek sohasem fognak velük egyetérteni. (Hosszantartó zajos derűtség és taps.)

Ezen körökből jó ellenünk ily szemrehányás, és ezen jó urak nem is veszik észre, hogy midőn bennünket vádolni akarnak: önnön érzelmeiket árulják el. (Hosszantartó derűség.)

Ezek azok, uraim, amiket — szorosán ahhoz lévén kötve, hogy csak az elmúlt dolgokról szóljak — előadni szükségesnek tartottam.

Még csak egyet kell megjegyeznem az ellenzék hivatására a múltban és jövőben. És ez az egy az, hogy nem feladata az ellenzéknek megmásíthatatlan és elintézett dolgok hulladékaiból élni; hogy a lefolyt események, a lefolyt tények komoly tanulságainak felkarolása és a politikai iránynak megszabásánál bátor értékesítése: ez az ellenzéknek a múltra nézve igaz hivatása. (Helyeslés.)

És most, uraim, bevégzem beszédemet. És engedjék meg azt mondanom, hogy három év előtt itt e teremben, önök előtt nyíltan megmondtam, hogy programmom körén belül fogok maradni — és megmaradtam híven és változatlanul. (Hosszasan tartó zajos éljenzés.)

Amiben az szabad kezet engedett nekem, abban függetlenül követtem meggyőződésemet. Kerestem az összekötést oly egyénnel, kikkel politikai munkásságom legnagyobb részét egyetértői eg teljesíthettem. Ma, három év múlva, meggyőződésem az maradt, hogy az irány, melyben haladtam, helyes volt és ma is törhetlen bennem a hit, törhetlen bennem a bizalom politikai irányunknak és elveinknek diadala iránt. (Hosszasan tartó zajos éljenzés.)

Uraim! Nem lehet kívánni, hogy mindenki helyeselje ezt az irányt, de egyet, amit megígértem, azt hiszem, becsületesen megtartottam, és ez abban állott, hogy eljárásom-

ban egyaránt óvakodni fogok a szabadságnak és politikai kötelességérzetnek két nagy veszélyétől: a felfelé való meghunyászkodástól és a mindenáron való népszerűség-hajhásztól; (Hosszantartó viharos éljenzés és taps.) és állíthatom, hogy gyakran nem kis személyes kárommal, de ennek a kötelességnek eleget tettem. (Hosszantartó zajos éljenzés.)

És most, uraim, röviden köszönetemet és hálámat kell kifejeznem azért, hogy bizalmukkal ruháztak fel, rokonszenvükkel érdememen felül támogattak e három év alatt; hogy alkalmat nyújtottak nekem, meggyőződésem szerint azon hosszú, fáradalmas, gyakran éles, talán túlélés küzdelmekre, melyekben nekem is részem volt, és mennél rövidebben fejezzem ki köszönetemet, mert tudom, hogy önök annak őszinteségét aszerint mérik, minél egyszerűbben van az kifejezve.

Mint a kisebbség tagja mentem el és mint ilyen lépek vissza az önök soraiba. Jól tudom azt, hogy midőn önök előtt leteszem a fegyvereket, melyeket forgattam, azt a közvetlen eredmény sikerének babérja nem borítja. Jól tudom, hogy a közvéleménynek igen nagy körei az emberi dolgok folyamatában meddőnek és elhibázottnak tartják azt a fáradozást, mely a közvetlen eredmény erejével nem dicsekedhetik, és vélekedésükben árnyéka nő az ily törekvéseknek, mint nő a tárgyaknak akkor, midőn a nap delelő pontjáról hanyatlani kezd. De én nem tartozom azok közé, kik az erkölcsi sikerek hatályosságában nem hisznek. Én azt tartom, hogy minden ügynek, ha az ország igazi aspirációiból, igazi szükségeiből van merítve, ha azt becsületesen és kitartással képviselik, elvégre annyi viszontagságok után meg kell lennie diadalának.

És én azzal a hittel térek az önök körébe vissza, hogy erkölcsi eredményeink nem enyésztek el; hogy a közvetlen eredménynek hiánya nem jelenti azt, hogy nemzetünk szívében és lelkében drága meggyőződéseket, nemzetünk szívében és lelkében országunk boldogítására szükséges irányokat épen tartani súlyos és nehéz napokban ne sikerült volna. (Élénk helyeslés.) Ez az, uraim, ami nekem bizonyos könnyebbülést okoz. És azután engem az a látszólagos közöny, mely az

ország közvéleményének tekintélyes részét itt-ott elfogta, nem aggaszt. Jól tudom én, hogy megvannak az elhidegülésnek, megvannak a csüggedésnek órái; de azt is tudom, hogy ami mélyen a nemzet szívében van, az előbb-utóbb utat fog törni magának a sikerhez, úgy mint az a folyam, melyről az őskorban regélik, hogy elbújt a föld alá, elveszett az emberek szeme elől, és azután ereiben meggyarapodva, egyszerre ellenállhatatlan erővel tört magának utat célja: a tenger felé. (Nagy tetszés.)

Ez a meggyőződés az, mellyel köszönetem és hálám kifejezése mellett búcsút veszek önöktől, és engedjék meg még azt kívánom, hogy e városrésznak polgárai azon törhetlen, erős és Önálló politikai szellemet őrizték meg mindenha, mely képessé tette őket arra, hogy meggyőződésüket függetlenül követték és a szabadságnak két nagy veszedelmétől őrizték meg magukat: a csüggedéstől, vagy a mindent kockára tevő könnyelműségtől. (Szünni nem akaró zajos éljenzés és tetszésnyilatkozatok.)

PROGRAMMBESZÉD.

Szilágyi Dezső, mint a mérsékelt ellenzék jelöltje, ismét Budapest VIII. kerületében lépett föl. Programbeszédét 1881 június 19-én tartotta.

Szilágyi Tisztelt Uraim! (Halljuk! Halljuk!) Megvallom, Dezső óhajtottam önök előtt megjelenni ma is; nem azért, hogy programbeszédét mondjak, mert hiszen múlt alkalommal mondott beszédem, úgy vélem, a főpontokat magában foglalja; de azért, hogy azon komoly tanulságokról, melyek a politikai helyzetben felmerültek, megemlékezzem. (Halljuk!)

A kormány nem nyilatkozik.

Oly országban, uraim, melynek adóereje a legmagasabb fokra van csigázva és mégis államháztartási mérlege bizonyítja, hogy feladata és jövedelmei között nincs meg az arány; oly országban, hol a nemzeti szervezés nagy munkája félbe van szakítva; oly országban, hol a szabadelvű fejlőd-

désnek fonala megszakadt, amelyben a gazdasági élet tényezői fejletlenek vagy le vannak kötve és ijesztő mértékben kezd terjedni a pauperizmus: ott a választások alkalmával méltán megkívánja a közvélemény azt, hogy első sorban azok nyilatkozzanak, akik a nemzettől azt kívánják, hogy ügyeinek vezetését, hogy jövőjének rendezését három évre az ő kezükbe tegye le. (Igaz! Úgy van!)

És uraim, az a kormány, mely érdemei alapján akar megmaradni; az a kormány, mely akarja, hogy a közvélemény övele együtt működjék és együtt érleljék meg a jövő három évről teendőit és rendszabályait: az a kormány nem fél nyilatkozni, (Élénk helyeslés és felkiáltások: Igaz! Úgy van!) az a kormány a nagy nemzeti ítélet ezen napjaiban, az általános választásokkor, nem fél a választóktól, (Hosszantartó zajos helyeslés és élénk felkiáltások: Igaz! Úgy van!) sőt kívánja és keresi az alkalmat, hogy nyilatkozhassék. (Élénk helyeslés.)

De az a kormány, tisztelt választók, mely a múltban ígéreteinek beváltása helyett az események hatalmára hivatkozott; az a kormány, mely a kilátásba helyezett sikerek és eredmények kimaradását a kényszerhelyzetekkel mentette ki; az a kormány, melynek feje és vezetője nem tartja érdemesnek most tájékoztatni a közvéleményt, hogy azzal a hatalommal, melyet kezében tart és melyet meg akar tartani a jövőre is, hogyan fog élni; az a kormány, mely ilyenkor nem nyilatkozik: e tetteivel azt tanúsítja, hogy ő nem a nemzet bizalmára építi a maga jövőjét, hanem a nemzet közönyére, a nemzet elkedvetlenedésére, a nemzeti szellem gyengeségére építi hatalmát. (Zajos helyeslés.)

Igaz, — hiszen Önök olvasták — két miniszter már nyilatkozott; az egyik az igazságügyi, a másik a kereskedelmi miniszter. Nem is akarom e nyilatkozatoknak érdemét eltagadni; de a közvélemény helyesen ítél, hogy itt a kabinet fejének nyilatkozatára van szükség. (Helyeslés.)

És ha e két nyilatkozatot olvassák, azoknak különben érdemes részletei mellett az egyiknél, az igazságügyminiszterémél, ha látom, mint sorolja elő szárazon működésének egyes tényeit, önkénytelenül eszembe jut a miniszter úr

régi szokása, hogy neki tulajdonképen két listája van. (Halljuk! Halljuk!) Az egyikben azok a rendszabályok foglaltatnak, melyeket akkor ígér, midőn az országgyűlés megnyílik; a másik, mely azonban sokkal rövidebb, azokat a rendszabályokat foglalja magában, melyeket akkor mutat fel, midőn bezárták az országgyűlést. (Derűlség.) Ezt a két listát összeméri egymással, és amivel az első hosszabb a másodikonál, azt levágja és ... ez a jövő országgyűlés programja. (Hosszantartó élénk derűlség.)

Ami pedig a másik nyilatkozatot illeti, annak sem akarom egyes érdekes részleteit tagadni, de rám igen sajátos benyomást tesz az, hogy a kereskedelmi miniszter oly búsongva néz vissza arra a régi Magyarországra, hol természetesen nem voltak nehéz vámkérdések, midőn nem kellett tarifa-politikával vesződni, midőn az ország, mint ő állítja, boldog volt, és boldogságából csak egy hiányzott, úgy látszik legalább az ő felfogása szerint, az t. i., hogy nem a jelen minisztérium vezette az ország kormányzatát. (Élénk derűlség.)

De nézzünk mi komolyan szembe a helyzettel.

Kérdem önöktől, tisztelt választók, csoda-e, ha ily körülmények közt azt a szomorú jelenséget tapasztaljuk, hogy azt az úrt, melyet a kormánynak ily módon folytatott eljárása okoz és melyet a közvéleményben a közérdeknek kellene elfoglalnia, nagyrészen elfoglalja a helyi, a magánérdekeknek serege? (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!)

Országszerte tapasztaljuk most a választásoknál, hogy nem az a kérdés, hogyan fog kiütni közérdekben a választás, hanem az, hogy minő haszna lesz a választásból a helyi érdekeknek, egyes egyéni érdekeknek. (Igaz! Úgy van!) Ez, uraim, a politikai erénynek, a politikai szellemnek gyászos hanyatlását jelenti Magyarországon. (Igaz! Úgy van!) Mert a közérdek ilyenkor elmerül az apró magánérdekeknek tengerében; a közszellem elfullad az apró önzések özönében, (Igaz! Úgy van!) és a politikai meggyőződés keresését és a bátor küzdelmet e meggyőződésért a hatalom árnyékában való kényelmes meghúzóadás váltja fel. (Zajos helyeslés.)

Mi a tanulság, tisztelt választók, ebből a helyzetből, mi kötelessége az ellenzéknek, mi kötelessége az országgyűlésnek jövőben? (Halljuk! Halljuk!)

Ily helyzetben támad a választóknak, a politikusoknak az a faja, kikben nincs politikai meggyőződés, kik be is vallják, hogy minden kormányt készek támogatni, kik ennél fogva annak kész eszközei, hibáinak, gyakran erőszakosságának, talán még bűneinek is takargatói. De ez, uraim, veszélyes, ez kárhuzatos eljárás, mert a kötelesség tekintetbe nem vétele könnyen annak megvetésévé válik, mert a politikai közönyt csak egy lépés választja el a politikai megromlástól. (Zajos helyeslés.)

Ezért kell ennek az iránynak minden erőből ellene szegülni.

Igaz, most a nemzeti szellem gyenge, de az én bizalmam törhetetlen, hogy a nemzetnek jelleme, a nemzet ősi szeretete jogai iránt nem veszett el, s bármi ügyességgel, bármily hatalommal akarják is azt lelohasztani; bármily csalódás éri is a nemzetet emberekben és pártokban: az alkotmányos szellem arany sugarai még ki fognak sütni, és akkor, uraim, akkor alkotmányos életünk szép napjai újra visszatérnek. (Élénk tetszés és helyeslés.)

Parlamentari reform.

A jövő országgyűlésnek kötelessége lesz az, hogy miután tapasztaljuk, hogy a nemzeti szellem gyenge; miután ismételve tapasztaltuk azt is, hogy a nemzeti szellem képviselője, a parlament is gyenge: a jövő országgyűlés feladatai közé fog tartozni a nemzeti akarat e képviselőjét, a parlamentet megerősíteni.

De hogy ez megtörténjék, uraim, kell, hogy oly reformok hozassanak be, melyek a parlamentet, azt a parlamentet, melyet sokan vak eszköznek akarnak tekinteni, képessé és alkalmassá tegyék a nemzeti akarat önálló képviselőjére. (Helyeslés.)

Röviden elmondom önöknek e reformokat. (Halljuk! Halljuk!)

A főrendiház reformja.

Az egyik mindenesetre a főrendiháznak újjászervezése. (Helyeslés.)

Nekünk csak papiroson van két házunk; az életben tulajdonképen csak egy-kamararendszer van Magyarországon. (Igaz! Úgy van!) Sőt merem mondani, egyenesen rosszabb, mint az egy-kamararendszer, mert azok a használható elemek is, melyek gyéren, itt-ott a főrendiházban tevékeny részt vesznek, ha tényleg csak egy kamara állana fenn, talán az alsóházban volnának feltalálhatók.

És mi az oka, uraim, hogy a főrendiház törvényhozási képességére nézve nem képes ellenőrző feladatát kellőleg teljesíteni? Az ok igen egyszerű és abban áll, mert tagjai közül azok, akik függetlenséggel és politikai szellemmel bírnak, elkedvetlenedve lépnek be abba a házba, melyben látják, hogy tagjai egy tetemes részének gazdasági alapja hiányzik a függetlenségre, és hogy a hivatalosan függő elemek özönében a független ember szava és eljárása támogatásra nem számíthat. (Élénk helyeslés és tetszésnyilatkozatok.)

Ezért, uraim, ha mi a nemzeti akarat méltó képviselőjévé akarjuk tenni a parlamentet, a főrendiház reformját fel kell karolnunk, és pedig úgy, hogy az szűnjék meg kiváltságos rendek gyülekezete lenni; hogy törvényhozó és azonfelül ellenőrzési képességben emelkedjék. Kell hogy az életfogytiglan való tagoknak, nem a czímmel bíróknak intézménye behozassák. (Élénk helyeslés.) Kell hogy Magyarország nagybirtokosainak és a közpályán kitűnt független értelmiségének virága abban a házban, mint az igazi magyar felsőházban, helyet foglaljon. (Élénk helyeslés.)

És kikerülhetetlen az is, hogy a hivatalosan függő elemek, hogy a főispánok maradjanak természetes hatáskörükben a megyei közigazgatás élén, s ne a felsőházban, melynek feladataival állásuk össze nem fér. (Zajos helyeslés.)

És akkor, ha majd így lesz megalakítva ez a második kamara, akkor fogják csak önök érezni azt, hogy minő erőt nyer abból az alkotmány, minő erőt fog abból nyerni a nemzeti önrzet. (Élénk helyeslés.)

A választások tisztasága.

De nemcsak ez a feladat a nemzeti akarat képviselésének erősítésére. (Halljuk! Halljuk!)

A másik feladat: elhárítani azt, ami az alsóházat nyomja, melyet én bizonyára becsmérlni nem akarok, melynek dicsőségét és érdemeit szeretem, és tehetségem szerint előmozdítani akartam. (Halljuk! Halljuk!)

Az, uraim, ami az alsóház működésének hatályát csökkenti, abban áll, hogy a választásoknál a hivatalos befolyásoknak óriási mérvű működik. (Igaz! Úgy van!)

Valóban csodálatos ország ez a Magyarország! Amint a választások ki vannak hirdetve, egyszerre, mintha megmozdulna az egész országban a föld, és a főispánokon kezdve egyszerre a közigazgatási apparátus nagy része átalakul kortes-apparátussá. (Igaz! Úgy van!) És e korteskedés annál veszedelmesebb, mert a jogos hivatali hatalommal gyakorolt befolyás a jogos befolyás színét ölti magára. (Igaz! Úgy van!)

Tudom én nagyon jól, hogy ezt nem lehet teljesen kiirtani. Tudom én, uraim, hogy az egyes befolyásokat nem lehet száműzni egy nagy nemzeti szervezetből. De vannak gyakorlati módok arra, melyek a hivatalos befolyásoknak ilyenmű felhasználását lehetetlenné teszik és ezáltal a parlamentnek összealkotását és működésének függetlenségét biztosítják. Én mondom önöknek néhány ily módot. (Halljuk! Halljuk!)

Az egyik mód az, úgy mint Angolországban van, szigorú törvényt hozni arra, hogy a hivatalos hatalommal korteskedni nem szabad és hogy a közönség köréből mindenki vádat emelhet a visszaélők ellen. (Helyeslés.) A másik hatályos mód erre az, ha megtiltjuk a tisztviselőnek, hogy abban a járásban, melyben neki hivatalos hatalma van, képviselőjelöltül felléphessen, nehogy a választókat két baj közé helyezze: vagy hogy hivatali hatalmával vissza fog élni, ha meg nem választják, vagy hogy szabadságukat feláldozva, meghajolnak előtte, csakhogy nyakukról elküldjék. (Derűtség.)

De nemcsak ez szükséges; hanem szükséges az, hogy a képviselőktől távortartassék a kecsgetetés önkénytelen befolyása, s tudjuk, hogy a szabad kormányzatnak egyik

legnagyobb veszedelme az előnyökkel és hivatalokkal való kecsegtetés. (Igaz! Úgy van!)

Belgiumnak van egy törvénye, — 1848-ban hozták e törvényt, mely következeiseiben nagyon üdvösnek bizonyult — amely azt rendeli, hogy a képviselő, míg megbízatása tart és képviselői mandátumának megszűnte után egy pár esztendeig nem fogadhat el kormány-kinevezéstől függő oly hivaltalt, mely hivatal a képviselőházban való üléssel nem kompatibilis, tehát nem politikai hivatal. (Helyeslés.)

Bölcs törvény ez, tisztelt választók! Nem mintha ezzel azt akarnám mondani, hogy ily módon ki lehet zárni minden befolyást, mert míg emberek lesznek, ezt elérni nem lehet. De ilyforma törvények által elérhetjük azt, hogy a parlament a maga függetlenségében, a parlament a maga ellenőrzési képességében emeltessék. (Helyeslés.)

Szükséges ez több -okból.

Szükséges elsősorban azért, amire Magyarországon oly nagy szükség van, hogy a hivataloknak és hivatalnokoknak erkölcsi tekintélyét és méltóságát emeljük. Mert ha ily törvények hozatnak, akkor senki se fog gondolni arra, hogy a hivatalnokot politikai jogai gyakorlásának teljes szabadságában korlátozni vagy őt más célokra felhasználni akarná. Ha a törvény garanciája alá van helyezve az, hogy vele és az ő hatalmával nem lehet fölebbvalói ösztönzésére visszaélni, akkor nyeri meg a hivatalnok teljes szabadságát, akkor nyeri meg politikai működésének azt a lehetőségét^ melyet szükséges hogy elérjen. (Élénk helyeslés.)

Közgazdasági és közigazgatási kérdések.

De tisztelt választók, a nemzeti szellem, a nemzeti akarat kifejezésének és orgánumának gyarapításán kívül vannak egyéb teendők is. (Halljuk! Halljuk!)

Én nem akarok most ismétlésekbe bocsátkozni; egy más alkalommal szoltam ezekről, s amiket talán elmulasztottam, a közjogi alapon álló ellenzék nálamnál jóval kitünőbb férfiai bőven pótolták. Most csak röviden ki akarom önök előtt emelni, hogy a nemzeti gyógyulásnak és regeneráczióknak nagy

munkájához és annak két főkérdéséhez, a közgazdasági és közigazgatási kérdéshez miképen viszonylanak, minő állást foglalnak el a pártok? (Halljuk! Halljuk!)

El kell ezt mondanom, tisztelt választók, azért, mert általános divattá vált a közjogi alapon álló ellenzék lét jogát megtagadni; mert általános divattá vált, hogy ellenünk mernek oly vádakot felhozni, melyek — mint reménylem, be fogom bizonyítani — elsősorban és sokkal súlyosabban azokat terhelik, kik e vádakot ellenünk hangoztatják. (Halljuk! Halljuk!)

Azt hiszem, fölösleges önöknek bővebben fejtegetnem azt, hogy a mérsékelt ellenzék tagjai — s közöttük magam is igyekeztem ehhez hozzájárulni — a jövő politika irányaira nézve minden téren és minden szakra nézve kifejtették nézeteiket. De főként egy kérdés fogja a jövő országgyűlést dominálni, a közgazdasági kérdés, mert érezzük, hogy Magyarország politikájának az a célja, hogy Magyarország közgazdasági felvirágzásának alapjait megteremtse és Magyarország természetes jövedelmeit Magyarország számára megőrizze. (Helyeslés.)

Nemzeti állam.

Már most, látunk és hallunk bizonyos jelenségeket, így legutóbb Erdélyben, és egyes hangok most is emelkednek, melyek azt mondják: a magyar állam hamis úton jár, a magyar politika hamis irányt követ, midőn ebből az országból egy nemzeti államot kíván alkotni. Azt mondják: ez az ország poliglott állam, és éppen azért, hogy nemzeti államot akarunk belőle csinálni, kötött kezekkel szolgáltatókat az át a lajtántúliaknak és függővé tesszük legbecesebb érdekeinket azok beleegyezésétől, csak hogy szabad kezet engedjenek nekünk itthoni állami működésünkben. (Halljuk! Halljuk!)

Engedjék meg, hogy erre nézve röviden és határozottan megmondjam nézetemet. (Halljuk! Halljuk!) A történet ez ország lakóiból egy politikai nemzetet csinált; a természet ebből az országból egy országot alkotott; a külföld bennünket egy országnak tart, és ha mindezek hatása alatt azt mondják nekünk, hogy itt többajkú polgárok vannak,

többféle vallásúak vannak, akkor erre azt mondjuk: igenis vannak.

De mi következik ebből? Következik-e ebből az, hogy a megoszlásnak ezen elemei mellett mi ne segítsük elő az államnak azt a természetes törekvését, hogy összetartozásának és egységének elemeit kifejlessze? (Helyeslés.) Vájjon nem következik-e ebből az, hogy amit a természet és a történet együvé alkotott: hogy az állam egy nemzeti öntudattal hassa át polgárait és hogy óvakodjék azon másik, azon veszedelmes, az országot elgyengítő úttól, mely ezt az országot apró tartományokra akarná szétszakítani? (Hosszantartó helyeslés.)

Igenis mi, — itt merem mondani — Magyarország minden pártja a nemzeti államot akarja — nem megcsinálni, mert az megvan, (Zajos helyeslés.) de belső szervezetében kiépíteni. De ez nem jelenti azt, hogy mi abból a kizárólag magyarul beszélők államát akarjuk megalkotni, hogy ne tiszteljük a nemzetiségek hazafias kulturális törekvéseit, törvényeinkben megírt jogait; hanem jelenti azt, hogy ez érdekek és jogok tiszteletben tartásával, politikai egységét erős, eltörölhetetlen alapokon akarjuk megerősíteni és jövőjét s felvirágzását ezen az úton biztosítani. (Zajos helyeslés.)

Egyöntetűség a pártban.

A másik pedig az, tisztelt választók, hogy azt mondják, — és itt engedjék meg, hogy megemlékezzem arról a pártról, amely rólam is megemlékezett, a függetlenségi pártról, és pedig megemlékezzem azzal a kímélettel és azzal a jóakarattal, melyet ők irántam tanúsítottak (Halljuk!) — azt mondják, hogy nekünk, a közjogi alapon álló ellenzéknek nincsen programmunk; hogy bennünk nincs homogeneitás, nincs egyöntetűség, és ezt halljuk nemcsak a függetlenségi párttól, hanem halljuk olyanoktól, kik a kormánypárthoz tartoztak vagy legújabban oda tartoznak.

Hogy nincs bennünk homogeneitás, ezt azzal bizonyítják, hogy két kérdésben: a közigazgatás rendezésének, egyik — a kinevezés — kérdésében és a vallásügyi politikával összefüggő némely kérdésben különböző vélemények vannak sorainkban. Az, tisztelt választók, tény, hogy erre nézve

különböző nézetek vannak sorainkban, bár azok sokkal kisebb mértékben térnek el, mint előtüntetni szeretik; hanem . ha azok az urak. egy kis fáradtságot vesznek maguknak saját körükben szétnézni, a vélemények ugyanolyan megoszlását sokkal nagyobb mértékben feltalálják saját soraikban. (Élénk helyeslés. Igaz! Úgy van!)

Kérem, lehet-e azt őszinte ellenvetésnek venni, mely hibának tulajdonítja nekünk azt, ami nálunk sokkal kisebb mértékben van meg, mint náluk, s náluk oly nagy mértékben van meg, hogy ők ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, ezeket a kérdéseket fölvetni nem merték. (Igaz! Úgy van! Élénk tetszésnyilatkozatok.) Mi pedig fölvetettük e kérdéseket, (Élénk helyeslés.) érleltük azok megoldását és teljes erőből fogjuk azt ezentúl is megoldás elé vinni. (Élénk helyeslés.)

De azt mondják, hogy azért nem lehet hozzánk csatlakozni, mert nincs akcióprogrammunk.

Amennyiben ez az ellenvetés a kormánypárt részéről jön, kérem önöktől, vájjon az országban a reform-irányoknak egyik ágában is, a közgazdaságban, a külpolitikában, az igazságügyben, a közigazgatás, a közoktatás, a kultusz terén van-e oly kérdés, melyre nézve mi féltünk határozottan és nyíltan nyilatkozni? (Élénk tetszés.) Ha nincs, és csakugyan mi kerestük azt, hogy a választók előtt nyíltan beszélhessünk, vájjon kereste-e a kormány az alkalmat, hogy e kérdésekben teljes nyíltsággal szóljon? Van-e ember Magyarországon, aki meg tudná mondani, hogy a jövő országgyűlés nagy kérdéseiben, a közigazgatási kérdésben, mi a célja, mi a véleménye Magyarország miniszterelnökének és belügyminiszterének. (Zajos felkiáltások: Nincs! Senki sem tudja!)

Már most bizonyos urakra nézve az, hogy azon kormánynak és azon pártnak, mely vezeti az ország ügyeit, mely döntőleg hat az alkotásokra, még véleményét sem tudjuk, nemhogy terveit és rendszabályait — ez azoknak az uraknak nem akadály arra, hogy ahhoz a párthoz csatlakozzanak. (Igaz! Úgy van!) De ha arról van szó, hogy hozzánk csatlakozzanak, ugyanők azt vetik ellen, hogy nincsen akcióprogrammunk. Ez, uraim, nem őszinte eljárás; (Élénk tetszés.) mert az az eljárás, mely a kötelesség telje-

sítését ott, ahol az elsőrendű, nem keresi, és ott, ahol az teljesített, azt nem akarja meglátni, és ha ezt hozzák fel okul arra, hogy az ellenzékhez nem lehet csatlakozni, már ez nem egyéb, mint kényelmes ürügykeresés arra, hogy a hatalom árnyékában az illetők meghúzhassák magukat. (Zajos felkiáltások: Igaz! Úgy van!)

Mi a program?

Függetlenségi barátaink részéről az mondatik, hogy nekünk nincs programmunk, de nekik van, és nagy diadallal mutatják fel az ő programjukat: a perszónál-uniót és gazdasági különválást. (Halljuk! Halljuk!)

Mi tehát, uraim, a program? A program nem egyéb, mint foglalatja azoknak a rendszabályoknak, melyeket a jövő országgyűlésen meg kell alkotni. Aki tudja, hogy a jövő országgyűlésen elintézendő vagy előkészítendő kérdésekre nézve mily álláspontot foglal el, milyen irányban akar működni, annak van programja, az meg tudja mondani, hogy engem erre a célra válasszatok meg. (Helyeslés.) De aki ezt ezekről a kérdésekről nem tudja megmondani, annak, uraim, nincs programja. (Helyeslés.)

Ha a tisztelt függetlenségi pártiak azt hiszik, hogy midőn ők a perszónál-uniót felállítják, akkor ők mást és egyebet határoztak meg, mint egy célt, és hogy van programjuk, akkor — úgy hiszem — nagyon tévednek. (Élénk helyeslés.) A program az volna, ha meg is határoznák, hogy mi módon akarják azt létesíteni; a program az volna, ha kimutatnák, hogy ugyanazon szükségek, melyek kielégítésére a kapcsolat jelen formái megvannak, ugyanazon érdekek, melyek kielégítésüket találják a jelen rendezésben és amelyekkel számolni kell, megnyugvással fogadhatják az általuk javasolt módokat is; ez volna, uraim, az igazi program. (Zajos helyeslés.) De én kétkedem abban, hogy ha ezt meg is kísérlék, abban egyet fognak érteni. (Élénk derűtség.) És míg ezt nem teszik, van céljuk, de nincs programjuk, és akkor úgy áll a dolog, hogy amire van határozott nézetük, az még nem program, amit pedig meg kellene a jövő országgyűlésen erre a célra tenni, erre nem tudjuk nézetüket. (Élénk tetszésnyilatkozatok. Igaz! Úgy van!)

Közjogi alap és gazdasági kiegyezés.

A jövő országgyűlésen azon kell működni, hogy ezt az országot közgazdaságilag megerősítsük, hogy ezen országnak természetes pénzügyi jövedelmeit visszaszerezzük és megtartsuk. De nekünk állam jogi kötéseink, szerződéseink vannak a monarchia másik államával, és aki szuronyokra nem akar hivatkozni, pedig bizonyára senki sem akar az erőszakra hivatkozni, annak tudnia kell, hogy e működésnek ezen államkötések keretében kell történnie.

Már most azt kérdem én: arra, hogy mi ezeket a célokafé elérjük, nem kell-e bizalmat keltenünk magunk iránt a másik államfél részéről; szabad-e megengednünk azt, hogy törekvéseinket gyanúsíthassák? Szabad-e megengednünk azt, hogy törekvéseinkben olyanokat keressenek, mik azokkal szükségkép összeforrvá nincsenek? És én minden magyar ember szívébe és lelkébe szeretném oltani azt, (Halljuk! Halljuk!) hogy Magyarországnak igazi baja nem abban van, amit közös ügyeknek neveznek és nem a delegációk intézményében, (Halljuk! Halljuk!) hanem Magyarország igazi baja abban van, hogy a mi közös ügyeinken kívül van még, amit a törvény úgy nevez: közös egyetértéssel elintézendő érdekek — ezek vannak rosszul, ezek vannak károsítólag rendezve. Ezek módosítandók, s hogy módosíthassuk: nem szabad azzal összezavarni, amire építve vannak, magával a közjogi kapcsolattal. (Helyeslés.)

Mivel védték, uraim, midőn közjogi alapra lett fektetve, a kiegyezést. (Halljuk! Halljuk!) Azzal védték, hogy azon a közjogi alapon más kiegyezést nem lehet csinálni. És van-e ma már ember Magyarországon, ki el ne ismerte volna az egyesült ellenzék akkoriban kifejezett nézetének helyességét, hogy ilyennemű állításokkal ezt a közjogi alapot csak kompromittálják, és hogy a szélsőségek érintkeznek akkor, midőn egyrészt a kormány, másrészt a közjogi ellenzék a közgazdasági rendezést összeforrasztják a közjogi alappal. És midőn azt hirdetik, hogy Magyarországnak írott lekööttsége mellett van még egy gazdasági lekööttsége, mely megírva nincs — akkor, uraim, csak mesterséges akadá-

lyokat raknak arra, hogy állapotunkon javíthassunk. (Élénk helyeslés.)

Nem mellőzhetem megemlíteni, hogy a kormányparti táborból s annak volt balközépi részéről egy furcsa okoskodást olvastam, mely abban áll, hogy a közjogi alap megtámadásának értelme volt akkor, midőn létrejött, az első években, de most már, miután megvan és az első éveken túl vagyunk, nincs értelme, mert minden jogos érdeket kielégít. Mit jelent ez magyarra fordítva? (Halljuk! Halljuk!) Azt, hogy a közjogi alap megtámadásának volt értelme addig, míg ők támadták azt meg, kik jelenleg kormányon vannak, akkor pedig ellenzékben voltak; hanem most, midőn ők ülnek a kormányon, most már annak semmi értelme, semmi alapja nincs. (Zajos derűtség.)

Pedig ha egyszerűen akarnánk okoskodni, vájjon, ha egy intézmény helyesnek bizonyult be, szabad volt-e akkor is megtámadni, midőn a tapasztalat még nem tanított meg bennünket, hogy milyen; pedig a politikai bölcseséghez tartozik: előbb bevárni a tapasztalat eredményeit és azután formáim ítéletet. (Élénk helyeslés.) És ha ma ily vallomást tesznek: nem úgy hangzik-e ez, mint az ő működésüknek utólagos elkárhoztatása? (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Ha mi arra törekszünk, hogy Magyarország gazdasági alapjait, létének, felvirágzásának feltételeit megszerezzük, nem szabad azt összebonyolítani a közjogi alappal, nem szabad törekvéseinket úgy tüntetni elő, hogy mi a közjogi alapot akarjuk felforgatni; mert a közjogi alapnak megváltoztatása nem függ pusztán Magyarországtól, nem is függ pusztán Ausztriától, hanem függ még az európai konjunktúráktól is. (Igaz! Úgy van!) És ismétlem, hogy mindaddig, míg valaki oly formákat nem tud javasolni, melyek ugyanezeket a szükségeket kielégítik, melyek czéljából a közjogi alap jelenlegi formája fennáll; mindaddig, míg erre más gyakorlati eszközt valaki fel nem tud mutatni: addig az erre való törekvés nem egyéb mint pusztá spekuláció, és ha mi gyakorlati eredményt akarunk elérni, akkor nem szabad Magyarország közgazdasági felvirágzásának sorsát ahhoz kötni, hogy ilyesmivel kapcsolatba hozassák. (Élénk helyeslés.) Nem szabad a lajtántúliaknak ürügyet adni arra,

hogy ők a legelső jogos törekvés alkalmával, melyet Magyarország a jelzett cél elérésére tesz, azt mondják, hogy mi nemcsak gazdaságilag akarjuk magunkat biztosítani, hanem a monarchia kapcsait akarjuk megbontani, és a legkevesebb, amire törekszünk, az, hogy felforgassuk a jelenlegi rendezés összes alapjait. Vájjon bölcs politika-e ez, mely az elérhető összekeveri egészen más tényezőkkel? Helyes-e az az eljárás, mely azt tartja, hogy midőn ily kérdések megoldására kell törekedni és bizalmat kellene gerjeszteni, mesterséges akadályokat rakjunk a megoldás elé azáltal, hogy e kérdéseket kapcsolatba hozzuk olyanokkal, melyeknek pusztá felemlítését is bizalmatlansággal, legyőzhetetlen tagadással fogadja a másik fél? (Élénk helyeslés és tetszésnyilatkozatok.)

A mérsékelt ellenzék politikája.

Ez az, uraim, ami engem arra vezet, hogy azt állítsam önök előtt, hogy Magyarország haladásának és fejlődésének titka abban áll, hogy azon úton haladnak, melyet a mérsékelt ellenzék politikája kijelöl. (Élénk helyeslés.)

E politika, röviden összefoglalva, úgy amint én fel fogom, ebből áll: Mi kívánjuk azt, hogy a nemzeti akaratnak orgánuma, az országgyűlés politikai súlyában és befolyásában növekedjék. (Helyeslés.) Mi kívánjuk azt, hogy Magyarország gazdasági felvirágzásának alapjai, pénzügyi jövedelmeink teljes megőrzése kincstárunk részére biztosíttassanak. (Helyeslés.) Mi akarjuk azt, hogy a törvények szerinti kormányzás, hogy az egyéni jogkörök biztosítása intézmények által megtörténjék. (Helyeslés.) Akarjuk azt, hogy a szabadelvű képviselői kormányzattal összefüggő bajok, a pártkormányzás veszélyei és a párhatalommal való visszaélés lehetőleg eltávolíttassanak. (Helyeslés.) Mi akarjuk a közigazgatás rendezését szakképzett, kinevezett tisztviselőkkel, akarjuk ezzel az önkormányzat életerős reformját, a politikai szabadságjogok biztosítását összekötni. (Helyeslés.) Akarjuk a hivatalnokok jogviszonyainak rendezését, állását erkölcsileg, jogilag emelni és erősíteni; akarjuk azért, mert ha mi azt hisszük, hogy a közigazgatás jó

hatása a hivatalnokok szakértelmétől, erkölcsi, szellemi fölemelésétől függ, csak így fejlődhetik ki e karban az a tradíció, mely tisztelettel és bizalommal fogja működésüket körülvenni. (Helyeslés.)

Kívánom és törekedni fogok, hogy az állampolgárok közti válaszfalak leromboltassanak. (Helyeslés.) Akarom a szabadelvű fejlődés fonalának felvételét. (Élénk helyeslés.) És midőn mi, tisztelt választók, erre törekszünk, midőn azokat a gyakorlati utakat és módokat, melyek erre vezetnek, kijelöltük, akkor azt kérdem: szabad-e rólunk azt mondani, hogy nekünk nincs irányunk, nekünk nincs határozott törekvésünk? (Zajos tetszésnyilatkozatok.)

Az ipar fejlesztése.

És most, uraim, engedjék meg, hogy már csak azért is, mert napirenden van, de azért is, mert nagy országos érdek, az iparkérdésről is szóljak valamit. (Halljuk! Halljuk!)

Ha Magyarország gazdaságilag fel akar virágozni, semmi kétség benne, — és ez ma már általános, minden párt által elfogadott elv — hogy iparát meg kell erősítenie. (Helyeslés.)

Van e téren olyan, amit megtehet a társadalom, van olyan, mit meg kell tennie az államnak. (Halljuk! Halljuk!) És pedig állam jogi kötéseink határain belül.

E körön belül, és erre törekedtünk a múlt országgyűlésen és törekedni fogunk jövőre, törvény által szabályozni kell az iparosok szervezetét; hatályosan gondoskodni kell az iparos gyakorlati kiképzéséről, ipariskolákról és a kellő felügyeletről. (Helyeslés.)

Meg kell tennie azt, hogy bizonyos iparviszonyokra vonatkozó hatósági jogok gyakorlatában az iparosok a hatósági személlyel közreműködjenek; (Helyeslés.) legyen egy ipartanács, mely az iparos érdekeknek szószólója és tanácsadója legyen a kormánynál. (Helyeslés.) Meg kell tennie, hogy a termelésnek másik nagy tényezőjét, a tőkét olcsóvá és hozzáférhetővé tegye. (Élénk helyeslés.)

De ha mindezt megtette, —pedig erre, merem mondani, pártkülönbség nélkül törekszik az országgyűlés — még akkor is csak a kereteket állította fel, csak a formákat

alkotta meg, és a társadalomnak a maga erejével és tevékenységével kell e formákat kitöltenie, (Helyeslés.) hogy azután az eredményt lassan bár, de biztosan megérlelje, mely eredmény elsősorban abban áll, hogy hazai piacunkat foglaljuk el a hazai ipar számára. (Élénk helyeslés.)

És ne képzeljék az urak, hogy ma már azok után, mik e kérdésben a múlt országgyűlésen történtek, e téren szünetelés képzelhető. Ez a kérdés úgy van odaállítva, hogy azt egyértelműleg karolják fel a pártok az országgyűlésen, és a feladat azután csak az, hogy a törvényes intézkedések megtétele után maga a társadalom foglalja el azt a tért, melyet a törvényhozás neki megnyit. (Élénk helyeslés.)

A választó kötelessége.

Ezek azok, tisztelt választók, a miket mint a jelen helyzetből folyó reflexiókat önök előtt röviden felemlíteni akartam. (Élénk éljenzés.) És most engedjék meg, hogy végül még egynehány szót intézzek önökhöz. (Halljuk! Halljuk!)

Én jól tudom azt, hogy midőn küzdelem foly, ezen küzdelemben számos tényező működik közre arra, hogy az országnak és választóknak politikai magatartását elhatározza; de azt is tudom, hogy aki megemlékezik arról, hogy azután három esztendőre van megpecsételve egy politikai irány azok által, mik a választásokon történnek; aki látja nemzetünket ma csüggedésében, látja hallgatagságában a kormányt, látja tétovában az embereket, annak, uraim, ily körülmények között egy feladata van meggyőződésem szerint, és ez feladata az ország minden választójának: hogy tartsa magát távol oly befolyásoktól, melyek arra vinnék őt, hogy nem a közérdeket, hanem valamely más érdeket tartson szem előtt szavazatának gyakorlásánál. (Élénk helyeslés.)

Tartsa tehát ettől minél határozottabban távol magát, és tudja azt, hogy midőn ő így cselekszik, csak kötelességének felel meg. Mert azt mindnyájan tudjuk és érezzük, hogy a választói jog nem azért adatik, hogy azt saját tetszésünk szerint gyakoroljuk; hanem az az ország által a

választóra bízott nyilvános jog, melyet neki nemcsak magára, de azokra tekintettel is kell gyakorolnia, kiknek szavazatuk nincsen, s kiknek nevében szavazatát gyakorolja. (Élénk helyeslés.)

Már most, a jelenlegi viszonyok között, midőn kevés remény van arra, hogy gyors és rögtöni eredmények meg fogják ezt az országot bajaitól szabadítani; akkor midőn nem lehet fényes ígéretekkel az önök szívét kaptiválni: ma az egyetlen vezércsillag, mi után a választónak indulnia kell: a köteleességérzet, a közérdeknek minden tekintet fölél helyezése. (Hosszantartó élénk helyeslés.)

És ha, uraim, sikerülni fog ezt a szellemet az egész országra kiterjeszteni: akkor az én szívemet, lelkemet az ellenzék diadala iránt a legerősebb remény tölti el. (Hosszas zajos éljenzés, helyeslés és taps.)

És akkor, uraim, lesz nekünk is egy szép napunk, midőn nagy küzdelmek után, nagy kitartás mellett két szélsőség között, nem engedve kisiklani kezünkől az ország érdekeinek fonalát, megőrizve magunkat úgy a kockáztatástól, mint a meghunyászkodástól, (Hosszantartó lelkes tetszés és éljenzés.) fáradozásunknak gyümölcseit törekvéseink diadalában meg fogjuk ünnepelni. (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)

Nagy nap lesz ez nekünk, tisztelt választók; (Halljuk! Halljuk!) azok, akik ámtíják a választókat, azok, akik ámtíják az országot, azok reszketve néznek ily nap elé. (Élénk helyeslés.)

Félniök kell nekik attól a naptól, midőn diadalra jutnak, mert akkor számon kérik tőlük azokat az ígéretek, számon kérik tőlük azokat az állításokat, melyekkel a választók szívét, hitét és ragaszkodását megnyerték. (Hosszantartó zajos helyeslés és tetszés.)

De mi, uraim, (Halljuk! Halljuk!) mi nem félve, hanem reménnyel és vággyal nézünk ezen nap elébe, mert ez a nap lesz, amit homlokunk izzadságában becsületesen megérdemeltünk. (Zajos éljenzés.)

Ez a nap lesz az, mikor elérjük, hogy azok az üdvös rendszabályok, melyeket annyiszor ajánlottunk, meghódították Magyarországot szívét, meghódították Magyarországot népének elméjét.

Hogy az a nap minél előbb bekövetkezzék, amikor igazolva lesz az a közjogi alap, melyet mi fentartani akarunk, melyen vissza lesz a nemzet sorsa adva önmaga rendelkezésének, arra, t. választók, önök mindegyike közreműködhetik. (Hosszantartó élénk helyeslés és tetszés.) Bármily parányi az a közreműködés, mely egy szavazatban rejlik, de ha ezt a szavazatot az az önérzet emeli fel s az az önérzet viszi az urnába, hogy ezáltal annak az ügynek diadalát készíti elő: ez szép polgári kötelesség teljesítésének szép napja lesz, és én szerencsésnek érzem magamat, ha egyik lehetünk továbbra a küzdelemben; találkozzunk bár utunkon vereséggel vagy diadallal: csak a bizalomnak, az egymás iránti kölcsönös becsülésnek aranykapcsát, csak ezt ne szakítsuk meg; akkor Ígérem önöknek s biztosítom önöket aziránt, hogy a vereségek után is a mi nagy napunk diadala múlhatlanul el fog jönni, s akkor talán éppen ebben a teremben találkozunk, eltelve szívünk nagy örömmel és nagy érzelmekkel. Ez lesz polgári működésünknek legszebb napja. (Hosszantartó lelkesült éljenzés és viharos taps.)

*

Szilágyi Dezsőnek az 1881 június 24-iki választáson két ellenjelöltje volt: a kormánypárti Csepreghy János és a függetlenségi Mudrony Soma. A választáson Szilágyi Dezső 841 szavazatot, Csepreghy 484, Mudrony 355 szavazatot kapott, és így Szilágyi két szavazattal jutott abszolút többséghez.

AZ 1881—84-IKI ORSZÁGGYŰLÉS VÁLASZFELIRATA.

A választófelirat tárgyalása 1881 október 12-én kezdődött.

A szabadelvű párt felirati javaslatát Jókai Mór írta meg s ő volta bizottságnak előadója, elnöke pedig Péchy Manó gróf.

Külön feliratot terjesztett elő a mérsékelt ellenzék nevében Apponyi Albert gróf, a negyvennyolczas és függetlenségi párt nevében Helfy Ignác, a három szerb képviselőből álló nemzetiségi csoport nevében Miletits Szvetozár.

(E munka első kötetének 140. lapján Miletits letartóztatására vonatkozólag téves az a megjegyzés, hogy a letartóztatás

tettenérés alapján történt. A letartóztatásra Tisza Kálmán mint belügyminiszter adott távirati utasítást, azzal, hogy: »amennyiben az országgyűlés nincs együtt, a mentelmi jogból az eljárás elé állítható akadályok figyelembe nem vételéért a felelősséget szemben a képviselőházzal magára vállalja.«)

A szabadelvű párt felirati javaslata a trónbeszéd nyomán a horvát-szlavonországi határőrvidék bekebelezéséről, a közgazgatási reformról és a pénzügyi helyzetről szólt. Befejezésül a felirat a nemzet és a hadsereg közti viszonyról ezeket mondta:

A teljes együttérés a haderő és Felsőged népeinek többi osztályai között az, mit minden hazafinak őszintén ápolni kell s az együttérés általános nagy vonásokban meg is található . . . Nem hallgathatjuk el azonban, hogy merültek fel egyes sajnálatos esetek, melyek ez üdvös egyetértést megzavarni, a kedélyekben kétségeket támasztani képesek lehetnének; meg vagyunk azonban afelől győződve, hogy Felsőged szigorúan alkotmányos érzülete s a magyar nemzet legnagyobb részének józan, higgadt felfogása el fog enyésztetni minden diszharmóniára törekvést, s katonát és polgárt egyaránt meg fog győzni azon alapigazságról, miszerint a koronás király és a haza s annak alkotmánya iránti hűsége egy és ugyanaz; hogy aki az egyik ellen vét, a másik ellen is vétett s hogy a trónt és az ország alkotmányát híven szolgálni csak együttesen lehet, mert ez a kettő egymástól elválatlan.

A vitában az ellenzéki szónokok még különösen a választási visszaéléseket, a főrendiház reformját és a nemzetiségi kérdést tárgyalták.

Beszédet mondtak: a szabadelvű pártból, Tisza miniszterelnökön kívül, ki négy ízben is felszólalt, Baross Gábor, Berzeviczy Albert, Péchy Manó gróf; a mérsékelt ellenzék részéről: Apponyi Albert gróf, Szilágyi Dezső, Urváry Lajos; a negyvennyolczas és függetlenségi pártról Irányi Dániel, Mocsáry Lajos, Polónyi Géza; a nemzetiségiek nevében pedig Pofit Mihály.

Szilágyi Dezső 1881 október 17-ikén mondta el beszédét, szavait az előtte szóló Berzeviczy Albert beszédéhez fűzve.

Bizalom a kormány iránt.

Szilágyi Tisztelt Ház! Figyelemmel és érdeklődéssel hallgattam Dezső és azt hiszem, hallgatta a tisztelt Ház is végig az előttem szóló képviselő úrnak beszédét. (Halljuk! Halljuk!) S míg annak szabatosságát és érdemes törekvését, hogy a kormány álláspontját megvédje, ami eddig arról az oldalról nem történt, szívesen elismerem: azok, amiket mondandó vagyok s miket talán arról az oldalról is fel fognak hozni, bizonyítani fogják, hogy ezt a védelmet minden figyelmünk mellett sem tarthatjuk sikerültnek. (Halljuk!) Egy oly országban, tisztelt Ház, amelyről bizonyos az, hogy pénzügyei krónikus deficitzben szenvednek; amelynek államháztartási mérlege, segélyforrásainak óriási igénybe vétele után is, ha nem romlik, legalább is stagnál; egy oly államban, melynek gazdasági fejlődési ereje le van kötve államjogi kötéseink által és az állam jogi kötések elégtelenek arra, hogy kincstárának természetes jövedelmei biztosítsanak és gazdasági érdekei megvédessenek (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.); egy oly államban, melyről maga a kormány elismeri, hogy belszervezete nem eléggé alkalmas arra, hogy feladatait jól teljesítse; egy oly államban, melynek alkotmánya egyik fontos tényezője el van avulva, s melyben — ismerjük el — a társadalom különböző osztályai körében nagy gazdasági válság foly, melynek kulturái és anyagi fejlődése ennél fogva meg van bénítva; egy ily államban, uraim, midőn, mint a trónbeszédben a kormány részéről és a kormánypárt előadója beszédében különös nyomatékkal van kiemelve, a zavartalan békének évei várnak reánk: ily körülmények közt nem az első, nem a legtermészetesebb kötelesség-e a kormány részéről, nem a legtermészetesebb kívánat-e az ellenzék részéről, hogy a kormány mondja meg nekünk világosan, megfoghatólag, érthetően, hogy a nyugalmas fejlődés e kiszemelt éveiben miként fogja fel a helyzet szükségait, miként akarja a nemzet munkásságát irányozni? (Helyeslés balfelől.)

Ezt, uraim, követelni a többségnek, mely azokon a padokon ül, nagy oka van, mert ellenkezőleg a más parlamentáris országokban fennálló szokással, a nemzeti ítélet nagy napjai

ban, az általános választások alkalmával, a kormány tagjai, különösen pedig annak feje és lelke, a miniszterelnök úr hallgatott. (Úgy van! balfelől.) A bizalom tehát, amelyet önök adnak ennek a kormánynak, a bizalom, amelyet nem indokolt, de kifejezett az előttem szólt tisztelt képviselő úr, e bizalom önök részéről előlegezett bizalom vala. (Úgy van! balfelől.)

Már most, tisztelt Ház, ha mi azt halljuk, hogy a többség körében az a felfogás uralkodik, hogy a trónbeszéd és a válaszfelirat az alkalom arra, hogy egyrészt a kormány munkaprogramját kifejtse, másrészt a többség feliratában megállapítsa, hogy az így kifejtett politikával egyetért: azt hiszem, éppen önöknek, akik a választások alkalmával a kormány szándékai iránt nem lehettek tájékozva, most a legnagyobb okuk van követelni határozott, világos és tartalmas nyilatkozatokat, (Úgy van! balfelől.) különben önök a feliratban nem mondhatják meg, mi az a politika, mellyel önök egyetértenek, mi az, aminek alapján ezen kormány támogatását ígérik.

De tisztelt uraim, nagy oka, sokkal nagyobb oka van követelni ezt az országnak is, mert akármily többséggel bírjon egy kormány, akármily erősnek érezze magát helyzetében, mégis az igazi jogcím, a kormánynak erkölcsi alapja az a képesség és az a tanúbizonyosság marad, ha ki tudja mutatni, hogy helyesen fogja fel a nemzet aktuális szükségéből felmerülő célokat, és sikerrel, körültekintéssel tudja a nemzeti munkásságot ezen célok elérésére vezetni. Ez a kormánynak igazi jogcíme, erkölcsi alapja; és az a kormány, amely be nem bizonyítja, hogy ezen az alapon méltó vezére a nemzetnek, lehet szerencsés kormány, erős kormány, de igazi alappal bíró kormánynak sohasem tekinthető. (Helyeslés balfelől.)

A trónbeszéd.

Ha már most, tisztelt Ház, ebből a szempontból vesszük a trónbeszédet, melyet maguk a miniszter urak a kormány munkaprogramjának tartanak, és vesszük a többségnek erre adott válaszfelirati javaslatát, akkor egyszerre fel fog tűnni azon nyilatkozatok valóban megdöbbentő tartalmatlansága és rendszertelensége.

Ha nézzük a trónbeszédet — és én erről tisztelettel akarok beszélni, tudatában ugyan annak, hogy minden betűjéért, úgy mint maga a kormány kiemelte, a kormány felelős, de mégsem hagyván figyelmen kívül, kinek ajkairól jutott az legelőször az országgyűlés tudomására — ha, mondom, ebből a szempontból vizsgáljuk meg a trónbeszédet, akkor abban, merőben tartalom nélküli általánoságokon kívül, csak itt-ott egyes reformoknak töredékes felemlítését találjuk, de úgy, hogy sem az előadottak tartalmából, sem az egymás mellé sorozás és összefüggés rendjéből a leghalványabb képet sem tudjuk magunknak alkotni arról, mik hát a kormány felfogásai az ország közvetlen szükségéről és minő tervezett rendszabályokban nyilvánul az állapotok javítására irányuló törekvése.

Amit itt pl. a közművelődésről mond, hogy: »A közművelődésnek oly fontos érdekei kiválóan kell, hogy önk gondoskodását igénybe vegyék«, vagy amit a közgazdaságra, az állampolitikának ezen nagy ágára mond, hogy: »megteendő mindaz, ami az ipar, a mezőgazdaság és kereskedelem fejlesztése és azáltal egyesek és az állam vagyonosodása érdekében törvényhozásilag tehető«; amit újra ismétel más szavakban, e kifejezéseket megelőző mondatban, mintha érezné, hogy az egyik tartalmatlan kifejezést legjobban meg lehet magyarázni egy másik hasonlóan tartalmatlannal — mondom, mindezek csak nem tekinthetők oly nyilatkozatoknak, melyek a kormánypolitikáról felvilágosítást nyújtanak.

Valamint az sem, amit egy aránylag könnyen jellemezhető reformról, a magánjogi kodifikációról mond, hogy: »Elodázhatlanul szükséges az élpt viszonyainak megfelelőleg előhaladni és ezáltal a teljes polgári törvénykönyv létesítését eszközölni«. Mert ki az, akinek elő kell haladni az élet viszonyainak megfelelőleg, a kormánynak vagy a polgárnak? vagy talán azt érti alatta, hogy a törvényhozási munkálatoknak kell a fejlődő viszonyoknak megfelelőknek lenni? És ha ez utóbbit érti, jelenthet-e az mást, mint a novellaris törvényhozást, amire való utalásnak viszont, midőn halljuk, hogy rendszeres törvénykönyv készül, felfogható értelme nincs. (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) Hogy mily

kevés komolysággal és mily kevés gonddal készültek ezek a nyilatkozatok; mennyire kevésbé tartotta a kormány szeme előtt azt, hogy itt követendő politikájának tartalmáról kell lényeges felvilágosítást nyújtania, ezen idézetek azt hiszem bőven bebizonyították. (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)

Igaz, tisztelt Ház, az előttem szólott t. képviselő úr is utána mondotta, amit a tisztelt miniszterelnök úr mondott, hogy csak nem volna igazságos a kormánytól azt kívánni, hogy minden egyes rendszabály részleteit vagy főbb részleteit hosszasan beiktassa a trónbeszédbe. Igenis, ez nem volna igazságos; de ilyes kívánságot a tisztelt kormányhoz az ellenzék köréből senki sem intézett. De az általánosság, melyet mi kívánunk, különbözik attól az általánosságtól, melyen a kormány megnyugodni akar. Kétféle általánosság van, tisztelt Ház. Az egyik, mely minden tartalom nélkül szűkölködik, melynek fényes példáját mutatja a trónbeszéd. Van azután egy másik általánosság, mely legalább az általa felsorolt rendszabályoknak és reformoknak egy pár jellemző és lényeges vonását kiemeli, hogy ezáltal világot vessen arra az irányra, azon eszközök lényegére, melyet követni, melyeket használni szándékozik. Ezt a tartalmas általánosságot, igenis megkívánjuk és az ország is méltán megköveteli a kormánytól. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Igaz, a tisztelt miniszterelnök úr hivatkozik arra, hogy másutt a trónbeszédhez ily követelményt nem formálnak. Ez valóban úgy van, különösen úgy van Angolországban. Ezért tévedett az előttem szólott képviselő, midőn a trónbeszédnek és válaszfeliratnak feladatát, mint a képviseleti kormányformával bíró országokban általános érvényűt, úgy amint ő kifejtette, állítá oda.

De nem mi vagyunk azok, akik itt nálunk, a trónbeszédnek és a feliratnak azt a jelentőséget kölcsönöztük, hogy amannak a kormány munkaprogramját, emennek az őt támogató párt hozzájárulását kell tartalmaznia; ezt a követelményt a kormány önmaga, az őt támogató többség szónokai állították fel.

Ezen, különben az eddigi gyakorlattal egyező felfogás követelményei elől ne akarjanak kitérni Angolországra való

eltakart hivatkozással. Mert az angol trónbeszéd átalánosságának háta mögött az ország felelős államférfiainak ismeretes elvei állanak, kézzelfogható politikája áll. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Az angol trónbeszéd általánosságát megelőzik a kormány tagjainak a választások alatt és minden nyilvános alkalommal tett tartalmas és kimerítő nyilatkozatai. (Élénk helyeslés balfelől.) Azzal a kormánnyal tehát, mely megragad minden nyilvános alkalmat, hogy politikájának irányát és tartalmát részletesen felderítse, teheti-e párhuzamba magát az a kormány, mely minden alkalommal kerüli a nyilatkozást, és ha mégis kénytelen rá, akkor többnyire határozott tartalom nélkül általánosságot mond. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A kormány politikájának általános vonásai.

Nem nyújtván ezek szerint a tisztelt kormánynak programjául kiadott trónbeszéd alapot és módot arra, hogy politikájának határozott körvonalait, határozott céljait, rendszabályának jellemvonásait megítélhessük: kénytelen vagyok a kormány eljárásának, mely a trónbeszédben van kifejezve, megítélésében ahhoz tartani magamat, ami a trónbeszédből homályosan ugyan, de kivehető.

És ez a kormány felfogása a politikai helyzetről és ez a kormány általános felfogása az ily helyzetben követendő általános törvényhozási politikáról.

Ha e felfogást jellemezni akarnám; ha azon általánosságokból, melyekkel tartalmilag sem egyetérteni, sem valamivel azoktól különbözni nem lehet, valamit következtetni kell, az csak egy: t. i. a politikai helyzet szükségének téves és ferde megítélése.

A kormány összes politikája arra a feltevésre van építve, hogy az állandó és biztosított béke évei következnek reánk és hogy Magyarország állapota olynemű, hogy nem az államélet egyes ágai összes teendőinek tervszerű felkarolása és némely államigazgatási ág szervezetének teljes reformálása a szükség, hanem meg lehet elégedni a továbbfejlesztés, a részletes, töredékes reformok politikájával, hogy a felmerülő

reformok olyneműek, hogy nem egy meghatározott, összefüggő terv valósításának egyes láncszemei kell hogy legyenek, hanem az egész, a fennálló nagy részének épenhagyásával, mint egyes, bár fontos javítások beilleszthetők.

Azt hiszik, hogy sikereket lehet elérni, a fennálló állapotok jobbra fordultát eszközölni egy határozott, összefüggő közgazdasági és közigazgatási politika nélkül.

Én, tisztelt ház, csakis ezen az alapon tudom megmagyarázni, amit a kormány az államéletnek legfontosabb ágazataiban, a pénzügyi, közgazdasági, közigazgatási, igazságügyi reformokra nézve tenni akar.

És mert ezt a felfogást gyökerében tévesnek tartjuk, azért — mellözve itt egyes sürgős és életbevágó rendszabályok fel-
említésének elmulasztását — nem járulhatunk a többségi felirathoz, mely a trónbeszédben kifejezett ezzel a felfogással teljesen egyetért.

A kormány pénzügyi politikája.

A pénzügyi politikára nézve állítom, hogy a kormány felfogása a zavartalan és békés viszonyok fenmaradására van építve, arra a feltételezésre, hogy a szükséges kölcsönösségeket olcsón, könnyen és a kívánt mennyiségben megkapjuk. De ha egyszer az európai látóhatár sötétedni kezd, ha nem lesz is háború, de a hitelviszonyok meginganak, a pénzpiac bizalmatlanná válik; ha gazdasági, pénzügyi válság tör ki: akkor mi lesz abból az ígért törekvésből az államháztartás mérlegének folytonos és fokozatos javítására, mi lesz abból a pénzügyi politikából, melynek leglényegesebb alapja a jelen pénzpiaczon elérhető hitel bősége és könnyűsége?

Dicsekedve hivatkoznak és hivatkoztak arra, amit a trónbeszéd is kiemel, hogy az államháztartásban a rend és a hitel helyreállott, és ezzel kapcsolatban a sikerbe vetett bizalom tüntetésével emelik ki az államháztartás mérlegében az egyensúly helyreállítására irányzott törekvést.

Már tisztelt barátom, gr. Apponyi Albert kiemelte, hogy mi e nyilatkozatot a tényekkel megegyezőnek nem tartjuk. És a miniszterelnök úr későbbi nyilatkozataiban ezt a meglehetősen fennen hangzó kifejezést, hogy az államháztartás körében a rend helyreállott, minden komoly értelmétől

teljesen megfosztotta. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Mert az államháztartásban a rend helyreállása — komolyan vévén ezt a kifejezést — azt jelenti, hogy a bevételek és a kiadások oly módon vannak berendezve, a bevételek és kiadások oly rendje van megállapítva, hogy az államháztartás hiánya egyenesen a rendezés folytán kikerülhetetlenül és bizton el fog tűnni; hogy az a természetes növekedése a mi kiadásunknak, amely az államfejlődés szükségéből előáll, fedeztetni fog az emberi előrelátás szerint bizton várható természetes növekedéséből a bevételeknek; hogy úgy vannak rendezve pénzvviszonyaink, hogy ennek folytán bizton elérjük azt az állapotot, hogy beruházásaink kamatait jövedelmeink természetes növekedése feléri.

A miniszterelnök úr magyarázata szerint ama kifejezéseknek értelme nem ez; azok mindössze is azt jelentik, hogy ma már nem kell tartanunk annak ismétlődésétől, ami 1875 előtt megtörtént, hogy a fizetésnap előtt kevés idővel még nem tudták az illető pénztári hivatalnokok, hogy miből fognak a szükséges fizetések teljesíteni. Én nem tudom, felmerült-e ez az eset vagy sem; de ha megtörtént, bizonyítja-e azt, hogy az sem tudta akinek a gondoskodás kötelessége volt? És ha rendkívüli viszonyok összetululása folytán egy esetben a szükséges kölcsönösszegek előteremtése nagyobb küzködéssel járt: lehet-e — miután annyi áldozatot hoztunk erre a célra időközben és miután a pénzpiac viszonyai is segítségünkre jönnek — azt a körülményt, hogy az állam olcsóbban, könnyebben kap kölcsönt, az államháztartás rendje helyreállításának nevezni?

Ama nagy és sokat jelentő kifejezés nem törpül-e össze ezen nyilatkozat után, hogy az államháztartásban nagyobb kezelési rend van és az állam hitele ma könnyebben kibányászható? És ha a kormány érdemül rója fel magának azt, hogy most ily kezelési rendetlenségtől tartani nem lehet, hogy — ismétlem — a viszonyok nyomása elmúlván, azok hatása sem érezhető: ugyan kérdem, miért tulajdonítja ezt az érdemet önmagának? Hiszen elődei alatt, az 1874 óta következő kormányok alatt, már ebben az értelemben a rend helyreállott; abban az értelemben pedig, hogy az állam fizetései meg nem szakadtak, a rend mindig megvolt, anélkül, hogy

a többi kormányok érdemesnek tartották volna ezzel dicsekedni. (Derütség balfelől.)

Az állam hitelének helyreállításáról is szól a trónbeszéd, és a miniszterelnök úr kiemeli azt, hogy ez nem pusztán a pénzpiacz kedvező helyzetének eredménye, hanem része és lényeges része van abban azon belső viszonyok javulásának is, melyek hitelünk alapjaiul szolgálnak.

Alkalmam volt már elmondani másutt és ismétlem itt is, hogy a relatív javulást az állami hitelviszonyok terén elismerem. De ezt lényegesen az általános pénzpiacz kedvező helyzetének tulajdonítom, és a kormány érdemét abba kell helyezni, hogy a készen kínálkozó alkalmat megragadta és felhasználta. De azon belső viszonyok javulását, melyekre hasonló súlyt méltóztatik helyezni, sehol sem találok, és az államháztartás mérlegének stagnációja nagyon is alkalmas arra, hogy e véleményben megerősítsen. Midőn pedig a tisztelt miniszterelnök úr arra hivatkozik, hogy a magyar papírok árfolyamának emelkedése nagyobb mérvű, mint a jóhitelű külföldi állampapíroké: ez a tény semmiképpen nem igazolja azt a következtetést, hogy a hitelnek belső viszonyainkban rejlő alapjai lényegesen javultak volna. És miért nem, tisztelt Ház? (Halljuk!) Mert pl., ha a tisztelt miniszterelnök úr arra hivatkoznék, hogy az általános pénzviszonyok folytán az angol konzolok alig emelkednek fél vagy egy perczentet, míg ellenben a magyar állampapírok emelkedése 10—15, sőt többre is mehet: ez, tisztelt Ház, nem bizonyítja azt, hogy a javulás, ha számokban kifejezve különböző is, egyszersmind aránylagosan is nagyobb.

Ha a skála, mely az árfolyam emelkedésére kínálkozik, az egyiknél csekély, a másiknál felette nagy, az emelkedésnek számokban kifejezett nagyobb mérve még mindig csak aránylagos a másiknak számokban kifejezett csekélyebb mérvéhez. (Ellenmondások a jobboldalon.) Régi tapasztalati igazság az, hogy minél megszilárdultabb egy állam hitele: annál csekélyebb, alig érezhető az a befolyás, mit papírjainak árkeletére az általános pénzpiacz időleges állapotai gyakorolnak, és én furcsának tartom és helytelennek az érvelést, hogy mert állampapírjaink árkelete nagy érzékenységet mutat: tehát hitelünk belső alapjai javulásnak indultak.

Majd ha a pénzpiacz állapotai megint kedvezőtlenre fordulnak; majd ha a hitel szűk, nehéz s a pénzpiacz bizalmatlan lesz, mit valóban nem óhajtok, de tartok tőle — ha akkor papírjaink árkeletének hullámzása, a megszilárdult államok papírjaihoz mérve, kedvező képet mutat, csak akkor bírhat alappal az az okoskodás, mellyel ma oly bőkezűleg szoktak előállani.

Ezek az okok, amiért ahhoz a kedvező képhez, melyet a trónbeszéd pénzügyeinkről felmutat, nem járulhatok, és — mellőzve a pénzügyeknek minden további fejtegetését — államháztartásunk mérlegének jelen állása s a kormány pénzügyi politikája mellett kevés reménnyel tekintek arra a törekvésre, melyet a trónbeszéd a hiány fokozatos megszüntetésére nézve kiemel.

A kormány igazságügyi és köz- igazgatási politikája.

Még kevésbé kielégítő, ha lehet, a helyzetnek a trónbeszédben nyilvánuló felfogása s az arra épített törvényhozási politikája a kormánynak, az állami kormányzat egy másik, reformokra szorult nagy ágában, a belügyi közigazgatás kérdésében.

Itt három külön rendszabály meghozatalát teszi kilátásba, és az erre vonatkozó nyilatkozatait óhajtom bonczkés alá venni. (Halljuk! Halljuk!)

Mielőtt azonban erre áttérnék, egy kis képben meg akarom mutatni, hogy az igazságügyi politikában is lehetetlen azon elszigetelt intézkedések által, amelyek ígértettek, sikeres reformokat létesíteni.

A trónbeszéd kiemeli, kétségkívül az igazságügyminiszter javaslata folytán, hogy. a büntető törvényhozás a bűnvádi eljárás szabályozása által kiegészíttessék; de a királyi táblák decentralizációjáról, arról a nagy bírói reformról, amely ezen bűnvádi eljárás folytán, ha már más okokból nem is akarjuk, okvetlenül szükséges lesz, egyetlen egy sort sem tartalmaz, sem a trónbeszéd, sem a többség válaszfelirati javaslata, és ebben is, tudva azt az idegenkedést, mellyel ezt az eszmét a kormánykörökben tekintik, azt kell hinnünk, hogy azt

elhalaszthatónak vagy kevésbbé lényegesnek tartják. Mint egy széttörött tükörnek minden darabjában egy és ugyanazon nap tükröződik vissza, úgy a kormány felfogásának minden részleteiben egy és ugyanazon hiány jelentkezik, mely abban áll, hogy feladata egyes részeinek összefüggését és rendjét, az egyes reformok sikerének egymásban rejlő feltevéleit egészen szem elől téveszti.

Legtöbbit látszik ígérni a tisztelt kormány a közigazgatás javítására, de itt csodálatosan eltérő formulákban. Először olvassuk, hogy »a hivatalnokok és tisztviselők« — hogy államjogilag mi különbség van a kettő között, azt én felfogni nem tudom — hogy« a hivatalnokok és tisztviselők képzettségéről törvény fog intézkedni«. Másodszor, hogy a megyék háztartása törvény által fog szabályoztatni, azután pedig az mondatik, hogy a közigazgatási bíróságok felállítása lehetőleg mielőbb eszközzendő.

Már most, tisztelt Ház, ha mi a kormány által kétségtelenül szándékolt ezen reformokat vizsgáljuk, ebben mint képben, a kormány politikájának egész hibásságát világosan fel lehet ismerni.

Mi az, amit a kormány és a tisztelt előadó úr nyilatkozataiból is a közigazgatási politikára nézve megértettünk? Úgy nyilatkozott maga a miniszterelnök úr több ízben, gondolom Sepsi-Szent-Györgyön és Nagyváradon tartott beszédében is, és úgy nyilatkozott maga a tisztelt előadó úr is, hogy kísérletet kell tenni a törvényhatóságok jelenlegi rendszerének fejlesztésére, — melyre nézve, mellelleg mondvá, téved Jókai Mór képviselő úr, ha azt »ösi hagyományokon« alapulónak tartja — s ha e kísérlet nem sikerül, akkor fel fogunk karolni egy gyökeresebb reformot, akkor más útra fogunk térni. Amit tehát a miniszterelnök úr a közigazgatás körében meg akar honosítani, az a kísérletek politikája.

De, tisztelt Ház, aki bevallja magáról azt, hogy ő kísérletet akar tenni, az egyszersemind világosan elárulja, hogy neki a követendő útra nézve nincs meggyőződése. (Úgy van! balfelől.) Ha volna meggyőződése, bármilyen, akkor nem kísérletet akarna tenni valamely rendszerrel, hanem határozottan megindulna az egyik vagy a másik úton. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Már most, tisztelt Ház, ily nagy kérdésnél, ily kérdésnél, melyre nézve, reménylem ki fogom mutatni, hogy az a reformoknak csak egy összefüggő és egymással összhangban álló láncolata által oldható meg: ily kérdésnél meggyőződéssel bírni kötelessége annak, aki a nemzet munkásságát vezérelni akarja. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Minden helyzetnek megvannak a kötelességei. Aki a reformok élén akar állni; aki egy ily nagy intézményt akar ebben vagy abban az értelemben az ország használata számára hosszú időre megállapítani, annak kötelessége a meggyőződés. (Igaz! balfelől.) S ha nincs meggyőződése, ha habozik, nem lehet ráerőltetni, de neki akkor kötelessége átengedni a helyet olyanoknak, akik bírnak ily meggyőződéssel és akarják és képesek azt keresztülvinni. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől. Nagy derűtség a jobboldalon. Halljuk!)

Én megfoghatatlannak tartom azt a jókedvű derűtséget, amellyel a tisztelt túloldal a kísérletek politikájának ilyen téren való meghonosítását fogadja. (Derűtség balfelől.) Megfoghatatlannak tartom, különösen azért, — s ezt nem sértési szándékból akarom mondani — mert a kísérletek politikája a tisztelt miniszterelnök úr kezében ominózus jelentőségű. (Úgy van! balfelől.) Emlékezzenek csak a tisztelt túloldalon ülő urak, hogy midőn a miniszterelnök úr ezen a helyen ült és midőn nem szélbali, de a közjogi ellenzékét folytatta éveken át, mi egyebet tett, mint a kísérletek politikájának egyik kiadását. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) S hova vezetett ezen kísérletek politikája? Oda, — s én közjogi alapon állván, bizonyára nem teszek neki ezért szemrehányást — hogy ma már nemcsak, mint mondani szokás, felfüggesztette a közjogi ellenzék alapelveit, de azokról tökéletesen lemondott, mert másként nem érthetem azt, midőn úgy nyilatkozik, hogy reméli Istentől, hogy — nem a szélbal, melyhez sohasem tartozott, hanem a közjogi ellenzék, melynek élén állott — reményli Istentől, hogy sohasem fog azon állapotra felszaporodni, amelyben ő elhagyta. (Derűtség a bal- és a szélsőbalon.) Felfoghatatlan ez, ha visszaemlékeznek, hogy a közjogi ellenzésnek az a folytatása mennyire megbénította ezen Ház s az akkori kormányok műkö-

dését, és hogy az ország javára való közreműködés lehetővé váljon, — mint a miniszterelnök úr minap mondá — erről a pártgyesülés eszközlésével le kellett mondani.

A kísérletek politikájának ilyen kiadása után én azt a derűtséget önök részéről felfoghatónak nem tartom. Mert nem arról van szó, uraim, hogy mi jöjjünk arra a helyre; ne méltóztassanak ettől olyan nagyon ijedezni. (Derűtség.) De arról van szó, hogy jöjjön oda akárki, de azokban a fontos kérdésekben, melyek reform tárgyát kell hogy képezzék, bírjon a meggyőződés kötelességével és bátorságával. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Arról van szó, hogy ne halogasson egy szükségesnek felismert reformot sem azért, mert a többséget kockáztatná, sem azért, mert a közvéleményben habozás mutatkozik. Mert mi egyéb jogcíme van a kormánynak a vezetésre, ha bír a vezetés bátorságával és a kötelesség érzetével?

Nem használ semmit a kérdés kikerülése, tisztelt túloldal. Mert maguk azok a reformok, melyeket a tisztelt kormány kezdeményezni ígér a közigazgatás körében, végzetes és ellenállhatlan hatalommal fogják őt hajtani a reformok organikus felkarolására, hacsak azt nem akarja eszközölni, hogy az a kísérlet, melynek megtételét ígéri a sikernek minden lényeges feltételei nélkül tétessék meg és így semmi irányban semmit se biztosítson. Miért, tisztelt Ház? Ebben rejlik legfényesebb bizonyítéka annak, hogy az állapotokon javítani töredékes rendszabályokkal, egyes felmerülő szükségnek elszigetelt felfogásával nem lehet. Aki az egyes rendszabályokban sikert akar, az kénytelen a rendszabályok összefüggő és összhangban álló lánczolatára gondolni. A trónbeszéd megígéri, hogy a hivatalnokok és tisztviselők képzettsége törvény útján fog szabályoztatok Miért tartja szükségesnek ezt a reformot a kormány? Semmi kétely, azért, — és ebben mindnyájan egyetértünk — hogy azt a gépezetet, hogy képies kifejezéssel éljek, azokat az orgánumokat, akikkel az állam nagy közigazgatási feladatai teljesítetnek, feladataikra alkalmasabbakká, képzetebbekké, szóval jobbakká tegye. Nincs dicsérendőbb ezen törekvésnél, de ne feledjük el, hogy ha ezt igazán és a lehető teljes mértékben el akarjuk érni: akkor a mai időben, midőn hosszas és költ-

séges elméleti és gyakorlati előkészület kell hozzá, midőn az államszolgálat kenyérkeresetté vált és nincs oly hatalma a törvényhozásnak, mellyel ezen a tényen változtatni lehetne: ily viszonyok közt azt az állást biztosítani is kell. S ott lesz a miniszterelnök úr, hogy ha azt nem akarja, hogy a felállított kvalifikáció daczára, az alkalmas emberek közül ne a legkevésbé alkalmasak és képesek kapják az állásokat, — mert az államszolgálat többi ágai, melyek szintén képesítést kívánnak meg, a jobb erőket el fogják vonni, mert azok biztosított élet-állásokat nyújtanak — akkor, mondom, kénytelen lesz a miniszterelnök úr a reformok terén egy lépéssel tovább menni és a sikernek ezen feltételét is megadni, hogy meg lehessen ítélni, hogy a képesített hivatalnokokkal mennyire javítható Magyarország közigazgatása.

A trónbeszédben ígéri továbbá, hogy a megyék háztartása törvény által fog szabályoztatni.

Tisztelt Ház! Bármennyire gondolkoztam ennek értelme felett, bármennyire kerestem az előadó úrnak és a miniszterelnök úrnak korábbi beszédeiből, tiszta képet nem alkotok magamnak arról a reformról, mely ebben ígérve van. Mert ha szószerinti értelemben veszem, akkor a megyék háztartásának törvény általi szabályozása alatt sokfélélt lehet érteni. Lehet alatta érteni azt, hogy azon 4 millió átalányösszegnek, mely a belügyi költségvetésben előfordul és mely a mai megyék háztartását képezi, szétosztása bizonyos törvényes elvek megállapítása után és azoknak megfelelőleg fog történni. Lehet továbbá úgy is érteni, hogy a törvény részletesen meg fogja határozni, mi az, mit önnön költségvetésük alapján a közigazgatás különböző ágaiban a megyék teljesíteni kötelesek, pl. vicinális utakra, közegészségügyre és egyebekre, és azután ezen törvényben megállapított minimális teljesítésnek megfelelőleg minden vármegye elkészíti a maga költségvetését, azokat felküldi a minisztériumhoz és azok azután ezen törvényesen szabályozott teendők alapján egy átalányban az országgyűlés által megállapítatnak. Vagy lehet érteni alatta valami mást, mindennél sokkal jelentősebbet, t. i. a domesztika, a megyei adó és megyei pénztár behozatalát. Én ezt fejtegetésem alapjául ebben a legáltalánosabban elterjedt értelemben veszem és elismerem, hogy így

a reformok legnagyobb körét karolja fel, hogy egy jelentős kísérlet a jelen megyerendszer továbbfejlesztésére; hiszen a miniszterelnök úr kétségkívül fel fog világosítani, ha hibát követek el, midőn annak ezt az értelmet tulajdonítom. Azt kérdem, tisztelt Ház, lehető-e ily értelemben a domesztika behozatala a közigazgatás reformjára vonatkozó organikus, összhangzó intézmények egész láncolata nélkül, szóval a közigazgatás reformjának majdnem minden oldalról való felkarolása nélkül?

Vizsgáljuk meg mindenek előtt, hogy ahhoz, hogy a domesztika komolyan behozassák, a megyék területi kikerekítése és igazgatása elkerülhetlen szükség. Azt lehet elmulasztani a domesztika behozatalánál, de annál gyorsabban végre kell hajtani, mihelyt annak következményei komolyan nyilvánulnak. Ha egyszer meg lesz testesítve az az elv, hogy a megyék teendőiket önnön adójukból kötelesek fedezni: kikerülhetetlenné válik, hogy a megye által végzendő közigazgatási teendők körén belül elkülöníttessenek a lokális közigazgatási teendők az állami közigazgatási teendőktől. Mert azt kívánni, hogy mindkétféle teendőt a megyék a maguk költségén vigyék; hogy azok a költségek is, amelyek tisztán és minden körülmények közt állami közigazgatási teendők, amelyek tehát természetesen az egész állam terhei, ne az állami pénztárból, hanem a megyei adókból fedeztessenek, ez nemcsak igazságtalan, de némely megyékre elviselhetetlen volna, és gyakorlatban nem volna más, mint az adóemelésnek egy nem eléggé elrejtett és a különböző megyékben felette egyenlőtlen neme.

De itt sem lehetne megállapodni. Ha a teendők két nemének elkülönítése szabatosan megtörtént: mellőzhetetlen leendő a kormány befolyásának és felügyeleti jogkörének szabályozása, és pedig külön, a teendők mindkét körére nézve, mert felesleges bővebben fejtegetnem, hogy a kormánybefolyásnak szükségkép másnak kell lenni azokra a teendőkre, melyek a helyi közigazgatáshoz tartoznak, és másnak azokra nézve, melyeket a törvényhatóságok átruházott hatáskörben, de mint állami hatóságok teljesítenek.

E tekintetben tehát a felügyeleti jognak egész rendszerét kell megállapítani.

De ez mind nem elég, tisztelt Ház. Még akkor az lesz a kérdés, még pedig nagyon komoly, figyelmet érdemlő kérdés, vajjon a törvényhatóságoknak jelen szervezete nyújt-e elegendő biztosítékot, megadja-e a kellő formákat az ily, jelentőségében megnövekedett háztartás és hatáskör kellő kezelésére? A törvényhatósági élet súlypontja a budgetben lesz. Annak megállapítása, a foganatosítás ellenőrzése nem teszi-e az eddigi intézmények reformját szükségessé? Vajjon a meglévő intézmények és formák elegendők és alkalmazhatók-e? Mindezt meg kell vizsgálni. Lehet, hogy elégnek találhatnának; lehet, hogy elégtelenek; de azt állítom, tisztelt Ház, és ez sarkpontja a mi felfogásunknak, szemben a kormány felfogásával, hogy lehetetlen a közigazgatás reformjához nyúlni és annak egyes intézményeihez, anélkül hogy az organikus reformok egész sorozatának tiszta fogalmával a terelő ne bírjon. (Úgy van! balfelől.) Ezért sürgetjük mi a reformok rendszeres felkarolását; ezért mondjuk, —amiben talán a többség tagjai sem kételkednek — hogy a két Ígért reform leküzdhetlen erővel fogja a kormányt hajtani, ha sikeresen akar eljárni, a reformnak az egész vonalon való felkarolására. (Úgy van! balfelől.)

De talán, tisztelt Ház, itt a fejtegetésekben megállapodhatnám; mert azt gondolom, hogy elegendő világossá tettem azt a felfogásunkat, hogy a kormány törvényhozási politikájának főhibája felfogásának összefüggés nélküli rendszertelenségében áll. És ennek ellenében — úgy vélem — eléggé igazolva van az a felfogás, amit feliratunkban kifejtettünk.

A főrendiház reformja.

Érdemleges tartalmára nézve a kormány politikájának nem nyilatkozhatván, áttérek arra a másik nagy reformra, mely a trónbeszédben szintén meg van érintve, de amelynek jellemző vonásaira nézve a kormány szintoly feleslegesnek tartotta a bővebb nyilatkozatot, mint a többiekre. Értem a felsőház reformját. (Halljuk!)

Tisztelt Ház! Alig lesz ebben a Házban valaki, aki ne táplálja az a meggyőződést, hogy tényleg Magyarországon egy kamararendszer van, (Helyeslés balfelől.) bármi van is

beírva alkotmányunkba. Alig lesz e Házban, de az országban is valaki, aki el nem ismeri azt, hogy a felsőház mai szervezetében sem törvényhozási, sem ellenőrzési feladatainak meg nem felel. És ha már most hozzávesszük ehhez azt, hogy sehol Európában, még Angliában sem lehet tartós jövőt jósolni a tisztán hereditárius elemekből álló felsőháznak; hogy még Angolországban is, melynek születési arisztokráciája messze felülmúlja vagyonban, politikai súlyban, a közügyek terén kifejtett munkásságban minden más állam főiri osztályát — még ebben az országban is — az utolsó évtized nagy alakulása után komolyan fejtegetett és előkészített reform a hereditárius felsőháznak gyökeres átalakítása; ha e tekintetbe még hozzávesszük azt, hogy Magyarországon arra alig lesz véleménykülönbség, hogy a hivatalos elemnek az a beözönlése, mely a felsőháznak politikai ellenőrzési képességét annyira megcsökkenté, ha ugyan teljesen meg nem szüntette, egy reform által orvoslandó: úgy kételyt nem táplálhatunk azon szükség iránt, hogy a felsőházat két nagy lényeges alkotó elemében reformálni kell. A kormány Ígéri ezen reform behozatalát. De midőn alkotmányunk ily nagymérvű megváltoztatása van tervben: a kormány részéről a rendszabály szükségének általános és töprenkedő megemlítésén kívül, hogy ez nagy probléma és hogy efelett jó gondolkozni, (Derűtség balfelől.) semminemű felvilágosítást nem kapunk arra nézve, hogy minő körben, legalább minő lényeges alapokon akarja ezen reformot létesíteni.

Alkotmányunknak oly fontos reformja, mondhatom 1848 óta, 1867 óta nem készítették elő, mint a felsőháznak reformja. Hát azt gondolja a kormány, hogy a nemzetet, a nemzetnek politikai köreit ez a dolog oly kevéssé érdekli, hogy nem kötelessége e tekintetben, ha a kezdeményezést meg akarja ragadni, — pedig ez elől ki nem térhet — eszméit legalább lényeges alapvonásaiban közrebocsátani? Mert oly neme a kezdeményezésnek, mely az utolsó pillanatban áll elő, mely nem akarja a nemzeti közvéleménnyel együtt érlelni meg a reformot, nem a nyilvánosság felkarolása és felhasználása által: az ily eljárás mindenre alkalmas lehet, de nagy alkotmányos reformok létesítésére teljesen alkal-

matlan. (Úgy van! balfelől.) És gondolják meg azt, hogy nemcsak szorosán vett belügyeink teintetében, hanem a magyar és osztrák közös ügy elintézésére nézve is ezen felsőháznak reformja lényeges hatással lesz, mert egy harmadrészben a felsőház küldi a delegációba tagjait. Most képzeljék el csak azt, hogyha egy törvényhozási képességben, ellenőrzési képességben, lefelé való befolyásban és bizalomban erős felsőház támad, azzal egyszersmind a delegáció ellenőrzési és egyéb feladataira való alkalmatossága lényegesen emelkedni fog.

Felteszem, hogy a kormány maga fogja a kezdeményezést megragadni; felteszem, hogy midőn e reformot ígéri, tisztában van annak alapjai és terjedelme iránt. Mi képzelhető ok van tehát arra, hogy annak aggódó felemlítésén kívül arról semmi alkalommal nem nyilatkozik?

Az alkotmányokat, melyekhez a nemzetek ragaszkodnak; intézményeket, melyekben érdekeik és jogaik biztosítékait látják, nem homályban, nem rejtve fejlesztik és reformálják: a nyilvános megvitatás tűzpróbáját ki kell azon terveknek állani, mielőtt a törvényhozás határozná fölöttük. És alig van más mód az elhamarkodott, meg nem érlelt alkotás veszélyét kikerülni, mint felkeresni a tervezés stádiumában azt a nyilvánosságot, mely elől a kormány oly helytelenül elzárkózik.

A választások tisztasága.

De amily kárhóztatandó a kormány eljárása a felsőház reformjának előkészítésénél: oly kevéssé lehet helyeselni azt a közönyt, mellyel a választások tisztaságának, mindezekfelett szabadságának megóvása iránt viseltetik. Már e viták folyama alatt mindenki előtt feltűnhetett az ellenzék padjairól mindennap megújuló az a panasz, hogy a választások szabadsága, tehát a nemzet képviselőiténak, a nemzet akaratának megfelelő összealkotása a hivatalos befolyásoknak nagymérvű elterjedése által tetemesen veszélyeztetve van. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A miniszterelnök úr a felszólalásokat, pedig elég világosak voltak, teljesen félreértette. Már Irányi képviselő úr helye-

sen kiemelte azt, hogy nem a hivatalnokok szavazatára felebbvalóiktól gyakorolt befolyás főleg az, — bár az is törvényellenes, ez is visszaélés — mi a választások szabadságát veszélyezteti; hanem a hivatali hatalommal való visszaélés a képviselőjelöltek mellett, mely tűrhetetlen fokra emelkedett. Hivatkozott a miniszterelnök úr arra, hogy hiszen a beiratkozott hivatalnokok az összes választóknak 1%-át sem képezik és ezen 1% sem szavaz mind; egy része, — mint mondá — (Egy hang: Nagy része!) mondjuk hát, hogy nagy része, ami nem nagy bók a kormányra nézve, (Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.) az ellenzékre szavaz, és a miniszterelnök úr azt mondja, hogy hiszen ismerünk köztársaságot, ahol a hivatalnokoknak politikai véleményüknek követésében sokkal kevesebb szabadságot engednek, mint Magyarországon.

Nem erről van szó, tisztelt miniszterelnök úr; nem az a főbaj, hogy a hivatalnok így vagy úgy szavaz és hogy a hivatalnoki körben megkísértik így vagy amúgy a hivatalnokok szavazatát befolyásolni; bár ismétlem, ez is a legigazolatlanabb visszaélés. Hanem ami Magyarországon ma már tűrhetetlen fokra fejlődik, az abban áll, hogy midőn a választásokat kihirdetik, egyszerre megmozdul az egész ország, a főispánok feljönnek Budapestre és a közigazgatás legnagyobb része átalakul kortesapparátussá. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Egyszerre új tekintetek jönnek elő a tisztviselők szorgalmának, használhatóságának és érdemének méltánylásában; (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) nem keresik, ki a jó tisztviselő, ki viszi jól a közigazgatást. És sohasem láttam, hogy főispán állása amiatt lett volna veszélyeztetve, mert a kormányzata alatti megyében a közigazgatást nem tudta jól ellenőrizni. De igenis veszélyeztetve volt akkor, ha nem bírt elég számú kormánypárti képviselőt megválasztatni, (úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Ellenmondások a jobboldalon.) A választások kihirdetésének napján a megye közigazgatásának feje a kormány politikai ágensévé válik, és ameddig hivatali hatalma, társadalmi összeköttetése és a hivatali hatalommal osztogatható előny vagy gyakorolható elnézés terjed, addig terjed a kormánypárt érdekében

titkon és nyíltan (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nyíltan!) kifejtett működése.

Igenis, fenyegetés, erőszak minden fék nélkül alkalmaztatnak, és úgy látszik, az a meggyőződés szilárdul meg, hogy a hivatali hatalom a pártüzelemnek jogos fegyvere. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ezek tagadhatatlan nagy visszaélések; (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) és abban téved Irányi Dániel tisztelt képviselőtársam, midőn azt hiszi, hogy ha a múlt alkalommal elejtett és nem tárgyalt kúriai bírásokról szóló javaslat törvényé válik vala, akkor ezen visszaélések, ha nem is szűntek volna meg, de legalább a minimumra szálltak volna le. Téved pedig azért, mert ha megvizsgálják a törvényjavaslatot, úgy amint azt a tisztelt igazságügyminiszter úr ritka nyugalmaival és placziditással kétszer benyújtotta, úgy találjuk, hogy az mindenről szól, de a hivatalos visszaélések fékezéséről igen ékesen és igen világosan hallgat. (Derűtség balfelől.)

Én magam is ezen tényekkel kapcsolatban szomorúan tapasztalom, hogy én, ki ezen Ház igazolási jogának alkotmányi szempontokból mindig barátja voltam, azon laza gyakorlat folytán, mely a bíráló-bizottságokba beharapózott, mindinkább kevés reményt táplálok arra nézve, hogy, amire nagy súlyt fektettem, a Ház bírásokról való joga fenntartható legyen.

Abban nagyon téved Berzeviczy képviselő úr, hogy azok a panaszok, melyek a bíráló-bizottságok eljárása ellen felhozatnak, nem lojálisak és illetlenek. Ellenkezőleg, a bizottságok ítéletei felforgathatlanok, azoknak formai érvényéhez nyúlni nem szabad; de ami felett a parlamentnek legfélékenyebb gonddal kell örködni, az az, hogy azon korlátlanul rájuk ruházott hatalma a parlamentnek a bizottságok által miként kezeltetik; mert különben minden visszaélésre a lojalitás és Hiedelem nevében pokróczot kellene vetni. (Tetszés balfelől.) És ilyen körülmények közt ezen Ház ellenőrző és törvényhozó képességének emelésére elkerülhetetlen reformnak tartom azt, hogy a hivatalos befolyással való visszaélés a lehetőleg gátoltassék és annak törvényes korlátái megvonassanak.

A tisztelt miniszterelnök úr igen könnyedén bánik ezzel a dologgal, olyan könnyedén, mint a korrupció kérdésével. Azt mondja a korrupcióról is: ne emlegessük azt, nézzük meg, hiszen másutt is van, és ha van másutt, nyugodjunk meg benne. (Derűtség balfelől.)

A kényelmes megnyugvás ezen politikáját el nem fogadhatjuk, s ha tudjuk is, hogy az teljesen ki nem irtható, legalább jól meghozott törvényhozási rendszabályokkal és mindenekelőtt ezen rendszabályok jó kezelésével a lehető legkisebb mértékre szorítandó.

Arra hivatkozik a tisztelt miniszterelnök úr, hogy némely köztársaságban kevesebb szabadságot engednek a hivatalnoknak. Én értem, mire céloz a tisztelt miniszterelnök úr. Céloz Franciaországra. De én az okoskodás nemét nem fogadom el. Mert ha minden politikai visszaélés igazolható azzal, hogy másutt ebben a nemből még nagyobb visszaélés van, akkor nem látom át, minő visszaélés meggátlására lehetne okot méríteni a fennálló állapotok súlyedéséből. (Helyeslés balfelől.) Különbözik a tényre is tévesen méltóztatik a tisztelt miniszterelnök úr hivatkozni; mert Franciaországban nem az a panasz, mintha a hivatalnoknak ide- vagy oda-szavazása befolyásoltatnék; hiszen ott titkos szavazás van, tehát ha az illető komolyan akarja, el is titkolhatja, kire szavazott. Hanem ott is a főpanasz, minek hasonmása történik Magyarországon, hogy midőn választások vannak, előáll egy mouvement préfectoral, leteszik a préfektét, helyettesítik olyanokkal, kik jó választási ágensei lesznek a kormánynak, amihez hasonló, ámbar elismerem, nem oly mérvben, egyszer-másszor Magyarországon is tapasztaltunk. (Ellenmondás jobbfelől.) Vájjon helyes-e a választási visszaélésekkel ilyen módon bánni el? Nem mutatja-e Franciaország példája, hogy ott, hol a nemzet akaratának törvényes nyilvánulását ily módokon fojtják el, ott a nemzet nem mond le akaratának érvényesítéséről, hanem megbarátkozik akaratának törvénytelen érvényesítésével, s azok, akik a választások szabadságát fojtják el, a legsajnosabb válságok, a forradalmak magvait hintik el.

Ezért elvárjuk a kormánytól, melynek elnöke a választások szabadságának tiszteletben tartásával annyiszor fennen

dicsekedett, hogy hozzá fog járulni a maga részéről, hogy a hivatali befolyással való visszaélések minél hatályosabb rendszabályokkal megfékeztessenek. (Helyeslés balfelől.)

Nemzetiségi politika.

Ezzel kapcsolatban meg kell említenem azt a politikát, amelyet a minisztérium, különösen a miniszterelnök úr a nemzetiségek irányában követ. (Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt Ház! Mi többször voltunk ebben a Házban tanúi panaszoknak a nemzetiségek részéről, amelyek megjelölték azt az utat és módot, amint ők Magyarország átalakítását egy általuk óhajtott irányban kívánják. Jelesen a nemzetiségi törvénynek megváltoztatása és a nemzetiségek nyelvének sokkal szélesebb körben való jogosultsága a kívánságuk. Ez az út, tisztelt Ház, nem hiszem, hogy ezen Ház bármely pártjánál a legkevesebb mértékben is számíthat támogatásra. (Helyeslés balfelől.)

Azt is meg kell mondani, hogy a miniszterelnök úr ismételt nyilatkozata, midőn azt említi, hogy a magyar államellenes fondorlatokat, amint mutatkoznak, le fogja küzdeni, ha lehet szép módon, ha nem lehet, minden módon, vagyis minden törvényes módon, — nem akarom elmagyarázni — a Ház minden oldaláról helyeslésre talált. De, tisztelt Ház, ez a problémának nem megoldása. Az a politika, amely ebben jelentkezik, kiegészítésre vár. Én részemről nem ismerek hatályosabb módot a magyar állam ellen mesterségesen szított vagy múltból öröklött ellenszenvnek leküzdésére, mint éppen azt, ha a jó, igazságos és a mindenfelé tiszta kormányzás jótéteményei biztosítanak azon vidékek lakóinak, ahol talán öröklött, talán szított ellenszenv vagy hidegség uralkodik a magyar állam iránt. (Igaz! balfelől.)

A magyar állam hivatalnokainak azokon a területeken más és magasabb feladatuk van, mint a többi területeken. A köznép az államot hivatalnokaiból, hivatali cselekményeiből, az adminisztrációnak ezer meg ezer ápoló és parancsoló intézkedéseiből ismeri, és amilyenek tapasztalja az államot tisztviselőiben és a tisztviselők cselekményeiben: oly ragasz-

kodással és érzelemmel viseltetik az így felismert állam iránt. (Úgy van! balfelől.) Ezért uram, amik Szörény megyében történtek, azok mutatják azt, hogy a kormány feladatát éppen ezen legfontosabb oldalról elhanyagolta vagy méltó figyelemmel nem kísérte, különben azok a visszaélések és bajok oly hosszan nem tartottak volna és oly fokig nem fejlődhetek volna. (Úgy van! balfelől.)

A hadsereg és az alkotmány.

De, tisztelt Ház, van még egy pont, amelyre nézve nyilatkoznom kell, és ez a hadsereg ügye, (Halljuk! Halljuk!) amelyet mind a három felirat érint és amely itt különféle nyilatkozatoknak szolgált tárgyául. (Halljuk! Halljuk!)

Részemről, tisztelt Ház, véleményemet helyesen kifejezve látom azon felirati javaslat szövegében, melyet tisztelt barátom benyújtott s amely azt mondja, hogy az újabban felmerült események elkerülhetetlenné teszik az oly intézkedéseket, hogy az alkotmánynak tisztelete a hadsereg körében is biztosíttassék. Midőn a tisztelt miniszterelnök úr nyilatkozatát hallottam, amelyre nézve máig is megfejtethetlen, érthetetlen előttem, miért lett az kettészakítva és miért nem adatott elő teljesen a vita elején, amivel talán sok keserű szónak elejét vehette volna; (Úgy van! balfelől.) midőn, mondom, a tisztelt miniszterelnök úr nyilatkozatát hallottam, — és a világosság kedvéért rekapitulálom s ha helytelenül teszem, azt hiszem, a tisztelt miniszterelnök úr ki fog engem igazítani — midőn azt hallom, hogy a kormány, még pedig nemcsak a kormány, de a közös hadügyminiszter is, a miniszterelnök ajkán által szólván, mert szólt az ő kérésére és felszólíttására . . .

Tisza Kálmán miniszterelnök: Felkérésére!

... tehát felkérésére — törekvésének és politikája célpontjának tekinti azt, hogy a hadsereg körében megszilárduljon az a meggyőződés, hogy a király és alkotmány iránti törhetlen hűség ugyanaz; hogy ennél fogva az alkotmányos intézményeket épügy kell tisztelni, mint tisztelni kell a királyi hatalmat, mely csak az alkotmány erejénél fogva áll fenn;

midőn a tisztelt miniszterelnök úr kijelentette azt, hogy abban az ismeretes összeütközési ügyben, gondolom, Lendl százados megbüntettetett akkori magaviseletéért, és midőn a miniszterelnök úr kijelentette, hogy a magyar kormány kész úgy kormányzati, mint törvényhozási intézkedéseket tenni, de kész a közös kormány is, hogy az összhang, az alkotmányos együttérzés a hadsereg és polgárok közt biztosítsa: akkor tisztelt Ház, — és ki fog igazítani a tisztelt miniszter úr, ha ezen feltételezésekben tévedek — nekem arra csak egy nyilatkozni valóm van, és ez az, hogy szorgosan fogunk vigyázni és örködni afelett, hogy ezen jelszavaknak, ezen helyesen kimondott elveknek, helyesen formulázott törekvéseknek a tények aztán valóban meg is feleljenek. (Helyeslés balfelől.)

Ezek azok, tisztelt Ház, melyeket én e felirati javaslatához és ebben a keretben fel akartam hozni. Miután azonban tisztelt barátaim a függetlenségi párton is megemlékeztek rólunk, már csak viszonzásul is és kapcsolatban ezekkel, én is megemlékezem éppen a hadsereg ügyére vonatkozó, a mi feliratunkkal kapcsolatban tett nyilatkozatukról.

Azt mondta egyik képviselő úr, hogy nem elegendő és nem hatályos az alkotmány tiszteletének biztosítására az, amit mi feliratunkban sürgetünk.

És itt engedjék meg, hogy figyelmüket egész egyszerűen felhívjam egy körülményre, amelyért nekünk szemrehányást tesznek. A hadsereg kettéválasztása igazolható minden más okkal, igazolható minden más politikával, — annak bírálatába én most bocsátkozni nem akarok — de nem igazolható azzal, hogy a kettéválasztás által az ilyenmű kollízió lehetősége polgárok és hadsereg közt ki van zárva és meg van gyógyítva.

Én emlékeztetem tisztelt képviselőtársamat minden monarchia történetére, mely állandó hadsereggel bír. Minden monarchia történetének nem egy időpontja volt, midőn azon forradalmi, azon alkotmányellenes, azon felforgató tant hirdették, hogy a hadsereget csak a fejedelem iránti eskü köti és az ország és annak intézményei, alkotmánya irányában a hadseregnek kötelességei nincsenek. Minden

monarchiában előállott ez az eset, daczára annak, hogy azok hadserege nem közös, nem két állam nemzetéből összetett hadsereg, hanem az önök felfogása értelmében, nemzeti hadsereg vala. És e bajnak orvoslása nem állott egyébben, mint abban, hogy a legfőbb kormányzat, a polgári és katonai kormányzat és az összes törvényhozás mindinkább terjesztették példaadás, intézkedés által azt a szellemet a hadseregben, mely a hadsereget az alkotmányos intézményekkel nemcsak kibékítette, de mely megteremtette benne azt az érzelmet, hogy c maga is alkotmányos intézmény és csak az alkotmány keretén belül létezhet. (Igaz! Úgy van! a bal- és a jobboldalon.)

Az ellenzék feladata.

Mielőtt befejezném beszédemet, még arra az ellenvetésre kell megfelelnem, melyet a mi feliratunk ellen felhozott — gondolom — az előttem szólott képviselő úr és mely abban áll, hogy ő megvizsgálván a két feliratot, a többségét és a közjogi alapon álló ellenzékét, azokban lényeges eltéréseket nem lát. Erre nézve engedje meg a tisztelt Ház, kifejeznem, hogy nem részleteket fejtegetve, hanem a felfogás lényegét tekintve, attól a felirattól, mely a trónbeszédben lefektetett felfogását a politikai helyzetnek, mely e trónbeszédből kivilágló általános politikai irányát a kormánynak feltétlenül helyesli, a mi feliratunk egész terjedelmében, minden ízében annak az indokolását foglalja magában, hogy mi az évről-évre való élés politikája helyébe egy, körvonalaiiban, elveiben határozottan összefüggő politikát akarunk helyezni. Ha ez nem lényeges, nem elvi különbség, akkor én nem látom ellentétet lehetőségét egy politikai alapon álló pártnál sem. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

És az is tévedés az előttem szólott képviselő úr részéről, mintha mi azt a határozatlanságot, mely a trónbeszédben a felkarolandó reformokra nézve nyilvánul, feliratunkban pártolni akartuk volna.

Ali igenis önirányunk tekintetében, amennyiben ez az ellenzékét illeti és amennyiben ez az ellenzéknek kötelessége, a kellő határozottsággal nyilatkozunk; de azt határozottan ki kell emelnem, hogy erre nézve mások a kormány és kor-

mánypártnak és mások az ellenzéknek kötelességei. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) A kormánnyal, mely tényleg vezeti a nemzetet, melynek rendelkezésre áll minden, a minnek ismerete és felhasználása mellett egyedül lehetséges a feladatok megoldására rendszabályokat tervezni: nem szabad párhuzamba helyezni e kötelességek tekintetében az ellenzékét, melynek főkötelessége mindig az ellenőrzés marad. Amannak kell véleményének lenni minden kérdésről, kell tervének lenni az ország minden szükségeinek lehető kielégítésére; (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) de a szerepeknek legfontosabb összecszerélése lenne az, hogyha önk azt a kötelességet akarnák a kisebbségre róni, amely egyedül és kizárólag a kormányt terheli és a kormány birtokával válthatatlanul van összeforva. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mi nem a kormánypolitika hiányait akartuk pótolni, mi önnön felfogásunkat, önnön politikai irányunkat fejtettük ki addig a vonalig, sőt azon túl is, ameddig az az ellenzéknek kötelessége. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És midőn a tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy amit a közigazgatásra nézve mondtunk, azt elmondhattuk, anélkül hogy abban valami határozott foglaltatnék, akkor, uraim, elég lesz azokat a szavakat egyszerűen elolvasnom, hogy a tisztelt képviselőház meggyőződjék, hogy ebben a tisztelt képviselő úr teljesen téved. Mi a közigazgatás reformjának körvonalait és főbb irányait abban jelöltük meg, hogy a végrehajtás hatályos keresztülvitelére nélkülözhetetlen biztosítékok megalkottassanak, hogy elkülöníthetők a törvényhatósági hatáskörben ami a lokális hatáskörhöz tartozik, attól a hatáskörtől, amit a törvényhatóság átruházott hatáskörében, mint állami közigazgatási teendőt teljesít.

Hegedűs Sándor: Tessék csak olvasni!

És ha azt akarja Hegedűs Sándor tisztelt képviselőtársam, hogy én olvassam, kénytelen vagyok kérni, hogy tegye meg maga a fáradságot. (Derűtség.) Ki van emelve feliratunkban a törvényhatóságoknak az így körülírt hatáskörben nagyobb önállósága, a kormány be-

folyásának, felügyeletének szabályozása, az ellenőrzés formái és szerveinek megállapítása. Mindez, uraim, nem teljes, nem is közigazgatási programra, de mi nem is tartozunk azt nyújtani, nem is volt szándékunkban; de bőven elegendő ez arra, ha azt eddigi beszédeinkből nem ismernék, aminthogy jól ismerik, mondom, bőven elegendő arra, hogy irányunk lényeges jellemvonása felől tájékozást nyújtson, és ez sokkal több, mint aminek meghatározására az ellenzék, mint kisebbség, köteles; ez sokkal több, mint amennyit a kormány, akinek pedig kötelessége kezdeményezni, valaha mondott. (Helyeslés a baloldalon.) Minden kormány irányában, amely azokon a padokon helyet foglal, álljon az belőlünk vagy másokból, teljesen jogosítva lesznek önök ugyanazon követelésekkel fellépni, melyeket mi most a kormányhoz intézünk. De ne cseréljük össze a kötelességeket; mi bővesen eleget teszünk annak, ami az ellenzék kötelessége: tegyenek önök annak eleget, ami a kormányé.

Befejezés.

Tisztelt Ház, bevégzem beszédemet. Én megengedem, hogy az a politikai irány, melynek jellemvonását vázoltam, nem fogja tönkretenni a nemzetet; sokkal inkább bízom nemzetem életerejében, hogysen elhinném, hogy a tervtelenségnek és a rossz kormányzásnak néhány éve léteieit gyökerében megtámadná. De arról meg vagyok győződve, hogy azoknak a békeéveknek, amelyek felhasználására a trónbeszéd nekünk kilátást nyújt, tervtelen kísérletekre való el vesztegetése: nagy politikai hiba, mely nemzetünk gazdasági és kulturái haladásának, ezer meg ezer magánérdeknek, a magyar állam fejlődésének nehezen pótolható megosztásával jár.

Azért tartottuk kötelességünknek feliratunkban a nemzetet és a trónt mindenekelőtt arra figyelmeztetni, hogy sikeres és üdvös munkálkodás ezen az úton nem remélhető. De e politikának kíséretében még egy más, az eddigiek-nél nagyobb veszély képe merül föl. És ez abban áll, hogy oly országban, melynek különféle társadalmi körei gazdasági válságban szenvednek; hol minden tényező és érdek a

törvényhozás felé fordul és annak hatalmától várja az orvoslást és gyakran oly kívánságokat formálnak a törvényhozással szemben, melyeket kielégíteni semminemű törvényhozásnak nem lehet: az ily országban kétszeresen veszélyes az, ha a törvényhozás és kormány azt az enyhítést, azt az ápolást sem teszi meg, amit rendszabályával kétségtelenül eszközölhet.

A törvényhozásnak a tervtelenség és kapkodás folytán meddő működése könnyen elterjeszti és megszilárdítja a nemzetben azt a meggyőződést, hogy az állam jelen rendezésének alapformái nem elegendők és nem alkalmasak arra, hogy az ország érdekei azok segítségével és azok körein belül megóvhatok legyenek, (Helyeslés a baloldalon.) és ez a meggyőződés azután egy nagy alkotmányválsággá fogja bonyolítani országunk összes bajait és belállapotait. És azon sok szenvedésnek, az érdekek azon sok sérelmének, Magyarország kultúrái és anyagi fejlődése azon hátramaradásának, melyet ez a bonyolódás előidéz, szellemi szerzői, uraim, jó részben azok a kormányférfiak lesznek, kik, midőn idő és midőn alkalom volt, a reájuk bízott hatalmat nem tudták a nemzet érdekeinek és kötelességüknek megfelelőleg gyakorolni.

Ezért, uraim, én a tisztelt barátom, gróf Apponyi Albert által beadott felirati javaslatához járulok. (Hosszantartó élénk helyeslés a baloldalon.)

A KÜLÖN VÁMTERÜLET ÉS A MÉRSÉKELT ELLENZÉK.

A költségvetés általános tárgyalása folyamán 1882 január 21-én Helfy Ignác, a mérsékelt ellenzék politikájával foglalkozva, azt mondta, hogy: Kezd már tünedezni az a nagy különbség, mely eddig a függetlenségi párt és a mérsékelt ellenzék közt fennállott, mert a függetlenségi párt programjának két fő pontja közül, mely az önálló magyar hadseregben és az önálló vámterületben áll, a mérsékelt ellenzék az önálló vámterületet már elfogadta.

Helfynek előbb Bánhidy Béla báró, később Apponyi Albert gróf válaszolt. Helfy erre Szilágyi Dezsőt említette, akit szerinte legutóbb a külön vámterület alapján választottak meg.

Helfy Köszönettel tartozom a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy személyes kérdésben egy rövid nyilatkozatra nekem a szót átengedte.

Elöttem szólott tisztelt képviselőtársam nyilatkozatában kettővel lepett meg. Egyik az, hogy kijelentette, hogy én az ő képviselője vagyok a Józsefvárosban, bár mindent elkövetett arra, hogy meg ne válasszanak. (Derűtség. Helyeslés.) Ő maga volt elnöke annak pártnak, mely párt, a függetlenségi párt, ellenem jelöltet állított fel, amiért azonban én neki sem akkor, sem most szemrehányást egyáltalában nem tettem.

A másik, amivel meglepett az előttem szólott, abban áll, hogy azt mondta, hogy én a Józsefvárosban a külön vámterület elfogadásának alapján lettem megválasztva. (Felkiáltások: Igaz!) Mielőtt azt méltóztatnék mondani, — nem tudom, ki volt — hogy »Igaz!«, méltóztassék azzal a kis kötelességérzettel bírni, hogy mielőtt politikai emberről tényeket méltóztatnék felhozni, amik nyíltan történtek, győződjék meg a nyilvános tények valóságáról, mert különben, aki ily határozottan ismételve hamisat állít, örökre elveszti jogát, hogy többször szavainak hitel adassék. Figyelmeztetem tehát tisztelt képviselőtársamat, hogy talán legközelebbi beszédemben — mert remélem, hogy e vitában felszólalhatok — fel fogom olvasni azt a részét választási beszédemnek, ami erre vonatkozik. De hogy azt jól tudom ma is, mit mondtam, mert mondhatom, régi meggyőződésemmel — mindjárt megítélheti, mert tartalmát most röviden ismétlem.

Én kimondottam azt, hogy a közös vámterületnek formáját nem tartom én és nem tartotta az 1867: XII. tcz. sem egyébnek, mint az ország gazdasági viszonya rendezése egyik formájának a monarchia másik államával szemben. És kimondottam azt is, hogy én részemről az 1867. évi XII. tcz.-ben lefektetett elvnek és politikának vagyok barátja. Az a politika és az az elv, mi ott világosan kimondva van, az, hogy alternative van odaállítva a megoldás. Nem mi állítjuk fel az alternatív megoldást, felállítja az az alaptörvény, mely visszaadta Magyarországnak nyugalma és fejlődésének lehetőségét. Az alternatívát az alaptörvény állító

tóttá fel és ami azon alapnak hitelét, ami a nemzetnek abban vetett bizalmát megrendítette, az az, hogy azon az alapon követtetett olyan politika, mely megrendítette a nemzet hitét abban, hogy az alternatívának ama törvényben megírott egyik része, a nemzetnek a külön vámterülethez való joga csakugyan komoly, ünnepélyes joga a nemzetnek. És én, mint választási beszédemben is nyíltan kimondtam, a Deák-párt politikai tradícióihoz és irányához fogok ragaszkodni, de fogok teljes mértékben; nyíltan kimondtam, hogy elsősorban, törekszem a gazdasági közösségre, de ennek van egy nagy feltétele: hogy ezen nemzetnek alaptörvényeinkben megírt politikai önállósága ne csak megmaradjon, de gazdasági feltételeiben istápolva is legyen. (Nagy zaj. Nyugtalanság a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!) Sem akkor nem kerestem, uraim, (Halljuk! Halljuk!) azok helyeslését, akik ezen Deák-párt elveit, tradícióit és politikáját sem kezdetben, sem akkor helyesnek nem tartották, sem most nem keresem. Egyszermind kimondottam azt is, hogy én a Deák-párti politika alapjának és vezérelvének tartom, hogy az első része az alternatívának, amire elsősorban kell törekedni, komoly csak akkor lehet, ha az alternatíva másik részének megvalósítása, mint komoly eszköz, Magyarország kezében van. Kijelentettem azt is, hogy én nem értem azokat, akik perhorreszkálják azt, hogy én törekedni fogok elsősorban arra, hogy a Deák-párti politika tradíciói szerint a közös vámterület létrejöjjön, ha pedig nem megy, jóeleve előkészülni akarok arra, hogy mintsem ezen ország gazdasági gyengeségében alásülyedjen, hozzányúljunk a törvénykönyvünkben ünnepélyesen biztosított alternatívában lévő másik jogunkhoz: a külön vámterület megvalósításához. (Nagy zaj. Nyugtalanság és felkiáltások a szélsőbalon: Ez ugyanaz!)

Verhovay Gyula: Hát ez mi! (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)

Én ugyan sohasem kerestem e tekintetben Verhovay képviselő úr tetszését. (Helyeslés a bal- és a jobboldalon.) Aki ezt a nyilatkozatomat akkor hallotta, amely nyilatkozat különben ezer meg ezer példányban ki van nyomva: az nem következtethette belőle azt, amit Helfy Ignác képviselő-

társam mondott: hogy én a külön vámterületet mint czélt, mint a gazdasági rendezésnek egyetlen formáját fogadtam el és azon az alapon lettem megválasztva. Mert azon az alapon választattam meg, amelyhez, amióta e terembe léptem, mindig hű maradtam: a hamisítatlan és őszinte Deák-párti politika, a Deák-párt által alkotott törvény alapján. (Élénk helyeslés balfelől.)*)

DELEGÁCIÓ.

A közösügyi bizottságok az országgyűlés második ülészakájában 1881 október 27-én ültek össze Bécsben.

A magyar delegáció elnöke Haynald Lajos kalocsai bíboros-érsek volt.

A delegációk üléselésének első napjaiban tett látogatást a bécsi udvarnál Victor Emanuel olasz király és Margarita királyné.

A külügyi albizottságban, melynek Szilágyi Dezső ezúttal is tagja volt, Kármán Lajosnak az olasz királyi pár látogatásával kapcsolatos kérdésére Kállay Béni külügyi osztályfőnök Olaszországot érintő nyilatkozattal válaszolt, mely nem volt a nyilvánosságnak szánva és tévedésből került az újságokba, még pedig olyan módon, hogy a nyilatkozat Olaszország irányában sérelmesnek látszott.

A sérelem jóvátétele végett Kállay osztályfőnök és Andrássy Gyula gróf a delegációnak november 8-án evégből tartott külön ülésében nyilatkozatot tettek.

*

A külügyi albizottság november 5-én és 6-án tartott ülést, Zichy Ferencz gróf elnöklete alatt.

Szilágyi

Dezső Egész külpolitikánk sarkpontját Németországhoz való viszonyunkban látja. Nem szenvedett-e változást e viszony a danzigi találkozás által?

*) Szilágyi Dezsőnek választói programbeszéde, melyről itt szó van, e kötet 179—196. lapjain található.

Kállay Béni osztályfőnök: Németország magatartásában a danzigi találkozás óta a legcsekélyebb változás sem konstatálható.

(1881 szeptember 9-én a Bismarck hercegtől kísért német császár és az orosz czár Danzigban találkoztak. A politikai világ ebben Oroszország részéről a német birodalomhoz való közeledést látott.)

Szilágyi A vörös könyvből azt a meggyőződést szerezte magáé-Dezső nak, hogy az az intimitás, melyről a külügyminisztérium képviselője szól, Keleten is érvényesült, még pedig sokszor oly alakban, hogy Németország a mi érdekeink mellett sikra szállott még akkor is, ha azok Oroszország politikájával ellenkeztek. Nem történt-e ebben a tekintetben változás, mióta Oroszország és Németország közt ismét közeledés vehető észre?

Kállay osztályfőnök: Az intimitás köztünk és Németország közt nem szorítkozik a Keletre, hanem érvényesül mindenütt, ahol az érdekek nincsenek ellentétben. A kérdés meg is fordítható olyképen, vájjon nem fog-e e közeledés Német- és Oroszország közt odavezetni, hogy egynémely nehézséget meg fog szüntetni, melyet éppen Keleten az orosz befolyás nekünk készített?

Szilágyi örvendetes tudomásul veszi a külügyminisztérium ké-Dezső viselőjének nyilatkozatait. De a hadügyi budget olyan, melyben ez a megnyugtató állapot egyáltalában nem tükröződik. A hallottak után nevezetesen meglepőnek találja azokat az erődítési munkákat, melyek olaszországi határunkon készülnek és tetemes összegeket vesznek igénybe.

*

A külügyi költségvetést a magyar delegáció 1881 november 14-én tárgyalta és minden hozzászólás nélkül elfogadta.

*

Ugyanazon ülésben a pénzügyminisztérium költségvetésének tárgyalásánál vita támadt azon kérdés körül, hogy mivel a várható vámjövedelemből nem fedezhető a fogyasztási adók visszatérítésére szükségelt összeg, a delegáció hatáskörébe tartozik-e az esetleges hiány megállapítása.

A pénzügyi albizottság nevében Harkányi Frigyes előadó a hiány megszavazását ajánlotta.

Fáik Miksa ezzel szemben annak kimondását indítványozta, hogy az országos bizottság, midőn a vámbevételi előirányzatot 29,605.852 forinttal, de egyszersmind az adóvisszatérítési előirányzatot is ugyanezen összegben elfogadja, nem tartja helyesnek, hogy 1882-re vámbevétel címén bármely összeg vonassék le a megszavazott közösügyi költségekből, vagy hogy netaláni adó visszatérítési hiány megszavazása és mikénti fedezése iránt az országos bizottság intézkedjék; hanem azt határozza, hogy az 1882-re megszavazott közösügyi költségek minden levonás nélkül az 1878: XIX. tcz. 1. §-ában megállapított hozzájárulási arány szerint fedeztessenek.

Utána 1881 november 14-ikén Szilágyi Dezső szólalt fel

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! A felolvasott határozati DEZSŐ javaslatot elfogadom, amennyiben tudniillik annak konklúziója abban áll, hogy ezen tisztelt országos bizottság az adóvisszatérítés által a vám jövedékben okozott hiány fedezéséről ne intézkedjék.

De fel kell szólalnom először amiatt, mert az indoklásba, nézetem szerint, egy hibás kifejezés csúszott be; másodsor azért, hogy kifejtsem az okot, mely reám nézve döntő, hogy e határozati javaslatot elfogadjam.

A hibás kifejezés az indítvány indoklásában, melyet én, megvallom, inkább szerettem volna az indítványozó úrtól szóval előadva, mintsem írásba foglalva hallani, nehogy az bizottsági indokolásul tekintessék — a hibás kifejezés abban áll, hogy ott az van mondva, hogy ha a visszatérítés folytán hiány mutatkozik, azaz, ha a visszatérítés az egész vámjövedelmet fölemésztí s még hiány is pótlandó, arról a két állam kormányainak kell a fennálló törvények és alkotmány szerint intézkedniök.

Az én meggyőződésem szerint a tisztelt országos bizottság nem illetékes ezen hiány pótlásáról intézkedni, úgy amint ezen értelmezés szerint látszik; ez a tisztelt országos bizottságnak hatáskörébe nem tartozik. Én sajnálom, hogy ez egyenesen és világosan ki nincs fejezve az indokolásban. Az intézkedésnek módja a fennálló alkotmány és törvények szerint pedig az, hogy nem a két állam kormányai, hanem a két államnak törvényhozása kell hogy ezen költségekről intézkedjék.

Igaz ugyan, hogy úgy lehetne ezt magyarázni, hogy a kormányok a fennálló alkotmány és törvények értelmében intézkednek; de akkor minek az a kacskaringós kifejezés, miért nem mondja egyszerűen: a két állam törvényhozása van hivatva intézkedni? Én sokkal helyesebbnek tartanám azt az értelmet tulajdonítani az indokolásnak; de akkor is az egyenes és a határozottabb kifejezést én mindig helyesebbnek tartom. Annak világos kifejezésével tehát, hogy az országos bizottság a visszatérítés által okozott hiány fedezésére nem illetékes, elfogadom a határozati javaslatot.

Szlávy közös pénzügyminiszter: Noha nem osztozom azon aggodalmakban, melyeket Fáik az alkotmányosság szempontjából a delegáció hatásköre iránt táplál, mindamellett hozzájárulok az indítványhoz. A delegációk eddigelé minden költségvetésbe fölvtették a közös vámjövédelmet mint bevételt s az adóvisszatérítést mint kiadást. Hogy most a visszatérítések összege nagyobb: ily esetre a törvény nem intézkedik. De mivel ki van mondva, hogy a vámjövédlem bevételéből levonandó az adóvisszatérítés, ebből az következik, hogy ha e visszatérítés összege nagyobb mint a vámjövédlem, a levonásnak mégis meg kell történni s ezen összeg mégis beállítandó a közös költségelőirányzatba. De minthogy a dolog lényegére nézve különbséget nem látok, elfogadom Fáik indítványát.

Szilágyi Mivel a dolog lényegére nézve, azaz a határozati javaslat Dezső elfogadására nézve a kormány közt és a tisztelt bizottságnak úgy hiszem összes tagjai közt nincsen különbség, én a dolog érdekéhez többé nem szólok, de csak a tisztelt közös pénzügyminiszter úr előadására kívánok megjegyzést tenni.

Nézetem szerint ugyanis téves az a felfogás, melynek úgy látszik a tisztelt pénzügyminiszter úr is támogatója, mintha azért mert a vámszövetség által közös vámterület állapított meg, maga a vámügy is közössé tétetett volna. Ellenkezőleg, a vámszövetség világos megállapítása szerint, nevezetesen úgy az 1867. évi XIV., mint az 1878. évi XIX. törvénycikk szerint a vámügy a monarchia két államának nem közös ügye, hanem az említett törvénycikkeken semmi egyéb nincs megállapítva, mint egyszerűen az, hogy arra az időre, melyre a vámszövetség tart, a vám jövedelem a közös költségek fedezésére fordítatik. Tehát nem a vámügy tétetett tíz évre közössé, hanem a vámjövedelem fölöslege rendeltetett a közös költségek fedezésére, ami pedig nézetem szerint mind közjogi tekintetben, mind a következményekre nézve lényeges különbséget tesz.

Szlávy: . . . Azt akartam mondani, hogy a vámközösség idejére a vám jövedelem és az adórestituczió közösöknek mondatnak ki, csakhogy különböző kulcsok szerint számíttatnak.

Haynald elnök: Az országos bizottság mellözi a pénzügyi albizottság indítványát és azt határozza, hogy az 1882. évre megszavazott közösügyi költségek minden levonás nélkül az 1878. évi XIX. tcz. 1. §-ában megállapított hozzájárulási arány szerint fedeztessenek.

*

A magyar delegáció 1881 november 15-iki ülésében tárgyalta a hadügyi költségvetést.

Előadó volt Baross Gábor.

Szilágyi Dezső ugyanezen napon mondott beszédet, minek utána Pulszky Ágost, Szécsen Antal gróf, Tisza Lajos, Szlávy közös pénzügyminiszter, Csemátony (a lefegyverezést hozva szóba) és Jókai vettek részt a vitában.

Szilágyi Ami a Csemátony Lajos tisztelt tagtársunk által meg-Dezső pendített eszmét illeti, azt gondolom, hogy ez a jelen költségvetés megbírálásánál nem lehet irányadó. Különben ő sem kívánja, hogy a jelen költségvetés megítélésénél oly mértéket alkalmazzunk, mely csak akkor lesz helyén, ha be-

következik az az állapot, amelynek előidézésére ő a közös kormány figyelmét fölhívta. Meg kell azonban jegyezni, hogy én, ellentétben Jókai tagtársunkkal, e dolgot oly pusztán platónikusnak nem tekinthetem, mert van egy nagy tényező, mely utóvégre is az eszme valószínűsítésére fog kényszeríteni, és ez a tényező, melyre Csernátony tagtársunk is célozott: a pénzügyi kalamitás.

De ha nem is ezen mérték szerint akarjuk mi a szőnyegen levő hadügyi költségvetést megítélni, s ha nem is akarjuk a bekövetkezendő s óhajtható állapot kívánalmához mérni a megszavazandó összeget: egyet mégis teljes joggal megkívánhatunk a közös kormánytól, és ezt az egyet Pulszky Ágost tagtársunk helyesen formulázta. Ez abban áll, hogy azon törvények alapján és keretében, melyeken a monarchia védereje nyugszik, a lehető takarékoság követessék. Ezen törvények korlátain belül kétféle politika lehetséges. Lehetséges a takarékosabb és lehetséges kevésbé takarékos politika is. Amit mi sürgetünk, az az, hogy midőn a külügyi kormány részéről azt a biztosítást kapjuk, hogy szerencsére, a békeévek sorozatára van kilátásunk, s midőn semmi oldalról oly felhő nem mutatkozik a horizonon, mely abban gátolna, hogy a békeévek relatív előnyeit felhasználjuk: ekkor közös kormányunk a lehető két politika közül a legtakarékosabbat kövesse. És itt Jókai tisztelt tagtársunk téved, ha azt, amit mi proponálunk, talán már a lefegyverkezés felé irányuló törekvésnek veszi.

Nagy tény az, mely a közös kormányt az általános védrendszerben is arra kötelezi, hogy ennek keretén belül is a takarékosabb politikáját kövesse. Ez a nagy tény pénzügyi bajunk és azon évről-évre megújuló sisiphusi küzdelem, melyet a monarchia mindkét államának kormánya mindannyiszor kénytelen otthon folytatni, valahányszor a közös költségek fedezéséről is van szó.

Midőn azt láttuk, hogy itt, a közös ügyek tárgyalására hivatott országos bizottságban, oly egyes tételek szavaztatnak meg, melyek egy roppant költséges első részletét képviselik, és midőn ezeket a tételeket hadügyi szempontokból is támogatják: ne feledjük el, hogy a monarchia két államának pénzügyminiszterei évről-évre a legmesterségesebb

módokhoz kénytelenek nyúlni, hogy azokat a költségtöbbleteket fedezzék, melyeket a hadügyi budgetnek évenkénti emelése okoz. Ez a küzdelem minden évben megújul; nagynehezen megszavaztatnak egy adótörvényt, mely két vagy két és fél milliót hoz be, de ez azután elégtelennek bizonyul, mert a hadügyi budget újabb emelése már a következő évben is arra kényszeríti a két állam kormányait, hogy újabb jövedelmi forrásokról gondoskodjanak.

Ne feledjük el, hogy a nemzetek gyöngesége nemcsak abból származhat, ha hadiszerekben, katonákban vagy erődítményekben itt-ott hézag mutatkozik, hanem van egy másnemű nagy gyöngeség is, mely a védelmi képesség szempontjából is nagy figyelmet igényel, és ez a pénzerőben való nagy gyöngeség.

Midőn tehát a hadügyi budget tárgyalása alkalmával méltán nagy fontosságot tulajdonítunk a monarchia védelmi képességének, ne mellőzzük az általam felemlített hasonló-rangú tényezőt; ne feledjük el, hogy pénzerő is szükséges ahhoz, hogy a hadifelszerelések határozottan védelemre vagy támadásra fordíthatók legyenek. Mi tehát most, midőn béke-évekre van kilátásunk, azt követeljük, hogy a védelmi erőt szabályozó törvények keretén belül a lehető legtakarékosabb politika kövessék, és e tekintetben, megvallom, azok az okok, melyeket több oldalról felhozta s a hadügyi albizottság elnöke s a közös pénzügyminiszter úr is felhozott, nem olyanok, hogy bennünket e politika követésétől eltéríthetnének.

Ezen okok elseje abban áll, hogy azt mondják: hiszen ha megnézzük azokat a tételeket, melyeknél emelkedés van, az tűnik ki, hogy nagyobb részük oly költségekre vonatkozik, melyek a hadsereg szervezésére és rendezésére vonatkozó törvényekkel már megszavaztattak. Én megengedem, hogy a rendes kiadások emelkedése részben a beszállásolási vagy a nyugdíjazási törvénynek, vagy azon intézkedésnek is a következtése, hogy az élelmezést a hadsereg állományában javították; de bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy úgy a beszállásolási, mint a nyugdíjazási törvény bizonyos pontokban kétféle alkalmazást enged meg, s különösen a beszállásolási törvény enyhébben, takarékosabban, vagy kevésbé takarékosan alkalmazható.

De ha csakugyan áll is az, hogy a költségekben mutatkozó emelkedés nagy részben e törvények következtése, nem kell-e akkor ezen ténynek bennünket arra indítani, hogy annál szigorúbban rostáljuk meg a kiadások rendkívüli rovatában előforduló kiadásokat? Szemben a békés kilátásokkal, éppen a rendkívüli kiadások nyújtanak legnagyobb tért a megtakarításra. Nem fogja ugyan senki sem tagadni, hogy igen jó, ha egy állam erősítési rendszerét éppen béke idején egészíti ki; jó, ha éppen ekkor tömheti meg készlet-szertárait a leggazdagabban; de ezeknél a rendkívüli kiadásoknál azután teljes mértékben előáll az a kíváncsi, hogy a védelmi képességnek s a monarchia erejének másik tényezőjét, a pénzügyi helyzetet se hagyjuk figyelmen kívül.

De van azonfelül még egy ok. Tapasztaljuk, hogy a vámokból befolyó jövedelem hiányt mutat föl. Csak most tesz a kormány ígéretet az iránt, hogy segíteni fognak ezen fontos közösi kiadás fedezésére rendelt forrás csökkenésén; de mik lesznek a rendszabályok, mi lesz sikerük, még nem tudjuk. Mielőtt ezt a bajt orvosolták volna, máris újabb terheket rónak a monarchia két államára. Ez az, ami politikánkat elválasztja attól, melyet a jelentés tartalmaz. Nem nagy elvi különbségről van itt szó, mert hiszen lefegyverzést — ne játsszunk a szavakkal — mi sem akarunk, mert ez a véderőről szóló törvényt megbontaná; de akarjuk azt, hogy a lehető két politika közül a lehető megtakarítás politikája követség és halasztassék el minden nem mellözhetlen követelés addig, míg azon jövedelmi forrás hiányán segítenek.

E tekintetben, megvallom, érzéketlen vagyok azon, különben helyes érvek iránt, melyekkel minden egyes kiadás célszerűségét, sőt szükségességét is indokolni lehet. Mert nézetem szerint elsősorban éppen azt kellene igazolni, hogy miért ne vegyük tekintetbe a pénzügyi szempont rendkívüli igényét, mely azt követeli, hogy halasszuk el az elhalaszthatókat. Midőn mi azon tagadhatatlan tény előtt állunk, mely a kormány padjain sem vétetett tagadásba, s a többség részéről sem, mert ismételve hallottam annak a ténynek elismerését, hogy a hadügyi kiadások évről-évre növekednek most és növekedni fognak ezentúl is, és pedig nem azért, mintha pazarul bánnának a pénzzel, mintha oly dolgokat

csinálnának, milyeneket csak virágzó pénzüggel bíró országok tehetnek, hanem csak olyanokat, melyek czélszerűeknek mutatkoznak; miután másrésről a monarchia védelmi erejének egyenrangú tényezője, a pénzügyi helyzet és az azt kifejező mérleg, csak a legnagyobb áldozattal és a pénzügyminiszterek leleményességét kigúnyoló küzdelemmel tartható fenn a rosszabbodás ellenében, az emelkedő hadügyi budget folytán: akkor teljesen méltányolni és érvényesíteni kell azt a szempontot, hogy a rendkívüli kiadásokban e különben helyes és czélszerű kiadásokat is, mindaddig, míg a másik tényező — a pénzerő — javítását nem tudjuk elérni, a legnagyobb szigorral kerüljük.

Ez az, amit általánosságban megjegyezni kívántam azon, különben a maguk szempontjából helyes érvelésekre, melyeket a túloldalról hallottam.

És most engedjék meg, hogy — fentartva azt, hogy a részleteknél a megfelelő törléseket fogjuk indítványozni — áttérjek arra a második kérdésre, melyet az előadó és több szónok is felemlített, s mely a pénzügyminiszter úr nyilatkozatának is tárgyául szolgált, t. i. a közös hadi akadémia kérdésére. A tisztelt közös kormány — mert én úgy tekintem a tisztelt közös pénzügyminiszter úr előadását, mint a közös kormány nevében tett nyilatkozatot—igen takarékos, igen óvatos volt erre vonatkozó válaszában.

Azt mondta ugyanis, — ha jól fogtam fel szavainak értelmét — hogy ő a tisztelt országos bizottság tagjainak e részbeni törekvéseit teljesen méltányolja, csakhogy vannak más módok, és pedig hatályos módok, melyek a törekvést sikerre vezetik, s ezen módokhoz kell folyamodni. De hogy mik ezek a módok, azt nem nevezte meg a közös pénzügyminiszter úr. Pedig jó lett volna, mert akkor összemérhettük volna azt azzal a móddal, melyet e bizottság minden tagja mint legsikeresebbet és leghatályosabbat ajánl, s kiderült volna, hogy általa ajánlandóknak vélt módok úgy hatályra, mint eredményre nézve messze állanak attól a módtól, melyet az országos bizottságok évek óta sürgetnek.

Ezzel a kérdéssel mi sajátságos helyzetben vagyunk.

Tagadhatatlan az, hogy a hadügyi kormányzat bizonyos bizalmatlansággal tekint erre az ügyre, és pedig — mondjuk

meg nyíltan — a lehető legmegnyerőbb indokolással, mert a hadsereg egysége és egyöntetősége szempontjából merítik aggodalmaikat — én legalább így értettem. Már most, tisztelt bizottság, ezeket az okokat csak úgy takarva adják elő, hogy azok leple alatt rejtőzik valami, mi nem mondatott meg; mi pedig annak tulajdonítunk fontosságot, hogy kiderüljön, hogy a hadsereg egysége a katonai akadémia felállítása által nem csorbíttatik. Sőt éppen azért, hogy az általános védelmi rendszer intézménye, a nemzet felfegyverzett része érzelmeiben és szimpátiáiban is szoros összeköttetésbe jöjjön a nemzettel: éppen e szempontból a lehető legnagyobb súlyt helyezük arra, hogy ez a törekvés a hadsereg egységének megóvásával és mindazon aggodalmak kikerülésével és megnyugtató megoldással nyerjen megoldást, melyeket a hadügyi kormányzat táplál. Legyen meggyőződve a tisztelt hadügyi kormányzat, hogy ezen országos bizottság e dolognak merő sikertelen felemlítésével és sürgetésével meg nem elégedhetik. Ha a bizottság ezt a sürgetést csak oly kötelességnek tekinti, melynek meg kell felelnie, csak hogy más helyen megnyugvást támaszthasson, akkor az évenkénti sürgetés sisiphusi munkájával beérheti.

De e bizottság azt a meggyőződést táplálja, hogy az, amit sürget, a hadsereg egységével és azon intézmény szellemével és alapjával nem ellenkezik, sőt át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy mi ebben az irányban nagy lépést teszünk ez intézmény által ama cél megvalósítására. S míg ebben a meggyőződésben lesz a bizottság, e kívánalmáról le nem mond, hanem mint minden ellenőrző és pénzt megszavazó testület, törekedni fog a maga politikájának érvényre juttatását minden alkotmányos eszközzel elérni. Ha ezt nem tenné, akkor törekvése és iránya nem volna komoly, mit nem akarnék állítani. Annak az oka, hogy mi ezt ezen alkalommal nem indítványozzuk, abban rejlik, mert tudjuk, hogy minden intézmény hatása sokkal helyesebb, ha kölcsönös megnyugvás alapján, kölcsönös egyetértéssel, kölcsönös békés hangulattal létesítetik.

Nem akarjuk mi ezen intézet megszületésénél a keserűség magvát elhinteni; nem akarunk egy oldalról nyugtalanságot, a másik oldalról pedig bizalmatlanságot támasz-

tani. Időt akarunk engedni a hadügyi kormánynak. Mi fogékonyak leszünk, és a többség is kifejezte ezt minden követelés iránt, melyet az intézmény természetéből komolyan és nyíltan bevallva tesznek; de hajthatatlanoknak kell lennünk minden oly követelés iránt, mely nem az intézmény természetéből, de mellékkörülményekből veszi eredetét.

Legyen szabad beszédemet azon vélekedésem kimondásával bezárnom, hogy a kíméletes politika, melyet a bizottság most követ, ez az öntudatos, célját nem tévesztő politika a legközelebbi években meg fogja hozni eredményét, s hogy a jövő delegáció alkalmával a tisztelt bizottság ezen kívánsága ki fog elégíttetni. (Helyeslés.)

Szilágyi Dezső után az általános vitában még Andrassy Gyula gróf, Apponyi Albert gróf és Tisza Kálmán miniszterelnök szólaltak fel.

*

A hadügyi költségvetés tárgyalása során ugyanabban az ülésben vita fejlődött a hadvezetőség úgynevezett adminisztratív megtakarításainak csökkenése körül, melyeket az utóbbi években a legénység egy részének ideiglenes szabadságolása és a fegyverszünetek elmaradása útján ért el. A megtakarítások csökkenését az okozta, hogy míg a hadvezetőség addig századonkint öt, illetve hat embert szabadságolt: 1881-re a hadsereg harczképessége szempontjából már csak három ember szabadságolását tartotta megengedhetőnek.

Baross Gábor előadó után ifj. Ráday Gedeon gr. azt indítványozza, hogy jövőre egyáltalán ne történjék szabadságolás.

Pulszky Ágost ezzel szemben továbbra is századonkint öt legény szabadságolása iránt nyújt be indítványt.

Mindenekelőtt a tisztelt előadó úrnak végső szavaira leszek bátor néhány észrevételt tenni.

Az előadó úr, szerintem, meglehetősen valószínűségi okokkal mutatta ki, hogy a Pulszky bizottsági tag úrnak általam is aláírt indítványában felvett összeghez, ha helyes alapokon akarunk számítani s ha az elfogadtatik, még egy

tetemesebb összeget kell adni. Az általa felhozottak azonban az indítvány érdeme ellen nem szólnak, mert amennyiben a korrekció szükséges, mi azt elfogadjuk.

Ami pedig a dolog érdemét illeti, én abban a nézetben vagyok, hogy az indítványunkban javasolt rendszabály a lehető megtakarítások körébe esik, és így szükségszerű kifolyása azon takarékosági politikának, melyet ezen oldalról ajánlottunk. És ha ennek ellenében kimutattatik, hogy e megtakarítás a másik oldalon kisebb-nagyobb hátránnyal jár: ebből nem az következik, hogy a megtakarításról lemondjanak, hanem az, hogy méltányolva a pénzügyi helyzet nyomását, a kisebb hátrányt fogadjuk el. Hogy az nem lehetséges, vagy hogy itt a hadsereg védképességének valami vitális érdeke lett volna megtámadva, ezt senki sem akarja állítani.

Ennyit az indítvány érdeméhez, amelyhez hozzájárulok.

És most engedje meg a tisztelt országos bizottság, hogy észrevételt arra is tehessek, amit a tisztelt miniszterelnök úr mondott, ki jelenleg legnagyobb sajnálatomra nincs jelen. Amit tisztelt barátom a miniszterelnök úr eljárására vonatkozólag mondott, azt a miniszterelnök úr félreértette, ő nem azt mondta, hogy a miniszterelnök úr itt korábbi felszólalásaiban a közös minisztérium által készített budgeteknek kétféle ellenőrzési módjáról beszélt, mert az általa elmondottak vonatkoznak — és ezt itt fel lehet említeni — azon nyilatkozatra, melyet az albizottságban tett. Teljesen egyetértek Pulszky bizottsági tag úrral, hogy a jelenlegi magyar kormány letért azon útról, melyet elődei követtek a delegáció elé került költségvetésre nézve. Mert ha felállítják azt az elméletet, hogy a közös költségeknek minden tétele abban a mértékben, amint ezt a mostani eljárás tanúsítja, egyszersmind a monarchia két államának külön kormányai felelőssége alatt áll, úgy hogy azon tételek megszavazása vagy meg nem szavazása mintegy erkölcsi problémájává tétetik annak: vájjon valaki összhangban áll-e a kormány nézetével vagy nem, és ha azt látjuk, hogy a magyar állam kormányának tagjai az albizottságokban, nyilvános ülésekben minden egyes tételnél — csakis erkölcsi hatásról

lévén szó — politikai súlyukat egészen a mérlegbe vetik a közös költségvetésnek olyképen való keresztülvitelére, amint ők azt a közös minisztériummal együtt megállapították — ezen eljárás különbözik attól, melyet a korábbi kormányok gyakoroltak. És én állítom, hogy következményében ez az eljárás ezen országos bizottság ellenőrzési jogát meg fogja csorbítani. Mert a delegáció intézménye azon kényes és komplikált szervezeténél fogva, amellyel a monarchia két államát és ezek közös kapcsolatát magában foglaló szervezet áll: a maga ellenőrzési jogát csak akkor fejtheti ki kellőleg, ha bizonyos latitude engedtetik a delegáció többségének éppen azon állam kormánya részéről, amelynek részéről a delegáció tagjai minden egyes tételnél két kormánnyal állanak szemben, és ha nekik ismételve azt hirdetik, hogy ami ellenőrzés és leszállítás lehetséges volt, az a közös minisztertanácsban megtörtént: nem látom, hogy minő tér az, amelyen szabadsággal mozog a delegáció ellenőrzésében a költségvetés megbírálásánál.

Figyelmeztetem a magyar kormányt arra, hogy oly⁴ feladatot vesz magára, melyet törvényeink nem rónak rá, amelynek tehát meg sem felelhet. Mert az adózók erszénye szempontjából való ellenőrzés nem az állam kormányára, van bízva, hanem arra ügyelni elsősorban a delegáció van hivatva. Ennélfogva nem szabad oly eljárást követnie, amely azon kötelességérzetét és azon hajlamát a delegációnak, hogy az adózók szempontjából való ellenőrzést a közös budget kiadásainál a legnagyobb szigorral vegye, megcsonkítsa vagy gyengítse. Ez ellenkezik az intézmény szellemével és én részemről azt az eljárást tartom helyesnek, melyet a régiebb kormányok követtek, kik e tekintetben helyesen fogva fel az intézmény szellemét, az ellenőrzést elsősorban és teljes szabadon a delegációnak engedték át.

Ez az, amit meg kellett említenem, és ez lényege azon észrevételnek, melyet a miniszterelnök úrnak eljárására mint czélzást említettünk. Hogy ez nem volt valami ármányos konkoly hintés, gondolom, a tisztelt bizottság minden tagja, sőt maga a miniszterelnök úr is beláthatja. Mert ha nincs ármányos konkolyhintés abban, hogy a kormány

eljárását odahaza ellenezzük, ebben sem volt az. És hogy ennek nem volt fogantja, nagy megnyugvással veheti, mert indítványomat olyanok is pártolták, kik, amint maguk is kiemelték, különben a kormánnyal mindenben egyet-
 értenek.

Szlávy József közös pénzügyminiszter: Nem fogadhatom el azt a dicséretformába foglalt gáncsot, melyet Szilágyi a volt kormányokra hárított, akkor, midőn azt mondá, hogy a volt kormányok befolytak ugyan a közös budget elkészítésébe, de mégis bizonyos latitude-ot hagytak, miáltal a delegációk ellen-
 őrző feladatának tág tért engedtek. Ha ez bók akarna lenni, gáncsnak is vehető. Mert midőn a közös kormány vagy ennek feje és a pénzügyminiszter közreműködnek a közös budget megállapításánál, akkor számba kell venni, hogy [mi a valódi szükség, hogy mit tart a monarchia védképességé-
 nek érdekében szükségesnek, és hogy minő az ország pénzügyi helyzete.

Szilágyi Engedje meg a tisztelt pénzügyminiszter úr, hogy
 Dezső megjegyezhessem, hogy az általam elmondott tény bóknak véve nem volt, s hogy én feladatomban éppen nem érzem sem neki, sem a régi kormányok közül itt bármelyiknek is a jelenlegi kormány rovására bókot mondani. Az, mit mon-
 dottam, abban a meggyőződésben volt mondva, melyet még azon elmélet ellenében is fentartok, még pedig nagyobb erővel, mint eddig, hogy t. i. a delegáció intézményének és alkotmányunknak természetében van, hogy nem helyes, hogy az államok kormányai minden egyes tételnél egész politikai befolyásukat latba vetik, tekintet nélkül a tételek minőségére, és hogy a közös budgetet úgy tekintik, mintha azért mint a budget miniszterei lennének felelősek. Nem helyes pedig ez az eljárás, mivel alkotmányunk sajátágánál fogva okvetetlenül el kell kerülni annak látszatát, mintha ez a testület a közös budget ellenőrzése tekintetében nem bírna azzal a szabadsággal, hogy ne legyen kénytelen a delegáció minden egyes tagja úgy tekinteni viseletét, amely azon politikai viszony által is meg van szabva, mellyel saját álla-
 mának kormányához áll.

Egyébiránt elismerem, hogy ez nem annyira ezen delegáció elé, mint más helyre tartozik, ahol mindezt gyakorlatibb eredménnyel lehet fejtegetni. (Felkiáltások: Szavazzunk!)

A szavazásnál a delegáció Ráday gróf indítványát fogadta el.

*

Az 1881 november 16-iki ülésben tárgyalás alá vette a delegáció a négyes albizottság jelentését a megszállott területen levő parancsnokságok, hadcsapatok és intézetek 1882. évi rendkívüli szükségletének költségelőirányzata tárgyában, továbbá a közös kormány előterjesztését Bosznia közigazgatásáról.

Apponyi Albert gróf: A Bosznia és Hercegovina részére 1881 november 4-ikén kiadott ideiglenes védtörvény törvénytelen és alkotmányellenes; rendeleti úton létesít oly intézményt, mely előbb-utóbb pénzbeli áldozatot fog követelni. A boszniai közigazgatási törvény csak a folyó közigazgatás vitelét, nem pedig organikus intézményeknek meghonosítását bizza a közös kormányra. A monarchia védelmi erejének létszámát és az újonczást kizárólag a két állam törvényhozása állapíthatja meg, itt pedig beillesztenek a hadseregbe egy új alkatrészt, mellyel a hadsereg létszáma meghaladja a monarchia exekuti vajának rendelkezésére bocsátott létszámot.

Szlávy József közös pénzügyminiszter: A véderőről való gondoskodás kiegészítő része a közigazgatásnak; a közös kormány tehát teljes jogkörében volt akkor, midőn az ideiglenes védtörvényt publikálta. Különben kezdettől fogva egyebet se tett a közös kormány Boszniában, mint hogy organikus törvényeket bocsátott ki.

Ezután még Keglevich István gróf és Éber Nándor, utánuk pedig Szilágyi Dezső beszélt.

Tisztelt országos bizottság! Elöttem szólott tisztelt képviselőtársam azon kezdte beszédjét, hogy ő a kérdésre nézve általán s alkotmányos szempontból egyetért Apponyi tisztelt barátommal, de azután kijelentette, hogy ideiglenes

álláspontjára nézve a közös pénzügyminiszter úrral ért egyet.

Ezt a különböztetést nem gondolnám, hogy a tisztelt országos bizottságnak helyes volna elfogadni. Hogy legyen a tisztelt bizottságnak ideiglenes álláspontja, mély homlok-egyenest ellenkezik azzal, ami általános alkotmányosság szempontjából helyes, azt gondolom, ez annyit tenne, mint azt jelenteni ki, hogy törvényeink keretén belől és törvényeink értelmének megfelelőleg Boszniát adminisztrálni nem lehet. Az pedig nem ideiglenes, hanem állandó álláspontja a közös kormánynak és a monarchia mindkét állama kormányának, hogy ők nem is kívánják, hogy eljárásukat más szempontból ítéljék meg, mint alkotmányos szempontból.

Mert mit jelent az alkotmányos szempont éppen a fenforgó boszniai ügyre nézve? Semmi egyebet, mint azt, vájjon azok, amik Boszniában történnek; vájjon azok az intézkedések, melyeket életbeléptetni szándékolnak, azon törvényes hatáskörön belől maradnak-e, amely törvényes hatáskör a közös kormány számára is vonva van. Ha azon belől maradnak, akkor általános alkotmányosság szempontjából helyes; ha azon túlmennek, akkor helytelen.

És ezzel a helytelenséggel szemben sem ideiglenes, sem nem ideiglenes álláspont nincs, hanem csak egy álláspont van: a helytelenítés álláspontja. (Tetszés az ellenzék sorában.)

Ami már most a fenforgó kérdés lényegét illeti, mindenekelőtt bátor leszek ahhoz az előterjesztéshez szólni, melyet Bosznia és Hercegovina állapotáról a közös pénzügyminiszter úr elének adott.

Ezen előterjesztés érdemére nézve én azokkal, amiket Apponyi gróf tisztelt barátom mondott, teljesen egyetértek, és így nincs, hogy azt miért ismétellem. De nem mulaszthatom el ez alkalommal hozzáfűzni egy észrevételt, és azt a tisztelt közös kormány figyelmébe nyomatékosan ajánlani.

Amely mértékben a boszniai okkupáció — melyet Éber tisztelt barátom a legideiglenebb természetűnek nevez, az annak körében történő intézkedések pedig a legvéglegesebb jelleggel bírnak és ő azokat helyesli — mondom, amely mértékben a boszniai okkupáció azon kaotikus állapotból, melybe eleinte jött, tisztázódik és kiválik, abban a mértékben

kötelessége a tisztelt országos bizottságnak, mely ellenőrzi az ezen tartományok igazgatását vivő közös kormányt, a közös kormány irányában teljes ellenőrzési jogát igénybevenni. S ezen ellenőrzési jog hatályos gyakorlásának első feltétele a budget olynemű szerkesztése, mely az 1880: VI. t.-cz. határozatainak szorosán megfelel. Ez a törvény pedig azt kívánja, hogy különböztetés tétessék azon kiadások közt, melyek a tartományok beligazgatására vonatkoznak, mint rendes adminisztratív kiadások közt, és különböztetés történjék azon kiadások közt, melyek beruházásokra szüségeltetnek, és különböztetés történjék azon kiadások közt, melyek a megszálló csapatok hadügyi kiadásai — más-más lévén a jogkör mindezen háromnemű kiadásokra nézve.

Az, amit ezen tartományok igazgatásának ellenőrzése szempontjából kívánni jogosítva vagyunk, az, hogy a kormány költségvetése megfeleljen ezen háromnemű kiadás elkülönítésének, mert ha meg nem felel, akkor azon félreértés — én félreértésnek tartom — csakugyan valószínűséggel van felruházva, amely félreértésnek az előadó úr imént kifejezést adott. Ő t. i. arra hivatkozott, hogy Bosznia és Hercegovina igazgatásának költségei ezen tartományok jövedelmeiből fedeztetnek, sőt mint örvendetes jel, mint első fecskéje egy szebb jövőnek, egy 12 ezer frtos több-jövedelem is ott szerepel.

De tisztelt országos bizottság, ha mi azon tartományok polgári közigazgatásának költségét a megszálló csapatok hadügyi költségétől szigorúan elkülönítjük, akkor Bosznia belső jövedelmei nemhogy elegendők közigazgatásának fedezésére, hanem ellenkezőleg, ott nem egy plusz, hanem jelentékeny összegre menő hiány mutatkozik. Mert ne tagadjuk, azon zöld füzetben, mely a megszálló csapatok hadügyi költségeit magában foglalja, és mely mind úgy szerepel, mint hadügyi kiadás, el vannak bujtatva, de nincsenek is nagyon elbújtatva, mert rögtön felismerhetők, és egy egész serege foglaltatik ott oly kiadásoknak, melyek a polgári rendes közigazgatás kiadásai, vagy beruházások, de amelyek azért, is, hogy a boszniai közigazgatási mérleget ne rontsák, a hadügyi költségek közé vannak felvéve. Mert azt határozottan merem állítani, a vasutak üzemi költségei, melyek fel vannak

véve a megszálló csapatok költségvetésébe, daczára annak, hogy midőn kaotikus állapotban volt az okkupáció, akkor a hadügyi kormányzat vezetése alatt voltak és ma is alatta vannak; hogy az utak és közlekedési eszközök kijavítására, építésére és fentartására felvett költségek, hogy hidak építése, vasutak átalakítása és állandósítása: ezek részint beruházások, részint rendes adminisztratív költségei a polgári közigazgatásnak, szóval oly költségek, melyek kellene, hogy, ha a boszniai mérleget helyesen meg akarjuk ítélni, ott szerepeljenek Bosznia közigazgatási kiadásai közt.

Első kívánalom tehát, amit kapcsolatban ezen előterjesztéssel a tisztelt közös kormányhoz intézek — hogy hadd különüljenek el hát a költségvetésben is a kiadások, hadd lássuk tisztábban, hogy mibe kerülnek ezen tartományok, mennyit képesek saját jövedelmeikből fedezni — kérelmem az, hogy jövőre a kiadásokat és az ezen tartományok igazgatásáról szóló költségeket úgy rendezze, hogy ami természeténél fogva a polgári közigazgatás költsége, az szerepeljen a boszniai költségek közt, és amennyiben a jövedelmek elegendők nem lennének, ott vétessék igénybe igazi törvényes címén azon alkotmányos testületek hozzájárulása, melyek hivatva vannak a költségek különböző nemei szerint határozni.

Ez az, amit a dolog tisztázása szempontjából elkerülhetetlenül szükségesnek tartok és amiért, megmondom nyíltan, én semmi súlyt nem helyezek arra, hogy nekünk egyáltalán kellemes, de mert illúzió: érték nélküli kedélyállapot okoztassék a költségeknek ilyen, természetökkel meg nem egyező összekeverése által.

Ami továbbá azt illeti, hogy mi a tisztelt közös pénzügyminiszter úrhoz folytonosan azt a kívánságot intéztük a múlt alkalommal, hogy Bosznia és Hercegovina jövedelmeiről és kiadásairól való előirányzatát ezen testület ellenőrzési jogának gyakorlása szempontjából velünk közölni szíveskedjék, arra nézve a t. közös pénzügyminiszter úr jelenleg is késznek nyilatkozott, azon fentartással, melyről később fogok szólni.

Az ok, amiért mi ezt nagyon sürgetjük, mielőtt a budget-jog igénybe vétele vagy igénybe nem vétele iránt ezen tisztelt

testület határozatát felhívnék, abban áll, mert valójában megítélni azt, hogy a megszálló csapatok költségei közt előforduló némely tételek abban a mértékben szükségesek-e, melyben a hadügyminiszter úr által kéretnek, csak akkor lehet, ha az ember tájékozással bír azon tartományok segélyforrásairól és azon célokról, melyekre azok fordítatnak. Mert ha összehasonlítjuk azt a kezelési kimutatást, melyet a tisztelt közös pénzügyminiszter úr velünk közölt, azzal a költségvetéssel, melyet a tisztelt hadügyminiszter úr bead évenként, azt látjuk, hogy vannak címek, és pedig a polgári közigazgatás körébe eső címek, melyekre mindkét pénzügyminiszter nyújt bizonyos járulékot — nyújt a megszálló csapatok költségének címe alatt a monarchia közös pénzügyminisztere a két állam járulékaiból, és fordítatik ugyanazon célra bizonyos összeg Bosznia jövedelmeiből is. Már most, hogy mennyi az, amennyit mi megszavazunk, mint a két államot terhelő kiadást, annak helyes megítélése attól függ, hogy mennyi ezen tartomány segélyforrása.

Ez az, amiért mi sürgetjük a költségvetés előterjesztését és amiért örvendetes tudomásul vesszük a készséget, melyet a tisztelt miniszter úr ez irányban kijelentett.

Itt érintem a budget-kérdést is, melyet minden alkalommal kerültünk és kerüljük jelenleg is annak itt való elhatározását, hogy gyakorolja-e Bosznia belső jövedelmeire és kiadásaira a budget-jogot a delegáció, vagy sem, azért mert ennek praktikus szükségét jelenleg nem látjuk. Nem mintha egyetértenék a tisztelt közös pénzügyminiszter úrral, hogy ezen delegációt semmi körülmények közt nem illetheti meg a budget-jog a boszniai tartományokra nézve, hanem azért, mert praktikus használhatóságát ennek mi nem látjuk, minthogy egy budget-megállapítás abban az esetben, ha annak minden tétele közt virement-t kell engedni, valóságos korlátot a költekezésre nem képezhet. Ezen kérdés feszegetését jelenleg is elkerültük, de nem hagyhattam azt említés nélkül azért, nehogy az a nézet, mely a közös kormány részéről kifejeztetett, a hallgatás által úgy tűnjék fel, mintha ezen testület tagjai által kivétel nélkül elfogadott volna.

Áttérek már most arra, ami szintén a felszólalások

tárgyát, sőt főtárgyát képezte, tudniillik azon intézkedésekre, melyeket e tartományokra nézve életbeléptetni szándékszik a közös kormány, áttérek tudniillik az általános védkötelezettségnek rendeleti alakban való behozatalára.

És itt, tisztelt országos bizottság, egy félreértéstől óhajtanám megóvni ezen tisztelt bizottság tagjait, és ez abban áll, hogy abból az okból, mert a törvényben is Bosznia és Hercegovina közigazgatása és megszállása ideiglenesnek nevezetik, ne méltóztassanak arra az álláspontra állni, hogy az ideiglenesség czíme, mely ezen tartományhoz hozzá van függesztve, azt jelentené, hogy az ezen tartományokban történő dolgok irányában alkotmányunk és törvényeink határozatait mint mértéket alkalmazni nem helyes. Ellenkezőleg, a közös kormány törvények alapján és törvények szerint jár el abban is, amit Boszniában teljesít és így cselekvéseinek megítélésére teljes joggal alkalmazzuk a reá vonatkozó törvényeket.

Apponyi tisztelt barátom kifejezte azt a véleményét, hogy az általános védkötelezettségnek Bosznia és Hercegovinában való életbeléptetése rendelet útján helytelen és a törvényeinkben gyökerező elvekkel ellenkezik, és három szempontra helyezte a fősúlyt. Azt mondta, hogy ellenkezik azért, mert a törvényeinkben megállapított szám azon kiterjesztésében a monarchia véderejének szaporítása foglaltatik, amely véderőt pedig törvény nélkül szaporítani nem lehet; második oka abban állt, hogy ezáltal egy oly intézmény teremtetik, amely megterhelését fogja magában foglalni a monarchia két államának, és a harmadik szempont, ha jól fogtam föl, hogy a közös kormány, midőn ezt rendeleti úton tette, túlmént azon hatáskörön, melyet a Bosznia ideiglenes közigazgatásáról szóló 1880: VI. t.-cz. a kormánynak szab.

Annak ellenében, tisztelt országos bizottság, ami a tisztelt közös pénzügyminiszter úr által igen világosan felhozott, — rám legalább azon benyomást tette, hogy világos volt — megvallom, mindhárom pontban kénytetve érzem magam Apponyi tisztelt barátom véleményét fenntartani. És pedig miért?

A tisztelt miniszter úr abból indul ki, hogy midőn az

1880: VI. t.-cz. megalkottatott és midőn nem is egyenesen, hanem csak úgy melleleg, egy incisum által, az ideiglenes közigazgatás vezetése a megszállt tartományokban a közös minisztériumra bízott, ezen ideiglenes közigazgatás vezetésében befoglaltatik az a jogosítvány is, hogy az általános védkötelezettséget a megszállt tartományokban életbe léptethesse. Ha jól értettem, ez volt sarkpontja argumentációjának.

Már most, tisztelt országos bizottság, én a törvénynek ezt a magyarázatát teljesen helytelennek tartom, és felteszem, hogy a műszavak, az alkotmányos intézményeket és kormányzási funkciókat jelentő szavak az 1880: VI. t.-cz. -ben nem vétetnek más értelemben, mint azon törvényekben, melyek azt megelőzték és követik, szóval nem hiszem, hogy ezen monarchia két államának kétféle, az alkotmányos hatásköröket megjelölő szótára volna; ugyanaz a szó egészen mást jelent, ha Boszniára alkalmaztatik, és mást jelent, ha egyéb törvényekben fordul elő. A közigazgatás szó jelenti az összes államhatalmat, ha Boszniára alkalmazzák, de jelenti csak egy részét az állami hatalmi funkcióknak, ha a monarchiára alkalmazzák, szóval, hogy törvényeinkben van két terminológia, hogy kétféle magyarázási szabályt kell elfogadnunk — ezt nem tételezhetem fel. Pedig ha ezt nem tételezzük fel, akkor kérdem, hogy vajjon a közigazgatás vezetése alatt a monarchia bármely államának törvénye szerint értetik-e az a jogosítvány, hogy az általános védkötelezettség intézménye felállíttassék és behozassék; érthető-e egy oly jogosítvány, mely kétségtelenül maga után vonja, magában involválja ezen monarchia csak törvényben megállapítható haderejének szaporítását, ezen monarchia költségeinek és terheinek szaporítását? Meggyőződésem szerint nem.

Van kétféle magyarázata a törvényeknek. Az egyik, mely abszolutisztikus természetű, mely mindig arra céloz, hogy a kormány hatáskörét tágítsa; a másik, mely arra céloz, hogy szigorúan interpretálja a hatásköröket, és mindenütt, ahol a hatáskörök világosan a kormánynak fenntartva nincsenek, a többi alkotmányos tényezőknek hatáskörét mint természetest ismerje el.

Én részemről nem kívánok oly magyarázatot, mely jobbra vagy balra kedvező akar lenni; csak oly magyarázatot kívánok, mely a szavak természetes értelmének, közjogunkban megállapított jelentésének, törvényeinkben mindig használt értelmének megfelel. Én csak azt kívánom, hogy egy szó ne vétessék oly értelemben, mely azt fogná maga után vonni, hogy valahányszor Boszniára vonatkozólag törvények hozatnak, egész külön szótár alkottassák, mert a törvényhozás, midőn bizonyos jogtételeket megállapít, nem ugyanazt érti azon kifejezések alatt, mint egyéb törvényekben.

De az egész törvény szellemével is ellenkezik, hogy a közös minisztérium a közigazgatás vezetésének czíme alatt ezt igénybe vegye, mert ezen törvény minden határozata arra mutat, hogy ha a közös kormány beruházásokat akar csinálni, — melyek, melleleg legyen mondva, nincsenek taxatívén elősorolva a törvényben, hanem példászerűleg — a monarchia két állama törvényhozásának beleegyezését meg kell szereznie. Sőt van a törvénynek egy másik szakasza, mely azt mondja, hogy minden változtatásához azon viszonyoknak, melyben e tartományok jelenleg a monarchiához állnak, a monarchia két állama törvényhozásának egyetértő hozzájárulása szükséges.

E törvénynek, amely meglehetősen abszolutisztikus értelemben van fogalmazva és nagyon kedvezett a tisztelt közös kormány befolyásának — szelleme mutatja azt, hogy a Bosznia és Hercegovina megszállásával járó jogsítványa a közös kormánynak nem terjeszthető ki annyira, hogy oly nagyjelentőségű tényeket teremtsen, amelyek a monarchia két államának megterhelését vonják maguk után, s amelyek abban azon viszony változtatását megtestesítik — amit úgy fejezett ki Éber Nándor bizottsági tag úr, hogy az okkupáció legideiglenebb jellegű.

Hogy e tény, amelyről itt szó van, ez utóbbi szempontnak megfelel, hogy az bizonyos tekintetben megtestesítése e viszony változásának, hogy másrésről e tény okvetlenül maga után vonja a monarchia két államának megterhelését, hogy e tény — ha nem is szóval, de tényleg — magában foglalja a monarchia véderejének megszorí-

tását: ez az, aminek eldöntésétől és belátásától függ a tisztelt országos bizottság magatartása.

A tisztelt közös pénzügyminiszter úr nekünk hosszan megmagyarázta, hogy hiszen nem olvasztatik be azon 800.000-ben megállapított létszámba a Bosznia-Hercegovinában kiállítandó véderő; hogy a szekerészeti csapatokhoz beosztandó boszniai újonczok is nem mint azon szekerészeti csapatok kiegészítő része, hanem mint az azt helyettesítő csoportok hívatnak be. De kérem, ha mi nem egyes kifejezésekre, hanem a dolog természetére alapítva akarunk magunknak véleményt formálni, én azt a kérdést intézem a tisztelt országos bizottság minden tagjához: mondják meg nekem, hogy az a hadsereg, amelyet Boszniában felállítani szándékolnak és a melynek megítélésénél ne vigye a tisztelt országos bizottságot tévedésbe az, hogy a jövő évre ebből 1200—1600 ember hívatik zászló alá, hanem a jövő évben történendőket úgy kell nézni, mint első lánezsemét annak, ami folytonosan szaporítatik a többi években és ami, ha teljes fejlődését elérte, — a hadügyminisztérium képviselője egyetért velem — béke idejében 12,000, hadi lábon pedig 35—40.000 emberről álló hadsereg lesz; tehát szem előtt tartva azt, hogy oly intézmény megvalósításáról van szó, melynek csak az első részlete 1600 embert kíván — feleljen magának mindenki a következő kérdésekre: kinek a hadserege lesz az a békelábon álló 12.000 főnyi, hadi lábon álló 35—40.000 főnyi hadsereg?

Ivánka Imre: Boszniáé!

Boszniáé? De én úgy tudom, hogy Bosznia ma vagy a török szuverenitása alatt áll, vagy a mienk alatt, de hogy Bosznia, mint ilyen, maga hadsereget tarthat, és hogy szuverén állam volna, ezt, Ivánka Imre tisztelt bizottsági tag urat kivéve, sem itt, sem Európában senki nem állította. (Derűtség.) Tovább megyek. Kinek a hadserege lesz ez a hadsereg? ki iránt tartozik hűséggel? ki iránt tartozik mindazon kötelezettséggel, mellyel a hadsereg egyáltalában tartozik? melyik zászló az, amelyet követni tartozik? ki vezérli, vezényli? ki tartja, ki fizeti, ki rendelkezik felette? melyik hadsereggel van konstans együttműködésre hivatva? Nincs egész Európában, csak egy hadsereg, amelynek

kötelességeiben e hadsereg, de teljes mértékben osztozik, és ez: a monarchia hadserege.

A rendelet első szakaszában ki van az az elv mondva, — most nem szólok annak materiális értékéről, hanem érvelek államjogi szempontból — hogy a védelmi kötelezettség közös, hogy amit a mi hadseregünk véd, azt amannak is védeni kell. A kötelezettség, a jog, az engedelmesség, a vezérlés, a vezénylet, a hűség azonos. A tények ezen nyomása alatt és ezen világos jelentősége mellett feleljen magának kiki arra a kérdésre, hogy ez kinek a hadserege?

És azt kérdem: ha a tények elkerülhetetlenül megfelelnek e kérdésre, csak az alkotmányos testületek ignorálják azt, midőn ebben az ő jogkörükről van szó?

Nem akarok itt a kormánypolitika értékéről szólni, hanem szólok arról, vájjon e monarchia két állama törvényhozásának, midőn a tények által ily hadsereg teremtetik, nem kötelessége-e azt mondani: nekem jogom van azt kívánni, hogy akkor, mikor az egész megvalósításának kezdetéről van szó, nem szavak és kifejezések, hanem a tények természete alapján ítéltessek meg hatásköröm.

Politikailag érett nemzeteknél, melyek jogaikra súlyt helyeznek, az a jellemző, hogy a politikai szükség materiális kívánalmai előtt meghajolnak, de nagyon féltékenyen őrzik jogukat, mert a jogban és hatáskörben — amint Apponyi gróf bizottsági tag mondotta — nagy biztosítás rejlik, és nincs veszedelmesebb hanyatlása a közszellemnek, mint az ily jogok iránti közöny, vagy a legideiglenebb állapot irányában is az ily jog ignorálása.

Ezért, tisztelt országos bizottság, ha azt mondják, hogy a jövő évben 1200 ember állíttatik fel; ha azt mondják, hogy hiszen még nem hozatott kapcsolatba a mi hadseregünkkel, már tudniillik kifejezetten; midőn a tények ezen kapcsolat folytonos megvalósítását képezik; midőn semminemű más megoldás nem lehetséges: ez engem meg nem nyugtat. De nem nyugtat meg az sem, hogy ha majd elkövetkezik az az időpont, melyre a tisztelt közös pénzügy-miniszter úr célzott; hogyha a tények oly kiáltok lesznek, hogy egy hangos szót fognak intézni pénz iránt a monarchia két államának zsebéhez, akkor a tisztelt miniszter úr igenis

a törvényhozásokhoz fog folyamodni. Ez nagyon természetes. De én azt tartom, hogyha egy tény szentesítéséhez utólag törvény szükséges, vajjon nem bizonyítja-e ez legjobban azt, hogy azon tény megalkotásához előre is törvényes alapra volt szükség? Én — mondom — tudom, hogy az államéletben fordulnak elő esetek, mikor a kormányok oly helyzetbe hozatnak, hogy a szükségállapot alapján kötelesek a formai jogkör átlépése által tényeket létesíteni; hanem ez nagy válságok, mozgalmak ideje alatt történik. Ma, mély béke közepeit, rendes működés mellett mi képzelhető indokunk legyen nekünk arra, hogy a törvény utólagos szentesítő kilátásba helyezése miatt világos jogkörünkről lemondjunk?

Nem nyugtathatja meg a tisztelt országos bizottságot azon tekintet sem, hogy hisz a jövő évre mi pénzáldozatot sem kérnek a monarchia két államától és e csapatok költségei fedeztetni fognak azon országok jövedelmeiből. Lehet; de nem arról van szó, hogy mi történik a jövő évben. Hisz nagyon jól tudjuk, hogy ez országok politikai igazgatási költségei egy részét — hadügyi megszállás czíme alatt — a monarchia két állama viseli. És ha ez országok a monarchia hozzájárulását más czímen veszik igénybe, azért, hogy rendelkezésre maradjon a pénz amaz 1200 főnyi csapat tartására, azt kérdem: nincs-e a monarchia már is tényleg igénybe véve? De ha nem volna is. Akármint vélekedjünk Bosznia okkupációja felett, akármennyire akarjunk is megbarátkozni annak minden következményével, a krízis, melyről nem szükséges kifejezetten beszélni, az oka annak, hogy a monarchia védereje csoportosíttassék, mert ennek lehet azt a szint adni, hogy úgy látszassék az előtt, aki látni nem akar, mintha ez nem volna szükséges.

Tisztelt országos bizottság! Én látni akarok és azt kívánom, hogy a tisztelt országos bizottság minden tagja akarjon látni, mert semmi veszedelem nincs abban, ha lát és semminemű megcsorbulása a monarchia érdekeinek abban nem foglaltatik, de igenis foglaltatik egy alkotmányos kötelesség betöltése.

Ezek azok, tisztelt országos bizottság, melyeket én itt azon szempontok támogatására felhozni akartam, amelyeket Apponyi gróf tisztelt barátom kifejtett.

És most bátor vagyok megemlíteni azt, amit tisztelt barátom is érintett, hogy mi a cím és alap, melynél fogva mi a tisztelt országos bizottságban e kérdésbe beleszólunk. Ez ebben áll: a közös kormány felelősséggel azok iránt, amiket Boszniában tesz vagy nem tesz, közvetlenül nekünk tartozik; ennél fogva, midőn fényéről van szó, az ellenőrzést, a megítélést nekünk kell gyakorolnunk, és ha azon sajnos állapot előáll, hogy mi eljárását törvényes szempontból nem tartjuk helyesnek, mi vagyunk hivatva azt megmondani és alkotmányos hatást gyakorolni reá, hogy nézetünket meghallja; de ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a két állam kormányával szemben is a felelősséget teljes mértékben ne érvényesítsük.

A mi célunk különben az: a dolgot élére nem állítani; a mi célunk abban áll, hogy ami lehető és politikaiuag helyes, és amit a monarchiára veszélytelennek, politikánk szempontjából szükségesnek tartunk, annak követésére a tisztelt kormányt reabírjuk. És abban a reményben, hogy daczára a megelőző nyilatkozatnak, ez nekünk talán sikerülni fog, csatlakozom azokhoz, amiket Apponyi gróf tisztelt barátom mondott és csak akkor nyújtunk be e részben határozati javaslatot, ha e nézetünkben, fájdalmasan bár, de csalódnánk. (Helyeslések.)

A delegáció általánosságban elfogadta a négyes albizottság jelentését.

*

A részletes tárgyalásnál a bródi híd építési költsége ellen kifogást tett Pulszky Ágost. Ez nem adminisztratív költség, hanem beruházás; megszavazására tehát a két országgyűlés illetékes.

Csáky Albin gróf: Javasolja, hogy az »állandóan való építésére« szavak helyett »újból kőből való építésére« kifejezés tétessék.«

Szilágyi Előttem szóló tisztelt tagtársunk azt gondolja, hogy ha Dezső máskép kereszteljük el a dolgot, akkor az annak lényegében fekvő nehézség megszűnik; de azt hiszem, hogy éppen a négyes

albizottság tárgyalásaiból is arra a meggyőződésre juthatott, hogy itt a dologban magában, a létesítendő mű természetében van a nehézség, s ha a hadügyminiszter már oly őszinte, hogy az igazi nevén nevezte meg a dolgot s őszintén megmondta, hogy állandó hidat akar csinálni, miért nevezzük mi azt ideiglenesnek, azaz olyannak, aminő nem lesz. Az itt használt szó nagyon jól kifejezi a dolgot, és téved tisztelt tagtársunk, ha ebben csak keresztelési kérdést lát. Akármicsoda kifejezést használjunk, a nehézség megmarad, mert az a dolog lényegében rejlik. Én tehát azt hiszem, hogy helyesebb, ha megtartjuk azt a kifejezést, amelyet a hadügyi kormány használt, midőn a pénzt kérte, mert hiszen a szónak felcserélése a mi magunktartását nem változtatná.

Csáky Albin gróf: Én azt mondtam, hogy nem vagyok képes a határvonalat megszabni az ideiglenes és állandó befektetés közt, és bizonyos tekintetben a kőből épült oszlopot is ideiglenes befektetésnek tekintem, s ezért hibásnak tartom a tételben használt kifejezést.

A DELEGÁCZIÓ RENDKÍVÜLI ÜLÉSSZAKA.

A dél-dalmáciai bocchezek, a Rodich báró kormányzóval 1869-ben kötött knezlaci szerződésük értelmében, nem tartoztak katonai szolgálatot teljesíteni. Midőn azonban a hadügyi kormányzat 1881 november 5-ikén az okkupált tartományokban rendeleti úton életbe léptette az általános védelmi kötelezettséget, egyszersmind elrendelte az újonczozást Bocclie di Cattaróban is. A forrongás, mely emiatt a Krivosciában támadt, áthúzódott Herczegovinára. A lázadás elfojtása céljából szükséges költségek megszavazása tette szükségessé a delegáció rendkívüli ülészakának egybehívását.

A közösügyi országos bizottságok 1882 január 28-ikán ültek össze Bécsben. A közös kormány nyolcz millió forint megszavazása iránt tett előterjesztést; a lázadás előzményeit, okait

és kiterjedését, továbbá az alkalmazásba vett és még tervezett rendszabályokat a kormány egy emlékiratban ismertette.

Az ellenzéki tagok már az albizottsági tárgyalás folyamán azt az álláspontot foglalták el, hogy a monarchia tekintélye érdekében magához a kormány előterjesztéséhez, mellyel a lázongás elfojtására költséget kér, hozzájárulnak.

*

A négyes albizottság 1882 január 31-ikén és február 1-jén tárgyalta az előterjesztést.

Előadó Baross Gábor volt.

Andrássy Gyula gróf: Az okkupáció politikájáért a felelősséget nemcsak elvállalja, de igényli is. A felkelés, mely őt nem lepte meg, éppen az okkupáció politikája mellett és nem ellene szól. A védkötelezettségnek Boszniában való életbe léptetését elvileg helyesli, legfeljebb a végrehajtási módját és opportunitását lehet bírálat tárgyává tenni.

Szilágyi Ellentmond Andrásy azon állításának, hogy a felkelést Dezső külföldi államok nem támogatják; lehet, hogy a hivatalos külföld nem támogatja a mozgalmat, de az kétségtelen, hogy egyes szomszéd államok nem hivatalos közegei elősegítik. És ez annál fontosabb, mert a hivatalos tényezők a változó, a nem hivatalosak a maradó elemet képviselik. A monarchia okkupáczió politikája mindenesetre fölelevenítette a külső izgatást, és ez a jövőben még erősebbé lesz. Egyébiránt a főbb pontokra nézve Andrásy gróf a közös kormánytól lényegesen eltérő nézetet nyilvánított.

Andrássy Gyula gróf válasza után újra felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Az okkupált tartományokban nagy hibákat követtek Dezső el. A védelmi törvény behozatala törvénytelen és inopportúnus volt, a közigazgatás rosszul szervezett, a katonai és polgári hatóságok ellentmondólag intézkednek.

Ami az Andrásy gróf által hangoztatott beruházásokat illeti, mint vizsgáljunk mi az okkupált tartományokban,

midőn itthon sem tehetünk beruházásokat, mert nincsenek hozzá eszközeink.

Konstatálja, hogy a bajok okai s a kisegítő eszközök tárgyában Andrassy gróf és a kormány között lényeges a nézeteltérés.

Andrassy gróf ezt tagadja; teljes bizalmat szavaz a kormánynak.

Tisza Kálmán miniszterelnök hosszú beszédben védelmezi az okkupáció politikáját.

A közösügyi bizottság tárgyalásának első napján, 1882 február 3-ikán, az okkupáció védelmére hosszabb beszédet mondott Andrassy Gyula gróf. Utána Szilágyi Dezsőre került volna a sor.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Minthogy azon rendkívül Dezső érdekes beszéd után, melyet Andrassy Gyula gróf elmondott,, melyre nemcsak én vártam, akire czélozni méltóztatott, hanem meg vagyok győződve, hogy azt nagy érdekléssel hallotta a bizottság minden tagja — hosszasabban óhajtok szólni, az idő pedig előrehaladt, azt a kérelmet intézem a tisztelt országos bizottsághoz, hogy a tárgyalás folytatása holnapra halasztassék. (Helyeslés.)

A másnap, 1882 február 4-ikén tartott ülés első szónoka Szilágyi Dezső volt.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! (Halljuk!) Az a nyolcz Dezső milliányi hitel, amelyet a közös minisztérium a megszállott tartományokban kitört zavarok lecsillapítására kért, külső jele annak a visszaesésnek, amely az okkupáció végrehajtása óta ezen országok állapotában történt; külső jele annak, hogy azok a biztatások, amelyekkel a megszállás tényét kísérték és védték, nemcsak első részökben, de ezen tartományok jövő helyzetére nézve is hamis feltételezésekre voltak alapítva. És valóban, tisztelt országos bizottság, alig lehet sajtáságosabb sorsot képzelni, mint azon tarto-

mányok sorsa azóta, mióta az okkupáció megtörtént. Folytonosan azzal biztattak bennünket, hogy a nyugalmas fejlődéshez évről-évre közelebb jutunk; a megszállási költségek évről-évre leszállítottak; az adminisztráció szervezete évről-évre kiépítették; a tartományok segélyforrásai, úgy látszik, megnyílni kezdettek és mint egy jobb jövőnek az előhírnöke, ezen delegáció előtt a közös pénzügyminiszter egy szerény és fiktív, de mégis a tartományok adminisztrációja költségein felül maradó többlettel lépett elő és végre elérkezettnek látta a közös kormány az időt arra, hogy a véderő Boszniában szerveztessék.

Akkor, szemben azokkal az aggodalmakkal, melyeket mi kifejeztünk, akik azt nemcsak törvénytelen, de politikailag eszélytelen lépésnek is tartottuk, sokféle okot hallottunk. Azt mondták: monarchiánk erejének egy része le van kötve a megszállott tartományokban, kell az erőt pótolni valahonnan, hogy a monarchia ereje külfelé abban a rendelkezhető állapotban legyen, amelyben a megszállás nélkül volt; azután azt mondták: természetes az, hogy a közös védelem kapcsán vegyenek részt azok, kiket új polgártársainkká akarunk előkészíteni; sőt kifejtették előttünk azt is, és remélték ettől a rendszabálytól azt, hogy ezen intézmény behozatala erősíteni fogja a kapcsolatokat a monarchia és ezen tartományok közt.

És mi történt, tisztelt országos bizottság? Egyetlen egy érdeme van ezen intézmény behozatala kísérletének, és ez az érdem az, hogy ez alkalommal lehullott a közös kormány szeméről az a fátyol, amely őt ezen megszállott tartományok állapotainak felismerésére nézve fedte. Igaz ugyan, hogy nem egyszerre hullott le. A közös kormány felfogása sok változáson ment keresztül. Eleinte azt hitte, hogy talán nem is lesz ellenszegülés; azután azt hitte, hogy csak helyi ellenszegülés lesz; később maga bevallja, hogy oly dimenziókat öltött a mozgalom, és meg kell vallanom, hogy a napról-napra érkező távirati tudósítások ezt csak megerősítik, amelyek arra mutatnak, hogy közel állunk ahhoz, hogy e tartományt másodszor kelljen újra elfoglalnunk.

Szemben e helyzettel én, tisztelt országos bizottság, természetesnek tartom azt, hogy azt az összeget, mely

e mozgalom elnyomására szükséges, senki meg nem tagadja; hogy mint első politikai kötelességet ismerjük fel nemcsak magunk, de Európa irányában, amelynek mandátumát átvettük, mi, kik annak nevében mentünk oda be, mert a török nem tud ott rendet csinálni és a rendet fentartani — hogy mi megadjuk a közös kormánynak az eszközt, hogy ennek az európai kötelességnek is eleget tegyen.

Hanem ehhez azután kettőt kell fűzni.

Az egyik: nyílt felderítése azon okoknak, amelyekből a mozgalom eredt, még pedig nemcsak felelősség szempontjából, amelyre a múlt alkalommal itt célzás történt, de abból a szempontból is, hogy csak az okok nyílt felismerése kímél meg bennünket egy új illúziótól és csak az okok felismerése fogja az ottani állapotokat és azt, hogy minő feladat nyom bennünket, teljes való színében az ország és a monarchia előtt feltüntetni.

Ehhez azután csatolni kell még egyet, és ez abban áll, hogy nyíltan megmondjuk, hogy amennyire ezen testület tagjainak lehetséges, ily állapot visszatérése ellenében s annak meggátolására, amennyiben tőlünk függ, minő irányú politikát — de azután valóságos politikát — kívánunk hogy a közös kormány kövessen.

Ami magát az összeget illeti, tisztelt országos bizottság, ehhez nekem csak két észrevételem van. Az egyik az, hogy senki se éljen abban az illúzióban, és nem szabad a monarchia egyik államának sem abban az illúzióban élnie, hogy midőn ez az összeg megszavaztatik, tulajdonkép csak nyolcz millióról van szó, mert már maga a jelentés tartalmaz egy helyet, ahol igen helyesen, hivatkozva a hadügyminiszter úr nyilatkozatára és különösen arra, hogy a hadi pótlék címén fizetendő összegek, valamint a szerelvények pótlását illető összegek teljes mértékben nem foglaltatnak benn az előirányzatban: úgy mint a hadügyminiszter kilátásba helyezte, kilátásba helyezi a jelentés is azt, hogy egész bizonyossággal, ha a mozgalom egy nappal sem tart tovább, mint a meddig ezen költségvetés ki van vetve, azon nyolcz millió jelentékenyen emelkedni nem fog.

Én ugyan nyíltan megmondom, tisztelt országos bizottság, hogy helyesebbnek tartottam volna és tartanám azt, ha az előrelátható és előirányozható összeg nyíltan kéretnék,

és hogy azon ürügy alatt, mert bizonyos kiadások összegét biztosra előrelátni nem lehet, nem tartatik fenn latitudo a kiadás oly emelkedésére, amely egy milliót mindenesetre felülhalad és talán a két milliót is megüti. És súlyt helyezek erre azért, mert tudomásul vettük és fentartjuk a közös pénzügyminiszternek jóhiszeműleg adott és jóhiszemben elfogadott azon nyilatkozatát, melyet ő is fentart: hogy ha az itt megszavazott összegben felül az ottani mozgalom elnyomására más összegek is szükségesek volnának, a kormány nem fog azon módhoz folyamodni, hogy az összegeket kiadja és utólagos felmentést kérjen, hanem ezen testülettől az illető összegeket idejében kérni fogja.

Tisztelt országos bizottság! A nyolcz milliónak csekély áthágásáról nincs szó, de ahol előreláthatólag majd egy pár millióra menő áthágás lesz, ott én, nyíltan és őszintén megvallom, kötelességszerűbbnek tartottam volna ezen belátás alapján tenni meg az előirányzatot és azon összegek megszavazását már most kérni a bizottságtól. Ez az egyik.

A másik észrevétel, melyet az összeghez fűzni akarok, abban áll, hogy miután a lázadás, amelynek elnyomására ez az összeg szükséges, Dalmácia egy részében is áll, de miután a Herczegovinában és Dalmáciában lévő ezen mozgalom egy egészé olvadt össze, ezt a mozgalmat úgy tekintem, mint egy egészet, — s nem is lehet másként tekinteni — és mert azt a biztosítást nyertük, hogy azon összegek, amelyek itt kéretnek, e mozgalom katonai elnyomására fognak fordíthatni, én ezek megszavazására nézve abban akadályt nem találtam, hogy netán oly intézkedések, amelyek Dalmáciában is szükségesek, de amelyek nem a katonai intézkedés rovata alá tartoznak, ezen összegből fognak megtörténni, azzal a határozott biztosítással szemben, amelyet részben a közös kormánytól nyertünk.

Ez az, tisztelt országos bizottság, amit magára az összegre nézve meg akartam jegyezni.

És most engedjék meg nekem, hogy ezen mozgalommal kapcsolatosan nemcsak a felelősség szempontjából, melyre különben még később vissza fogok térni, hanem abból a szempontból is, hogy egy veszélyes illúziótól megőrizzük magunkat, a mozgalom okaira térjek át.

Az az illúzió pedig, amely bennünket elfoghatna, abban áll, ha úgy tekintenők ezt a mozgalmat, mint amelyet abnormis, kivételes körülmény idézett elő, és ha önkényt elzárnók szemünket azon tény előtt, hogy e mozgalom okainak nagyon fontos, merem mondani, túlnyomó része az okkupáció természetében van, amiből aztán önkényt következik, hogy mint az erdő lombja kedvező időjárásnál és a napsugarakra kihajt, úgy ezen maradandó okokból és többől rájuk nézve kedvező körülmények mellett e mozgalom ismétlésére számítani lehet.

Tegnap, azon felfogás ellenében, melyet az albizottságokban is kifejtettünk, hogy t. i. e mozgalom okai részben — még pedig túlnyomó részben — az okkupáció természetében rejlenek, a bizottságnak egyik tisztelt tagja, Andrassy Gyula gróf téves felfogást látott és ezen felfogás ellenében azt igyekezett kimutatni, — kétség kívül elmésen, mint mindig — hogy az okkupáció által állásunk sokkal kedvezőbb, mint volna akkor, ha az okkupáció ténye nélkül kellene e mozgalommal szembe államink.

De mielőtt azon bizonyítékokra reátérnék, amelyekkel ezt a nemes gróf igazolni akarta, engedjék meg, hogy arra a kérdésre, amelyre ő triumfálólág hivatkozott és amelyet beszédében, gondolom, ő is a leglényegesebbnek — ha nem egyedül lényegesnek — tekint, én megfeleljek. (Halljuk!)

A tisztelt gróf nem is az előtte szólót,*) hanem az egész ellenzékét megtámadva, azt a kérdést veti az ellenzékeié, hogy mondják meg mopt, midőn az eljárásnak már gyümölcseit ismerik, — szorítkozva csupán az okkupáció tényére — hogy mit kellett volna; az okkupáció helyett tenni.

Tisztelt országos bizottság! Én a kérdésnek ily felállítását — megengedi a tisztelt gróf e kifejezést — tévesnek és hamisnak tartom, még pedig azért, mert ha valami ellen, úgy a kérdésnek ezen felfogása ellen áll az, amit a tisztelt miniszterelnök úr helytelennek állított — és megint sajnálom, hogy oly ellentétbe hozom Andrassy grófot a miniszterelnökkel, mikor annyit fáradoznak az egyetértés külső bebizonyításán; (Derűtség.) nagyon sajnálom, mondom, de

*) Apponyi Albert gróf.

Andrássy gróf felfogása ellenében ez ellenvetést teljes mértékben lehet tenni. Ha tehát megengedi a nemes gróf, megkísérlem én a kérdést felállítani.

Ha az okkupációs politikáról akarunk ítélni, — még pedig alkalmazva azt a jelenlegi eseményekre — többféleképp lehet a kérdést felállítani. Én kész vagyok a felett a vitát minden formában elfogadni. Vagy úgy, hogy az okkupáció tényét tekintjük mint befejező epizódját és láncszemél egy politikának, amely Gasteinban, vagy talán sokkal régebben kezdetett a három császár-szövetséggel, és számos epizódok után, számtalanszor okozva izgatottságot e monarchiában, hogy úgy mondjam, véglegfolyását nyerte az okkupáció cselekvényében. Akkor aztán a kérdés nem az lesz, amint a tisztelt gróf felállította, hogy mondják meg, mit kellett volna a tizenkettedik óra utolsó percében az okkupáció helyett tenni; hanem a kérdés az lesz, hogy aki ismeri ennek a monarchiának természetét; aki tudja azt, hogy ezen monarchia két középállamból van összetéve, hogy ezen államok mindegyikének, különösen a magyar államnak! megvannak az ő nagy nemzeti céljai, még pedig a monarchia keretén belül, hogy a magyar állam belső szervezetének kiépítése és megszilárdulása, pénzének és erejének minden szemerét szükségessé tette belső dolgai számára; aki tudta azt, hogy minő nehéz küzdelem alapján jött létre az a dualisztikus szerkezet, mely Magyarország fejlődési lehetőségét és szabadságát visszaadta és amelyben való munkálkodás a nemes grófnak egyik dicsősége lesz, sokkal biztosabb dicsősége, mint a boszniai okkupáció lenne akkor, ha minden úgy volna, amint azt most utólag mondja; mondom, aki tudta azt, hogy Magyarországon két nagy érdek élt a nemzet szívében; az egyik az, hogy anyagilag rendezhesse magát, a másik az, hogy azt a keretet, melyet az alkotmányban a dualizmus ennek a nemzetnek adott, a való erő és felvirágzás elemeivel kitöltse; aki ezt tudta, kérdem azt az államférfit: ha ő politikát akar csinálni e monarchiának, vajjon évek előtt ahhoz a politikai irányhoz kellett-e szegődnie, amely a keleti mozgalmat megindítja, amely azt táplálja, amely abban a nagyobbodásnak még akkor nem is határozott mértékén kívül egyéb pozitív célokat nem

ismert; vagy pedig kellett volna neki ahhoz az irányhoz szegődnie, mely abban áll, hogy a mi érdekünk a török állam birtok- és hatalmi viszonyainak lehető fentartását kívánta? És hogy e monarchiában és Magyarországon e két irány közt bizonyára senki sem habozott volna, mutatja az a felirat, melyet 1878-ban felterjesztett az a többség, mely kényszerűleg belenyugodott e politikába; az a felirat, melyre önök, uraim, mind jól emlékeznek, és mutatja az, hogy azt a politikát, mely ennek ellenére választatott, nem is tudta más módon védeni, mint a megindult és feltartóztathatlan világesemények elméletével.*)

Ha pedig nem akarják így feltenni a kérdést, hát tegyük fel másképp. Tegyük fel úgy, hogy ha nem lehetett azt a nagy mozgalmat feltartóztatni, hogyan fogta fel ebben a mozgalomban a monarchia érdekét és Magyarország érdekét is? Vájjon úgy fogta-e fel, hogy ennek a monarchiának területi terjeszkedésre kell törekednie ily mozgalommal szemben? vagy pedig úgy fogta-e fel, hogy nekünk azt a mozgalmat lokalizálnunk kell és lehetőleg oda kell törekednünk, hogy lehetséges legyen a török uralom fentartása ezen tartományokban? és akkor nem kellett volna túrni azt, hogy e monarchia határos tartományaiban egy más, az ottani mozgalmakat és a török uralom megmaradását kétségtelenül a lehető legjobban megnehezítő politika követtessék. (Úgy van!)

De én belenyugszom abba is, hogy tegyük fel a kérdést a legközvetlenebb és leggyakorlatibb alakban. Tegyük fel, egy államférfi meg van arról győződve, hogy a területi nagybodás politikája elkerülhetetlen; tegyük fel, egy államférfi azt látja, hogy a monarchia érdeke azt kívánja, hogy mi azokban a tartományokban éppen a területi nagybodást érjük el. Ha ebből indulunk ki, akkor a kérdést úgy kell feltenni, hogy ha így fogjuk fel a monarchia érdekét, az okkupáczióknak ez a neme és ez a módja volt-e az, amely a monarchia érdekét a lehető leghelyesebben szolgálja?

E három kérdés valamelyike alapján fel kell tennünk a kérdést. Csak az lehetetlen, amit a nemes gróf akar: hogy

*) L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet, 268. 1.

az okkupációt magát mint az előbbi eseményektől és a bosszú éveken át követett politikától elvágott tényít ítéljük meg, és ezzel szemben, ily epizodikus valamivel szemben, az ellenzéktől egy más reális terv ajánlását kívánják.

De én, tisztelt országos bizottság, nem akarok most beleereszkedni ezen kérdések egyikének tárgyalásába sem. Ha ennek a bizottságnak az lesz a hivatása, — amint ezt mindig fel lehet tenni — hogy még egyszer vizsgáljuk meg azokat, amik történtek, vizsgáljuk meg kellő alapon, kellő világításban, akkor kész vagyok ezt bővebben kifejteni. De jelenleg elég kimutatnom azt, hogy a mostani mozgalom, melynek megújulásától mindnyájan tartunk, gyökerét egyenesen az okkupáció politikájában bírja. És ennek ellenében, bocsásson meg a nemes gróf, de hiába hivatkozik arra, hogy hisz jobban állunk mi az okkupáció mellett, mint állanánk az okkupáció nélkül. Hiszen, azt mondja, a dalmát mozgalom elnyomására 1869-ben ötfélf millió kellett és most tőlünk csak nyolcz milliót kérnek; pedig, azt mondja, a mozgalom, az ellenszegülés Dalmáeziából jött Herczegovinába és nem megfordítva.

Hát itt a tényekre nézve — és a kormányon a sor, ezeknek a kellő súlyt visszaadni — egyenes ellentétben volt az előtte szólóval.*) Mert ha valamire nagy diadalmasan hivatkozik a kormány előterjesztése, arra hivatkozik, hogy hiszen Dalmáeziában minden jól ment volna, Dalmáeziában az újonczozás keresztülvitetett, három kis faluban csak 17 ember maradt hátra és ezen 17 embert a kormány úgy tekintette volna, mint aki nyílt törvénszegő, akikkel — ha t. i. majd kézre kerülnek — a törvény szerint el fognak bánni, de semminemű különös kényszerszabályt nem tudott volna, nem is állított volna helyesnek ezen három falu 17 emberének kényszerítésére inaugurálni. Hanem — azt mondja a közös kormány, direkt ellentétben a nemes gróffal — midőn már ily jól állottak a dolgok Dalmáeziában, mikor az egész környéken csak 17 ellenszegülő ember akadt és ezekről sem tudjuk, hogy mind alkalmas lett volna, akkor Herezegovinából kitör egy rablócsapat és megindul az a mozgalom, melyről

*) Eber Nándor.

a múltkor pénzügyminiszterünk azt mondta és azóta meg nem czáfoltatott, hogy mint a lavina, úgy növekedett. Ez tehát egyenesen ellentmond azon felfogásnak, melyre a nemes gróf következtetéseit építette.

Még a másik két tényt akarom felemlíteni, melyre Andrássy gróf hivatkozott. Az egyik abban áll, hogy ha nem volna okkupáció, akkor sokkal nagyobb volna a lázadás, mert — és ez matematikailag tökéletesen áll — most csak Hercegovina egy része fogott fegyvert, akkor pedig, mint a gróf mondja, Bosznia és Hercegovina egészen lázadásban állana. A másik tény pedig az, hogy azok az apró fejedelemek, Szerbia és Montenegró, minő lojális magatartást tanúsítanak, amit megint — amint értésünkre adja — nem lehetett volna elérni vagy biztosítani az okkupáció nélkül.

Tisztelt bizottság! Én megvallom, más, legalább az én nézetem szerint reálisabb okokat tudnék az okkupáció mellett felhozni. Igaz, hogy ezek nem tudnák annak károsságát, veszedelmességét megszüntetni; hanem engedje meg a tisztelt gróf, hogy visszamondjam azt, amit ő nekünk mondott: hogy mi nem tudunk az ő okkupációja helyébe mást tenni — pedig az imént volt szerencsém kifejteni, hogy mily alapon kell megítélni az okkupációt — és ez szerinte azt bizonyítja, hogy helyes volt. No, ha egyébbel nem lehet azt az okkupációt védeni, a jelen események világításánál, mint amivel védi a nemes gróf, akkor megengedjen, az igen gyenge lábon áll. Mert ugyan kérdem, mit bizonyít az, hogy Bosznia egy része áll most lázadásban és, mint a nemes gróf feltételezi, ha nem volna okkupáció, akkor az egész állana lázadásban? Kérem, ki ellen állana akkor lázadásban?

Egy hang: Mi ellenünk!

Mi ellenünk? Én ezt a felfogást nem értem. Ha Bosznia és Hercegovina népességének valaha célja lett volna az, hogy Ausztriából annektáljanak egy darabot, akkor én értem, hogy ők minden kedvező alkalmat felhasználnak, mikor Ausztriában, a határokon túl valami nyugtalanság mutatkozik, hogy lázadásba jöjjenek. De én eddig a boszniaiakat és hercegovinaiakat csak mint kecsegtetett menekülteket ismertem Ausztria határain; mint olyan menekülteket,

kiket a nálunk űzött politika igen szívesen használt fel ürügyül arra, hogy az okkupáczió nál mint a keresztyének szabadítója jelentessék ki; akiket a diplomácia igen szívesen használt fel arra, hogy az államférfiaknak megmutassa azt, hogy Törökország nem életképes, mert nem képes nyugtot tartani azokban az országokban. Hát most — csodálatos változása a sorsnak, hogy ami soha sem történt: a mi nagyhatalmi állásunkat a boszniaiak és hercegovinaiak fenyegették volna, mikor mi ilyeneket nem láttunk itt határaink közt, mondom, csak akkor, midőn kecsegtettük őket, vagy szívesen fogadtuk és a diplomácia fel is használta őket ürügyül — hogy most egyszerre Bosznia és Hercegovina hangulatától belnyugalomunkat és nagyhatalmi állásunkat is, amint a nemes gróf magát kifejezte, féltük! Vagy ha az alatt az értetik, hogy ama lázadásnak, mely ott történik, háta mögött állana egy másik hatalom, egy olyan hatalom, melynek fellépésétől nagyhatalmi állásunkat bizton lehet félteni, akkor ugyan kérdem, az okkupáció ténye által azt, hogy jövőre ily eset történjék, ha nem történik is a jelen pillanatban — kiírva találja a nemes gróf?

Egy kérdést teszek a tisztelt bizottság minden tagjának: vajjon nem gondolják-e azt, hogy mióta az okkupáció megtörtént, a külügyi nyugalom szempontjából ennek a monarchiának idegessége nőtt? Vajjon nem gondolják-e azt, nem érzi-e mindenki, hogy a monarchia sebezhető oldalai nagyin megszorodtak? Már maga az az egy tény is — és a tisztelt bizottság minden tagja, természetesen fogja találni, hogy nem fogom ezt bővebben fejtegetni — de már maga az az egy tény, hogy oly nagy meglepéssel, oly nagy nyugalommal hivatkoznak apró és nem apró külföldi kormányok magatartására és ebből egyik biztosítást remélik arra nézve, hogy ezen mozgalommal könnyen végezzünk: már maga ez, tisztelt uraim, valljuk be, a sebezhető oldalaknak, a sebezhető állapotoknak indirekt bevallását jelenti.

Ami pedig ezen apró fejedelmek viseletét illeti, megvallom, én nem hivatkoznám rájuk oly nagy diadallal, nem hivatkoznám rájuk ugyanazon okokból, melyeket a nemes gróf a négyes bizottságban kifejtett. Mert hisz csak nem fogja valaki komolyan állítani, hogy ezen apró fejedelemségek,

akár külön, akár együtt, kezét fogva, akár belső nyugalmunkat, akár nagyhatalmi állásunkat bármi tekintetben fenyegethetnék. Az ő veszélyességök csak azon pillanatban kezdődik, amint egy velünk egyenrangú hatalom a hátuk mögött áll, amelynek ők előretolt pionjait képezik. És abból, hogy e pillanatban nincs így, következik-e, hogy nem is lehet így? és vájjon abban, hogy okkupáció van, e lehetőségeknek megkönnyítése avagy megnehezítése foglaltatik-e?

Én abban ezen lehetőségek megkönnyítését látom, és meg vagyok győződve, hogy látja azt a bizottság minden tagja.

Igaz ugyan, hogy a tisztelt gróf mindezek ellenében hivatkozik arra, hogy a mi állásunk ott a belső elemek részéről nem tekintetik úgy, mint ahogy az ellenzék feltünteti; jelesül az okkupáció tényét a tisztelt gróf úgy tünteti fel, hogy a törökök nagyon jól tudták azt, hogy az az ő védelmükre történik, hogy a keresztyén emigrációnak, ha az visszatér és magára hagyják, célja az, hogy a mohamedán népességet kiirtsa — azok a törökök, kikre a nemes gróf hivatkozott, és kiket azon bókkal tisztelt meg, hogy szokott józan eszöknél fogva ezt nagyon jól tudják, nem úgy, amint hozzátette, mint a mi törökjeink. v

Tisztelt országos bizottság! Alkalmat veszek magamnak, — a nemes gróf} meg fog bocsátani — hogy őt egy sajtóságos szokására {figyelmeztessem. (Halljuk!) Midőn Boszináról és Törökországról van szó, mindig látunk olyan-nemű törököket és olyai nemű bosnyákokat, kiAei én Andrássy gróf törökjeinek és bosnyákjainak szeretnék nevezni. (Derültség.) Ezek a valóságban sehol sem léteznek, mert azok a valódi törökök és valódi bosnyákok másképen cselekszenek és gondolkoznak-; hanem itt a vitában mindig meghalljuk őket, hogy tanúbizonyságot teygenek az okkupáció mellett, és én természetesnek tartom, hogy egyéb tanúbizonyság hiányában a nemes gróf ezen láthatatlanokhoz folyamodik. (Tetszés.)

Ilyen törököt és ilyen bosnyákot hozott ide Andrássy gróf úgy az albizottságban, mint itt tartott beszédjében. A bosnyák előáll és tanúbizonyságot tesz arról, hogy ez normális állapot, hogy ők zavarogni szoktak, és hogy a keleti ember olyan, hogy le kell verni őt jól, amikor aztán

levették, akkor megadja magát és nyugalmasan viselkedik. Tegnap is megszólalt ez a bosnyák, felállt és bizonyóságot tett Andrassy gróf mellett, hogy csak oly részekben van lázadás Herczegovinában, melyet fegyverrel le nem vertünk, melyet Montenegrotól úgy kaptunk átengedve; ha levették volna, akkor megadná magát és nem támadt volna mozgalom. Ezt mondta tegnap Andrassy gróf bosnyákja és ezt mondta az ő törökje. Azt mondja, hogy a török az ő józan eszével jól tudja azt, hogy az ő birtokát az okkupáció védi. Ezt mondta tegnapelőtt és tegnap.

A valódi bosnyák és a valódi török pedig hogy mit beszél, azt nem tudom, hanem cselekszik a következőképen. Mikor Andrassy gróf be akar oda vonulni és megvédeni a keresztyének ellen, akkor kényszerít bennünket kétszázezer ember mozgósítására és kényszerít bennünket arra, hogy az ellentállást vérben gázoljuk el, azután emigrál Konstantinápolyba, és ha ma az a felleg, mely a boszniai politikát onnan fenyegeti, a szultán intésére nyugodtan viseli magát, az nem annyit jelent, Hogy kedvező konjekturák közt onnan az okkupáit tartományok felé vihar ne jöjjön. így cselekszik a valóságos török.

Az Andrassy gróf bosnyákja az mondja: aki egyszer leveretett és akivel hatalmát érezte a másik, az annak megadja magát. De azok a bosnyákok és hercegövczok, akik odalent vannak, azok ismételve leverettek a töröktől és ismételve fellázadtak és ismételve le, fognak veretni általunk és ismételve fel fognak lázadni ellenünk. (Úgy van!)

És mi tehát ebből a következtetés? A következtetés az, hogy ha mi megnyugvást akarunk magunknak szerezni, akkor nem az Andrassy gróf törökjei és nem az Andrassy gróf bosnyákjai azok, akik vallomásaikkal meg tudnak bennünket nyugtatni, hanem a tények azok, és ezek azok, melyeknek vizsgálatára beszédem végén át akarok térni. (Halljuk!)

A lázadás, tisztelt országos bizottság, kétségtelenül keresztény jellegű. És ez a tény, ha egyéb nem is, bizonyítja azt, hogy nekünk odalent nem sikerült hatalmunknak semmi természetes alapjait megalkotni, hogy hiába küldték fel a hódoló feliratokat, hiába küldték fel a szép jelentéseket a hivatalos Boszniából: mikor a nem hivatalos Bosznia

megmozdul, akkor tűnik fel az, amit előre láttunk, és mint-hogy »pudor malus incurata vulnera celab«, látnunk kell, hogy hatalmunk nem alapszik egyében, mint a kard élén. És ha ez így van; az okkupácziós politikának egyik eredménye, hogy ezen elemeknek — úgy látszik legalább, ha a hírlapi tudósítások nem csalnak — meggyőződéséből még nem halt ki a hit, hogy a mi uralmunk ott változó és múló; hogy az egyik elem félszeggel Konstantinápolyba néz, ahonnan a félhold fényeskedik neki, a másik elem pedig, egy nagy nemzeti érzelem alapján, mely a külföldön nagy visszhangot nyer, egyenesen mint elnyomókat tekint bennünket, és még az adminisztráczióknak is sikerült azt a meggyőződést oltani ezen elemekbe, legalább az egyikbe vagy a másikba, vagy mind a kettőbe — hogy jövőjöknek és nyugalmuknak egyéb biztosítéka nincs, mint az osztrák uralom elfogadása; de ez csak nagyon kedvező körülmények közt, bosszú éveken át folytatott politika eredménye lehet.

A delegáció elfogadta a négyes albizottság jelentését.

A HERCZEGOVINAI LÁZADÁS KÖLTSÉGEI A KÉPVISELŐHÁZBAN.*)

A hercegovinai és dél-dalmáciai lázadás költségeinek fedezete az 1882. évi költségvetéssel került a képviselőház elé.

A pénzügyi bizottságban Szilágyi Dezső kijelentette, hogy a tételt, tekintettel a delegáció határozatára, megszavazza, magára a tárgyra nézve pedig a házban fogja álláspontját kifejteni.

Helfy Ignác a függetlenségi párt nevében határozati javaslatot terjesztett elő, hogy a ház tagadja meg a nyolca millió rendkívüli költségből Magyarországra eső 2,512.000 frt.-nak megszavazását és egyszersmind utasítsa a kormányt, hogy minél előbb tegyen meg minden intézkedést a megszállott területek kiürítésére.

A költségvetésnek 1882 február 21-ikén kezdődő tárgyalásában Láng Lajos volt a pénzügyi bizottság előadója. Utána

*) L. a 10. lapon: Megtagadhatja-e az országgyűlés a delegáció által megszavazott költség fedezetét?

Helfy Ignác beszélt és Mocsáry Lajos terjesztette elő a függetlenségi párt határozati javaslatát. Részt vettek még a vitában a függetlenségi párt jelesei közül: Eötvös Károly, Ugron Gábor, Herman Ottó, Polónyi Géza, Mezei Ernő.

A mérsékelt ellenzékéről Szilágyi Dezsőn kívül Pulszky Ágost mondott beszédet és velük hasonló értelemben nyilatkozott Somssieh Pál. Megszavazták ugyan a költséget, de elítélték a hadügyi kormányzat abbeli eljárását, hogy a védelmi kötelezettséget a megszállott tartományokban rendelettel léptette életbe.

A szabadelvű párt szónokai Tisza Kálmán miniszterelnökön és Láng Lajos előadón kívül Baross Gábor, Jókai Mór, Éber Nándor voltak.

Beszédet mondott még Miletits Szvetozár.

Szontágh Pál Eötvös Károlynak egy megjegyzése következtében nyilatkozott és erre vonatkoznak Szilágyi Dezső 1882 február 23-ikán mondott beszédének bevezető szavai.

Szilágyi Tisztelt ház! Mielőtt rátérnék azon két határozati Dezső javaslat tárgyalására- amely a pénzügyi bizottság véleményével szemben a ház ezen oldaláról (A szélső balra mutat) benyújtott, engedje meg a tisztelt ház, hogy mivel egy előttem szólott képviselő úr (felszólalásában ránk is egyenes célzás történt, mindenekelőtt Szontágh Pál tisztelt képviselő úr mai beszédére tegyek kéj; megjegyzést. (Halljuk! Halljuk!)

A tisztelt képviselő úr beismert azt, hogy ő ellene volt az okkupacionális politikának aki:or, midőn választóitól mandátumát elnyerte. A tisztelt képviselő úr beismeri azt, hogy ellenezte ezen okkupacionális politikát azután is, midőn a választások után megjelent itt Budapesten ezen mandátum alapján. Sőt nyíltan kimondja, hogy ellenzi ugyanazon politikát ma is. Hogy mindemellett mégis pártolja az ezen politikát végrehajtó jelenlegi kormányt, ezt csak azért teszi, mert nem akarja, hogy — amint ő magát kifejezi — ha a szemben ülő pártok közül valamelyik kormányra jutna, az történjék, mint ő mondja, hogy azt mondják a kormánynak: Kelj fel onnan a kormánypadokról, hogy én üljek oda.

A tisztelt képviselő úr tehát bevallja, — és én itt neki csak köszönetét mondok nyílt őszinteségéért — hogy ő meggyőződés nélkül támogatja a jelenlegi kormányt. Elégedjék meg vele a kormány, hogy saját klubjának elnöke és e háznak alelnöke a legfőbb kérdésben meggyőződésével ellentétben áll a kormánnyal. (Élénk tetszésnyilvánítás a baloldalon.)

Örülök a tisztelt képviselő úr azon nyíltságának, melylyel beismerte, hogy őt nem politikai konsziderációk bírják arra, hogy a jelen kormányt meggyőződése ellenére támogassa, hanem tisztán és nyersen megmondva, a hatalom megtartásának vágya. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Mert mi egyébnek kelljen tekinteni azt, ha azt a kormányt, melynek tetteit az ő meggyőződése nem kísérte, melynek politikája ma is ellentétben áll meggyőződésével, csak azért pártolja, hogy más azon székekbe bele ne üljön — (Ellenmondások a jobboldalon) ha nem nyílt bevallásául annak, hogy a tisztelt képviselő úr személyes politikát űz (Élénk helyeslés a baloldalon) és hogy politikai magatartásának csak egy vezércsillaga van: a hatalom megőrzésének vágya a kormány i számára és közvetve természetesen maga számára. Ha nem ez az értelme, akkor ezen nyilatkozatnak semmi értetnie nincsen. (Zajos helyeslés a baloldalon.)

De egyet elfelejteti a tisztelt képviselő úr, azt, hogy ő és vezére hogyan jutottak be oda a kormánypártba? (Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) Akkor nem bántotta a tisztelt képviselő urat az a lelkiismeretfurdalás. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Hát mi egyéb módon jutottak ők oda, ha nem a »Kelj fel, hogy én üljek oda« útján? és maradt minden úgy, mint volt, sőt rosszabbá lelt. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Miért hullatták el azon az úton, mely innen oda vezet, összes meggyőzéseiket, melyeket hirdettek, midőn itt ültek? (Zajos tetszésnyilatkozatok a baloldalon.)

Nem azokat értem, tisztelt ház, melyek a közjogi alapra vonatkoznak, hanem azon reformokra, azon javításokra, azon szabadelvű irányra vonatkozó meggyőzéseiket, melyeket, úgy mondták a nemzetnek, oda fognak vinni és ott azokat foganatosítani fogják. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Ha a tisztelt képviselő úr akkor természetesnek találta, hogy egyszerűen oda üljenek és maradjon minden úgy mint volt, sőt legyen rosszabbul: ugyan kértem, hogyan kapta egyszerre azt a gyengéd lelkiismeretet, hogy ennek másodszori ismétlését lelkében nem tudná elviselni, (Derűtség a baloldalon) hacsak azt nem akarta mondani a képviselő úr, hogy ez megtörténhetik más kormányoknak a kiűzésére, de már ezen kormány irányában a legnagyobb igazságtalanságot látná benne. (Élénk derűtség a baloldalon.)

Nem is magyarázhatom meg, tisztelt ház, ezen nyilatkozatot egyébből, mint amire tisztelt képviselőtársam maga is céloz: hogy öregszik az ember és öregedésével a kényelmes helyzeteket szereti és nem szeret kimozdulni helyéből még akkor sem, ha meggyőződése tiltaná az otfcmaradást. (Derűtség a baloldalon.)

Ezek után — aminek előrebocsátására kénytelen voltam azért, mert a tisztelt képviselő úr felszólalásának élet különösen ezen párt ellen intézte — engedje meg a tisztelt ház, hogy áttérjek a beterjesztett két határozati javaslatra. (Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt ház! Tárgyalás alatt a delegáció határozatával megállapított azon összegek vannak, melyek részben a közösiügyek vitelére és ezek közt a megszállott tartományokban lévő felkelés elnyomására vannak szánva. Ennek ellenében tisztelt í barátim részéről két határozati javaslat nyújtatott be. Az egyikben Helfy képviselőtársam javasolja a lázadás elnyomására szánt összegnek megtagadását, a másikban Mocsáry képviselőtársam a közös ügyek vitelére szánt egész összeg megtagadását indítványozza.

Én azok közé tartozom, tisztelt ház, — és örülök, hogy erre nézve már most a házban nincs véleménykülönbség — akik azt tartották és tartják mindig, hogy a delegáció határozatai, különösen az a politika, mely azt kíséri, e házban bírálat tárgya lehet és szükségkép kell hogy legyen. És hozzáteszem, — s úgy hiszem, erre nézve sem lesz véleménykülönbség — hogy a delegációnak azon határozatait, melyek az 1867: XII. t.-cz. szerint a közös költségek összegét állapítják meg, ezen háznak a törvény alapján

el kell fogadnia és Magyarországnak törvényes kötelessége azon megállapított összeg fedezetéről gondoskodni. De azért megengedem önöknek és meg fogja önöknek engedni mindenki, hogy a háznak joga van a delegáció által megállapított költségösszeg beiktatását és fedezetét megtagadni. (Helyeslés balfelől.) De joga van, uraim, csak egy esetben, — várjunk, uraim, a helyesléssel (Halljuk!) — ha tudniillik hatáskörét túllépve, a delegáció olyan tárgyak felett határozna, melyek hatásköréhez nem tartoznak. Ebben az esetben a delegáció eljárását a törvény pajzsa többé nem fedezi, és ennek az országgyűlésnek szoros kötelessége ügyelni arra, hogy miután ő törvényhozó testület, a delegáció pedig csak az őt képviselő és önálló határozási joggal felruházott bizottság — hogy az az alkotmányos testület a maga hatáskörén belül megmaradjon.

Ha tehát az én tisztelt indítványozó barátaim azt mutatnák meg, és világosan megmutatnák, hogy akár akkor, midőn a közösügyi rendes költségek felett a delegáció határozott, hatáskörén túllépett, akár hogy a megszállott tartományokban levő csapatok hadi költségei és azon költségek emelése is a delegáció hatásköréhez nem tartozik, ezt az érvet érteném, és ha bebizonyítanák ezt az érvelést, egész loyaltással elfogadnám.

Polonyi Géza: Bebizonyítjuk!

Ne vállalkozzék erre Polonyi tisztelt képviselő úr, legalább addig ne vállalkozzék, míg én megpróbálom, hogy megkönnyítsem az ő érvelését, annak bebizonyítását, hogy e feltételezés téves. (Halljuk!)

Tisztelt ház! Mocsáry tisztelt barátom maga sem állítja, hogy a rendes közösügyi költségek, melyek megtagadását indítványozza, inkompetencia alapján volnának megtagadandók, és így határozati javaslatával később fogok foglalkozni. A kérdés ma abban összpontosul, vájjon a megszállott tartományokban állomásozó csapataink hadi költsége a delegációk határozathozatala alá tartozik-e vagy nem? Hogy ezen kérdést megítélhessük, két igen jelentős dolgot, két ténnyt ne méltóztassanak figyelmen kívül hagyni. Az egyik tény abban áll, hogy azt a mandátumot, melyet a berlini kongresszus Ausztria-Magyarországra

ruházott, már mi ezen házban ünnepélyesen törvénybe iktattuk. Úgy hogy a monarchiának ezen mandátumban foglalt megszállási és kormányzási joga és kötelessége többé nem pusztán egy internacionális szerződésen, hanem országunk törvényének tételes határozatán alapszik. Mi annak idejében elleneztük ezt; elleneztük úgy, mint az egész keleti politikát. De ha egyszer már törvénybe lett iktatva: azt, hogy azon mandátum alapján való kötelesség ezt az államot terheli, sem önök, sem senki kétségbe nem vonhatja.

A másik tény, melyet figyelemben kell tartanunk, abban áll, hogy az 1880. évi VI. t.-cz. országos törvény által meghatározta azt, hogy mi módon tegyen eleget a monarchia két állama azon átvállalt kötelezettségnek, hogy ama megszállott tartományokat elfoglalva tartsa és kormányozza.

Tehát, uraim, úgy a közös kormánynak ott való kormányzása, valamint csapataink ott létele jelenleg országos törvényen alapul.

Már most az én tisztelt barátom Helfy, az ő beszédében igen elmésen felvetette azt a kérdést, hogy: ugyan kérem, az ott állomásozó csapatoknak, melyek a rendet ott fentartják és a lázadást elnyomják, s belföldön vagy külföldön vannak, a költségei minő czímen vétetnek a delegáció által? Hát külügy Bosznia, vagy belügy, vagy sem nem külügy, sem nem belügy? Vagy ki tudja azt megmondani, hogy azon lepel alatt, melynek okkupáció a neve, minő állapot rejlik ott Boszniában? Mire alapítjuk azt, hogy azon csapatok költségei közös költségek? A felelet az, hogy kettőre alapítjuk. Tisztelt barátaink, vagy az újabb időben felvett szokás szerint szomszédaink, (Derültség) nem fogják azt tagadni, hogy akár külügy Bosznia, akár nem, — hiszen majd szólok róla, hogy micsoda — az ott állomásozó és küzdő csapatok költségei hadiköltségek; a hadiköltség megállapítására pedig, akárhol merüljön az fel, akár határainkon belül, akár határainkon kívül, akár Kanadában, akár Dal-máeziában, akár Boszniában, alkotmányunk szerint én is és önök is — aki ismer más módot, bizonyonnyal fel fog világosítani — csak egy alkotmányos módot ismerünk, tudniillik az 1867: XII. t.-cz. szerint a hadiköltségek megállapítása illeti a delegációt.

Ezért, tisztelt uraim, a delegációk illetékesek voltak azokra, és mi, akik, merem mondani, igen szorosán örködünk a delegációnak kompetenciája fölött, úgy amint Eötvös Károly tisztelt képviselő úr kívánja, és ha önök meg akarnak erről győződni, csak lapozzák át a delegáció tárgyalásait — mi igenis az illetékesség kérdését ezen költségek megállapításánál a delegációban fel nem vetettük, mert abban a meggyőződésben vagyunk, hogy ezekre is mint hadiköltségekre a delegáció teljesen illetékes.

Én tehát értem azt az érvelést, amellyel nem ő, hanem Mocsáry Lajos tisztelt barátom a maga indítványát kísérte, midőn azt mondta: megengedi, hogy a törvény betűjébe ütközik indítványa, de nem ütközik a törvény szellemébe, és mert a delegáció nem tanúsított köteles magatartást egy kérdésben, tudniillik, hogy a közös kormány által kibocsátott s Boszniában a véderő behozatalát szabályozó rendelet kérdésében nem vonta felelősségre a közös kormányt, tehát mert kötelességellenesen viselte magát a delegáció, ennél fogva ő annak határozatától, ami azt különben tökéletesen megilleti, a beiktatást megtagadja; de megtagadja különösen azért is, és ezt tartja fontosabbnak, mert az alkotmányos határozatokat kétoldalú szerződéshez hasonlítván, mikor látta azt, hogy a közös kormány részéről azon rendelet kibocsátásában, amihez joga nem volt, az alkotmány megsértetett, ő azt tartja, hogy ami különben alkotmányos kötelessége volna ez országgyűlésnek, tudmillik a beiktatás a költségvetésbe, tagadtassék meg mindaddig, míg e sérelem orvosolva lesz.

Tisztelt ház! Itt mindenekelőtt röviden megmondom, miért nem fogadom el ezt az álláspontot. Én abban a nézetben vagyok, hogy a delegáció többségének tanúsított vagy nem tanúsított kötelességszerű eljárása semmi körülmények közt ok arra nem lehet, hogy ami törvény szerint kötelessége az alkotmányos testületeknek, azon kötelesség alól egy más alkotmányos testület kivonja magát. És abban a nézetben vagyok, hogy igaza volna Mocsáry Lajos tisztelt képviselő úrnak, ha itt ama törvénytelen rendelet foganatosítására újonczozási költségek kéretnének; ekkor mondhatná, hogy megtagadja e költségeket és csak törvény alapján hajlandó

azokat megszavazni. De nem fogadhatom el azt az elméletet s meg vagyok győződve, hogy önök sem fogják fentartani egész következetességében — mert hogy visszavonják, ezzel nagyon sokat kívánnék önöktől; de azt mondom, önök sem fogják kívánni, hogy az alkotmányos jogintézmények és jogszabályok alkalmazása úgy történjék, hogy ha az egyik hatalmi tényező azon joghatárokat meg nem tartja, a másik sincs kötelezve magát ezen alkotmányos joghatárokhoz tartani; ez annyi volna, mint minden törvénysértésre egyenesen forradalmi állapottal felelni. Ellenkezőleg, én hivatkozom minden ország alkotmányos gyakorlatára: a mód arra, hogy egy törvénytelen lépés jóvátétessek, nem az, hogy a törvények alul magát felmentve érezze minden tényező, hanem hogy alkotmányos kényszereszközök vétesenek igénybe azon tényező irányában, aki meg nem tartotta a törvényt és kényszeríti essék a törvényt megtartani. (Helyeslés. Úgy van! balfelől.) És ha ezt elfogadják, amint meg vagyok győződve, hogy elfogadják tisztelt barátaim, akkor mindenekelőtt ezt a kormányt és vele együtt a közös kormányt kell helyéről eltávolítani, mert ők mindketten felelősek ezen rendelet kibocsátásáért; hisz elvállalták a felelősséget, ami nézetem szerint különben felesleges, mert magától értetik. Mondom, mindenekelőtt ezek eltávolítását kell eszközölni. De ha van erre alkotmányos eszköz és keresztülvihető lehetőség, akkor van ennek sokkal egyszerűbb módja, amely nem kompromittálja azon viszonyokat és garanciákat, amelyek a monarchia másik államával szemben fennállanak; akkor ne azokat a költségeket tagadják meg, amelyeknek megtagadása által a monarchia másik államának velünk szemben fennálló igényeit is megsértik, hanem válasszák azt a sokkal egyszerűbb és ártalmatlanabb módot, amely, ha van többség hozzá, teljesen elegendő lesz ezen urakat székeikről eltávolítani. (Derűtség balfelől.)

Ez az oka, — és meg fogják engedni, hogy tovább ezt nem fejtegetem — hogy én, aki helyeslem azt az intencziót, amely ezen minisztérium eltávolítására van irányozva, a másik eszközhöz nem nyúlhatok; mert ha van erőnk hozzá, ebben sokkal egyszerűbb és oly eszközt látok, melyben semmi veszedelem nem rejlik. És engedjék meg, hogy én, aki a

közös ügyek álláspontján állok, egy veszélyre figyelmeztetsem önöket. A delegációknak határozó jog azért adatott, hogy sem arra nézve, hogy adassék-e közös költség, sem arra nézve, hogy mennyi legyen e közös költség, a két állam törvényhozásai közt súrlódás és összeütközés ne álljon be. Ezen intézmény tehát ama kölcsönös bizalmon alapszik, hogy amit az azonos törvények alapján fennálló delegációk meghatároznak, azt jóhiszeműleg, kötelességük értelmében, mindkét állam törvényhozásai teljesítik.

Veszélyes példa volna precedenst alkotni a másik állam részére azzal, ha nem a delegáció inkompetenciája okából, hanem mert a közös kormány által folytatott politikával nem értünk egyet, megsértéssel fenyegetjük azt a köteleiséget, mely Magyarországot ezen törvény alapján az ausztriai állam irányában is terheli.

De, tisztelt ház; a kérdésnek lényege nemcsak abban összpontosul: illetékesek voltak-e a delegációk vagy nem, helyes-e ezen költségek megszavazását vagy meg nem szavazását különösen bizalmatlansági fegyverré tenni; hanem összpontosul abban is, vájjon helyesek-e azok a politikai okok, melyek ezen összeg megszavazására a delegációt reabírták, többek közt engem is és azokat, akik ezen pártból a delegáció tagjai voltak.

Mielőtt ezt megmondanám, engedje meg a tisztelt ház felemlítenem, hogy Eötvös Károly tisztelt barátom abban ugyan nagyon téved és ezt maga sem fogja tagadni, hogy a delegáció ennek a háznak csak olyan bizottsága volna, mint például a könyvtári bizottság. A delegáció nem ennek a háznak bizottsága, hanem az egész országgyűlésnek, ezt tisztelt barátom igen jól tudja. Valamint tudja azt is, hogy alkotmányunkban ez az egyetlen országos bizottság, — és nagyon messze kellene mennie, hogy erre valamely analógiát találjon — amely bizottság önálló határozási joggal van felruházva; tudja azt is, hogy az országgyűlés a delegációra jogkörének egy részét is átruházta, tudnllik hogy végérvényesen határozzon, és magának nem tartott fenn egyebet, mint ellenőrizni őt, hogy hatáskörében maradjon. (Felkiáltások a szélső baloldalon: Elég rossz, hogy úgy van!) Jól történt-e, vagy nem jól történt, ezt most nem akarom

vitatni. De ezen bizottságok önálló határozást joggal lévén felruházva és a törvény megtiltván azt, hogy az országgyűlés nekik utasítást adhasson, azt hiszem, a delegációt a képviselőház többi bizottságaihoz hasonlítani nem lehet; de igenis hadd jöjjön kritika alá az a politika, melyet a delegáció követett. És — bár nem vagyok feljogosítva azon barátaim nevében nyilatkozni, kik velem együtt ott voltak, de gondolom, eltalálom meggyőződésüket — megmondom, miért szavaztam meg a nyolcz milliót és mik voltak az okok, melyek erre bírtak. (Halljuk!)

Két oka volt ennek. Az egyik: kötelességünk Európa előtt, a másik: kötelességünk önmagunk és érdekeink megóvásában.

Ne feledjük, hogy az okkupáció, mint már említém, ma már országos törvénnyel van megerősítve; ne feledjük el, hogy egész Európában senki sem kért bennünket és senki sem tartott Európában arra hivatottnak, hogy mi menjünk oda a rendet fentartani; (Felkiáltások a szélső baloldalon: Hisz ez a baj!) mi önkényt mentünk oda. Igaz, hogy szíztottuk előbb a zavargásokat, hogy majd a zavarban haláshassunk; (Derütség a szélső baloldalon.) de magunk kértük Európa mandátumát, és jogcímünk is volt rá, amelyen oda beléptünk, annak állítása, hogy a határainkon való folytonos zavargás veszélyeztet bennünket (Felkiáltások a jobboldalon: Ügy is van!) és hogy a török hatalom nem képes reánk nézve megnyugtató rendet ott fentartani. Most, hogy megadatott ezen mandátum, nem mondom, hogy egyetlen hatalom is arra kényszerítene, hogy ott maradjunk, de gondolják meg önök, hogy most, midőn ott lázadás van, annak bármi okból való kimondása, hogy mi onnan kijövünk, — pedig az eszközök meg nem adása annyit jelentene és annyit tenne — nem lenne egyéb Európával szemben, mint monarchiánknak politikai és erkölcsi teljes bukása. (Ügv van! Úgy van! a bal- és a jobboldalon.) És azok, akik ennek nagyon örültek, nagyon tapsoltak volna, azok igenis monarchiánknak ellenségei; de higyjék el, az ő ellenségeskedésök még sokkal nagyobb mértékben illeti azt, amihez önök is, magunk is annyira ragaszkodunk: a magyar államot. (Helyeslés bal- és jobbfelől.)

A másik ok volt: kötelességünk önmagunk és érdekeink iránt. Afelett lehet vitatkozni, hogy vájjon most, mikor a nemzet olyan bőven izlelgeti az okkupácziónak keserű gyümölcsseit, lehet-e visszatérni ahhoz a politikához, amelyet külügyi és belkormányunk elhagyott akkor, mikor mindent elkövettek arra, hogy oly mozgalmat segítsenek előre, amelynek vége egyetlen vágyuk, a területi nagyobbodás teljeseése. Ez lehet kérdés és erre válaszolni is fogok, hogy lehetne-oda visszatérni. Ha én azt a meggyőződést táplálnám, amelyet, úgy látszik, önök táplálnak, hogy lehet mihamarább onnan kijönni, azt az egyet kérdem, vájjon ha egyáltalán kijövünk, szabad-e onnan nekünk másképp kijönnünk, mint annak még a színének is elkerülésével, hogy kényszerítve voltunk reá. (Helyeslés balfél.) Ha mi onnan kijövünk, teljes szabad akaratunkból kell történnie és úgy kell feltűnnie a világ előtt is, hogy az csakugyan szabad akaratunkból történt. Ezzel tartozunk mi magunkért, mint magyar állam, európai állásunknak.

De érdekeinknek is tartozunk ezzel. Mert ne liigyjék önök, — s ezt a fájdalmas meggyőződést csakugyan táplálom magamban — hogy nekünk egyszerően vissza lehet térni azon állapotba, mikor még okkupáczió nem létezett. Bementünk oda, de hogyan? A san-stefanói szerződés Bosznia fennállását megszorított alakban ugyan, de biztosította. Mi önkényt romboltuk szét és vittük keresztül a kongresszuson a san-stefanói szerződésnek ezen határozatát és a magunk okkupáczióját tettük helyébe. Végrehajtottuk az okkupácziót, úgy hogy azt a rendet, azt az elemet, amely ott addig úgy ahogy nyugalmat s valami állami rendet fentartott, tökéletesen megtörtük. Már most gondolják meg uraim, hogy ha mi onnan a dolgok oly rendjének megérlelése nélkül vonulnánk ki, amely az általunk szétrombolt rendet úgy ahogy pótolná, nem kellene-e nekünk oda rögtön visszamenni? De ha még az ily rend megalkotását oly könnyűnek tartanám is, amint hogy nem tartom, a rögtöni kivonulásra gondolni is alig lehet, hanem az állapotoknak csak oly előkészítéséről lehetne szó, amely a dolgoknak általunk lerombolt rendjét bizonyos biztosítékok alakjában pótolná.

Ezek voltak azok az okok, amelyek engem tisztelt

barátaimmal együtt arra bírtak, hogy e költségeket megszavazzuk, bár világos tudatával bírtunk és bírunk ma is annak, hogy nem az első, nem is az utolsó áldozat az, amelyet a monarchiától és hazánktól követelni fognak, s bármi világos tudatával bírunk annak, hogy mint a régi szláv népdal mondja: amint az erdő lombjai kiújulnak, úgy kedvező időjárásakor, nem csak ha hó nem esik, vagy ha a hó elolvadt, hanem ha a külügyi konjunktúrák is kedveznek, ez a lázongás kiújul s ennél fogva újólág ehhez az áldozatkészséghez kell majd folyamodni. De azokból, amik történtek, az egyetlen hasznot csak ama politikai tanulság képviseli, melyet az eseményekből levonhatunk.

Mi kiemeltük már a delegációban és minden tagadás daczára, amely a kormánypadról ennek ellenére felhangzott, kénytelenek vagyunk ismételni ma is, hogy az ott megújuló mozgalomnak okát kettőben találjuk: az okkupacionális politika általános tényezőiben és azon politikában, amelyet azóta a tisztelt kormány felelőssége mellett a közös kormány ott követ.

Nem akarok én, tisztelt ház, kiterjeszkedni arra, hogy vájjon elkerülhetetlenek voltak-e a keleti zavarok, vagy nem, gátolható volt-e az orosz-török háború, vagy sem, és tökéletesen hamisnak tartom a kérdésnek a tisztelt miniszterelnök úr által történt felállítását. A tisztelt miniszterelnök úr úgy állította fel a kérdést, hogy ő roppant nagy háborútól és bajtól mentette meg a nemzetet akkor, midőn hozzájárult azon politikához, mely nem engedte azt, hogy saját testünkkel fedjük Törökországot. De nem így áll a kérdés, tisztelt ház. Azt kérdelem én és nincs-e arról meggyőződve a háznak minden tagja, hogy annak, aki Magyarország fejlődését és érdekét elsőrangú tényezőnek tekinti, mint államférfinak, szabad volt-e oly politikába belemenni, mely nem ismert más pozitív érdeket, mint a területi nagyobbodást, mikor tudta azt, hogy semmi sem teszi úgy kockára nemzeti jövőnket és kormányunk jövőjét, mint a területi nagyobbodásra irányított politika? (Helyeslés balfelől.)

És ha így állítjuk fel a kérdést, mi igazolja azt, hogy mindent el kellett követnünk arra, hogy a dolgoknak az a rendje, amint az Boszniában és Hercegovinában korábban

volt, felforgattassék? hogy monarchiánk határos tartományaiban oly politikát kellett folytatnunk, hogy Törökország eme két tartományában a zavargás szíttassék, hogy az ottani állapotok a törökre nézve tarthatatlanok legyenek, hogy diplomaziánk ürügyeket kapjon Berlinben azon tartományok okkupációját követelni?

De ha ettől eltekintünk, — és tekintsünk el — én azt kérdem a tisztelt kormánytól és a tisztelt többségtől, hát mondják meg nekem, hogy ma igazolva látják-e minden aggodalmukat, amelyet kifejeztek akkor, midőn ezen okkupacionális politikára nézve bocsánatukat utólag reáadták és a fejedelemhez feliratot intéztek? A kormány semmivel sem tudta igazolni eljárását. A többség beismerte azt, hogy e politika romboló és vészthozó lesz a pénzügyre; a többség beismerte azt, hogy e politika végkifejlődésében alkotmányunk felforgatására, a dualizmus szétrombolására vezet és ma sem tagadhatják ezt, hanem hivatkoznak nagy diadallal egyre: hogy ezt a monarchiának külbiztonsága követeli.

Már most uraim, látják, mennyire távol esik ettől az érvtől az, amivel tegnap Jókai képviselő úr az okkupacionális politikát védelmezte. Ő azt a kérdést intézte önkéhez, (A szélsőbalra mutat) hogy ha ki kell vonulni Boszniából, milyen messze kell majd szaladni? Ugyan adják vissza azt a kérdést és mondják meg, mi okozta azt, hogy Jókai képviselő úr a boszniai okkupációról való korábbi meggyőződésétől oly messze elszaladt? (Derűlség és tetszés balfelől.)

Mikor a boszniai okkupáció megtörtént, — jól fognak emlékezni még az önök soraiban is és Németh Albert tisztelt képviselő úr is jól fog emlékezni — Hódmezővásárhelyen Jókai tisztelt barátom egy beszédet tartott és miután nagyhosszasan bizonyította az okkupáció ideiglenes voltát, azt az óhajtást mondotta ki, éppen oly érzékenyen, éppen oly ünnepélyesen, éppen úgy csaknem könyekre fakadva, mint tegnap, hogy visszavonuló csapataink csizmái azon országoknak még a porát se hozzák haza. (Derűlség a szélső baloldalon.) így igazolta ő akkor a boszniai politikát. S tegnap megtudták önök, uraim, Jókai képviselő úr beszédéből, hogy tulajdonképen Bosznia okkupációja az, mely védi nemcsak Dalmáciát és Fiúmét, mert ennek ő már a dele-

gációban felfedezte egy más hivatott védőjét, t. i. a pólai forgó tornyot, (Derűtség a bal- és a szélső baloldalon) hanem védi a magyar államot. Első eset, hogy ebben a házban valaki, kétségkívül túlbuzgalmában és hogy egy ily igazolhatatlan álláspontot igazoljon, azt a kijelentést tette, hogy ugyanazon jogcímen, melyen követelik s követelhetik tőlünk, hogy Boszniából kivonuljunk, bennünket Magyarország odahagyására kényszeríthetnek. (Derűtség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Senkinek, uraim, e nemzet nagyobb rágalmazása nélkül nem juthatott eszébe e követelés felállítására, csak véghetetlen megszorulásában, megfutamodásában korábbi meggyőződésétől Jókai képviselő úr csábította magát erre az általa, amint hiszem, nem komolyan gondolt kijelentésére. (Tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Sokat meg lehet a képviselő úrnak bocsátani; de megvallom, egyet nem tudok neki megbocsátani, azt, hogy a tényekkel ily könnyen bánik; hogy ő, aki a delegáció tagja, aki megkapta a közös minisztérium előterjesztését, képes azt állítani, hogy csak szekundárius baj a hercegovinai lázadás, mert hiszen Dalmáciában van a baj igazi fészke és hogy annak az osztrák kormány s az osztrákok által megszavazott törvény az oka. No már most uraim, miután a ház tisztelt többsége talán nem kísérte oly figyelemmel a delegáció tárgyalásait, engedtessek meg nekem, hogy az előterjesztés második lapjáról leolvassam azt, amit a közös kormány mond. Azt mondja, hogy Dalmáciában az újonczozás végrehajtatott s minden egészen békés volt, hanem akkor Hercegovinából betört egy rablócsapat és azzal indult meg a mozgalom. Ezt persze olvasta az előterjesztésben Jókai képviselő úr is, hanem míg Bécsből Pestre jött, azt gondolta, hogy amint az ő emlékezetéből kiesett ezen pótfüzet tartalma, valószínűleg mások sem fognak reá emlékezni. (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.)

De tisztelt ház, nemcsak erről kívánok szólni, amivel szemben őszinteségben Szontágh Pál képviselő úr nem áll hátrább, hanem hivatkozom azokra, legalább önök közül azokra, (A jobboldalra mutatván) kik azon időben a ház tagjai voltak, hogy vajjón igazolva látják-e most politikájukat?

Baross Gábor képviselő úr tegnap azt mondta, hogy a kormány elvállalja a felelősséget — hát ő is oda megy és ő is elvállalja, (Derűlség a baloldalon) és azután azt mondta, hogy hiszen igaz, aggódtunk abban a feliratban,*) de hát az aggodalom még nem kárhuztatás, az aggodalom meddő, töprengő monológ. De hiszen éppen az volt a felirat hibája, ami kimutatható a vitákból, hogy azt kétféle érveléssel védték. Egyik argumentáció — Éber Nándor tisztelt képviselő úr nagyon jól fog emlékezni — abból indult ki, hogy ezen aggodalmak meg fognak szűnni, mert az okkupáció ideiglenes jellegű s az okkupáció meg fog szűnni. És ha nem tartják ezt elegendő klasszikus tanúnak, bár még egy egész sora volt az ily módon felszólalóknak, nem csak akkor, mikor ki kellett lépni a választók elé, hanem itt, mikor a kormány meg akart helyén maradni — ha ez nem elegendő, itt van az igazságügyminiszter úr, ki lelkének ártatlanságában és őszinteségének csaknem naivitásában (Derűlség) — nem szemrehányásul mondom ezt neki, bizonyára nem — ezt mondta: Kérem, hogy szólhatnak önök annexióról, hiszen hogy ezen okkupáció annexió nem lesz, arra egy legmagasabb szó — akire én, nem az igazságügyminiszter úr, hivatkozni itt nem akarok — a garancia. Azután kilencz nap múlva a felirat után bevonult az új minisztérium,**) és a miniszterelnök úr onnan az új minisztérium programját adta elő és azt kísérőleg tett oly nyilatkozatokat, — és megengedem, hogy világosabbat nem tehetett — minőket tegnap, amiből mindenki tudja, hogy mennyire ártatlan és naiv abban a feltevésben az igazságügyminiszter úr és mennyire csalódnak azok a képviselők, akik azon feliratban megnyugodva, elfogadták, hogy az a kormány, amely e felirat értelmében fog kormányt vállalni, az okkupáció megszüntetésére is fog vállalkozni. És ma ide jön azt mondani, hogy elvállalja a felelősséget. Nem ma kellett volna a felelősséget elvállalói, hanem akkor a választók előtt nem azt kellett volna mondani, hogy kárhuztatjuk az okku-

*) Az 1878-iki válaszfelíratra céloz. L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. k. 269. l.

***) L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet. 312. lap.

pációt, hanem azt, amit ma mondanak: helyeseljük az okkupacionális politikát, elfogadjuk az annexiót, most válasszatok meg. (Derűtség balfelől.) Vagy, ami ezzel tökéletesen egyre megy: hogy igenis kárhoztatjuk az okkupacionális politikát, de azt a kormányt, amely azt csinálta és amely abból annexiót csinált, minden körülmények között fenn fogjuk tartani. Ezt is lehetett volna mondani; ez lett volna akkor a felelősség elvállalása.

A miniszterelnök úr újabb időben szokatlan készséget tanúsít, hogy a felelősséget utólagosan magának kérje. Tapasztaltuk ezt a delegációban, mikor Andrassy gróf mondta, hogy ő a felelősséget azért, amit mint külügy-miniszter tett, elvállalja. Senki sem tett akkor célzást a miniszterelnök úrra, hanem ő nem állhatta meg, hogy elr ne álljon és ki ne jelentse, hogy ő is kér abból a felelősségből. (Derűtség a baloldalon.) És most is hallottuk ugyanazt, t. i. hogy a többséggel együtt elvállalja, mert ha azon többség egy kicsit ingadozik, akkor ingadoznék ő is és nem kérné oly gyorsan a felelősséget legalább mindenben a közös kormányért. (Derűtség balfelől.)

Én megvallom, hogy nagyon feleslegesnek tartom azt a folytonos hánytorgatását a felelősségnek. Hiszen mi rejlik a felelősségben? Hiszen a felelősség csak mint politikai felelősség ér valamit, mert hiszen tegyük fel csak képzelődésből, hogy bebizonyulna, hogy az okkupacionális politika elvesztegette ezen országnak pénzét és véréit; tegyük fel, hogy bebizonyulna, hogy külügyileg sokkal veszélyesebb helyzetet teremtettünk, mint aminőben addig voltunk; tegyük fel, hogy egy nagy támadás esetén ki kellene onnan jönni, hogy a megtámadott helyen erőnknek ott lekötött részét felhasználhassuk és amint azon a részen kijöttünk, utánunk tolnának ellenségeink; tegyük fel, hogy a végeredmény — ami utoljára is nem lehetetlen — az volna, hogy az egy nagy végzetes politikai ballépés volt, amely egyetlen egy nemzetnek sem ártott úgy ebben a monarchiában, mint a magyar államnak és a magyar nemzetnek. (Úgy van! a baloldalon.) Nos, hát ha a miniszterelnök úr azt mondaná: sajnós dolog, de ő azért mégis elvállalja a felelősséget, ugyan mit adhatna ezért kárpótlásul? (Derűtség balfelől.) Hiszen

fejét senki sem kívánja, nem is érnék vele semmit. (Derülség.)

Én gondolom, hogy senki sem érti ezt a nyilatkozatomat úgy, mintha a miniszterelnök úrnak talentumáról vagy jelentőségéről bármi tekintetben kicsinylőleg gondolkoznám; hanem azt mondom, hogy annyira már megérték a nemzetek, hogy utólagos bevádolás és utólagos büntetés a hatályos politikai fegyverek és elégtétel köréből már rég eltűntek, (ügy van! balfelől.)

De hát kérem, (Halljuk!) mit ér az a felelősség, (Halljuk!) amit most olyan nagyon hánytorgatnak? Igenis, kérem, többséget kapott a miniszterelnök úr, de nagyon téves volna, ha ezt a többséget úgy akarnák értelmezni, mintha az az okkupaczinális politika helyeslése volna, ahogy azt Baross képviselő úr hajlandó volt tegnap értelmezni. Nem jelent az, uraim, egyebet, mint azt, hogy a reményeiben elcsüggedett, önerélyében nem igen bízó, gazdasági gyengeségben és egyéb társadalmi bajban sínlődő nemzetnek nagyobb része lemondott azon reményről, hogy azt, amit károsnak és vesztesnek tart magára nézve, nyakáról lerázhassa. (Úgy van! balfelől.) Nem jelent az egyebet — és majd méltóztatnak meglátni, ha ugyan előkerül az az eset, hogyha komolyan előáll majd annak a szakításnak a lehetősége, minden dicsérése mellett a miniszterelnök úrnak, hacsak ez a gazdaságilag és erkölcsileg úgy megviselt nemzet akkor még mélyebben sülyedve nem lesz: mint egy ember fog talpra állani és le fogja rázni ezt a malomkövet a nyakáról, melyet oda kötöttek, hogy jólétét agyonzúzzák. (Úgy van! a baloldalon.) De bármi legyen is: az utólagos átvállalással, a felelősséggel valami nagyot nem mondanak; és ha könnyen viselik a felelősséget, akkor nehezen viseli a nemzet, s arról meg lehetnek győződve, hogy a nemzet utólagos helyeslésének felemlítése inkább gúny a nemzet gyengeségére, mint komoly igazolás.

Engedjük meg, tisztelt ház, hogy áll az, amit Baross képviselő úr mondott. Engedjük meg, hogy az aggodalom még nem kárhoztatás; de azt csak elismeri, hogy az aggodalom komoly dolog, ha egy országgyűlés feliratában fejezi ki, ha annak a végén azt mondjuk, hogy reméljük, bízunk benne, hisszük, hogy Fölséged elhárítja ezen aggodalmat

és meg fogja szüntetni ezen bajokat. Ezen az alapon vállalt a tisztelt kormány hivatalt. Minden parlamentáris szabály szerint — s erre aztán szabadjon nekünk is hivatkozni — ez annyit tesz, hogy abban a feliratban kifejezett kívánságát a többségnek az a kormány, amely a feliratot pártolta s azon az alapon áll, teljesíthetőnek tartja. (Úgy van! a baloldalon.)

Már most, álljanak elő a tisztelt képviselő urak és mondják meg: hát miben szüntek meg az aggodalmak? hát külügyi biztonságunk növekedett? hát nem érzik azt, hogy mióta ez az okkupáció megvan, azóta a monarchia tetemesen idegesebbé vált? Nem érzik azt, hogy a külhatalmaknak sokkal inkább mód van nyújtva arra, hogy aránylag csekély áldozatokkal határainkon belül zavart csináljanak, bennünket nagy költsézésre, erőpazarlásra kényszerítsenek? (Úgy van! a baloldalon.) Hát vájjon az a feldicsért szláv gyűrű, mellyel a miniszterelnök úr vigasztalja pártját, míg viszont eddig a pánszlávizmussal rémítgette, hát az a szláv gyűrű megszűnik-e az a gyűrű lenni, ha annak egy részét a markunkban tartjuk, hogy az azon átvonuló villanyosság a monarchiát mindannyiszor megreszkettesse? (Helyeslés.) Hát van-e ember az országban, aki a veszélyt abban találja, hogy Szerbiát és Montenegrót nem oly terület választja el, mely hadainkkal van megrakva? Van-e, mondom, aki ettől fél. Nem tudja-e mindenki, hogy nem ebben áll a veszély. Pedig ez az a szláv gyűrű, melyről a miniszterelnök úr beszél.

Nem ebben áll a veszély, tisztelt Ház, hanem abban, aki annak a háta mögött áll, aki egyenrangú velünk és aki azt tetszése szerint mozgatja, mint egy pion-t, s akinek hatalmában áll bennünket reákényszeríteni, hogy nyolcz milliót költsünk el a semmire — habár ezt hivatalosan nem is vallja be, mert elhiszem, hogy hivatalosan bizonyára még kárhoztatja is. (Helyeslés a baloldalon.) Ha pedig a veszély abban van, akkor az okkupáció ezt a veszélyt kisebbitette-e? Kevésbé vagyunk-e kitéve azon törekvéseknek, e hatalom és az ő természetes szatellesei részéről? Csökkent-e vagy növekedett a monarchia sebezhető oldala? Gyarapodott-e erősségünk, mellyel izmosodunk itt benn

s mellyel védhetjük magunkat, ha megtámadnak, vagy ha érdekeink bennünket támadásra kényszerítenek? Maradhatunk-e nyugodtan ott s dolgozhatunk-e nyugodtan önnön megszilárdulásunkon? A logika e kérdésekre, különösen az utóbbira, határozott feleletet ad. Nem a vitatkozás azon logikája, mellyel mi itt e padokon beszélünk, hanem az élet és a tények kérlelhetetlen, mert kényszerítő logikája.

Tulajdonképen minő cél és minő törekvés vitt be bennünket az okkupációba? Nem a pánszláv törekvések meggátlása, melyet oly nagyon ellenezni látszik a miniszterelnök úr. Hiszen oly törekvés, mely minden szlávot egy birodalomba egyesíteni akarna s melyről a miniszterelnök úr is beszél — olyan ma már a Kis Tükörben sincsen. (Derült-ség a jobboldalon. Ellenmondás jobbfelől.)

No hát, milyen eszme vitt be bennünket? Az az eszme, hogy mi a déli szlávok egyesülését gátoljuk. De azt kérdezem, hogy akkor, amikor a miniszterelnök úr úgy nyilatkozik, nem érzi-e mindenki, hogy ez eszme apodiktikus erővel hajt, hogy vagy onnan kijöjjünk, vagy hogy mindazokkal kollízióba jöjjünk, akik azt az egyesülést létre akarják hozni? Igaza lehet a miniszterelnök úrnak abban, hogy, mert nem fedeztük saját testünkkel Törökországot, egy nagy háborút kerülünk ki; részemről ezt a háborút soha sem sürgettem; de érzi-e, hogy az az eszme, a cél, mely Boszniába vitt, ugyanezen háború elé hajt, csak azzal a különbséggel, hogy meggyengített erővel, hogy úgy hajtattunk bele, hogy nem tőlünk függ az alkalom megválasztása. De továbbá feltaláltak minden czifra dolgot. Éber Nándor képviselő úr ismételte azt, amit már Andrassy Gyula gróf is mondott, hogy azért kellett nekünk Boszniát elfoglalni, mert Dalmáciát csak onnan lehet megvédeni. Hiszen tisztelt barátunk nagyon jól mondja és a delegációban is megmondta egyik tisztelt tagtársam,*) hogy mióta a rómaiak uralma alól felszabadult, azóta soha egy kézben nem volt e két tartomány. A török bírta Boszniát, de sohasem vette el Dalmáciát. A velenceiek századokig bírták Dalmáciát, soha

*) Pulszky Ágost.

Boszniát, és mindig a tengerről foglalták el. A francziák 1809-ben jöttek be Dalmáciába, s kérdem, Bosznián át jöttek-e be, vagy Krajnán által? (Élénk derűtség a baloldalon.) Bírta Ausztria Dalmáciát: volt-e aki fenyegette Bosznia felől? És ha Boszniát elfoglalva tartjuk, akkor Éber képviselő úr nagy stratégiája szerint hát a Krajnán át nem jöhetnek Dalmáciába? Hát hogy lehet azt felállítani, hogy Dalmácia védelmére Bosznia és Hercegovina bírása szükséges? Jókai képviselő úr már olcsóbban adja, szerinte csak főleg a pólai forgó-torony szükséges erre. (Derűtség a baloldalon.) De én ehhez hozzá akarok adni valamit.

De hát engedjük meg azt, hogy bizonyos tekintetben könnyíti a védelmet. De azt kérdezem, ha ez ok volt oda bemenni és okkupálni, gondolják-e önök, hogy megállhatnak ott?

Mire hivatkoznak most, midőn azt mondják, hogy a jelenlegi lázadás nem veszélyezteti azt a birtokot? Hivatkoznak arra, hogy a külföldi államok, Szerbia, Montenegró, Oroszország, Törökország nem pártolják a lázadást. De megengedik, — a miniszterelnök úr megengedte — hogy a népek pedig pártolják. Ez a pártolás egy nagy népérzelemnek felel meg ott a Balkán-félszigeten s az, aki illúziókat nem akar táplálni, nem fogja eltagadni, melyik a múltó és melyik a maradandó; az a népérzelem fog-e hamarabb elmúlni, vagy azon kormányok, melyek ellentétbe helyezik ott magukat; s ha a kormányok változnának és ha önök abban a szükségben volnának, hogy Bosznia megvédése miatt ezen apró államokat fegyverrel kellene megtámadni, tudják-e, hogy mily komplikációkat fogna az előidézni, ha azok az apró államok hátuk mögött rögtön ott találnák azt, akitől és akinek befolyásától, azt hitték, megmentettek minket azon alsó tartományokban. Ugyanaz a szükség, mely azt állítatja fel önökkel, hogy Dalmácia védelme miatt Boszniára szükség van, kergeti önöket arra, hogy Bosznia megvédése miatt tovább menjenek, hogy Bosznia megvédése miatt hatalmukat kiterjessék egy más alakban azokra, kik bosnyák birtokunkat fenyegetik. És midőn a törekvések, a veszélyek ezen lánczolatába bele-

bonyolódnak, akkor a miniszterelnök úr előáll és Baross képviselő úr helyesli, hogy monarchiánk biztonsága az okkupáció folytán gyarapodott. (Tetszés balfelől.)

Vagy ha ezzel nincsenek megelégedve, talán a pénzügyi, talán az alkotmányt fenyegető következmények iránt való aggodalmaik azok, amik el vannak oszlatva? Ha nincsenek eloszlatva, — mert nincs, aki azt mondja, hogy a pénzügyi és azokat a következményeket, melyek végkifejlődésükben az alkotmányra elő fognak állni, aggodalom nélkül szemléli — azt kérdem: miként teljesítette ezen kormány azt a kötelességet, melyet alakulásakor és a felirat elfogadásakor a boszniai ügyre nézve ünnepélyesen fogadott? *)

Még arra nézve sem teljesítette — s ez az, mire beszédem végső részében, minden egyebet mellőzve, el akarok jutni — még arra nézve sem teljesítette kötelességét, mely pedig a legelső lett volna, hogy azokban a tartományokban folytatott volna oly politikát, mely a minimumra redukálja a veszélyeket, melyek az okkupacionális politika természetében gyökereznek; és pedig nem azért nem folytatott ily politikát, mintha talán nem is akart volna, hanem mert, amint egy homályos és meg nem fontolt és részleteiben át nem gondolt vállalat volt maga az okkupáció, éppen úgy egyáltalán nem volt a kormány tisztában azzal és most sincs tisztában, hogy mit akar azokkal a tartományokkal.

Egyet igenis tud, bár nem mondja, s tekintettel a diplomáciára, nehéz követelnem, hogy nyilatkozzék, azt, hogy meg akarja tartani a monarchiánál. De hogy miként rendezze azt, mi legyen azoknak célba vett maradandó állapota, ezt maga se tudja ma sem.

Pedig ha azt nem tudja, akkor ott igazi politikát nem lehet folytatni, akkor az ott folytatott politika változik a közös kormányon ülő, vagy ama tartományok élén álló férfiak egyénisége, vagy a monarchiában uralkodó áramlatok szerint. Pedig a megszállás tartama alatt azokat a tartományokat preparálni kellene, azokat szoktatni kell egy új állapothoz, egy új kapcsolathoz, és mert, ha azokat a tartományokat meg akarják tartani, egy következetes, kitartó,

*) Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet, 268. és 312. 1.

határozott állapot valószínűsítésére törvő folytonos munkálkodás elengedhetetlen szükség. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Nagy szerencsége a miniszterelnök úrnak, hogy arra a kérdésre, melyet Eötvös t. képviselőtársam felvetett, úgy felelhetett, amint, elismerem, diplomáciai tekintetben kellőleg felelt, mert különben kitűnnék, hogy a miniszterelnök úr nem tudta, midőn beleegyezett az okkupációba, sőt nem tudja ma sem, midőn az első keserű gyümölcsöt szagatjuk, mi fog történni azon tartományokkal és oda lent nem képes a politikája pártolóit csak némileg is megnyugtató politikát követni: ez már könnyelműség és kötelességszegés. Pedig ha csak némileg tisztában lettek volna is e részben önmagukkal, nem történt volna az, ami történt.

Hiszen uraim, ha valakinek szégyelnie kell magát azokért, amik oda lent történnek, ezen monarchiának kell szégyellnie, mely oly nagy hangerőn állította, hogy a török nem tud ott kormányozni és nem tud rendet tartani, és beküldtünk három annyi sereget, oda nehezedtünk egy sokkal hatalmasabb és erősebb állam összes apparátusával. És mi az eredmény? Mi volt az eredménye a nagy szavaknak? Az egyik kormányzó követett ilyen politikát, a másik kormányzó követett amolyan politikát és egyik megkísérli kedvezni ennek, a másik amannak az elemnek, és a közös minisztérium követett egy harmadik politikát. S amit Bécsben sokszor helyesen kigondoltak, az megtört a közegek szellemén és eszejárásán, akik, — nem én mondom, de egy előttem szólott tisztelt képviselőtársam mondá — miután egyszer elmentek, nem akarnák, hogy többé hazajöjjenek. (Derűlség.) A katonaságot szívesen látnák, ha visszajön, csak a hivatalnokokat nem. (Derűlség.) S ha valami jellemző kell ezen tárgyra nézve, olvassák el a közös kormány előterjesztését a lázadás okairól és olvassák el a különben helyes igyekezetű és helyes irányú, sőt, dicséretére legyen mondva: az eddig tapasztaltakhoz mérten szokatlan őszinte közös pénzügyminiszter úr nyilatkozatait. Midőn a véderőről szóló szervezetet be akarták hozni, akkor bennünket novemberben a delegációban azzal biztattak, hogy minden rendén van, még egy kis felesleg is mutatkozik a boszniai költségvetésben: 9000 frt. (Derűlség a baloldalon.) Oda tették ezt azok szá-

mára, akik erővel sült galambot akartak látni, bogy lássák meg. Mondották azt, hogy a vállalozási kedv kezd emelkedni, mindenféle modern intézmények, váltótörvény, csödrendtartás, dohány monopólium behozatnak; az egyetem egyik professzora felutazott Bécsbe, hogy tanácskozzék a Boszniában behozandó váltótörvény tárgyában, mert tudósán akarták megcsinálni. (Derűlség.) Aztán jöttek arra a gondolatra: ideje volna már megérlelni az összekapcsolást, hogy lekötve tartatnak ott csapataink, tehát azok pótolassanak boszniai csapatok által, hogy egy új kapocs által fűzessenek egybe ezen új tartományok a monarchiával, az okkupáció leple alatt.

S midőn mi ezen rendeletet törvénytelennek, politikailag eszélytelennek mondtuk s annak érdemét tárgyalni sem akartuk és vitatni sem akartuk a delegációban, mert arra a delegációt illetékesnek nem tartottuk — arról biztosítottak, hogy a monarchia érdekében és azon tartományok konserválása érdekében az szükséges és üdvös lépés.

Már most átadom a szót a zöld előterjesztésnek. A kormány a világon a legszeretreméltóbb nyíltsággal elbeszéli, hogy hát mikor kibocsátottuk a rendeletet, akkor kezdtük sejteni, hogy baj lesz ebből; de csak néhány községben. Nem akartuk elárulni, hogy lesz, tehát a tartalékosokat, kiknek az év végén el kellett jönniök, vissza akartuk tartani hat hétig, hogy az újonnan érkezőkkel és visszatartottakkal szaporítva legyenek a csapatok. A delegáció ne vegyen észre semmit, csak három esztendő múlva, mikor a zárszámadásokból ki fog derülni.

De később érkeztek azután a tudósítások, hogy ez nemcsak lokális ellenszegülés, hanem nagyobb körökre fog kiterjeszkedni; azután megint jöttek újabb csapatok. Mikor ezek útban voltak, akkor egyszerre, a közös pénzügyminiszter kifejezése szerint, észrevették, hogy a lázadás terjeszkedni kezd, mint a lavina. (Derűlség balfelől.) Hát hol van az a sok hivatalos jelentés, melyet a hivatalnokok beküldtek arról, hogy nem lesz ellenszegülés? Hiszen csak azt az egyet nem állították, hogy egy ember lenne, ki az újonczozásnak örülne. (Derűlség balfelől.) Minő hivatali szervezet az, uraim, amely nem tudja azt, mi történik ott; amely szervezetnek hivatal-

nokai nem tudják, mily állapotok vannak ott? Mert a miniszter Becsből azt nem tudhatja, hogy ott mit terveznek.

És minő meglepetés várt a kormányra? A zsandarmeriához alkalmazták a legmegbízhatóbb embereket. Ezek közt voltak ezüst kereszttel és renddel dekoráltak, és mikor az első puska-lövés történt és a lázadó csapatok mutatkoztak, az addig hű és megbízható tudósításokat szolgáltató dekorált zsandárok átmentek a felkelőkhöz. (Derűtség balfelől.) Ezeknek a jelen-tésére támaszkodott a kormány.

Látjuk tehát, tisztelt ház, hogy ha a tisztelt kormány tudta volna, hogy e tartományokkal mit akar tenni, ha azokat egy határozott politikai célra tekintettel rendezte és kormányozta volna, vagy ha az aggodalmakat, melyekkel az kísértetett, a minimumra akarta volna leszállítani: akkor nem lett volna szabad ily politikát követni.

Mondtam, hogy beszédem végén reá térek arra, ami többször említettett e vitában: a véderőről szóló intézkedés behozatalára Boszniában. (Halljuk!)

Tisztelt ház! Midőn e kérdés a delegációban felmerült, akkor mi ez intézkedést ildomtalannak és egyszersmind tör-vénytelennek tartottuk. Ma már — gondolom — senki sem fogja tagadni, hogy politikailag a legeszélytelenebb volt, és csak az emeli ennek az eszélytelen lépésnek súlyát, hogy az mondatott a közös kormány részéről, hogy ők hitték, hogy tavasszal ki fog törni a lázadás, de mégis a téli hónapokban meg akarták kezdeni az újonczozást és egy csomó csapat felfegyverzését.

Jelenleg nem akarok e kérdés tényleges állásáról szólni, hanem arra kell kiterjeszkednem, amit e kérdésben a minisz-terelnök úr mondott.

A miniszterelnök úr tagadja, hogy az a rendelet tör-vénytelen volt és azt állítja, hogy »ülmenés lett volna a berlini szerződésben adott meghatalmazáson, ha ezen az adminisztráció szempontjából igazolt intézkedés a két törvényhozás fóruma elé hozatik«.

Tisza Kiálmán miniszterelnök: Dehogy tagadom.

Én azt tartom, hogy ha meg van győződve a tisztelt ház arról, hogy rég elmúlt az az idő, hogy Magyarország parlamentje nyugodtan nézhesse, mik történtek ott —

egyre legalább kötelezve van ez a parlament, tudniillik a törvényben biztosított jogkörnek, mely az ottani állapotokra valami befolyást biztosít, teljes igénybevételére.

Én állítom, tisztelt ház, hogy sem az 1880: VI. törvény-czikk, sem a véderőről szóló törvény határozata szerint, sem a közös kormány, sem a mi kormányunk rendeleti hatalommal Boszniában a véderőt nem szervezheti. (Úgy van! balfelől.) És miért nem? Mert — és szólok itt pozitíve arról a rendeletről, melyre nézve különben a közös kormány a felelősséget a delegációban nyíltan átvette — mit szándékoznak ott tenni? Az általános védelmi kötelezettség alapján szervezni Boszniában a hadügyet. A miniszterelnök úr azt mondja, hogy ehhez igenis törvény kell, de csak akkor, ha azt kapcsolatba hozzák a közös hadsereggel, vagy ha pénzt kérnek annak tartására, vagy ha kiviszik Boszniából és behozzák Magyarország területére.

Mindenekelőtt figyelmeztetem a tisztelt házat arra, hogy az 1880: VI. törvényczikk meghatározza, mi módon kell azt a hatalmat gyakorolni, melyet a berlini kongresszus megbízása a monarchiának adott. Mert, állítom itt újra, minden félreértés kizárása végett, hogy ezen megbízást és a vele járó hatalmat nem a fejedelem nyerte, hanem nyerte a monarchia két állama, és a monarchia két állama nyervén azt, törvényben szabályozta, hogy ezen hatalom miképen gyakoroltassék. E törvény 3. §-a pedig világosan azt mondja, hogy olynemű intézkedések, melyek nem a rendes közigazgatás keretébe esnek és melyek pénzügyi hozzájárulást kívánnak, csak a két állam törvényhozása által eszközölhetők. Egy másik törvényünk pedig azt mondja, hogy törvényben lévén megállapítva a véderőnek összes száma, az törvényen kívül fel nem emelhető.

Most a miniszterelnök úr ennek ellenében azt hozza fel, hogy a közigazgatás körébe esik a véderő szervezése.

Én azt gondolom, hogy a mi törvényeinkben a szavak kétfélet nem jelentenek. Ha egyéb törvényeinkben ezen szó alatt, hogy: rendes közigazgatás és az ott körülírt intézkedések — a véderő behozatala nem értetik, akkor nem értetik az alatt a boszniai törvényben sem. A lehető legfurcsább és legtarthatatlanabb volna az, ha e szavak Boszniára

nézve egyszerre kiforgathatnának abból az értelemről, amellyel mindenütt bírnak törvénykönyvünkben, és felruházatnának oly értelemmel, amely nagyon kívánatos ugyan a kormány számára, de amelyet törvényhozásunk és országunk törvényei nem ismernek.

A másik, amit ennek ellenében felhoz: hogy az a védőerő, amit ott szervezni szándékoztak, még nem alkotórésze a közös hadseregnek; majd ha ezzel kapcsolatba akarjuk hozni, akkor törvény lesz hozzá szükség.

Mit akar ez az érvelés? Mindenek előtt jöjjünk ezzel tisztába; mert az tény, hogy azt a rendeletet foganatosítani akarják.

Miféle hadsereget szándékoztak ott csinálni, kinek akartak hadsereget csinálni? Ki van mondva a rendeletben, hogy a vezérlet és vezénylet ugyanazt illeti, akit a közös hadsereg vezérlete és vezénylete illet; ki van mondva, hogy a kötelesség ugyanaz, tudniillik a monarchiának közös, kölcsönös védelme. (Mozgás jobbfelől.) Igenis, ki van mondva a rendelet 4. §-ában. És kérdem, kinek teszik le a hűség esküt, kinek a zászlaja alatt harcolnak, kié lesz a vezérlet és a vezénylet, honnan veszik a tiszteket, minő közös kötelezettségek alatt állanak, és mi a feladatuk? Tehát az, ami ott készül, nem egyéb, mint a közös hadseregnek egyik alkotórésze. És ha a miniszterelnök úr azt mondja: várjuk el, míg az egész intézmény létesül, és akkor nagy kegyesen a törvényhozás elé fognak jönni, hogy a bevégzett tényeket becikkelyeztessék — nem felforgatása-e ez a törvényeinkben világosan megírt jognak? Hiába akarják azt azzal igazolni, hogy hiszen csak 1600 embert akartak ez évben besorozni, mert az elv kérdése az első ember besorozásával eldőlt. (Úgy van! Úgy van! a bal-és a szélsőbaloldalon.) És azon törekvés ellenében, mely Boszniában a kormány számára általában oly helyzetet vindikált, mely törvényeinkkel ellenkezik; mely el akarja zárni a parlamentet azon csekély befolyástól és ellenőrzéstől, melyet annak gyakorolnia kell, mivel a mi sorsunkat is szövök ott lent — ennek ellenében különösen helyén látom azt, hogy a kép viselőház véleménye e kérdésben világosan kikéressék. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ezért határozati javaslatot vagyok bátor a ház elé terjeszteni, melynek bővebb indokolásáról most lemondok, remélvén, hogy zárszavammal lesz rá alkalmam. (Halljuk! Olvassa):

Határozati javaslat.

Mondja ki a képviselőház, hogy a megszállott tartományokban a véderő szervezése a monarchia két állama törvényhozásának hozzájárulása nélkül nem eszközölhető.

Midőn ennek kimondását a háztól kérem, tisztán csak azon szándékból teszem ezt, hogy szemben a minisztériumnak ismételve elfoglalt álláspontjával, törvényeink alapján a bennük ezen országgyűlés számára világosan megszabott jogot a tagadás ellenében világosan vindikálni s fenntartani tnéltóztassék. Mert, ismétlem, régen vége van azon időeknek, hogy közönyösen nézzük azt, hogy akár a közös kormány, akár ezen kormány bölcsesége mit készít odalent, bármi gyérek is azon jogok, melyeket a törvény, mit annak idejében ellenezünk, megadott. Ennek a háznak kötelessége e jogot vindikálni, s ezért ajánlom a tisztelt háznak, ha lehet, egyhangú elfogadás végett határozati javaslatomat. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A határozati javaslatot Szilágyi Dezsőn kívül aláírták: Apponyi Albert gróf, Scitovszky János, Horánszky Nándor, Széchenyi Pál gróf, Urányi János, Bittó István, Grünwald Béla, Somssich Pál, Bessenyei Ernő, Berchtold László gróf, Pulszky Ágost.

Szontágh Pál: ... En azt mondtam, hogy azután, miután a kormány saját nyilatkozata s a ház többségének nemcsak egy ízbeni elismerése alapján bebizonyítottott Bosznia megtörtént okkupációja után, hogy az akkor fennállott kormányt az európai kényszer vezette bele: én azon férfiakat, akik a kormányon voltak és vannak, — nem akarnám ezt élesen és körvonalozottan jelezni — bizalmamra érdemesebbnek tartottam, mint azokat, akik netalán helyeikre aspiráltak (Élénk tetszés a jobboldalon és a szélső balfelől. Zaj.) ... Ez van azon nyilatkozatomban és ezt kívánom, hogy értessék általa, és minden egyéb bele való magyarázgatás ellen, a legszerényebben szólva, nem tiltakozom, óvást

sem teszek ellene, hanem azt igenis tagadásba veszem. (Helyeslés jobbfelől.)

Azt azonban nem hallgathatom el, hogy én nem úgy körvonaloztam állításomat egy vagy más pártról, mint bizalmamat nem bíróról, mint ahogy a képviselő úr által felhozott. A képviselő úr ugyanis ékesszólásának, hévteli előadásának — nem tudom mihez hasonlítsam — jégesőjével-e vagy záporával támadt nekem ezen meglehetősen ártatlan nyilatkozatért. (Élénk tetszés jobbfelől.) Ebből tehát azt kell következtetnem, hogy talán mégis volt azon nyilatkozatomban valami, ami által találva érezte magát (Derűtség), ami nekem azt juttatja eszembe, amit a minap a Nemzeti Színházban hallottam, midőn a Bourgeois Gentilhomme-ban Josse, az úrhatnám polgár, drágakövekről és ékszerekről beszél, azt mondja neki a másik szereplő, aki vele beszél: Vous êtes orfèvre — ön aranyműves, Josse úr. (Tetszés és derűtség jobbfelől.) Ez jutott eszembe, és én azt hiszem, egy pártot sem vádoltam olyasmivel, amiért joggal rám zúdíthatta volna ékesszólásának egész hatalmát. Azonban, tisztelt ház, ráismertem az aranyművesre. (Derűtség és taps jobbfelől.)

Szilágyi Azon magyarázat ellenében, amelyet Szontágh Pál Dezső tisztelt képviselőtársam saját szavainak adott, tartozom a tisztelt ház előtt igazolni azt, hogy előbbi felszólalásának természetes értelme és az a föltevés, amelyből én indultam ki, teljesen igazolt volt. Ez az utólagos magyarázat csak annyit bizonyít, hogy akkor, midőn igyekeznie kellett volna a félreértések elkerülése végett a képviselő úrnak magát világosan kifejezni, ezt a világosságot, amire megszorultságában később rájött, sajnos, elmulasztotta.

A képviselő úr azt mondja: Igenis, az okkupacionális politikát elleneztem Balassagyarmaton, ezt mondtam a választókerületben; elleneztem Budapesten, ez történt a klubban; sőt még egy másik, bár magán-, de azért nem kevésbé fontos körben; ez volt alkalmasint a miniszteri szobában . . .

Szontágh Pál: Csak alkalmasint.

Szóval, a képviselő úr ellenezte mindenütt és kárhuztatja most is. És hogy ő a fennálló kormánynak mégis bizalmat szavazott, »annak okát abban találja, hogy a válságossá

lenni fenyegető időben és ily körülmények közt nem akarta az elpártolás által eszközölni, hogy útját egyengesse esetleg oly pártok valamelyike kormányrajutásának, amire az csak a »kelj fel helyedről és ülj helyébe« elvénél fogva tartotta és tartja magát jogosultnak«. A képviselő úr felszólalásának szószerinti szerkezetét idézem.

Fel voltam tehát jogosítva mondani azt, hogy nem helyezte azt a politikát sem választói előtt, sem a házban, sem a kormány bizalmas tanácsában, és mégis pártolta ezt a kormányt, mert ő olyan ellenzék kormányra juthatásától félt, — és akármelyik ellenzékét értette, világosan látható a célzás, hogy elsősorban mi ránk célzott, mert (a szélsőbalra mutatva) önök közjogi változás nélkül nem ültek és ülhetek volna arra a helyre, tehát világosan ránk célzott, ha most utólagosan el is akarja tagadni a képviselő úr — amely ellenzéknek, azt mondja, nincs egyéb törekvése, mint hogy »kelj fel helyedről, hogy én üljek oda«.

Polónyi Géza: És igaza volt! (Derűtség és mozgás a jobboldalon és a szélsőbalon.)

Én azt senkinek sem veszem rossz néven, ha azt érveléssel kimutatni akarja, hogy abban, amit rólunk mondott Szontágh Pál képviselő úr, igaza volt-e vagy sem. Az a képviselő úr azonban, aki ily röviden, elítélőleg közbeszólt, aki oly nagy diadalmasan szereti ott hánytorgatni az ő elveit: az a képviselő úr és az ő vélekedése még kevésbé ismeretes előttem arra, hogy én az ő ítéletében most, ebbe a parlamentbe alig illő pajzánkodásnál egyebet lássak. (Nyugtalanág a szélsőbaloldalon és a jobboldalon. Felkiáltások: Rendre!) Ne gondolja a képviselő úr — tudniillik Polónyi képviselő urat értem — azt, hogy a függetlenségi párton való ülés feljogosít arra, hogy a meggyőződést és azt, hogy elvek alapján áll valaki, minden más párttól egyszerűen megtagadhassa. (Helyeslés balfelől.) Azok az urak, kik annak a pártnak igazi elveit és igazi véleményét fejezik ki és akik annak nem zavarát és kompromittálását idézik elő, hanem dicsőségére szolgálnak, azok itt sohasem beszélnek úgy. (Helyeslés balfelől.)

Most pedig visszatérve önnön igazolásomra . . .

Péchy Tamás elnök: Kötelességem lévén a házszabályok megtartására ügyelni, figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy a házszabályok nem engedik meg, hogy hosszabban kiterjeszkedjék a felszólalásokra.

Engedje meg a tisztelt elnök úr, hogy Szontágh Pál képviselő úrnak feleljek.

Én tehát igazoltam a tisztelt ház előtt, hogy Szontágh Pál képviselő úr szavainak szerkezete és természetes értelme arra, amit mondtam, feljogosítottak.

Ha a képviselő úr már most azt mondja, hogy abban én találva éreztem magamat és ez a párt találva érezte magát, erre feleletem egyszerűen ez: én megadom a képviselő úrnak tökéletesen azt a jogot, hogy bármely ítéletet és bármely gyanúsítást mondhasson rólunk, hanem aztán ne jajduljon fel a képviselő úr és ne vonuljon vissza szavainak természetes értelme elől, ha visszatörülésben részesül. (Helyeslés balfelől.) Ennélfogva az ő helyreigazítását, mely szavainak természetes értelmükből való kiforgatása, én nem fogadhatom el. (Helyeslés balfelől.)

Polónyi Géza: ... engedje kijelentenem, hogy személye és tehetsége iránti minden tisztelem se tesz engem annyira vakká, hogy . . . privilégiumot biztosíthassak éppen Szilágyi Dezső tisztelt képviselőtársamnak. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Nincs is joga arra, hogy nála fiatalabb képviselőket leczkéztesse, mert habár nem vindikálhatom magamnak azt, hogy ítéletem józansága és alapossága felől egyszerre mindenkit meggyőzzek, azt az egyet mégis vindikálom magamnak, hogy Mr. Low beszédét ebben a parlamentben soha elmondani nem fogom. . . . Legyen kegyes ezen épp oly jóakarátú, mint tiszteletteljes figyelmeztetést azzal tudomásul venni, hogy tegnapi felszólalása a szenvedélyességnek és hozzáteszem: az öntetszergés és türelmetlenségnek olyan élő jele, mely nem győzött meg sem engem, sem mást arról, hogy a tisztelt képviselő úr rendelkezik azon magasabb polgári erényekkel, melyek őt alkalmassá teszik arra, hogy ha azon urak onnan felkelnek, a képviselő úr oda ülhessen.

A vita további folyamán Tisza Kálmán miniszterelnök, főképen Szilágyi Dezsővel polemizálva, bizonyította, hogy a védelmi kötelezettséget Boszniára kiterjesztő hadügyminiszteri rendelet az 1880: VI. törvénycikk alapján törvényes.

Később, Mocsáry Lajosnak válaszolva, személyes kérdésben szólalt fel Tisza Kálmán miniszterelnök. Arról volt szó, hogy Ljubibratits Mihály az Egyetértésben »A magyar hazafiakhoz« nyílt levelet intézett. Mocsáry — mondja a miniszterelnök — úgy magyarázta, hogy én tegnap az »Egyetértésiben foglaltakat mint támadást hoztam fel személyeik ellen. Ezt nem tettem; pedig tehettem volna, mert egy nagy lapban egy oly proklamáció, minden észrevétel nélkül kiadva, csakugyan prétirozta volna magát az ilyen megtámadásra.

Csávolszky Lajos: Ott van ma a megjegyzés! Felhoztam azt egyes-egyedül azon indokból, hogy rámutassak, hogy igazam volt abban, hogy az itt elejtett szavakból fegyvert kovácsolnak a lázadók.

Azt mondtam továbbá, hogy én nagyon óhajtom a jó egyetértést, a testvéries együttműködést a magyarok és szerbek közt. De azon ölekezésnél, midőn Ljubibratits fog megölelni egy magyar embert, nem akarok ott lenni. Azt gondolom, — s ez ellen a szerbek maguk fognának, azt hiszem, igen erélyesen tiltakozni — hogy egy ember, aki, mint itt van írva, »volt felkelő vezér s nagyhírű délszláv agitátor« és a szerb nemzet nem egy és ugyanaz. (Helyeslés a jobboldalon.)

1882 február 25-ikén mondta Szilágyi zárbeszédét.

Bizonyára meg lesz nekem engedve, tisztelt báz, hogy beszédemet azzal kezdjem, amit a miniszterelnök úr Ljubibratics, az úgynevezett délszláv agitátor nevével összekötött. (Halljuk!) ő most egészen az ártatlanság és jóakarát színében azt mondja: Nem azért hoztam fel tegnap az Egyetértésből Ljubibratics levelét, hogy valaki ellen támadást intézzek — de nem állhatta meg, hogy hozzá ne tegye: pedig tehettem volna; (Derűtség a baloldalon.) hanem felhoztam azért, hogy tanúságot nyújtsak arra, hogy az itt mondott szavak mennyiben szolgálhatnak bátorításul a lázadóknak. Hát igenis, ebből a célból hozta fel, de mint igen sok dolog-

nál, itt is elfeledte a miniszterelnök úr, hogy az a fegyver, amelyet ide akart szegezni, hátralőtt. (Halljuk! Halljuk!)

Ljubibratics hivatkozik levelében arra, hogy minő örömrivalgással fogadták a délszláv táborokban azokat a híreket, hogy az okkupációt, midőn készült, ellenezték és elkárhoztatták. De hát a tisztelt miniszterelnök úr tudja-e, kikre s mire hivatkozik Ljubibratics? Ha netalán elhomályosodott volna emlékezetében, eszébe juttatom. Mikor az okkupáció készült, Bécsben a delegációban ott volt a miniszterelnök úr is és a delegáció külügyi albizottsága egy jelentést terjesztett elő, melyet Falk Miksa képviselő úr szerkesztett. Az egész delegáció helyeselte a jelentést, s ebben a jelentésben minden elképzelhető alakban el volt kárhoztatva, minden képzelhető alakban ki volt zárva az okkupáció.*) Azt a jelentést felolvasták a miniszterelnök úr jelenlétében; nem szólt egy szót sem ellene. Felolvasták a delegáció teljes ülésében; ott sem szólt ellene egy szót sem. A jelentés a hatvan milliós kölcsön megszavazásáról szólott és az volt benne megmondva, hogy az okkupáció minden körülmények közt ki van zárva.

Ha én felteszem Ljubibraticsról, — ki olyan nagyon jól tudja, mik történnek a magyar országgyűlésen és ezen monarchia képviselőtestületeiben — hogy ismeri a legfontosabb okiratot, a delegáció jelentését, mely az okkupációnak legpregnánsabb elkárhoztatása, és ha ennél fogva bátorítást merített valamiből, mert hiszen erre hivatkozik, akkor olyan cselekményekből merítette bátorítását, amelyek a miniszterelnök úr tacitus helyesléssel történtek, melyeket saját párthívei helyeseltek. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Ezt ne métóztassék elfelejteni.

Áttérve már most beszédem érdemére, engedtessek meg nekem mindenekelőtt az, hogy az előttem szólott Mocsáry Lajos t. képviselőtársam érveivel foglalkozzam.

Tisztelt ház! Én nem értem tisztelt barátom eljárását, ő határozati javaslatában azt mondja, hogy azon rendelet, melyet szerintünk sem állott jogában a hadügyminiszter úrnak kibocsátani, az országgyűlés jogkörét sérti, még

*) Szilágyi Dezső Beszédei, I. k. 157., 158. 1.

pedig azért, mert a véderő szervezését azon országokban csak a két törvényhozás hozzájárulása alapján lehetne létesíteni; továbbá azt mondja: minthogy a közös kormány ezen jogsértést elkövette, ennél fogva visszatorlásul tagadjuk meg az összes közös költségeket, amelyek megadására — amint ő maga loyálisan elismerte — törvény kötelez bennünket.

Nem értem már most tisztelt képviselőtársamat, hogy elveti azt a javaslatot, melyet én beadtam. Mert vagy komolyan tartja tisztelt képviselőtársam, — és föl kell tennem, hogy ő komolyan tartja, ha talán más valaki nem is azon a párton — hogy a sérelem orvoslására itt közös erővel törekedni kell, s nemcsak ajkain, hanem komoly szándékában hordja a törekvést e sérelem orvoslására, s akkor neki pártolnia kell e javaslatot, amint hiszem, hogy mindnyájuk belső, habár be nem vallott megelégedésére ezt be fogom bizonyítani. (Halljuk! Halljuk!) Vagy pedig a tisztelt képviselő úr azt hiszi, hogy csak demonstrálni kell; de ez azután, megvallom, összes viseletével és érvelésével ellentétben áll. Ezt tehát föl nem teszem.

Tisztelt képviselőtársam azt kérdi tőlem, miért nem járulok én határozati javaslatának konkluzumához.

A tisztelt képviselő úr premisszáit elfogadom, de konkluzumához nem járulhatok. Nekem nem feladatomban, tisztelt barátaink és szomszédaink, hogy én támadjam meg és én fejtegessem minduntalan az önök határozati javaslatának helytelenségeit; a tisztelt miniszterelnök úr és a kormánypárt nekem engedik át e szerepet; (Derültség.) de mivel önök egyenesen hozzám intézték e kérdést, hát már udvariasságból sem maradhatok adósuk a felelettel.

A cél, melyre törekszünk, egy, tudniillik hogy a rendelet kibocsátásával elkövetett törvénytelenység orvosoltassék. A módok azonban különbözők. Én azt kérem a tisztelt háztól, mondja ki azt, hogy az a rendelet nem volt kibocsátható és végrehajtható — és ezt bebizonyítom — az országgyűlések hozzájárulása nélkül. Ha a tisztelt ház a határozati javaslatot elfogadja, el van ítélve a közös kormány és ezen kormány eljárása. Az a többség, amely azt a határozati javaslatot elfogadja, ezt a kormányt eltávolította helyéről, mert afölött nem kételkedem, hogy eljárásának ily csattanó meghazudto-

lása után s azok után, amiket a tisztelt miniszterelnök úr mondott, talán helyén nem maradna. (Felkiáltások a szélsőbalon: Ki tudja! Derültség.) Ebben, uraim, nézetünk különböző.

Ha pedig a tisztelt képviselő úr határozati javaslatát fogadja el a többség, eléri ugyanezt az eredményt, mert benne foglaltatik eljárásának kárhóztatása, de tett egy oly formai törvényteleniséget, amelyben — engedjenek meg — a közös intézménynek kényes természeténél fogva veszedelmes precedens van. Mert ha önök megengedik azt, hogy amiatt, mert ezen kormány magaviseletével nem vagyunk megelégedve, megtagadjuk azt, amit teljesíteni Magyarországnak, még pedig a másik állam irányában is, törvénybe iktatott kötelessége, akkor meg kell engedni, hogy ha Ausztriában majd a maguk kormányával valami miatt elégedetlenek lesznek, megtagadják törvénybe iktatott kötelességüket a mi irányunkban.

És lássák, uraim, önök elég loyálisak, hogy azt megengedik, és lássák, uraim, ezen veszélyes fegyverhez nem jó nyúlni szükség nélkül. Azt pedig, hogy nem szükséges, úgy hiszem, az önök megalégedésére be fogom bizonyítani.

Nem jó e fegyverhez nyúlni szükség nélkül azért, mert ha elérhetjük a célt, miért bonyolítsuk ezt a vizzályt, mely közöttünk és a kormány között van, egy új vizzályal, közöttünk és a lajtántúli tartományokkal. A közös ügy természete oly kényes, annyi tapintatot kíván, hogy ahhoz csak szükség esetén kell nyúlni és azt az intézményt a költségmegtagadás jogával bolygatni.

Hogy ez a szükség nem forog fenn, annak bizonyításával adós vagyok. De ha önök figyelemre méltatták volna a miniszterelnök úr beszédét, ő ezt elmondta, és ma azon csodálatos helyzetben vagyunk, hogy a miniszterelnök úr és én egyező véleményben vagyunk aziránt, hogy mi egyesült erővel hogyan buktathatnék meg a kormányt legjobban. (Halljuk!) A dolog ebben áll: bármi alakban kifejezett kárhóztató ítélet elegendő a parlamenti felelősség szabályai szerint arra, amit legalább formailag mindig elismertek itt: hogy kitegyük székeiből a kormányt.

Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszter:

Tessék, elhagyjuk! (Derültség.)

Dehogyan engedi át, nagyon ragaszkodik hozzá, hisz ő akar a legtöbbet alkotni. (Derűlség.)

Ennélfogva bármily formát válasszunk, a bizalmatlanságnak legegyszerűbb, de félreismerhetetlen formája a tettek elkárhoz tatása. Az eddigi politikával való szakításnak világos kifejezése azonban elegendő a cél elérésére. No már most, Polónyi tisztelt képviselő urat kiteve, aki azt mondja, hogy előtte nincs nagyobb auktoritás mint a törvény, attól pedig szorgosan óvakodik, hogy aminek megőrzésére vállalkozik, — mert erre is vállalkozik a tisztelt képviselő úr — annak, amit meg akar őrizni, tartalmát meg is ismerje (Derűlség balfelől.) — hát Polónyi képviselő urat kivéve, senki e házban nem állította, legkevésebbé a miniszterelnök úr, hogy ha a mi javaslatunk elfogadtatik, az nem nyílt bizalmatlansági szavazat, nem nyílt kárhoztatása a kormány eljárásának; ezt mindenki belátta, csak, amint mondom, törvényeink hivatott óre nem. Ennélfogva, ha a t. képviselő urak ehhez a javaslatához járulnak, a főczélt, az igazi czélt elérjük. Már most kérdem én, t. képviselő urak: ha önök komolyan csak ezt a czélt tartják szem előtt, amiben nem szabad, nincs is okom kételkedni, miért idegenkednek javaslatunk elfogadásától? Önök el akarják homályosítani a kérdést; össze akarják bonyolítani oly kérdéssel, mely nem függ ezzel össze. Minek bonyolítani össze a kormány iránti bizalmatlansági kérdést a közös törvényekben megírt kötelezettségnek, vagy mint Mocsáry tisztelt képviselő magát kifejezte, az 1867: XII. t.-c. betűinek megsértésével?

Ez a taktika nem helyes. Mert ha én valami célra töreksem, higgyék el, helytelen eljárás az, ha mesterségesen önmagam rakom le az akadályokat a siker elérése elé.

De, mint mondám, nem az én feladatom önökkel javaslatom érdemére nézve polemizálni. Feladatom csak az, hogy megmutassam, hogy alaptalan az a három ok, melyet Mocsáry képviselő úr felhozott, — pedig elismerem, hogy elmésen gondolta ki — melynél fogva azt mondja, hogy javaslatunkkal eredményt előidézni nem tudunk; ez tévedésen alapszik.

Ha e határozati javaslat elfogadtatik, azt ezen ház

többsége fogadja el, ennek pedig az volna első következése és ez annak adna kifejezést, hogy a többség politikája ellenében van a kormány politikájával; ezen uraknak akkor el kellene hagyniok helyüket, vagy pedig meg kellene változtatniok politikájukat. De ez nem lesz elég, hanem azonfelül az azon többségből származó delegáció is más lesz, mint az, amelyet a jelen többség küldött Id, mert nem szabad elfelednünk, hogy a delegáció többsége mindig az országgyűlés többségének a képviselője, annak irányát követi. Ha az országgyűlés többsége nem véletlenül, nem váratlanul azt az álláspontot foglalja el, melyet mi képviselünk, akkor a delegáció is ezen állásponton fog állani, és ekkor el van érve a cél, mert a közös minisztérium állása a magyar delegációval szemben tarthatatlan lesz. (Úgy van! a baloldalon.)

De azt hiszi tán Mocsáry Lajos képviselő úr, hogy ha az ő határozati javaslata elfogadtatik, el lesz érve az eredmény? Ha a képviselő úr határozati javaslata elfogadtatik és ennek következtében a közös költségek megtagadtatnak, hiszi-e a tisztelt képviselő úr, hogy valami módon kényszerítheti visszalépésre a közös minisztériumot? Kényszerítheti-e azon delegáció által, melyet ugyanezen többség küldött ki? Hát miért akarja a közös minisztérium kezébe adni azt a fegyvert, hogy azon kívánalom, melyet önök hozzá jogosan intéznek, össze van bonyolítva a formai törvénysértéssel? Hogy e formai törvénysértést mint csupán alkotmányos fegyvert, tehát nem maradandóan szándékolják alkalmazni, azt értem. De gondolja-e, hogy ezen taktika nem fogja-e az ellenséges törekvések tekintetében való gyanúsításra a legerősebb fegyvert adni és nem rontja-e le éppen annak, amiben kétségtelenül igazsága van, az erkölcsi hatását? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Nem az tehát a helyes út és mód, amely a látszólag legerősebb fegyvert alkalmazza; hanem az, mely ahhoz a fegyverhez nyúl, mely teljesen kifejezi ugyan az illető szándékát és törekvését, de a lehető összhangban van a törvény szellemével és betűjével. (Helyeslés a baloldalon.)

Különben pedig nem áll az, — és ezt ne méltóztassanak elfeledni — mintha megkülönböztetném határozati javasla-

túlikban a végrehajtást a rendelet kibocsátásától. Mert ha egyszer benne áll az, hogy a véderőt a két törvényhozás beleegyezése nélkül szervezni nem lehet, ebben már az is ki van mondva, hogy tehát semmi más aktus, mint csak a törvény által lehet ott intézkedni és hogy ennél fogva a rendelet törvénytelen. (Úgy van! a baloldalon.)

De hogy nem akarjuk kívánni, hogy a kormány most forma szerint vegye vissza ezt a rendeletet, hanem általános alak mellett maradtam, ennek okát önök jól fogják tudni és helyeselni. Oka annak, hogy e kívánalmat fel nem vetem, az, hogy ezt félreértenék, és úgy hiszem, tán örülne a miniszterelnök úr, ha félreértetnék a jelen pillanatban e rendelet visszavétele, amely rendelet még nincs is foganatosítva —félreértetnék itt benn, de különösen künn, ott lenn pedig azon békekötéshez hasonlítana, amelyre szégyennel emlékszik vissza mindenki, amely Dalmáciában történt Kneslacnál. Ez oly visszavonulás, oly erkölcsi bukás volna, melytől, ha önök a kormányférfiak személyét nem is akarják kímélni, de a monarchia és hazánk tekintélyét még ezen politika daczára is kímélniök kell. (Helyeslés a baloldalon.)

Azt hiszem, ez elég volt, hogy tisztelt barátaink és szomszédaink irányában az egyensúlyt helyreállítsam. És most bölcs elhatározásukra bízom: méltóztatnak-e ezeknek súlyt tulajdonítani, méltóztatnak-e velünk közösen működni, amint határozati javaslatunkban az út ki van jelölve, vagy méltóztatnak-e saját útjukon tovább haladni. (Egy hang a szélsőbalon: Haladunk saját útunkon!) Ami kötelességünk csak az, hogy a meggyőződésünk szerint alkotmányos úton haladjunk; követnek-e önök, az ezzel szemben másodrendű kérdés. Mi azonban azon elhatározással és nyugalommal megyünk ezen az úton, hogy ez nemcsak a leghelyesebb, hanem alkotmányos tekintetben is teljesen kifogástalan. (Helyeslés balfelől.)

Most engedje meg a tisztelt ház, hogy nem tisztelt barátommal szemben, hanem a tisztelt kormánypárttal és a tisztelt miniszterelnök úrral szemben álláspontomat igazoljam.

Mielőtt pedig arra a kérdésre, mely közöttünk tulajdonképen komolyan fel van vetve, t. i. a rendelet kérdésére

áttérnék, engedje meg a tisztelt miniszterelnök úr, hogy feleljek arra, mit az okkupacionális politika mellett előadni méltóztatott. (Halljuk!)

A tisztelt miniszterelnök úr azt mondja, hogy mindazon jövedölések, melyek ez oldalon felhozattak, valótlanoknak bizonyultak be, és nagy diadallal hivatkozik arra, hogy Bosznia jövedelmei elegendők voltak a beligazgatásra, hogy az okkupáció pénzügyeinket nem rontotta meg, mert mióta az megvan, pénzügyeink javultak, s hogy külügyi biztonságunk emelkedett.

Ha én valamely időpontban szerencsétlennek láttam a hivatkozást a boszniai politika eredményeire, legszerencsétlenebb a jelen pillanat, különösen legszerencsétlenebb akkor, midőn a tisztelt miniszterelnök úr azt egy igen helyes érv kíséretében mondotta. Tudniillik azt mondotta, hogy egy dolognak következményei lassan érlelődnek meg s ennél fogva nem kell hinni, hogy azokkal a következményekkel, melyek eddig beállottak, már ki lennének merítve egy politikának összes következményei. Ezt persze azért mondta, hogy mi reméljük, hogy e politikának milyen jó eredményei lesznek, melyeket még a kalendáriumcsinálók sem fognak megjövendölhetni.

Arra hivatkozik a tisztelt miniszterelnök úr, hogy Bosznia jövedelmei fedezik a közigazgatás szükségletét. Tudja-e a tisztelt ház, hogy az, amit Bosznia közigazgatására költöttünk, százféle budgetben van? Ha a tisztelt háznak a közös kormány zárszámadásait felmutatnám, látnák önök, hogy a hadügyi tárczában utakra, hidakra, közlekedésre Boszniában közel 13 milliót költöttünk. Számítsák össze önök, Magyarországnak hány évi budgetjét kell összeadni, hogy utakra és hidakra ez a 13 millió kijöjjön. (Igaz! Igaz! balfelől.) Ha megnézik önök azt a zöld könyvet s azon előterjesztéseket, melyek hadügyi költségvetésnek neveztetnek, azt fogják találni, hogy vasutak fenntartása és üzeme, vasutak kijavítása, vasutak és hidak átalakítása, melyekre százezrek vannak felvéve, hadügyi költségek czíme alatt van, mert a vasutakat a hadügyi kormány építette és főleg hadügyi célokra használja. S ha most azzal szemben, hogy az adminisztráció kiadásai így vannak elhelyezve, a tisztelt

miniszterelnök úr egy piros könyvet mutat fel, és az a remény szép színében mint egy reménybeli sült galamb lebeg az önök szemei előtt, (Derűtség balfelől.) — a mi szemeink előtt nem, mert mi sohasem hittünk benne — szabad-e annak hinni a jelen pillanatban? (Helyeslés balfelől.) Hát mit jelentenek az ágyúdőrgések és a puska-lövések? Meg fogom mondani, amit különben mindenki tud, hogy ezentúl a boszniai megszállás hadügyi költségei évről-évre gyarapodni fognak; hogy nagy visszaesés fog történni az ottani jövedelmekben; hogy hiába hozták be tudósán azt a sokféle adót, melyeket a bécsi professzorok kommissziójában főztek ki.

Tisza tagadólag int.

Igenis, erre ankét volt összehíva.

Tisza: Éppen ezt tagadom.

Akkor egy nézetten vagyunk. (Halljuk! Halljuk!)

Igenis, tisztelt ház, a jövedelem tekintetében Boszniában visszaesés fog mutatkozni; az ottani erkölcsi állapotok hanyatlani fognak, és az osztrák Reichsratban történt felszólalások, melyek a mi delegáczióinkban is visszhangot találtak, bírnak bizonyos, bár szerintem egyoldalú s ezért elfogadhatatlan jogosultsággal: hogy az ottani elégedetlenségnek lecsillapítására nem volna hatásosabb mód, mint a beruházásoknak nagymértékű folytatása. Már most, ily kilátások mellett szabad-e a miniszterelnök úrnak arra hivatkoznia, hogy a boszniai jövedelmek fedezik e tartományok közigazgatásának költségeit? (Helyeslés balfelől.) szabad-e különösen akkor, midőn a közigazgatás szót úgy magyarázza, hogy alatta a véderő szervezése is értetik? Vagy szabad-e a miniszterelnök úrnak, aki lemondott akkor, midőn a boszniai okkupáció megtörtént; aki legfőbb támaszát, pénzügyminiszterét veszttette el a boszniai okkupáció pénzügyi következményei miatt; akinek mostani pénzügyminisztere és ő maga is ismételve milliókban fejezi ki a rentekonverziónál szenvedett azt a veszteséget, ami a rentének alacsonyabb áron való elkeléséből származott; mondom, szabad-e azt mondania, hogy mert Európában egyidőben a hitelviszonyok javultak, pénzügyeink is javultak a boszniai okkupáció folytán? (Élénk tetszés balfelől. Mozgás jobb-

felől.) Ha pedig a hitelviszonyok javulását értette a miniszter úr, (Halljuk! Halljuk!) — és méltóztassék elhinni, valóban nincs szándékom elmagyarázni felszólalását — akkor kérdem: azon javulás nem az általános európai pénzpiac diszpozíciójának eredménye-e? (Tetszés half elől) hát az oly államok, amelyeknek nincs Boszniajuk, nem éppen úgy részesült ek-e ebben? (Tetszés balfelől) és ha nem lett volna Boszniank, nem javultak volna-e pénzügyeink nagyobb mértékben? (Élénk tetszés balfelől.) Hiszen uraim, ez egészen világos.

Miért hozza hát fel a miniszterelnök úr azt, ami nincs vele összekötetésben, vagy ha van, legfeljebb romboló hatásánál fogva van — diadallal a hitelviszonyok javulására nézve? Vagy van-e oly képtelen ember Európában, aki ezen monarchiát hitelképesebbnek tartja azért, mert évenként tíz-tizenöt, sőt ha azután kizöldül az erdő és kedveznek az idők, harmincz milliót költ el a megszállott tartományokra terméketlenül? (Élénk tetszés balfelől.) Van-e oly képtelen ember Európában, aki a monarchiának ereje gyarapodását lássa abban, hogy félvad népek nevelésére és civilizációjára, meddő kiadásokra von el önmaga gazdasági erejéből? (Tetszés balfelől.) Ha nincs, hát kinek beszél a miniszterelnök úr? (Halljuk! Halljuk!) kire akart ezzel hatást tenni? kinek szívét akarta ezzel meglágyítani? (Halljuk! Halljuk!) Ez igazán csak a gyengébbek kedvéért való. De ezek a gyengébbek, higyjék el uraim, ezen oldalon nem ülnek, ebben a házban nem ülnek; hanem, ha mindennek daczára valahová szánva volt e felszólalás, ezt nem nekünk, hanem önöknek szánta. (Élénk helyeslés balfelől.)

De hogy lásson bizonyos könnyebbülést a miniszterelnök úr is, ha oly nagyon foglalkozik a jövővel, (Halljuk! Halljuk!) kérem, de nagyon kérem őt, foglalkozzék egy kissé kötelességeivel is. (Felkiáltások jobbfelől: Áh! Áh! Élénk mozgás.) Ne szömyűködjenek, hisz az önök érdekében kérem. Még Boros képviselő úr is meg lesz elégedve velem. (Derültség balfelől.)

Íme, már a múltkor kiemeltem s ma Helfy képviselő úr rájuk olvasta, hogy a múlt országgyűlés feliratában *) önök

*) Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet, 268. 1.

és politikai elődeik — mert hiszen mikor felelősség van, mikor összekötik magukat az elődökkel, az okkupációt pártolókcal, így mondhatom — mennyire aggódtak a kunyhókban és palotákban egyformán ezen okkupációnak éppen pénzügyi eredményei, éppen alkotmányi következményei iránt. Hát kérem, nem méltóztatik-e megnyugtadni párhíveit, — talán jut nekünk is valami a feleslegből — hogy mely irányban akarja ezen tartományokban a politikát vezetni, nem hogy elhárítsa aggodalmaikat, hanem hogy csökkentse. Mert akármennyire jól érezzék önök magukat; akármennyire álljanak azon állásponton, mint egy tisztelt képviselőtársam a napokban mondta, hogy kárhoztat mindent, amit ezen kormány tett, de hát mégis pártolják (Derűtség balfelől) — akármennyire jól érezzék magukat ezen állásponton, egy kis megnyugtató talán, ha nem is önöknek, de választóiknak még sem ártana. Ezzel foglalkozzék a tisztelt miniszterelnök úr. És ha már egyszer látjuk, hogy teremtett egy nekünk veszélyes helyzetet külfelé, és minden tagadás daczára látjuk, hogy országunk nyugalmat, jövőnket nagyobb mértékben tette a külföldi esélyektől függővé, mint valaha volt, hát legalább arra adjon valami vigasztalást, hogy ami tőle függ és törekvéseitől, — és most egyszer ne méltóztassék könnyen ígérni — minden meg fog történni arra, hogy ezen országnak alkotmánya a legkevesebb sérelemmel fog ebből a helyzetből kikerülni. S igenis, méltóztassék megmondani, mi módon gondolja, hogy ezen megnyugtató tényleg eszközölhető lesz? Ez méltó foglalkozás a miniszterelnökhöz, nem pedig kikeresgélmi, hogy négy esztendővel előbb mit jövedölgettek, és mire foghatja rá, hogy ezen jövedölés nem teljesült?

De a tisztelt miniszterelnök úr azt mondja, hogy felállítja nekünk, kik az okkupacionális politikát kárhoztatjuk, gróf Andrassy Gyulának kérdését, — gondolom, ő reá hivatkozott a miniszterelnök úr is — amelyet a delegációban intézett hozzánk: hogy mit kellett volna tenni az okkupáció helyett, mikor a berlini kongresszus volt; hát mondják meg most, mikor könnyű arról beszélni. (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Tudom én, hogy nagyon kíváncsiak. (Derűtség balfelől.) Mert, uraim, hogyne lennének kíváncsiak; minő

megnyugtatóst meríthetnének abból, ha az a meggyőződésük lehetne, hogy azt a feleletet, melyet megnyugtatósukra saját kormányuktól és vezérférfiaiktól nem tudnak kapni, hogy az ilyen megnyugtató feleletet itt sem lehetne kapni? Tehát kíváncsiak.

Azt kérdem mindenekelőtt, ha komolyan tisztába akarunk jönni és nemcsak beszélni és vitatkozni egymással, szabad-e így a kérdést feltenni? Szabad-e a kérdést úgy feltenni, hogy egy hosszú éveken át elhibázott politika tizenkettedik órájának utolsó perczében mit kellett volna tenni? Szabad-e úgy feltenni a kérdést: ha valaki egy oly politikát követ, hogy hadd forduljanak fel keleten a hatalmi viszonyok és a birtokállapotok, bár a miniszterelnök úr azt hirdette, hogy nincs érdekünkben, hogy felforduljanak; ha az a valaki nem ismeri politikánknak egyéb pozitív érdekét, mint a területnagobbodás érdekét, mert hiszen politikájából ugyan egyéb pozitív eszmét és czélt még ma sem tudtak kihozni — akkor azt kérdem én: ha éveken át elrontja a politikát, a helyzetet, az előzményeket, szabad-e úgy fel- enni a kérdést, hogy ezen általa oly hosszú ideig elrontott helyzetben a végső perczben mit kellett volna tenni? Vagy nem kell-e a kérdést másként felállítani? (Szabad! jobbfelől.) Hát én felállítom; hiszem, hogy önök nem kívánják így felállítani; hiszem, hogy önök nem várják, hogy a miniszterelnök így állítsa fel, hiszen, amint ő felállítá, azt az önök érdekében, az önök megnyugtatósára tette, hiszen önök egyetértének vele.

Hanem én megmondom, hogyan kell a kérdést felállítani. (Halljuk!) Nézetem szerint úgy, hogy egy államférfi, aki tudja és érezte, hogy ezen állam, a magyar állam, nincs teljesen kiépítve, nincs teljesen megszilárdulva; aki érezte, hogy ennek az államnak gazdasági állapota gyöngye, pénzügyei inognak; érezte, hogy ezen monarchiának szerkezete és dualizmusa rögtön felbomlik, mihelyt szervezetébe idegen területek bejutnak; aki tudta, mily szükség van erőnkre, nyugalomra, alapszerkezetünk megőrzése végett: szabad volt-e ezen államférfiúnak területi nagobbodás politikájára törekednie? Szabad-e erre reáfogni s azzal idejönni Jókai képviselő úrnak s a miniszterelnök úrnak, hogy ez a magyar

állam konszolidációjának politikája? (Zaj jobbfelől.) És ha már kitört a keleti háború, — mi sohasem ismertük el, hogy az feltartóztathatlan volt — nem kellett volna-e törekedni annak minél határozottabb lokalizálására, nem pedig, mint a sakál, leskelődni a hullára és a koncra? (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De tegyük fel, hogy mindenben igaza volt a miniszterelnök úrnak. Hát én teszek egy utolsó kérdést ezen az alapon és elfogadom azt: ha valaki, mint a miniszterelnök úr, amint most állítja, abban a meggyőződésben volt, hogy e monarchiának a területi nagyobbodás politikáját kellett követnie . . .

Tisza Kálmán miniszterelnök: Ki mondotta?

Engedelmet kérek, tudom, hogy nem mondotta, mert a diplomácia hipokrizise önmagát megfogta és nem mondhatja nyíltan, hogy mit akar. (Nyugtalanság jobbfelől) De azt azután határozotton állítom, hogy ha az okkupációnak értelme van, akkor ez csak az annexió lehet, mert azon okok, amelyek a kormányt vezették s amelyekkel azt igazolni törekszenek, maradandók, tehát maradandónak kell lenni azon állapotnak is, és ez nem jelent egyebet, mint maradandó idecsatolást.

Aki azon meggyőződésből indul ki, — s tiltakozom ellene, hogy nekem tulajdonítsák; én az önök álláspontjára állok most — hogy e monarchiának és államnak érdeke megkívánta, hogy azt a területet uralma alá helyezze, — ami ugyan nem az én meggyőződésem, de önök mondják, hogy az önöké, önök tartották és tartják üdvös és szükséges politikának — hát szabad volt-e annak ily módon az okkupációt csinálni? Szabad volt-e annak az okkupációt az ideiglenesség jellegével felruházni? Szabad volt-e a viszály magvát ott elhinteni és ezáltal a dolgok megszilárdulásának önnön politikájukkal gátat rakni? Talán azért, hogy midőn itt áldozatokat követelnek tőlünk, azon átvizasztalást hirdethessék, amint Éber és Jókai képviselő urak a boszniai törvény alkotásakor hirdették is, hogy ez nem maradandó állapot, ez okkupáció, ez csak ideiglenesség?

Én, ha méltóztatnak kívánni, mind a három alapon felteszem a kérdést és elfogadom a vitát.

Móricz Pál: Hallottuk már! (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.)

Azt mondja Móricz Pál képviselő úr, hogy hallotta már. Hiszen ugyanezt a kérdést, amit ma a miniszterelnök úr tett, feltették a delegációban is és körülbelül ugyanazt a feleletet kapták, amit kapnak itt is. Hiszen csak nem járhatunk el úgy mint önök; nekünk nincsenek homlok-egyenest ellenkező álláspontjaink ugyanazon dolgokban; mi nem mondhatjuk egyszer, hogy ideiglenes az okkupáció, máskor meg, hogy maradandó; nem mondhatjuk egyszer, hogy ki kell jönni, másszor meg, hogy sohasem kell kijönni; mi ugyanazon dologra, ugyanazon kérdésre ugyanazzal felelünk. Ez szokatlan önöknek, de már barátkozzanak meg velem. (Élénk derűség és helyeslés balfelől.) Hanem ha azt akarják, hogy az ország tanulságot merítsen ebből, akkor így kell feltenni a kérdést; ezen az alapon vesszük fel a vitát mi is, akik nem mondjuk, hogy ma rögtön ki lehet vagy ki kell jönni; de ne tegyék fel úgy a kérdést, hogy azt tökéletesen elhomályosítsák és ezzel a künn levő gyengéket megzavarják. (Helyeslés balfelől.)

És végre, mielőtt beszédem végén a tulajdonképeni főkérdésre áttérnék, nem mulaszthatom el kapcsolatban felemlíteni, amit a miniszterelnök úr azokra megjegyzett, amit én Szontágh tisztelt képviselő úrral szemben elmondtam. (Halljuk! Halljuk!) Megjegyzem, tisztelt ház, hogy a tisztelt képviselőtársam és magam közt felmerült incidenszt befejezettnek tartom, és ha rá visszatérek, az ő személyét semmiképen érinteni nem akarom. Ennélfogva én általánosítom a kérdést; nem fűzöm, — gyöngédtelenség volna — mint a miniszterelnök úr tette, Szontágh Pál képviselő úrhoz, de szólok általánosságban.

A tisztelt miniszterelnök úr azt mondta: ha akadnak neki olyan pártolói, akik azt mondják, hogy a legfőbb, legvégzetesebb tetteiben nem értenek vele egyet, azt ellenzik, kárhoztatják, de mégis pártolják őt, mert ha az ellenzék jönne kormányra, — már bocsássanak meg, ha ezt reánk vonatkoztatom, mert azt hiszem, hogy önök sem kételkednek, hogy melyik ellenzékre céloz ilyen jóakarattal — ha az ellenzék jönne a kormányra, még nagyobb veszélyek

támadnának: erre azt mondja a miniszterelnök úr, hogy ebben az okoskodásban csak az ellenzékre van elítélő.

Hát mi van ezen okoskodásban? Egyszerűen az van, hogy az illető így okoskodik: Én meggyőződésem szerint egyetértek az ellenzékkel, — engedelmet kérek, nem a képviselő úrról szólok, én általánosítom a kérdést — az szintén ellenzi a miniszterelnök legfőbb tettét, szintén kárhoztatandónak mondja annak gyümölcsét, de mégis pártolja és fentartja őt, aki azt a politikát csinálja, s aki azt tovább csinálja — mert az ellenzékét veszélyesnek tartja. De nem mondja, hogy miféle veszély az, mert ha kimondaná, hogy miféle veszély az, akkor elvi alapja volna ennek a magatartásnak. (Felkiáltások jobbfelől: Kimondtuk!) Sohasem adták elő, hogy mik azok a veszélyek, és bölcsen tették, hogy ettől tartózkodtak, mert akkor össze lehetett volna mérni, hogy melyik nagyobb veszély, a miniszterelnök úr politikája-e, vagy az, amiért az ellenzékétől félnek. És ez az összemérés önöknek nagyon kellemetlen lett volna. (Derűtség a baloldalon.) De nem mondták meg; tehát érzelmen alapszik az egész. Mi pedig nem küzdhetünk érzelem ellen; mi érvek, okok ellen harcolunk. Tehát érzelmi és nem meggyőződési alapja van annak, amiért támogatják a kormányt. De kérdem, ránk van-e ezáltal az ítélet kimondva, vagy arra a kormányra, amelyet legjobb barátai csak úgy támogathatnak, ha elébb politikai meggyőződésüket elhallgattatják, addig a pontig, hogy az politikai magatartásukra semmi befolyást ne gyakorolhasson? (Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)

És már most, tisztelt ház, talán áttérhetek (Halljuk!) beszédemnek utolsó részére, tudniillik azon határozati javaslatra, melyet tegnapelőtt benyújtottam. (Halljuk!) Amiket ezen határozati javaslat érdeme ellenében Mocsáry Lajos tisztelt barátom felhozott, azokra megfeleltem, s mielőtt a miniszterelnök úr részéről tett főellenvetésekre áttérnék, már csak az illedelem kedvéért is, Polonyi tisztelt képviselő úrnak, aki szíves volt rólam megemlékezni, szólok néhány szót. (Halljuk!)

A képviselő úr tegnap (Halljuk!) olyan modorban, amelyet ő az ő »szerény, ártatlan modorának és meggyőző-

désének« nevez, amelyben kívánom, hogy elszigetelt meggyőződéssel ne álljon, szíves volt közbeszólni akkor, (Halljuk! Zaj) mikor én releváltam azt, amit Szontágh Pál tisztelt képviselőtársam mondott. Én annak, ami Szontágh Pál képviselőtársam részéről mondatott, — hogy miért, tegnapelőtt megmagyaráztam — azt az értelmet adtam, hogy azt az ítéletet mondta ki reánk s különösen reám is, hogy mi azon elvekből és reformokból, amelyeket itt sürgetünk, semmit sem szándékoznánk valósítani ott, (A miniszteri padokra mutatva) csak oda akarunk ülni, hogy hagyjunk mindent úgy, amint van. Ez egy vita volt köztünk és a kormánypárt között; nem veszem rossz néven. (Derűtség.) És a képviselő úr, akinek sem személye, sem pártja, (Halljuk!) sem az általa vallott elvek vagy általa pártolt ügy itt érintve legkevésbé sem voltak, közbeszólott, akkor, midőn én felkeltem; nem midőn Szontágh Pál képviselő úr beszélt, hanem midőn én azon súlyos megtámadás ellen az ellenzék egyik pártját védtem és midőn a gyanúsítás sértő értelmét említém — közbeszólott, hogy: igaz. Ebben a sértőleg tola-kodó, ebben az elítélő, ebben a röviden elbánó és ily körülmények között tanúsított közbeszólásban — ítéljék meg önök maguk ott a függetlenségi párton — súlyos, sértő gyanúsítás foglaltatik a közjogi alapon álló ellenzék ellen. (Úgy van! a baloldalon.) Bizonyára nem mi vagyunk azok, akik akármiféle meggyőződés ellenében türelmetlenséget szoktunk tanúsítani. Én a tisztelt képviselő úrnak azt mondtam: Én megengedem, hogy valaki úgy vélekedhessék, de akinek vélekedését még eddig oly kevésbé ismertük, mint a képviselő úrét, attól megvárjuk, hogy az ilyen ítéletét ne ily modorban, de okokkal támogatva adja elő, hogy azt az érvelés, a vita terén kellőleg megczáfolhassuk. A képviselő úr fölkelte tegnap; ismételte, hogy ez az ő legszentebb meggyőződése, érveket nem hozott fel mellette s követelte tőlem, hogy én tiszteljem az ő meggyőződését. Ami gyermekes ízetlenségekkel személyem ellen ezen nyilatkozatát kísérte, azokra nekem észrevételem nincs, mert azok legfeljebb a képviselő úr azon felfogásának felelnek meg — az ő nyilatkozatát idézem: »Hogyha az 1867: XII. törvénycikk 41. §-a áll: akkor ami ebben a parlamentben történik, azt

a kávéházban is el lehetne végezni«. Hanem mondom, mint-hogy a képviselő úr fel volt híva, hogy ezt megtegye és elmulasztotta, csak meggyőződésére hivatkozott: (Halljuk!) hát legyen boldog a meggyőződésében. De a komoly párt-törekvéseket olyan monosillabikusan, röviden elítélő és semmi által nem provokált ítéletre nézve áll az, amit Arany János egyik szép költeményében a hajnali kürtszóról így mondott, hogy: »tompá böffenésben« végződik. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Mondom, az ilyen elítélésre én azt mondom, hogy ha egyébbel nem tudja a képviselő úr indokolni, mint azzal, hogy ez neki meggyőződése, akkor az az utcai kurjongassál egy színvonalon áll; önmaga helyezi arra a színvonalra, mert az is meggyőződés hangja. És ha hittem volna, hogy a képviselő úr valami bántót talál abban, hogy nyilatkozatát ezen színvonalon állónak nem tekintem, hanem érvekkel való támogatást kívánok, hát ily kívánságot ki nem fejeztem volna, és közbeszólását, maga szállítván le annak értékét, figyelembe nem vettem volna. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ezek után, tisztelt ház, azt hiszem, áttérhetek a dolognak érdemére. (Halljuk! Zaj. Mozgás a jobboldalon.)

A tisztelt miniszterelnök úr, határozati javaslatomnak azon motiválása ellenében, amelyet tisztelt barátom Pulszky Ágoston képviselő úr fejtett ki és amelyet, remélem, alaposág tekintetében a tisztelt képviselő urak is méltányolni fognak, arra hivatkozott, hogy ő a törvénynek egyszerű értelmét akarta helyreállítani és bizonyos borzalmát fejezte ki a tudományos törvénytárgyalás ellen.

Én, tisztelt ház, elfogadom a tisztelt miniszterelnök úr álláspontját, elfogadom az ő kiindulási pontját is. Kiindulási pontja kettő volt. Sajnálom, hogy a törvénytárgyalás száraz, de mégis kérnem kell a tisztelt háznak figyelmét, mert én legjobb igyekezetem mellett is törvénytárgyalási kérdést, ha tehetségemben állana is, vonzóvá nem tehetnék.

A tisztelt miniszterelnök úr tehát abból indul ki, hogy a boszniai közigazgatásról szóló törvényben az országgyűlések hatásköre körül van írva a 3. §-ban azzal, hogy az mondatik: Amennyiben azonban Bosznia és Hercegovina igazgatása oly állandó beruházásokra venné igénybe a monarchia

pénzügyi hozzájárulását, melyek nem a rendes közigazgatás keretébe esnek, úgy mint: vasutakra, középítkezésekre, vagy hasonló rendkívüli kiadásokra. Ebben — mondja — a magyar országgyűlés kompetenciája is körül van írva, a véderő szervezése pedig csak nem ilyen beruházás?

Én elfogadom az egyszerű törvényt magyarázatot, de azt kérdem a tisztelt miniszterelnök úrtól, hogy mikor ő azt mondja: Ha pedig azon véderőre pénz fog kelleni, akkor mi azon pénzt a magyar országgyűléstől fogjuk kérni — hát mi alapon lesz a magyar országgyűlés akkor kompetens, ha ő azt mondja, hogy abban a 3. §-ban ki van merítve a magyar országgyűlés kompetenciája és a véderő költségei nincsenek benne? Mondja meg hát, hogy milyen törvényes alapon fogja a magyar országgyűlést akkor kompetensnek találni?

Vagy tovább megyek. A miniszterelnök úr azt mondja, hogy a véderő behozatala Boszniában a közigazgatás körébe tartozik. Ha a közigazgatás körébe tartozik, akkor állania kell annak, amit a 3. §. mond: hogy a közigazgatásra — ami nem rendkívüli beruházás — a költségek a delegációtól kérendők. Tehát vagy a közigazgatás körébe tartozik ez, és akkor a delegációtól kell kérni a költségvetést; vagy pedig tartozik az országgyűlés kompetenciájához, de akkor magához az intézmény felállításához törvény kell.

A tisztelt miniszterelnök úr elismerte, hogy a költség az országgyűléshez tartozik. Hát miért nem a költség alapját képező intézmény? Hát honnan van jogosítva a közös kormány egy intézményt megalkotni önnön hatalmával, melyhez a költséget az országgyűléseknek kell megadniok? Az a boszniai törvény, mely, mondhatom, hogy a törvényszerkezetnek valóságos csúfja, egy betűt sem tartalmaz, melynek alapján azt lehetne mondani, hogy ebben az országgyűlés kompetens. Miből származtatja tehát le a miniszterelnök úr az országgyűlés kompetenciáját? Egy magasabb elvből, tudniillik abból az elvből, hogy ami a delegációnak nincs fentartva, ami a közös kormánynak nincs fentartva, az az országgyűléseket illeti. Ez helyes elv volna; ez nem az abszolutisztikus magyarázata a törvénynek, melytől annak meghozatala alkalmával féltünk; de ha ebből az elvből

származtatja le, miért vonakodik a miniszterelnök úr azt jelenleg elismerni, midőn az intézmény megalkotása forog fenn?

Tisztelt ház! Nem szólok tovább a kérdésnek ehhez a részéhez, mely, úgy látszik, hogy az önök érdeklődését nem tudja felkelteni, hanem emlékeztetem önöket arra, hogy önök szabadelvű pártnak nevezik magukat . . .

Jókai Mór: Az is vagyunk!

. . . hogy önök szabadelvű kormánnyal akarnak dicsekedni. Hát kérem, lehet, hogy Jókai tisztelt képviselő úr, aki közbeszólt, azon a meggyőződésen van, hogy lehet egy címet viselni, anélkül, hogy annak a kötelességeinek megfeleljünk.

Jókai Mór: Nem vagyok azon a meggyőződésen. (Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk!)

Ha nincs azon a meggyőződésen, akkor feleljen azokra a kérdésekre, melyeket most teszek. (Nyugtalanság a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!)

Jókai Mór: Mikor feleljek? (Nyugtalanság a baloldalon. Halljuk! Halljuk!)

Vagy pedig azt hiszem, ez jobb lesz: bízva a miniszterelnök úrra, majd megfelel az ő helyette, mint annyiszor tette, tehát nyugodjék meg. (Derűtség és tetszés balfelől. Halljuk!)

Kétféle szellemben lehet magyarázni valamely alkotmánytörvényt. Az egyik az, melyet abszolutisztikus szellemű kormányok, abszolutisztikus szellemű pártok szoktak követni, és a másik az, melyet alkotmányos szellemű pártok szoktak alkalmazni.

Jókai Mór: Sohasem hallottam! (Élénk derűtség és tetszés a jobboldalon. Halljuk! a baloldalon.)

Hát hiszen Jókai képviselő úr azon, ami következik, még jobban fog csodálkozni. (Halljuk!)

Az egyik abból indul ki, hogy ami világosan nincs a kormány szabad hatalmi körének fentartva, arra az alkotmányos tényezőknek befolyása van, ha országos dolog. A másik abból indul ki, hogy minden törvény határozatát, mely a kormánynak és a koronának kedvez, a legszélesebb

értelemben — és minden határozatát, mely a törvényhozó testületek hatáskörét írja körül, a legmegszorítóbban kell magyarázni. Ez a magyarázat az, melyet a miniszterelnök úr sürget, hogy önök elfogadják és szentesítsék mint szabad-
elví párt.

A szabadelvű pártnak különben van még — már t. i. teóriában és nem önöknek, mert erről nem vagyok jogosítva beszélni — van egy másik elve: hogy amibe pedig befolyás van biztosítva az országgyűléseknek, azon ügyekre nézve a kormánynak kötelessége az elhatározás szabadságát lehetőleg óvni az országgyűlések számára.

A tisztelt miniszterelnök úr úgy okoskodik, hogy majd ha pénz kell ehhez a megszervezett hadsereghez, no akkor igénybe veszi majd önöket, de előbb felállítják, előbb szervezik és így óvják meg: hogy egy bevégzett ténnyel szemben állnak, az önök elhatározásának szabadságát. (Úgy van! balfelől.)

Hát kérem, tisztelt ház, mi veszély van abban, ha önök nem az abszolutisztikus magyarázat útján indulnak? Vagy annyi bölcseséget tanúsított-e a közös kormány magának a véderőről szóló rendeletnek kibocsájtásánál, hogy oly készek legyünk átengedni Bosznia ügyét, hol a mi sorsunkat is szövik, és hogy készek legyünk törvényben biztosított befolyásunkat elejteni az ó szabad gazdálkodásuk kedvéért? Vájjon nemcsak a szabadelvű álláspont, de az önök rosszul megóvott álláspontja, az eddigi tapasztalatok, ha azt felforgatás nélkül, veszély nélkül, zavar nélkül tehetjük, nem kell-e hogy önöket odavezessék, hogy azt a nemét a magyarázatnak fogadják el, melyet, mondhatom, a szabadelvű pártok mindig követtek és ahonnan önök nevüket is vették.

De meglehet, hogy mindennek daczára határozati javaslatom el fog vettetni; ez engem, ez bennünket nem fog elcsüggeszteni. De azt tartom, e nemzetben a jogaihoz való ragaszkodás, e nemzetben az érdekeire befolyolni akarás szunyadhat rövid és múló ideig, de eljön még az idő, midőn erkölcsi levetségéből, midőn gazdasági zsibbadtságából, midőn politikai közönyéből felemelkedik a nemzet és vissza fog térni azon tradíciókhoz, melyeket az önök nevét viselő

elődök követtek és melyektől azok egy pillanatig is eltérni soha, de soha nem merészeltek.

Németh Albert: Kis kivétellel!

S bizonyára nem kis meglepéssel nézhetünk arra, hogy e tradícióknak, e nézeteknek aranyfonalát, mely az önök kezeiben megszakad, az országgyűlés kezéből végkép kisiklani nem engedték. Ha más nem, ezen érdeme megvan e határozati javaslatnak. (Helyeslés balfelől.)

S midőn mi ezt a határozati javaslatot terjesztjük elő, a miniszterelnök úr egy végső vádat intéz ellenünk, melyet felelet nélkül semmi körülmények közt sem hagyhatunk. (Halljuk!) Ez abban áll, egész nyersen megmondva, hogy mi határozati javaslatunkkal szítjuk a lázadást. (Egy hang a jobboldalon: Nem mondta!) Felolvasom.

Tisza Kálmán: Csak »öntudatlanul«!

Félreértés elkerülése végett mégis felolvasom. A miniszterelnök úr ugyanis ezt mondja: »Ezeket megjegyezve, tisztelt ház, legyen szabad felkérnem a ház figyelmét arra, hogy mi eredménye és mi haszna lehetne annak, hogy itt egyfelől az mondatik: nyakra-főre ott kell hagyni a tartományokat, másfelől az állítatik, hogy helytelen és törvénytelen az újonczozás, más szóval: nektek ott — t. i. bosnyákoknak — igazságtok van, ha fellázadtok. Szeretném tudni, mi eredménye, mi haszna lehet ennek«.

Megengedem, hogy a miniszterelnök úr azt akarja ezzel mondani, hogy önkéntelenül szítjuk. Én értem ezt a gyanúsítást és vártam is, hogy megtörténhetik, mert ez legkényelmesebb módja annak, hogy minden kritika, minden ellenészrevétel elfojtassék. Igaz ugyan, hogy az, aki a liberális pártok tradícióit a politikai irodalomban fényesen kifejtette: Burke, mikor t. i. Fox-szal egy párton küzdött és az amerikai kolóniákkal háborúban voltak, abból indult ki, hogy »pudor malus incur ata vulnera celat«, és az angol ellenzék ott kötelességének tartotta, bár az anyaország háborúban volt saját gyarmatával, meggyőződését megmondani a kormánypolitika hibás volta felett és ebben hazafi-bűnt senki sem látott. Igaz, hogy Burke ezután, mikor toryvá lett, másokra nézve szokatlanul ugyan, de ezen elveit megtartotta. (Nagy derűtség balfelől.)

De én ezt a hivatkozást csak a miniszterelnök úr fel-fogása jellemzéséül hoztam fel; szükségem reá nincs. Itt egész más helyzet, egész más viszony van. Távolról sem hasonló ahhoz, távolról sem olyan kényes. Egyetlen egy ember értette félre e határozati javaslatot, egyetlen egy ember adja ennek ezt az értelmét ebben a házban és ez a tisztelt miniszterelnök úr. Hát tisztelt miniszterelnök úr: azt mondjuk mi abban a határozati javaslatban, hogy a véderő szervezése oda lent a bosnyákok jogait sértette meg? Hisz oda lenn a monarchia abszolút hatalommal uralkodik felettük. A monarchia éppen a szuverén török állammal kötött szerződés alapján ma az ő legitim felsőségük. Ez ellen a lázadás mindig lázadás marad. Mi azt mondjuk, hogy nem a bosnyákok jogait, hanem ezen országgyűlésnek jogait sérti ez a rendelet, mert a kormánynak nem volna szabad ott, a mi mellőzésünkkel rendelkezni. (Helyeslés a baloldalon.) Ez belső ügy a kormány közt és mi köztünk, és mikor meríthettek abból, hogy egy belső ügy van köztünk, idegen népek jogot a lázadásra? (Tetszés balfelől.) Hisz nem a bosnyákok jogainak sértése ez, hanem ezen országgyűlés jogkörének megcsorbítása. (Úgy van balfelől.)

De hát a tisztelt miniszterelnök úrnak érdekében áll e két kérdést összezavarni; érdekében áll azt mondani, hogy aki e kényes dolgot — már t. i. reá és a közös kormányra kényest — fessegeti, az a bosnyákoknak azt mondja, hogy igazuk van, hogy fellázadtak. De mi nem engedjük meg, hogy ily köddel boríttassék le a határozati javaslat értelme.

És egyébiránt, tisztelt ház, ha a tisztelt miniszterelnök úr oly nagyon elkárhoztatja azokat és — mint egy korábbi beszédében mondotta — nem irigylí azok politikai lelkiismeretét, kik ezen zavar morális táplálásának egyik vagy másik tényezőjét megteremtik: hát miért felejtí el a tisztelt miniszterelnök úr azt, amit ő és a közös kormány tett? Hisz egy általánosan ismert dolgot mondok, mert a lapokban olvastuk, a miniszterelnök úr is tudja, meggyőződhetett róla a közös minisztériumnál, mert hisz hivatalosan nem czáfolták meg: hogy tudják-e, hogy e lázadásnak mi az egyik morális tápláléka? Az, hogy magát azt az állapotot, amely

ott bevezettetett, ideiglenes jellegűnek tartják a népek. Hisz a mosztári és más szerb egyházak — olvastuk a hírlapokban — felírtak az újonczozás ellen és azt hozták fel okul, hogy miért újonczoznak, midőn Ausztria-Magyarország nem az igaz uralkodó, hanem csak okkupátor. Kérdem, ki táplálja azt a lázadást a morális támogatás megteremtésével ott és itt, mint azon szerencsétlen politika, amellyel bele mentek és most benne vergődnek? És mi jogosítja a miniszterelnök urat, hogy oly buzgón igyekezzék egy kis szálkát a mi szemünkbe erővel bele helyezni, midőn az ő szeméből egy oly óriási öreg mestergerenda lóg ki? (Nagy derűtség.)

De nem fárasztóm tovább a tisztelt ház türelmét. (Halljuk! baloldalon.)

Czélunk e határozati javaslattal az volt, hogy szemben a kormány törekvésével, hogy ő ezen különben is szerencsétlen törvényt minél abszolutisztikusabb értelemben akarja magyarázni, mely magyarázatot különben előre láttunk és tőle tartottunk — abban a meggyőződésben, hogy bármily gyér legyen is ezen országgyűlésnek joga, de azon bal lépések után, melyeknek keserű gyümölcseit szedjük most, nagy oka van az országgyűlésnek befolyásához az utolsó pontig ragaszkodni: mi azt tartottuk, hogy a legkíméletesebb és legalkotmányosabb formában e háznak kötelessége a teljes jogkört az országgyűlés számára biztosítani. (Úgy van! balfelől.)

Ez az, aminek elismerését én a tisztelt háztól kérem és ily értelemben ajánlom határozati javaslatom elfogadását. (Hosszantartó zajos helyeslés balfelől.)

Polonyi Géza: Ebben a házban egy képviselőnek közbeszólását (Szilágyi Dezsőnek) nincs joga tolazkodásnak vagy utczeni lármának nevezni. (Helyeslés. Úgy van! a szélső baloldalon.) A tisztelt képviselő úr meggyőződhetett a mai ülésben arról, hogy ez szokás és szokás által szentesített jog. És nincs-e akkor nekem igazam, tisztelt ház, ha ő Budha főpapjának tekinti magát, csak magának vindikálja e házban azt, hogy előtte talán csak imádkozni szabad? Engedjen meg a tisztelt képviselő úr, ezt a jogát megtagadtam tőle tegnap s megtagadom ma is, és

ezennel ünnepélyesen visszautasítom ezen, a képviselőház méltóságához nem illő kifejezést. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

A tisztelt képviselő úr azt vetette szememre, hogy miért nem bizonyítottam be, miért nem vállalkoztam reá. Mert követtem tisztelt képviselőtársamnak jóakarólag vett azon figyelmeztetését, hogy akkor, mikor közös ellenséggel állunk szemben, önmagunk közt ne vessünk szelet, nehogy vihart arassunk. Bocsásson meg, ha én ezt a jóakarólagos figyelmeztetését helytelenül követtem, azért, hogy azt most szememre lobbantsa. Fentartom magamnak a legelső kínáló alkalmat arra, hogy azt bebizonyítsam.

Most azonban tartozom a tisztelt ház méltóságának bebizonyítani, amit tegnap állítottam. Azt állítottam, hogy a tisztelt képviselő úr szokott az lenni, aki más parlamentek tagjainak beszédeit e házban elmondja. (Halljuk! Halljuk!)

Felolvasok Simonyi Ernő beszédéből egy részt, mely a tisztelt képviselő úrra vonatkozik. (Halljuk! Halljuk!)

»Szilágyi Dezső képviselő úr beszédének azon része, melyben Irányi Dániel képviselőtársunk határozati javaslatában foglaltakra nézve reflektál, igen szép fejtegetéseket foglal magában. (Halljuk!) Én sajnálom, hogy nem most hallottam azokat először és sajnálom, hogy miután e szép eszméket fölhozta, nem mondta meg mindjárt azon forrást, ahonnan azokat vette. (Halljuk! balfélől.) Aki olvasta az angol parlamentben 1866-ik esztendőben folyt vitákat, megtalálhatja ezen érveket is benne . . . Ezt Low parlamenti tag idézte dr. Tempelnek beszédére. Még a szavak is ugyanazok, amelyeket Low használt.« (Zaj. Halljuk!)

Még egy megjegyzésem van; a képviselő úr azt mondja, hogy a kormány eljárása az újonczozási rendelet kibocsátásánál törvénytelen. Ha a képviselő úr ezzel szemben azt mondta volna, hogy bizalmatlansági szavazatot akar indítványozni; ha a minisztérium vád alá helyezését akarta volna indítványozni, hozzájárultam volna, ha ily értelmet tulajdonított volna határozati javaslatának; de azért nem járultam hozzá ma oly szépen értelmezett határozati javaslatához, mert éppen ellenkezőjét mondotta annak, amit a tisztelt képviselő úr akart. (Zaj.)

Szilágyi Bocsánatot kérek a tisztelt háztól és a miniszterelnök Dezső úrtól, hogy elébb szóljak. Igen fontos okom van szólani; a képviselő úr gyermekes rágalmat ismételt, melyre kénytelen vagyok felelni. (Halljuk!)

Mindenekelőtt arra nézve, amit a képviselő úr tegnapelőtti fellépésére mondtam, sem hozzátenni, sem magyarázni valóm nincs. Csak azt az egyet jegyzem meg, hogy én soha képviselőnek véleménye szabad nyilvánítását, sem pedig véleményének bárminő módon való kifejezését rossz néven nem vettem s viszont magam számára semmi kiváltságot nem követeltem; képviselői állása természeténél fogva, mely a teljes egyenlőség, nem követeltem a képviselő úrtól sem, de feltettem róla, hogy érezni fogja azt a kötelességet, mely szerint ha egy párt törekvése felett elítélőleg akar nyilatkozni, azt más modorban, más alkalommal és más-képen indokolva kell tennie. (Helyeslés a baloldalon.) Ha ezt a képviselő úr most sem látja be, akkor sorsára hagyom.

Ami azt illeti, amire a képviselő úr oly nagy diadallal hivatkozik, — a miniszterelnök úr emlékezni fog rá, mert ő felelt beszédemre (Egy hang a jobboldalon: Mikor azt mondta: »Leveszem a kalapomat!«) — kijelentettem már a házban, de átállottam többször ismételni, hogy azt gyermekes kötődésnek, rágalmazásnak tartom.

Polonyi Géza: Simonyi Ernő képviselő mondotta!

Ne bújjék a Simonyi Ernő háta mögé! Tegnap nem arról beszélt, hogy Simonyi Ernő mondotta, hanem a maga nevében nagy diadalmasan hivatkozott arra, hogy mégsem mondaná el itt a házban Low beszédét, mit egyébiránt elhiszek, mert ha jól vagyok értesülve, angolul sem tud. (Mozgás a szélső baloldalon.) De újólaj kijelentem, hogy mint akkor, úgy most is gyermekes rágalomnak tartom, és megvárom, hogy akár a képviselő úr, akár bárki más szíves lesz nekem bizonyítani, hogy Lownak bármelyik beszédét, akár részben, akár egészben beszédembe befoglaltam volna; kijelentem továbbá, hogy erről átállottam bővebben beszélni, mert annak felhozásában gyermekes kötekedésnél egyebet nem és komoly vádat rejteni sohasem hittem. De most felhozatván, kijelentem, hogy az minden betűjében valótlan,

és bárkit felszólítok, hogy vagy bizonyítsa be, mert módja lesz rá, vagy pedig annak ismétlésétől, úgy mint kötelessége, tartózkodjék *)

Tisza Kálmán miniszterelnök rövid felszólalása után ismét szót kért Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt ház! (Szünni nem akaró felkiáltások: Eláll!

Dezső Eláll! Nagy zaj.)

Péchy Tamás elnök: Kérem a tisztelt képviselő urat, minő jogczímen kíván szólam? (Felkiáltások: Eláll! Eláll!)

*) A Tóth Vilmos belügyminiszter által előterjesztett választójogi törvényjavaslat tárgyalása folyamán, 1872 február 27-ikén, mondta első nagy beszédét Szilágyi Dezső, aki a törvényjavaslatot mint az igazságügyminiszterium törvényelőkészítő osztályának vezetője kidolgozta és a Házban az ellenzék kemény támadásaival szemben védelmezte. Néhány nappal Szilágyi beszéde után, márczius 2-ikán, Simonyi Ernő, minékutána Szilágyi érveléseit hosszasan czáfolgatta, mondta a Polónyi által itt idézett szavakat.

Tisza Kálmán pedig, akkor a balközép vezére, két nappal később, szintén Szilágyi beszédével foglalkozva, ezeket mondta: Beszédét nemcsak figyelemmel, de igen nagy elismeréssel hallgattam, annyira nagy elismeréssel, hogy ha a magyar képviselőházban szokás lenne föltett kalappal ülni, sok helyütt kalapot emeltem volna, azaz köszönttem volna. Oly helyzetben vagyok ugyanis, mint azon francia író, aki előtt egy írótársa versét felolvasván, ő minduntalan kalapját emelte, és amidőn aztán a felolvasó író azt kérdé, hogy miért teszi ezt, ő azt felelé: Szokásom ismerőseimnek köszönni.

Nyomban Tisza Kálmán után felállott Szilágyi Dezső és Tiszával szemben egy és más érdembeli kérdésben szavainak értelmét helyreigazította, de az ellenzék türelmetlensége és zajongása megakadályozta őt abban, hogy nyilatkozatát a Simonyi Ernő vádjával szemben befejezze.

Utána Tóth Vilmos belügyminiszter mondott beszédet. Nem fogok azok czáfolatába bocsátkozni, — mondta — amiket az általános szavazati jog és cenzus megváltoztatásának szükségessége mellett a tisztelt képviselő urak felhoztak. Hogy miért nem kell, sőt miért nem lehet a cenzust megváltoztatni: ezt elmondtam első beszédemben; hogy miért nem lehet nálunk az általános szavazati jogot behozni: ezt tisztelt barátom és a törvényjavaslat körüli munkatársam: Szilágyi Dezső fenyesen kifejtette.

Ezután a Szilágyi ellen emelt vád alaptalanságáról szolt.

Szavaim a miniszterelnök úr által félremagyaráztatván, az elferdítés helyreigazítása végett a házszabályok értelmében kérek szót. Felszólalásom három percznél többet nem veend igénybe. (Halljuk! Halljuk!)

Először nem való és téved a miniszterelnök úr, mintha én szemrehányást csináltam volna abból, hogy területi nagyobbodást nem értek el, mert csak okkupációt csináltak. Én csak azt mondtam . . .

Ivanka Imre: Ez nem személyes kérdés!

Igenis az, mert szavaim értelme elferdíti etett. (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)

Én csak azt mondtam, hogy saját szempontukból megfogták magukat a diplomáciai hipokrizisben, mert állandó területi nagyobbodásra törekedtek, de ideiglenes címet választottak. (Úgy van! balfelől.) Ez az első helyreigazítás.

Hivatkozik másodszer a miniszterelnök úr a boszniai törvény tárgyalásakor mondott beszédemre. Hát méltóztassék azt a beszédemet akárkinek elolvasni . . . (Nagy zaj. Felkiáltások jobbfelől: Nem olvassuk! Halljuk! Halljuk! balfelől.) akik pedig nem akarnak annak valódi értelméről olvasásból meggyőződni, ámbár módot nyújtottam erre, kötelesek hinni nekem. (Halljuk! Halljuk!)

Én abban a beszédemben ezt mondom: E javaslat indokolása szerint, amely abszolutisztikus jellegű, nem lehet más törvényt magyarázatot kihozni, mint azt, hogy célja a közös kormány abszolutizmusának kedvezni, és erre alapítottam akkor érvelésemet és fejtegetésemet. Ezen vád ellenében a miniszterelnök úr akkor tiltakozott, felfogásomat akkor tévesnek mondta. Én ma elfogadtam az ő akkori tiltakozását, az ő akkori felfogását a törvény értelmére. Ehhez jogom van. És ha most attól eltér a miniszterelnök úr, csak nekem ad igazat, hogy ama törvény célja, eredeti rendeltetése abszolutisztikus jellemű volt. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ugyanebben az ülésben ment végbe a szavazás. A többség a különvélemény és a határozati javaslatok mellőzésével változatlanul elfogadta a pénzügyi bizottság javaslatát.

Az osztrák kormány a felkelés költségeinek fedezéséről külön törvényjavaslatot nyújtott be s a Reichsrat azt vita nélkül elfogadta.

A VÉDERŐRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNY MÓDOSÍTÁSA.

Szende Béla honvédelmi miniszter 1881. október 18-ikán törvényjavaslatot nyújtott be »az 1868: XL. törvényezikk némely szakaszának módosításáról«.

Szilágyi Dezső csak a részletes tárgyalás során, 1882. márczius 23-ikán szólalt fel a 15. és 21. §-oknál, melyeknek együttes tárgyalását határozta el a ház.

A 15. §. így szól:

»A honvédség kiegészítettik: *a)* a kiszolgált tartalékosok és póttartalékosok áthelyezése által; *b)* a védköteleseknek közvetlen besorozása által; *c)* oly önkéntesekből, akik hadkötelezettségüknek eleget tettek és már nem szolgálatkötelesek, de hadképesek; *d)* a 21-ik szakasz értelmében a honvédséghez besorozandó egyévi önkéntesekből; *e)* önkéntesen jelentkező hadapródoknak a hadseregből a honvédség tényleges állományába s a reájuk háramló törvényes szolgálati kötelezettség fentartásával, kivételesen és idő előtt való áthelyezése által, amíg a honvédség tényleges állománybeli tisztikarának kiegészítése körül nehézségek forognak fenn s amennyiben a hadsereg tisztii állományának viszonyai megengedik. A *c)* alatt említett önkéntesek szolgálati kötelezettsége két évre s esetleg a háború idejére terjed.«

A 21. §. pedig az önkéntességi jogról és az Önkéntesekről intézkedik.

Szilágyi Tisztelt ház! Két szakasznak együtt való tárgyalását kér-Dezső tük azért, mert ez a két szakasz együvé foglalva rendelkezik arról is, aminek elhanyagolása e törvényjavaslatnak egyik igen szomorú oldala, t. i. a honvédségnek kellő tisztekkel való ellátásáról. A tisztelt honvédelmi miniszter úr bizonyára nem fogja tagadni azt, mint nem tagadta senki a többség soraiban, mint a bizottsági jelentés is utal arra, hogy a honvédségi intézménynek legnagyobb gyengesége, oly gyengesége, amelyről csodálom, hogy ily részvétlen túrik

és hogy az azon intézmény gondozásával megbízott miniszter nyugalmasan el tudja viselni, mondom, legnagyobb gyengesége abban áll, hogy a kellő számú tisztek hiányzanak; ez pedig annyit jelent, hogy a honvédség harczképessége, hogy a honvédség megalkotásánál fenforgott lényeges és döntő cél, a tisztek hiánya által egyszerűen meg van hiúsítva.

Nagyon sajnálom, hogy a honvédelmi miniszter úr azt a mulasztást követte el, melyet a közös hadügyminiszter úr sohasem követ el, ha valamely intézkedés iránti kérelmet terjeszt egy határozó gyülekezet elé, hogy azon adatokat, melyek az egyes határozatok fontosságának megítélésére szükségesek, nem terjesztette elő. Jelesen én nem látom sehol, sem a kormány előterjesztésében, sem indoklásában, hogy a honvédség tiszti állománya, valamint a hiány elő volna terjesztve. Pedig mióta ezen ház foglalkozik a honvédségi intézménnyel, mindig időszakonként visszatérő panaszt képez az, hogy különösen a szabadságolt állományban egy oly tetemes összege a tiszteknek hiányzik, ami mozgósítás esetén a honvédséget harczképtelenné teszi.

Azon adatok, amelyeket a tisztelt előadó úr kívánatra — mert birtokában vannak — fel fog a tisztelt ház előtt mutatni, kitüntetik azt, ha nem csalódom, hogy ha 1881. évi szeptember hó 1-én a honvédség mozgósított volt, akkor a gyalogságnál 1760, a lovasságnál pedig 238 tiszt, tehát összesen kétezer tiszt hiányzott volna.

Méltóztassék már most ennek a ténynek fontosságát megítélni. Minél fiatalabb egy csapat, azaz minél kevesebb ideig tartatott állandóan fegyver alatt, annál inkább szükséges, hogy bővebben el legyen tisztekkel látva harczképessége tekintetében. És akármily hadvezér alá adják azt, akármily zászlót tűznek is eléje, hogy hazafias lelkesedését felköltsék, akármily drága az az ügy, amely szívében forrott és melyért harczolni akar: azt a mesterséget még nem találták fel, hogy tisztekkel el nem látott csapatok győzelmet vívhasanak ki.

És ha valamiért létezik a honvédség; ha valami cél lebegett szemeink előtt, midőn 1868-ban ez az intézmény — még az akkori balközép nagy helyeslésével is — megszavaztatott: akkor mindig azt tüntették fel, hogy a hon-

védségben mi bírjuk egy oly szervezését az ország erejének, amely a közös hadseregnek valóságos támogatására és mindazon nagy céloknak hatályos megvédésére szolgál, amelyekért a monarchia szükségesnek látta ez ideig nem ismert fokban összes véderejét szervezni. És amin én csodálkozom, az abban áll, hogy a magyar kormány, mely ezen intézmény gondozásával van megbízva, ha tekintettel pénzügyi körülményeinkre nem teheti is azt, hogy a besorozandó újoncok számát felemelje és ez által az esetleges hadi létszámot mérték nélkül megnövesse, ha mondom, ezt nem teheti is, de a legfőbbet, amit megtehetett volna: az intézmény lényegében fekvő cél elérésének, az intézmény használhatóságának főfeltételét, t. i. biztosítását annak, hogy a honvédség kellő számú tisztekkel el lesz látva, elhanyagolta, mert én bevallom, hogy az oly nemű intézkedést, minő ebben a törvényjavaslatban foglaltatik, az elhanyagolással egy színvonalra kell állítani. Ez az, amit én a tisztelt ház előtt bővebben óhajtanék kifejtetni, (Halljuk!) anélkül, hogy arra terjeszkedném ki, hogy a honvédségi intézménynek ama másik feltétele, hogy t. i. kellő számú újonczokat lehető egyenletesen nyerjen, mennyire el van hanyagolva ebben a törvényjavaslatban. Nézzük meg, minő módon akar a tisztelt miniszter úr és törvényjavaslata a tiszti létszám hiányain segíteni. Két főrendelkezés foglaltatik itt, és én nem olvasom fel a törvényjavaslat szövegét, mert hiszen a tisztelt ház tagjai előtt az ismeretes.

Egy módon akarja pótolni a tetteges szolgálatban levő tiszti-állománynak szükségletét és egy más módon akarja pótolni a szabadságolt állományban lévő tiszti szükségletet. Ami az elsőt illeti, arról intézkedik úgy, hogy a törvényjavaslat 15. §-ának e) pontja szerint az önkéntesen jelentkező hadapródok, amennyiben t. i. önkéntesen és elegendő számban jelentkeznek, bevételnének a honvédség körébe, a tetteges állománybeli tiszti hiányokat pótolni. De tisztelt ház, mit jelent tulajdonképen ez az intézkedés? feltéve, hogy sikerül, feltéve, hogy elegendő számban jelentkeznek, feltéve, hogy a közös hadügyminiszter nemcsak jóakarattal fog viseltetni, de méltányos is leend. Ez az intézkedés jelenti azt, hogy a magyar tiszti képzésnek az a valóban szerény módja,

ami eddig fennállott, ami a tanárok legjobb akarata mellett is a Ludovika-akadémiában igen tökéletlenül valósított, teljesen meg fog szünni. Mert nézzük meg, hasonlítsuk össze azokat az egyéneket, akik a hadapródi iskolából jelentkeznek, azért, hogy a honvédségbe felvétessenek, azokkal az egyénekkkel, akik a legjobb igyekezet mellett jelentkeznek azon előkészítő tanfolyamból, mely a Ludovika-akadémiában fennáll.

Semmi kétség, hogy a hadapródi iskolából jelentkezők úgy kiképzés, mint minden más tulajdonság tekintetében kell, hogy magasabban álljanak, mint a legjobb igyekezet mellett a Ludovika-akadémiában képzett jelentkezők. És miért? A hadapródi iskolákba felvétetnek 15—16 éves korukig az illető egyének, tőlük bizonyos előképzettség kívántatik, 4 éven át taníttatnak, tehát 4 évi kiképzésben részesülnek. Olyanok, akik átlag egyenlő előképzettséggel bírnak, a Ludovika-akadémián megfelelő, nem mondom, egészen analog, de megfelelő szükségletre rendelt osztályban felvétetnek 22—23 éves korukban, tehát oly korban, midőn már a tanulási kiképzés sokkal nehezebben megy, felvétetnek egyenlő kvalifikáció nélkül, gyakran a legkezdetlegesebb előismeretek nélkül. És aki valaha oktatással gyakorlatilag foglalkozott, az tudja, hogy semmi a sikert, a kiképzést oly biztosan meg nem gátolja, mintha a tanár, az oktató a legkülönbözőbb előképzettséggű ifjakkal áll szemben; ez a tanfolyam két évvel, szemben áll a négy évi tanfolyammal, ami a hadapródi iskolában van. Már most kérdelem: ha ezen két oldalról tisztijelöltek jelentkeznek, kiket kötelessége, lelkiismeretes kötelessége a honvédelmi miniszternek fölvenni? Azokat-e, kiket a Ludovika-akadémiában kiképeznek, vagy azokat, akik önkéntesen jelentkeznek a hadapródi iskolából? Hiszen ezen utóbbiak arra az állásra, amelynek betöltésére hivatvák, egyes egyénektől eltekintve, sokkal képesebbek lesznek. Avagy miért áll fenn ez a Ludovika-akadémia, miért béníttatik meg működésében, miért nem érhetjük el azzal azt a célt, melyre a sürgős szükség útmutatást ad? Hogy az akadémia, fentartva az ott levő tisztijelölési és törzs-tisztijelölési tanfolyamot, szolgáljon arra, hogy a honvédség tényleges állományának a szükséges

tiszteket megadja. (Úgy van! baloldalon.) De hogy ezt tehesse, azt át kell alakítani. Véget kell vetni azon állapotnak, mely tanárait és igazgatóját a kétségbeeséshez vezeti, mert ott oly rendszer áll fenn, a tanulók oly korban és feltételek mellett vétetnek fel, hogy a siker semmi körülmények közt nem tehető párhuzamba azzal, melyet a közös hadsereg hadapród-iskolái elérnek. Ha tehát komolyan szívünkre vesszük a honvédségi ügyet; ha komolyan akarjuk, hogy szabadságot állományú tisztekkel kellő számban elláttassék; ha meg akarjuk tartani saját intézményünkben a véderő ezen része hatályos működéséhez megkívántató feltételt: akkor, meggyőződésem szerint, amíg jobb módot nem látunk, elkerülhetetlenül szükséges, hogy a Ludovika-akadémia előkészítő tanfolyama úgy szerveztessék, amint a közös hadseregbeli hadapród-iskolák, és akkor a tényleges szolgáltra szükséges tisztekkel bőven és kellő módon el lesz látva a honvédség.

De erre azt mondják, ez nem eszközölhető azért, mert ez által a közös hadsereg csorbulást szenved. Én, sőt merem mondani mindnyájan, akik itt e párton ülünk, ezt az intézményt, a véderő szerkezetét, úgy amint törvényeinkből kifolyólag 1868-ban szerkesztetett, elfogadtuk és mi abból indulunk ki; elismerjük azt is, ami annak indoklásában és a törvényjavaslat tárgyalásakor is kifejezést nyert, hogy t. i. a monarchia védelmi és támadó erejének súlypontja a közös hadseregben van; de azután azt is állítjuk, és pedig határozottan, hogy amennyiben a közös hadseregnek feladataira alkalmas volta semmi csorbulást nem szenved: akkor nem ismerünk arra nézve akadályt, hogy a honvédség a feladataira szükséges összes feltételekkel el ne láttassék. (Helyeslés baloldalon.)

Kérem, mi súlya van azon ellenvetésnek, hogy ha a Ludovika-akadémia részben úgy átalakítatik, mint a hadapród-iskolák vannak, ez által — hogy katonai kifejezéssel éljek — a tiszti anyag elvonatik a közös hadseregtől. Azt hiszem, általánosan ismert dolog a kormány és a kormánypárt tagjai előtt, hogy a közös hadsereg 11 hadapród-iskolája nem képes befogadni a jelentkezőket, nemcsak azért, amint felhozatik, hogy néha nincs meg a kellő előkészületük, hanem

azért, mert felesleges számmal jelentkeznek. Ha tehát ki van mutatva az, hogy a közös hadsereg szükséglete bőven el van érve, ugyan kérdem, mikor ily cél biztosítására szükséges, midőn ez a közös hadsereg akcióképességének csorbitása nélkül eszközölhető, akkor minő ürügyek alatt tagadjuk meg a honvédség hadiképességének ezen nélkülözhetetlen feltételét?

Van még egy másik pont, melyet itt figyelmeztetésül meg kell említenem. Ez vonatkozik a tiszteknek másik elemére, azokra, akikről ennek a törvényjavaslatnak indokolása és a bizottsági jelentés is elismeri, hogy igen hiányosan van a javaslatban róluk gondoskodva, ez t. i. a szabadságolt állományban levő tisztek hiányának pótlása; a törvényjavaslat úgy ahogy intézkedik erről. A 21. §. egyik pontjában azt mondja, hogy az egyévi önkéntesek, kik hadköteles korban vétettek fel és a korosztályi sorszám szerint a honvédséghez jutnak s mint tisztek a honvédségnél képeztetnek ki, a honvédség állományában maradnak és a szabadságolt állománybeli honvédtisztek hiányát pótolják. Jó. Én kérdem a tisztelt honvédelmi miniszter úrtól: hiszi-e, hogy bár kis mértékben is ezen intézkedés által a szabadságolt tisztek hiányán segítve lesz? Mert ha nézi az ember, — méltóztassanak a tisztelt előadó úrtól megkérdezni, mert ezen adatok nincsenek a törvényjavaslathoz mellékelve — azt találja, hogy midőn évenként átlag kap 10.000 újonczot, kap az első korosztályból, ha nem tévedek, körülbelül 217-et; a tisztelt előadó úr pontosan meg fogja mondani mennyit — ez oly elenyészőleg csekély szám, hogy ha megtörténnék, hogy azon legmagasabb számot fogja húzni az illető egyévi önkéntes, és ha elvétve itt-ott akad olyan egyévi önkéntes, ki a honvédségnél képeztetik ki és annak tisztii állományában marad: ez inkább a kérdés megkerülése s inkább lehet ürügy a kérdés elaltatására, de megoldása azon kérdésnek, harczképessé tétele a honvédségnek semmi körülmények közt ebben nem foglaltatik.

Pedig ha csakugyan áll az, min nem akarok kételkedni, hogy a tisztelt többség tagjai a honvédséget feladatára komolyan alkalmassá akarják tenni; ha csakugyan áll az,

min senki sem kételkedik a tisztelt házban, hogy erre van mód, anélkül, hogy a közös hadsereg intézménye valóban csorbát szenvedne: akkor azt hiszem, hogy — mivel a honvédelmi miniszter úr mégis felelősséggel tartozik azért, hogy ez az intézmény harczképes legyen s állásának legkardinálisabb pontja, hogy erről gondoskodják — nem maradhat nyugodtan egy óráig sem azon a helyen, ha kimutatásai azt mondják, hogy ha egy adott napon mozgósítani kell, akkor csaknem kétezer tiszt hiányzik az összes állományból. Csak egy mód van e tekintetben s ez az, az egyévi önkéntes anyagot igazságosan megosztani. E kérdést elkerülhetjük, agyonhallgathatjuk, de nézetem szerint erre más biztos mód nincs — a tisztelt kormány, ha valóban tud más módot mondani, bizonyára nem fogja elhallgatni. Mi, míg meg nem győznek, azt kívánjuk, hogy mondassák ki a törvényben, hogy az egyévi önkéntesek megosztatnak a honvédség és a közös hadsereg között abban az arányban, amelyben az évenként kiállítandó újonczjutaléka az egyiknek a másikhoz viszonylik. (Helyeslés balfelől.) Ekkor azt az anyagot, amelyből a szabadságolt állományú tisztikar kikerül, igazságos arányban kapja úgy a honvédség, mint a közös hadsereg. (Helyeslés balfelől.)

Ha van valami, ami azzal a reménnyel kecsegtet, hogy a szabadságolt állományú tisztikarnak kiképzésére hasznos lesz, úgy hiszem, ezen intézkedés az. Mert legyenek meggyőződve, hogy azon esetben nem 16%-a lesz majd az önkénteseknek, kik a tisztvi vizsgát leteszik. Mert ha eltekintünk mindentől; ha megengedem is, hogy részben alaptalanok, részben túlzottak azon állítások, melyek szerint a Magyarországból jelentkező egyévi önkéntesek valami kedvezőtlen bánásmódban részesülnek a közös hadseregben, és ha azt állítom, hogy a magyar részről jelentkező önkéntesek nem hanyagabbak, mint az ausztriai államból jelentkezők; de minden ember, ki valaha életében idegen nyelven vizsgát tett, amelyet csak nehezen ért vagy csak törve beszél, tudni fogja, hogy milyen nehéz tizenhatféle tantárgyból egy év alatt kielégítő sikerrel elkészülni. (Úgy van! balfelől.) Ha pedig a honvédség a hozzá jelentkező egyévi önkénteseket kiképzés végett a kellő arányban átveszi, meg vagyok győ-

ződve, hogy a nyelvi akadály kisebb mértékben forogván fenn, a siker, mely a tiszti vizsgák százalékában ki lesz fejezve, sokkal kedvezőbbé fog alakulni, és így az a tiszti anyag, mely az egyévi önkéntesek intézményében rejlik, a monarchia védképességére és a honvédségre nézve jobban lesz felhasználva. (Úgy van! balfelől.)

Ez az, amit egész tisztelettel vagyok bátor a tisztelt ház figyelmébe ajánlani és amelyre nézve — lássék az bár vakmerőségnek — egyenesen azt a reményt fejezem ki, hogy a kormány azt elfogadja, és elvárom, hogy a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter úr, sőt önök mindnyájan uraim, ott a kormánypárton, ráemlékezve arra, amit 1868-ban a véderőtörvényről szóló javaslat tárgyalásakor ezen intézmény jövőjéről azon képviselő mák mondtak, kik abban a nagy vitában résztvettek és bizonyos nehézségeket jó szemekkel előre láttak — elvárom, hogy ezt az indítványt teljes mértékben érvényre juttatni igyekezzenek. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ha nem volna meggyőződésem az, hogy amit kívánunk és indítványozunk, tökéletesen összhangban van minden alapelveivel a véderő szervezéséről szóló törvénynek; ha nem volna meggyőződésem, hogy ezen intézkedések elfogadása által a közös hadseregnek ereje, kiegészítő eleme éppen nem csorbított; ha nem volna meggyőződésem, hogy nincs más biztos és hatályos mód a honvédséget a jelen állapotból feladatához méltó színvonalra emelni és olyanná tenni, hogy méltán megadja a monarchia véderejének azt az erőtényezőt, melyet felállításakor benne megalkotni akartak: akkor nem sürgetném ennek elfogadását önöktől. De mert ez meggyőződésem; mert az hitem, hogy úgy monarchiánk, mint hazánk érdekében a honvédség ezen illuzórius állapotból való kiemelését kell hogy önök is szükségesnek tartsák, és Önök is érzik maguk azt az elutasíthatlan köteleiséget, hogy hatályos módokról kell gondoskodni, hogy ezen állapot megszűnjék, és ha hatályosabb módot önök nem fognak mondani, akkor azt kell hinned, hogy annál a módnál az önök rendelkezésére jobb nem áll: a következő határozati javaslatot vagyok bátor a tisztelt háznak elfogadásra ajánlani (olvassa):

»Határozza el a ház, hogy a törvényjavaslat 15. és 21. §-ai a bizottsághoz azon utasítással küldetnek vissza, hogy azokat, esetleg a javaslat más szakaszait is, a következő határozatok szerint módosítva terjeszse elő:

A) Az egyévi önkéntesek azon arányban oszthatnak meg a közös hadsereg és a honvédség közt, amely arányban az azokba besorozott újonczjutalékok egymáshoz állanak.

B) A Ludovika-akadémia, az abban fennálló tiszti és törzstiszti tanfolyam fentartása mellett, a közös hadsereg számára rendelt hadapród-iskolák mintájára szervezendő, oly célból, hogy abból a honvédség tényleges állománya számára tisztek képeztessenek és az abban kiképzett hadapródok összes 12 évi szolgálatukat a honvédségben töltsék ki.«

Ez az, aminek elfogadását ajánlom a tisztelt háznak. (Élénk helyeslés balról.)

Szilágyi Dezső határozati javaslatát a függetlenségi párt is magáévá tette.

Ifj. Ráday Gedeon gróf előadó: A határozati javaslat ellenében van a véderőtörvény alapelvével, mely szerint minden védköteles a közös hadseregben tartozik szolgálni és csak azután a honvédségben; továbbá szerinte ez »közös« törvény. Megemlíti, hogy Fuchs osztrák képviselő az eredeti törvényjavaslatot is veszedelmesnek tartja, »weil diese Novelle den Separatismus der Ungarn fördert«. Végül a katonai intézetekről nem a módosítandó törvény, hanem az 1867: XII. törvényczikk 11. §-a intézkedik.

Tisza Kálmán miniszterelnök: A kormánynak. . . kötelessége, szembeszállva néha tetszetős dolgokkal is, síkra kelni az elérhető jónak mentői előbb való elérhetéséért, hagyva a jövőnek a további teendőit.

A zárszó jogán 1882 márczius 24-ikén újra felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt ház! A fenforgó vita végén engedje meg a tiszt Dezső telt ház, hogy első észrevételemet azokhoz fűzzem, miket a tisztelt miniszterelnök úr elmondott. A miniszteri padokról

ingerülten tiltakoztak az ellen, hogy ezen törvényjavaslatnak, úgy amint az megállapítva és beterjesztve van, módosításához a hadügyminiszter beleegyezése szükséges volna. És én magam is azon nézetben vagyok, hogy az egy törvénytelen kívánság volna, de előttem azután tökéletesen érthetetlen a tisztelt miniszterelnök úr érvelése, aki, midőn rekapitulálja a fenforgó javaslat mellett szóló előnyöket, azt mondja: válasszon a ház, akarja-e azon előnyöket, melyek a törvényjavaslatban vannak, mert több el nem érhető, — ezek a miniszterelnök úr szavai — vagy mert jobbra törekedvén, akarják-e ezen előnyöket is elveszíteni? Én azzal a kérdéssel fordulok a t. miniszterelnök úrhoz: mit jelent az, hogy több el nem érhető és hol van annak akadálya? (Élénk tetszés és helyeslés balfelől.) Önök ez alatt azon indítványokat értik, melyek innét, ezen oldalról tételnek, miért nem érhető el ami abban foglaltatik? Elvben a tisztelt túloldal részéről is az mondatott, hogy azon indítványok elvben helyesek, sőt a tisztelt honvédelmi miniszter, de még a tisztelt miniszterelnök úr is kilátásba helyezték, hogy ezek a feldicsért előnyök, amelyekkel a honvédség legfőbb hiányát, a tiszti állomány hiányát e javaslatban orvosolni akarják, sikertelenek lesznek. Megengedem s akkor a honvédelmi miniszter úr is úgy okoskodott s az előadó úr is úgy okoskodott, hogy az, amit most nem kívánunk, »egyelőre« nem lehető. A miniszterelnök úr pedig nyúl régi okoskodásához, mert azon okoskodását nagyon jól ismerem. Azzal akarta a tisztelt házat megnyugtatni, elégedjék meg azzal, ami ezen javaslatban foglaltatik, mert elvileg ki van mondva lehetősége annak, hogy a honvédséghez közvetlenül be lehet lépni egyévi önkéntesnek; ne kívánja a ház, hogy annyi önkéntes belépése legyen most kimondva, mennyi a tiszti állomások pótlására szükséges, elégedjenek meg ennek elvi kimondásával és tűrjék a fennálló bajoknak teljes mértékben való fenmaradását, mert hát elvileg fenn van tartva az elv jövőre.

Én ezt az okoskodást ismerem. Valahányszor a miniszterelnök úrnak egy-egy sérelmes intézkedést kellett a házban elfogadtatni, valami olyat, amit meg nem lehetett védeni, kellőleg igazolni, mindig azt mondotta: elvileg fenn van

tartva a jog, hogy majd jövőben lehet többet is kivívni. Mikor pl. arról volt szó, hogy a közgazdasági fejlődésünkre káros vámszerződés elfogadtassák, és mikor az mondatott, hogy inkább álljunk a törvényben megígért jogunk alapjára és állítsuk fel a külön vámterületet, akkor felállott a miniszterelnök úr s azt mondotta: Jogunk a külön vámterülethez fenmarad és jövőben megvalósítható is lesz, de egyelőre fogadjuk el ezen káros egyezséget. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Midőn a 80 millió bankadósság elvállalásáról vagy elvetéséről volt szó, ugyan mit mondott akkor a miniszterelnök úr? Azt mondotta: Igaz, nem tartozunk vele, sérelmes Magyarországra nézve, de hát fogadjuk el, mert hát éppen az által, hogy mi itt e tekintetben törvényt hozunk, be van ismervé Magyarországnak a joga arra, hogy megtagadhatta volna, ha akarta volna. (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.)

Hát már nagyon jól ismerjük ezt a taktikát. Előáll a miniszterelnök úr és azt mondja: segít azon hiányokon, mely hiányok itt mint főbajai honvédségünknek felsoroltnak, de meri állítani, sőt megengedi, hogy azon kis résen, mely ma szerinte töretett azon az elven e törvényjavaslat által, majd egy kedvezőbb alkalommal tovább mehetünk, de az igazi bajok orvoslására jogunkat elvileg tartsuk fenn. Ámde ezzel nem elégedhetik meg a többség, melynek hivatására a miniszterelnök úr célzott, és nem elégedhetik meg a törvényhozás. Mert a többségnek nem az a hivatása, ahogy itt a miniszterelnök úr meghatározta, hogy a többségnek feladata abban áll, hogy ha valami javítást a fennálló alapon a kormány javasol, hogy azt elfogadja, akármilyen alapos és helyes azon több javítás, ami az ellenzék részéről kívántatik, mert ha . . . (Közbeszólás jobbról: Nem azt mondotta!) Azt mondotta igenis. Mert ha így lenne, akkor nem lenne képzelhető törvényjavaslat, melyet el nem kellene fogadni és nem lenne képzelhető több javítás, mit az ellenzék indítványoz, hogy vissza ne lehessen utasítani. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon) Hanem a többségnek feladata abban áll meggyőződéseim szerint, és lesznek önök közt sokan, akiknek az a meggyőződésük: hogy megvizsgálja az intézmény javításának szükségességét és amely pontban felismerték a bajt és felismerték az orvoslás módját, azon

pontban törhetetlenül arra törekedjenek, hogy a meglevő bajok teljes orvoslásukat megtalálják; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) nem pedig arra törekedni, hogy némi javítások ürügye alatt a lényeges orvoslás elmaradjon; hanem érezzék azt a felelősséget, ami a hatalom birtokával együtt jár és amely abban áll, hogy felelősek a nemzetnek azért, hogy a kínálkozott alkalommal sürgős bajainak orvoslására minden lehetőt megtettek — ez a többség feladata. (Helyeslés a baloldalon. Mozgás jobbfelől.) És azzal, tisztelt miniszter urak, bocsássanak meg, de tökéletesen adósak maradtak, hogy miért nem érhető el semmi több javítás.

E hiányt pótolni akarta a t. előadó úr, de természetesen a lehető legszerencsétlenebbül. (Derültség a baloldalon.) Azt mondta t. i. nagy diadallal, — nem tudva, hogy majd mit fog mondani a miniszterelnök úr — hogy ha még oly helyes volna is a módosítás, amit benyújtottunk, de egy okból teljes lehetetlen. Ő t. i., a közös törvények feltalálója, (Derültség balfelől.) teljes lehetetlennek tartja a módosítást azért, mert a véderőről szóló törvénynek alapelvébe ütközik, amely véderőről szóló törvény azt tartalmazza, hogy senki nem léphet be a honvédségbe, ki a hadseregben előbb nem szolgált.

Ifj. gr. Ráday Gedeon: Mint tiszt!

A miniszterelnök úr szerencsére nem hallotta, hogyan motiválta az előadó úr, s azt mondta, hogy ezen javaslatnak éppen az főérdeme, hogy részt tör ezen elven s hogy ezen részen később ki lehet ám javítani ezeket a bajokat; most elégedjünk meg, hogy meg van törve. Az előadó úr azt mondta, hogy nem léphet senki mint tiszt a honvédségbe, ki előbb a hadseregben nem szolgált; most megengedi, hogy az önkéntesek egyenesen beléphetnek a honvédség állományába ott kiképeztetnek, tisztak lesznek és megmaradnak a honvédségben.

Fő érdeme a javaslatnak, azt mondja a miniszterelnök úr, mert megdöntöttük azon elvet, mit az előadó úr dönthetlennel fentartani akart. Én azt gondolom, hogy a tisztelt többség minden tagja átlátja, hogy az az elv lehet az előadó úrnak akadály arra, hogy az általa javasolt törvényjavaslatot elfogadja, de a tisztelt többségre nézve, hogy

elfogadja az általunk javaslatba hozott módosítást, elvi akadály nem létezik. (Tetszés balfelől.) A kérdés már most csak az, vájjon az ami itt mondatik, amit itt javaslatba hoznak, segít-e valósággal a bajokon; vagy segít az is, amit a minisztérium javaslatba hozott? Ha kiderül, hogy a minisztérium által javaslatba hozott módok nem segítenek, akkor attól függ, tisztelt többség, hogy mily fontosságot tulajdonítanak önök a honvédség harczképességének, mily fontosságot tulajdonítanak a nemzet azon kívánságának, a törvény rendelkezésének és azon millióknak, melyeket megszavazunk és melyet a nemzet egy harczképes intézményre szán.

Az előadó úr az általa dönthetetlenül fentartott elvre nézve felhozta a Lajtán-túli birodalmi tanácsban Fuchs képviselő úrnak beszédét, amelyben azért támadtatik meg a törvényjavaslat, mert szeparatiztikus törekvések foglaltatnak benne, mert a hadsereg kettéválasztására vezethet .

Hát, tisztelt ház, az önök elhatározására minden bírhat befolyással, hanem ez az érv még sem. Mert ha önök arra törek-szenek, hogy az ilyen hangok a Lajtán túl elnémuljanak, akkor bizony soha a honvédséget nem lett volna szabad felállítani; (Ugy van! a baloldalon.) ha önök arra hallgatnak, hogy ott bizonyos centralisztikus eszmékkel tetszelgő urak mikor fognak morogni; ha figyelembe veszik ellenszenvöket a magyar honvédség intézménye ellen, melyben külön hadsereget látnak, pedig az csak kiegészítő része a véderőnek: (Élénk helyeslés a baloldalon.) akkor nem arról mondanak le, hogy javítsák az intézményt, hanem azon felfogás szerint, melyre az előadó úr hivatkozott, — ámbár ez nem egyéni meggyőződése, de azon tekintetből következik, amelyeket felemlített — le kellene mondaniok magáról a honvédség intézményéről. Ez tehát az önök elhatározására hatni bizonyára nem fog; nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy vizsgáljuk meg azokat, amelyek miatt ezen indítvány helyességét megtámadják. (Halljuk!)

Arról a reményről, hogy én a miniszteri padokról feleletet kapjak arra, hogy miért nem lehet többet elérni, arról a reményről lemondok és csak annak kimutatására akarok szorítkozni, hogy nem most, de a jövő esztendőben már

lesz alkalmunk bizonyítékot szolgáltatni a honvédelmi miniszter úrnak, hogy az a rés, mely a miniszterelnök úr szerint azon az elven üttetett, most már tágitandó, vagy a honvédséget tovább is harczképtelen állapotban kell hagyunk.

A miniszterelnök úr rekapitulálta egyrészt az előnyöket, melyek ezen törvényjavaslat által a honvédségre háromolni fognak, és azt mondotta, hogy azok háromneműek: az egyéves önkénteseknek közvetlen beléphetése a honvédségbe, amint ő kifejezte magát: »elvi lehetőség, amely eddig nem volt«; (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.) másodsor a közös hadseregbeli hadapródoknak beléphetése a honvédségbe önkéntes jelentkezés alapján, hogy a tetteges állománybeli hiányt pótolják; harmadsor a tartaléktiszteknek átlépeése a honvédségbe a 12. évben, akkor, amikor a tartalék ezen része szintén átlép a honvédségbe.

Hogy megértsük mindezen nagyon feldicsért előnyöknek a fontosságát — hogy ne ismétljek semmit, amit tisztelt barátom Pulszky és Hoitsy ezen oldaláról igen alaposan elmondottak, osszuk két részre a kérdést. Beszéljünk először csak arról: mint gondoskodik ezen javaslat a tetteges állomány kiegészítéséről, mint gondoskodik a szabadságolt állomány kiegészítéséről és mint gondoskodik arról is, a miért ez a kormány felelős: a honvédségi intézmény fejlesztéséről.

Ami, t. ház, az elsőt, a tetteges állományt illeti, a tisztelt honvédelmi miniszter úr azt mondja, hogy neki nincs szüksége a tetteges állomány pótlására, tudja ő azt most is pótolni, ebből tehát következik az, hogy e javaslatban foglalt gondoskodás felesleges. És hogyan tudta pótolni? A Ludovika-akadémiából. Hogyan akarja a jövőre pótolni? A Ludovika-akadémiából és a közös hadapródiskolából. Már tisztelt barátom Pulszky Ágost kijelentette, már én is a múlt alkalommal czéloztam rá, hogy hová vezet ez az új intézkedés. A magyar tiszti képzés teljes megszüntetéséhez. Mert jelentkeznek a tisztelt honvédelmi miniszter úrnál (Halljuk! Halljuk!) olyanok, akik tisztekké képeztettek az előkészítő tanfolyamban a Ludovika-akadémiában, és olyanok, akik a hadapród-iskolába jártak; hát melyiket kötelessége választani? Kötelessége mindenesetre

azokat választani, akiknek alaposabb kiképzetésük van, akik 4 éven át nyertek oktatást és akik tanulásra képesebb korban léptek be, akiknek egyenletes előképzettségük van.

Ha a hadapródok elegendő számmal jelentkeznek az évenként felmerülő hiányok pótlására, szóval, ha siliere lesz ezen intézménynek, hát ugyan mit fog pótolni a Ludovika-akadémia? Nemde, hogy ezen intézkedésnek a sikere azt fogja maga után vonni, hogy a magyar tiszti képzés teljesen megszűnik. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) És minél nagyobb mértékben sikerül ez, annál nagyobb mértékben szűnik meg. A tisztelt miniszter úr úgy integet, hogy nem. (Derűtség.) Vájjon hallottunk-e mi határozott ígéretet a miniszter úrtól arra nézve, hogy a Ludovika-akadémiát átalakítja úgy, amint a közös hadseregbeli hadapródiskolák vannak? értem az előképző tanfolyamot. Tegyen hát határozott ígéreteket. (Halljuk! Derűség a baloldalon.) Könnyű ezt neki tenni. Nekünk nem lehet elég az, hogy mindig bizonytalan reményekkel biztatnak bennünket; kérek tehát határozott ígéretet, melyhez állasa, politikai neve van kötve. (Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Tegyen határozott ígéretet arra nézve, hogy amit Baross tisztelt képviselőtársam oly nagy dicsekedve felolvasott, hogy azon törvénynek eleget tesz. Ebben az van mondva, hogy hadapródok nevelésére van részben rendelve a Ludovika-akadémia. Hát alakítsa át azt úgy, hogy éppen olyan feltételek mellett legyenek ott képezhetőek a hadapródok, mint a közös hadsereg iskolájában. Akkor mondhatnék azt, hogy aggodalmaink egy részben csillapítva vannak. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) De ő nem fogja ezt megígérni, és mégis azt kívánja, hogy fogadjuk el a törvényjavaslatot. (Élénk derűtség a baloldalon.)

De menjünk tovább. Hogyan gondoskodnak a szabadságot állományról? Mindenekelőtt elismerem, hogy a tartalékban, az utolsó két évben a tartalékban levő legénység átlépve a honvédségbe, átlépnek a tisztek is. Azonban mondhatom, hogy nekem is az a nézetem, ami Baross Gábor tisztelt képviselőtársamé, hogy ez javulás a gyakorlat ellen, de nem javulás világos értelmé ellen a véderőről szóló törvénynek. De kérem, hisz ezzel a honvédségnél a szabadságot állomány-

beli tisztek hiánya alig érezhető módon lesz pótolva. Hisz ezen tisztek szükségesek lesznek azon legénységhez, mely a közös hadseregből 10 esztendő után átlép a honvédséghez. Erre tehát nem lehet sokat építeni.

Marad tehát az, amire Baross Gábor tisztelt képviselő - társam hivatkozott, amire a miniszterelnök úr is, a honvédelmi miniszter úr is hivatkoztak, az egyévi önkéntesi intézmény. Legőszintébb volt Baross képviselőtársam.

Ő, hogy a zsoldárral szóljak, körülbelül úgy okoskodott, hogy az Istenben bizakodik, mert a törvényben úgy sem bizakodhatik. (Derültég a bal- és szélső baloldalon.)

Lévén pedig az ő okoskodása a következő. Ő éppen úgy tudja mint én, hogy az első évi korosztályból, ami döntő, alig kap 2%-ot a honvédség sorozás útján.

Az én tisztelt képviselőtársam azt mondja, hogy tehát nincs kizárva a lehetősége annak, hogy midőn sorsot húznak, akkor az az újonczilleték, amely a honvédséghez jut, túlnyomólag olyanokból álljon, akik egyévi önkéntesek, azaz, hogy az esélyek arra nézve, hogy milyen arányban jutnak a honvédséghez és közös hadsereghez az egyévi önkéntesek, nem a dolog természete és rendes menete szerint, hanem Isten segítségével fog úgy történni, hogy a honvédség nagy számú önkéntest nyerjen. Ilyen kedvező véletlentől függ hát ezen szakasznak kedvező hatása. Ennek föltevéséhez jókora ábrándozás szükséges. De mi a kedvező esélyek e reménykedésében nem osztozunk s talán senki sem önök közül, s aki a javaslat kedvező hatását csak ez alapon reméli, az elítéli magát a javaslatot, és ilyen szigorú elítélését annak én még senkitől sem hallottam, mint tisztelt képviselőtársamtól. (Derültég a bal- és szélső baloldalon.)

Amit aztán a miniszterelnök úr és a honvédelmi miniszter úr mondtak, azok általános biztatások. Mi azt látjuk, hogy e valószínűség szerint igen csekély szám lesz az, melyben egyéves önkéntesek fognak a honvédséghez jutni. Ők ellenben azon reményeket fejezik ki, hogy lesz elegendő, de hogy miért lesz, azzal adós maradt a honvédelmi miniszter úr és merem mondani, adós is fog maradni, s a miniszterelnök úr csak avval vigasztalt bennünket, hogy ha a jelen bajokon

nem tudunk is segíteni, itt van az a rés, mely az elven törve van és majd azon később több önkéntest fogunk kapni és igazságosabban lehet majd szabályozni az egyévi önkéntesek felosztását a hadsereg és a honvédség közt.

Ez az ellenvetés, elismerem, Baross tisztelt képviselő úr ellen nincs intézve, mert ő elvileg helyesnek mondta, ő csak gyakorlati nehézségekre utalt. S ezt az ellenvetést hozzáfoglalom azon vigasztaláshoz, hogy később lehet e rés alapján segíteni a bajon. Vizsgáljuk, mit jelentenek ezek a biztatások; vájjon helyesen cselekszenek-e azok, kik e biztatás alapján akarják határozati javaslatomat elvetni?

A véderőről szóló törvény módosítása, tudjuk, sokféle érdek tekintetbe vételével történt. A véderőnek, a korona érdekének, a kormányzat érdekének tekintetbe vételével, mi a létszám megállapításánál bizonyos szoros kiépítési határozatok meghozatalánál forog fenn; de másrészt bizonyos tekintetben azon óhajtások tekintetbe vételével is, melyek a nemzetben tápláltnak. Mi lett volna természetesebb, helyesebb eljárás, mint nem szakítani szét a véderőtörvény revízióját, nem adni meg előbb a 800.000 főnyi létszám meghosszabbítását és csak azután beszélni a véderőtörvény módosításáról? (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Ez lett volna a természetes eljárás, ezt sürgették mindig, és talán a kormánynak, melyet az a meggyőződés vezet, hogy e tíz évről tíz évre való alkalmat fel kell használni arra, hogy egyszermind az intézmény egyéb részein is javítások történjenek, nem lett volna szabad arra az álláspontra helyezkedni, melyre a tisztelt kormány állt, és meghozatni a törvényt, mely mindent megadott, amit a törvényhozás egyik tényezője kívánt, azután a törvényhozás másik faktorának kívánságával szemben azt mondja, hogy ne kívánjunk többet, mint amennyit a kormány javasol, mert az a több el nem érhető.

Ez az eljárás, ez a taktika nem felel meg azon magas kötelességnek, melyet ily alkalmakkor egy parlamentáris kormánynak tanúsítani kell. (Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)

És ha én ezt itt felemlítem, teszem azért, mert egyenesen a tisztelt miniszter úr hitt fel reá, — akinek nézetével külön-

ben nem értek egyet — némileg gúnyolódva; némileg, mondom, különben megengedett módon, és úgy, mint hogyha oktatni akarna bennünket arra, hogy hogy is kell az ellenzéknek tartani magát ily alkalmakkor, felemlítette, hogy ő még értené, ha azt mondanák: ha tehát nem fogadtatnak el ezen módosítások, melyek egyedül foglalják magukban a honvédség lényeges bajainak orvoslását, akkor marad a régi törvény. Azt mondja a tisztelt miniszterelnök úr, hogy ez az okoskodás nagyon alapos és helyén volna az az eljárás, ha egy pár hónap múlva az egész véderőről szóló törvény megszűnnék, szóval, ha az egész állam ereje dezorganizáltatnék; ha akkor kényszerhelyzetbe hoznók a kormányt és a koronát — az egészen helyes eljárás volna; de midőn úgy áll a dolog, hogy ha e módosítás nem fogadtatik el, akkor marad minden a réginél: így ne képzeljék, hogy e módosításokat el lehet érni.

Amit ez ellen mondani lehet, bizonyára nem szemrehányás a tekintetben, hogy nem lett volna őszinte. Nagyon őszinte volt. Azt javasolja: a kényszerhelyzeteket, a törvényhozás második tényezőjének kényszerhelyzetét zsákmányoljuk ki.

De hát hiba az, hogy mi ügyünk igazságában hiszünk? hiba-e az, hogy hiszünk az önök belátásában, hogy hacsak nem akarják tönkre tenni az intézményt; ha nem akarják a nemzetet legbecsesebb aspirációiban megbénítani; ha nem akarják elviselhetetlen felelősség súlya alatt fentartani azt az állapotot, hogy a monarchia véderejének lényeges alkatrésze tisztek hiányában nem harczképes: el kell fogadniok ez indítványt, vagy gondoskodniok kell a bajnak más módon való megszüntetéséről. (Helyeslés a baloldalon.)

Hogy mi ezt sürgetjük, midőn a parlamentnek nincs kényszerhelyzete, hogy nem kell a közt választania, hogy vagy dezorganizáltatik a véderő, vagy el kell állani javaslatunktól, ez azt mutatja, hogy kötelességünk helyes felfogásával bírunk. Mi a kényszerhelyzetet nem fogadjuk el a kormánytól itt, de azt sem akarjuk elhinni, amit a miniszterelnök úr állítani látszik, hogy a jobbat a törvényhozás másik tényezője irányában csak kényszerhelyzetben lehet elérni. S mindenesetre jobban illetet volna ezen felfogás, melyet én

mondok, a magyar korona miniszterének ajkaira, mint az, amit hirdetett.

De tisztelt ház, mit jelent tulajdonkép az, hogy az elvileg helyesnek ismert módosítványokat visszautasítják? Én sajnálom megmondani, de én annak okát két körülményben látom. Az egyik körülmény áll abban, amit a tisztelt kormány ily törvényjavaslatoknál mindig követett. T. i. az előzetes stádiumban, a megállapításnál kevés figyelembe vette azt, ami a nemzetnek aspirációja és kész volt meghátrálni minden akadály elöl, mely félreértésből és bizalmatlanságból ezen intézmény iránt másutt emeltetett. Nem először történik ez, nem egyetlen példa a nemzeti érdekek ily elhanyagolása.

Ha én valamiből ki tudom magyarázni azt, ami a minisztérium szerint gátolja a valódi orvoslást; ha én valamiből képes volnék kimagyarázni azt, hogy mi az oka annak a borzadásnak a magyar tisztek kiképzésétől, oly körülmények közt, midőn bizonyos, hogy ezen módosítvány elfogadása mellett csorbítatlan marad a monarchia véderejének zömét képező közös hadsereg, azt csak a honvédség iránti bizalmatlanságból volnék képes kimagyarázni. (Helyeslés a baloldalon.) És nagy ideje annak, hogy a magyar kormányférfiak bírjanak öntudatával azon hivatásnak és érzetével azon kötelességnek, hogy nekik feladatuk ezt teljes erővel leküzdeni, hogy kötelességük érvényre juttatni mindenütt azt, hogy maga a monarchia védereje csak nyerni fog, ha nem a papírra írva, nem így mostohán mellőzve, nem így bizalmatlansággal kísérve lesz honvédségünk, hanem létezése minden feltételeivel ellátva fog felvirágozni.

Azok a férfiak, kik 1868-ban ezt az intézményt megalkották és ez intézményt e házban javasolták és védték, ilyen értelemben fogták fel azt. És, ha azon tradíciókhoz mi hűek akarunk maradni, nem szabad oly érveléssel lépni fel ily indítvány ellenében, mely a honvédségi intézmény elleni legmélyebb bizalmatlanságban gyökerezik. Akkor a magyar államférfiaknak tudniok kell, hogy nem teljesítik kötelességöket, ha a bizalmatlanság ellenében a honvédség ügyét teljes diadalra nem segítik. És különösen kötelessége

ez a jelen kormánynak és különösen a jelen kormány támogatóinak, mert a jelen kormány feje volt az, aki, midőn a véderőről szóló rendszer elfogadása szóba jött, mindig arra hivatkozott, hogy annak elfogadásának egyik főoka az, mert annak fejlesztése iránt reményeket táplál; aki, mikor e helyen ült és egy pártnak volt vezére, a nemzeti aspirációk merész képviselőjéül mutatta be magát. Mi nem merészséget kérünk; elég volt a tett és megghiúsult nagy ígéretekkel halni; csak azt akarjuk, maradjanak hívek az 1867-iki alaphoz (Ellenmondások a szélső baloldalon.) és irányhoz, de hívek a szó igazi értelmében. Jól tudom, tisztelt ház, hogy azon az oldalon (A szélső balra mutat.) az 1867-iki alap emlegetését nem pártolják; de hiába integetnek önök, (A jobboldalra mutatva.) arról az egyről legyenek meggyőződve, hogy azon az oldalon is sokkal szívesebben látnak oly politikát, mely az 1867-iki alapot eredményeiben, amint a nemzet számára bizonyos eredményeket teremtett, fentartani akarja, (Felkiáltások a szélső baloldalon: Soha! Derűtség jobbfelől.) mint egy oly politikát, amely a 67-iki alap címe és ürügye alatt annak szellemét és eredményeit folytonosan elrontja és bár néha öntudatlanul, egyenesen meghamisítja. (Zajos helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)

S mert, tisztelt ház, a honvédség intézményének, mint a közös véderő alkatrészének, abban a szellemben, amint az 1868-ban szándékoltatt, kiegészítéséhez s harczképességéhez ezen indítványban foglalt módosításokat szükségesnek tartjuk, s mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezek nemcsak hogy elérhetők, de ami azoknak valóban akadályt teremt, az a jelen kormány magatartása, amely elegendő kötelességérzettel és bátorsággal nem bír ezen irány felkarolására: azért abban a hitben ajánlom a tisztelt háznak határozati javaslatomat, hogy talán ez egyszer párttekinteteknél és a kormány tetszésének tekintetbe vételénél magasabban fog állni annak az intézménynek ügye, amelyet önök is zászlójukra írtak és amelyet önök választóik előtt és itt a házban annyiszor szoktak emlegetni.

Ebben a hitben ajánlom módosítványomat és számítok önök támogatására. (Élénk helyeslés a baloldalon. Felkiáltások: Szavazzunk!)

Ifjabb gróf Ráday Gedeon előadó: Szilágyi Dezső képviselő úr megengedhető bár, de szokott gúnyos modorával felhozza azt, hogy én azt mondtam volna, hogy a honvédségnél senki sem lehet tiszt, aki előbb nem szolgált a hadseregben, ez alapelve az 1868: XL. törvénynek. Én ezt nem mondtam, sem pedig most, mikor ide mutatott beszéde alatt, azt, hogy tiszt, ki nem ejtettem. De igenis mondtam azt, ami tökéletesen indokolva is van, hogy az 1868: XL. törvénynek egyik főalapelve az, hogy senki addig, míg a sorhadban kötelezettségének eleget nem tett, nem szolgálhat a honvédségnél.

Szilágyi Dezső: Nem mondta!

Tessék megnézni a gyorsírói jegyzeteket. Nem szolgálhat a honvédségnél, csakis azon esetre, ha az újonczjutalék kiegészítést nyervén a hadseregben, a fenmaradt újonczok jutnak a honvédséghez.

Szilágyi határozati javaslatát a Ház mellőzte.

*

Ausztriában a törvényjavaslatnak reichsrati tárgyalása alkalmával Welsersheimb báró landwehrminiszter szembeszállt egyes alkotmánypárti szónokoknak azzal a vádjával, hogy a javaslatban Magyarország elszakadási törekvései nyilvánulnak. A törvényjavaslatot különben a Reichsrat már korábban, 1881 decemberben tárgyalta.

A HATÁR VÁM-FÖLÖSLEG ELMARADÁSA.*)

Az 1881-re szóló költségvetés a 29,669.600 forint határvám-bevételből 3,769.600 forintot állapított meg mint tiszta fölösleget. Az adó visszatérítések jelentékeny emelkedése folytán azonban nemcsak ez a költségvetésileg megállapított fölösleg maradt el, hanem még 1,729.819 forint hiány mutatkozott. Szükségessé vált tehát egyrészt a költségvetési fölöslegből Magyarországra eső 1,183.654 forintot, másrészt a fogyasztási adók visszatérítése folytán mutatkozó hiánynak Magyarországot terhelő 543.163 forint összegét külön törvénnyel megajánlani.

*) L. 229. 1.

Szilágyi Dezső előtt, ki 1882 márczius 30-ikán szólalt fel, Fáik Miksa beszélt a törvényjavaslat mellett.

Szilágyi Tisztelt képviselőház! (Halljuk!) Én csak helyesnek Dezső tarthatom, tisztelt ház, ha valaki skrupulozitással meg akarja óvni az 1867: XII. t.-cikket és az abban megírt hatásköröket, valamint azon törvények értelmét is alkalmazásukban, melyek ama törvénynek kifolyásául szolgálnak. És ha az előttem szólott tisztelt képviselő úr oly nagy dicsekedve említi azt fel, akkor csodálkozom, hogy ezen úgynevezett »skrupulózus« felfogást e törvényjavaslatnak csak egy szakaszára tartja helyénlevőnek s a törvény többi rendelkezéseire éppen nem terjeszti ki.

Mindenekelőtt csodálkozom azon, hogy a tisztelt képviselő úr úgy beszél, hogy a közös pénzügy-miniszter kétféle hatáskörben jár el. Az egyik átruházott hatáskör, t. i., hogy a vámügyet és az adóvisszatérítések ügyét átruházott hatáskörben kezeli. Ugyan kérdem a képviselő urat, ha ő csakugyan skrupulózus a törvény magyarázásában, szabad-e oly kifejezést használni, amelyet használt? Ki ruházhatta a közös pénzügyminiszterre ezt a hatáskört? Senki más, mint a törvény. Az 1867: XII. t.-cikk világos értelme szerint senkinek, tehát a monarchia egyik állama minisztereinek sincs joga a közös pénzügyminiszter hatásköréhez »átruházott« hatáskört csatolni. És hol van a törvény, mely ezen hatáskört a közös pénzügyminiszternek megadta volna? (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ilyen törvény nem létezik. Ezt csak azért hoztam fel, mert a képviselő úr is kifejezte; de midőn oly nagy dicsekedve hozta fel, hogy milyen skrupulozitással őrzik meg a törvényt, jó lett volna a skrupulozitást az indokolásra is kiterjeszteni. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Ez az egyik, mit megjegyezni akartam.

Másik észrevételem abban áll, hogy ha már a képviselő úr annyira megütközött azon, — helyesen tette, hogy megütközött — én is azon a nézetem vagyok és örülök, hogy találkozunk . . .

Falk: Kimondtam én ezt a delegációban is!

. . . . ha mondom, a képviselő úr annyira megütközött

azon, hogy a 2. §-ban a közös pénzügyminiszter úgy említetik, mint akinek a fogyasztási adóvisszatérítések kezelése körül törvényes hatásköre van, és ezt ily részletesen indokolva szükségesnek látta jelezni: ugyan kérdem a tisztelt képviselő urat, miért nem ütközött meg azon, hogy a 3. §-ban az adóvisszatérítés elszámolását, — mely visszatérítésről pedig azt mondja, hogy az nem közös ügy — illetőleg az adóvisszatérítésnek azon hiányait, melyek a közös vámjövedelemből nem fedezhetők, az 1881. évi költségvetés IV. fejezete alatt, külön cím alatt rendelik elszámolni? Ezen IV. fejezet elnevezése pedig így szól: »Az 1881. évre megállapított közös-ügyi kiadásokból a magyar korona országait illető összeg.« Tehát a fejezet címe világosan azt mondja, hogy az alája foglalt kiadások — közösügyi kiadások.

A képviselő úr igen helyesen bebizonyítja azt, hogy az adóvisszatérítés nem közös ügy; hogy törvényeinkben semmi egyéb nem foglaltatik, mint az, hogy az adóvisszatérítés a vámjövedelemből fedezendő, de maga az adóvisszatérítés nem közös ügy, és mégis beleegyezik abba, hogy a harmadik szakaszban, a közösügyi kiadások közt, tehát mint közös kiadás számoltassák el. Remélem, hogy a képviselő úr hozzá fog járulni azon módosításhoz, mely e tekintetben a törvényjavaslatot megjavítja.

Egyébiránt, tisztelt ház, nem csak azért állottam fel, hogy ezeket elmondjam; megvallom nyíltan, hogy én az egész törvényjavaslatot elvetendőnek tartom. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És pedig megmondom, miért. (Halljuk!)

Igaza van az előttem szólott képviselő úrnak abban, midőn azt mondja, hogy két különböző összeg foglaltatik a törvényjavaslatban. Az egyik összeg az, amelyről az mondatik, hogy a közösügyi kiadásokra megszavazott összeg, amelynek fedezete a vám jövedelmekben volt kijelölve és ez a fedezet elmaradt. E részben intézkedik a jelen javaslat és a pénzügyminiszter utasíttatik, hogy ezen összeget szolgáltassa át a közös kiadások átvételére törvényesen jogosított közegnek. Ez a rendelkezése a törvényjavaslatnak helyes és álláspontomból ez ellen semmi kifogást nem teszek. De van egy másik rendelkezés is, az t. i., mely arról intézkedik, hogy miképen fedeztessék azon hiány, mely elő-

állott az által, hogy az 1878: XIX. t.-cz. második szakaszában az adóvisszatérítésre kijelölt alap, t. i. a vámjövedelem, az adóvisszatérítés teljesítésére nem volt elegendő, hanem a visszatérítés többet vett igénybe és most e többlet fedezéséről kell gondoskodni.

Én nem tagadom, hogy egy vagy más értelemben intézkedni kell. De ezen intézkedésnek olyannak kell lenni, hogy semmi prejudiciumot ne alkosson a köztünk és az osztrák állam közt fenforgó viszonyokat szabályozó törvény értelmére és alkalmazására. Ennek az intézkedésnek azzal a tiszta tudattal kell történni, hogy az ily eset törvényben eldöntve nincs, ez tehát külön megfontolás és rendelkezés tárgya. Ha valahol, úgy az ilyen kényes természetű és alkalmazású törvényeknél igen óvatosan és vigyázóan kell eljárni.

Mit rendel az adóvisszatérítéseket szabályozó 1878: XIX. t.-cz., melynek alapján a visszatérítések történnék? Egszerűen azt, hogy az adóvisszatérítések alapjául a vámjövadelmek feleslegei jelöltetnek ki. A törvény eddig megy s egy hajszállal sem tovább. Arra az esetre, hogy lehet, hogy a vámjövadelmek nem lesznek elégségesek a visszatérítésre, nem gondolt, arról egyáltalán nem rendelkezik. Ez tehát hézag magában a törvényben.

Igaz, lehet magából a törvényből okoskodni, hogy minő elvek szerint alkottassák meg az ily eshetőségről intézkedő új törvény. Lehet úgy okoskodni, hogy nem volna helyes a restitucziókat megszüntetni azon okból, mert az alap, melyről hitték, hogy elég lesz, elégtelennek bizonyult be. Azt is természetesnek lehet feltüntetni, hogy a hiány fedezési módjára, kvótájára nézve olyanforma módozatok és arányok állapíttassanak meg, melyek megállapíttattak, midőn az alap kijelölve volt. Igenis, így lehet okoskodni s azért kijelentem, hogy mindezt tekintetbe veendőnek tartom és átlátom, hogy intézkedni kell.

De midőn abban a törvényczikkben, mely ezen viszonyokat szabályozza, hézag van, akkor a kormány előtt két út volt, melyeknek mindenikén mehetett volna prejudicium nélkül. Vagy elismerni nyíltan azt, hogy az 1878: XIX. t.-cz. hallgat ez ügyről, hézag van a törvényben, tehát

pótolassák e törvénycikk a 10 évnek még hátralevő részére olyan módon, mint az eredeti rendelkezés keletkezett, tehát az eredeti rendelkezésben levő hiányt pótló intézkedés alkottassák. Ez lett volna az egyik út. Ez eldöntötte volna a kérdést, megállapította volna azt elvileg a vám- és kereskedelmi szövetség tartamának hátralevő részére.

De volt egy másik út is, t. i. hogy a tisztelt kormány elvileg a vám- és kereskedelmi szövetség hátralevő részére nem akarja ezen hézagot pótolni, hanem az elvnek érintése nélkül ezen egy esetben minden következtetés kizárásával a jövőben hasonló esetekben való eljárásra nézve, ezen egy eset elintézéséről szerkesztett volna törvényjavaslatot. De akkor a törvényjavaslatba azt kellett volna betenni, hogy miután az 1878: XIX. t.-cz. nem rendelkezik azon esetről, melyet fel sem tételezett a törvény, hogy a fedezetül kijelölt alap elegendő nem lesz, ennélfogva erre az egy esetre, de nem egész tartamára a vám- és kereskedelmi szerződésnek, minden innen vonható következtetés nélkül intézkedik így vagy amúgy. Ez is egy út, amelyet a kormány követhetett volna.

Ehelyett azonban a kormány a legrosszabb és Magyarország érdekeire nézve legprejudiciózusabb utat követte, amennyiben csatlakozott az osztrák felfogáshoz, amely abban áll, hogy nincs ugyan a törvényben világos szavakkal kimondva, de értetik alatta. Nem rendelkezik ugyan a törvény arról, hogy a hiány, amely előáll akkor, ha az alap, amelyet a törvény kijelöl, nem elegendő, mikép fedezendő, de az osztrák felfogás az, hogy mintegy implicite ki van a törvényben mondva, hogy ha a fedezeti alapul kijelölt vámjövedelem nem volna elegendő: akkor a restitúciónak fedezetlenül maradt összegét viseli a monarchia két állama abban az arányban, amely a kijelölt fedezeti alapnak e célra való fordítására nézve a törvényben meg van állapítva.

E felfogást fogadta el a kormány és ennek következménye a jelen törvényjavaslat és ezért vannak abban oly dolgok, amelyeket Fáik képviselő úr megrovott, amelyekről én is beszédem elején szólottam. Ám nézzék meg a ház tagjai ezen törvényjavaslatnak szövegét. Ezen törvényjavaslat arra a felfogásra van építve, hogy a fennforgó eset az 1878:

XIX. t.-cikkben el van döntve. Ama törvény úgy értelmeztetik, hogy ily esetekre is vonatkozik. A jelen törvényjavaslat csak a következményeket vonja ki abból, csak a módozatokat állapítja meg, miként teljesíttessék Magyarországnak különben ama törvényben megállapított s már eldöntött kötelezettsége.

E felfogásban, az idézett törvény ily értelmezésében és alkalmazásában van a sérelem és ennek elfogadásában van Magyarországra nézve a legprejudiciózusabb eljárás, mert azon viszony, amely köztünk és Ausztria közt szabályozva van, sok cikkelyében sokszor kerülhet magyarázat alá. Ha mi arra a természetes, helyes és a törvénymagyarázat szabályai szerint egyedül követendő álláspontra nem állunk, hogy ami hézag a törvényben van, amely köréről az eseteknek a törvény nem rendelkezik, azokat csak külön törvényvel lehet szabályozni; ha megengedjük azt, hogy a törvényben foglalt határozatok analógia útján kiterjesztessenek oly esetekre is, melyekre a törvényhozó világosan nem gondolt — ahelyett, hogy ezek új megfontolás és egyezkedés tárgyává tétetnének: akkor e felette kényes viszonyokra nézve a lehető legfurcsább és legveszélyesebb magyarázatok állhatnak elő, akkor Magyarország érdekeinek megvédhetéséről jóformán eleve lemondottunk, mert tudhatja a tisztelt ház az eddigi gyakorlatból, hogy ha ilyenmű, kivált anyagi érdekeket szabályozó törvények értelmezésére nézve a lajtántúli és a magyar állam felfogása és mondhatjuk érdeke összeütközik, melyiknek felfogása és érdeke az, amely a jelen kormány vezetése alatt uralomra fog jutni?

Én tehát ezt a módját a törvénymagyarázatnak a leg-határozottabban helytelenítem. És azért, de csakis azért, nem mintha érdemileg egyáltalán vonakodnám intézkedni ezen ügyben, nem mintha valami újításokra vagy a törvényben megállapított viszonyoknak megzavarására törekedném, ezen törvényjavaslatot, amely nézetem szerint hamis és téves felfogásból eredt, még általánosságban sem fogadom el és kérem a tisztelt házat, hogy azt mellőzni méltóztassék. (Helyeslés balfelől.)

DELEGÁCIÓ.

A déldalmáciai és hercegovinai lázadás leverésére a kormánynak újabb 23,733.000 forint költséget kellett kérnie. Evégből a delegációk 1882 április 15-ikén Bécsben egy második rendkívüli ülészsakra ültek össze.

A négyes albizottságban Andrassy Gyula gróf bírálóat alá vette a közös kormánynak Boszniában követett politikáját. Szerinte Boszniát nem úgy kell traktálni, mintha az a monarchia keretén belül volna. Boszniával az adminisztráció terén bizonyos tekintetben úgy kell bánni, mint gyarmattal.

Gróf Kálnoky külügyminiszter: Egyetlen indok sem szűnt meg azok közül, amelyek a tartományok átvételére készettek, ennél fogva a kormánynak nincs oka a végcélra nézve szándékait megváltoztatni. E cél, úgy mint előbb, jövőre is csak az lehet, hogy a tartományokat, melyekért oly nagy áldozatokat hoztunk, mind szorosabban vonjuk magunkhoz.

Szilágyi eddigi 14 milliónyi hitel elköltését, valamint az Dezső illetekek kérdéseit hozza fel, amelyekről különben a részleteknél bővebben lesz szó. Kérdi, hogy a boszniai újonczozás költségei honnan fognak vétetni? Határozott politikát kíván a tartományok igazgatásában és tudni akarja: ragaszkodik-e a kormány nagyban és egészen az eddigi elvekhez?

Szlávy közös pénzügyminiszter: A kormány nagyban és egészen az eddigi irányt fogja követni, mert azt a maga részéről helyesnek tartja.

Az albizottság 21 szavazattal 18 ellen határozatilag ki mondta, hogy a kért összegből 2,033.000 forintot töröl. Szavazás után még Szilágyi tett kérdést a fedezet iránt, mire Szapáry gróf pénzügyminiszter kijelentette, hogy fedezetül a közös aktívák egy része fog szolgálni, a fönmaradó rész pedig rendes úton talál fedezetet.

A magyar országos bizottság 1882 április 20-ikán vette tárgyalás alá a póthitelről szóló előterjesztést. Az ellenzék azt az álláspontot foglalta el, hogy az 1880: VI. törvényczikk alapján a delegáció nem illetékes a megszállott tartományokban foganasítandó beruházások költségeinek megállapítására; már pedig az erősítéseket és hadászati utakat is beruházásoknak kell tekinteni; a kormány ezzel szemben azt vitatta, hogy ezek tisztán katonai célú intézkedések, az erősítési építkezésekre és hadászati utakra kért 5,699.000 forint megszavazása tehát a delegáció dolga.

Gróf Szécsen Antal másrészt állást foglalt az ellen, hogy a bizottság többsége a kormány által kért póthitelnek egy részét törölte.

Baross Gábor előadói beszéde után 1882 április 20-ikán Szilágyi Dezső szólalt fel.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Az előttem szolt tisztelt Dezső előadó a cél, mely fölötti határozathozatalra ezen országos bizottság hivatva van, egyszerűen abban formulázta, hogy meg kell adni az eszközöket, de csakis a szükséges eszközöket a megszállott tartományokban kitört nyugtalanságok elfojtására, és azt mondotta: nem hiszi, hogy valaki magára vegye azt a felelősséget, hogy ezen eszközöket megtagadja. Én részemről abban, amit ő mondott, a célnak csak egyik felét látom kifejezve, és ha nem akarja az országos bizottság azt, hogy ezen megszállás moloch legyen, mely minden évben megkéri folytonos nagy áldozatait a monarchiától, akkor e czéllal össze kell kötni azon biztosítékokat, melyek megnyugtassák a két államot az iránt, hogy különösen pénzügyi, de politikai érdekeiknek is megfelelő gazdálkodás fog azon tartományokban követetni; az első cél nem volna soha biztosítva a másíknak elérése nélkül, és ha a többség, melynek véleménye elénk terjesztett, mint nem kétkedem rajta, a maga szavazatát komolyan veszi, az előterjesztett jelentésnek, mint lesz szerencsém kimutatni, egyéb értelmet tulajdonítani nem lehet.

Ami a tisztelt előadó úrnak a levonás indokolására vonatkozó észrevételeit illeti, arra beszédem folyamában

rá fogok térni; most engedje meg a tisztelt bizottság, hogy egyszerűen kijelentsem, hogy mi, kik az ellenzékhez tartozunk ezen országos bizottságban, sem a közös kormány előterjesztését, sem azon előterjesztést, melyet a négyes albizottság többsége ide benyújtott, általánosságban sem fogjuk elfogadni.

E tekintetben egy félreértés ellen akarom óvni magamat. Nem azért tagadjuk meg mi ezen előterjesztés elfogadását, mintha át nem látnok azt, hogy a lázadást le kell verni, de azért tagadjuk meg, mert, eltekintve egy formai októl, melyre mindjárt rá fogok térni, ezen lázadás leverésével követendő politikát megnyugtatónak a nemzetre csak úgy tartjuk, ha egyszersmind biztosítékok nyújtanak az iránt, hogy ugyanazok a bajok nem fognak megújulni és nem fogják a monarchia két államának áldozatkészségét ismételve ily óriási mértékben igénybe venni.

Ami a megtagadásra vonatkozó formai okot illeti, nem fogadom el az átalányösszeget azért, mert abban oly költségalkatrész is foglaltatik, mely alkatrész a megszállott tartományokban középítkezésekre, jelesen kaszárnyák, erődök és utak építésére van szánva. Én ily czélokra való kiadások megszavazására az országos bizottságot illetékesnek nem tartom. Félreértés kikerülése végett azonban ki kell jelentenem, hogy miután az 5,600.000 forintban, mely ezen czélokra praelimináltatik, 885.000 forintot a Krivoscsiában építendő erődökre kívánnak felhasználni; miután a monarchia területén és e monarchia alkatrészeit képező országokra nézve a bizottság jogkörét, hogy ily célra költségeket szavazzon meg, nem vonom kétségbe, készek vagyunk ezen 885.000 forintot, ha az kellő alakban kéretik, megszavazni.

A többire nézve pedig arra kérem a tisztelt országos bizottságot, hogy egy félreértéstől óvja meg magát. Ezen országos bizottság jogkörét arra nézve, hogy minő költséget szavazhat meg, az 1880: VI. törvényczikk szerint kell megítélni, és nekünk már igen számos alkalommal kellett kifejezni azt a meggyőződésünket, hogy egyik-másik apró tételnél a tisztelt országos bizottság túllépett hatáskörén; de különösen azt a tételt, mely most kéretik, úgy az össze-
gnél

fogva, mint célját tekintve, oly jelentékenynek tartjuk, hogy a törvény világos megsértése nélkül azon célokra költségek megszavazását a tisztelt országos bizottság nem tekintheti hatáskörébe tartozónak.

Az idézett törvénycikk, a melyet annak idejében a közös kormány egyik igen kiváló tagja szerencsétlen törvénynek nevezett, harmadik szakaszában világosan körülírja azt, hogy minő célok és minő költségek azok, melyek tekintetében a tisztelt országos bizottság illetékes, és mely költségek azok, melyek minden körülmény között a két állam törvényhozásától kérendők. A törvény azt mondja, hogy ha a rendes közigazgatás érdekében fedezendő összegre van szüksége, ezen összeg a közös kormány által a közösügyi bizottságoktól kérendő, s azután így folytatja: »Amennyiben azonban Bosznia és Herzegovina igazgatása oly állandó beruházásokra venné igénybe a monarchia pénzügyi hozzájárulását, amelyek nem a rendes közigazgatás keretébe esnek, pl. vasutakra, középítkezésekre vagy hasonló rendkívüli kiadásokra, az ily járulékok csak a monarchia mindkét államában összhangzóan hozott törvények alapján engedélyezhetők«.

Már, tisztelt országos bizottság, minden felett lehet kétkedni, de afölött, hogy ha a megszállott tartományokban erődök építtetnek, százezrekbe és milliókba kerülő kaszárnyák emeltetnek, az egész tartományt behálózó utak építtetnek, természetesen katonai célból: hogy ezek középítkezések, abban kételkedni senkinek sem lehet. Tökéletesen alaptalan volna ennél fogva az az okoskodás, mely különbséget tenne oly középítkezések között, melyek hadi célokra szolgálnak és melyek nem hadi célokra szánvák. Ily különbséget, tisztelt országos bizottság, a törvény nem ismer. Minden középítkezés, minden kiadás, mely a rendes közigazgatás keretébe nem esik, egyenesen az országgyűléseknek tartatott fenn.

Én részemről nem is látom át, tisztelt országos bizottság, hogy minő ürügy alatt lehetne az országgyűlésnek jogkörét ily világosan és flagránisan megsérteni, amint megsértetnék akkor, ha a négyes albizottság többsége által előterjesztett határozati javaslat elfogadtatnék. Ha azt mondják, hogy ezen erődök és kaszárnyák katonai célokra vannak tervezve,

ez a dolog lényegén semmit sem változtat, mert, mint említém, a törvény értelmében minden középítkezés, különbség nélkül, az országgyűlések hatáskörébe tartozik. Ha azt mondják, hogy ezen utakat különösen a katonaság használja: ugyan kérdem, mit soroznak önök állami középítkezések fogalma alá, ha nem a katonai utakat, ha nem a kaszárnyákat és erődöket?

De van még ezenfelül egy politikai szempont is, mely nemcsak szükségessé, de kívánatossá is teszi, hogy ezen kiadások megszavazása az országgyűlésnek fentartassék. Ez az ok abban áll, hogy — bármint tagadta az előadó úr — a boszniai megszállás bizonyos tekintett en fordulópontra érkezett. Sokkal nyomatékosabban, mint eddig, — és méltó oka is van reá — kérheti és kérni a nemzet az eszközök és módok szabatos megjelölését és az irányt, melyet a kormány a boszniai politikában követ. Szükséges tehát, hogy azon fórumok, az országgyűlések, melyeket a költség megszavazása illet, annak idejében foglalkozzanak e politikával s földerítessék az a homály, mely ezt fűdi.

Hogy az általános vita keretében a kompetencia eseteinek eldöntésére indítványt nem teszünk, annak oka abban rejlik, mert az általánosítást érdemleges okokból sem fogadjuk el, s a részletes tárgyalásnál az illetékességi kérdést is a tisztelt bizottság eldöntése alá bocsátjuk.

Ami most magát a dolog érdemét illeti, a tisztelt kormány azon előterjesztésével, melyben 23,700.000 forintot kér a megszállott tartományok paczifikációjára, általános megdöbbenést és aggodalmat keltett a nemzetben. Mert ha hozzágondoljuk azt, hogy ezen zavargások lecsillapítására már tizennégy millió teljesen elköltetett; hogy ezen két év utolsó hónapjának számlája ismeretlen és nem tudjuk, mi vár ránk; hogy magának a kért összegnek elegendő volta is attól függ a kormány nyilatkozata szerint, hogy azok a kedvező esélyek, melyekre a kormány számít, be fognak következni; ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy mennyi fog kelleni a felhasznált készletek utólagos kipótlására; ha hozzávesszük esetleg még azt, hogy a véderő átalakítása miatt, mit a hadügyminiszter kilátásba helyezett, növekedni fognak hadügyi költségeink és esetleg, ha a jövedelmek be nem

folynak, a polgári közigazgatás költségeit is pótolni kell — ha, mondom, mindezt vesszük: akkor, uraim, előttünk áll az a szomorú tény, hogy ebben az egy esztendőben a megszállt tartományok pacifikációjára többet kell költenie Magyarországnak, mint amennyit Magyarország föladójának feleösszege tesz.

Már most, tisztelt uraim, szemben egy ily állapottal, midőn az ország ily jövedelmi forrásának több mint felét emészti fel csak ebben az esztendőben azon tartományok pacifikációja; midőn a tisztelt kormány úgy nyilatkozik előterjesztésében, hogy a lázadás nagyjában le van küzdve és az inkább csak brigantaggio jellemével bír; midőn a feladatot úgy szabja meg a tisztelt kormány, hogy a megzavart belrend és biztosság helyreállítása és a rendezett viszonyok állandó megszilárdításának előkészítése a feladat: akkor, uraim, gondolom, hogy ezzel a helyzettel szemben van nekünk és az országnak valami egyéb kérdem valónk is, mint az, hogy a katonai represszív rendszabályok az ő nézete szerint mennyibe kerülnek, és az első, amiről a tisztelt kormánynak, bármit mondjon is, nagyon kimerítően kellett volna szólnia, nyílt előterjesztése a lázadás okainak. Mert ha azt hiszi, hogy ezen országos bizottság megnyugodhatik a feladatnak oly felfogásában, hogy a katonai elnyomó rendszabályokra a szükséges összegeket megszavazza, és a tisztelt bizottság nem gondoskodik arról, hogy úgy politikai, mint katonai tekintetben a tisztelt kormány tegye meg a lehető arra, hogy ezen áldozatokat kívánó mozgalom kiújulása meggátoltassék; ha nem gondoskodik ezen tisztelt bizottság arról, hogy ott mind katonai, mind közigazgatási tekintetben szükségkép oly rendszer létesíttessék, mely a monarchia két államának és különösen Magyarországnak pénzügyi erejével arányban van: akkor ezen országos bizottság semmi egyebet nem teljesített, semmit sem biztosított a jövőre, különösen nem biztosította azt, amire a tisztelt előadó úr jelentése utal, hogy tudniillik az okkupáczióális politikának az a következménye, mely a nagy nemzeti célokat teljes megrontással fenyegeti, elháríttassék.

Ha már most azt halljuk, tisztelt uraim, hogy a tisztelt kormány a négyes albizottságban tett nyilatkozataiban a

lázadás okaira nézve úgy nyilatkozott, hogy részint bizonyos határos területekben a Montenegróval való rokonszenv, részint a véderő szervezése iránti ellenszenv és bizalmatlankodás, különösen a muzulmánoknál, részint az adók súlyos volta, részint a közigazgatás által biztosított renddel való elégtelenség — hogy mindezek és sok más egyéb, miket a tisztelt kormány nem tartott szükségesnek előszámlálni, közreműködtek a lázadás előidézésére és fentartására: ezeket én megtoldom még azzal, — amit a tények világosan bizonyítanak — hogy, tisztelt bizottság, kétségtelenné vált az, hogy azon tartományok nyugalma és rendje teljesen a szomszéd apró államok, különösen Montenegró magatartásától függ, és így sokkal nagyobb mértékben, mint az okkupáció előtt, ki van téve a monarchia annak a kényszerűségnek, hogy óriási költségeket tegyen azon apró állam magatartása következtében.

És ha most azt kérdezzük a tisztelt kormánytól: mi biztosítja azt, hogy e mozgalmak nem fognak megújulni és mi biztosítja azt, hogy ott egy oly represszió nem fog folytatni, mely minden arányt felülhalad az ország pénzügyi erejével szemben, akkor erre a tisztelt kormány feleletet adni nem tud; nem tud egyéb feleletet adni, mint reménykedést a jövőben. Most mindössze is csak azt kívánja a közös kormány, hogy 74.000 emberrel őrizzük ott az adminisztrációt, tehát többel, mint amennyit ezen tartományok összes fegyverfogható népe tesz, és csak azt helyezi kilátásba, hogy ha minden jól megy, 54.000-re szállhat le ez a szám, tehát éppen kétannyi költségbe fog kerülni, mint amennyi a lázadás előtt a megszállásra fordított.

Már pedig derengeni kell mindenkiben, még az okkupáció leghatározottabb barátjában is, annak a tudatnak, — és éppen mert ezt hiszem, azért mellőzök a múltra való minden visszatérést — hogy az átvett mandátumot folytatták eddig és minden kilátás megvan, hogy jövőre is folytatni fogják oly irányban, mely Magyarországnak egyenes, kikerülhetetlen pénzügyi megrontására vezet.

Mert valóságos pénzügyi megrontás az, midőn egy ország a maga legszükségesebb feladataitól évenként óriási összegeket kénytelen elvonni.

Ez a tudat derengeni kezd a tisztelt országos bizottság minden tagjában és ennek arra a kötelességre kell indítania a tisztelt bizottságot, hogy biztosítékokat szerezzen, hogy úgy az okkupációnak nevezett állapot rendezése, mint az ott alkalmazott katonai rendszabályok oly határok közt maradjanak, melyek ama veszéllyel nem járnak, és melyek az okkupációnak reánk való politikai hatásával, különösen nemzeti érdekeinkkel, összhangban állnak.

Ha a tisztelt országos bizottság ezt nem teszi, ha a tisztelt kormány erre nem képes, akkor csakhamar úgy fog állni a nemzet előtt a dolog, — és ezt nem lehet eltagadni, elsimítani — hogy önmaga megrontása nélkül azon politika folytatásába még az okkupációs politika kezdői sem nyugodhatnak bele, amely politikát a tisztelt kormány úgy formulázott, hogy célja az, hogy azon tartományok minél szorosabban hozzánk kapcsoltsanak és az ottani népekben a hozzánk tartozás érzete fölkeltesse.

Annyival szükségesebb, hogy a tisztelt kormány most ezen rendszabályok előterjesztésére szorítsassék, mert nem az a főaggodalmunk, hogy két millióval több vagy kevesebb kell a katonai represszív rendszabályokra, hanem az, hogy a tisztelt kormány az ő nyilatkozatai szerint nem tud rá módot, vagy nem tartja szükségesnek, hogy velünk megnyugtatásunkra közölje, mely meggátolná azt, hogy jövőre újra nyakunkba szakadjon ez a baj, miután a zavarokat előidéző minden ok fenmarad. S aggodalmunk abban áll, hogy mivel eddig a katonai elnyomó rendszabályok akként alkalmaztattak és a közigazgatás szervezése oly módon történt, hogy nem állt arányban azon állapotnak reánk való értékével és azon áldozatokkal, melyeket becsesebb érdekeinkből kívánt — az az aggodalmunk, hogy ez jövőre is így marad.

Nem aziránt kell tehát biztosítékot szerezni, hogy a valószínűségi számítás két millióval többre vagy kevesebbre megy-e, hanem az iránt, hogy az a politika, melyet megszállási politikának neveznek, politikailag és pénzügyileg azon határok közt maradjon, melyeken túl nemzeti céljaink orvosolhatlan sérelmével járna.

Azt mondják, hogy hiszen arról, hogy mi történjék

odalent, beszéljünk a paczifikáció befejezése után. De ez, tisztelt országos bizottság, petitio principi. Mert vagy van már paczifikáció, mert a nagy bandák apró bandákká szétszaggattattak, vagy azokkal az elnyomó rendszabályokkal, melyeket a tisztelt kormány kilátásba helyez, lényeges előmentel e tekintetben nem fog történni.

Tehát itt az ideje, hogy az ország tisztába jöjjön azzal, mi lehet azon tartományokban, és itt az ideje, hogy a tisztelt kormány ne csak az elnyomási rendszabályokra kérje a pénzt, hanem egyszersmind mindazt, amit üdvösnek tart és jónak lát a paczifikáció érdekében és a jövőben az általam említett érdekek biztosítására, terjessze elő és nyugtasson meg bennünket. Anélkül, hogy ennek a kötelességének bármely kormány megfeleljene, nem vagyok hajlandó neki a továbbkormányzás eszközeit megszávozni.

Azt mondják: ne beszéljünk arról, hogy minő viszonyban vannak e tartományok a monarchiához, ezt zárjuk ki a diszkusszió keretéből.

De itt egy különböztetést kell tenni. Van egy oldala a dolognak, mely tisztán nemzetközi, mely úgy formulázható, hogy mennyiben történjék változás azon, ami a berlini szerződésben megírva van. Megvallom, ennek bevonását a diszkusszióba nem tartom szükségesnek és nem is várok ettől sem jobbra, sem balra kielégítő eredményt. De az azután, hogy minő állapotok készíttetnek ott elő, mi az a cél, melyre az ottani szervezet és közigazgatás közreműködik, az már nem lehet közömbös ránk nézve. És ez is oly dolog, melyre a tisztelt kormány felvilágosítással tartozik. Mert azokat a tartományokat lehet kétféle módon vagy talán többféle módon kezelni. Lehet azzal a végcélal folytatni a megszállást és kormányzatot, hogy ott az állapotok a monarchia két államában fennállókkal egyenmősíttessenek; lehet azzal a végcélal, hogy nekünk ott civilizatórius misszióink van. Ez a költséges, ez az a politika, mely a monarchia keretébe akarja azokat a tartományokat bevonni.

De lehet egy más fölfogás is. Lehet oly felfogás, mely azokat mint a monarchia két államszerkezetének keretén kívül levőket, tehát valami melléktartományhoz hasonlóan tekinti; mely nem felejtí el azt, hogy hatalmi állásunk meg-

óvása végett mentünk oda — amint mondatik — és hogy ennél fogva azon tartományok czivilizációjára szükséges eszközöket el nem vonhatjuk. Ez is lehet egy politika.

Mindenesetre pedig, mielőtt a tisztelt országos bizottság bármely közös kormánynak megadja az eszközöket, hogy odalenn kormányozzon és paczifikáljon, a lehető legnagyobb érdeke e tekintetben is a legteljesebb felvilágosítást várni és követelni.

De a tisztelt többség szintén megsokallta azon hiteleket és azon áldozatokat, amelyek az ottani paczifikáció keresztülvitelére kívántatnak és 2,033.000 forintot levont a kormány által előirányzott összegből.

Ha mi ezt egyszerű levonásnak vesszük, akkor ennek két értelme van. Ez vagy azt jelenti, hogy azon valószínűségi számítással szemben, melyet a tisztelt kormány a boszniai hatóságok és ott működő parancsnokságok adatai alapján felállított, a tisztelt többség felállít egy másik valószínűségi számítást. S erre nézve a tisztelt előadó úr jelentésében azt mondja, hogy a négyes albizottság meg van arról győződve, hogy ha mindazon kedvező chance-ok, melyeket a tisztelt hadügyminiszter úr megemlített, bekövetkeznek, nem 23,733.000 forinttal, hanem ennél két millió forinttal kevesebb is be lehet érni. És ugyancsak a tisztelt előadó úr mondja, hogy meg van győződve, hogy sokkal előbb lehet a demobilizációt megkezdeni, melyet a tisztelt hadügyminiszter úr kűátásba helyezett, mint a tisztelt kormány reméli. Ha ezt így magyarázzuk, akkor egy valószínűségi számítással egy másik valószínűségi számítás áll szemben, melyek mindegyike kedvező esélyekre van alapítva, és az egész különbség a kettő között csak az, hogy a tisztelt előadó úr és a négyes albizottság többsége által elfogadott számítás vérmesebb, mint a tisztelt hadügyminiszter úré. De mindkettő csak valószínűségi számítás, és azzal tehát mitsem érnek el, ha ily vérmesebb valószínűségi számítás alapján 2,033.000 forintot levonnak. Azzal csak látszat van, tiszta látszat, de egy hajszálnyi pénzügyi eredmény sincs.

Elhiszem a t. előadó úrnak, hogy ezt nem azzal az utógondolattal tették, hogy azt utólag mint póthitelt megadják, csak most előre ne kérjék; osztozom a tisztelt előadó

úr nézetében, hogy emiatt a novemberi és decemberi ráta nem lesz nagyobb, hogy így abból az is kiteljék, ami nem telt ki az augusztus-szeptemberre megszavazottakból; de bát ez csak vérmesebb valószínűségi számítás. Bízna önök abban, hogy alaposabban és jobban ítélik meg az ottani viszonyokat, mint a tisztelt kormány és jobban ismerik az ottani tényezőket? Mert ha nem ismerik jobban, ha a kormány számításában nem tudnak hibát kimutatni, akkor nem bízna a kormányban teljesen és azt hiszik, hogy a kormány bővebben költekezik, mint azon viszonyok közt szükséges volna. Akkor nem a valószínűségi számításban van különbség a tisztelt többség és a kormány közt, hanem a bizalom hiányzik a tisztelt kormány takarékoságához és ahhoz, hogy a tisztelt kormány az ország pénzügyi helyzetét méltányolja, amint azt az albizottság méltányolni szükségesnek tartotta. (Helyeslések és ellenmondások.) De ha ezt hiszik önök, uraim . . . (Egy hang: Nem hisszük!) Aki azt mondja, majd fel fog állani és megmondja, hogy mit hisz hát ő, (Derűtség.) de mindenesetre a kettő közül valamelyiket hinni kell.

Hát, tisztelt uraim, ha azt gondolják, hogy a kormány pazarlási hajlamai ellen kell vaskorlátot állítani, még pedig fenyegető módon, mert a tisztelt előadó úr azt mondja a jelentésben, hogy az albizottság annyira meg van győződve arról, hogy 2,033.000 forinttal kevesebbel ki lehet jönni, hogy nem is föltételezheti, hogy a tisztelt közös kormány ez összeggel ki ne jöjjön és nem is fogná megadni a fölmentést túlköltekezés esetén: altkor már túlmentek azon, hogy valószínűségi kalkulust csináljanak. Ez már nem valószínűségi számítás, hanem egyenes kijelentése annak, hogy többet ne merjenek elkölteni, mint amennyit a tisztelt országos bizottság szükségesnek tart. Mert ha csak valószínűségi számítás, akkor meg van engedve a lehetőség, hogy közbe jő valami és utólag a felmentést mégis meg kell adni. Ez tehát valódi karaktere az albizottsági többség határozati javaslatának.

És távol legyen tőlem, hogy én ebből szemrehányást tegyek az albizottság tisztelt többségének. Az én szemrehányásom csak arra vonatkozik, hogy nem a kellő úton

keresi a biztosítékokat, hogy kiteszi magát a baj lehetőségének, hogy egy édes csalódást táplál és novemberben egy édes csalódással szegényebb lesz. A négyes albizottság többsége és annak minden egyes tagja abban a meggyőződésben van, — ha tévedek, meg fognak czáfolni — hogy az ott folytatott rendszer, a katonai represszív rendszabályok mérve és költségei túlhaladják a szükség mérvét és az ország erejét. De ha ily helytelen vagy téves gazdálkodás van ott, azzal orvosolják önök gyökerében a bajt és abban keresnek jövőre biztosítékot, hogy egy valószínűségi számítással szemben egy másik és — bocsássanak meg — talán kevesebb adatokon nyugvó valószínűségi számítást állítanak? Helyes eljárás ez?

Az igazi út az volna, ha mint többség, élnek a maguk jogával és teljesítik a maguk kötelességét. És ez az önök joga az, hogy vagy kényszerítsék a minisztereket a takarékosabb politika elfogadására, de ne kényszerítsék két millióval kevesebbet előirányozni valószínűségi kalkulussal, hanem nyíltan és határozottan; ha pedig a közös miniszterek meggyőződésével ez nem egyeznék meg, akkor teljesítsék e kötelességüket azok, kik ez olcsó politikát helyeslik: üljenek helyökbe és vigyék e politikát keresztül. (Helyeslés.) Ez kötelességek és ez elől nem szabad és nem kell kitérniök, és ez az, amit a négyes albizottság többségének minden eréllyel keresztül kell vinnie, ha komoly a meggyőződés, mely szavazatát diktálja.

Tisztelt országos bizottság, én abban a meggyőződésben vagyok, hogy az okkupációnak nevezett állapotot ki kell emelni abból a felhőből, amelyben eddig tartották, és okvetetlenül szükséges, hogy a pénzügyi áldozatok jövő mértéke tisztáztassék; tudjuk, hogy ott minő állapot készül, a közigazgatást pedig ne innen Bécsből vigyék, hanem közelebb álló közegek által. Mindezekre nézve tehát az a meggyőződésünk, hogy átalakításra szükség van, hacsak önök nem akarják elismerni azt, hogy oly óriási áldozatokat kíván a berlini szerződésben átvállalt mandátum, hogy attól önök maguk megijedtek, mert azt látják, amit eddig nem reméltek, hogy mértéken túl abszorbeálja az ország erejét. Tehát vagy lehető az az olcsó politika, vagy nem. De

akár lehető, akár nem: itt az ideje, hogy a kormány kényszeríttessék — és minden tényező, akinek törvényszerű kötelessége a boszniai politikára befolyjni, ennek nyílt kifejezést köteles adni — itt az ideje, mondom, hogy a rendszabályok előterjesztésére kényszeríttessék. Ha nem tud semmit, és ha meggyőződése az, hogy kevesebb költséggel nem lehet a célzt elérni, azt is nyíltan mondja meg; mert a vaktában adandó áldozatoknak, a vaktában kidobandó millióknak, azt hiszi a nemzet, egyszer végére kell jutni. (Helyeslések.) Ez az, amit ki akarok kényszeríteni.

Nem mintha mi nem akarnók a lázadást elfojtani, amennyiben t. i. az még — legalább a kormány jelentése szerint — létezik; nem mintha meg akarnók az eszközöket tagadni azon katonáktól, kiknek az a rettentően nehéz és nem nagyon dicsőséges feladat jutott, hogy óriási fáradalmakkal teljesítik kötelességüket, mint a legnagyobb hadjáratokban, és eredményt még sem tudnak elérni; de minthogy elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a helyzet azon korlátok közt, melyeket említettem, tisztáztassék és hogy a nemzet már egyszer teljesen felvilágosítva legyen arról, hogy mi lesz a hozott áldozatoknak valóságos eredménye: ezért mi a következő határozati javaslatot terjesztjük a tisztelt országos bizottság elé:

A közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság a megszállott tartományokban megzavart rend helyreállítására és biztosítására kívánt összegeket csak oly politikai és katonai rendszer életbeléptetése mellett szavazhatja meg, mely a monarchia által Boszniában és Herezegovinában elvállalt feladat terheit és a monarchia népeinek anyagi erejét arányba hozza; minthogy pedig ezen feltétel teljesítése iránt a kormánynak sem előterjesztése, sem szóbeli felvilágosításai nem nyújtanak kellő biztosítékot, az országos bizottság a négyes albizottságnak indítványát, mely szerint a kormány által kért hitel 2,033.000 frt törlésével megszavaztatnék, nem fogadja el.

Kérem a határozati javaslat elfogadását. (Helyeslések.)

A határozati javaslatot Szilágyi Dezsőn kívül gróf Apponyi Albert, Pulszky Ágost és báró Bánhidly Béla írták alá.

Tisza Kálmán miniszterelnök, Hegedüs Sándor és gróf Apponyi Albert után ugyanabban az ülésben újra felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Határozati javaslatot nyújt-Dezső ván be, azt hiszem, nekem is van szavam. (Halljuk!)

Azok után, amiket előttem szólott tisztelt barátaim előadtak, kevés felelni valóm van Hegedüs Sándor tisztelt bizottsági tag úrnak beszédemre tett megjegyzésére. Sajnálom, hogy beszédje kezdetén nem lehettem jelen, mert megvallom, csakis ferdítés az, ha valaki beszédemet úgy értelmezi, hogy én egyáltalában a Bosznia és Hercegovina területén létesítendő művek érdeme ellen szóltam. És ha a tisztelt bizottsági tag úr azt állítja, hogy a boszniai adminisztráció rendezésének kérdését ezzel a hitellel: a paczifikáció művével erőszakosan hozzuk kapcsolatba és e szempontból megtámadja a mi előterjesztésünket, én őt csak arra figyelmeztetem, hogy olvassa el a bizottsági jelentést, amelyet ő is elfogadott. Abban is kapcsolatba van az hozva, még pedig a legpregnansabb módon, mert a jelentés a 2. lapon azt mondja, hogy az elfoglalt tartományok egyes részeiben konstatálható állapotokat tűrhetetleneknek tekinti, — és ezért követeli minden téren az okszerűen foganatosítandó intézkedéseket — még pedig azért, mert ha ezek nem történnek meg, az a monarchia pénzügyeire abnormis hatást gyakorol; azt mondja továbbá, hogy a belnyugalom helyreállításánál és a tartományok paczifikációjánál a helyes politikai irányzattal intézett adminisztrációnak közre kell hatnia, és utal az ennek körében teendő változtatásokra. A tisztelt bizottsági tag úrnak akkor nem volt az a meggyőződése, mikor e jelentést elfogadta, vagy pedig most megváltoztatta meggyőződését, csak azért, hogy előterjesztésünk ellen beszélhessen, de sőt ellenmondásba jött azzal, amit a négyes albizottságban mondott. Ki volt az, ki a négyes albizottságban felállott és azt mondotta, hogy meg kell védeni a hadügyminisztert a parancsnokok túlságos költségei ellen? Ki volt az, aki azt mondotta, hogy az adminisztráció nem teljesíti kellően feladatát?

Hegedüs Sándor: Én!

Ha valaki a közös kormánynak szemrehányást tesz azért, mert az adminisztráció nem teljesíti kellően feladatát, nem az hozza-e a jelen mozgalommal az adminisztráció rendezését összeköttetésbe? Szabad-e kétféleképp okoskodni: egyszer úgy, hogy az összeköttetésben van, azután azt nemcsak szétválaszthatónak, de szétválasztandónak is ítélni?

Ugyanilyen a tisztelt többséghez tartozó okoskodás a két millió levonása tekintetében, ha azt hallja az ember, amit Hegedűs Sándor tisztelt bizottsági tag úr mond, hogy a közös kormány abba beleegyezik és ennél fogva megvan az egyetértés, hogy csak három hónap után lehet a demobilizációt megkezdeni, és utal arra, hogy az árakban jelentékeny és kedvezőbb változás állhat elő.

Ha már most feláll a tisztelt pénzügyminiszter úr és azt mondja: lehet, hogy ennyivel kijön, de lehet, hogy többet fog költeni, ha az események szükségessé teszik: akkor hihetik-e önök komolyan, hogy korlátot szabtak az eljárásnak, amely korlátra oly nagy dicsekedve hivatkoznak, s amelyre nézve Bánffy Béla gróf oly beszédet tartott, hogy ideje már azt a sisifusi munkásságot, amelyet a magyar pénzügyminiszter végez, megszüntetni, és arra utalt, mint az ország pénzügyi helyzetének megkönnyítőjére: van-e egyetlenegy önök közt, ki a bizottsági jelentésben foglalt felfogásnak a közös kormány részéről eklatáns meghazudtolása után ebben korlátot lát?

Én megmondottam akkor is, hogy határozottan rokonszenvezek azzal az iránnyal, mely a költségeket leszállítja; de midőn azt látom, hogy egyrészt ily biztosítékok vétetnek fel, másrészt oly nyilatkozatok történnek: ez eljárást ellenmondónak és ennél fogva komolynak nem tekintem.

Most még egyet, tisztelt országos bizottság, a kompetencia kérdésére nézve. (Mozgás.) Sajnálom, hogy a türelmetlenség mozdulatait látom, de nem mi vagyunk azok, akik a vitának ez abnormis folytatását erőltetjük. A tisztelt országos bizottság többsége az, amely minden eddigi szokás ellenére, és merem mondani, a parlamenti testületekben a többség és kisebbség közt egymás iránt mindenütt követni szokott méltányosság ellenére, akarja a vitát még ma befejezni. Tehát ne méltóztassék azt gondolni, hogy azok, amik

a mi részünkről történnek, csak a vita nyújtására vannak irányozva.

A kompetencia kérdésében is kell tehát dönteni. A tisztelt miniszterelnök úrnak idevonatkozó nézeteit bő és méltó czáfolatban részesítette Apponyi Albert gróf barátom; de én még egy hozzátenni valót látok. Én azt kérdem, hogy minő neme a törvényt magyarázatnak az, amely egyenesen arra van intézve, hogy a törvényt természetes értelmétől megfossa? minő biztosíték van akkor a törvények határozataiban és a törvény által felállított jogkörökben, ha nem is valami elmés, nem jól kigondolt módon, de vastagon, kézzelfoghatólag akarjuk a törvény értelmét kiforgatni?

A tisztelt miniszterelnök úr azt mondja, hogy senki sem fogja tagadni, hogy a katonaság elszállásolása iránt tett intézkedések adminisztratív intézkedések. Nem tagadom, adminisztratív intézkedések, és megengedem, ha a kormányzás fogalmát ily széles értelemben vesszük, igenis: kaszárnyák felállítása és erődök építése adminisztratív intézkedés. De mit következtet ebből a miniszter úr? Azt, hogy ez a rendes beruházások fogalma alá tartozik. De akkor nem volna értelme a rendes és más beruházások közti különbségnek. A tisztelt miniszterelnök úr szerint vízi és szárazföldi közlekedési eszközökről gondoskodni az adminisztráció feladata. Pedig a törvény mit mond? Minden középítkezést, vasutak és csatornák építését ellentétbe helyezi a rendes közigazgatás körébe eső teendővel, azaz ezeket rendkívüli intézkedéseknek tekinti. Miért akarja ezt a miniszterelnök úr természetes értelmétől megfosztani? Miért jelentsen a magyar közjogban, Magyarország budgetjében a »középítkezés« mást, mint a delegációban? Miért tulajdonít a terminus technicusoknak másféle értelmet itt, és másfélét ott? Ez a kérdés az, amire én felelni nem tudok. Lehet, hogy alkalmatlan ez a szétválasztása a kétféle beruházásnak; de ki javasolta ezen törvényt? ki javasolta, hogy a törvényben ezen beruházásokra nézve meglegyen minden alkotmányos biztosíték; nem a miniszterelnök úr-e? Oly rövid emlékezete van a miniszterelnök úrnak, hogy megfeledkezett azon szép szavakról, melyekkel neki ezt indokolnia sikerült?

Ezek azok, melyek arra indítanak, hogy fentartsam a hatáskörre vonatkozó indítványunkat. Nagyon ajánlom a tisztelt országos bizottság figyelmébe, hogyha ezen, a hatáskörre vonatkozó indítványt elfogadja, ez nem elvetése a dolognak, hanem az illetékes országos testületekhez való utalása, s hogy e tekintetben a legveszélyesebb, ha oly testület akarja hatalmát tágítani, mely derivált hatáskörrel bírván, kell, hogy szigorúan interpretáltassék hatásköre. (Helyeslések.)

Haynald Lajos elnök: Szilágyi Dezső komolyan rosszalta, hogy mai tanácskozásunk hosszabb időre nyúlt. . . . Tárgyalásunk négy óra hosszat tartott. A képviselőház tárgyalásai gyakran öt órára is terjednek s jelenleg a tisztelt országos bizottság tagjai is annyira éreztették teljes tanácskozási képességüket, (Derűtség.) hogy az említett komoly megrovás fölött csak elnöki sajnálkozásomat fejezhetem ki.

Szilágyi Bocsánatot kérek, én nem róttam meg senkit. De én Dezső nem tehetek róla, hogy én a tanácskozásokat komolyan veszem s azokat nem óhajtom pusztá formalitás tárgyává tenni. Hivatkozom a t. bizottság tagjaira, hogy a mai ülés már maga oly időre tüzetett ki, mely az eddigi szokással ellenkezik.*) S ha még a kormánypárt tagjai közt is volt olyan, ki három órai tanácskozás után az ülést elhalasztani óhajtotta; ha ez kéretett és megtagadtatott, akkor méltóztassék elhinni, hogy csak tagadhatatlan tényt konstatáltam annak kijelentésével, hogy az ellenkezett azzal a méltányos eljárással, melyet a parlamentáris tanácskozó testületekben a többség és kisebbség egymás irányában tanúsítani szoktak.

Szavazásnál a többség elfogadta az albizottsági jelentést és ezzel a mérsékelt ellenzék határozati javaslata elesett.

*

A részletes tárgyalásnál Apponyi Albert gróf indítványt nyújtott be, mely szerint: »Mondja ki az országos bizottság,

*) A tárgyalás délután hat órakor kezdődött és esti tíz óra után ért véget.

hogy az 1880: VI. törvényczikk határozatai szerint a megszállt tartományok területén eszközlendő középítésekre szánt 4,814.000 forintnyi összeg feletti határozathozatal hatásköréhez nem tartozik, hanem a monarchia két államának törvényhozó testületéit illeti«.

Hajmaid Lajos elnök: Illetékességi kérdés fölvetése esetén, a további tárgyalás megszakításával, ez a kérdés döntendő el.

Tisztelt országos bizottság! A tisztelt előadó úr két okból tartja azt, hogy ezen középítésekre — mert hogy középítkezések, ő sem tagadja — az országos bizottság hatásköre ki nem terjed. Az egyik ok abban áll, mert azok, mint ő magát kifejezte, hadi célokra létesíttetnek. A másik ok az, hogy szerinte precedensek vannak, melyekhez, mint ő állítja, mi és a magyar országgyűlés is hozzájárulhatunk.

Ami az elsőt illeti, bátor vagyok a tisztelt bizottság figyelmét arra felhívni, hogy ezen egész megkülönböztetés, tudniillik vájjon a középítkezések hadi célra vagy nem hadi célra szolgálnak, tökéletesen irreleváns a hatáskör megállapítására nézve. A törvény 3-ik szakasza minden középítkezést, mely Bosznia jövedelmeiből ki nem telik, egyenesen a két állam törvényhozásához utal. Ezt pedig azzal indokolták akkor, — és ez ama törvénynek nehezen felfogható szellemére határozott világot vet — éppen az azt előterjesztő kormányok részéről, hogy a két ország törvényhozásának tartatik fenn az a jog, hogy ha bárminő ily költséges építkezés és beruházás létesíttetik az elfoglalt tartományok területén, akár hadi, akár nem hadi célra: a törvényhozások fogják meghozni a döntő határozatot, nem pedig oly testület, mely csak derivált hatáskörrel bír az országgyűlésektől.

Ennélfogva én igen kérem a tisztelt országos bizottságot, hogy ezen megkülönböztetésre, melyet a törvény nem ismer sem betűjében, sem szellemében, súlyt fektetni ne méltóztassék.

De a tisztelt előadó úr ennél a hadi célnál azután egy kissé tovább ment, mint az a tényleges valósággal meg egyeztethető volna. Ő azt mondja, hogy ezen középítkezések

oly hadi czélokra szolgálnak, melyek a hadműveletek folytatására vannak szánva, tehát ideiglenes természetűek.

Már tisztelt bizottság, különböztessük meg a hadi kiadások között azokat, melyek egy hadművelet céljából létesíttetnek, pl. egy sáncz ásása, vagy egy út kiigazítása az operáló hadsereg számára. Ezeket senki sem tekinti beruházásoknak, mert ezeknek rendeltetése azon egy hadművelet befejeztével szintén megszűnik. De ne akarja a tisztelt előadó úr ezt a tisztelt bizottság előtt analógiába hozni azzal, midőn például Szerajevóban 1,600.000 frton egy erődített kaszárnyát akarnak építeni.

A tisztelt hadügyminiszter felvilágosításaiból kitűnt és nem fogja senki tagadni, hogy itt egész hálózatát tervezik az utaknak, amelyek nem a határon mennek, de ha ott mennének is, ez sem változtatna a dolgon, hanem melyek azon országok belsejébe irányulnak és a stratégiailag fontos pontokat összekötik.

Másrésről itt erődítések és kaszárnyák létesítését tervezik, melyek állandó rendeltetésűek lesznek. És így csak az építendő objektumokra vetnek hamis világítást azért, hogy ezekre azt mondják, hogy ezek ideiglenes természetűek, melyek egy akció szempontjából vannak létesítve. Éppen ellenkezőleg, ha elfoglalnak egy állást, foglalják el azt egész őszintén. A hadügyminiszter kimondotta, hogy ha ezen erődítések meglettek volna; ha ezen stratégiailag fontos utak be az ország belsejébe, annak egyes főbb pontjai között meglettek volna, akkor talán maga a lázadás sem tört volna ki. Tehát ezen építkezések jellege itt egészen világos, és hogy ezen középítkezések olyanok, minőket a törvény ért, azt, gondolom, senki sem fogja kétségbe vonni.

Az a megkülönböztetés tehát, melyet a tisztelt előadó úr hadi és nem hadi természetű erődítések között tett, miután a törvény nem ismeri ezt a megkülönböztetést, a kompetenziára nézve semmi befolyással nem bírhat.

Ami a másikat illeti, én nem gondolom, hogy a tisztelt előadó úr súlyt helyez arra, hogy precedens van. Arra vagyok bátor figyelmeztetni a tisztelt országos bizottságot, hogy ezen bizottság feladata és hatásköre derivált, leszármaztatott természetű és így arra, hogy a hatáskör közte és az őt

kiküldő országgyűlés között szigorúan fentartassék, és a törvény ott, ahol kétféle értelmezést enged, szigorúan értelmeztessek, elsősorban törekedni e bizottságnak kötelessége. Minden oly bizottságnak, mely az országgyűlés hatalmának egy részét átruházva kapta, kötelessége tartózkodónak lenni ott, ahol a törvény kétféle értelmezést megenged. De ahol a törvény nem engedi meg a két értelmezést; hol a törvénynek szó szerinti értelme, mint Apponyi tisztelt képviselőtársam igen helyesen kifejtette, a törvénynek logikai értelmezése, a törvénynek oka, rációja, ugyanegy magyarázatra kényszerítenek, ott már én részemről a lehető leghibásabb, politikailag megengedhetlen lépésnek tartanám azt, ha a tisztelt országos bizottság nem venné figyelembe azt az elvet, amely elv egyedül képes a bizalmat ezen intézményben fentartani, tudniillik, hogy túl terjeszkedési hajlamokat egyáltalában nem tanúsít.

Ennek az egész bizottságnak fennállását bizalmatlansággal tekintik és tekintették olyanok is, kik ma e bizottság eljárását intézik, és mindig azt hozták fel ellenében, hogy túlterjeszkedési hajlamokat mutat. Most álljanak önök ellene ezen irányzatnak. Soha még világosabb eset ezen bizottság előtt nem forgott fenn, sem az összeg nagyságára, sem a határozatnak értelmére, sem a tárgyra vonatkozólag. Ha önök ezen esetben, hol a törvény félreérthetlenül szól, hol nem lehet kétféle vélemény, ha ebben is túlteszik magukat a törvényen, akkor higyjék meg, oly nagy kárt tesznek politikai tekintetben ezen intézményen, aminőnek távol kell állania az önök szándékától, amint hiszem is, hogy távol áll.

Ami a preczedenst illeti, melyre a tisztelt előadó úr hivatkozik, az nem bír e kérdés eldöntésénél súllyal. Ha voltak is apró kérdések, amint mi is több alkalommal felvetettük a kompetencia kérdését e bizottság kebelében, hol talán lehetett különbözőleg vélekedni: az az eset, melyet a tisztelt előadó úr a 8 millió hitel megszavazása alkalmával történtek szempontjából felhozott, nem olyan, mely e tekintetben irányadóul szolgálhatna. Azon összeg legnagyobb része kiigazításokra, karbantartásokra volt kérve s csupán karulák építése volt mint új építkezés felvéve.

Én megvallom, nagyon természetesnek tartom, hogy midőn átalányösszeg kéretik, melynek egy kis részét esetleg ilyen vagy amolyan célra kívánják fordítani, akkor a tisztelt bizottság előtt a kérdés ily világosan nem volt feltevé. Ma azonban a legvilágosabb, a leghatározottabb alakban kéri. Vájjon szabad-e úgy okoskodni, hogy mert a bizottság egyszer egy eltakart kis összegnél, talán öntudatlanul helytelen lépést tett, azt tegye most öntudatosan az 1880: VI. t.-cikknek oly hamis magyarázata alapján, mely ha következetesen keresztülvitetik, az országgyűlés abban foglalt hatáskörének teljes felforgatására fog vezetni.

Ez az, amit pár szóval a tisztelt bizottság előtt kimutatni akarok.

Ha előállnak és azt az mondják, hogy miután ezen országos bizottság elfogadta azt az elvet, hogy egy középítkezés, ha katonai célra van rendelve, a delegáció hatásköréhez tartozik; ha most ezt megtoldják azon elvvel, hogy oly középítkezés, mely az okkupáció biztosítására szolgál, a delegáció hatásköréhez tartozik, akkor kérdem: vasutakat és csatornákat, melyek szintén meg vannak itt említve, nem szavazhatna-e meg ezen országos bizottság? Ha elég volna a tisztelt hadügyminiszternek felállani és azt mondani, hogy ezen vagy azon vasútnak kiépítése hadügyi célból vagy az okkupáció biztosítására szükséges, és akkor önök azt monchatnák, hogy, amint a többi középítkezést is ide tartozónak tartották, mert hadügyi célra, az okkupáció biztosítására van rendelve, éppen úgy a vasutak és csatornák költségeit is megszavazhatja e bizottság, mert erre a célra szolgálnak: ezzel megdőlné a törvényben foglalt összes biztosíték, mely a hatáskör kiterjesztése ellenében fennáll.

Nincs veszedelmesebb, t. bizottság, mint a szükség nyomása alatt tarthatatlan törvényt magyarázó elvekhez folyamodni; nincs veszedelmesebb út annál, hogy ha ily elveket azután következetesen alkalmaznak, merő minden biztosítékot lerontanak. Pedig azon biztosítékok nagy nemzeti és politikai érdekek védelmére állapítottak meg. Óva intem azért a tisztelt országos bizottság tagjait, őrizkedjenek önök a kompetenciát oly különböztetés alapján meghatá-

rozni, amelyet a törvény nem ismer. És intem önöket: óvakodjanak oly törvényt magyarázási elvet elfogadni, amely következetesen alkalmazva — pedig azután nincs ok, azt következetesen nem alkalmazni — teljes felforgatását engedné meg a törvény értelmének.

De különben is, megengedem, hogy alkalmatlan dolog ezt a két ország törvényhozásától kérni; megengedem, hogy bizonyos késleltetés áll elő az összeg feletti határozat meghozásában; de ez a törvény nagy érdekek védelmére létezik, bár fájdalom, nagyon tökéletlen védelmére. Ha már most azt a kis védelmet is felforgatják önök, szabad-e csak kényelmesség szempontjából — mert simábban és könnyebben esünk így keresztül — felforgató magyarázathoz folyamodni?

Ezek azok, amiket felhozni akartam.

És ha netán az országos bizottság tisztelt tagjai részéről ezekre czáfolatok történnének, senki sem fogja rossz néven venni, ha szólási jogommal még egyszer élni fogok.

De midőn csatlakozom Apponyi Albert gróf tisztelt barátom határozati javaslatához: kérem a tisztelt országos bizottságot, hogy ez esetben határozottan ellentálljon a kompetencia-kiterjesztési hajlamnak, és kérem ezt azzal a figyelmeztetéssel, hogy ne gondolják, hogy az a cél veszélyeztetve van, amelyre ezen összegek kéretnek. Hiszen ha önöknek az a meggyőződésük, hogy azok az összegek helyesek, az illető törvényhozó testületben is megvan önöknek parlamentáris erejük az arra a célra megkívántató összeget megszavazni; a cél tehát nincs veszélyeztetve. Ami itt valóban veszélyben forog, az, nézetem szerint, ennek a testületnek politikai jelleme; az a törvénynek megírt biztosítéka; az ami több oldalról törekvések tárgyává tétetett: hogy ezen testület irányában a bizalom megrendítség.

Ezen okokból kell önöknek a törvényesség álláspontját elfogadniok.

Tisza Kálmán miniszterelnök: A katonai megszállás szükségletei tekintetében a törvény nem tesz különbséget; ami tehát az okkupáció fentarthatása céljából okvetlenül szükséges, az mint közös kiadás a delegáció elé tartozik. A vasutakat

azonban a monarchia mindkét állama a saját erejéből és nem a közös budget terhére építi, még ha hadászati szempontból szükségesek is.

Gróf Andrassy Gyula: Politikai pályámon mindig inkább csak a czélt tekintetem és ezt is nagyjában, mintsem a részleteket és formaságokat. Bevallom e hibámat, mert ez mentheti, hogy oly szónokok irányában, mint Szilágyi Dezső a jogmagyarázat terén fölötte törpének érzem magamat. így érezte magamát hajdanában Dávid Góliát irányában, azonban mégis megpróbált reá követ hajítani s az sikerült neki; megpróbálom én is. (Derültség.)

A tisztelt bizottsági tag az 1880: VI. törvényczikkből indul ki s azt mondja, hogy ezen, a boszniai közigazgatásról szóló törvény szerint a középítkezések, amennyiben beruházást vesznek igénybe, az országgyűlés elé tartoznak, és nem mondja a törvény: »kivéve a hadügyi építkezéseket«. Ebből ő azt következteti, hogy a hadügyi befektetések, mint ilyenek, nem a delegáció, hanem az országgyűlés elé tartoznak.

Szilágyi elfelejti, hogy a Bosznia közigazgatásáról szóló törvénynek nem volt oka kivételt tenni a hadi építkezésekre nézve; mert az 1867: XII. törvényczikk azt mondja, hogy közösek a monarchia két része közt a külügy, hadügy. Ebben a törvényhozás a szükségesség és a politikai bölcsesség követelményeinek felelt meg; mert ki akarta kerülni azt, ami, ha a hadügy nem ismertetik el közösnek, bekövetkezik a kis államoknál a nagyokkal szemben, hogy amazokra nézve a hadsereg fentartásának csak terhei, de nem előnyei állanak fenn, mint-hogy a döntő perczen jelentőséggel nem bírnak. A monarchia ezt meggondolva, minthogy a dualizmus alapján áll, hogy mégis . katonai hatalom lehessen, egységesnek mondotta ki a véderőt. Ez oly kardinális pontja a monarchia alkotmányának és fennállásának, hogy azt egy újabb törvényben megint kimondani abszolúte fölösleges lett volna. A boszniai közigazgatási törvény beszél vasutakról, kereskedelmi s hasonló érdekekről, amik a hadügyek közé nem tartoznak. Ha nem úgy volna, amint én mondom, akkor külön szakaszban ki kellene mondania azon törvénynek, hogy az 1867: XII. törvényczikknek a közös haderőre vonatkozó határozmányai, amennyiben ezen új törvénnyel ellenkeznek, módosíthatnak vagy megszüntetnek. Minthogy

azonban ez nincs benne, világos a törvény értelme, mert ebben nem a hadügyre tartozó, hanem egyéb középítkezésekről van szó.

Andrássy Gyula gróf tisztelt bizottsági tag urat mi kétségkívül illetékesnek tartjuk, minden kérdésben fel-szólalni, s figyelemmel hallgatjuk meg véleményét; de bocsás-son meg, hogy midőn jelenleg azt hitte, hogy egy követ, még pedig decisiv követ dob a mi magyarázatunk ellen, mint egykor Dávid, akkor elfelejtette, hogy parittyája egészen üres volt. És hogy csakugyan üres volt, azt engedje meg a nemes gróf, hogy egyetlen eggyel, amit ő is megemlített, bebizonyítsam. (Halljuk!)

Ő azt mondotta, hogy ha az 1880. évi VI. tör-vénycikkben volna egy szakasz, amelyben az mondatnék, hogy az 1867. évi XII. t.-cz. azon határozatai, melyek ama törvénnyel ellenkeznek, e törvény által módosítva vannak, akkor a mi magyarázatunk helyes volna. Bátorkodom a nemes gróftot arra figyelmeztetni, hogy minden későbbi törvény az előbbi törvényt módosítja, s ennélfogva azt ab-szolúte sohasem kell a későbbi törvényben kifejezni, hogy egy korábbi fennálló törvénynek ezzel ellenkező határozatai módosíthatnak vagy megszüntetnek-e. Tehát egy oly szakasznak a törvénybe felvétele, minőt ő szükségesnek tart, a törvény magyarázás tekintetéből mindig felesleges. Egyébiránt az 1867-iki törvényt a fenforgó kérdés szempont-jából nem módosíthatta az 1880: VI. t.-cz. A többire nézve engedje meg, hogy azokat, amiket neki mondani szándéko-zom, összekössem Fáik bizottsági tag úr megjegyzéseire teendő észrevételeimmel. A nemes gróf azt mondja, hogy nem érti, mikép mondhatom én azt, hogy ha ideiglenes építkezésről volna szó, ezt megszavazandónak tartanám. Én sem a megszavazás, sem a meg nem szavazás iránt ab-szolúte nem nyilatkoztam. Meglehet, hogy kissé szokatlanok a tisztelt bizottsági tag előtt az ily kérdések szubtilitásai, de méltóztassék megengedni, hogy nem megszavazásról vagy meg nem szavazásról, hanem pusztán hatásköréről van szó.

Fáik Miksa, bizottsági tag oly értelmet adott szavaim-nak, mintha én ideiglenes építkezések megszavazására illeté-kesnek tartanám a tisztelt országos bizottságot. Én nem

ezt mondtam, nem is erre nézve nyilatkoztam, hanem azt, hogy ha a hadügyminiszter a rendelkezésére álló summákat a csapatok keresztülvitelére szolgáló utak kiigazítására és hasonlókra, szóval operációja közben szükségessé vált építkezésekre fordítja, ez teljesen hatáskörébe esik. De itt nem erről van szó, hanem állandó építkezés létesítéséről. Tehát ne méltóztassék szavaimnak azt az értelmet tulajdonítani, hogy én ideiglenes művek megszavazására késznek nyilatkoztam, mert szavaimnak, mint megemlítém, egészen más értelme van. Ezen hely eligazítások után méltóztassanak megengedni, hogy a dolog érdemére térjek át.

Azokat, miket Andrassy Gyula gróf bizottsági tag mondott, csak abból tudom kimagyarázni, hogy ő mindig a célzt tekinti, s hogy szerinte, ha arról van szó, hogy egy czélszerű törvény hozassék, azt úgy kellene meghozni, amint ő elmondotta.

De most nem arról van szó, hogy mikép lett volna czélszerű s hogyan kellett volna azon 1880. évi törvényt meghozni, hanem arról, hogy mikép értelmeztessék egy létező törvény; s e tekintetben nem az döntő, hogy mikép tekinti a nemes gróf a törvényt helyesnek, hanem az, hogy mi a törvény értelme. Fáik bizottsági tag úr azt mondja továbbá, hogy a »középítkezés« szó sem természetes értelmében, sem itt nem jelenti a katonai czélokra tett építkezéseket. Igen kérném, honnan veszi ezt az értelmezést? Tudtomra minden állami czélra való építkezés »középítkezés«. Az államkormányzat minden ágában fordulnak elő középítkezések. Előfordulnak a katonai kormányzatban, a szorosabb értelemben vett közigazgatásban, az igazságügyben vagy a közlekedési ügyekben. Középítkezés alatt oly építkezéseket értünk, melyek az állam czéljaira történnek. Ha már most tisztelt tagtársunk azt állítja, hogy a középítkezés szó itt nem ezen természetes s úgy a közjogban, mint a közigazgatási politikában elfogadott értelemben veendő, nem azon értelemben tehát, amelyben a magyar törvényekben s a magyar budgetben folytonosan találjuk, hanem hogy az ettől eltérő valami, akkor ennek bizonyításával tartozik; de a törvénymagyarázás első kelléke, hogy a szavak azon értelemben vétessenek, melyben azok más törvényeinkben előfordulnak,

amelyben azok általánosan használtak, s melyben azokat a dolog természeténél fogva venni kell.

Azt mondja ezután tisztelt barátom és erre Andrassy Gyula gróf tisztelt tagtársunk is nagy diadallal hivatkozott...

Andrassy Gyula gróf: Semmi diadallal.

. . . tehát kis diadallal (Derülség.) — hogy mi nem vettük figyelembe azt az eshetőséget, hogy míg a delegáció a katonaság állandó elhelyezésére vonatkozó építkezéseket megszavazza, a magyar országgyűlés megtagadhatja az erre szükséges összeget. Hiszen kérem, épp azért, hogy ily esetek mellőztessenek, kell a közös kormánynak a két állam kormányaival egyetértőleg eljárnia, s mert a delegáció kifolyása az országgyűlésnek: a kormányoknak, kik e két terület működését irányozzák, arra is kell ügyelniök, hogy az összehangzás azok működésében fentartassék. Azt mondta továbbá tisztelt tagtársunk, hogy mi figyelmen kívül hagytuk a miniszteri felelősség szempontját, s nagy emfázissal kiemelte, hogy mily csodadolog lesz az majd, ha a katonai építkezések eszközlése s az azokra való felügyelet a hadügyminisztert illeti, a megkívántató összegeket pedig csak az országgyűlés szavazhatná meg; s hogy minő képtelenség volna, ha ezen összegek hováfordítása és felhasználása fölött oly miniszter örködnék, ki az országgyűlésnek nem felelős.

De ha t. barátom tanulmányozta a Bosznia közigazgatására vonatkozó törvényt, meg kell engednie, hogy ezen viszony már akkor is fennállott. Tisztelt barátom s az országos bizottság egy tagja sem tagadja, hogy a vasutakra és csatornákra az országgyűlés szavazza meg az összegeket Boszniában is. S kérdem, ily esetben melyik miniszter fogja az építést végrehajtatni? A közös minisztérium, melyet a boszniai törvény 1. §-a a boszniai közigazgatás vitelével megbíz. így tehát az, mit tisztelt barátom felfogásból eredő képtelenségnek nevez, benne van már a Bosznia közigazgatásáról szóló törvényben, azon boszniai törvényben, melynek meghozatalát tisztelt barátom annak idejében határozottan ellenezte.

Figyelmeztet azután bennünket, hogy ha következetesek akarunk lenni, ki kellene vennünk a hadügyminiszter kezéből az ily építkezések végrehajtását,

melyekre az országgyűlés szavazza meg a pénzt. Igen, ha az ő felfogása állana; de hiszen a boszniai törvény által a végrehajtás az országgyűléseken megszavazott összegek tekintetében is, kizárólag a közös miniszterre bízott. Ha ez így van, mi nem kívánunk a törvényen változtatni, de ez nem is lehet ok arra, hogy a törvény meg ne tartassék és hogy oly változás történjék magyarázat útján, mely az országgyűlést kiforgatná természetes kompetenciájából.

Miután már felszólaltam, végül csak arra figyelmeztetem a tisztelt országos bizottságot, hogy nem elég csak szóval mondani, mint a miniszterelnök úr tette, hogy senki jobban szíven nem viseli a törvényes hatáskörök fentartását, mint ő. Mennyi súlyt lehet ezen szívbeli érzelemnek tulajdonítani, az más helyen bőven fejtegettetett, és fájdalmasan tapasztaltuk is. Nem kívánom, hogy szíven viselje ezt, hanem tanúsítsa tetteivel, rendszabályaival, hogy a törvény szigorú értelmezéséhez ragaszkodik. Szívbeli érzelmeit tartsa meg magának.

Miután minden ok, melyet eddig hallottam, vagy arra vonatkozik, hogy jó volna a boszniai törvényen változtatni, vagy arra, hogy az ezen törvény által megállapított mechanizmus a cél elérésére nem alkalmas, s miután az a kő, melyet gróf Andrassy Gyula dobni akart, — ha ugyan parittyája nem lett volna üres — nem minket, hanem azt a boszniai törvényt sújtotta volna, bár ez nem is volt a nemes gróf szándékában: kérem a tisztelt országos bizottságot, méltóztassék gróf Apponyi Albert tagtársunk indítványát elfogadni.

A többség megállapította a delegáció illetékességét és megszavazta az albizottsági javaslatot.

Mint hogy az osztrák delegáció a kormány által kért egész 23,733.000 forint összeget megszavazta, és háromszori üzenetváltás után sem jött létre a megegyezés: a két delegáció április 26-ikán Haynald Lajos elnöklete alatt együttes ülést tartott. A szavazásnál nyolcz osztrák delegátus is a magyar delegáció által tett törlés mellett foglalt állást, s így a 2,033.000 forint végleg töröltetett.

Másnap, április 27-ikén, Szlávy József közös pénzügyminiszter beadta lemondását. Ennek okául azt az általános elégedetlenséget emlegették, mely a boszniai okkupációs politikával szemben mind nálunk, mind Ausztriában megnyilvánult s melynek egyik szószólója maga Andrassy Gyula gróf volt. Utódja Kállay Béni lett.

A DELEGÁCIÓ ILLETÉKESSÉGE.*)

A delegációk által megszavazott rendkívüli hadi költségből 6,813.800 forint Magyarországot terhelte. E szükséglet fedezése iránt Szapáry Gyula gróf pénzügyminiszter 1882 május 2-ikán törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé. Ebben felhatalmazást kért, hogy 2,669.000 forint erejéig a közös aktívákra befolyt összegeket és a közös központi állampénztár birtokában levő értékeket vehesse igénybe, 4,144.800 forintra nézve pedig, hogy 5%-os járadékkötvények kibocsátása, esetleg más hitelművelet útján gondoskodhassék a fedezetről.

*

A pénzügyi bizottság 1882 május 5-iki ülésében tárgyalta a törvényjavaslatot Szontágh Pál elnöklete alatt.

Előadó Láng Lajos volt.

Eötvös Károly szóba hozza a delegációk illetékességét és kérdi, minő építkezések fognak végeztetni a kért hitelből.

Hegedűs tagadja, hogy az illetékesség kérdése a pénzügyi bizottság elé tartoznék.

Jogosnak tartja az Eötvös által felvetett kérdést, mert a pénzügyi bizottságnak tudnia kell, hogy a kért összegek mire fordíthatnak. Ha a delegacionális négyes bizottság jogos volt e kérdés szellőztetésére, úgy ez a képviselőházi bizottság is jogos erre. Általában nem fogadja el a törvényjavaslatot, mert oly alkatrészeket tartalmaz, melyek megszavazására a delegáció nem volt illetékes.

*) L. ezen kötet 10. lapján: Megtagadhatja-e az országgyűlés a delegáció által megszavazott összeg fedezetét?

Wahrmann Mór nem tartja a pénzügyi bizottságot jogosnak a delegáció illetékességéről ítéletet mondani. E kérdést eddig egyáltalában fel se vetették.

Szilágyi Eddig ily kérdést azért nem vetettek fel, mert nem Dezső volt fontos ok reá, de a pénzügyi bizottságnak mint előkészítőnek kötelessége a javaslatokat minden irányban megvizsgálni. Ha megtörtént az, hogy más esetben ezt elmulasztották, ez még nem menti fel a bizottságot ebbeli kötelezettsége alól.

Tisza Kálmán miniszterelnök: A delegációk kompetenciáját egy országgyűlési bizottság sincs hivatva bírálni, amint hogy egyik bizottság sem kapott jogosítványt arra, hogy egy más bizottság illetékessége felett ítéljen. Ez a ház joga.

A bizottság többsége a javaslatot általánosságban és részleteiben is változatlanul elfogadta. Ezzel szemben Eötvös Károly a következő különvéleményt jelentette be és terjesztette a Ház elé:

Miután e törvényjavaslat a megszállott tartományokra fordítandó olyan költségekről is szól, melyek megállapítása a közösgyi bizottságok hatáskörébe nem tartozik, és miután e törvényjavaslat Bosznia és Hercegovina megszállásának állandósítására s nem azonnali megszüntetésére irányul: ezen indokokból ajánljuk a tisztelt háznak, hogy a törvényjavaslatot utasítsa el.

*

A törvényjavaslat előadója a házban Rakovszky István volt. Az igen nagy arányokat öltött vita főképen akörül forogott, hogy az ellenzék felfogása szerint a delegáció törvényes hatáskörének túllépésével szavazta meg a póthitelt; hogy a megszállási politika az ország pénzügyeire, közgazdasági állapotára, nemzetiségi viszonyaira és politikai helyzetére káros hatással van; végül, hogy a delegációk hatáskörének folytonos tágítása a cenztrálpárlament felé visz.

Dárday Sándor volt a vita harmadik napján, 1882 május 17-ikén, a Szilágyi Dezsőt közvetlenül megelőző szónok; az ő beszédével Szilágyi sokat foglalkozik.

A megszállott tartományokban egyedül a szuronyokra támaszkodhatunk, — mondta Dárday — (Mozgás a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) és bámulatraméltó, mily hamar eltanulta a közös pénzügyminiszter az osztrák politika bölcsességét, mely abban áll: az egyik nemzetiséget a másikkal, az egyik felekezetet a másik felekezettel ellensúlyozni. (Tetszés.) Ezen tradícionális osztrák politika bölcsességét hirdette Szilágyi a delegációkban, ki e problémával igyekezett bebizonyítani, hogy mily nehéz ott a kormányzás. Igaza is van, nemcsak nehéz, hanem lehetetlen is az ily kormányzás, mert nem elégít ki senkit. (Úgy van!) . . . A tehetetlen osztrák bürokrácia alkotó- és teremtőképeség nélkül feladatát abban találja, hogy az ottomán birtokjogot alkalmazza, amelyet nem ismer és megérteni sem képes. A végén arra az eredményre jutottak, hogy a komplikált birtokviszonyokat legcélzerűbb szerződésekkel megoldani, és — ez nem tréfa, hanem komoly valóság — Hercegovina három területében négyezer szerződést kötöttek az agák és kmetek közt.

... A helyes birtokrendezés nélkül nem gondolható ezen tartományok pacifikációja, mert ahol a foglalás még birtokcímet adott, mint Bosznia és Hercegovinában, ott az örökös zavar a birtokszerzés egyik módja. ... A sok szerződés helyett köttessék csak egyetlen egy a szultánnal (Élénk ellenmondás a szélső balon.) és annak alapján hajtassék végre a birtokrendezés. (Nyugtalanság.) Boszniát és Hercegovinát a berlini szerződés szerint nem terheli a török államadósság legcsekélyebb része sem s ezért könnyű lesz a válság alapján előterjeszteni az osztrák és magyar birodalom megterhelése nélkül. Ez úton kielégíthető lesz a földbirtokos és a földművelő osztály, és ami földolog, lehetséges lesz az idegenek részére a telepítés, mi eddig lehetetlen volt, mert senki sem tudná, hogy mit vásárolt. . . . Nem akarok senkit sem vádolni; de kárhozzátnom kell — nem az okkupacionálispolitika irányát, hanem annak kivitelét és kijelentem: ha a közös kormány, miként ezt a delegációkban jelzé, jövőre is az eddig követett úton haladna, én ezentúl egy garast sem fogok megszavazni.

Szilágyi Tisztelt képviselőház! (Halljuk!) Midőn az előttem Dezső szoltott tisztelt képviselő úr a rendkívüli hadiköltség fedezése tárgyában felszólalt, köszönetét mondott Polit Mihály képviselő úrnak, hogy valahára felvilágosította őt az okkupációnak céljáról. (Derűtség balfelől.) Ő, aki az okkupációt annak idején itt egy hosszú beszédben pártolta és aki annak idejében az okkupációt, mint az annexiónak előkészítését, teljesen helyeselte.

Hosszú időnek kellett letelnie, hogy a tisztelt képviselő úr Polit Mihály tisztelt képviselőre szoruljon, hogy meg legyen neki magyarázva az, hogy akkori meggyőződése tökéletesen alaptalan volt, és épp ily hosszú idő — majd négy év — kellett a tisztelt képviselő úrnak ahhoz, hogy arra a különös meggyőződésre jöjjön, hogy bizalmat szavaz azon kormánynak, amely törvény szerint kötelezve volt a közös kormánnyal közös felelősség mellett folytatni ott a politikát; bizalmat szavaz ezen kormánynak oly politikáért, melynek homlokegyenest ellenkezőjének elvét kívánja s a legnagyobb hibául azt tartja, hogy nem ez a politika követett. (Derűtség a bal- és szélsőbalon.)

Valóban, tisztelt ház, nagy hibát követne el a kormány, ha a tisztelt képviselő úr felszólalását figyelembe venné; mert ha ez a kormány tapasztalja azt, hogy ha ő homlokegyenest ellenkezőjét teszi annak, amit a képviselő úr helyesnek tart; ha a tisztelt képviselő úr meggyőződése szerint a mostani lázadásnak s az országunkra súlyosodó rettenetes terheknek ez a hibás politika az oka, és a kormány azt tapasztalja, hogy a képviselő úr annak dacára is nem tudja beszédét egyébbel végezni, mint egy legfeltétlenebb bizalmi nyilatkozattal: akkor azt kértem, miért vegye figyelembe a kormány azt a kívánságot, amelyet a tisztelt képviselő úr nyilvánított? Hiszen maga a tisztelt képviselő úr degradálta kívánságát a figyelembe nem vehetők sorába, midőn megszavazza a hitelt és egy szóval sem akar biztosítékot kívánni arra nézve, hogy legalább jövőben oly politika követtetik, mely a tisztelt képviselő úr meggyőződése szerint neki megnyugvást szerez.

Egyébiránt én most nem vitatom, hogy helyes volt-e a közös kormánynak ott követett politikája vagy sem;

de a tisztelt kormány, mely e politikáért teljes mértékben felelős, mert csak ne felejsük el, hogy midőn a boszniai törvény alkottatott, indokolásába beletették azt és a tisztelt miniszterelnök úr nagy fennen hivatkozott rá, hogy a mindennapi közigazgatásra törvényes befolyása van biztosítva ennek a kormánynak — köteles volna bebizonyítani azt, hogy a politikája ellen emelt vádak alaptalanok; a kormánynak feladata, hogy ne nyugodjék meg, legalább a többiek végett ne nyugodjék meg azon bizalomban, amely alaptalanul engedélyeztetik neki, hanem az ország iránt fennálló kötelességének tartsa, hogy pártolói köréből emelt ezen vádakra akkor is megfeleljen, ha azok nem bírnak bátorsággal ennek politikai következését levonni.

Ez a kormányra vonatkozik. Ami pedig a tisztelt képviselő urat illeti, hát ismerjük nagyon jól azon nézeteket — és ezt nem szemrehányásul hozom fel — a Reichsrat delegációjának tárgyalásaiból, melyeket a tisztelt képviselő úr hangoztatott. A Reichsrat delegációjában azok, akik az okkupációból mentül hamarabb és mindenek felett annexiót akarnak csinálni, ugyanezen nézeteket mondták el, csak hogy egy kissé körülményesebben és szabatosabban, mint a tisztelt képviselő úr; és midőn a képviselő úr szemrehányást tesz a kormánynak, melynek politikája szintén annexionális, legfőlebb azt mondja, hogy nem jó úton keresi az annexiót, hogy nem elég gyorsan halad a cél felé. És szemére hányja, — mert ide megy ki felszólalásának lényege — hogy nem tett eleget, hogy nem azt a politikát követte, amelyet ő ajánlott és amely abból állana, hogy a törökök birtokát vétessék el tőlük, természetesen kárpótlás mellett — mint ő mondja — és adassék át a keresztényeknek; és midőn a tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy ez Ausztriának és Magyarországnak minden terheltetése nélkül eszközölhető volna: egy igen sajtáságos csalódásban szenved, abban, hogy Bosznia terhére csinálható adósság, anélkül hogy annak kamatait ne a monarchia fizesse, és furcsa bizalom, csaknem gyanúsítás ezen kormány ellen, ha azt látszik a képviselő úr feltenni, hogy belenyugodott a közös kormány politikájába, bár nem ért vele egyet. És miután ily feltétlen bizalmat előlegez neki, azt látszik feltenni, hogy az ő nézetéhez hajlik,

hogy hajlandó volna arra az országra földtehermentesítési adósságot csinálni, amely adminisztrációját sem képes önnön jövedelmeiből fedezni. A képviselő úrnak nagyon olcsó az a politika; azt akarja, hogy nagyobb beruházásokat tegyünk; az ottani elégtelenséget a jólét özönébe fullasszuk.

Az igaz, hogy ez Bosznia jövedelmeiből nem fedezhető, mert ezen jövedelmek nem folynak be és így Bosznia a legnyomorúságosabban sem képes magát adminisztrálni; de megvolna a képviselő úrnak az a vigasza, hogy elmondhassa: íme, megszavazzuk a költségeket, mert megfelel a berlini szerződés azon feltételének, hogy Ausztria-Magyarország szabadítsa fel az ottani keresztyéneket.

A tisztelt kormányon a sor, hogy a képviselő úr ezen javaslatát egy vagy más irányban jövendő politikájának alkatrészévé tegye, vagy egyenesen elvesse, és a képviselő úron lesz a sor, hogy ezen nyilatkozat után kivonja beszédéből a megjelölt következtetést. (Úgy van! a baloldalon.)

Én csak egyet akarok említeni, azt az egyet, hogy a képviselő úr hiába hivatkozik arra, hogy Szerbiához vagy Montenegróhoz csatolt részei a dél-szlávok által lakott vidékeknek, lám, mily elégedettek, és mily elégtelenek a boszniaiak. Mert ne felejtse el, hogy ama részekből, melyek ezen országok egyikéhez vagy másikához csatoltattak, kipusztult a muzulmán lakosság, és ne felejtse el, hogy azok, kik odacsatoltattak, rokon szláv államhoz csatoltattak.

Mit mondana a képviselő úr akkor, ha, bár sikerülne jólét özönével elárasztani azon tartományok lakosait és ekkor tapasztalná, hogy e monarchiához mégsem ragaszkodnak? mert a jóléttel a nemzetiségi vonzódást sem elaltatni, sem kiirtani nem sikerült. Azt hiszi, hogy nem állhat be ez a következés? És általában, ha tanulságot akart vonni Polit képviselő úr beszédéből, miért mellőzte éppen ezen legpregnansabb tanulságot? (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Áttérek ezek után a fenforgó hitel kérdésére. Az 1882. évre rendkívüli hadiköltségek címén 21,700.000 forintnak megfelelő kvóta fedezését kéri a törvényjavaslat a képviselőháztól.

Tisztelt ház! Minden más körülmény közt, midőn a delegációk által meghatározott közös kiadás fedezését kérték a háztól, nekünk, kik a közjogi alapon állunk, álláspontunk az volt, azt tartottuk és tartjuk: igenis, a politika bírálata e ház elé tartozik; de egyszermind azt tartottuk, hogy ami kiadást a delegáció hatáskörében elhatározott, annak fedezése iránt intézkedni a magyar törvényhozásnak törvényes kötelessége. És hogy én a javaslattal szemben mégis a fedezetnek egyenes megtagadását fogom indítványozni a háznak, ennek oka abban található, mert az országos bizottságok ezen hitel összegének megszavazása által oly nyilvánosan, oly világosan túllépték hatáskörüket, hogy e határozatukat többé az alkotmány védelme alá tartozónak nem tartom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Azt tartom, amily törvényes kötelessége ezen országgyűlésnek azt fedezni, amit alkotmányos hatalmánál fogva az országos bizottság mint kiadást meghatároz: épp oly elutasíthatlan kötelessége a háznak ezen vakmerő túlterjeszkedésnek a fedezet egyenes megtagadása által gátat vetni.

Dárday képviselő úr a kompetenzia kérdésének vitájában meddő vitát lát, mert közjogunknak oly hiányos ismeretével bír, mely szerint azt hiszi, hogy az országos bizottságok bármit határoznak, nem léphetik túl hatáskörüket, mert azt hiszi, hogy ha az országos bizottságok túlterjeszkednek is, az ő határozatuk irányában ezen háznak épp oly megkötöttsége, épp oly törvényes kötelezettsége áll fenn, mintha hatáskörüken belül maradtak volna. Hogy a kérdést a maga fontosságához képest kellő világításba helyezzem, kérem a tisztelt háznak figyelmét erre a tárgyra. (Halljuk! Halljuk!)

Miről van itt szó?

Itt szó van oly általános összeg fedezéséről, amelyet mint átalányösszeget szavazott meg a delegáció s amelynek kvótája mint átalányösszeg van a tisztelt ház elé fedezet végett terjesztve. Nem tartom indítatva magamat, tisztelt ház, hogy amit egységesen és átalányösszegben szavazott meg a delegáció, annak elemeire való felbontását indítványozzam ezen országgyűlésen. Én állást akarok foglalni a javaslattal szemben, úgy amint elő van terjesztve. (Halljuk!)

Halljuk!) Egy átalányösszeg fedezetét kérik. Mi foglaltatik ezen átalányösszegben? (Halljuk! Halljuk!)

Ezen átalányösszegben, úgy amint azt a tisztelt előadó úr híven előadta, foglaltatnak a megszállott tartományok területén létesítendő erődítések, erődített kaszárnyák, katonai utak építésének költségei, és pedig jelentékeny költségei.

Épített a kormány, de nem látta szükségesnek, hogy midőn a ház pénzügyi bizottságában ez tőle követeltetett, ezen munkák jegyzékét előterjessze. A tisztelt pénzügyminiszter úr beismerte, hogy semmi állami érdek nem kívánja, hogy e művek titokban tartassanak. Valóban bajos is lett volna ezt állítani. Megtagadta az előterjesztést, ámbar azt tartom, hogy a kormánynak törvényes kötelessége mindazon adatokat előterjeszteni, amelyek ezen kiadás természetének megítélésére szükségesek. A kormánynak nem szabad bújósdit játszani a házzal, hanem a ház bizottságának vagy bizottsága bármelyik tagjának kívánatára, ha az komoly és alapos, nem szabad lepleznie az illetékességi túlhágásokat, hanem nyíltan oda kell adni az adatokat, hogy a ház teljes megvilágítás és tájékozottság mellett ítélhessen. Megtagadván ezt a kormány, néhány adatot ebből mégis felemlíték. (Halljuk! Halljuk!)

Kaszárnyák és erődített helyek építését szándékolják Szerajevóban, amelyek költségei az előirányzat szerint egy millió forintot felülmúlnak. Alsó-Tuzlában, Főcsában, Mostárban és több helyütt, őrházaknak építését szándékolják, két, három, fél és negyed század állandó elhelyezésére. Építését szándékolják egy úthálózatnak, mely az ország két főpontját, Szerajevót és Mostárt, tehát Boszniának és Hercegovinának fővárosait, a határon fekvő fontosabb pontokkal és utakkal, valamint azon útvonallal köti össze, amely ezen határ egész hosszában és be az ország belsejébe többféle sugárképen vezet.

Már most, tisztelt ház, kétely nem lehet ezen építkezés természete felől; kétely nem lehet afelett, hogy itt nagymérvű katonai építményeket, állami utakat, nem viczinális, nem megyei, hanem valóságos állami utakat szándékolnak létesíteni. Ha már most az a kérdés támad, hogy ezen rendkívüli kiadásokra a monarchia két államának minő testülete

illetékes, akkor engedjék meg, hogy röviden megmondjam, hogy ennek meghatározására nézve egyedül és tisztán az 1880: VI. törvényzikk a döntő.

Mikor a berlini kongresszuson a monarchia külügyi képviselője az okkupációt és azon tartományok adminisztrációját a monarchia nevében átvállalta és midőn a monarchia két állama ezt törvénybe becikkelyezte, ama tartományok megszállása és kormányzása a monarchia két államának közös megegyezéssel teljesítendő feladatává lön; egyszerűsmind gondoskodnia kellett arról a módról is, hogy ezen megoldandó feladat minő módon oldassék meg. Eddigi törvényeinkben erről semmi intézkedés nem foglaltatott, tehát vissza kellett menni a forráshoz, a két állam törvényhozásához, hogy erre nézve törvényes határozatok állapíttassanak meg. Ennek a monarchia két állama az 1880. évi VI. törvényzikkben tett eleget.

Addigi törvényeink alapján semminemű kiadást nem lehetett volna teljesíteni Boszniában. Addigi törvényeink semmi egyébről nem intézkedtek, mint arról, hogy a katonák fizetése és felszerelése minő testület által megszavazandó összegekből történjék. De a beruházásokra nézve, ami törvényeink voltak, azok csak a monarchia területére vonatkoztak.

Már most, tisztelt ház, a kérdés csak az, hogy ezen VI. törvényzikk mi módon intézkedett a megszállással és kormányzással összekötött összes költségek rendezéséről — igenis, az összes költségek rendezéséről, mert ha e törvény nem lett volna, mindig és mindent, az utolsó krajczárig, az országgyűlésektől kellett volna kérni, mert mi nem ismerünk a monarchiában más hatalmat, csak az országgyűlést, amely a nemzet erszénye fölött rendelkezik. (Helyeslés balfelől.)

Tehát mikép rendelkezett ez a törvény?

Rendelkezett oly módon, hogy az összes költségeket két kategóriára osztotta, még pedig — kérem ezen okoskodásomnak legszigorúbb ellenőrzését a ház részéről — a rendes adminisztráció körébe eső költségekre, vagy amint a törvény magát kifejezi, a »rendes közigazgatás érdekében fedezendő összegek «-re és azokra az összegekre, melyek »nem a rendes közigazgatás érdekében« fedezendők.

Minden krajczár, amely Boszniában kiadható, ezen kategóriák közül egyikbe kell hogy tartozzék; mert ha nem tartoznék, akkor új törvényt kell hozni és új törvényvel kell intézkedni egy oly kiadás megszavazására illetékes testület iránt. De úgy a tudomány, mint közjogunk és gyakorlatunk az összes kiadásokat, amelyek az állami életben felmerülhetnek, a »rendes« és »nem rendes« fogalma alá belesorozzák.

Már most mit rendel ez a törvény? A rendes közigazgatás érdekében fedezendő összegekre azt mondja, hogy az mindenekelőtt fedezendő a tartományok jövedelmeiből, és ha valami még a rendes közigazgatás körébe eső kiadásokra e jövedelmeken felül szükséges, kéressék a delegációktól. Ebben az értelemben kiterjesztette a delegációk hatáskörét. Ami pedig nem a rendes közigazgatás körébe esik, arra nézve azt mondja, hogy azon járulékok »csak a monarchia mindkét államában hozandó egybehangzó törvények alapján engedélyezhetők«. Tehát ami nem a rendes közigazgatás körébe eső kiadás, erre nézve vissza kell menni a két állam országgyűléseihez, mert azok rendelkeznek a nem rendes közigazgatási kiadások felett. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ez a törvény határozata.

Mikor a tisztelt miniszterelnök úr ezen csodálatos törvényjavaslatot előterjesztette, akkor annak hivatalos indokolásában — és hogy az előadó úr álláspontjának támogatása végett erre hivatkozott, azt csak abból magyarázhatom ki, hogy azt vagy elfeledte vagy nem olvasta — mondom, ezen törvény indokolásában éppen a kiadások megszavazásáról következőképen nyilatkozott: (Halljuk!) »Midőn ezen törvényjavaslat utasítja a két kormányt befolyásának felelősség melletti gyakorlására, ily módon biztosítja a két törvényhozásnak ellenőrzési jogát a mindennapi közigazgatás költségeire nézve is«. Kimondja ezenfelül azt az elvet, hogy ezen kiadásoknak a két tartomány jövedelmeiből kell fedeztetniük; a mindennapi szükségen túlmenő, állandó befektetést célzó intézkedéseket illetőleg pedig kimondja, hogy »azok miatt a monarchia két állama az illetékes törvényhozásoknak törvényben kifejezendő hozzájárulása nélkül nem

lesz terhelhető. . . « És kérem, hogy ezen idézésekre jól vigyázzanak. (Nevetés a jobboldalon.) Ajánlom, (A jobboldal felé fordulva) hogy önök is jól vigyázzanak (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbalon.) és meglátják, hogy ezen kérdés nem üres szórszálhasogatás, melyet szabad frivolul felfogni, hanem alkotmányunknak és pénzügyeinknek legnagyobb és legfontosabb kérdései fordulnak meg ez ügy körül. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Kimondja, ismétlem, az indokolás ezenfelül azt az elvet, a mindennapi szükségen túlmenő, állandó befektetést célzó intézkedéseket illetőleg, hogy azokkal a monarchia két állama, törvényhozásainak törvényben kifejezendő hozzájárulása nélkül, nem lesz terhelhető. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Már most álljanak fel önök ott a jobboldalon és mondják meg, hogy az a kiadás, ami itt kéretik, a mindennapi szükség, a mindennapi közigazgatás körébe tartozik-e? így magyarázta azt a törvényt az úgynevezett indokolás; mert csak udvariasságból lehet motivációnak nevezni azt a néhány sort, amelyet a miniszterelnök úr előterjesztett; azután úgy magyarázta e törvényt a miniszterelnök úr beszédében, hogy ne aggódjanak, — ha kívánják felolvasom az illető passzusokat — (Halljuk! a bal- és a szélsőbalon.) hogy ne aggódjanak úgy a pazarlás veszélye miatt; mert hiszen akkor a ház nem volt azon hangulatban, milyenben Dárday képviselő úr ma volt, midőn arról panaszkodott, hogy keveset költöttek ama tartományokra; ne aggódjanak a pazarlás veszélye miatt, mert ami nem a mindennapi közigazgatás körébe tartozik, arra az országgyűlés hozzájárulása nélkül egy fillért sem lehet költeni. Ez a törvénynek tiszta és világos értelme és ezt alkalmazhatjuk ezen kiadásokra. (Halljuk! Halljuk!)

És azt hiszem, tisztelt ház, senki sem fogja tagadni, hogy azon művek, melyekre e kiadások kéretnek, »középítkezések«, mert hiszen ami állami eszközökkel, állami közigazgatás céljára kéretik — oda tartozik a hadügyi is — az valóságos középítkezés. Nem fogja — most legalább felteszem — senki sem tagadni, hogy e kiadások nem a rendes, mindennapi közigazgatás, hanem a nem rendes, a nem mindennapi közigazgatás körébe tartozó kiadások. És ha valaki ebben kételkednék, egyre figyelmeztetem. (Halljuk!) Nem

lehetséges az, hogy az 1880: VI. t.-cikkkben a szavaknak és kifejezéseknek más jelentésük legyen, mint egyéb törvényekben. Ennélfogva nézzék meg önök, mit jelent a rendes és nem rendes kiadás, mit jelent a középítkezés, beruházás a magyar költségvetésben, mit jelent a közös költségvetésben, mit jelent törvényeinkben? Az ilyen kiadások a dolog természete szerint, a tudományban felvett és törvényeinkben használt terminológia szerint a nem rendes kiadások körébe tartoznak. (Helyeslés balfelől.)

Már most, tisztelt ház, a dolognak ezen egyszerű, világos természetét megpróbálják mindenféle mesterséges okoskodással elhomályosítani. Az igaz, hogy itt csak a tisztelt előadó úr nyilatkozott e tekintetben; Dárday képviselő úr azt hiszi, hogy elegendő, ha a delegáció bejelenti a határozatot, hogy az országgyűlés köteles legyen a fedezetről gondoskodni és — szerinte — meddő kérdés, volt-e a delegáció arra jogosítva vagy sem? De az előadó úr nyilatkozott és ehhez hozzájárult a miniszterelnök úr, és ha jól értetem, hivatkozott másutt, t. i. az országos bizottság körében történt nyilatkozataira. Én ugyan megvallom, hogy szemben azon sok kifogással, melyek ezen oldalról (A szélsőbal felé mutat.) két-három nap óta felhozattak, egy kissé bővebb nyilatkozatot a miniszterelnök úr részéről kölelességszerűnek tartottam volna. (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)

De a magam részéről előadásom alapjául megelelgeszem a miniszterelnök úr nyilatkozatával. Mindenekelőtt — és erre nem valami nagy súlyt fektetek — kimondom, hogy az előadó úr és a miniszterelnök úr egymásnak ellenmondanak és ez elegendő ok arra, hogy egymásra bátran hivatkozhatnak, (Derűtség a baloldalon.) mint ez sokszor történt. Hogy miben áll ezen ellenmondás, azt mindjárt ki fogom deríteni; egyelőre vegyük vizsgálat alá az előadó úr okoskodását. (Halljuk!)

Az előadó úr azt mondja, hogy ő azon álláspontból indul ki, »hogy a hadi akció, bárhol történjék, akár a magyar korona, akár Ausztria területén, akár a megszállt tartományokban, akár más világrészen, mindig közös«. Ha az akció alatt háborút értünk, ezen költségek igenis közösek akárhol; de midőn mi erődítményeket, utakat, kaszárnnyakat

építünk, majdnem hat millió erejéig, háborút, hadi akciót folytatunk-e? (Tetszés a baloldalon.) Mikor Galicziában erődítményekre önkök a legmélyebb béke közepette megszavaztak összegeket, hadi akciót folytattak? Midőn Komárom várában kaszárnyaépítésre vagy kijavításra, erődítésre összegeket megszavaztak, háborút folytattak önkök? Hogy lehet tehát mondani, hogy erődítmények építése, utak építése, milliókba kerülő kaszárnyák helyreállítása, hadügyi akció költsége? (Élénk tetszés a baloldalon.)

Azután tovább megy az előadó úr és azt mondja: nagy tévedésben van az ellenzék, — és tudom, hogy tisztelt barátom bizonyára elsősorban minket értett — midőn azt mondja, hogy azt, hogy melyik testület hivatott ezen költségek megszavazására, az 1880. évi VI. t.-ez. és nem az 1867. évi XII. t.-cz. szerint kell megbírálni. Én csak mellesleg említtem itt, hogy téved a tisztelt előadó úr, mikor azt mondja, hogy az ellenzék hibázott, állítván az 1880. évi VI. t.-cz. meghozatalakor, hogy a delegáció hatásköre kiterjesztetik, és most megfoghatatlan ellenmondásba esik, mikor meg azt állítja, hogy szűkebb a delegáció hatásköre, mint az 1867: XII. t.-cz. rendeli.

Ha ő egy kissé nagyobb figyelemmel olvasta volna azt, amit az ellenzék mondott: akkor tudhatná, hogy a tisztelt előadó urat kivéve, most, ebben a házban, kezdve a miniszterelnök úron, senki sem tagadta, hogy a delegációk hatásköre kiterjesztetett s ma sem hiszi senki, hogy nem lett kiterjesztve; csak az előadó úr hiszi, ha ugyan még most is ragaszkodik hozzá. Hanem azt állították akkor a kormány részéről, hogy ezzel a kiterjesztéssel nincs megrontva a delegációk hatásköre; azt állították, hogy ez a kiterjesztés nincs ellentétben azon alapelvekkel, melyeken az 1867: XII. t.-cz. nyugszik. Hát amit az ellenzék akkor állított, az ennek az ellenkezője volt; megrontását állította annak az intézménynek; és tisztelt uraim, a mai nap folyamában, azt hiszem, a ház tetemes részének megalégedésére ki fogom mutatni, hogy az ellenzéknek ez a vélekedése alapos volt.

Egyébiránt, hogy felvilágosítsam, milyen nagy hibát követett el, midőn ott keresett ellenmondást, ahol nem volt: az, amit most állítunk, egyszerűen azt jelenti, hogy bár

tágítva lón, annyira mégsem lett kiterjesztve a delegációk hatásköre, amennyire most a VI. t.-cikkbe bele szeretnék magyarázni.

Egyébiránt helyesebb lett volna, ha nem is az ellenzék beszédeiben kereste volna az ellenmondást, ahol nincs, hanem figyelmét saját nyilatkozatára fordítja, amelyben kétségtelenül benne foglaltatik. Mit mond a tisztelt képviselő úr? Azt mondja, hogy az 1867-iki törvények nem intézkedhettek az okkupáció körébe eső dolgokról, mert azon ügyek akkor még nem léteztek. Tökéletesen helyes. Azt mondja azután: az 1880: VI. törvénycikk intézkedett az okkupáció körébe eső dolgokról. Ez is való, és mégis ez az 1880: VI. törvénycikk, amely azokról intézkedett, a magyarázata az 1867: XII. t.-cikknek. (Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Hát mi a törvényt magyarázatot eddig úgy tartottuk és talán a tisztelt előadó úr is úgy tartja, hogy a törvényt magyarázó törvény ugyanazt mondja, amit a megmagyarázott törvény, csak hogy annak többféle értelme közül egyet állapít meg, mint hiteleset. A tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy az 1867: XII. t.-cz. nem intézkedett az okkupáció körébe eső dolgokról, az 1880: VI. t.-cz. intézkedett és mégis ez magyarázata amannak. No ez az igazi ellenmondás, ez a kibékíthetetlen ellenmondás. (Úgy van! a baloldalon. Halljuk!)

De hát mellőzve ezt, térjünk át azokra, amiket a tisztelt miniszterelnök úr felhozott az országos bizottságokban. (Halljuk!)

A tisztelt miniszterelnök úr azt mondja, hogy ő nem akarja vitatni és tagadni azt, hogy e művek középítkezések, de úgy mond: »Azt tartom, hogy valamely ország belrendjének feutartására szükséges katonaság elhelyezése iránt intézkedni, elutasíthatatlan adminisztratív teendő, és így, ha még hadügyi természetét megtagadnék is ennek a beruházásnak, a törvény határozott rendelkezése szerint a delegációk elé tartoznék az intézkedés.« Hát kérem, azt mondja-e ez a törvény, hogy mindazon költségek megszavazása a delegáció körébe tartozik, ami felett intézkedni elutasíthatatlan adminisztratív teendő? Erről egy szót sem

szól. Hiszen középítések és beruházások szintén lehetnek elutasíthatatlan adminisztratív teendők. Gyakran kell a kormánynak középítéseket létesíteni sürgősség alapján, és mert a középítkezések adminisztratív teendők, azok, ha gyakran sürgősek is, azért mégis beruházások, azért azok mégis a rendkívüli kiadás természetével bírnak. Hát mire hozta fel a tisztelt miniszterelnök úr azt az okoskodást, midőn ebből a fenforgó ügyre semmi sem következik?

Második okoskodása a tisztelt miniszterelnök úrnak abban áll — szó szerint olvasom fel: »Én arra, hogy középítkezésnek tekintetik-e vagy sem, nem helyezek semmi súlyt. Megengedem, hogy középítkezés. Hanem igenis súlyt fektetek arra, hogy a katonai és hadügyi megszállásra szükséges költségek iránt a törvény kivételt nem tesz, mert abból a tekintetből kellett kiindulni, hogy ami hadászati tekintetben és az okkupáció fentartása céljából okvetlenül szükséges, az 1880: VI. t.-cz. megalkotása előtt és azóta is mindenki által oly valaminek tekintett, hogy az csakugyan közös kiadásnak tekintett és így a delegáció elé tartozik.« Gondolom, itt van a lényege a miniszterelnök úr okoskodásának.

Tisztelt ház! Mi rejlik ezen okoskodás alatt? Ezen okoskodás alatt az rejlik, hogy mindaz, ami hadügyi létesítés és az okkupáció fentartására szükséges, mindaz az 1867: XII. t.-cz. határozata szerint már közös ügy és annak tartott mindig, a VI. t.-cz. alkotása előtt is. Ez a magyarázata a törvénynek, tisztelt ház, ellenkezik először a törvények határozott szószerinti és logikai szerkezetével, ellenkezik a miniszterelnök úr ismételt nyilatkozataival és ellenkezik a delegációnak ünnepélyesen megvitatt és hozott határozataival.

Ellenkezik először az 1867: XII. t.-cz. szószerinti szerkezetével, mert azon t.-cz. szerint igenis erősítések és kaszárnyák létesítése közös ügy és a delegáció által megszavazható — de hol? Csak a monarchia területén. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Egyetlenegy közös ügy sincs ott, ami oly területen volna létesítendő, mely nem a monarchia területéhez tartozik. Az okkupált tartományok nekünk külföld. Külföldi beru-

házások és építkezések semmi körülmények között sem lehetnek közös ügy. (Élénk helyeslés a baloldalon.) És ha a tisztelt miniszterelnök úr ebből mégis azt akarja leszámaztatni, méltóztassék rámutatni a törvénynek azon részére, amelyből ezt következteti. Hiszen, ha az állana, ha minden hadügyi kiadás Boszniában már közös ügy és pedig azért, mert az okkupáció fentartására szükséges: akkor, ha ott vasutat építenének, ha azt világosan a hadsereg könnyebb szállítása, élelmezése szempontjából s túlnyomólag stratégiai okból építenék, azt is közös ügynek kellene tekinteni. (Úgy van! a baloldalon.) De többet mondok: ha ott újonczolni akarnak, akkor az újonczok felszerelése, mielőtt azok a közös hadseregbe bekebelezettek volna, már szintén közös kiadás lenne, pedig a miniszterelnök úr csak pár hét előtt mondotta, hogy ezen országgyűléstől kell kérni a pénzt, ha az újonczok szedésére szükséges kiadás nem telik ki ama tartományok jövedelméből. De ellenkezik az a magyarázat a miniszterelnök nyilatkozataival és azon beszédével, melyet a boszniai törvény előterjesztésekor tartott, melyre már hivatkoztam; ellenkezik azon törvény motívumaival és szövegével, és hogy az iránt ne lehessen kétség, hogy sem a miniszterelnök, sem senki pártjában, sem a közös kormány, sem a delegáció sohase tekintette úgy az 1880: VI. t.-cz. megalkotása előtt, hogy az 1867: XII. t.-cz. szerint utak építésére, kaszárnyákra, utak készítésére, erődítésekre a delegációk illetékesen szavazhatnak meg összeget, én hivatkozom a delegációknak maguknak ünnepélyes határozatára. (Halljuk!)

1879-ben, midőn az okkupáció szerencsésen befejeztetett, a közös kormány előterjesztést tett a 60 milliónyi hitel felhasználásáról és ezen hitelen felül igénybe vett 41,720.000 frtnyi összeg felhasználása iránt utólag felmentést és öt milliónyi további összeg kiadása iránt felhatalmazást kért.

Ez alkalommal megvizsgáltattak az országos bizottság albizottságaiban: hogy mire költötte el ezen összegeket, és kitűnt, hogy egyebeket ne említsek itt, hogy a bród-szerajevói, kleck-mosztár-szarajevói utakat építtette vállalkozók által, hogy a banjaluka-doberlini vasutat helyreállította, a

bród-zeniczai vonalon egy vállalkozó által keskeny vágányú vasutat építtetett, a Száván át állandó híd és összekötő vasút építését vétette foganatba; kitűnt hogy 4000 beteg, 12.300 katona, 9000 ló számára barakkokat építtetett stb., és akkor a delegáció kiküldött hadügyi albizottsága a következőképp nyilatkozott jelentésében: »Ezen kiadásokat megbírálni, hogy helyesen történtek-e vagy nem, — azt mondja a bizottság — nem lehet.« »De bizonyára lehet intézkedéseket tenni a jövőre, hogy a megszállás békés időszakában ne forduljanak elő a kiadások oly mérvei, oly összekeverései, mint a hadi akció folyamában.« És e végett néhány határozati javaslatot mutat be és azt mondja (Olvassa): »Tekintve az okkupáció kezdetén mutatkozó nehéz helyzetet és azon körülményt, hogy a teljesítményeket és azok természetét elkülöníteni alig lehet: a múltra nézve tett költségek hadügyi kiadásoknak kell tekintenünk; a jövőre nézve azonban határozottan kimondandónak tartjuk, hogy a hadügyminiszternek a hadsereg élelmezése és ellátása tekintetében múlhatatlanul szükséges ideiglenes intézkedéseken túlterjeszkedni nem lehet, állandó befektetések létesítése egyáltalán nem feladata, minélfogva ilyenekre a delegációktól hitelt igénybe nem is vehet.« (Élénk tetszés a bal- és a szélsőbal felől.)

És ezt a jelentést aláírta Hegedűs Sándor képviselő úr mint előadó és idősb Szögyény László mint elnök.

De ez nem elég, tisztelt ház. Ugyancsak a hadügyi albizottság tanácskozás alá vette a közös minisztériumnak az 1879-ben felmerülő hadiszükségletre vonatkozó előirányzata tárgyában tett előterjesztését.

Ebben az előterjesztésben is a *b)* csoportozat *c)* pontja alatt: szállások — azaz kaszárnyák, barakkok kiegészítésére, hidak és közlekedések építésére és helyreállítására három millió forint volt előirányozva.

Ezekre nézve a hadügyi albizottság ezt mondja: »Ha kénytelen volt is elismerni, hogy a hadi akció folyama alatt a szükséges közlekedési eszközök rögtöni helyreállítása és fentartása a hadi akciónak elválaszthatlan részét és egy valóságos katonai terhet képez: viszont ellene kell mondania annak is, hogy a hadsereg elhelyezésére az elfoglalt területen bárminemű költségesebb beruházás eszközöltessék, valamint

ellene kell mondania annak, hogy az elfoglalt terület közlekedési eszközei ezentúl is a hadi költségvetés terhére legyenek javíthatók, sőt szaporíthatók.« Aztán folytatja: »A hadügyi albizottság mindkét irányban való követeléseinek már az 1878-iki előterjesztést kísérő határozati javaslatában kifejezést adván: e követeléseit a jelen előiránnyal szemben úgy érvényesítette, hogy az általa javaslandó átlagos levónásnak jelentékeny részét ezen három millió forintnyi tétel nagymérvű leszállítására alapította.«

Ezt aláírta, tisztelt ház, Szögyény László elnök és Márkus István, a hadügyi albizottságnak akkori előadója.

Az albizottságnak e jelentései, melyek kimondják azt, hogy utak létesítésére, hogy a katonaság elhelyezésére szükséges kaszárnyák és erődök építésére a delegációtól az 1867-iki törvény értelmében nem lehet hitelt kérni, hogy ezt nem szabad hadügyi költségnek tekinteni, hogy nem illetékes reá a delegáció — ezen jelentések be lettek mutatva a négyes albizottságnak, mint az akkori delegáció tagjai igen jól emlékeznek. A négyes albizottság, amint az megolvasható a delegacionális iratok közt a 36. sz. a. jelentésben, a hadügyi albizottságnak mindkét jelentését egész terjedelmében elfogadta, valamint az általa javasolt határozatokat is és azokat id. Szögyény László elnök és Hegedüs Sándor előadó aláírásával, az országos bizottság teljes ülésének mint önnön megállapodásait bemutatta. (Élénk tetszésnyilatkozatok a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mindezen jelentéseket s mindezen határozati javaslatokat az országos bizottság 1878. évi december 12-iki és következő üléseiben Szlávy József elnöklete alatt határozattá emelte és az országos bizottság határozatai közt, még pedig az 1878. évi november 7-ikére összehívott országos bizottság határozatai közt, úgy, amint felolvastam, szóról szóra olvasható, és abban a hadügyi albizottsági ülésben, abban a négyes albizottsági ülésben, mint a hírlapok tudósításai mutatják, valamint az országos bizottság ülésében, ahol a határozatok elfogadtattak, amint a napló bizonyítja, jelen volt a miniszterelnök úr is, nem szólalt fel ő sem, észrevétel nélkül hagyta a határozatot meghozni. (Mozgás balfelől.)

Már most, tisztelt ház, állapodjunk meg itt egy perczre.

(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) Ha még ezek után ma feláll a miniszterelnök úr és azt mondja, hogy nem az 1880. évi VI. törvénycikk szerint, mert beismeri, hogy aszerint nem illetékes a delegáció, hanem az 1867: XII. törvénycikk szerint mindig úgy tekintetett a delegáció, mint illetékes ilyenmű befektetések megszavazására — ha ezek után mégis ezt mondja: akkor az ő számára, akkor azok számára, akik pártolják e véleményében, nem lehet eléggé világos törvényt alkotni. (Zajos helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) Akkor megszűnt minden biztosíték arra nézve, hogy az országos bizottságok oly hatáskörben maradjanak, amit a törvények megszabnak, amit a tudományos magyarázat helyesel, amit közjogunk összes műnyelve igazol, amit maga a miniszterelnök úr helyesnek ismert el; akkor vége minden megnyugvásnak, hogy a törvény és annak elismert, ünneplésen bevallott értelme korlátokat képezzen a törvényes hatáskör felbontása ellenében, ha egyszer a kormánynak a törvényes út kényelmetlen. (Zajos helyeslés balfelől.)

Semmit sem tartok oly szomorúnak, semmiben sem látom a politikai erény oly hanyatlását Magyarországon, mint a közönyösségben az iránt, hogy a nemzeti akarat kifejezésére hivatott orgánumok hatáskörének fentartása vagy fenn nem tartása, nem képes a többségben előidézni azt a komoly akaratot: az ország alkotmányának lényeges tételeit minden támadás ellen fentartani. (Élénk helyeslés balfelől.) Politikailag érett népek, minél érettebbek, annál nagyobb súlyt helyeznek alkotmányukra s annál kérlelhetlenebbek ily kérdésekben, s ha a magyar alkotmányosságának arany korszakát s azokat az embereket nézzük, kiknek dicső neve a törvényességgel, nem a szórszálhasogató, hanem a nemzet lelkében élő, a nemzet biztosítékát képező törvényességgel oly fényesen össze van csatolva; ha azt az időszakot s azon emberek magatartását nézzük: akkor lehetetlennek képzelték volna, hogy eljőjön a magyar parlamentarizmusnak egy oly időszaka, midőn ily nyilvános törvényt sértés szentesítették. (Hosszantartó zajos éljenzés balfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Gyalázat! Mozgás jobbfelől.)

És nagy ok van, ezen általános okon kívül, ha ugyan még több kellene, különösen most és különösen ennek a törek-

vésnek ellenében ellenezegülni. Mert ami azt oly kárhozatosá, oly menthetlenné teszi, az, hogy szükség nélkül történik. Hiszen ha a miniszterelnök úr szükségesnek ítélte e kiadásokat, minthogy ilyeneknek ítélte, hát mi szükség volt azt a delegációktól kierőszakolni? mi szükség volt híveinek többé nem igazolható ragaszkodására hivatkozni? (Mozgás jobbfelől.) igenis, mert törvénysértés sohasem igazolható — mikor ugyanazon többséggel a hivatott testületben is rendelkezhetett volna, a képviselőházban? A veszedelem abban rejlik, hogy a kormány a delegációt oda viszi, hogy ne törvényes hatásköréhez, hanem a hatalomnak kényelmesnek látszó opportunitáshoz alkalmazkodjék. (Tetszés balfelől. Mozcás jobbfelől.)

Amitől egy testületnek óvakodnia kell, az, hogy hatáskörében a szigorú szabálytól el ne térjen. Ott nincs opportunitás, ott csak törvény van: az opportunitás a hatáskörön belül kezdődik. (Helyeslés balfelől.) És különösen veszedelmes ez pénzkérdésekben. A világ minden alkotmánya azt tartja, hogy pénzkérdésekben, az ország pénze feletti rendelkezés lehetőleg a nemzeti képviseletnek őriztessék meg, és midőn ily kérdésben — mert a kormánynak kényelmesebb — a nemzeti képviselet hatáskörének csorbításával egy bizottság önhatalmúlag tágít saját hatáskörén, azt én és mások is mindig az alkotmány egyenes megtámadásának tekintik. (Zajos helyeslés balfelől.)

S ma még ehhez valamit hozzá kell tenni: nagy érdek van, tisztelt ház, hogy ne leplezgecsük és ne hallgassuk el most, különösen most, ha megtörtént. Mert amint beszédem végén, reménylem, ki fogom mutatni, eljött az a nap, amikor ezen országgyűlésnek egyenesen befolyást kell gyakorolnia a boszniai politika vitelére, és pedig sokkal hatályosabbat, mint eddig gyakorolt; s erre csak egy hatályos eszköz van: hogy minél nagyobb mértékben kezében tartsa a pénz megszavazását. Ha ezt kibocsátja kezéből s ha mások veszik kezükbe, akkor, higye el, ezen kormány irányában nincs hatályos módja az országgyűlés ellenőrzése gyakorlásának, még ha egyértelmű volna is, akaratának nyomatékot adni. (Zajos helyeslés a baloldalon.)

De erre nézve, mielőtt indítványomat előterjesztem, azt

a kérdést vetem fel: mi hát az oka annak, hogy ily útra tereltetett a delegáció, amely útra neki még akkor sem lett volna szabad lépnie, ha csak a legkisebb kételye is volt saját kompetenciája iránt? íme, tisztelt ház, bár a többség mindig tagadta, minő kézzelfogható gyümölcse az azon megrontó befolyásnak, amelyet alkotmányunkra és közjogunkra a boszniai okkupáció gyakorol. Mióta a boszniai okkupáció ügyeivel felruházott a delegáció, mi mindig mondtuk: kivetköztetik természetes hatásköréből, eltérítik természetes feladataitól. Azok, akik koncipiálták ezt az intézményt, akik ezen koncepczióknak megfelelőleg azt összerakoztatták, nem szánták ilyennemű feladatokra. íme, tisztelt ház, a delegációk összes eljárása 1878 óta mutatja közjogunknak világos megromlását. Hiszen már apróbb kiadásokban is, amelyekre nem lehetett erőszakolni, hogy nem beruházások, a legmesterségesebb magyarázattal, hadiköltség czíme alatt határozta a delegációk; mi elleneztek ezt ott, valahányszor észrevettük. De tartózkodtunk a ház elé hozni azt, mert könnyű volt hamis színt adni a dolognak, mert erőszakolva bár, de az ügyben kétféleképen lehetett vélekedni; mert nem akartuk a túlterjedés fontos és jelentőségteljes kérdését egy kétes, könnyen elcsavarható ügyben a ház elhatározása elé hozni, nehogy itt a házban könnyelműen prejudiciumot alkossunk; tartózkodtunk a ház elé hozni, mert pregnánsul, félreismerhetlenül és nyomatékosan a kérdés nem volt odaállítva.

De most, mikor oda van állítva, most, tisztelt ház, — és határozatunkban fel fogjuk a házat arra hívni — álljuk útját ezen túlterjesztésnek, álljuk útját alkotmányunk ezen lerontásának, álljuk útját azon hamis szellemnek, amely belopódzott alkotmányunkba, (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) amely az ellenőrző testületeket arra akarja kényszeríteni, hogy alkalmazkodjanak a hatalomnak opportunitási kívánságaihoz. Álljuk útját, (Élénk helyeslés balfelől.) ezzel tartozunk nem pártszempontból, hanem tartozunk a komolyságnak, amelylyel a mandátumot itt átvettük. (Helyeslés balfelől.) Ezen mandátumot helyes vagy helytelen politikára lehet felhasználni, ez a meggyőződés kérdése; de ahol arról van szó, hogy a bennünk élő és az általunk létező

jogait a nemzetnek meg is tartsuk és meg is őrizzük számára, ott, uraim, önöknek sem szabad párttekintetekre nézni, s azért remélem, hogy a beszédem végén előterjesztendő határozati javaslatomat egyhangúlag fogják elfogadni. (Zaj. Úgy van! balfelől. Nagy mozgás a jobboldalon.)

Áttérve már most, tisztelt ház, a politika bírálatára, amely ezen előterjesztésnek mintegy háta mögött rejlik, engedjék meg, hogy kifejtsem azt, hogy teljesen hamis Dárday képviselő úrnak felfogása, aki azt hiszi, hogy mi csak azért vetettük fel a kompetencia kérdését, hogy meneküljünk a fedezetnek megszavazásától. Ha ezen a körön kívül a tisztelt képviselő úr észjárása nem terjed, (Derűtség balfelől.) ha ezen a körön kívül az ellenzéknek egyéb feladatát nem ismeri, akkor nem volna szerencsésebb az ellenzéki köteleességek teljesítésében, mint az ellenőrzésben ezen kormánnyal szemben.

Mi, tisztelt ház, ott, ahol ezen hitel felett határozni hivatva voltunk, ott érdemleges okokból is megtagadtuk, megtagadtuk még azt a részt is, mely felett a delegáció kétségtelenül határozhatott. Megtagadtuk azért, mert azt tartottuk, hogy ma már az okkupáció legmakacsabb védőjében és abban, aki csakugyan az előadó úr szerint meg volt nyugtatva, élnie kellett azon meggyőződésnek, hogy azok az aggodalmak, melyekkel az okkupáció kísértetett, minden ponton ijesztő mérvben jogosultaknak bizonyultak. Emlékezzenek csak önök vissza, hogy midőn utólag e háznak szentesítése kéretett e megszálláshoz, minő feliratot*) terjesztett fel azon többség, melynek kebeléből alakult e kormány. E feliratban két oszlopos aggodalom volt kifejezve. Egyik az, hogy a megszállás fejlődésében és végeredményében a monarchia dualisztikus szerkezetét veszélyeztetni fogja, megrontó befolyást fog gyakorolni alkotmányunkra és azzal összekötött — mert ez a lényeges — becses nagy nemzeti érdekeinkre. A másik abban állott, hogy pénzügyeink rendezését, melytől összes belfejlődésünk, annyi nagy nemzeti céljaink függenek, lehetetlenné teszi. Ma, tisztelt ház, a harmadik hitelt kéri; először hat és fél milliót kértek,

*) L. Szilágyi Dezső Beszédei, I. kötet, 269. 1.

azután jött a nyolcz millió, ma meg majdnem huszonkét milliót kérnek, és e hitel csak október végéig terjed; még ez évben a negyedik hitellel fognak jönni és fognak jönni újabb hitellel a következő években, melyek nagyon fognak hasonlítani a jelenlegihez.

Midőn önök feliratukban ezt kimondották és midőn a kormány e felirat alapján megalakult, azok, kik a kormány politikáját helyeslették, egy meggyőződést mondtak ki, azt tudniillik, hogy az okkupációt csak azon reményben és csak addig tartják elfogadhatónak, míg az becsesebb és magasabb nemzeti érdekeink sérelme nélkül fentartható.

Mert különben mit jelentett volna azon biztos remény és azon mellőzhetetlen várakozás kifejezése, hogy a fejedelem és kormány utat fognak találni arra, hogy e két nemzeti érdek veszélyeztetése elháríttassék? (Helyeslés balfelől.) És az a kormány, mely e felirat alapján vállalta el a kormányzást, a legünnepélyesebben — ha általában valamely tettét komolyan lehet venni — a legünnepélyesebben átvállalta azt a kötelezettséget, hogy ezen várakozásnak, ezen feltételnek, melyhez a többség az okkupáció elfogadását kötötte, meg fog felelni. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ezt a kormány azután időközben nyilatkozataival meg is erősítette. Megerősítette számtalan ízben a pénzügyminiszter úr. Egy ízben, midőn Fáik Miksa képviselő úrnak a függő adósságok konverziója iránt feleletet adott. Más ízben budgetbeszédében, midőn azon hiú ábrándnak és reménynek adta oda magát, hogy a hadügyi költségvetés, a boszniai terhekkel együtt, eddigi mértékén túl 1880-ban és a következő években nem fog emelkedni. De megerősítette ezt a trónbeszéd is, mellyel ezen országgyűlés megnyitott, mert különben mi értelme volna, a trón magasságából konstatálni »az államháztartásban helyreállott rendet«, melyet veszélyeztetni nem szabad.

Tisztelt ház, ha önök ezt oly mellőzhetetlen, a megszállás politikája felett álló nemzeti érdeknek tekintve, összemérik azzal a politikával, mely e hitelre vezetett: akkor önöknek az okkupacionális politikára nézve a következtetést is le kell vonniok és ennek a tanulságnak érvényt szerezniük.

Hogy megítélhessük azt a politikát: tájékozva kell lennünk okairól a lázadásnak. Miért vált szükségessé ez a pacifikáció? És nem szabad azon kérdésnél megnyugodnunk, hogy mibe kerül fegyveres elnyomása a lázadásnak, hanem azt is fel kell vetnünk, hogy miként fogja összhangba hozni a kormány az ottani megszállást maga a többség által főlebbvalónak elismert becses nemzeti érdekekkel? Ha önök az okokat vizsgálják meg, amelyekből a közös minisztérium állítása szerint a lázadás keletkezett, egy megdöbbenő eredményre fognak jönni. (Halljuk! Halljuk!) Azt mondja a közös kormány, az okok a következők: a népesség minden részében általános az ellenszenv a monarchia uralma iránt, és pedig oly ellenszenv, amely a népességnek és az ottani hivatalos Boszniának teljes elváltására vezetett. Még be sem érkezett az utolsó hivatalos jelentés arról, hogy az újonczozás minden nagyobb zavarok nélkül fog lefolyni Boszniában, a lázadás már is kitört. A közös kormánynak minden előterjesztése, amelyet önök kezükbe vesznek, e három hitel alkalmával egy változatlan alkatelemet tartalmaz, azt tudniillik, hogy rosszabbra fordult a dolog, mint ahogy várták.

Felhozzák, hogy azon lakosságnak keresztény, óhitű része, melynek a monarchia számlájára földet akar ajándékozni Dárday képviselő úr, (Derűtség balfelől.) vonzódik a szomszéd kis államokhoz, különösen Montenegrohoz, és hogy ezen vonzalom viszonztatik a túlsó határon. Felhozzák azt, hogy a monarchia adminisztrációja által megállapított rend gyűlöletes azon nép előtt; hogy az adók gyűlöletesek és hogy az újonczozás az, amely a legnagyobb elkeseredést szülte.

A véderőről szóló rendeletnek a kihirdetése az, amelyet mi annak idejében jogainkat sértőnek, politikailag súlyos hibának neveztünk, amelyet a miniszterelnök úr Bécsben a közösügyi bizottságban és itt védelmezett és amelyet most a közösügyi bizottságban a kormánypártnak tagjai, élükön gróf Andrássy Gyulával, végzetes politikai hibának nyilvánítottak. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Mindezek együttvéve és sok más, okozták a lázadást. (Úgy van! balfelől.)

Már most, t. ház, hogy megítélhessük, hogy mi lesz

sorsa e megszállásnak, a legelső az, hogy vizsgáljuk, marandók-e ezek az okok Tudjuk, hogy a hadsereg minő sikert arat; tudjuk, hogy igazi értelmében lázadás leveréséről nincs szó; hogy ott, daczára annak, hogy kétszerte több katonát tartottunk ott, mint amennyi az általános védkötelezettség szerint fegyverfogható népessége van Boszniának: a katonaság egy részét tartani kell arra, hogy fel ne lázadjanak, másik részét pedig arra, hogy tíz-húszszoros erővel a szétrobbantott rablólázadók üldöztessenek. Vizsgáljuk tehát meg, hogy ez az állapot meg fog-e szünni? Kérdeztük a közös kormányt, kérdezzük itt a magyar kormányt: minő intézkedéseket helyeznek kilátásba, nem csak hogy a lázadás elnyomassák, mert ez helyes, hanem hogy pacifikáltassék is azon tartomány. Minő intézkedéseket tesznek, hogy ezen óriási áldozatok az erdők kizöldültével minden évben szükségszerűen elő ne álljanak?

A közös kormány azt felelte, hogy itt van az erődítések építése és hogy a közös hadsereg szervezésére fog behozatni egy intézkedés, amely lehetővé teszi, ami nagyon helyes, hogy a tartalékosok ne hívassanak be, hanem hogy olyanok küldessenek Boszniában való szolgálatra, kik nem tartoznak a tartalékos állományba. Egyszermind nyíltan kifejezte a hadügyminiszter, hogy ez pedig költségtöbbletet fog okozni a hadügyi rendes budgetben; tehát represszív rendszabály.

De hát, tisztelt ház, ha vizsgáljuk a lázadást és ha vizsgáljuk az okot, miért tartja fenn magát a lázadás, azt találjuk, hogy a lázadók elküldik gyermekeiket, nejeiket és ha van, marháikat Montenegroba, azután szépen elfutnak a tízszeres erő elől, mely őket be akarja keríteni. Nagy szerencse, ha azt jelentik a hivatalos bulletinben, hogy egy lázadót vagy kettőt elfogtak; ez már a nagy sikerek közé tartozik. És azután Montenegro a gyűlhelye, a kipihenőhelye a lázadásnak. (Igaz! Igaz! balfelől.) Azért kell egy és ugyanazon helyet a határhoz közel többször megtisztítani a lázadóktól. De azért a közös kormány meg van elégedve, azt mondván, hogy Montenegro korrekte teljesíti feladatát, de arról nem tehet, hogy nem modern állam, arról nem tehet, hogy nem tarthat oly kordont, amelyen nem lehet

átmenni és visszajönni; és ha erről nem tehet, mi meg nem mehetünk Montenegróba, hol pedig a mi lázadásunknak állandó fészke van.

És így kénytelenek vagyunk túrni, kénytelenek vagyunk azért, mert ha magunk csinálnánk rendet Montenegróban, akkor abból sokkal nagyobb bonyolódások támadnának, mint aminő maga a lázadás meghosszabbodása.

Mit bizonyít ez, tisztelt ház? Ez azt bizonyítja, hogy azon ország természetében, azon lakosság természetében és azon ország szomszédságában rejlik a lázadásnak igazi, kifogyhatatlan forrása. (Igaz! Igaz! balfelől.)

Azért ne dicsekedjenek avval, hogy a hivatalos állam jó lábon áll velünk a környező országokban és azokban a nagy európai hatalmakban, melyek kedvezőtlen szemmel nézik az okkupációt. Mert hiszen nem a hivatalos állam az, amely szítólágy hat, hanem a nem hivatalos állam; a népességnek van szító, ösztönző ereje. Ez pedig minden alkalommal kigyullad; sőt a szituáció még rosszabbá is lehet. Ha önök végignézik a külügyminiszternek nyilatkozatait a delegációban, azaz értelmük,—nem a szavainak: a nyilatkozatainak — hogy ránk nézve különösen szerencsés körülmények közt történt ez a lázadás; különös szerencsés körülmények közt, (Derűtség a baloldalon. Halljuk! Halljuk!) mert Oroszország meg van bénítva, Anglia el van foglalva belügyeivel, Szerbiában barátságos kormány van és Montenegróban hajlandó a kormány kötelességét teljesítenem, a szultánnal pedig jó lábon állunk. Ezért kell hallgatni az annexióról, mert ha szó van róla, megromlik a fényes portával való jó viszony és egyszerre megszűnik a muzulmán népesség — pedig ez 500.000 fő — nyugalmas magatartása. És az érthető a nyilatkozatokból és e teljesen megbízható tudósításokból, hogy a mohamedán népesség nyugodt magatartása a Konstantinápolyból vett intézés következménye, nem pedig annak, mint Dárday képviselő úr hiszi, mintha szeretnék az ausztriai uralmat. (Helyeslés balfelől.) Hiszen maga a hadügyminiszter mondta, hogy a mohamedánok által lakott kerületben volt a legnagyobb felháborodás a véderőtörvény behozatala miatt, (Halljuk! Halljuk! balfelől.) hogy ott tömeges kivándorlásra készültek és csak

nagy nehezen lehetett őket csendesíteni, úgy hogy ma már jelentékeny kivándorlástól ott nem kell tartani.

No már most, én nem vádolom ezeket a kormányokat, hogy ők akarnák szítani a lázadást. De tegyük fel, ha az ő politikájuk a mienkkel ellenkezésbe jönne: érzik-e önök, milyen precair lábon áll, érzik-e, hogy minden egyes rubelért, sovereignért, melyet ők elköltenek, nekünk ezreket, száz ezreket kell elköltenünk? (Igaz! Igaz! balfelől.) És azt kérdem: mi biztosít tehát bennünket arról, hogy ezen áldozatok daczára sem fog megújulni a lázadás, és mert a legkedvezőtlenebb körülmények közt is megújulhat, még óriásibb költségekkel állunk szemben. (Úgy van! balfelől.) És ezek szerint a miniszterelnök úr nem tud sem az okkupáció igazolására, sem a jövőben követendő politika iránt megnyugtató nyilatkozatot tenni a házban. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ily állásponton, tisztelt ház, midőn az idén annyit követelnek önöktől, hogy amit Magyarország az idén rákölt Boszniára — értem ez alatt még azon kéthónapi hitelt, ami még hátra van; értem a felhasznált hadikészletek pótlására szükséges összegeket, melyeket Önök sohasem láttak a boszniai költségek közt, mert a közös hadsereg költségvetésében foglaltatnak; értem ez alatt azt, amit a közös pénzügyminiszter mondott: hogy nem valószínű, hogy a czivil adminisztráció költségei kikerüljenek a tartományok jövedelméből; értem azon 1200 újoncz tartását, melyről a közös pénzügyminiszter az április 18-iki négyes bizottsági ülésben azt mondotta, hogy úgy volt intendálva, hogy azon újonczok tartási és felszerelési költsége a tartományok jövedelméből fedeztessék, de az már most lehetséges nem lesz, tehát előállott az az eset, mikor a miniszterelnök úr ígérte, hogy ha pedig pénz kell az újonczokra, az országgyűlések elé fognak lépni s törvényt kell arról alkotni — ha összevetjük ezt az összes kvótát, mit Magyarországnak az idén kell fizetnie, az többre megy, mint Magyarország összes földadójának fele s így minden ember, aki földadóba fizet, tudhatja, hogy minden második krajczárt, minden második forintot Boszniára fizeti. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nyugtalanság jobbfelől.)

De hát mi kilátás van jövőre? Hiszen évről-évre jelentkezik új adók alakjában e nemzetnek erőtlenedése; évről-évre konstatírozható ez az eredmény az államháztartás mérlegének stagnálásában. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) A pénzügyminiszter nem csinálhat előirányzatot, az egyes miniszterek nem folytathatnak politikát közigazgatásunk körében, mert ott van előttük egy ismeretlen tényező és nem tudni, nem fog-e egyszer meginogni a föld Boszniában és nem fogja-e halomra dönteni az összes előirányzatot. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Hiszen az idén, mielőtt a költségvetés tárgyalását befejeztük volna, már az események kérlelhetlen kritikát gyakoroltak fölötte. És van-e valaki, aki megmondhatná, hogy mennyire fog menni a folyó évben Magyarország deficitje?

De hát mit ígér a közös hadügyi kormányzat a legkedvezőbb esetben? Önök olvashatták a delegáció jelentésében, hogy 76.000 emberrel ellenőrizteti az ottani adminisztrációt. Ha minden jól megy, azt mondja a közös hadügyminiszter, akkor le fogja szállíthatni a létszámot 55 vagy 45 ezerre, tehát körülbelül kétszer annyira, mint amennyire a lázadás előtt az ottani csapatok száma ment.

De hogy áll a dolog? Ha önök hozzáveszik azt, hogy amit építményekre kémelek, azt csak erre az évre kérik, és a hadügyminiszter világos nyilatkozata szerint, úgy az osztrák, mint a magyar delegációban — nem mondta, hogy jövőre is ezt kérni fogja, ennyi óvatosságot tanúsított — azt mondta, hogy amit az idén építeni akar, azt most mind kéri. De én mondhatom, hogy amivel a kvóta, amelyet jövőre Boszniára elköltünk, emelkedni fog, az lesz annyi, ha nem nagyobb, mint a Magyarországra eső része az új vámtarifa több-jövedelmének, a pénzügyi szükségünk okából behozott összes pénzügyi vámoknak. Egyenként elfogyasztjuk eszközeinket, melyekkel államháztartásunkat rendezni kellene; kiadjuk az utolsót, amivel rendelkezünk, és van-e valaki ebben az országban, akit tompa aggodás érzete nem száll meg az elvesztegetett áldozatok, a füstbe ment erőlködések láttára?

Tisztelt ház! Szemben ezzel a helyzettel, melyet valóban túlozni nem akarok, egy komoly kötelesség áll elő

mindnyájunkra nézve. Mondjuk meg, mind mondják meg azok, akik pártolták az okkupációt és mondjuk meg mi, kik abban végzetes politikai ballépést láttunk, hogy ez a politika összeegyeztethetetlen Magyarország létérdekeivel. (Élénk helyeslés balfelől.) Mi nem szánhatjuk magunkat arra, hogy évről-évre vakon, bekötött szemmel szavazgassunk meg fedezetet ily költségekre, melyeket oly politika tesz szükségessé, melynek bár be nem vallott célját egyenesen visszautasítjuk. Midőn a legkínosabb zavarban és töprengésben vagyunk akkor, mikor a saját belső megelégedésünkre szükséges összegeket le kell szállítanunk, fejlődésünk feltételeit meg kell vonnunk magunktól: akkor nem határozhatjuk el magunkat, hogy azokba a sivár sziklába milliókat akarjunk eltemetni — hiszen temettünk el Magyarország jólétéből e tartományokba eleget! Ezen az úton meg kell állanunk, és meg kell állanunk főleg azért, mert a politika, amit a megszállott tartományokra nézve követnek és ami nem tetszik Dárday képviselő úrnak, az a politika tulajdonképen annexionális politika, annak a politikának nincs semmi más magyarázatja, mint az, hogy a monarchia területét gyarapítani akarják, hogy a tartományokat annektálni akarják. (Felkiáltás a szélsőbaloldalon: Ezt már régen tudjuk!) Mert ugyan, mi képzelhető oka van annak, hogy a tisztelt kormány az újonczozási rendeletet kiadta, ha nem a mohó vágy az annexiót létesíteni? Akkor, mikor az újonczozási rendelet megjelent, mikor még azt hitték a rózsás jelentések szerint, hogy csak egy kis nyugtalanság lesz ebből, akkor azt mondták: az általános véderő szervezése szükséges azért, mert azt a kapcsot, amely a monarchiához köti ezen tartományokat, szorosabbá kell tenni és meg kell sokszorosítani, mert ez a mód arra, hogy évről-évre a népesség egy tetemes részében a hozzátartozás érzete katonai fegyelem útján illő módon megeremtessek; mert ez egyik mód, hogy pótoljuk azon lekötött katonaság számát, akikkel őrizzük ott a rendet s hogy a monarchia rendelkezhető hadereje csorbát ne szenvedjen.

Ha ez nem annexionális politika, akkor nem tudom, mi az.

Egy ily politikába, mely nem nyílt szavakkal, hanem

fokonként létesített tényekkel valóságos annexiót akar, csak azok nyugodhatnak bele, akik a bekebelezését ama tartományoknak minden más állami érdeket felülmúló érdekek, mindennél fontosabb szükségnek tartják. Azok, akik azt hiszik, hogy ez a legfőbb érdek: azok vélekedhetnek úgy, hogy nincs áldozat, amelyet meg ne kelljen hozni. Akkor igen természetes, hogy nem az a kérdés: mibe kerül; hanem az a kérdés: minő sikereket tudott felmutatni, mennyiben tudják megérlelni az ügyet, minő előhaladást tesz annak létesítése.

És tudják-e, mit jelent ez az eltakart annexionális politika? Azt jelenti, hogy míg az okkupáció kétes leple fentartatik; amíg megengedik, hogy kiki lelkiismerete mesterkélt megnyugtatóásával pártolja ezt a politikát, azon hiú, azon balgatag reményben, mintha erről még visszatérés lehető volna, vagy visszatérés szándékoltatnék: elkészíttetnek az állapotok a teljesen bevégzett tények erejéig és akkor következik aztán szokás szerint a szentesítés, az annektálás elfogadása. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De aki erre határozza el magát, annak tudnia kell, mi az, amire magát elhatározza; tudnia kell, hogy akkor előáll valami hasonló a Dárday Sándor úr politikájához. Mert aki ott annektálni akar, annak ott európai állapotokat kell teremteni; ott egy tunya, egy tudatlan faj van, ott egy terméketlen tartomány van, azt a tartományt meg kell nyitni a vállalkozó szellemnek, oda kell kecsgetetni a tőkét, biztos állapotokat kell létrehozni, rendet, oktatást, jólétet kell eszközölni és mindenekfölött kevés terhet kell róni rájuk, hogy az anyagi jólét önzésében legalább egy időre elfelejtsék nemzeti aspirációikat; őriztetni kell őket 70—80 ezer emberrel; nem egy kézzel: két kézzel szórni oda a pénzt, mert akkor lassanként átalakulnak ott az állapotok és megtörténik az, amire egy másik háznak kitűnő tagja a delegációkban célzott, hogy: ha majd minden irányban csinált utak, lakott helyek fogják átszegni azokat a rengetegeket, akkor a farkasok ki fognak onnan pusztulni, akkor majd a beköltözött civilizáció állandóan megtelepedhetik. (Tetszés a baloldalon.)

Ha, tisztelt ház, mi egy gazdag ország volnánk,

amely embernek és vagyonnak bővében van; ha mi remélhetnők, hogy egy politikailag erősítő, államunkhoz ragaszkodó, hű új elemet fogunk ott nagy fáradsággal és költséggel magunkhoz csatolni; ha nekünk kellene túlbőségben levő, vállalkozó kedvünk és pénzünk számára új tereket keresni: akkor lehetne komolyan ajánlani ezt a politikát. De amíg mi eltagadjuk vagy közönnnyel nézzük, hogy tíz esztendő alatt országunk lakossága ijesztő mérvben hanyatlott, mert egy percentszázalékos szaporodás tíz esztendő alatt a legkomolyabb visszaesés jele; (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) ha mi a természet rakoncátlan elemeitől se tudjuk saját földjeinket biztosítani; ha mi nem merjük vagy nem akarjuk kutatni a tömeges kivándorlások okait és nem tudjuk orvosolni a bajt; ha mi belső fejlődésünk tényezői megteremtésében, fejlesztésében, a magyar állam megszilárdításában ott állunk, hogy kénytelenek vagyunk forintokban és százakban gazdálkodni meg azt, amit ott százszázalékosan és milliókban kidobnak: (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) addig uraim, aki nemzetgyilkos politikát követni nem akar, (Hosszantartó zajos éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.) az az annexióra nem törekedhetik. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ez áll, tisztelt képviselőház; de hát ezt, tisztelt ház, meg kell mondani. A delegációk tagjai — értem a magyar delegációt — aggódtak és aggodalmukat azzal bizonyították, (Halljuk!) hogy két millió forintot letöröltek a valószínű költségekből. Én most nem akarok, tisztelt ház, ennek a töprenkedésnek a jelentőségéről szólni. Elfogadom egyelőre azt a magyarázatot, amelyet ők adtak; elfogadom teljesen, ők azt mondták: törlik a két milliót azért, mert jelét akarták adni annak, hogy bánjanak illető helyen, azaz a közös kormányon — mert arról volt szó — takarékosabban a nemzet pénzével, mert elvérzünk ezen áldozatok alatt, legnagyobb érdekeink megromlanak ezen áldozatok alatt. Hát jó, én ezt elfogadom. Hanem tudják, hogy mit felelt a közös kormány? A közös kormány, a pénzügyminiszter, a hadügyminiszter ismételten azt felelte: az az előirányzat, amit mi bemutatunk, valószínűségi számításon alapuló. Ha minden jól megy, akkor fog ennyibe kerülni. Kevesebb nem merünk

felelősséget vállalni; erre is csak mint valószínűre vállalkozunk; költünk annyit, amennyi szükséges lesz, (Élénk derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.) és akkor örülni fogunk rajta, ha a bizottság számítása helyes lesz. Így jött létre a megegyezés. A bizottság azt mondta: ennyivel ki kell jönni; a kormány pedig azt mondta: költünk annyit, amennyi szükséges lesz, — igen, fel is olvashatom a szöveget — nem valószínű, nem is hisszük, hogy kijövünk azzal, amit az urak ajánlanak. Ezt nevezik azután parlamentarizmusnak.

Én azt tartom, hogy nem az a feladat ilyen körülmények között, hogy jeleket mutassunk. A feladat ilyen körülmények között: nyíltan és határozottan kikötni a feltételt és megmondani, mely feltétel alatt járulhatunk a közös kormány és ezen kormány politikájához. Mert a jeleket félreértik, vagy figyelembe nem veszik. És ha valami kötelessége van a nemzet képviselőinek, az az, hogy meggyőződése szerint, teljes erővel álljon ellen azon politikának. Azt mondják, de csak úgy mellékesen, kint a folyosón, hogy nem kíván a megszállás fentartása ennyi áldozatot, kevesebb is lehet ezt eszközölni és a nemzet erejével összhangba lehet azt hozni.

Mi azt a kérdést, tisztelt ház, feltettük a közös kormánynak és feltesszük itt is. Hát miért nem mernek a megnyugtatóssal előállni? De mert az nem tudott megnyugtatóni, sem ez nem tud megnyugtatóni, nem hallgathatunk, mert ebből azt kell következtetnünk, hogy lehetetlennek tartják a nemzet erejének kímélését. Hanem akkor aztán ki kell jelentem itt azt, hogy: mi pedig lehetetlennek tartjuk, hogy magunkat a nemzetet megrontó politikával továbbra is azonosítsuk. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Hátra van még egy kérdés és ez az: hogy mi cél, mi érdek az, amelyért mi ott vágjunk? (Halljuk!) Nemcsak Dárday Sándor képviselő úr mondja, hogy most keresi a felvilágosítást, valamint Polit Mihály képviselő úr is, hanem kérdezzük mi is. És megmondom, hogy miért kérdezzük. Azért, mert azok a célok, melyekkel ez a megszállás annak idején feldícsőítetett, azok a célok, azok az igazolások a bekövetkezett események által kegyetlenül meghazudoltattak.

Az 1879. évi delegáció üléseinek naplójában olvashatjuk azt, hogy milyen szépen ki tudták festeni, hogy minő barátságos elemek közé megyünk be; igaz, hogy térdig vérben gázoltunk, de rögtön azt mondták, hogy a török azért fog hozzánk ragaszkodni, mert vallása, birtoka biztosítása tőlünk függ; a keresztény pedig hálával lesz irántunk, mert egyenjogusítva lesz. És mit tapasztalunk? Azt, amit nem mernek bevallani a hivatalos jelentések, de amit mindenki mond, aki az ottani állapotokat ismeri, amit az események lépten-nyomon tanúsítanak: a legnagyobb ellenszenvet, a legnagyobb gyűlöletet a lakosság minden rétegében. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Az mondatott — azon okokra, melyeket a miniszterelnök úr mondott, mindjárt rá fogok térni, hogy mit nyomnak azok — az mondatott, hogy szükséges ez azért, hogy kereskedelmi utunkat biztosítsuk a kelet felé. Ugyan kérem, erre talán az okkupáció még sem szükséges? Ha mi minden tartományt el akarunk foglalni és megszállva tartani, ahol nekünk kereskedelmi út kell, akkor Európa egy pillanatig sem lehetne biztos tőlünk. (Derűtség és tetszés a bal- és a szélsőbalon.) Arra pedig, hogy azt másképen lehessen biztosítani, még csak kísérletet sem tettek.

Azt mondták azután, hogy a belső nyugalom, a monarchia nyugalma és biztosítása kívánja az okkupációt. Azt kérdem — és csakugyan még hivatalosan is el lehet menni az őszinteségben addig a határig — azt kérdem: amióta mi ezen tartományokat megszálltuk, nem vagyunk-e sokkal inkább kitéve annak, hogy külföldi cselszövények és külföldi események megreszkettessék belső állapotainkat? vájjon addig, míg meg nem szálltuk e tartományokat, vagy azóta vagyunk-e kötelezve arra, hogy minden egyes forintért ezerszeresét és százezerszeresét költsük el azon költségeknek, melyet eddig elköltöttünk? (Tetszés.)

Az mondatott, hogy azon kis tartományoknak, melyek bennünket nyugtalanítottak, fékmentartása az ok. Hiszen Montenegrónak nem kormánya, de népessége nyíltan pártolja az inszurrekciót; az inszurrekció gyűlhelye, üdülési helye Montenegró. Vájjon jobban állunk-e azóta, megfenyítjük-e Montenegrót, elhárítjuk-e ezt az okot, növekedett-e biztos-

ságunk? Hiszen erre az élet egy nagyon határozott feleletet adott.

Nines, tisztelt ház, más ok és más ezél, melyből kimagya-rázhatnám azt, ami történt, mint hogy a ezél az, hogy annexióra, gyarapodásra törekszünk. És ez a ezél az, melyet minden erőnkől elleneznünk kell.

A tisztelt miniszterelnök úr megkísérli ezt igazolni és megkísértette múltkori beszédjében két indokkal. Az egyik okban azt mondja: Megmondtam már több ízben, hogy indoka a bemenetelnek nem volt egyéb, mint az, hogy ha ott az újra meg újra támadó tűz kiüt, oly helyzetben legyünk, hogy azt a tűzhelynél nyomjuk el, nem pedig akkor, midőn már hazánkba átszap. És azután hozzát teszi: Mindenki tudja, hogy újabb időben ott kezdődtek a nyugtalanságok, amelyek nagyobb térre elharapózva eredményezték 1877-ben az orosz-török háborút és amely okok előidézhatték volna most is, nekünk pedig ismét néznünk kellett volna, amíg elterjed nagyobb mérvben és egy nagy általános konflagráció lesz belőle.

Ha ebben, tisztelt ház, van határozott eszme, — nem sértő szándékkal mondom — de ha ennek van határozott értelme, ez annyit jelent, hogy mi az elfoglalás és a megszállás által a keleti kérdésnek újolagos kitörését meggátoljuk, meggátoljuk azt, hogy egy új konflagráció is támadjon ott.

Én nem tudom, tisztelt ház, de ebben az érvelésben azon rendes rémítgetések egyikét látom, amikben a miniszterelnök úr beszédei olyan gazdagok. Hát kérem, való-e hogy 1877-ben Boszniában támadt a keleti kérdés? Mit jelent ez a keleti kérdés? Jelenti a keresztény népek törekvését, menekülni a török uralom alól. Ez megújul mindenütt, ahol keresztény nép van, Albániában, Bulgáriában, Maczedóniában, Boszniában. Megújul mindenütt, ahol határos kis államok vannak, melyek törekednek arra, hogy a keresztény alattvalókból s azok által lakott területből egészítsék ki magukat; megújul minden kedvező alkalommal azon hatalmak ösztökélése és támogatása folytán, melyeknek érdekében áll egyik vagy másik irányban mozgalmat idézni elő a Balkán-félszigeten.

Tehát 1877-ben Boszniából eredt a keleti kérdés? Ha Boszniában lettünk volna, nem lett volna meg a bulgár lázadás? a szerb háború? Hol volt igazi tényezője a keleti kérdésnek? Pétervárott volt. És Ausztria nem jól tudta-e, hogy Oroszország áll a háta mögött azon törekvéseknek, melyek először a bulgár lázadásra, a szerb háborúra, a görög nyugtalanságokra és a keleti kérdés egész megmozdulására vezettek. Hiszen a miniszterelnök úrnak tudni kellett volna ezt — ha ugyan előre adták tudtára, nemcsak utólag, szokás szerint — és nem akad e házban egyetlen ember, aki komolyan elhinné, hogy azért, mert Boszniát okkupáltuk és mert Boszniában állunk, a keleti kérdés kitérését azon számtalan területeken és azon nagykiterjedésű erjedési anyagokban megakadályozzuk.

Vagy azt mondja, hogy, mert ott állunk, megakadályozzuk, hogy a láng határaink közé ne jöjjön. Ez azt jelenti, hogy a határainkon belül levő elemek fel ne lázadjanak, azért vagyunk Boszniában. Kit ért ezen elemek alatt a miniszterelnök úr? Mást nem érthet, mint a határainkon lévő elemeket, a délszlávokat. Mikor az egész keleti kérdés forrongásban volt, mikor Szerbiában folyt a harcz, mikor Bulgáriában volt a lázadás, akkor ezek az elemek forrongtak-e, fellázadtak-e? Ha pedig nem tették, tegyük fel, mely elemek lennének azok, amelyek lázadással fenyegetnek? És vajjon jobban féken tartjuk-e őket, ha oly tartományokkal hozzuk őket összeköttetésbe, melyekkel csak a lázadó elemeket szaporítjuk? Az egyszerű gondolkozás ellentmond az ilyen állításnak.

A miniszterelnök úr másik indoka, másik rémítgetője az, hogy (Halljuk!) azt mondja: Ha az a politika követetnék, melyet némelyek ajánlanak, hogy az okkupált tartományokat egyszerre hagyjuk oda, ez megingatná a hatalmunkban való hitet és bizalmat; nem a nagyhatalmi állásnak lenne vége, hanem a létnek kérdése vettetnék föl és előállana a nagy bomlás, melyben csak a magyar államnak és csak a magyar fajnak jövője bizonytalan.

Tisztelt ház! Mindenekelőtt megjegyzem, hogy azt, hogy azokat a tartományokat rögtön hagyjuk el, itt a házban tudtommal senki sem mondta. Sőt igenis, már a múlt hitel

megszavazása alkalmával én, de többen is, kifejtettem azt az okot, hogy miért tartom lehetetlennek és politikailag hibának azon kívánság felállítását is, hogy azokat a tartományokat rögtön hagyjuk oda. De azt aztán az állítások legmerészebbikének nevezem, azt mondani, hogy a boszniai okkupációban a monarchia fentartásának sarkpontja van, hogy ha kijönnénk Boszniából, a létkérdés vettetnék fel, ha kijönnénk Boszniából, előállana a nagy bomlás és ebben a magyar faj jövője bizonytalan.

Tisztelt képviselőház, szörnyű rangra emelkedett ez a boszniai okkupáció. (Derütség balfelől.) Mikor megtörtént, akkor azzal ajánlották, hogy Dalmácia biztosítására szükséges, majd Trieszt, majd Fiume biztosítására tartották szükségesnek, — a forgó toronnyal csak Jókai Mór tisztelt képviselő úr elégedett meg; (Derütség.) ma a monarchia ékkövének akarják tekinteni; ha pedig e nagy szavakkal csak azt akarja a tisztelt miniszterelnök úr mondani, hogy a monarchiának hatalmi prestigeje kevesbedik a keleten, pedig arra a hatalmi prestige szükség van, akkor ezt már mi is mondtuk s akkor vele teljesen egyetérték; de a hatalmi prestige csorbítása és a létkérdés felvetése közt óriási különbség van.

Mi nem akarjuk a hatalmi prestige megcsorbítani, nem akarunk rögtön kivonulást; mi elsősorban követeljük azt, hogy ezt a megszállási politikát az országnak igazi létérdekeivel és anyagi erejével hozzák összhangzásba. (Zajos helyeslés balfelől.) Ha ezt nem tudják tenni, az esetben — még pedig már az első is hozzá tartozik — minden körülmények közt kibonyolódási politikát követelünk az okkupációból. (Úgy van! balfelől.) Amit a tisztelt kormány folytat: az annexionális politika, csak nem vallja be; nekünk pedig kibonyolódási politika kell az okkupacionális politikából.

Erre számos módozat van. Tudjuk, hogy ezt nem lehet rögtön eszközölni s a monarchia állásának és hatalmi érdekeinek minden csorbítása nélkül kívánjuk ezt, s meg vagyok győződve, hogy mind az a reális érdek, aminek biztosítására az annexió szükségét hirdetik, az annexió nélkül is teljesen elérhető, ha azt komolyan keresik, ha ezt tűzik ki célul és

erre használják fel az esélyeket és eszközöket. (Élénk helyeslés half elől.)

Kénytelenek vagyunk és kötelességünk ezt a követelést a kormánnyal szemben felállítani; nem törhetjük azt, hogy vakon, be nem vallva, de tényleg annexionális politikát folytassanak. Eljött az idő, hogy a ház mondja ki nyíltan, hogy kívánja a kibonyolódást az okkupációból, nem a rögtöni kivonulást, de a fokozatos kibonyolódást, és eljött az idő, hogy a ház ezt ne csak kimondja, hanem tetteivel tanúsítsa és minden hatalmával oda kényszerítse a kormányt, hogy e politikának érvényt szerezzen. (Zajos helyeslés balfelől.)

És itt, tisztelt ház, visszatérek oda, ahonnan kiindultam. Azért is szükséges az, hogy önök megóvják a boszniai ügyben a törvényes pénzajánlati határozathozatalt, hogy semmi eszközt ne adjanak ki kezükből arra, hogy a kormány annak a politikának a követésére, amelyet helyesnek és követendőnek tartanak, rá is kényszeríttessék.

Ezért én azt indítványozom, hogy két határozatot hozzon a tisztelt ház. Az egyik határozatban mondja ki, hogy elveti a fedezetről szóló törvényjavaslatot, azért, mert az oly alkatrészeket foglal magában, amelyek feletti határozathozatal ezen országgyűlés jogkörébe tartozik. Ez a határozati javaslat következőkép hangzik: Határozza el a ház, hogy a 183. számú törvényjavaslatot az 1882. évi rendkívüli hadiköltségek fedezéséről, miután az abban foglalt összeg tetemes része a megszállott tartományok területén létesítendő középítkezésekre szavaztatott meg az országos bizottságok által, ezen czélokra rendelt összegek feletti határozathozatal pedig az 1880. VI. törvenyzikk értelmében a monarchia két államának országgyűlését illeti, általánosságban sem fogadja el. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És azután indítványozom, tisztelt ház, hogy szemben azon politikával, mely eddig a magyar kormány felelőssége és befolyása mellett követtetett, a ház mondja ki határozat alakjában azt a véleményét, hogy miután az a politika, amely Bosznia és Hercegovina megszállására nézve követetik, irányában és eredményeiben a monarchia dualisztikus szerkezetének megzavarására vezet; miután az a politika

Magyarország anyagi erejét legbecsesebb nemzeti céljainknak és érdekeinknek megvalósításától elvonja és pénzügyeinknek rendezését óriási áldozatok mellett is megghiúsítással fenyegeti: utasítatik a kormány, hogy a törvények szerint őt megillető befolyását az okkupacionális politikából való kibonyolódás mielőbbi eszközlésére használja fel. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És midőn ezt a két határozati javaslatot a tisztelt háznak ajánlanám, (Halljuk!) beszédem befejezéséül az előadó úr szavaira térek. A tisztelt előadó úr azt mondja: szavazzák meg mentül nagyobb többséggel e hitelt, mert Magyarországon tradícióban vannak a nagy pártok és mert csakis ha ezt megszavazzák, tartatik fenn e kormány és csak ha e kormány fentartatik, akkor nem lesz az okkupacionális politikából veszély az országra nézve.

Ami azt a biztosítékot illeti, mely ezen kormánynak fentartásában áll, ez bizalmi kérdés, erre nézve elég mondatott. Hanem ami a nagy pártokat és azok tradícióját illeti: én a nagy pártokat szerencsének tartom és a helyes politikai élet nélkülözhetlen feltételének, de csak akkor, ha azokat a nagy pártokat valamely határozott, de igazán határozott, nyíltan bevallott és őszintén követett és felfedett politika következetesen vezeti. He nagy pártokat azért, hogy bevégezett tényekre utólag sajnálkozólag ráadassék a beleegyezés, (Helyeslés. Úgy van! a szélsőbalon.) hogy a párt kibújjék a felelősség alól, a kormány kibújjék a lakolás alól: ezért nagy pártokat, a takargatásra a nagy pártokat nagy országos szerencsétlenségnek tartom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbalon.) A kormányoknak és pártoknak becse attól függ, miként fogják fel a nemzeti feladatokat és miként képesek az így felfogott feladatnak minden erejükkel, összes politikai létükkel, reputációjukkal teljesen érvényt szerezni. Aki helyesen fogja fel, aki odaadóbban működik ebben a feladatban, azt, meglehet, hogy múló siker időnkint nem követi, de a kötelesség teljesítésének örök dicsősége bizonyára megilleti őt.

Ez az, amit én önöktől kívánok, ezt ismerjék kötelességüknek; ne menjenek a takargatással, elnézéssel azon az úton, amely oda vezet, hogy megtörtént tényekre

nagy vonakodva azután utólag reá adják a beleegyezést, amire igazán áll a rómainak azon mondása, bogy: Libido ac voluptas penes eos, — akik a hatalmat bírják — rumor ac dedecus penes omnes.

Ha önök ebben az értelemben egy politikához járulnak, akkor én ezt szerencsének tartom az országra nézve. De azután, az a nagy párt ne legyen a hivatalos nyomás és befolyás eszközeivel összetoborozva, hanem legyen szabad választás, szabad döntése a nemzetnek. (Felkiáltások a jobboldalon: Megvan!) És szabad döntése a nemzetnek csak akkor lesz, ha a hivatalos nyomások, hivatalos korteskedések, a kormány hatalmával való pártcsinálás napjai megszűnnek, és akkor tegyék a nemzet elé, hogy döntsön saját sorsa felett; akkor minden párt a maga nyílt politikája mellett fog küzdeni, s akkor, de csakis akkor, ha nagy pártok kerülnek ki az alkotmányos küzdelemből, lesz ez szerencséje a nemzetnek. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy az országnak javára szükséges, és úgy, amint azt becsületos meggyőződésünk szerint megítélhetjük, az országra nézve üdvös politika ezen határozati javaslatokban van letéve és ezért ajánlom azokat a tisztelt háznak elfogadás végett. (Éljenzés, élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Jókai Mór: A törvényjavaslat célja az, hogy az eddig az élelmezésre és a had folytatására való kiadásokat és a jövőre való hadászati célú építkezéseket fedezze. A kérdés az, hogy azok az építkezések egy hadviseléshez megkívántató szükséges és múlhatatlan építkezések és útcsinálások-e, vagy pedig investíciók. Ha investíciók, akkor Szilágyinak van igaza; ha a hadviselésre szükséges építkezések, akkor nekünk. Arról bizonyos vagyok, — mondja — hogy akár a delegációk elé tartozik e kérdés, akár az országgyűlés elé, miután honfitársaink és fiaink, a magyar hadsereg tagjai ott vannak kitéve a hidegnek és szélnek, hogy ezek számára építtessenek-e hajlékok, melyek őket megvédelmezzék az idők viszontagságai ellen s legyenek utaik, melyeken közlekedhessenek, melyeken nekik élelmet szállíthatanak — midőn erről van szó, az országgyűlés éppen úgy megszavazta volna a költségvetést, mint a delegáció. Azon tisztelt,

képviselőtársaknak, kik erre azt mondják a szélsőbaloldalon, hogy hát ha nagyon fú a szél a katonáink nyakába a Karszt hegyén, el kell őket onnan hozni s mindjárt nem kell számukra kőből épült faköpenyeg, számításában van őszinteség, van logika, ha rossz ott lenni, jöjjenek el onnan; de mi őszinteség és logika van abban, mit Szilágyi tisztelt képviselő úr állít fel, (Halljuk!) ki az előttünk fekvő költségvetésből kivesz egy pozíciót?

Szilágyi: Nincs pozíció benne! Átalányösszeg!

Es azt mondja: erre nem a delegáció, hanem a magyar képviselőház illetékes. Akár van igaz ebben, akár nincs: azért, mert ezt a kis pozíciót nem tartja a képviselőház elé valónak, az egész hadsereg élelmezését, amely valósággal a delegációk elé tartozik, sem szavazza meg. Nem szavazza meg akkor, midőn a 21 milliót a delegációban megszavazta.

Szilágyi: Nem szavaztam meg! (Úgy van! balfelől.)
Ne tessék ferdíteni! (Helyeslés balfelől. Zaj jobbról.)

Az, ki a nagyobb összeget elvetette, annak következetesen meg kell adni a kisebb összeget.

Szilágyi: Nem áll! (Zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Akár áll, akár nem áll, amit a delegációban való szavazásra nézve mondtam; de az, hogy itt az országgyűlés előtt elveti azt az összeget, mely a delegációban megszavazandó volt, azért, mert a kompetenciát nem ismeri el a kisebb összegre nézve: ez tény marad. Es nagyon kérem, méltóztassék itt akár a logikának, akár az őszinteségnek hiányát véve, választani, hogy a kettő közül melyik az, amelyik jelen van.

Szilágyi: Egyik sincs jelen. (Derűlség balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

. . . Ha sikerült szavaim őszintesége iránt bizalmat gerjeszteni, midőn . . .

Szilágyi: Nem sikerült!

Sajnálom! (Derűlség.) . . . Midőn azt mondtam, hogy a jövődre nézve elvárjuk és követeljük a kormánytól, hogy a nemzetet nagyobb áldozatok hozatalától megszabadítsa: akkor kérem azt, kit meggyőztem, méltóztassék velünk szavazni és elfogadni az előttünk levő törvényjavaslatot. Én elfogadom. (Helyeslés jobbfelől.)

Személyes kérdésben és félreértett szavaim magyarázatara kérek szót. (Halljuk! Halljuk!)

Elöttem szóló képviselő úr hivatkozott arra, hogy minő logika és őszinteség van abban, megtagadni itt a fedezetet oly kisebb összegre nézve, amelyet, mint állította, a delegációban megszavaztunk.

A képviselő úrnak, aki másnak logikáját és őszinteségét vizsgálja és kétségbe vonja, kötelessége lett volna itt is őszinteséget és loyaltást tanúsítani. A képviselő úrnak tudni kell, hogy a delegációban — mert hisz ő a delegációnak tagja — mi úgy a nagyobb, mint a kisebb összeget, a két millió levonásával vagy anélkül, mind a kettőt elvetettük; ez tény; tehát az, amit állítani méltóztatott, nem való.

Már most kérdem, mi a neve annak, nem való tényre hivatkozni itt oly testületből, amelynek a tisztelt képviselő úr tagja? Ha pedig arra méltóztatik hivatkozni, hogy a közös szavazás alkalmával, midőn sem a kisebb, sem a nagyobb összeg nem volt feltéve, hanem csak a differenzia a két összeg közt, hogy akkor mi a differenziának ellene szavaztunk: hát én egy kérdést intézek a tisztelt házhoz és a többségnek minden tagjához, aki a delegációban résztvett: hogy nem egyenesen úgy volt-e feltéve a kérdés, hogy csak az kerül szavazás alá, vájjon megszavaztatik-e az a két millió, amivel az osztrák delegáció többet ajánlott, mint a magyar delegáció? Mi nem szavaztuk meg azt sem, amit a magyar delegáció felajánlott, nem szavaztuk meg azt a két milliót sem. Hát kérdem, lehet-e loyaltással azt mondani, hogy midőn mi elvetettük ezt a két milliót, elvetettük az alapösszeget is, mégis megszavaztuk volna az alapösszeget?

Az nem volna loyaltás, felállítani ünnepélyesen a delegációban a közös szavazásnak értelmét, amint felállítottat a többség részéről, mert ott csak a differenziáról volt szó, s azután itt ebben a házban annak a szavazásnak ellenkező magyarázatot adni. Ez nem volna loyális és én megvárom a többség minden tagjától, hogy amit itt a közös szavazás értelméről mondtam, azt teljesen valónak ki fogja jelenteni. (Helyeslés balfelől.)

Ez az, tisztelt ház, amit a tisztelt képviselő úrnak személyes kérdésben kívántam mondani.

Ami pedig szavaim értelmének félremagyarázását illeti, tisztelt ház, beszédem értelme és kifejezései mutatják, hogy én megmondtam, hogy itt ezen törvényjavaslatban átalányösszeg kéretik, ezen átalányösszegre kell a fedezet iránt nyilatkozni s azt megadni vagy meg nem adni. S midőn a tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy abban az eljárásban, mely az ott küzdő katonáknak nem akarja a hajlékot megadni és mégsem akarja a rögtöni kivonulást dekretálni, nincs őszinteség és logika, akkor én arra figyelmeztetem őt, hogy ami követelést mi itt felállítottunk, az csak abban áll, hogy ha ott hajlékot kell építeni és beruházásokat eszközölni, kérjék azt attól a testülettől, melynek törvényes hatásköréhez ez tartozik. (Élénk helyeslés balfelől.)

Midőn ezt kerüli ki a tisztelt képviselő úr, — mert azt mondta, hogy abba a kérdésbe, mely a főkérdés, ő nem bocsátkozik — akkor jogom van vádolni őt avval, hogy az ő eljárásában nem volt logika és nem volt őszinteség. (Élénk helyeslés balfelől.)

Jókai Mór: Személyes kérdésben kérek szót. (Halljuk!) Tisztelt képviselőtársam szándékos valótlanosság állításának vádja alá helyez engem. Én bírok annak bátorságával, hogy ha valamiben tévedtem, ezt bevalljam. Engem attól a bizonyos közös ülésben való szavazástól súlyos családi ügyek távol tartottak, nem hallottam a szavazást, mert nem voltam jelen; most a képviselő úr előadván a történetek geneziséét és körülményeit, magyarázatát részemről elfogadom és kérem magamat a szándékos valótlanosság vádjától felmentem. (Helyeslés.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Szilágyi Dezsőtől, mint a közjogi alap hívétől, meg nem foghatom, — úgymond — hogy a kompetenzia kérdésében argumentációjának összes erejét, melyet oty fényesen hallottunk kifejteni nem érvényesítette a delegációban. . . . Ha beállna bármikor az az eset, hogy a két delegáció által megállapított kiadásokat, melyekre nézve az egyik törvényhozás a kompetenzia alapján a fedezetet meg is adta, a másik törvényhozás elvetné — nem következnenek-e ebből oly alkotmányos bonyodalmak, melyeket megelőzni igyekezni mindenkinek, akit csakis a közügy érdeke és nem párttaktikai

szempont vezet, kötelessége? (Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.) Ott kellett volna tehát argumentációjának összes erejét kifejtenie, ahol, ha győz, bonyodalom nélkül viheti keresztül akarátát, és nem oda rezerválni, ahol, ha győzhet, ez már csak bonyodalmak árán történhetnék. (Élénk helyeslés jobbfelől.) De természetesen arra, hogy itt e házban és a házon kívül izgalom keltessék, egyszóval, párttaktika szempontjából, helyesebb volt ide tartani fönn a dolgot. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)

A delegáció illetékességének kérdésében hivatkozik a törvénybe iktatott berlini szerződés 25. cikkére, mely szerint: La Bosnie et la Herz égő vine sera occupée et administrée par L'Autriche-Hongrie. E szavak értelmére nézve a Dictionnaire de L'Académie Francaise ezt mondja: Occupation, occuper signifie Taction de s'emparer, de se rendre maître, demeurer maître d'un pays, d'une place, d'en prendre possession militairement. Vagyis: elfoglalni, urává lenni, urának maradni egy területnek. (Mozgás.) Az első feladat tehát tisztán és határozottan hadügyi, katonai. Mint ilyen, az 1867: XII. törvénycikk szerint közös ügy és a delegációk megszavazása alá tartozik. S hogy ez így van, annak legnagyobb bizonyosága az, hogy az 1880: VT. törvénycikk a hadügyi dolgokról nem is emlékszik meg.

De azt mondja Szilágyi, hogy az 1867: XII. törvény szerint közös ügyek az erődítések; szerinte a laktanyák is katonai intézkedések, de csak a monarchia területén. A törvény kimondja, hogy a hadügy és ennek költségei közösek, de nem beszél erődítésekről, mert ezek a hadügyi költségek alatt értetnek és e tekintetben sehol nem köti azokat territóriumhoz, hanem a hadsereghez. Vájjon amely perczben a hadsereg túlmént a monarchia határain, megszűnik-e közös lenni a hadügyi költség?

Az, hogy pausális összeg kéretik, szerintem nem indokolhatja még annak is meg nem szavazását, mit ő maga is a delegációk jogkörébe valónak tart. Mert a pausális összegből éppen azon rész, mely erődítésekre és rokon tárgyakra szükséges, ki van hasítva, amennyiben a virement alól ki van véve s tisztán ki van mondva, hogy kerekszámban 16 millió kéretik virement mellett és 5 millió ezen célokra.

Szilágyi beszélt arról, hogy mire kell a többségnek a kormányt kényszeríteni. Nem lehet kormányt oly politika vitelére kötelezni, melyet az országra veszélyesnek tart. És biztosít-

hatom — mondja — a házat, hogy ha a keleten és a külfölddel szemben az a politika, mely itt most többféle hangsúlyoztatik, többségre kerül, én nem fogom azt mint kormány keresztülvinni, de fogom mint ellenzék itt megtámadni. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Mert én sem azt a politikát, mely a népek szabadsága iránti szeretetet addig akarja terjeszteni, hogy szabad legyen nekik bennünket megtámadni és ne legyen szabad nekünk visszatörölni, (Zajos ellenmondások balfelől. Felkiáltások: Nem mondta senki!) sem azt a politikát, mely beburkoltan vagy burkolatlanul, de oly lépésekre akar vezetni, melyek egyfelől eljártsszák ott, ahol a prestige majdnem minden, keleten az erkölcsi befolyást és amely másfelől Európa előtti tekintélyünket, a hatalmunk iránti hitet ingatja meg — én nem fogom keresztülvinni. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Azt mondják: nem mondta senki, hogy a szabadság abban álljon, hogy minket támadjanak meg. Nem mondta a szót senki, az igaz. De az egész politikai irányzat, mely kokettíroz a szláv izgatókkal, mely azoknak ad igazat szemben a magyar kormánnyal. . . (Zajos helyeslés jobbfelől; ellenmondás balfelől.) azt jelenti.

Gróf Apponyi Albert: A delegáció által megszavazott, az országgyűléstől pedig nem fejezetekre osztva, de egy összegben kért tételt nem szavazhatja meg; a jövőben követendő politikai irány meghatározására nézve pedig a Szilágyi Dezső által beadott második határozati javaslatot ajánlja elfogadásra. (Hosszas élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Dárday Sándor: (Zaj. Felkiáltások: Halljuk!) Személyes kérdésben kérek szót. Köszönettel tartozom mindenekelőtt gróf Apponyi képviselő úrnak, hogy ő, nem úgy mint Szilágyi képviselő úr tette, beszédemnek elferdítésével nem foglalkozott; hogy ő nem állítatott velem abszurdumokat, melyeknek azután dicsőséges czáfolatába bocsátkozott, hanem komolyan vette állításaimat, mint én komolyan veszem mindenkinek beszédjét és mindenkinek állításait ezen házban. Ezt követelhetem mindenkitől és viszont magam részéről mindenki irányában követem.

Ennek előrebocsátásával: Apponyi tisztelt képviselő úr, a miniszterelnök úr beszédének arra a tételére vonatkozólag, mely az én beszédemre válaszul szolgált, azt mondotta, hogy ő nem volt képes azt megérteni, a szélsőbalról pedig többen hangoztatták, hogy vajjon megértette-e Dárday is? Ennek

folytán kénytelen vagyok kijelenteni, hogy miként értettem én. (Halljuk!)

Én úgy értettem, hogy a tisztelt miniszterelnök úr, legalább nekem és Jókai tisztelt képviselőtársamnak, megnyugtatót szolgáltatott azáltal, hogy szükségesnek állította ő is, hogy ott változás álljon be mind a közigazgatási rendszer, mind pedig a politika tekintetében. Ebben én megnyugvást találok. Ezt tartozom kijelentem, és mindenestre több megnyugvást találok a miniszterelnök úrnak ebben a nyilatkozatában, mint az ellenzéknek abban a követelményében, hogy Boszniából kivonuljunk. (Helyeslés jobbfelől.)

Tisztelt ház! Az előttem szolt tisztelt képviselő úr jónak látta, gróf Apponyi tisztelt barátom felszólalására, személyes kérdésben tett nyilatkozatában mellékesen azzal védekezni, hogy én elferdítettem szavait. De ha valaki emiatt szót kér, annak első kötelessége megmagyarázni, miben ferdítették el állításait? A képviselő úr ezt nem tette. Ennélfogva, midőn a képviselő úr csak arra hivatkozott, hogy ő sértőnek találja magára nézve, ha szavait komolyan nem veszik, azt kell feltennem, hogy a különbséget az én és tisztelt barátom fölszólalása közt abban találta, hogy tisztelt barátom, amit talán maga is bán, egy kissé nagyon komolyan vette a Dárday képviselő úr szavait. De ha ez áll, akkor bátor vagyok szavaim értelmére nézve a háznak emlékezetébe visszaidézni, hogy én nem azt mondtam, hogy a képviselő úr felszólalását nem veszem komolyan, hanem hogy a képviselő úr maga nem veszi komolyan, mert ha egy országos képviselő megtámadja azt a politikát, mely Boszniára nézve a múltban követetett és amelyért ezen kormány felelős, és azt rossznak mondja, s anélkül, hogy biztosítékot nyerne a jövőre nézve e politika megváltozása tekintetében, a legföltétlenebb bizalmat szavaz ezen kormánynak: az önmaga lemondott arról, hogy szavait bárki komolyan vegye. (Zajos derűtség és helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

Dárday Sándor: Mindenki bizonyítani fogja nekem azt, hogy annyira szerény tagja vagyok a tisztelt háznak, hogy sze-

mélyes kérdésben, amennyire csak lehet, idejét nem szoktam igénybe venni. Ennek méltóztassék tulajdonítani azt, hogy ferdítések magyarázásával untatni nem akartam a tisztelt házat a múltkor, mikor Szilágyi tisztelt képviselő úr beszédét befejezte, miután két óránál tovább fárasztotta a házat. Én szavaimnak túlságos nagy súlyt tulajdonítani sohasem szoktam és ezért én elferdített szavaim helyreigazítása végett továbbra a ház türelmét igénybe venni nem akartam. De most Szilágyi tisztelt képviselő provokációja folytán, ha tudni akarja, hogy miben találok az elferdítést, kénytelen vagyok megmondani, és azt hiszem, minthogy oly szerencsés voltam, — a miért hálával tartozom — hogy múltkori beszédemet a tisztelt ház figyelemmel kísérte, mindenki igazat fog nekem adni. Én a házban kijelentettem, hogy ha jövőben nem fog változás történni a Boszniában követett politikában, egy krajczárt sem fogok többé megszavazni; ennek daczára Szilágyi képviselő úr nem egyszer, de többször azt mondta, hogy Dárday kevesli az oda fordított költségeket és a jólét özönében akarja elfojtani a lázadást. Hát nem ferdítés-e ez és nem inszINUÁCIÓ-e ez az abszurdum-állítás? Továbbá azt mondta, hogy én Pofit képviselő úrnak köszönetét szavaztam, hogy engem felvilágosított az okkupáció iránt. Nem akarok erős kifejezést használni, csak azt jegyzem meg erre, hogy ilyen olcsó élczzel nem lehet egy komoly beszédet czáfolni.

Azt hiszem, akik figyelemmel kísérték beszédemet, nem fogják szükségesnek tartani, hogy tovább részletezzem azokat a ferdítéseket, melyek Szilágyi képviselő úr beszédében voltak. (Helyeslés a jobboldalon.)

Szilágyi Tisztelt ház! Én átlátom, hogy a képviselő úr nem Dezső éppen irigylendő helyzetben van és azt méltányolni tudom is; ezért most csak egyetlen egyre, csak a legfőbbre nézve — amihez jogom van — visszaállítom szavaim értelmét. — A képviselő úr ferdítéssel vádol; azt mondta, hogy elferdítettem szavait, mikor azt mondtam, hogy ő abban is hibázta az eddig követett bosnyák politikát, hogy nem költünk eleget Boszniában. A képviselő úr ezt ferdítésnek nevezi; de hát mi volt az a sarkalatos hiba, amit a képviselő úr, az igaz, nem pusztán magától, hanem a hírlapi czikkekből és a Reichsrat delegációjában mondott beszédekből fel-

hozott? hogy mindenesetre egyik legfőbb hiba az eddig követett bosnyák politikában az, hogy a bosnyák rájáknak a földbirtok földtehermentesítés mellett nem adatott át, egy olyan földtehermentesítés mellett, amely — azt mondja — a bosnyákok által viselendő lett volna. Már most, ha valaki tudja azt, amit a képviselő úrnak tudnia kell . . . (Nagy zaj. Felkiáltások jobbfelől: Ez nem személyes kérdés!)

Ez szavaim értelmének helyreállítása, és ha a képviselő urak azt hiszik, hogy a ferdítés vádját oly könnyen el kell viselni és ehhez hozzászoktak — de én részemről ezt a vádat, ha alaptalan, sohasem viselem el. (Helyeslés balfelől.) Aki tehát tudja, amit a képviselő úrnak tudnia kell, hogy »Bosznia az önnön közigazgatási költségeit sem képes fedezni és akkor a kormányzati politika sine qua non-ja« gyanánt mégis azt kívánja, hogy megváltás alapján adassék át a földbirtok a rájáknak, az, ha tisztában van magával és ha egyáltalában mondott valamit, azt mondta, hogy igenis, váltassák meg a földbirtok és ezen megváltás kamatait kell, hogy garantírozza az adminisztráló állam, azaz a monarchia. Már most kérdem, nem az lett volna-e a következése, hogy nekünk, akik különféle címen kénytelenek vagyunk azon adminisztráció költségeit pótolni, a kamatokat is fedeznünk kellene? (Helyeslés balfelől. Zaj jobbfelől.) Ennélfogva jogosítva voltam arra az állításra, hogy a képviselő úr azért hibáztatta a politikát, mert nem költött eleget, és egy olyan politikát kívánt volna, amely többet költ. (Ellenmondások jobbfelől. Úgy van! a baloldalon.) Ha pedig a képviselő úr úgy értette ezt, hogy egyáltalában és minden körülmények között kizártnak tekinti azt, hogy a földtehermentesítés kamatai a monarchia által fizetessenek . . .

Dárday Sándor: Nem mondtam! (Felkiáltások balfelől: Igenis úgy mondta!)

. . . akkor választhat a képviselő úr aközött, hogy mondott egy olyan dolgot, hogy történjék a monarchia által ott egy földtehermentesítés, amelynek kamatait Bosznia nem képes viselni, a monarchia pedig nem fizeti és mégis földtehermentesítés. Tessék választani! (Nagy derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.)

Dárday Sándor: (Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Tisztelt ház! Egyszerűen kijelentem, hogy ilyen újabb ráfogásokra nem válaszolok. (Helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és szélsőbalon.)

Május 25-ikén ért véget az általános vita és a következő napon a záróbeszédre került a sor. Láng Lajos előadó után Eötvös Károly, majd Szilágyi Dezső mondta el záróbeszédét.

Szilágyi Tisztelt ház! Valóban nem szívesen teszem, hogy a Dezső vitának ilyen stádiumában és ilyen atmoszférában (Felkiáltások: Igaz! Igaz!) a háznak becses türelmét igénybe veszem. (Halljuk! Halljuk!) És ha mégis azt teljes joggal fogom tenni, annak magyarázatát abban találják, hogy a ferdítéseknek azon hosszú sora, amelylyel, a miniszteri padoktól kezdve, a tisztelt kormánypart némely tagja a fennforgó kérdést elhomályosítani akarta, a tisztelt előadó úr által ma kettővel gyarapodott.

A tisztelt előadó úr — idézem őt mindjárt beszédem elején — arra hivatkozott, hogy a monarchia pénzügyi hitelének fentartása végett szükséges Boszniában benn maradnunk. (Halljuk!)

Tisztelt ház! Minden érvet a világon értek, de hogy azt merje valaki állítani, hogy attól az állástól, melyet mi ottan elfoglaltunk és melyet a tisztelt miniszterelnök úrtól kezdve Hegedűs Sándor képviselő úrig, ha azt politikai tekintetben igazoltnak tartja is, de annak pénzügyi káros voltát mindenki beismeri — hogy ettől függjön a monarchia pénzügyi hitele, ezt az állítást a legvakmerőbbnek tekintem. (Igaz! a bal- és szélsőbaloldalon.) Úgy kell tekintem ezt az állítást, mint a próbaállításokat szokták tekinteni. Előállanak egy próbaállítással s aki azután azt elhiszi, arról csakugyan el lehet mondani, hogy az mindent elhisz. (Derűtség a szélsőbaloldalon.) Aki azt elhiszi, hogy a külföldi pénzpiacok e monarchia hitelét abban látják, ha Boszniában marad, az oly hiszékeny, hogy annak a kormánypart mindent állíthat. (Igaz! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Míg közönséges józan ész lesz és míg annak ebben a házban hatása lesz, addig, azt hiszem, mindenki abban a nézetben

lesz, hogy egy államnak hitele függ közgazdasági állapotától s pénzügyi rendezettségétől. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ha már most egy állam gyarapodik, ha felvesz a maga kötelékébe mellékesen egy terméketlen, passzív tartományt, melynek csak rendbentartására milliókat kell költeni, akkor ezen kiadásokat ennek az államnak saját segélyforrásaiból kell pótolni s akkor az a tartomány az illető állam meddő kiadásait szaporítja. Ha mégis valaki azt mondja, hogy a monarchia hitele az európai pénzpiaczon Bosznia megtartásától van feltételezve, akkor az merész és — merem mondani — csaknem a jóhiszeműséggel ellenkező megfordítása a dolognak. (Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Még merészebb és még tévesebb az arra való hivatkozás, hogy ez az okkupáció egy nagy nemzeti politikának felel meg és hogy Bosznia megszállását a régi magyar királyok politikájával akarja kapcsolatba hozni.

Ismerjük jól ezeket a hangokat; de a tisztelt előadó úr, valamint Hegedűs Sándor képviselő úr is, kik a miniszterelnök úr állításait a torzításig túlozzák, (Derűlség a bal- és a szélsőbaloldalon.) úgy vannak mindaketten, — hogy a példát parlamentáris alakban mondjam el — mint az egyszeri tanítvány mesterével. Igaz, hogy a példában nem mester és tanítvány van, de így kell mondanom a parlamentáris illem szempontjából. A mester tanítványai az ő állításait mindig túlzással akarták igazolni. Ha most feláll az igazságügyminiszter úr és feláll a miniszterelnök úr — legyen nyugodt Hegedűs Sándor képviselő úr, nem feledkezem meg róla sem, jól emlékembe véstem — és azt mondják, hogy a magyar királyok súlyt helyeztek a régibb időben, a mohácsi vész előtt, arra, hogy Boszniát bírják, ez nem elég az előadó úrnak; ő, mint az egyszeri tanítvány, tovább megy és azt mondja: az az igazi nemzeti politika, mely Bosznia annexiójára törekszik. (Derűlség a bal- és a szélsőbaloldalon.) És mivel akarják ezt igazolni? Mikor helyeztek a magyar királyok súlyt a Boszniában való állásfoglalásra? Mikor a török birodalom egy fiatal birodalom volt, mely vallási lelkesedésének hevében és fiatal erejének teljében a leg-agresszívabb hatalom volt Ázsiában és Európában; midőn

annak a hatalomnak a támadásai keletről nyugat felé folytonosan mint óriási villámcsapások következtek egymás után, akkor a magyar királyok szükségét érezték annak, hogy elébe menjenek és az ország határain kívül vívják meg vele a döntő harcot. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ez volt kulcsa a Hunyadiak, ez volt kulcsa Hollós Mátyás politikájának. (Úgy van! balfelől.)

De hogy ez a kormány és az előadó úr, ez a torzító ja a miniszteri állításoknak, hivatkozzanak nemzeti politikára akkor, midőn semmi agresszív hatalom nem áll Boszniában, midőn az az agresszív hatalom, melylyel ők fenyegetőznek mindig, nem Bosznia háta mögött, hanem Galiczia háta mögött van; (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) mikor Jókai Mór képviselő úr és a miniszterelnök úr korábbi beszédjeiben szereti a kardot csörtetni és dodonai orákulumként, az oroszsal fenyegetve, a pánszlávizmusra utalni; midőn, mondom, az az agresszív hatalom más oldalon van, akkor azt mondani, hogy az igazi nemzeti politika abban áll, hogy mi Boszniát elfoglaljuk és anektáljuk: ez nem egyéb, mint merész és felületlen kendőzése az annexionális politikának. (Úgy van! a baloldalon.)

Ha tehát, tisztelt ház, nemzeti politika szempontjából nézzük ezt a dolgot, — és fel akarom ezt hozni, hogy egyszer mindenkorra végezzek legalább részemről ezzel az ellenvetéssel — azt kérdem: ha van magyar státusférfit, aki becsesnek, a nemzet jövőjét magában foglalónak tartja azt, hogy ezen a földön, melyet magyar államnak nevezünk, a magyar állam megszilárduljon és meggyökerezék; ha van magyar államférfit, tisztelt képviselőház, aki tudja azt, hogy ez a monarchia két középállamból van alkotva és minden hódítópolitika, mely új elemeket vesz föl ezen összeköttetésbe, felforgatja, megzavarja ezt az összeköttetést, melynek helyességében későn bár, de megtértek — a miniszterelnök úr is megtért; aki tudja azt, hogy nekünk e földön, hogy teljesen kiépítsük a magyar államot, ennek mindenekelőtt gazdasági és pénzügyi biztos alapjait kell lerakni, mert a politikai törvényesen meghatározott önállóságnak biztos alapja annak pénzügyi és gazdasági feltételében van: szabad-e annak olyan politikát folytatni, mely

idegen és meg nem bízható elemeket akar a monarchia keretébe iktatni, mely fel akarja forgatni a monarchia ezen szerkezetét és mely lehetlenné fogja tenni, hogy Magyarország gazdasági és pénzügyi elgyengüléséből erejének legnagyobb megfeszítésével kibonyolódjék? (Helyeslés a baloldalon.)

Hogy azok, akik ily politikát követnek, a nagy magyar királyokra hivatkozzanak; hogy azok, illetőleg eltorzítóik e politikát a nemzeti politika hagyományaként mutassák be, ez olyanféle próbaállítás, vagy oly állítás, melyet megnevezni tilt a parlamenti illem, a hiszékenységnek oly próbára tétele, hogy aki ezen igazolást elhiszi, az szabad kezét ad arra, hogy a nemzetet megrontsák egy nemzeti politikának ürügye alatt. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

És most én az előadó úrnak többi érvét nem tárgyalom. Ha az előadó úr ezt a politikát, melyet a túlsó oldal 1878-iki feliratában mint a nemzeti politika megrontását tüntette fel, nemzeti politikának tartja, akkor keressen magyarokat ezen nemzeti politikához az előadó úr. Itt Magyarországon nem talál. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ami a tíz nap óta lefolyt vitát illeti, a mai stádiumban szinte anakronizmusnak látszik a vita igazi tárgyára visszatérni. Annyi elem kevertetett a vitába, annyira eltérítettek az elmék, hogy az a két nagy kérdés, mely a ház eldöntésének tárgyát fogja képezni, csaknem elhomályosodik.

Miről van itt szó? Azon hitel fedezetéről, melyet a megszállott tartományok pacifikációjára a delegáció megszavazott és melynek fedezete a tisztelt háztól kéretik. Ha a kérdés, mint törvényeink szerint kellene, oly világosan állana a tisztelt ház előtt; ha nem kéretnék egyéb, mint ami felett a delegáció határozni hivatva volt, akkor — megmondom, tisztelt ház — második határozati javaslatunkat, azt, mely a megszállási politikából való kibontakozást ajánlja, minden esetben előterjesztettük volna. És ha ez a ház nem a fedezet megszavazására, hanem a hitel megszavazására hivatott testület volna, akkor — nyíltan megmondom — az összeg megtagadása mellett volnék. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Megtagadása mellett volnék — nem azért, amint Hegedűs Sándor képviselő úr szokta elferdítve előadni — nem azért

volnék amellet, mintha katonáinkat, akik ott vannak, éheztetni akarnám, vagy ruházattal nem akarnám ellátni; sem azért nem tagadnám meg, amit ismét a képviselő úr méltóztatott, szokása szerint, reám fogni, hogy mi az azonnali kivonulást akarjuk; hanem megtagadnám azért, mert eljöttek látom az időt arra, hogy a pénzmegajánlási jog alapján és a kormány, mely sötét utakon és vakon vitte be az okkupációba a nemzetet, (Úgy van! a szélsőbaloldalon.) kényszeríttessék arra, hogy szint valljon és egy másik sötét és vak úton ne vigye be a nemzetet az annexióba. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ez a kormány vonakodik első kötelességét teljesíteni. A parlamentnek tehát nincs más módja arra, hogy a kormányt az egész országot aggodalommal eltöltő politika felett színvallásra bírja, mint hogy ne egy homályos politika tévetegeibe menjünk, hanem mi, kiknek érdekeiről van szó, kik hivatott őrei vagyunk a nemzeti érdekeknek itt, mi előbb világos és kötelező nyilatkozatokat akarunk a kormánytól kapni arra, hogy mi a kormány célja és mik az eszközei ezen politika folytatásánál. Ez okból tagadtuk meg a delegációban a hitelt, ahol a megszavazásról volt szó, és nem abból az indokból, melyet Hegedűs Sándor képviselő úr ránk fogni méltóztatott. És ha úgy állna a kérdés, hogy a megszavazó testület ez a testület volna, megtagadnók itt is.

De ez a testület nem megszavazó testület, t. ház, és szomszédaink nem vehetik tőlem rossz néven ezen álláspontunknak indokolását. Ezen testület alkotmányunk értelmében a fedezet feletti rendelkezésre van hivatva, és ha a delegációk törvényes hatáskörükben maradnak, akkor a fedezetet nem tagadnám meg; előterjeszteném azt a határozati javaslatot, amely a kormány politikáját kárhóztatja és a kibontakozás politikáját, mint hazánk érdekében megfelelő politikát ajánlja a tisztelt háznak elfogadás végett.

De ez a tiszta állása a dolognak bonyolítva van azzal, hogy a delegáció nem maradt törvényes hatáskörében, a delegáció bitorolta ez országgyűlés jogait. (Ellenmondás a jobboldalon.) Igenis bitorolta, és akármily unalmas is, tisztelt ház, ezt a bitorlás vádját le nem vesszük sem a delegációról, sem az azt pártoló kormányról. (Zajos helyeslés balfelől.)

Szemben ezzel a bitorlással, nem marad számunkra más magatartás, miután ők egy átalányösszeget szavaztak meg mindenütt és abba bitorlólag megszavazott összegeket vegyítették — mint kijelenteni azt és tettel tanúsítani, nem pusztá szavakkal, hogy a delegáczióknak az a határozata nem áll az alkotmány védelme alatt; a delegáczióknak attól a határozatától meg kell tagadni a foganatosítást, különben a vakmerő felforgatások ellenében sohasem lesz e gyülekezetnek kellő védelme. (Úgy van! a baloldalon.)

A tisztelt kormány megragadta és felhasználta e kérdést arra, hogy ezzel egyenrangú és fontosságú politikai kérdés felett minél kevesebbet mondjon. Nem csodálatos-e, tisztelt ház, az, hogy az egész országot, úgy amint a Fáik Miksa tisztelt képviselő úr által szerkesztett felirat kifejezte, a kunyhótól a palotáig a legmélyebb nyugtalanság fogja el a boszniai politika miatt; hogy az országban mindenütt pénzügyi, politikai és alkotmányi szempontból károsnak és fenyegetőnek tartják e politikát; hogy a tisztelt többség tagjai a delegációban, nem ugyan a nyílt ülésekben, hanem az előkészítő bizottságban, amelyről hiteles tudósítások nem jelennek meg, felállnak egymás után, élükön Hegedűs Sándor képviselő úrral . . .

Hegedűs: Igen, de a kormánnyal szemben!

Igaza van, hanem hogy mi következik ebből, majd megmondom én a tisztelt képviselő úrnak. (Derűltség.) Felállnak, élükön Hegedűs Sándor képviselő úrral, és azt mondják: ez a politika nem mehet tovább, itt hiba van, elzúzatunk az áldozatok által. És feláll gróf Andrassy Gyula és azt mondja ott a bizalmas körben — megmondom, mert az újságokban is megjelent, azért ismétlem: hogyha ily áldozatokat kíván ez a bosnyák politika, a nemzet legbecesebb érdekeit csorbítja meg; ezután felállnak a majoritás többi tagjai, kik itt nem beszéltek és azt mondják: így nem mehet, hiba történt s a jövőre nézve sürgetik a politikai változást.

Azt mondja Hegedűs Sándor t. képviselő úr, sürgetik a közös kormány iránt. De itthon? Az már más dolog. Itt a sötét utakon is követik ezt a kormányt, azt a kormányt, amely együtt csinálta ezt a politikát a közös kormánnyal; azt a kormányt, amely épp úgy felelős azért a politikáért,

melyet a közös kormány folytat; követik a sötét utakon itt és megtámadják Bécsben a közös kormányt, de az mentségül legyen mondva: csak az előkészítő bizottságban, mert ugyan Hegedüs képviselő úr a nyílt ülésben bizalmat szavazott neki — itt van nyomtatva. (Élénk derűtség a bal- és a szélső baloldalon.) Ezt nevezi a képviselő úr annak, hogy komolyan kell ellenőrizni a kormány tetteit; így érti ő az ország komoly képviseletét.

De az a kormány, mely ezt tudja; az a kormány, mely nem úgy, mint torzító, hanem kissé mérsékeltebben és higgadtabban azt mondja: bizony súlyosak ezek az áldozatok, bizony nyomják nagyon Magyarország jólétét és pénzügyeit: ez a kormány, midőn felszólítatik, nemcsak onnan, (A szélsőbaloldalra mutat) nemcsak innen, mert ezeket nem szokták figyelembe venni, hanem felszólítatik saját pártja részéről, Jókai képviselő úr, Dárday képviselő úr, Éber képviselő úr és Mammussich képviselő úr részéről, sőt még attól is, aki különben valóságos hű támogatója a kormánynak, — bár a többiek is hűek — Körössy képviselő úr részéről; (Derűtség a szélsőbaloldalon.) midőn felszólítatik, hogy ez így nem mehet tovább, hiszen elfogy a nemzet, de elfogynak a pártolók is és ezzel akarták meglágyítani a miniszterelnök úrnak a szívét; ezen pártolói eszmét követelnek a kormánytól és kínos vergődésükben, mert a kormány hallgatott, mert a kormány semmit sem akart mondani, ők maguk állottak elő eszmékkal,—hogy milyenekkel, majd vizsgálat alá veszem — és ekkor a kormánynak ezen aggódó, vérig zaklatott, ezen nyugtalankodó nemzet számára semmi egyéb mondani valója nincs, mint az, amit a miniszterelnök úr beszédében mondott, hogy: »a kérdés politikai oldaláról a lehető legkevesebbet akar mondani«, és ezen alkalommal, de csakis ezen alkalommal — nem emlékszem biztosan más esetre — megtartotta ígéretét. (Derűtség balfelől.)

Ily helyzetben, tisztelt ház, a legkomolyabb kötelesség háramol az ellenzékre abban a tekintetben, hogy a hallgatásnak, a kendőzésnek ezt a politikáját tovább folytatni ne engedje; legalább az ellenzéknek ne nyomja az a vád, hogy hozzájárul ahhoz, hogy e politika téveteiben vezet-

tetik tovább is a nemzet, hallgat a kormány és készítettik egy oly politika, melyet a kormánynak pártolói maguk vészthozónak mondanak.

Igaz, a tisztelt kormány, szemben azzal az állásponttal, a politikára nézve hallgat.

Ami gyér nyilatkozatai vannak az igazságügyminiszter úrnak, a miniszterelnök úrnak, ha a tisztelt ház türelme megengedi, azokra majd reá térek. (Halljuk! balfelől.) Hanem a kormány megtett egyet, és őszintén sajnálom, felhasználta a hatáskörnek kérdését arra, hogy elhomályosítsa a politika kérdését, mely azzal legalább is egyenrangú, sőt jelenleg kimagasló fontossággal bír. A tisztelt kormány minő eljárást tanúsított e kérdésben? Mindenekelőtt folyamadott ahhoz, hogy a tények jellemét, mondom, a tények jellemét elhomályosítsa és való természetükből kivetkőztesse. Hogy ebben aztán a tisztelt kormányon Hegedűs Sándor képviselő úr — mint torzítója a kormány álláspontjának — túltett, azt rögtön kimutatom.

A tisztelt kormány mindenekelőtt gyanúsítással élt; igen, a miniszterelnök úr maga gyanúsított. Kihangzott az ő szavaiból és Hegedűs Sándor képviselő úr szavaiból valami olyan késő bánatféle; azt mondotta a miniszterelnök úr, hogy ha érvelésünk egész súlyát a delegációban érvényesíthettük volna, akkor tán ez lett volna, vagy az lett volna. És rögtön előáll az ő torzítója, Hegedűs Sándor képviselő úr (Derűlség a bal- és a szélsőbaloldalon.) és azt mondja: Kérem, nem ezen az argumentumon fekszik a súly; nem is azon, hogy a delegációban előhozott-e; hanem, hogy az előkészítő bizottságban előhozta-e? ott ő is bátran felszólalt, utólag azonban ellenkezőleg, bizalmat nyilvánított. (Derűlség a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Azt mondja a miniszterelnök úr: Hiszen mindaz, ami az okkupáció fentartására szükséges, közös ügy az 1867: XII. törvényezikk értelmében, tehát a delegáció hatáskörébe tartozik. Ez tehát egy álláspont. Hogy mit ér, azonnal be fogom bizonyítani. Erre előáll a másik (Derűlség a bal- és szélsőbaloldalon.) s azt mondja rá: Hanem tartozik is oda, az nem olyan lényeges, mert nem alkotmányon kívül álló tényező, nem az abszolút hatalom veszi el az országgyűléstől

a jogot, hanem a törvényhozásnak egyik bizottsága, és ez nem olyan lényeges.

Hegedűs Sándor: Nem így mondtam!

Tagadja a képviselő úr? No jól van, mindjárt felolvasom. (Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.) Azt mondja a képviselő úr — kérem a tisztelt házat, méltóztassék türelemmel lenni, sokat kellene idéznem a képviselő úr beszédéből, s ha átlátja a képviselő úr, hogy igazat mondok, talán nem fogja tagadni a többit. Ezt mondja: Vájjon alkotmányunkon kívül álló . . .

Hegedűs Sándor: Nem veszélyes a preezidens! Nyugodjék meg a képviselő úr, szabatosan fogom idézni, fair, mint az angol mondja. Kérdi: Vájjon állanak-e ezen precedenstől való félelmek; vájjon alkotmányos hatalom körén kívül eső tényezőről van-e szó? . . . Nem az ország regnikoláris bizottsága követte-e el az állítólagos törvénysértést? Azon regnikoláris bizottság minden évben újból választatik, minden esztendőben másként határozhat.

Tehát azt mondja a képviselő úr: Hiszen nem olyan lényeges, ha egy regnikoláris deputáció a pénzmegszavazási jogot elveszi az országgyűléstől. Argumentumának másik részére más helyen fogok rátérni.

Azt mondja az igazságügyi miniszter és a miniszterelnök úr, hogy azok az építmények, azok a középítkezések, melyek a megszállott tartományokban történnek, azok igenis állandók, katonaiak, és ismétlik a közös hadügy-miniszter szavait, hogy azok rendeltetése az, hogy jövőben a tartománynak fékentartását könnyebbé tegyék. A képviselő úr mindjárt ott van és azt mondja: Nem arról van szó, hogy ottan erődöket s nagy állandó befektetéseket tegyünk, hanem csapataink székhelyeinek, csapataink élelmezésének biztosításáról. Ezeknek az építkezéseknek bizonyára semmi hasznát sem vennék azok a tartományok, ha küllellenség támadná meg. Ha azokat az ideiglenes laktanyákat, azokat az őrházakat kijavítatjuk, ha a bejáratoknál és ablakoknál egy falat húzatunk, hogy katonáinkra löni ne lehessen, akkor ez a csapatok biztosítására, nem pedig a tartomány védelmére szükséges, öszerinte ezek ideiglenesek, nem is védelmére szolgálnak a tartománynak, mint

az igazságügy miniszter mondja, mint a hadügyminiszter mondja, mint a miniszterelnök mondja, hanem csak arra szolgálnak, hanem csak arra valók, hogy fekhelyül szolgálnak csapatainknak. A tartományok éppen annyi hasznát veszik, mint mi. Valamint mi elhelyezhetjük ott katonáinkat, a tartományok, ha függetlenek lesznek, épp úgy elhelyezhetik.

Ez világos ellenmondásban van a tényekkel, mert jól tudjuk, hogy midőn Szerajevóban egy millió felül építenek kaszárnyát, nem az ablak elé húznak egy falat, s midőn arról van szó, hogy Tuzlában, Focsában, Mostarban öt-hatszázezer forintba kerülő építmények építtessenek; midőn — felolvashatom — Tuzlában építenek olyan kaszárnyát, melyben két század helyezhető el, istálló, barakkok, tiszt lak, melyek 211.000 forintra vannak preliminálva; Focsában szintén két század helyeztetik el, azután építenek őrházakat két századra, 4—5—6 száz főnyi katonaságra: ezek mind csak ideiglenes dolgok s mind kijavításai, mint a képviselő úr mondja, az eddigi laktanya-rendszernek — nem vakmerő megfosztása-e ez azon építkezések jellegének?

A tisztelt miniszterelnök úr azt mondja többek közt, hogy a monarchia prestige-ét károsítaná a mi politikánk. Rögtön előáll Hegedűs képviselő úr, mondván: Kérem, nemcsak a monarchia prestige-ét bántaná, hanem, ha kivonulunk Boszniából, ugyanazon okból ki kell vonulnunk Magyarországból is. Neki Bosznia és Magyarország földje tökéletesen ugyanaz, csak hogy torzíthassa az ellenzék álláspontját. (Derűtség balfelől.)

De most fordulok — nem a tanítványhoz, mert ezen tanítványnak ugyanaz lesz a sorsa, ami sorsa volt abban a történetben, melyre czéloztam: hogy túlzásaival elrontotta a valószínűségnek még azt a látszatát is, mit óvatossága által a mester felgerjesztett; hanem fordulok egyenesen a miniszterelnök úrhoz. És, tisztelt ház, azt mondom, ha e kérdésben, — minthogy vele most röviden akarok foglalkozni s azok után, miket gróf Apponyi, Pulszky és Hodossy tisztelt képviselőtársaim elmondottak, valóban rövid is lehetek — ha mi őszintén akarunk e dolgok felett ítélni, akkor ne fosszuk meg a tényeket valódiságuktól. (A miniszterelnökhöz) Igenis,

méltóztassék csak jegyezni. Ezt a két tényt ismerjük el, — és ezt az igazságügyminiszter úrnak is ajánlom figyelmébe — hogy ne méltóztassék ráfogni, hogy ami azokban a tartományokban történik, az aktuális háború folytatása; ne méltóztassék elcsavarni a dolgot azzal, hogy midőn ott állandó beruházások, majdnem öt millió forint erejéig erősített kaszárnyák és utak építtetnek, akkor oly költségekről van szó, amelyek egy aktualiter folytatott háború költségeinek, a hadművellet költségeinek alkatrészét képezik. (Úgy van! bal- és szélsőbal felől.) Ne méltóztassék ellentétbe jönni a közös miniszterekkel, a hadügyminiszterrel és a dolog természetével, mikor azt mondják: ezek a jövő paczifikációra, a fékentartásra való intézkedések — akármit mond is Hegedűs Sándor képviselő úr. Ismerjék el, hogy ezek nem egy aktualiter folytatott háborúnak csak kiegészítő költségei, hanem ezek állandó katonai beruházások a jövőre. (Helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ha, uraim, tisztességesen elismerjük a tényeket, vitatkozhatunk ezen az alapon. (Úgy van! balfelől.) Másodszor ne méltóztassék feledni, hogy ezek állandó befektetések, és ne nyújtsanak segédkezet Hegedűs Sándor képviselő úrnak, ki azt hirdeti, hogy ideiglenes intézkedésekről van szó, miknek azon tartományok nem vennék hasznát, falat húznak az ablak elé, kijavítják a barakkokat; hanem ismerjék el új becsületesen, mint a közös hadügyminiszter előterjesztette, hogy állandó katonai beruházásokról van szó. És ezt annál inkább kérem, mert az igazságügyminiszter úr tanította a nemzetközi jogot; az igazságügy miniszter úr jól tudja, hogy mi a háború, és hogy a közös hadügyminiszter előterjesztésében úgy kéri azt, hogy a lázadás el van nyomva, apró, szétrobbantott rablósapatok vannak és hogy a jövőben azok a tartományok ezen erősítések által könnyebben és olcsóbban fékentarthatók legyenek. Az igazságügyminiszter úr sehol sem olvashatta, sohasem hirdethette azt, hogy a szétrobbantott rablósapatok üldözése háború, és hogy midőn jövőre féken akarnak tartani egy tartományt és e célra középítkezéseket tesznek, az nem állandó katonai beruházás, hanem egy aktualiter folytatott háború akciójának kiegészítő költsége. Ha biztosak ügyükben, nincs szüksége

erre sem neki, sem a miniszterelnök úrnak, de szükségük van a torzítóknak, hogy megfoszthassák a tényeket valódi jellemüktől. Ha a tények valódi jelleme el van fogadva, annak legális jelentősége felett okoskodhatunk. E kettő az, amit kérek. Ezen az alapon nincs emberi magyarázat, amely elvitathassa ezen építkezések megszavazására nézve a ház illetőségét. (Úgy van! balfelől.) Még akkor sem, ha a miniszter urak az olyan magyarázatokhoz folyamodnak, amelyek a polgári perlekedésben és a legkétesebb jellemű perekben fordulhatnak elő és amelyek mindenkor megrovást érdekelnek.

A miniszterelnök úr, igaz, azt mondja: Az 1867: XII. törvénycikk értelmében ezek az állandó katonai beruházások közös ügyek a monarchia területén, közös ügy — és pedig ezen törvény értelmében — a megszállt tartományok területén is, mert maga az okkupáció az és minden, ami fentartására katonailag szükséges. Ez az okoskodás, gondolom, az, amit a miniszterelnök használt és nagyon sajnálom, ha nem találtam volna el gondolatát.

Ez, tisztelt ház, két nagy hibában szenved. Az egyik, hogy ellenkezik a törvény értelmével, az 1867: XII. törvénycikk értelmével. De ez nem szokott itt hatni, ebben a házban; hanem, hogy ellenkezik az önök saját álláspontjukkal, a saját minisztereik előterjesztésével, ez meg szokta önöket döbenteni.

Hol történtek ezen állandó katonai beruházások? Idegen területen, amely a monarchia területéhez nem tartozik. Jól jegyezzük meg: csak arról van szó, nem hadseregtartási költségekről, amire nagyon szereti a miniszterelnök úr átvinni; állandó katonai beruházásokról, amiket a katonai adminisztráció teljesít, mert az épít várakat, kaszárnyákat. Az 1867: XII. törvénycikk szorosán meghatározott ügyekről rendelkezik. Nem szabad annak a törvénynek értelmét — úgy, amint tették, és ezt az igazságügyminiszter úr nagyon jól tudja, ő publicista — kiterjeszteni az indokok alapján. Közjogi törvényeket nem szoktak úgy kiterjeszteni, hogy mert erre az ügyre ugyanazon motívum állhatna, amely a megállapított ügyekre irányadó volt, tehát ez az ügy is már közös ügy. Így nem szabad azt a törvényt magyarázni;

ha nem hiszi a miniszterelnök, kérdezze meg kollégáját, az igazságügy minisztert.

Tehát magyarázzuk szorosán: ami a törvényben szorosán közös ügynek van deklarálva, az közös ügy; amire ugyanazon motívum alapján azt lehetne mondani, hogy ezt közös üggyé lehetne deklarálni, az még azért nem közös ügy.

Tehát a miniszterelnök úrnak összes okoskodása csak annyit jelent, — bátor vagyok rá figyelmeztetni — hogy ugyanazon motívum alapján, amelynek alapján ott a közös ügyek vannak meghatározva, ezt is lehetne azzá deklarálni. De hol van azzá deklarálva? Erre kell felelnie a miniszterelnök úrnak, és erre nem tud felelni. Azaz, hogy helyesebben, tisztelt ház, már meg is felelt. Megfelelt a közös minisztérium, és bátor vagyok a tisztelt háznak ezt az adatot felhozni.

A közös minisztérium a maga előterjesztését ezekre a középítkezésekre együvé foglalta Dalmáciára és a megszállott tartományokra nézve; Dalmáciára kihagyta belőle az őrházakat és kihagyta a katonai utakat; a megszállott tartományokra nézve e hitelbe bevette az őrházakat és a katonai utakat is. És miért? A delegációnak tisztelt előadója — nem látom itten ebben a házban, már Baross Gábor képviselő urat értem és nem Hegedűs képviselő urat — egész küzdelmet vívott ebben a kérdésben az ausztriai delegációval. Meg lett állapítva, úgy, amint mindig magyaráztuk az 1867: XII. törvénycikket, hogy azok az őrházak és azok a katonai utak nem közös ügyek. No már most, tisztelt miniszterelnök úr, vagy áll a miniszterelnök okoskodása, hogy ami és csak az ami a monarchiában közös ügy, az közös ügy Boszniára nézve is mint beruházás, és akkor mi alapon foglaltak helyet ezen költségekben a katonai utak és őrházak költségei, amelyekre nézve nyilván elismerte, hogy az 1867: XII. törvénycikk szerint nem közös ügy? Pedig benne van! Vagy pedig valami más törvényre hivatkozik a tisztelt miniszter úr, hogy nem közös ugyan a monarchia területén, de közös a megszállott tartományokban, és ezen közös törvény egyéb nem lehet, mint az, amelyre mi hivatkozunk, az 1880: VI. törvénycikk. De akkor az

országgyűléstől kell kérni a költségek megszavazását. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalfelől.)

Méltóztassék erre világosan felelni. Mert könnyű ott felállani, s egy majdnem gyermekes — majdnem, mondom, mert nem akarok sérteni — szótár-magyarázattal okkupáció és adminisztráció közt különbséget tenni és abból leszarmaztatni a tant és azt hozni ki belőle, hogy az okkupáció annyit tesz, hogy ura maradni azon területnek; de azután megijed a miniszterelnök úr, hogy meghallja a külföld, meghallják Konstantinápolyban és a szultán ideges lesz és ha ideges a szultán, akkor a boszniai mohamedánok is idegesek (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.) s azért már a második magyarázatban gróf Apponyi ellenében azt mondja a miniszterelnök úr, hogy nem urának maradni, hanem megszálítani és azt megszállva tartani. De nem ily, mondom, majdnem gyermekes úton kell törvényeink értelmét keresni és örködni a pénzmegajánlás joga felett; épp oly kötelesség a törvény-magyarázatnál sem a tényeket, amikre alkalmaztatik, sem a magyarázat szabályait el nem ferdítem. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Nem a 67-iki törvény alapján járnak el önök, midőn a kormány nézetét támogatják. íme, saját előterjesztésük mutatja ezt. Mert hiszen most szavazta meg a Reichsrat, mert most terjesztetett ott elő a törvény az utakról és őrházakról Dalmácia területén. Hát kettő közül az egyik áll. Vagy az 1867-iki törvény az irányadó, és akkor ki kell törülniök e hitelből, ami utakra és őrházakra vonatkozik, vagy nem a törvény a döntő: akkor az országgyűlés a pénzmegajánló testület. Tény az, hogy saját okoskodásának hurka önnön állítására tekerődött, és ebből nincs menekülés. De megkísérli a menekülést az igazságügyi miniszter úr — sajnálom, hogy a nevét kell említenem — éa szokás szerint túltesz rajta Hegedűs képviselő úr.

Pauler miniszter úr azt mondja, — azokra az érvelésekre, amiket Pulszky, Hodossy tisztelt képviselőtársaim megczáfoltak, nem akarok ki terjeszkedni, de mint egy széttört tükör darabjai ugyanazt a képet mutatják: úgy a miniszter úr okoskodásának mindenik részében ugyanaz a hamis felfogás van — ha a törvény értelme kétes volna, t. i. hogy e hatáskörébe tartozik-e, vagy a delegáció hatáskörébe.

hát akkor az interpretációnak egyik fő szabálya, hogy törvényt, a törvényhozó intenciójának, a törvény alapjának és céljának megfelelően kell magyarázni.

De lehet-e az olyan magyarázatot a törvényhozó intenciójának, a törvény alapjának és céljának megfelelőnek mondani, mely konzekvenciájában oda vezetne, hogy azon törvény kétségtelen értelmű intézkedéseit is meg kell támadni? Azaz, tisztelt ház, ez annyit jelent, hogy úgy kell magyarázni a törvényt, hogy az átalányban foglalt minden alkatrészsre egyaránt határozó testület az országos bizottság; mert ha nem így magyarázzuk, akkor — átalányösszeg lévén — meg kell tagadni a fedezetet azon résztől is, amelyre megadni törvényes kötelesség. Ez az igazságügyi miniszter okoskodása.

Aki a közjogi törvényeket magyarázni szokta a törvényhozónak intenciója szerint: szabad-e azt mondania, hogy azért, mert egy átalányösszegekről szóló javaslat törvénytelen alkatrészeket is foglal magában: inkább a törvény értelmén kell erőszakot tenni, nem pedig a törvénytelen alkatrészek kihagyásával átalakítani a javaslatot! Helyes-e az az okoskodás, mely azt mondja: mintsem az Összekevert két alkatrész közt az is megtagadtassék, amire a delegáció jogosítva volt, inkább szavaztassák meg az is, amire nem volt jogosítva. Ez volt intenciója a törvényhozásnak, Deáknak és azoknak, akik azt a törvényt alkották, akik oly szigorúan ügyeltek arra, hogy a hatáskör oly szigorúan megtartassák? Hiszen akkor minden bitorlás biztosítására elég volna, ha az, ami bitorolva vétetik igénybe, a delegáció egy törvényes határozatával összeolvadva terjesztetik elő. Szabad-e így magyarázni a törvényt? És ha valaki ezt teszi, akkor mit jelent az, ha ő egy kegyes szemforgatással azt mondja, hogy Magyarországnak a koronán kívül csak egy palládiuma van: ez a törvényesség; hát nem üres szó-e ez?

Épp oly kevésbé segít Hegedűs képviselő úr nyilatkozata, mellyel meg akarta a házat nyugtatni.

Ő azt mondja: »Amint már idéztem, nincs veszély az ily precedensekben. Nem az alkotmányos hatalom körén kívül eső tényezőről van szó. Az ország egyik regnikoláris

bizottsága követte el az állítólagos törvénysértést, stb., mely minden évben újból választatik, minden évben más-ként határozhat«. . . Mi van ezen nyilatkozatban? Abban az van, hogy a képviselő úr, aki a balközépnek híve volt és a delegációban veszélyt látott Magyarországra amelyről a hajdani balközépnek egyik vezére azt mondta, hogy mikor az meg lesz alkotva, a halálharang megkondul Magyarország önállása felett; aki, nem tudom, hány vezérczikkben ezt folyvást bizonyítgatta: ma oly tökéletesen megtért, hogy neki a dolog nem veszélyes, akármennyi hatáskört foglal el az a delegáció, azon felül ami őt törvényesen megilleti. De még ezen elv mellett is, hogyha az egyik alkotmányos tényező a másik alkotmányos tényezőnek elfoglalja hatáskörét, az sem oly nagyon veszélyes? Hát kérdem: a kormány nem olyan tényező-e?

Hát az sem veszélyes, ha ez a legislatívától vagy a törvényhozás ettől foglal és bitorol hatásköröket?

A bizottságok tagjai változnak, de a hatáskör marad, az állandó törvényre van építve, s ha rend akar lenni az országban és az alkotmányban, ezen törvények állandó értelmezésére kell hogy legyen építve. Vagy talán a képviselő úr, aki oly nagy követeléssel lép fel az ellenzék nyilatkozatainak magyarázatánál, nem szokta megfontolni a maga szavát? Különös vigasztalás, hogy a regnikoláris bizottság minden esztendőben újból választatik és minden esztendőben más-ként határozhat hatáskörére nézve. Tehát neki közömbös, hogy az idén ez tartozik a delegációk hatásköréhez, a jövőben pedig az tartozik; neki nem fontos, hogy egyszer a bizottság bitorol valamit az országgyűlés pénzmegajánlási jogköréből, másszor talán az országgyűlés a bizottságéból? Hát honnan magyarázható meg, tisztelt képviselőház, ez a vélekedés, melyet a miniszter uraknál, megmondom őszintén, nem találtam? Én csak abból magyarázhatom, hogy a képviselő úr az elvek megtagadásának iskolájában nőtt fel (Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) és ezen iskolából elhozta a közönyt, nemcsak korábbi elvei iránt és az iránt, amit a delegációban 1879-ben ő maga adott elő, ő maga ajánlott és fogadtatott el; de egyáltalában a törvények megtartása iránt. (Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ezzel bevégeztem a hatáskörre vonatkozó érveimet. Most engedje meg a tisztelt ház, hogy áttérjek azon második kérdésre, amely, mit őszintén sajnálok, a vita folyamában annyira elhomályosodott: hogy áttérjek a politikai kérdésre. (Halljuk!)

A politikai kérdés abban áll, hogy az újabb időben a tisztelt kormánypárt tagjainak nyilatkozata szerint is, amelyet idéztem, túrhetetlenné kezdett válni azon áldozat és a nyugtalanság, melyet a megszállott tartományok ügyének fejlődése okozott. Ez a hangulat nem maradt a házon kívüli közvélemény köreiben. Mutatkozott a delegációban is. Az előkészítő bizottságban kifakadtak a tisztelt kormánypárt tagjai is. De elcsöndesedtek, legalább tetemesen csöndesebbekké váltak a nyilvános ülésben.

Ők ott politika-változtatást követeltek. Mi, az ellenzék, követeltünk a nyilvános ülésben világos nyilatkozatot a kormánytól a megszállási politika célja és eszközei iránt; követeltük azt, hogy az a politika az ország anyagi erejével, politikai létérdekeivel összhangba hozassék; követeljük itt is ettől a kormánytól, mely a közössel szolidáris; kívánjuk annak a nemzetnek nevében, amelynek mi képviselői vagyunk; annak a nemzetnek nevében, amelynek eszközeit, pénzét, véréit mi szavazzuk meg, mely a sorsa feletti öröködést reánk bízta; kívánjuk: adjon teljes és megnyugtató felvilágosítást.

Egy nagy tény emelkedett ki ebből a nyugtalanságból és ezt érzik uraim önök mind, mert átesillámlik ez az önök beszédjein. És ez a tény az, hogy önök nincsenek megnyugtatta az iránt, hogy az áldozatok végüket érték, hogy ezek az áldozatok politikailag, alkotmányilag és pénzügyileg meg nem fognak újulni és nem lesznek romlást hozók erre az országra nézve. Ez az oka annak, hogy önök itt előállanak és eszmét kérnek és megnyugtatót kének a kormánytól.

Azzal a kormánnyal szemben, amelynek erre nincs más felelete, mint az, hogy ő lehető legkevesebbet akar erről a kérdéstről, a politikai kérdéstről beszélni, — mert ezt maga a miniszter úr mondta — kötelességünk kimondani, hogy ha nem tudja a nemzet létérdekeivel összhangba hozni: hát fel kell hagyni ezzel a politikával; (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.) mert ennek a politikának nem szabad és nem

lehet annyira terjeszkednie, hogy annak nemzetünk legnagyobb érdekei feláldoztassanak. (Úgy van! a baloldalon.)

De ha erre nézve a kormány nem nyilatkozott: tett a miniszterelnök úr más irányban két nyilatkozatot. Az egyik nyilatkozata abból áll, hogy ő abba a politikába, amelyet azon az oldalon (A szélsőbalra mutat.) és ezen az oldalon javasoltak két különböző határozati javaslatban, abba ő sohasem fog belemenni. Ott javasolták azt, hogy ne állandósítsák az okkupáció; itt javasolták azt, hogy kibontakozás történjék az okkupációból; és a miniszterelnök úr azt mondta: ezt pedig ő sohasem fogja megtenni. Ha kívánják, felolvasom e nyilatkozatát. Válaszolva beszédem azon részére, akol kifejtem, hogy a kibontakozási politikára a kormányt reábirni a leghatalmasabb mód, ha a pénz megszavazását a megszállás folytatására szükséges költségeknél a parlament által helyesnek tartott politikai irány elfogadásához kötik, erre válaszolva, a miniszterelnök úr így nyilatkozott: »Egyet azonban megjegyzek: hogy a kormányt kényszeríteni nem lehet, és hogyha az a politika, melyet akár ez oldalról benyújtott határozati javaslatban ajánlottak, akár önök ajánlottak ottan, (A szélsőbalra mutat.) többségre kerül, azt a politikát nem fogom mint kormány keresztülvinni, de fogom mint ellenzék megtámadni« — tehát a kibontakozás politikáját.

És e nyilatkozat nem elegendő arra, hogy megtudjuk, mire vállalkozik hát a tisztelt miniszterelnök úr; azt az ő lívei szeretnék tudni; (Derűtség balfelől.) hanem arra, hogy mire nem vállalkozik, ebből valamivel többet is tudunk: tudjuk, hogy azt, amit mi ajánlunk, most más döntő tényezők is ellenzik. Mert ha volna kilátás arra, hogy úgy fordul a dolog, hogy ily politikának esélyei vannak, akkor a miniszterelnök úr bizonyára nem kötötte volna magát ahhoz, hogy mint ellenzéki ellenezni fogja, hanem legalább fentartotta volna magának azt, hogy jobb meggyőződését fogja követni. (Derűtség a baloldalon.)

Nagyon tisztán látható, hogy ha nem kell a kibontakozás politikája a miniszterelnök úrnak, ezzel szemben csak az annexió politikája kell neki. Ezt nem mondja nyílt szavakkal. De kizár minden utat, ami kibontakozásra vezet,

időközben pedig megtesz mindent, ami az annexiót a név kimondása előtt valósítja s a kibontakozást lehetetlenné teszi. A mi kötelességünk ezzel szemben világos; de ezen nyilatkozattal, ezen magatartással minő helyzetbe hozta önön párthíveit?

Ők egy eszmét, megnyugtatást kértek, hogy kibontakozás lesz, és miután ilyen eszmét nem kaptak, elindultak maguk annak kalandos keresésére. (Halljuk! Halljuk!) Elindult különösen Kőrössy Sándor képviselő úr és azt állította, hogy Boszniát egy főherceg alá kell helyezni, azonban amúgy mellékesen hozzátette azt is, hogy pénzt és hadsereget is kell neki majd adni. (Derűtség a bal- és szélső balfelől.) De annexió nem kell a képviselő úrnak. Éber Nándor tisztelt képviselő úr kibontakozást akar valamely irányban. Egyes módozatokat fel is említett, amit azonban most gyakorlatiaknak nem tart.

Azután és mindenekelőtt felállított, kimondott valamit Jókai Mór tisztelt képviselő úr: hogy a déli szlávok által kell Boszniát kormányozni és azok által paczifikálni. Azután célzott Horvátországra és a Horvát-Szlavonországban levő nemzeti pártnak elemeire. Azután itt a házban és a hírlapokban közzétett nyilatkozatában úgy magyarázta szavait, hogy nem azt értette, hogy Horvát-Szlavonországgal kapcsolassék egybe Bosznia és Herezegovina, hanem inkább azt értette, hogy a hivatalnoki elemet kell bővebb mértékben a horvátországi párt kebeléből venni.

Azután jött Mammusies Lázár képviselő úr. Ő is elindult kalandos keresésére azon eszmének, amelyet a miniszterelnök úr nem akart megadni. (Derűtség a baloldalon.) De ő arra az eredményre jutott, hogy szemben ama szerb ezéltzattal, mely a tartományokat egy szerb állami alakulás kiegészítő részévé szánta: a katolikus délszláv államot kell megalkotni és e célból Horvátországgal kell egyesíteni Boszniát és Herczegovinát, és ebben az egyesítésben van a megoldás.

Tisztelt ház! Én erről a kérdéstről most röviden szólni kívánok, (Halljuk!) mert nekem alapos okom van feltenni azt, hogy ilyenmü eszmék komolyan szóban forognak.

Minő elem az, tisztelt ház, melyre ott Horvátország,

a katolikus délszlávok számítanak? Bosznia és Hercegovina népessége 150 ezer katolikus mellett 500 ezren felül ó-hitű szerb és 450—500 ezer muzulmán. A katolikus elem a leggyöngébb, a legjelentéktelenebb; minden elem képes ott kormányt fentartani, csak a katolikus elem nem. És a horvát tisztviselők, — és ezt a delegáció minden tagja tudja — akik részt vettek Bosznia és Hercegovina kormányzásában, érezték ezt és megkezdték ott egy térítési, katolizálási propagandát. Maga a szerajevói görög érsek tapasztalta ezt és panaszt tett. Hallottam igen komoly oldalról említeni, hogy a muzulmánok megtérítése, katolizálása volna az, ami kapcsolatot képezne Bosznia és Horvátország mint katolikus délszláv ország közt és amely elemre aztán támaszkodni lehetne, hogy a monarchia megtarthassa e tartományokat.

Nagyon fontosnak tartom, tisztelt ház, hogy kalandos álmoknak senki se engedje át magát. Arra nézve, hogy a muzulmán elemet megtéríteni lehessen, a legfényesebb tanúbizonyságot nyújtják azon európai államok, melyeknek századok óta muzulmán alattvalóik vannak. Angliának Indiában 40 millión felül muzulmán alattvalója van, igaz, pár 100 millióra menő lakosság közt; Oroszországnak egy pár millióra menő, Hollandiának keletindiai birtokaiban 10 milliónyi lakossága és Franciaországnak Afrika partjain van egy túlnyomólag muzulmánok által alkotott kolóniája.

Angliában majdnem egy század óta évenként roppant összegeket költenek arra, hogy a muzulmánokat, a más-hitűeket megtéríthessék; nem a kormány költi azon összegeket, hanem egyletek és testületek. És uraim, mi lett az eredmény Indiában, a hollandiai birtokokon, Algírban és mi az eredmény Oroszországban? Az, hogy egy pár elszegényedett portugáli zsidó ugyan akad a megtérítésre, aki aztán a jövő esztendőben újra visszatér előbbi vallására, de muzulmánok megtérítéséről ezen országok története semmit sem tud.

Ne engedjük tehát oda magunkat ily hamis csábesszöknek. Tudjuk, hogy a horvát elem Boszniában épp oly idegen elem volna, mint azon importált hivatalnokok egy része, akik jelenleg ott vannak. Ha tehát valami mást akar-

nak; ha azt akarják, hogy ez a monarchia költse pénzét; ha azt akarják, hogy fordítsa erejét oda, hogy azokat a tartományokat Horvátországgal olvasszuk össze: akkor azt kérdem, tisztelt ház, hogy az a politika, mely úgy alkotmányunkra, mint pénzügyünkre ily végzet szerű, változik-e valamit lényegében, enyhül-e valamit következményeiben? hogyha van valami változásra kilátás, van-e egyéb változásra kilátás, mint hogy ezen politikának következményei kizárólag Magyarország terhére volnának rovandók? mert a magyar szent korona tartományával volna összekapcsolandó ezen két tartomány.

Tehát a kormány hívei nem voltak képesek semmi megnyugtató eszmét felfedezni ezen irányban. Ha tehát ezt nem tudták felfedezni, akkor előttünk mi áll?

A kormány nem nyilatkozott, tisztelt ház; a kormány hívei követelik a kormánytól a nyilatkozást, de bizalmukat ezen nyilatkozathoz nem fűzik. Nekünk ellenzéknek kötelességünk véget vetni azon állapotnak, melyben, úgy látszik, mindnyájan megegyeznek ott, (A jobboldalra mutatva.) de amelyet Hegedűs képviselő úr úgy jellemzett, hogy legbiztosabbnak tartja azt, hogyha ezen homályos úton, melyen vannak, azt a kormányt követik, a homályban, a sötétben, vakon, mely eddig vezette őket. (Úgy van í Úgy van! balfelől.) így állította fel a kérdést Hegedűs képviselő úr, és tényleg ezen álláspontot fogadják el önök.

Nagyot kellett ezen parlamentnek (Halljuk!) és nagyot kellett a politikai életnek sülyednie, (Élénk helyeslés balfelől.) hogy oly kérdésben, melyet ezen országra nézve létkérdésnek ismernek el minden oldalról, a vak bizalom politikája az egyedüli, melyet a tisztelt háznak a kormánypárt ajánl. (Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.) Hát nem érzik-e azt, hogy ezen politika és ezen álláspont minő helyzetet eredményezett? Hát nem érzik-e azt, hogy nem elég, hogy a törvénybe legyen iktatva a parlament hatásköre; hogy nem elég az, hogy Magyarország címere az elnök feje fölött arany hímzésben oda van illesztve; hogy nem elég az, hogy midőn a ház ülésen, a horvát és a magyar zászló az árbóczra felvonatik. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalfelől.) Meglehet a parlament hatásköre, meglehet minden külsőség,

mely megilleti a nemzet szuverén jogait megosztó parlamentet: de ez még magában véve nem alkot igazi országgyűlést, ha a parlament erélye és szelleme, hivatásának öntudata tagjaiban elevenen nem él. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) És azon parlamentben, amely lemond arról, hogy a nemzet legfontosabb érdekeire nézve öntudatosan és a kormányt ellenőrizve járhasson el, azon házban nincs meg szelleme és nincs meg erélye egy igazi parlamentnek. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

Én tudom azt, tisztelt ház, hogy a magyar politikai szellem a legújabb időben hanyatlásnak és csüggedésnek indult. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) És ha valami szomorút látok én ez országban, ez az, hogy a magyar középosztály, a nemzet dereka, a magyar politikai vélemények erős oszlopa, a maga gazdasági léte alapján és függetlenségében így meggyengítve van, mert amíg az teljes erejében volt, nem mertek volna ily politikát követni, (Élénk helyeslés balfelől.) nem találtak volna többséget, sem hivatalos keesegtetéssei, sem hivatalos befolyással, mely ezt a politikát elfogadná. (Kitörő helyeslés a bal- és szélsőbalon.)

De ezen csüggedésében, ezen erőltetésében a nemzetnek reánk hárul egy kötelesség, tisztelt ház, és ez az ellenzék kötelessége: hogy önöket emlékeztessük arra, hogy mint többség hivatva vannak nem csak követni a kormányt, de ellenőrizni. (Helyeslés a baloldalon.) Hiszen önök vakon követték e kormányt, egy homályos úton bevitettek az okkupációba, és mikor benn voltak, kérdem, nem úgy beszéltek-e föliratukban róla, mint nemzeti szerencsétlenségről? (Úgy van! balfelől.)

És most önök újra hajlandók követni a kormányt a másik homályos úton. Beviszi önöket a kormány az annexióba, habár világos szavakkal kizárták azt, midőn az okkupációhoz oly aggódva adták jóváhagyásukat. (Tetszés a bal- és szélsőbalon.) Tehát az első tanúság nem volt elegendő önöknek? (Helyeslés balfelől.) Nem érzik azt, hogy a miniszterelnök úr és a kormány, nem úgy, mint szokta mondani, hogy a nemzet és sorsa közé áll, hanem a miniszterelnök úr oda állott a nemzet és a nemzet érdeke közé. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.) És elhitette

és arra volt irányozva összes működése, hogy elhitesse a nemzettel, hogy ami neki egy szűkebb tanácsban nem sikerült, az a nemzet egyértelmű fellépésének, az a nemzet erélyes fellépésének sem fogna sikerülni. (Tetszés balfelől.) Ez elszigeteltsége a nemzetnek saját sorsától, amelyre Eötvös Károly tisztelt képviselő úr czélt, hogy t. i. a miniszterelnök úr nélkülözhetetlennek tartja magát nemcsak a koronára, hanem nélkülözhetetlennek tartja magát a nemzetre nézve is. (Mozgás balfelől.) Valahányszor nagy érdekei forognak fenn a nemzetnek, mióta a miniszterelnök úr ott ül, mindig arra fordította politikáját, hogy már bevégzett tényekkel lépjen a ház elé (Igaz! Igaz! balfelől.) és mindig ez volt érvelésének veleje: ez nem sikerült volna másnak sem, nem sikerült öneki sem. De aki így fölébe helyezi magát a nemzetnek, aki így akarja homályos utakon vezetni a nemzetet sorsában, az mutasson nagy eredményeket. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Nagy eredmények mellett, nagy nemzeti érdekek megóvása mellett, igenis, akkor joga van ide lépni a miniszterelnök úrnak és joga van azt mondani: A törvényeket nem tartottam meg, de az országnak dicsőségét, az országnak érdekeit, íme, erős kezekkel megóvtam. Hanem ide lépni, homályos úton vezetni a nemzetet a diplomácia legkétésebb jellemű kétszínű nyilatkozatainak példájával és alkalmazásával; homályos utakon vinni a nemzetet oda, amit utólag csak a kényszerűséggel, csak azzal lehet elfogadtatni, hogy ez az állapot ideiglenes, hogy ez állapotból kibonyolódás lesz, (Igaz! Igaz! balfelől.) és most másodszor mégis oda akarni vinni a nemzetet, hogy az, aminek feltétele alatt elfogadta az okkupációt, (Helyeslés a balon.) az annexió kizárása megghusítottassék: ez, uraim, ha megtörténhetnék, nem a kormánynak rovom fel, hanem felrovom a tisztelt többségnek. (Élénk felkiáltások: Úgy van! a bal- és szélső-balon.)

Én csak arra hivatkozom, amit a miniszterelnök úr mondott, aki beszédében azt mondja, hogy elismeri azt, hogy: »a nagy pártoknak jogosultságát az adja, hogy egy helyesnek ismert politika medrében állandóan megmaradjanak.«

Hát mi az, tisztelt ház, amit én önöknek, tisztelt többség, itt második határozati javaslatomban ajánlok? Semmi egyéb, — és erre ebben az időben, a ház erejének és figyelmének ily kimerült állapotában is kérem az önök figyelmét — mint az, ami világosabban, mint az önök politikája, fel van állítva 1878-ban megalkotott feliratukban. Önök nem fogadták el az okkupációt máskép, csak tisztán azon feltételek alatt, amelyek határozati javaslatomban vannak. Mik vannak abban? Az, hogy az okkupáció ideiglenes legyen — és felolvasom önöknek, mert talán ez lesz a legjobb.

Azt mondják e feliratban: »Őszinteséggel megmondjuk Felségednek és figyelmét azon mély nyugtalanságra vagyunk bátrak irányozni, melyet ezen boszniai és hercegovinai hadjárat az országban kelt.« Azt mondják: »Általános a meggyőződés, hogy a legkedvezőbb esetben is elérhető cél nem állandó arányban azon súlyos áldozatokkal, amelyeket megkíván.« Figyeljenek csak az önök politikájára. Azt mondják: »Meg vagyunk győződve, hogy Felséged bölcsesége, alkotmányos érzülete mindenkor vissza fogná utasítani ezen állapot minden ilyenmő változtatását, mely hű népei többségének és a politikai tényezők nagy részének ismeretes óhajaival ellenkeznek.« Azt mondja: »Nem egyedül anyagi tekintetek foglalkoztatják az ország közvéleményét, hanem foglalkoztatja azon lehető visszahatás is, melyet egy új elemnek a monarchiába való, akár csak ideiglenes beillesztése is, netalán arra a nagy műre gyakorolhatna, mely annyi nehéz küzdelem, oly óriási akadályok legyőzése után 1867-ben létrejött.« (Tetszés balfelől.)

Azt mondja továbbá: »Alkotmányunk ezen alapjának csonkítatlan fentartása képezi Magyarországnak leghőbb vágyát; neki nincsenek oly aspirációi, melyek területének nagyobbítására vannak irányozva; (Tetszés balfelől.) egész erejét a belreformok munkájára, közigazdasági viszonyainak javítására kívánja fordíttatni.«

És végül önök azt mondják: »Felséged magas belátásának és hű Magyarországa iránti jóakarátának bizonyára sikerülni fog a boszniai és hercegovinai ügy oly megoldását találni, mely a nemzet minden rétegeiben, a palotától le a kunyhóig elterjedt és a jelen feliratban is tiszteletteljesen

tolmácsolt aggodalmakat megszüntetni és hazai állapotaink javítására irányzott már-már tünező reményeinket újból feléleszteni alkalmas leend.« (Tetszés a baloldalon.)

Tisztelt ház, állapotjunk meg itt egy percze. Önöknek onnan a túloldalról ez az utolsó hivatalos nyilatkozatuk a boszniai ügyben. Önök rá adták a boszniai ügyre utólag jóváhagyásukat, azon feltételek alatt, hogy az okkupáció ideiglenes lesz, hogy pénzügyileg nem ront meg bennünket, hogy még ideiglenesen sem fog beilleszteni, hogy nem vezet területi terjeszkedésre, hogy Magyarország összes erejét közgazdasági és pénzügyi felépülésére fordítsa. 1878 óta négy esztendő telt el, és ha önök az előadó úrral egyet nem értenek, aki most önök ellenére felfedezte azt, hogy ez nagy nemzeti politika, akkor álljon fel mindenki, minden egyes ember és mondja meg itt a házban, hogy neki azon aggodalmi, melyek itt tolmácsol tatnak, el vannak-e oszlatva, (Igaz! Igaz! balfelől.) Ha pedig nincs önök közt senki és nincs senki és nem akad senki, akinek ezen aggodalmi nem hogy elenyésztek, de ne fokozódtak volna, mert ma már, ami részben akkor félelem volt, tényékké váltak és fenyegetőleg mutatkoztak a láthatáron: hogy önök vezetettek az utolsó végzetleges lépésre, melyet egykor önmagok kizártak, most vezetettek és hajtának az annexió felé (Igaz! Igaz! balfelől.) — akkor azt kérdem: mi hát önöknek a kötelessége? Hát vannak ily fenyegető jelek? Hát nem tudják azt, hogy az osztrák delegáció megnyíltával az osztrák delegáció elnöke nyíltan kimondta az annexiót mint legközelebb eszközlendőt, s ez sehol, semmi hivatalos helyről nem lett meghazudtolva — maga fogja meghazudtolni a miniszterelnök úr. Én várnám, mondja meg, tárczáját köti hozzá, politikai reputációját köti hozzá, hogy meg ne történjék. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Azután történik az, hogy minden egyes tény, ami életbe lép, csak úgy magyarázható meg, ha be akarjuk kebelezni; ha most a katonai rendszert elfogadjuk, hogy annak csak az annexió mellett van értelme, ezt a múltkor megmagyaráztam; ám czáfoljon meg bárki is.

És hogyan akarják önökkel ezeket a lépéseket meg-tétetni?

Úgy, hogy találnak mindig valami ideiglenes megnyugtatót. És miért hallgat a kormány? Nem azért, mintha nem tudná, hogy annexionális politika készül, hanem mert nem tudják megtalálni azt, ami az önök ideiglenes — jól értsék meg — ideiglenes megnyugtatójára alkalmas volna. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Hát mondják meg, mutassák ki, hogy alaptalan az ország aggodása; mondják meg, miért térnek el saját álláspontjuktól, miért térnek el attól, amit 1878-ban politikájuk alapelveként tartottak?

Hiszen az az önök politikája, amit mi határozati javaslatunkban ajánlunk.

Mit mondunk mi javaslatunkban? Azt mondjuk, hogy a dualizmust veszélyezteti, az ország pénzügyeinek romlását előidézi. Hát nincs-e itt az ideje annak, hogy önök talpra álljanak? Vájjon amit önök 1878-ban vallottak, az azóta történtek tanulsága lecsillapította-e az önök aggodalmát? Hiszen önök még mindig azon szabadelvű-párt, még mindig azon kormány alatt vannak, még mindig úgy dicsekesznek hivatásukkal, hazafi-áldozataikkal, önzéstelenségükkel és tradíciójukkal — mindig úgy dicsekesznek. Méltán kérdehetem tehát, mint Byron kérdé, a felkelőben levő görögökre célozva: Még dívik pyrrhi tánczotok. De hol a pyrrhi harci rend? Feledségbe kettő közül — miért nemesbik leczke ment?!

Önök még viselik a szabadelvű nevet, önök még dicsekesznek a tradíciókkal. Miért ment veszendőbe a boszniai politika iránt kifejezett meggyőződésük? Miért ment veszendőbe erre nézve ünnepélyesen kijelentett politikájuk? (Élénk tetszés a baloldalon.) Ez az, amit mi önöktől kérdehetünk. És önöknek van egy alkalmuk nyilatkozni, úgy mint kötelességük, s előlépni és a nemzetnek, midőn saját sorsát fonják és szövik, bármi történjék, nyíltan kimondani azt, amit akarnak. Lépjének önök elő. Ha önök annexiót akarnak, akkor menjenek azon a homályos úton, melyen vezeteli önöket a minszterelnök. (Élénk tetszés a baloldalon.) Vagy ha ragaszkodnak önök az 1878-iki programhoz, akkor fogadják el azt a határozati javaslatot, melyet előterjesztettem. Itt van a választás önök előtt; ez elől kitérni csak ürügyekkel lehet; ürügyekkel pedig, remélem, a nemzet

magát megnyugtatni nem engedi. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ezek azok, miket felhozni akartam, és most bezárom szavaimat. (Halljuk! Halljuk!) Két határozati javaslat van a tisztelt ház előtt. Ha valamely ügy világos volt: soha a ház előtt világosabb kérdés nem forgott fenn, mint az, hogy itt a két hitelben oly alkatrészek vannak, melyekre azon testület, mely megszavazta, nem illetékes. Soha a ház előtt világosabban nem állott az a kérdés, hogy itt egy vakmerő bitorlásról van szó és a törvények elmagyarázásának legkétesebb neme alkalmaztatik, hogy a bitorlás elfogadhatóvá tétessék. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Önöknek alkalmuk van ellentállani; alkalmuk van a delegáció erkölcsi tekintélyének ezt a súlyos megrendítését s az abba helyezett bizalom megingatását meggátolni; alkalmuk van meggátolni azt, hogy a pénzmegajánlási jogot az országgyűlés saját kezében tartsa és ezáltal magának a boszniai okkupációra a befolyást biztosítsa: ezért kérem önöket, utasítsák vissza a javaslatot, tagadják meg a fedezetet. De ha ez nem történik meg; ha azért, mert a miniszterelnök által festett veszélyeket, melyek nem léteznek s melyekre most már késő volna még egyszer visszatérni — hiszik: hát legalább a jövő politika irányára, legalább erre szerezzenek biztosítékot. Ám fogadják el a határozati javaslatot, mely a megszállási politikából a kibontakozást mint célzt megállapítja.

A függetlenségi párt egy követendő példát állított fel; ők a dualizmus jelen szerkezetét nem pártolják, még sem gátolja ez őket a határozati javaslat elfogadásában. És itt ki kell jelentenem, hogy e részben az ama párt szónokai által adott magyarázathoz, mint saját szempontjukból teljesen helyeshez s mint amely e határozati javaslat intenciójával nem ellenkezik, én is hozzájárulok; önöknek alkalmuk lesz választani és a kormányt önmagának gyengésege ellen támogatni. (Élénk tetszés és derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.)

De jó lesz neki egy kis világot gyűjtani azon homályos utak tévetegein, melyekbe olyan nagyon bátran megindulnak. Jó lesz neki bebizonyítani azt, hogy önök egy sarkcsillag után indulnak, nem pedig egy bolygó tűz gyöngé fénye után.

Mi, kik úgy fogjuk fel hivatásunkat és feladatunkat, hogy nem szabad engednünk azt, hogy e nemzet sorát ellenünk és akarata ellen csinálják; mi, kik ismerjük azt, hogy a homályos utakon való menés hova vezet; mi, kik úgy fogjuk fel, hogy ha eddig el nem váltunk volna, ezen homályos utaknál okvetetlen el kellene válnunk — megszavazzuk mindkét határozati javaslatot és fent ártjuk azt, amit igazi nemzeti politikának nevezünk, midőn önök ezt elejtik; fentartjuk alkotmányunk épségére, közösügyi alaptörvényeink értelmére nézve, melynek tradíciói az önök kezében összetörnek; fentartjuk az országgyűlés hivatására nézve, nemzetünk létérdekeire nézve, melyről önök kezeket leveszik és így önként lemondanak arról a jogról, mely a miniszterelnök nyilatkozata szerint egyedül jogalapja egy nagy párt létezésének, hogy a helyesnek ismert politika medrében állhatatosan megmaradjon. Vagy megmaradnak önök, s akkor saját vezérük nyilatkozata szerint méltók, hogy nagy párt legyenek, vagy nem maradnak meg az általuk helyesnek nyilvánított politika medrében, s akkor az Önök vezére ítélte el önöket legsúlyosabban, s ez alól saját lelkiismeretük sem fogja önöket felmenteni. (Hosszantartó élénk helyeslés és éljenzés balfelől.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Fentartja nézetét, hogy az okkupáció annyira közös természetű, hogy ami ott az okkupáció folytán katonailag, nemcsak hadilag, hanem katonailag szükséges és a közös hadügyminisztérium reszortjába esik, attól a közösséget megtagadni nem lehet. Hogy a delegációnak ellenzéki tagjai is ilyen nézetten voltak, bizonyítja az, hogy a delegáció január 28-iki ülésében megszavaztatott egy összeg, mely ellen a kompetencia kérdését még ott a delegációban sem vetették fel.

Az okkupációt megelőző külügyi politikából figyelmeztet két tényre. Az egyik az, hogy igaz, midőn Törökország Szerbiát legyőzte, a közös kormány és a magyar kormány is magáévá tette azt az európai nézetet, hogy ezt odáig juttatni, hogy a szerb fejedelemség újra lenyűgöztessék, újra török iga alá kerüljön, nem lehet; de másfelől, midőn Törökország Oroszországgal állott szemben s midőn ez az egész nagy plevnai harczot meg-

előzhette volna, ha Szerbián keresztül vonulhat seregeivel, a gróf Andrássy Gyula által vezetett magyar-osztrák kormány volt az, amely azt mondta: Ezt nem engedem, ezt háború-esetnek is kész vagyok tekinteni — s meg is akadályozta, hogy az orosz hadsereg fegyvercsapás nélkül, kényelmesen juthasson a török hadsereg mögé.

A másik tény az, hogy Berlinben arról volt szó, hogy a diadalmi folytán a töröktől kicsikart san-stefanói békét meg kell változtatni, úgy hogy Törökországnak magának igen sok, a san-stefanói béke által elvett tartománya visszaadassék, és úgy, hogy Bosznia és Hercegovina, melynek legnagyobb része részint Szerbiának, részint Montenegrónak volt odaigérve, elkülönítve, az osztrák-magyar monarchia adminisztrációjára bízassék. Erről mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy orosz érdekekben követett politika lett volna.

Szilágyi
Dezső

Tisztelt ház! Én személyes kérdésben emelek szót.

(Halljuk!)

A miniszterelnök úr jónak látta most, a vita berekesztése után — miután csak ebben az alakban szólalhatok fel, mert egyéb szavunk nincs — a delegáció határozataira nézve egy új váddal fellépni. Hogy mennyire loyális ez, azt ítélje meg a tisztelt ház.

A vád áll abban, hogy 1882. év január hónapban megszavaztattak útvonalak kiigazítására, karaulák építésére a megszállt tartományokban átalányösszegben nyolcz millió forintra terjedő költségek. Én egyszerűen és világosan most csak annyit akarok kijelenteni a tisztelt háznak, hogy ha sikerült akkor keresztülsúsztatni a delegációban, (Nagy zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.) ha sikerült akkor keresztülsúsztatni a delegációban vagy a házban is oly kiadásokat, melyekre nézve a delegáció nem volt illetékes és amelyekre nézve ennél fogva hatáskörét átlépte, ebből még nem következik az, hogy felbomlottak azon törvényes határok, melyek a delegáció hatáskörét megállapítják. (Zajos felkiáltások a jobboldalon: Ez nem személyes kérdés! Halljuk! Halljuk! balfelől.)

És különben is az lévén szokása a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy mindenből ürügyet farag a delegáció illetékes-

ségi kérdésének elhomályosítására, (Hosszantartó zajos felkiáltások a jobboldalon: Eláll! Eláll! Ez nem személyes kérdés! Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.) amint azt a delegációban több ízben tapasztaltuk — most felhívom a ház figyelmét arra, hogyan bújatták el ezeket a kiadásokat. (Nagy zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) Itt az útvonalak kiigazítása és fentartása össze van keverve az új építményekkel. Aki pedig a delegációnak tagja volt, ám méltóztassék megnézni a vitatkozásokat, örökösen az volt az argumentum a túlsó oldalról, hogy azokat a beruházásokat, amelyekre mint beruházásokra ez az országgyűlés lett volna illetékes, mindig fentartási költségeknek keresztelték el. (Szünni nem akaró zajos felkiáltások jobbfelől: Ez nem személyes kérdés! Elnök csenget. Zajos felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Halljuk! Halljuk! Jobbfelől: Halljuk az elnököt!)

Péchy Tamás elnök: Kérem a képviselő urat, ez nem személyes kérdés; (Élénk helyeslés jobbfelől.) ez a részletekre tartozik, méltóztassék ezt ott előhozni. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ez a legkevesebb, tisztelt ház, amit arra a vádra, melyet a vita berekesztése után, midőn már mi, kik a delegáció tagjai voltunk, védelmünkre nem szólalhatunk fel, a miniszterelnök úr felhozott, felelnem kell. Tovább ezt most nem folytatom, csak ismétlem. (Nagy zaj. Eláll! kiáltások jobbfelől. Halljuk! a baloldalon.) Önök lehetnek türelmetlenek, de azt nem kívánhatják, hogy oly váddal szemben, mely akkor hozatik fel, mikor már nem felelhetünk, némán maradjunk. (Zajos ellenmondás jobbfelől. Éljenzés a baloldalon.)

Végzem tehát, tisztelt ház, azzal, hogy a tisztelt miniszterelnök úrnak, amint hogy más alkalommal egészen részletesen ki fogom mutatni, egész következtetése hamis. De ha mind úgy volna is, mi következne ebből? Legfőleg az következne, hogy mi is hibáztunk, de nem az következne, hogy ha e hiba elkövetett, ezáltal az országgyűlés és a delegáció hatáskörei közötti törvényes határvonal megváltozott volna. (Helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

A ház névszerinti szavazással 222 szóval 139 ellen elfogadta a törvényjavaslatot általánosságban és így Eötvös Károly különvéleménye és Szilágyi Dezső első határozati javaslata elesett. Második határozati javaslatát egyszerű szavazással elvetette a ház.

*

A főrendiházban feltűnést keltett az a bírálat, melyet a törvényjavaslat tárgyalásánál a boszniai közigazgatással szemben Dessewffy Egyed gróf gyakorolt, ki három éven át kerületi főnök volt Boszniában. Szerinte a lázadás igazi oka részben a kegyetlenséggel határos adószedés és a helyi viszonyokkal nem számoló erdőkezelés volt.

DELEGÁCIÓ.

Az 1883. évi közösügyi kiadások megállapítása céljából a delegációk 1882 október 25-ikén ültek össze Budapesten.

A külügyi albizottságban Szilágyi Dezső kérdést intéz a külügyminiszterhez:

Szilágyi Igaz-e, hogy Montenegró kárpótlást kívánt azon költ-
Dezső ségekért, melyeket neki a menekülők okoztak?

Kálnoky gróf: A fejedelem panaszkodott, hogy sokba kerülnek a menekülők, de kárpótlást nem kíván.

Szilágyi Igaz-e, hogy a felkelő kapitányok fegyveresen járnak
Dezső Montenegróban?

Kálnoky gróf: Egyeseket ellenőriztetni lehetetlen.

Szilágyi Mióta a montenegrói fejedelem Oroszországból hazatért,
Dezső érezhető-e valami változás monarchiánkkal szemben?

Kálnoky gróf és Kállay Béni: Nem.

Szilágyi A berlini szerződés 57. pontja a Vaskapu rendezését Dezső ránk bízta. Amint a magyar közlekedési miniszter a pénzügyi bizottságban kijelentette, az erre vonatkozó tervek már megvolnának, de diplomaciai nehézségek miatt nem valósíthatók. Kérdi, miben állanak ezen nehézségek?

Kálnoky gróf: Diplomaciai nehézségek.

Szilágyi Igaz-e, hogy diplomaciai alkudozások folytak és folynak a portával az okkupált tartományok közjogi helyzetének végleges rendezésére nézve és tud-e a miniszter úr ezen alkudozásokat illetőleg felvilágosítást adni?

Kálnoky gróf: Diplomaciai alkudozások nem folytak és nem folynak.

Szilágyi Igaz-e, hogy a mi kormányunk az angol admirális eljárást rosszalta, vagy legalább nem helyeselte; továbbá: az angol paczifikáció Egyiptomban a mi kormányunk tudtával történt-e, és mily állást foglal el a kormány az egyiptomi kárpótlás dolgában; végül: van-e tudomása arról, hogy mily módon akarja Anglia a maga érdekeit Egyiptomban a jövőre biztosítani, és fognak-e Anglia ebbeli tervei egy európai konferenzia elé terjesztetni?

Kálnoky gróf pontonként válaszol Szilágyi kérdéseire. Anglia nyilatkozata szerint az egyiptomi viszonyok végleges rendezése nem fog megtörténni Európa hozzájárulása nélkül.

*

A négyes albizottság ülésén, a megszállott területeken lévő csapatok költségvetésének tárgyalásánál:

Szilágyi Kérdi, reális alapon nyugszik-e a költségvetés és hogy Dezső a várható jövedelmek mily alappal bírnak, különösen a három fő egyenes adó: a dézsma, a jövedelmi és aprómarha-adó?

Kállay Béni közös pénzügyminiszter: A költségvetés reális alapon nyugszik.

Szilágyi Feltűnőnek találja a pénzügyi kezelés kiadásainak nagy-
Dezső ságát és erre nézve felvilágosítást kér.

Kállay: A nagyobb költségek a monopólium rovására esnek, mely befektetéseket igényelt.

Szilágyi Az agrár kérdést, mely a múlt évben mint a felkelés
Dezső egyik oka említettett, a maga természetes fejlődésére akarja-e a miniszter bízni, vagy szándékozik-e e részben elvi megoldást célba venni?

Kállay: A monarchia áldozatkészségét nem fogják e célra nagyobb mértékben igénybe venni.

Szilágyi Mely alapból fizetik majd a boszniai tisztviselők nyug-
Dezső díját?

Kállay: A Boszniában húzott fizetések nem járnak nyugdíjjal.

Szilágyi A katonailag készült utak katonailag kezeltetnek-e
Dezső és tartatnak-e fenn, vagy a polgári kormányzatnak vannak átadva?

Kállay: A kész utak mind az országos kormány kezelése alatt vannak.

Szilágyi Nem volna-e hajlandó a pénzügyminiszter úgy intéz-
Dezső kedni, hogy jövőre minden útépítés az okkupált tartományok terhére történjék és ne a monarchia költségére? Továbbá: az elfoglalt tartományok jólétének azon szerencsés fejlődése mellett, melyet a pénzügyminiszter kilátásba helyezett, várható-e, hogy azok képesek lesznek minden szükségüket a monarchia terhelése nélkül fedezni?

Kállay: A tartományok aránylag csekély áldozattal fejlesztethők ugyan, de nem mondotta azt, hogy ez a fejlődés már ma beállott.

A delegáció 1882. november 13-ikán vette tárgyalás alá az albizottságok jelentéseit. A zárszámadás tárgyalásánál Szilágyi Dezső főleg a katonai nyugdíjak jelentékeny emelkedését, a közös hadügyminisztérium hiteltüллépéseit és az okkupált tartományokban a beruházások költségeinél az illetékesség kérdését hozta szóba. A zárszámadási albizottság előadója Hegedüs Sándor volt.

Tisztelt országos bizottság! Gondolom, hogy a zárszámadási albizottság által ajánlott határozati javaslat áll jelenleg tárgyalás alatt. Én e határozati javaslatra általánoságban óhajtánék néhány észrevételt tenni. (Halljuk!)

Első észrevételem arra vonatkozik, hogy ezen zárszámadásnál is, de a közös pénzügyminisztérium költségvetésénél is a katonai nyugdíjak óriási emelkedését tapasztaljuk. Én nagyon jól tudom azt, hogy a katonai nyugdíjak ezen emelkedésének fő alapjául az a törvény szolgált, mely a monarchia két államának törvényhozása által megalkottatott, de másrészt az országos bizottságban ismételve fel volt említve az, hogy talán a nyugdíjazásoknál egy kissé — nem az illetményekre nézve, mert azok törvényesen vannak megállapítva, de a nyugdíjazási állapot megadásával bőkezűen járnak el, különben a nyugdíjak ez óriási emelkedése megmagyarázható nem volna. Eszem ágában sincs kétségbe vonni, hogy a tisztelt hadügyminiszter, ha már egyszer valakinek állapotát olyannak találta, hogy a törvény értelmében nyugdíjra igénye van, azt törvényes igényében megcsorbítsa; de másrészt ismételve felemlítendőnek tartom azt, hogy maga az adminisztráció közreműködhetik arra, hogy ezen teher ilyen rohamosan ne szaporodjék. Különben, hogy a nyugdíjazások tekintetében kissé szigorúbb eljárást kell követni, ezt valóban a monarchiának mindkét állama érzi, és ha nem vonakodik is az állami étellel összeforrt bizonyos terhek viselésétől, de ha önnön államunk kormányai kötelezve vannak e tekintetben bizonyos szigorral, hogy úgy mondjam, bizonyos szűkmarkúsággal eljárni, e közös sorsban a közös minisztereknek is osztozniuk kell.

Ez az egyik, amit mint kérést és figyelmeztetést a hadügyminiszter úrhoz felemlíteni szükségesnek tartottam.

Ezen nyugdíjüggyel kapcsolatban a bizottság jelentésében egy kifejezés fordul elő, mely abban áll, hogy a nyugdíj teher rohamos növekedése nemcsak a nyugdíjak megállapított tételeire, hanem azon gyors kimerülésre vihető vissza, melynek főleg a tisztikar alá van vetve.

A bizottsági jelentés céloz arra, hogy az aktuális katonai szolgálat a tisztek erejét sokkal gyorsabban felemészti és a kimerültség sokkal gyorsabban következik be. Ha áll az, mi a jelentésben foglaltatik, akkor az a katonai kormányzat hibája, mert mióta az új nyugdíjtörvény megalkottatott, 1875 óta, a hadseregben nem eszközöltettek oly reformok, melyek erősebb teljesítéseket vennének igénybe, mint 1875 előtt. Ha nem eszközöltettek, mi hát az oka, hogy a jelen rendszer szerint mégis túlságos gyors kimerülés következik be a tisztikarnál? Ez oly dolog, — hogyha az albizottság jelentése áll — amely a hadügyminiszter úr figyelmét megérdemli, hogy e tekintetben a katonai célznak épségben tartása mellett enyhítő intézkedést tegyen. Ez általánoságban első észrevételem.

Második észrevételem azon általános tapasztalatra vonatkozik, amelyet az országos bizottság minden tagja tett, aki több ízben ült az országos bizottságban. Ez abban áll, — ámbár elismeréssel vagyok a hadügyminiszter úr személye iránt, és ezen általános tapasztalás előde alatt is megvolt és azóta is megvan — hogy a hadügyminisztérium a megállapított előirányzathoz nem köti magát a szigorral, amellyel az alkotmányos budget jog elvei szerint kellene.

Történnék ugyanis elő nem irányzott kiadások, történnék túllépések és a zárszámadás bemutatásakor minden alkalommal jön a had ügy miniszter felmentésért. Ha ezek a kiadások elkerülhetetlenül szükségesek és ha azoknak pillanatnyilag meg kellett történniök, nehogy az államra és a monarchiára nagyobb kár háramoljék, akkor a túllépés igazolva van. De ha ezen sürgős szükség esete nem forog fenn; ha ezen kiadás oka csak abban rejlik, amiben a Trient körüli építkezésnél előforduló 250.000 forintnyi túlkiadásnak oka, hogy tudniillik a hadügyminiszter lényegesen eltért azon tervezettől, amelyet a delegációk elé terjesztett és

amelynek alapján az előirányzott összeget kérte, akkor ezen önkényes eltérés lehet katonailag igazolt, de ennek nem szabad már teljesített kiadás alakjában kerülnie az ellenőrző bizottság elé, hanem választása van a közös hadügyminiszternek, hogy vagy elhalasztja a kiadást a következő országos bizottsáig és ezen változtatott tervezet alapján kérje a nagyobb előirányzatot, vagy pedig, ha a dolgot olyannak tartja, hogy a halasztás nem helyes, póthitel alakjában kérje az összegeket. Elvileg tiltakozni kell az ellen, hogy csak úgy könnyedén, — azon szigor teljes mellőzésével, amelyben az egyedüli biztosíték van arra nézve, hogy budget jogát az ellenőrző testületnek tisztelik, és e tekintetben az országos érdekek a kellő figyelemre találnak — oly eljárás követhessék, amely ezt figyelembe nem veszi. Ezt az országos bizottság részéről szó nélkül hagyni lehetetlen.

Ha csak ritkán előforduló eset volna ez, vagy ha ez csak ezen egy esetben történt volna, nem helyeznék erre oly nagy súlyt. Azonban az országos bizottság tagjai jól tudják, hogy ily túllépések, a budget jog szigorának ily könnyedén való vétele rendes és hagyományos szokásai közé tartozik a közös hadügyminiszternek. És mivel azzal az eljárással, hogy jelentésünkben hol eltakarva, hol enyhébben, hol keményebben tiltakozunk ezen eljárás ellen, nem lehetek megelégedve: annak külső jeléül, hogy a budgetjog szigorúbb alkalmazása és megtartása mellett vagyok, a közös hadügyminiszter részére a felmentést ezen kiadási tételre nem fogom megszavazni.

A harmadik, amit csak általánosságban akarok említeni, miután fentartom, hogy ehhez részletesebben az illető pontnál szólhassak, a megszállott tartományok területén tett beruházásokra vonatkozik.

Erre nézve a határozati javaslat különböző tételei közt két tétel fordul elő. Az egyik felmentésadás már teljesített kiadások iránt, a második hitelmeghosszabbítás oly összegekre, amelyek általánosságban a közös hadügyminiszter rendelkezésére bocsáttattak. Csak általánosságban akarok kifejezést adni annak, hogy a határozati javaslatot általánosságban nem fogadom el, s miután azt tartom, hogy ezen tételeknek, különösen az elsőnek megadására ezen országos

bizottság nem jogosult, ebben a tekintetben a dolog kifejtése mellett az illetékességi kérdést majd a részletes tárgyalásban az illető cikknél leszek bátor felvetni.

Ezen megszorításokkal én általánosságban elfogadom a határozati javaslatot.

*

A megszállott tartományokban lévő csapatok rendkívüli hadseregi szükségletének, továbbá a megszállási hitel kezelése körül elért bevételeknek felhasználásánál: (1882. november 13-án.)

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Ez a pont az, amelynek Dezső megzavazását én a tisztelt országos bizottságnak nem ajánlom, és pedig a következő okból.

Itt felmentés kéretik oly túlkidadásokért, melyek a megszállott tartományok területén, tehát úgy Boszniában és Hercegovinában, mint a Lim területén, beruházásokra fordítottak. Hogy az egész összeg erre fordított-e, nem tudom, mivel részletesen nem ismerem a kimutatásokat. Tény az, hogy az albizottság jelentéséből, mely igen exakt és nézetem szerint az előzményekben helyes szempontból van készítve, kitűnik, hogy itt például a Lim területén Priepoljen három egyemeletes, kőből épült lakhely, aztán a megszállott tartományok területén állandó utak építettek és épületek emeltettek. Ezek, tisztelt bizottság, beruházások. S hogy törvényeink értelme szerint az ilyenek megszavazására az országos bizottságok nem illetékesek, azt hasonló kérdésekben ismételve felhoztuk az országos bizottságban. És hogy a régibb országos bizottságok, jelesül az az országos bizottság, mely a megszállott tartományok ügyével legelőször foglalkozott, hasonló nézetben volt, az kitűnik azon határozatból, melyre igen helyesen a jelentés is utal, tudniillik az 1879 márczius 21-én 386. szám alatt hozott határozatból, ahol meg van tiltva az ilyenmű beruházásoknak a hadügyminiszter által való eszközlése, és ki van jelentve, hogy az ilyenmű beruházásokra a delegáció nem illetékes.

A jelentés ennyiben tökéletesen helyes előzményből indul ki. De sajnálom, hogy e jelentés a következtetést nem vonja meg, és pedig opportunitási szempontokból,

melyeknek ily kérdésekben, elvi kérdésekben helye nincs. A jelentés ugyan az 1879 márczius 21-iki határozatot most is helyesnek mondja, törvényeink szellemének megfelelőnek tekinti, mégis oly határozati javaslatot indítványoz, mely annak tartalmával homlokegyenest ellenkezik. Részemről azon nézetben vagyok, hogy ha e czélokra túlkadások tétettek, a kormánynak kötelessége az arra való felmentést attól a testülettől kérni, melytől a költségek előleges megszavazását is kérnie kellett volna, mely ezen költségek előleges megszavazására illetékes. Egy vagy más formában lehetett volna ezt kérni. A közös kormány nem érintkezik ugyan a két állam törvényhozásával, de az ily összegek megszavazása az illető államok minisztériumainak előterjesztése alapján történhetik meg.

Ennélfogva a határozati javaslat ezen pontjában foglalt 211.000 forintra nézve, mint amely összegben oly alkatrészek is foglaltatnak, — ha nem is az egész olyan — melyek megszavazására a delegáció, ha az összeg előlegesen kéretik, nem volna illetékes, tehát a felmentés megadására sem illetékes, én ezen összegre nézve az illetékességi kérdést felvetem, és ha az ellenkező értelemben döntetnék el a többség által, e ponthoz nem járulok.

Haynald Lajos elnök: Első sorban el kell határozni, hogy a bizottság felfogása szerint illetékes-e e felett dönten a bizottság vagy nem.

Hegedűs Sándor előadó: Itt a közös államháztartásnak oly kiadásáról van szó, amely felhatalmazás alapján a hadügy-miniszternek átalányösszegben bocsátatott rendelkezésére és ez a felhasználási mód célszerűség szempontjából bírálendő meg. Miképen szóljon hozzá az országgyűlés s hogy adja meg a felmentést oly összegekre, amelyek megállapítása, elszámolása, ellenőrzése és melyre vonatkozólag tehát a felmentés is kizárólag csak az országos bizottságok elé tartozik?

Tisza Kálmán miniszterelnök: Itt épületek fentartásáról van szó, amelyek kizárólag katonai elhelyezés céljából, és utakról, amelyek élelmezés és katonai összeköttetés céljából szükségesek. Hogy ilyennemű kiadások nem oly beruházások, melyekre a delegáció nem lenne illetékes, e fölött a delegáció már hatá-

rozott és ezen költségeknek itteni zárszámadási bemutatása, a delegációnak ezen ügy részletes megvitatása után keletkezett határozata értelmében helyes.

Hegedűs Sándor előadó: Nem a kompetenciára emeltem ki a czélszerűségi szempontot, hanem a felhasználásra nézve emeltem ki a czélszerűséget, az oportunitást.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Én röviden akarok e kérdésben még egyszer szólani.

Az előttem szóló Prileszky tisztelt barátom nyilatkozatára csak annyit jegyzek meg, hogy ha a tisztelt országos bizottság elolvassa azt a jelentést, melyet a zárszámadási albizottság beadott és tisztelt barátom aláírt, és összehasonlítja azt jelen nyilatkozatával, egy kis különbséget fog találni.

Tisztelt barátom jelenleg azt állítja, hogy az itt tett építkezések ideiglenesek és nem állandók, jelentésében pedig, melyet aláírt, következő passzus foglaltatik: »Az albizottság azt hiszi, hogy az állandó beruházásokra vonatkozó 1879 márczius 21-ikén 368. szám alatt hozott tiltó határozat, a delegációk intencziója szerint, a Lim-területre is alkalmazandó; minthogy pedig itt állandó építkezésekre is fordított az általános összegből, ezt csak azon magyarázat alapján tartja tudomásul vehetőnek az albizottság« stb.

Tehát a jelentésben elismerte, hogy itt állandó építkezésekről van szó. Hogy közös alapon álljunk, maradjunk a jelentés alapján. (Derűtség.) Ez az egyik, amit megjegyezni óhajtottam.

Másik megjegyzésem a tisztelt miniszterelnök úr felfogására vonatkozik. Én régebben ismerem, valamint a tisztelt miniszterelnök úr is régebben ismeri azt a felfogást, melyet mi most kifejtettünk. De bátor vagyok figyelmét felhívni arra, hogy sem a jelentés nem mondja, sem én nem mondom, hogy itt épületek fentartásáról van szó, mert itt új épületek emelése forog fenn, és nem mondja a jelentés, hogy olyan útakról van szó, melyek csak katonai utak, mert ilyenek nem léteznek, hanem valamely út szolgálhat katonai célra is, de út csak egyféle van. Már most, maga az albizottság jelentése elismeri, hogy a delegáció tiltó határozata

kiterjed ezekre az utakra is. Elismeri ennél fogva, hogy nem lett volna szabad azokból az összegekből tenni a kiadásokat elismeri tehát, hogy a felmentés megadása nem tartozhatik a delegációhoz, mert felmentést olyan összegre, melyet meg nem szavazhatott volna, nem adhat.

Részemről azokat az okokat, melyek az ettől való eltérést indokolnák, nem tartom elég erőseknek, s ahhoz nem járulhatok. De már a jelentésben konstatálását és elismerését látom annak, hogy az 1879-iki tiltó határozat alá esnek ezen építkezések tetemes részei, és ha ez így van, akkor nem hivatkozhatunk arra, hogy a delegációk azt a felfogást tanúsították, hogy ilyen építkezések megszavazása, a költségek megadása a delegációk hatáskörébe esik. Már maga az 1879-iki határozat érvényben léteiének elismerése mutatja azt, hogy ez értelemben a delegáció nem volt, és ha más-kép határozott, sajnálom e határozatot, de túlhajtja kompetenciáját. És azok is, akik kivételt akarnak tenni, nagyon jól teszik, ha óvakodnak ezt általános magyarázat alapján cselekedni, mert nehéz lesz a hibát jóvá tenni. Minthogy pedig én részemről az eltérést indokoltnak nem látom, fentartom nyilatkozatomat.

*

A közös hadügyminisztérium költségvetésének tárgyalásánál Baross Gábor előadó ismertette a hadsereg szervezetében keresztülvitt területi rendezést.

A Magyarországon felállítandó katonai akadémiára vonatkozólag az albizottság határozati javaslata úgy szólt, hogy a hadügyminiszter azon nyilatkozata alapján, mely szerint »katonai szempontból egy ilyen katonai intézet felállítására szükség nincs«, az e tárgyra vonatkozó sürgető határozatot függőben hagyja.

Tisztelt országos bizottság! A fenforgó hadügyi budgetet a dolog érdemére nézve azokból az okokból, melyeket tisztelt barátom Pulszky Ágost előadott, nagyban és egészben véve elfogadom. Az okom kettőben összponosul. Az egyik az, hogy amennyire én mint laikus megítélni tudom, az azon irányhoz, amelyben a hadsereg szervezetét fejleszteni óhajtottuk, közeledik, azt részben valósítja. A második, mert

a hitem, hogy e reform folytán hadseregünk védképessége emelkedni fog.

Amiért felszólaltam, az másban áll. Az egyik az, hogy a tisztelt hadügyminiszter feleletében — amelyet itt, igenis ezen bizottság előtt kellett adni, mert oly nyilatkozatok, melyek albizottságban történnek, nem kielégítők — konstataálja azt, hogy a hadügyminiszter kijelentette, hogy egyetlen egy magyar csapat sem osztatott be ausztriai ezredekbe és hogy nem is szándékozik ilyesmit tenni, egészen addig, míg arra a magyar országgyűlés részéről a törvényes alapot meg nem kapja. És mert ebben volt az a nehézség, t. i. a közjogi nehézség ezen összeg megszavazására: én ezen felelettel a közjogi nehézséget elhárítva látom.

Ami az előttem szólott tisztelt bizottsági tagoknak nyilatkozatait a magyar katonai akadémia fölállítása kérdésében illeti, én megvallom, hogy e kérdésben az albizottsági jelentés eljárását — melyre tisztelt előttem szóló úr hivatkozott — a legkülönösebbnek tartom. Először is fent ártott az albizottsági jelentés oly valamit, mire nagy diadallal hivatkozott az előttem szólott bizottsági tag úr, t. i. hogy sem nem tartja fenn, sem nem ejti el azt a határozatot, hanem függőben tartja, aminek nézetem szerint semmi értelme.

Az országos bizottság azt a határozatot, melyet a hadi akadémia kérdésében évről-évre hozni szokott, mindig fentartotta, és fentartotta azon akadémia felállítására iránti kívánságát is, s csak most jött arra a csodálatos meggyőződésre, mibe ma nagyon belenyugszik az előttem szólott tisztelt bizottsági tag úr,*) hogy sem fenn nem tartja, sem el nem ejti, hanem függőben tartja a határozatot; holott egy határozatot vagy fenn lehet tartani, s ez annyit jelent, hogy a kívánságot fentartja, vagy elejtik az a határozatot azzal, hogy a kívánságot sem tartják fenn; hanem ami a kettő között létezik, s az abban való megnyugvás: az az érthetetlen homályosságok körébe tartozik.

Még csodálatosabb ennél azon indokolás, melyből az albizottsági jelentés kiindul, és ha lehet, ennél még csodálatosabb az, melyből az előttem szóló tisztelt bizottsági tag úr ezen határozatba belenyugszik. Az albizottság jelentése t. i. azt

*) Éber Nándor.

mondja, hogy az indította a határozat elejtésére, mert a függőben tartás annyit jelent, hogy elejtetik a határozat; de nem merik nyíltan megmondani, hogy az indította a határozatnak elejtésére, mert a hadügyminiszter azt mondta, hogy ha majd szükséges lesz az ily akadémia felállítása, az minden bizonnyal Budapesten fog felállítani.

Megengedem, hogy ez a tisztelt albizottságra meggyőző erővel bír és az előttem szóló tisztelt barátomra is; csak az a csodálatos és magyarázhatlan, hogy ezt öt év óta folytonosan halljuk s csak az idén győzte meg az albizottság tisztelt tagjait. Méltóztassanak a hadügyminiszter úrnak évről-évre ismételt nyilatkozatára visszaemlékezni s látni fogják, hogy abban mindig ugyanaz van mondva, hogy azért ellenzi az akadémia felállítását, mert nem szükséges és fölösleges, sőt önök nagyobb vigasztalására még azt is megmondotta, hogy a közel jövőben sem lesz szükséges. Ez aztán önökre meggyőzőleg nem hatott, miután öt évig mondogatta, és az idén, miután az évről-évre felhozott erős okokkal szemben a hadügyminiszter most előállott azon meggyőződés nyilvánításával: most önök egyszerre azon szerencsés meggyőződésre jutnak, hogy jó lesz függőben hagyni, azaz megszaladni a határozattól.

Ha azon okoknak akkora meggyőző ereje volt, annak korábban kellett volna nyilvánulnia; ha pedig a bizottság komolyan vette ezen okokat, melyek az ellenokokkal szemben felhozattak az albizottságban és melyeket a bizottság minden tagja ismer — tudja az előttem szóló tisztelt barátom is, mert eleget hallotta s maga is ismételte — mondom, ha ezen okokat komolyaknak tartja, akkor nem lehet a függőben tartás határozatához ragaszkodni, hanem meg kell mondani, miért változott az előbbi meggyőződés, meg kell mondani nyíltan, nem szaladni meg a határozattól, olykép, hogy az most az ég és föld közt ott függjön, mert annak nincs többé gazdája, sem a delegáció, sem a többség, sem a hadügyminiszter. Ez aztán igazán függő határozat; ám legyen az, de meg kell mondani az okokat nyíltan, határozottan, s akkor nem kompromittáltak, hanem komoly marad az eljárás. De oly eljárást, melynél fogva az idén különös hatályt tulajdonítanak oly okoknak, melyek öt év

óta ily hatállyal nem bírtak és amely okok erősítésére semmi sem történt, megvallom, ezt helyes és a delegáció méltóságához illő eljárásnak nem tartom. Én most sem tulajdonítok súlyt a hadügyminiszter úr nyilatkozatának, tavaly sem, azelőtt sem tulajdonítottam, mert jól magyarra fordítva, amennyire t. i. diplomaticze lehet, nem is azt jelenti, ami ott mondatik, hanem valami mást. A hadügyminiszter úr t. i. azt mondja, amit mondott többször ismételve, hogy ő nem egyezik ilyen akadémia felállításába, mert az luxus, felesleges. Ezt tudták a tisztelt bizottsági tagok. »És hogy a közel jövőben sem lesz szükséges.« Most pedig hozzá teszi: »Ha pedig netalán valamikor szükséges volna, fel fogja itt állítani.«

Én azt állítom és a tisztelt országos bizottság, remélem, meg fog győződni arról, hogy az, hogy szükséges legyen, tisztán a hadügyminisztertől függ.

Ha akarja, soha sem lesz szükséges, tehát soha sem jön el az időpont, amibe most oly készen belenyugodnak. Mert ha a tiszti szükségletet a kadétiskolákból és az akadémiából szerzi is be: hogy mennyit, vegyen az akadémiából és mennyit a képzőintézetekből, azt nem lehet meghatározni és nem is volna helyes. Miután pedig a hadsereg létszáma nem növekedik, — hacsak arra nem készülnek, hogy egypár százezer emberrel emeljék a hadsereg létszámát és így a szükséges tisztek számát is, amivel azonban nem akarom önöket gyanúsítani — a tisztelt hadügyminisztertől függ, hogy a tiszti intézetekből kikerült egyénekkel mi módon fogja azon helyeket betölteni, mert azt kimondani, hogy ennyi tiszt kell az akadémiából, ennyi kell a képző-intézetből, nem lehet és így a hadügyminisztertől függ, hogy eljön-e az az időpont. Ha nem akarja, soha sem fog eljönni, és a tisztelt bizottság abban a helyzetben lesz, hogy ezen gazdátlan, ártatlanul itt hagyott függő határozattal évről-évre találkozik.

De tisztelt bizottság, én ragaszkodom a bizottságnak korábbi jelentéseiben és határozataiban kimondott indokhoz. Én elismerem azt, nem is tagadom s nem is tagadta a bizottság sem soha, hogy úgyszólván matematikai szempontból nem volna szükséges egy új akadémia felállítása; de nem is azért kívánta ezt a bizottság, hanem kívánta azért, mert azt

hitte, hogy a magyarországi elemek tisztékké való kiképeztetésének nagyobb valószínűsége fog beállni, hogyha Magyarországon lesz az akadémia.

Ez a veleje azon okoskodásnak, amelyet évről-évre az országos bizottságok határozataikban mindig felhoztak, amit ma elfelejtenek és elejtenek, anélkül, hogy erre nézve egy kis felvilágosítást adnának. Mert azt, amit tisztelt barátom mond: hogy egy ilyen határozathoz valószínűleg a másik országos bizottság járulni nem fog, azt az országos bizottság öt év óta hallja. Ez sem új ok, és azért úgy tűnik fel az eljárás, mintha csak most világosította volna fel a szent lélek a tisztelt országos bizottságot. Ha akkor ezen ok nem hatott, hogy lehet most hatása; és ha van ok, miért nem mondják meg nyíltan, miért akarják a kérdést kerülő úton elejteni?

Én ezen okból nem a függőben tartáshoz, hanem — mint kisebbség kezdeményezésre nem lévén hivatva — a határozat fentartásához járulok.

De hogy még egyszer visszatérjek a hadügyminiszter úrra — a főczél, amelyet ezen összeg megszavazásánál megóvni akartam, abban áll, hogy a magyar országgyűlés teljes határozati szabadsága megóvassék. Az országgyűlés vagy ad engedelmet törvényben arra, hogy a magyar csapatok, átmenetileg bár, ausztriai ezredékbe besoroztassanak, vagy nem ad. Ha ad, akkor végrehajtható lesz. Ha nem ad, akkor gondoskodni kell a miniszter úrnak arról, hogy miképen fogja módosítani az organizációt, vagy mi módon fogja végrehajtani. Ha a magyar országgyűlés hozzájárulását igénybe veszi, akkor meg van óva az elhatározás szabadsága. Erről van szó; ez pedig nem azt jelenti, hogy a többségnek alkotmányos érzülete kétségbe vonatnék, vagy hogy azt állítanók, hogy a miniszter azt csinálja, amit akar. Mi mindenekelőtt azt akarjuk, hogy az országgyűlés intézkedésének ne vágjunk eléje.

Ez az, amit én előadni óhajtottam, és ezen magyarázattal a költségvetést általánosságban elfogadom.

Tisza Kálmán miniszterelnök után újra felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Engedelmet kérek, hogy röviden felszólalhassak.

Dezső (Halljuk!)

Megvallom, személyemre nézve mindig öröm, ha a tisztelt miniszterelnök úrral a vitában találkozom. De azt többször említettem és most ismételve kiemelem, hogy a miniszterelnök úrnak szokása a delegáció vitáiba oly módon beavatkozni, melyre elődei alatt példa nem volt, és mely az intézmény természetével ellenkezik. A miniszterelnök úr — nem személyes okokból beszélek, mert mindig öröm nekem vele találkoznom, és hivatkozom akárkire, hogy más helyen keresem vele a találkozást — a miniszterelnök úr arra szokott hivatkozni, hogy a házszabályokban az van, hogy a magyar minisztérium tagjai, mint a magyar korona országai mindennemű érdekeinek a végrehajtásban törvényes képviselői, akik ez érdekeket képviselni a közösügyi előterjesztések előkészítésénél is jogosítvák, a bizottságnak és az albizottságoknak üléseiben szintén megjelenhetnek, hogy amennyiben jónak és szükségesnek látják, a tárgyalások folytán bármikor és bármennyiszer megjegyzéseket tehesenek, felvilágosítást adhassanak és tájékoztatást nyújthassanak. (Mozgás.)

Azt jelenti ez, hogy a vita vezetését a magyar miniszterek vegyék át? Ha ezt a maga természetes értelme szerint akarjuk venni, a magyar miniszternek itt a közös miniszterek és a delegáció közé állania nem szabad. Minden kifejezést lehet tágan és szűkén magyarázni, de ha tágan magyarázzuk, eredeti természetes értelméből kiforgatható. Ha én azt mondom, hogy megjegyzést mindig tehetek, felvilágosítást mindig adhatok és tájékoztatást mindig nyújthatok, mi ennek természetes értelme? Az, hogy mikor oly dolgokról van szó, amelyekről a dolog természeténél fogva a magyar miniszterek adhatnak felvilágosítást, nem pedig a közös miniszterek, adják meg azok. Ez a megjegyzés, ez a felvilágosítás, ez a tájékoztatás. Ez nem azt jelenti, hogy a vitát vegyék át a miniszterek a bizottsági tagok és a közös miniszterek helyett. Lehet érteni a vitában való megjegyzést is kétségtelenül, de a dolgok természetes értelméből ki vannak forgatva e kifejezések akkor, ha ezeket úgy értelmezzük, hogy a vitában épp azon joggal, mint a közös

miniszterek és a bizottság többi tagjai, ők is részt vehesenek.

Ez az, amit ki akarok emelni. Miattam ugyan gyakorolhatja ezt a miniszterelnök úr; de én részemről helytelennek tartom és ellenkezőnek az intézmény természetével és a kifejezés természetes értelmével, és miután nézetem szerint ennek ellenében már annyiszor történt vétség, kötelességemnek tartottam röviden és őszintén megmondani, hogy én azt nem értelmezhetem másként, mint úgy, hogy a megjegyzés, felvilágosítás és tájékozás a dolog természete szerint nem vonatkozhatik egyébre, mint oly tényekre, amelyekről nem a közös miniszterek, hanem a magyar miniszterek adhatnak felvilágosítást.

Ezt mellékesen említve, engedje meg a tisztelt országos bizottság, hogy a dolog érdemére röviden szólhassak.

A miniszterelnök úr nagy érdemet csinál abból, hogy a kezdeményezés az államjogi szempont megóvására megtörtént, bár senki sem sürgette. De hát vádoltuk mi avval, hogy nem történt meg a kezdeményezés? Minthogy azonban oly nagyon dicsekszik vele, én állítom, hogy nem egészen helyesen történt. Mielőtt ez az összeg kéretik és az organizáció indirekt helyeslés alá — ne méltóztassék félreérteni: »indirekt« és az összeg megszavazásában rejlő helyeslés alá — kerül, kellett volna ezt megtenni és nem időközben; nem arra kényszeríteni a delegációt, hogy fentartással éljen, és hogy a többség a maga jelentésében egy határozati javaslatot terjesszen elő.

Jól tudom, mit mondott a miniszterelnök úr, és hogy ne kelljen újból nyilatkozni, elmondom nyilatkozatát. Azt mondta: Nem tudhattuk, hogy ez organizációra szükséges pénzt megszavazza-e a delegáció, hogyan alkossunk tehát egy törvényt, amely arra az esetre, ha a delegáció nem szavazná meg az összeget, mint hatálytalan és üres törvény állana előttünk?

Ugyan kérem, aki a delegáció és az országgyűlés közti összeköttetést ismeri; aki tudja, hogy úgy kellene lennie, hogy a delegáció igazodik az országgyűlés után és nem megfordítva: annak lehet-e így beszélni?

Tisza Kálmán: Lehet.

Ha lehet, akkor is azt kérdem, hogy nem sokkal jobb-e egy esetleg hatálytalanná váló törvényt alkotni, mert abban semmi kár nincs, mintsem egy testületet minduntalan arra kényszeríteni, hogy pénzmegszavazásait fentartásokkal korlátozza.

Én azt a dolog természetes módjának tartom, de azért nem akarok nehézséget csinálni. Amit mi akarunk, az az államjogi szempont tiszteletben tartása, és arra — bocsánatot kérek a miniszterelnök úrtól — nem elég az, hogy a többség jelentésében hogyan nyilatkozik; nem elégséges az sem, hogy a bizottság határozatot hoz; hanem — mint egy példával is be fogom bizonyítani — nagyon megszokta a delegáció, hogy félreérthetlen módon itt kérjen nyilatkozatot a miniszter uraktól.

Itt van Fáik Miksa bizottsági tag úr; annak idejében ő egy jelentést terjesztett elő a delegációban a 60 milliónyi hitel megszavazása tárgyában. Minden képzelhető alakban el volt átkozva az okkupáció, minden képzelhető alakban mondom, és a tisztelt bizottsági tag úr egy határozati javaslatot terjesztett elő, amelynek motiválásában az volt, hogy az a 60 millió, amit adunk, soha, semmi körülmények közt, ha ég és föld összeomlik, nem fordíthatatik az okkupációra. Ez indokolást a miniszterek végig hallgatták, mint Fáik tagtársunk véleményét, a delegáció is meghallgatta, a miniszter urak pedig a 60 milliót az okkupációra fordították, így tehát jogosítva vagyunk azt mondani, hogy bármi foglaltatik is a jelentésben, bármit határoz az albizottság, bármily világos szavakkal mondjon is bármit a miniszterelnök úr az albizottságban, azt fogják mondani, hogy ez lehet a Baross Gábor véleménye, de nem a bizottságé.

Ez az, amiért az albizottságban való beszéd, ott hozott határozat, vagy a jelentésben foglalt nyilatkozatok nem biztosítanak bennünket. Ott volt a miniszterelnök úr is, midőn mindez történt, és látjuk, semmit sem tett arra nézve, hogy az a bizottsági ígyekezet, melyre Fáik Miksa bizottsági tag úr oly nagy súlyt fektetett, utólag meg ne hazudtoltassék.

Ez az egyik. A másik az, hogy a miniszterelnök úr azt mondja, hogy nem az az értelme a függőben hagyásnak és nem is áll az, amit én állítottam, hogy tisztán a hadügy-

minisztertől függ, vajjon lesz-e szükséges egy akadémia és mikor; nem áll pedig azért, — és én elismerem, hogy ha úgy állana, mint a miniszterelnök úr mondja, akkor úgy is volna — nem áll pedig azért, és erre helyezi a súlyt a miniszterelnök úr, mert mihelyt bebizonyul az, hogy a bécsújhelyi akadémia nem elegendő arra, hogy a jelentkezőket befogadja, akkor azután fel kell állítani az új akadémiát Budapesten.

Ezt hiszi a miniszterelnök úr, hanem én kérem önöket, hogy önök ezt el ne higyjék; mert ha igen, úgy járnak vele, mint ezzel a határozattal, tudniillik majd függőben kell tartani. A hadügyminiszter úr erre a pontra több ízben nyilatkozott és azt mondta, hogy: kérem, én már csak azért sem állíthatok új akadémiát, mert ezáltal oly túlprodukció történnék tisztekben, hogy nem volnék képes őket elhelyezni, mert a szükséglet a létszám megállapítása mellett állandó; ha tehát a tisztekben túlprodukció van, akkor egy tisztii proletariátus áll elő, amit én nem akarok és nem akarhat senki sem, aki a hadsereg javát óhajtja. Tehát ne higye a miniszterelnök úr, hogy ha sokan fognának jelentkezni, akkor azt mondja majd a hadügyminiszter, hogy hála Istennek, megjött az alkalom, felállítjuk az akadémiát Budapesten. Ne higye ezt. Akkor a hadügyminiszter a másik okot fogja elővenni; arra fog hivatkozni, hogy tisztii túlprodukció lesz és emiatt nem lehet felállítani az akadémiát. Akkor azután a tisztelt előadó úr ezt a jelentésbe foglalja, a többség függőben hagyandja és Éber Nándor tisztelt barátom azt is pártolja. (Derűlség.) Ez fog történni és ez az ok, és ezért állítom én azt, tisztelt országos bizottság, hogy igenis, én azzal, amit a tisztelt miniszterelnök úr mondott, megczáfolva nem vagyok. Igenis, a hadügyminisztertől függ, egyenesen ötle, és hogy erre ma nincs kilátás azon diszpozicziók szerint, azon felfogás szerint, amely ma uralkodik, azt senki kétségbe nem fogja vonni. És én részemről megvallom, ma is, ezen pillanatban, anélkül, hogy exagerálni akarnám a kérdést, vagy arra a térére terelni, amivel ugyan nem engem vádolt a miniszterelnök úr, hanem másokra célzott, ma is fenn kell tartani a határozati javaslatot. Ez az, amit mondani akartam.

Haynald elnök: Nem kívántam a tisztelt szóló urat beszédében félbeszakítani, hanem állásomból folyó kötelességem megjegyezni azt, hogy annak megbírálása, ki lépi át a házszabályok által nyújtott szólásszabadság korlátait, elsősorban az elnököt, végeredményében a bizottságot, de nem az egyes tagot illeti meg.

Szilágyi: Az elnök úr magyarázatára legyen szabad kijelentenem, Dezső hogy az az álláspont igenis helyes, hogy az elnök bír azzal a hatáskörrel, hogy az átlépőt a határok közé viasszorítsa. Ha tehát én azt mondtam volna, hogy a miniszterelnök úr ne szólaljon föl, mert túlmegy a határon, akkor az elnök úrnak joga lett volna engem rendreutasítani. De abban, hogy én megjegyeztem, hogy a miniszterelnök úr nézetem szerint túlságosan veszi igénybe a szót, nem léptem át a határt.

Haynald elnök: Ennek magyarázására egyes tag nincs hivatva.

Tisza Kálmán: Az ügyrend korlátái közt a nyilatkozás a miniszternek nemcsak joga, de kötelessége is.

Gróf Andrássy: Szilágyi Dezső kétszer hivatkozott az én példámra, mondván először, hogy eddig nem volt tradíció az, a miniszterelnök elődei részéről, részt venni a delegáció tárgyalásaiban.

Szilágyi: Nem mondtam.

De mondta . . .

Szilágyi: Abban a mértékben a vitába a korábbi kormányok nem ereszkedtek. Ez a mérték kérdése. Erre is fogok felelni. Miután én egyike voltam azoknak, kik a delegációnális törvény és az ügyrend alkotására némi befolyással bírtak, kijelentem, hogy nagy súlyt fektettem arra, hogy a miniszterelnöknek joga és alkalma legyen a delegációban nyilatkozni, valahányszor ő maga azt kívánja, mert bizonyosan reá kell bízni annak megítélését, mikor kíván nyilatkozni. Nagy súlyt fektettem erre azért, mert nem is képzelhető, hogy miképen teljesítse azt a felelősséget, melyet a törvény a miniszterelnökre, a külügyi politikára való befolyás tekintetében, egyenesen reá ró, ha azt nem érvényesíthetné éppen ott, ahol a külügyi politika

tárgyaltatok. (Helyeslés.) ... A másik reám vonatkozó példa az, hogy előfordult az az eset, hogy Fáik bizottsági tag úr mint előadó egy jelentést olvasott fel, amelyben a boszniai és hercegovinai okkupáció a lehető leghatározottabban kárhóztatva volt és hogy a miniszter jelen volt, de nem szólalt fel ellene és a 60 milliót mégis azon czélokra használta fel, amelyek kárhóztatva lőnek. Nem szólaltam volna fel, azért, mert százszor volt már alkalmam bizonyítani, hogy azon állítások, melyeknek éle oda irányul, mintha a kormány nem lett volna oly őszinte, amint ezt állása megkövetelte és a körülmények megengedték, teljesen alaptalanok. Nem hordom az aktákat magammal és nem is emlékezem mindazokra, amiket akkor mondtam. Azonban egyre mégis emlékszem: hogy én az előadó úrnak azt mondtam, hogy ezen nézetének még csak egy jöttáját sem osztom; és hogy mint miniszter kívántam, hogy ez módosíttassék, ha t. i. a jelentés úgy tekintetik, mint a többség véleménye. Erre azt a választ nyertem, hogy ez inkább egyéni véleménye az előadónak és az indokolással a kormánynak semmi dolga. . . . Azt mint egyéni nyilatkozatot tekintettem és kijelentettem, hogy a motivációt csak egyéni nyilatkozatnak és olyannak tartom, amely a kormányt egyáltalában nem kötelezi. Ezt a naplóban biztosan meg fogja találni. (Mozgás.)

Fáik Miksa: Andrassy grófnak részben igaza van, részben emlékezete némileg csalja. Andrassy gróf ugyanis akkor, mikor a jelentést elterjesztettem a külügyi albizottságban, annak egy kifejezésére megjegyzéseket tett s annak kihagyását kívánta. Én erre azt mondtam, hogy éppen erre fektetem a fősúlyt és azért kértem az albizottságot, hogy azt elfogadja. Az albizottság el is fogadta s így az nem egyéni nézetem, hanem az albizottságé volt. Mikor erre Andrassy gróf azt mondta, hogy ezt nem akceptálja, azt válaszoltam, hogy a jelentés nem az ő nézetét tartalmazza, hanem az albizottságét.

A másik, amit Andrassy gróf említett, másra vonatkozik, arra, hogy mikor én a jelentést elterjesztettem, az abban foglalt és a bizottság részéről elfogadott indokoláson kívül még egy pár bevezető szóval, mint egyéni véleményt adtam elő azt, amit én a megszállásról tartottam. Erre a gróf úr privatim azt mondá, hogy ebből egy szót sem helyesel. És én nem törekedtem őt kapacitálni, ami nem is sikerült volna nekem, valamint nem

sikerült neki máig sem engem kapacitálni, hogy az ő okkupációs politikája helyes volt. (Derűtség.) A jelentés és az indokolás tehát, amelyre Szilágyi Dezső hivatkozott, nem az én nézetem, hanem az albizottságé. A bevezető beszéd azonban egyéni nézetem, amelyet ma is fentartok és amelyért magam vagyok felelős. Egyébiránt a minisztérium nem tartozik azt teljesíteni, ami az albizottság jelentésében van, hanem azt, ami az országos bizottság határozatában van.

Szilágyi A jelentést elfogadta a bizottság.

Dezső A határozatot fogadta el és nem a jelentést.

*

A megszállott tartományok 1883. évi rendkívüli katonai szükségletét a négyes albizottság jelentése alapján 1882. november 15-ikén tárgyalta a magyar delegáció.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! A megszállott tartományokban elhelyezett csapatoknak költségvetését átalánosságban azon okból elfogadom, mert a megszállási mandátum törvénnyel van megerősítve, miután a berlini szerződés, mely azt a monarchia két államára ruházta, az ország törvényei közé becikkelyeztetett. Átalánosságban tehát ezen költségvetést elfogadom, és a részletekre nézve, miután vannak egyes tételek, melyeknek nem a hadi budgetben kellene helyet foglalniok, hanem amelyek természetüknél fogva beruházást képezvén, a fennálló törvények értelmében kell hogy a két ország törvényhozásától kéressenek, az illető helyen röviden meg fogjuk tenni észrevételeinket.

Én részemről most ez alkalmat röviden fel akarom használni arra, hogy miután a közös pénzügyminiszter úr, aki ez idő szerint Bosznia kormányzatát legfőbb fokon vezeti, az albizottsági ülésben az ottani tartományok állapotáról, az azok kormányzatára nézve követett politikáról némi felvilágosításokat nyújtott, hogy azokhoz, amiket ő mondott, néhány észrevételt fűzzek.

A végeredménye azon felvilágosításoknak, melyeket a pénzügyminiszter úr adott, reám nézve abban összpontosul,

hogy ezen dicséretreméltó nyíltsággal és őszinteséggel nyújtott adatok bizonyítják azt, hogy milyen precíz lábön nyugszik azon tartományok jelenlegi nyugalma és hogy nagyon is alapos az a félelem, hogy ezen megszállás a monarchia két államától még hosszú ideig nagy és súlyos áldozatokat fog követelni.

Egy tekintet arra, amit a tisztelt miniszter úr a lázadás okaira nézve felhozott, s egy tekintet azon rendszabályokra, melyekkel ott a nyugalom megőrzését állandóan elérni remél, meg fogják mutatni ezen nézet alaposságát. Ha nem csalódom, a tisztelt miniszter úr négy pontban állította össze a lázadás okait. Az egyik, amint ő némi eufonizmussal magát kifejezte, abban áll, hogy ezen tartományokban régidő óta meggyökerezett az idegenek elleni gyűlölet, s amit ő azzal kapcsolt össze és ismételve a magyar négyes albizottságban és a másik országos bizottságnak választmányában tett nyilatkozataival erősített: hogy ezen tartományokban ősrégi, erős autonomikus és függetlenségi törekvés van; autonomikus törekvés, és — miután mindent gyűlölnék és mindentől idegenkednek, ami idegen — igen természetes, hogy egyszersmind függetlenségi törekvés is.

A második okot a miniszter úr az idegen befolyásnak tulajdonítja.

A harmadik első ízbeni és nyílt bevallása annak, hogy a múlt adminisztráció részéről hibák követték el és hogy a múlt adminisztráció nem volt az elérhető és megkívántató összeköttetésben a néppel és így csalódásban ringatta magát azon tartományok állapotai iránt, és végül felemlíti azt, hogy az ottani megszálló csapatok túlságos csökkentése, összevetve a többi okokkal, voltak okai a lázadásnak.

Ha aztán ehhez a miniszter úr hozzáteszi azt, hogy az újonczozás csak agitácziós eszköz volt, mert a katonai szolgálattól az ottaniak nem félnek, az részemről engem nem tartana vissza, hogy az újonczozási rendszabályt is, amint a tisztelt többségnek több tagja is a múlt delegáció alatt vélekedett, a lázadás egyik okául tekintsem; mert ha nem idegenkednek is az ottani népek a katonai szolgálattól, maga az újonczozásnak oly csekély mértékben való keresztül-

vitele; maga az, hogy az ottani körökből legszámosabb felszólalás éppen az újonczozás ellen történt, mutatja, hogy legalább azon újonczozás ellen, melyet ott részben végrehajtottak, nagy idegenkedés uralkodik. Ha ezeket a tényezőket, tisztelt országos bizottság, figyelembe vesszük, fájdalom, azt fogjuk tapasztalni, hogy ezen tényezők nagyobb része, kivéve azt, ami az adminisztráció javítása által orvosolható, maradandó természetű. És ez meg fogja magyarázni azt, ha nem látjuk megczáfolva azt a nézetünket, hogy a megszállott tartományok az a pont, amelyre hatva, mindennemű ellentétes hatalom a monarchia nyugalma legkönnyebben és legbiztosabban véli jövőre megzavarhatni.

Ha már most azokat az okokat nézzük, amelyeket a miniszter úr arra nézve felhozott, hogy mi módon lehetne ezen lázadásnak okait elenyésztetni és a nyugalmat tartósan biztosítani, azokat is háromban összpontosítom.

Az első abban áll, ha jegyzeteim nem csalnak, hogy azt az üdvös benyomást, amit erőnknek kifejtése okozott, meg kell szilárdítani a népben, és míg az meg nem szilárdul, nagyobb fegyveres erőt kell ott tartani. Ez igenis hatályos eszköz, de ezt mégis felette drága és veszedelmes eszköznek tartom. És én természetesen tartom, ha a tisztelt miniszter úr azt mondja, hogy a keleten csak a való erő imponál; hogy oly helyzetben, hol a ragaszkodás tényezői hiányzanak, a való erő alkalmazása szükségessé válik. De akkor csak azt teszem hozzá, hogy állásunk hasonló ahhoz, amit Agesilaus a spártaiakra mondott, hogy: hatalmuk és biztosságuk csak annyira terjed, amennyire lándzsáik hegye ér.

Ami az idegen befolyást illeti, ez csak egy állam részéről tapasztalható, és ez Montenegró. Ezen nyugtalankodó és szomszédos kötelezettségeit nem teljesítő kis állam irányában a közös minisztérium tagjai a türelem politikáját tartják helyesnek és azt mondják, hogy bizonyos óvórendszabályokra kell szorítkozni, amelyek lehetőségig elhárítják legalább azt, hogy ezen oldalról a nyugalom megzavartassék. De én megvallom, hogy megnyugtató nem érezhetem magamat ezáltal, nem pedig azért, mert semmi sem biztosít

bennünket arra nézve, hogy a nyugalmat és a belbékét megzavaró idegen befolyások csak ezen kis hatalom részéről fognak érvényesítettetni. Semmi sem biztosít bennünket arra nézve, hogy miután állásunk az ottani népeknél, amint magát a miniszter úr kifejezte, azok érzelmeivel és autonomikus hajlamaikkal ellentétben van, hogy mindazok, akik a monarchia irányában ellenséges befolyást akarnak érvényesíteni, meg ne találják itt a kellő tért a működésre.

Óvórendszabályok alkalmazása, egy erődítési lánczolat alkotása a montenegrói határ közelében, megengedem, bizonyos betörések ellen óvórendszabály lehet; megengedem, hogy a represszióra hatályosabb eszközt nyújthat; de bent, a tartományokban rejlő gyúanyagot sem ártalmatlanná tenni, sem jelentékenyen csökkenteni nem képes. A miniszter úr súlyt helyez arra, — s ez a harmadik és lényeges rendszabály, melyet a paczifikáció maradandósítására felemlített, s mely a legmagasabb megnyitó-beszéd szerint is jelenleg még befejezve nincs — súlyt helyez arra, hogy ezen tartományokban a beruházásokat sokkal nagyobb mérvben kell eszközölni, egy nemét a jólétnek kell kifejtteni, hogy ezen jólétben, az ökonomikus érdekek ezen felvirágzásában a lázadási hajlam, az az autonomikus törekvés, az idegenek elleni gyűlölet enyhítését vagy talán elenyésztetését lelje.

Megengedem, s minden ország példája bizonyítja, hogy ahol a jólét felvirágzása nagyobb mértékben kifejlődött, az emberek a zavargásra kevésbé hajlandók, mert több és a zavargások által érzékenyen sérthető érdekeik vannak, tehát a nyugalom megőrzésére ösztönző tényezők szaporodnak. De azon vérmes reményekben aztán, bevallom őszintén, éppen a történet tanúsága szerint nem osztozhatom, mintha az anyagi jólétnek még oly nagy megnövelése azon tényezőket, melyeket, mondom, a miniszter úr az idegenek elleni gyűlölet és az autonomikus törekvés elnevezése alá foglalt, kiirtani elegendő, s félek tőle, hogy még jelentékenyen enyhíteni is alig lesz alkalmas. Mert ha körülnézünk, tudjuk azt, hogy a Balkánfélszigeten, ha valami jellemzi azokat a népeket: az a vad függetlenségi hajlam, s a történet tanúsítja, hogy a művelődés növelésével, az emberek felvilágosodásával ezek az érzelmek, ezek a törekvések, a nemzetiségi és független-

ségi aspirációk, kivált ha a szomszéd tartományokban fajrokonokra és hasonló törekvésekre akadnak és kölcsönös egymásrahatás útján tápláltatnak, nem irtatnak ki, sőt igen gyakran gyarapodnak erejükben s a törekvés hevességében.

S így, midőn a beruházásokat emlegetni halljuk, ne feledjünk el két dolgot. Az első az, hogy nézetem szerint vérmes a miniszter úr azon felfogása, ha ő azt gondolja, hogy aránylag csekély áldozatokkal ott oly felvirágzást lehet eszközölni, mely anyagilag is busásan meghozza a hasznot. Megvallom, csak kételyemet kell kifejeznem, mert nem ismerem elegendőleg azt az országot és így nem czáfolhatom meg teljesen a minisztert. De aki tudja azt, hogy még kedvezőbb tereumon is mennyi ideig kell várni a beruházások gyümölcseire; aki tudja, hogy a hasznok későn, sokszor csak indirekte, nem is közvetlen jövedelemszorodásban mutatkoznak: az nem fogja azt hinni, hogy a monarchia két államától netalán kívánandó áldozatok anyagi eredményeikben meg fogják hozni azt a könnyebbülést, hogy az áldozatok rövid időre nyújtott előlegek minőségével fognak bírni. S ne feledjük, hogy Magyarország — a monarchia másik államáról való megemlékezést az illetőkre bízom — nem oly ország, mely akár az embernek, akár a tőkének, akár a vállalkozási kedvnek túlbőségében szenvedne. Mi nem vagyunk oly ország, melynek fölöslegét idegen területekre kell kivinni, hogy ott gyümölcsözőleg és hasznot hozólag alkalmaztassék. Ellenkezőleg, minden forint, melyet oda költenek, megengedem, hogy tiszteletreméltó felfogás szerint bizonyos érdekek istápolására költetik el, de azt az itthon szükséges kiadástól, az itthoni gazdasági javulás, az itthoni szükséges haladás tényezőitől vonják el, és ezen tekintet alól egy közös pénzügyminiszter sem vonhatja ki magát. mert vannak nekünk közelebb fekvő és drágább oly érdekeink és teendőink, amelyek, ha erőnket azokra fordítjuk, nemcsak országunk, de monarchiánk felvirágzására sokkal hatályosabbak, mintha ugyanazon erőt kétes jövőjű tartományok emelésére fordítjuk.

Ez az, tisztelt országos bizottság, a miért megvallom, — én is csak benyomásokról beszélek, mint a miniszter úr szintén csak benyomásait akarta előadni — reám e fel-

világosítások azt a benyomást tették, hogy az ottani nyugalom precaire természetű és hogy még hosszú ideig az legalább, ami előterjesztett, arra látszik mutatni, hogy súlyos és nehéz áldozatok fognak a monarchia két államától megkívántatni. És ebben még inkább megerősít az, mert — anélkül, hogy most részletes bírálatába akarnék bocsátkozni a felvilágosításul előterjesztett budgetnek — én a budgetet, daczára annak, hogy fölösleget mutat ki, nem tartom oly kedvezőnek. Mondom, anélkül, hogy ez alkalommal annak részletesebb elemzésébe bocsátkoznám, én a tisztelt országos bizottság figyelmét egynéhány pontra akarom felhívni.

Először azon budget jövedelmeinek egy igen tetemes része, 700.000 forinton felül, az úgynevezett vámjárulék, amely tulajdonkép nem egészen, de nagyobb részben inkább a monarchia két államától nyújtott subsidium, mint ama tartományok jövedelme.

Másodszor azon budgetben még az ily értelemben vett beligazgatásnak számos tétele hiányzik.

Nem akarok arra utalni, hogy az úgynevezett beruházások mily csekély összeggel szerepelnek ott, hanem csak néhány pontot említek fel.

Az egyik az, hogy a szoros beligazgatás fogalmához tartozó nyugdíjalapról e költségvetésben semmi sincs. Maga a miniszter kifejtette, hogy a hivatalnokok egy részének nyugdíjigényei a monarchia két államának pénzügyeit terhelik, másik része pedig, amely e tartományok budgetjét terhelné, nyugdíjigénnyel nem bír. Maga a pénzügyminiszter jelezte, hogy ez nem maradhat így — de hát honnan fognak ezek fedeztetni?

Azután a megszálló csapatok költségvetése tartalmaz egynéhány tételt, amelyek tulajdonkép nem katonai költségvetésbe, hanem azon országok polgári költségvetésébe tartoznak. Ilyenek például, hogy egyebet ne mondjak, a vasutak üzletére ráfizetett és vasutak fentartására fordított költségek.

Ha mi ehhez hozzávesszük azt, hogy az újonczozás folytatása és nagyobb mértékben való ki vitele mily óriási mértékben fogja a budgetet felszöktetni: akkor át fogják látni, hogy e budget tulajdonképen nem kedvező, hogy ez

egyáltalában nem nyújthat rózsás reményeket arra nézve, hogy a szó igaz értelmében az az elv fenn fog tartatni, hogy azon tartományok beligazgatásának — tudniillik ily értelemben vett beligazgatásának, mint itt formulázva van — költségei az ország jövedelmeiből fognak kikerülni.

De, tisztelt országos bizottság, nagy okunk van figyelmeztetni a tisztelt közös pénzügyminiszter urat, hogy egy pillanatig se feledkezzen meg arról, hogy melyek azon alapaggodalmak, melyekkel a megszállás tényét a monarchia mindkét államában, de különösen a magyar államban és még az akkori parlament többsége is tekintette. Ez aggodalom kettő volt. Az egyik arra vonatkozik, hogy a dualizmus szerkezetére rontó hatással fog bírni. Én ugyan azt hiszem, hogy ezt a rontó hatást az okkupáció ténye folytán már eddig is éreztük. Annak további lehetőségéről ezúttal nem akarok szólni, mert az a jelen előterjesztéssel és azon felvilágosítással, amelyről szólok, szoros kapcsolatban nincs. De a másik aggodalmat nem mellőzhetem hallgatással: hogy oly módon és oly mértékben fogja igénybe venni a monarchia két államának és így Magyarországnak is pénzügyi erejét, mely határozottan ezen ország anyagi fejlődésére, pénzügyeinek rendezésére veszélyes, sőt döntőleg káros befolyást fog gyakorolni. Én azt gondolom, hogy azon súlyos és nehéz feladatnak egyik lényeges szempontja, amelyet a közös pénzügyminiszter úr magára vállalt, az, hogy működése által ezt a aggodalmat mentül inkább lefegyverezze, amit pedig csak azáltal lehet elérni, ha a minimumra szoríttatnának azok az áldozatok, amelyeket a monarchiának ezen állama saját károsítása nélkül nem hozhat meg.

Én nem tehetek róla, hogy a jelen pillanatban, midőn, mondom, még a pacifikáció nincsen befejezve; midőn még azon politikának melyet a közös pénzügyminiszter úr — akinek különben lelkiismeretességét és igyekezetét készséggel elismerem — ott inaugurálni akar, azon politikának hatása előttünk nem mutatkozik, midőn annak helyesége vagy helytelensége felett legkevésbé sem mondhatok ma bírálatot, e tekintetben várakozó állást kell elfoglalnom; de nem hallgathatom el, hogy azt a benyomást tették

reám s azon aggodalomban csak megerősítettek: azon előterjesztés és azon felvilágosítások, amelyeket nyertünk, hogy az ott jelenleg meglévő nyugalom precaire alapon áll és hogy a monarchia mindkét államának nagy és súlyos áldozatokra kell a jövőben is készen lennie, mert a nyugalomnak megőrzése, úgy látszik, nem a monarchia akaratától, nem a monarchia belső tényezőitől függ.

Kállay Béni közös pénzügyminiszter és Wahrmann Mór után újra felszólalt Szilágyi.

Szilágyi Engedtessek meg nékem, hogy a miniszter úrnak röviden Dezső válaszolhassak, anélkül, hogy bővebb polémáiba akarnék bocsátkozni.

A miniszter úr kifogást tett az ellen, hogy midőn azt a nézetemet fejeztem ki, hogy a nyert felvilágosítások alapján az ottani nyugalom precaire lábon áll és hogy még hosszú ideig súlyos és nehéz áldozatokat fog az igényelni a monarchia két államától, én hosszú jövőt tartottam szem előtt.

Én egy kissé vérmesnek tartanám azt hinni, hogy a közel jövőben ezen áldozatnak vége szakadjon. Ha azok a tényezők, amelyeket a miniszter úr maga is a lázadás főokaiként említett fel, és az, ami azon népek szokásaiban, érzületében és úgy látszik, ottani helyzetünkben van, maradandók: az eredmények valószínűleg szintén maradandók lesznek. Előttem legalább nem világos az, hogy miként lehessen azon tartományoknak függetlenségi vagy autonomikus törekvéseit elenyésztetni. Azután — mert mind a ketten csak nézetet mondtunk e tekintetben — megvallom, hogy ezen tartományoknak és viszonyaiknak én alapos és részletes ismeretével nem bírok, s bajos határozott és pozitívabb alakban nyilatkoznom. De a miniszter úr azt a nézetét fejezi ki, hogy mivel én inkább kételyeket és aggodalmakat nyilvánítottam aziránt, mi lesz ezen politikának eredménye és következménye, jele, hogy régi meggyőződésemben ingadozom. Tartozom kimondani, tisztelt országos bizottság, hogy annak, hogy most mi történjék, semmi lényeges összekötése sincs azzal, ha vájjon az okkupációs politikát

és tényét valaki helyesnek tartotta-e vagy sem. Erre az utóbbira nézve, amely tény már a múlté, nézetem semmit sem változott, mert a következmények azóta mutatják, mert a gyümölcsök, miket ezen fáról szedünk, engem megerősítettek abban, hogy eredeti nézetemben: hogy az helytelen és téves politika volt, nem csalatkoztam.

Ami a miniszter úrnak azt a reményét illeti, hogy eljön az idő, és pedig amint ő mondá, csakhamar, mikor azok is, akik ellenezték, be fogják vallani, hogy tévedtek: én megvallom, hiúságot nem helyezek abba, hogy be ne valljam, ha meg leszek győződve, hogy tévedtem, bár erre az eddigi következmények és a valószínűségi számítás alapján előrelátható következmények semmi alapot sem nyújtanak; de sokkal több alapot nyújtanak arra, amit ma már úgy csendesen emlegetni hallottam azok részéről, akik annak idejében pártolták az okkupációt. És miután a miniszter úr reményt fejezett ki, legyen nekem is szabad ugyanezt tennem és viszont azt a reményemet kifejeztem ő irányában, hogy el fog jönni az idő, midőn ő is át fogja látni, amit ma már többektől hallottam, hogy az a politika helytelen és téves volt, és ezt nem fogja semmi egyébbel, mint a megmásíthatlanul bevégzett tény természetével védeni.

Andrássy Gyula gróf: Szilágyi azt mondta, hogy ezen tartományok birtoklása az a pont, amelyből minden ellenséges elem leginkább megtámadhatja és veszélyeztetheti a monarchiát.

Szilágyi: Szabad közbeszólnom!

Tessék!

Szilágyi: Az a pont, melyen minden ellenséges hatalom legkönnyebben megtalálja az alkalmat arra, hogy a monarchia nyugalmát zavarja.

Szavai igenis ezek voltak; de ennek jelentősége nem lehet egyéb, mint hogy Bosznia és Hercegovina elfoglalása az a politikai hiba, melynek következtében bennünket ellenségeink onnan leghathatósabban támadhatnak meg. Egy szóval kérek feleletet: vájjon ha azok a tartományok most — és ez okvetlenül történt volna — Szerbia és Montenegró kezében volnának, nem volna-e éppen ez esetben nagyobb a veszély, mely minket onnan fenyegetne? . . .

A másik aggodalom az, hogy sokan — és megvallom, én sem vagyok abszolút csodálója az ottani adminisztrációnak, amint volt — azt mondják, hogy ez az adminisztráció nem jó. Ezt megengedem; de mégis könnyebben lehetne lázítani azon tartományokban, ha ott az adminisztráció nem a mi kezünkben, hanem idegen, ellenséges kezekben volna. . . .

De mily állást foglalnának a szomszéd tartományok velünk szemben egy máshonnan jövő támadás esetében, ha mi e tartományokat el nem foglaltuk volna? Akkor, ha valamely hatalom megtámad és gondoskodik arról, hogy az ő támadásával egyidejűleg mi déli határainkról az ő ottani szövetségesei által támadtassunk meg: az ottani tartományok fejedelmei. . . mily helyzetbe jutnának? Vagy kénytelenek lennének 48 óra alatt országukat elhagyni, vagy azon mozgalom élére állani, mely e tartományokban ily esetben keletkezett volna, minthogy ha mi e tartományokat el nem foglaljuk, a feladat oly könnyű lett volna, hogy az illető kormányok a közreműködést a mozgalomban visszautasítani abszolúte képesek nem lettek volna. Ellenben most minden kormány, amely ez országokban van és lesz, érzi, hogy ily megtámadása által a monarchiának csakis saját országát tenné ki végveszélynek, mert azon katonai állások a mi kezünkben vannak és elfoglalásuk nemcsak nem könnyű, hanem reájok nézve lehetetlen. Tehát ez a része a felfogásnak, amennyiben Szilágyi azt mondta, hogy ez gyenge pontja monarchiánknak, nem áll. . . . Es az a katona, aki ilyen nézetben volna, legjobban tenné, ha visszafizetné a pénzt, amibe taníttatása került. De az a politikus is, aki abban a nézetben van, hogy ezen országok birtoklása katonai szempontból reánk veszélyes, és nem látja át, hogy csak azért is kellett ezen tartományokat elfoglalni, hogy háború esetén biztosabb alapon álljunk: éppen olyan gyenge politikus, mint a másik gyenge katona.

A részletes tárgyalás során a Bród mellett a Száván átvezető vashíd állandó pilléreinek kiépítésére előírányzott tételnél:

Szilágyi E tételnél, valamint hogy többször felszólalnom ne Dezső kelljen, előre jelzem, hogy azon tételekre nézve, melyek a vasutak kijavítására és helyreállítására indítványoztatnak, az illetőségi kérdést felvetem.

Az okokat nem akarom bővebben kifejteni, mert az országos bizottság minden tagja ismételve hallotta már, hogy azokat beruházásoknak tartom, melyek megszavazására ezen országos bizottság nem illetékes. Kérem tehát a tisztelt elnök urat, méltóztassék e részben az illetőségi kérdést feltenni.

És most, minthogy előbb felszólalni nem akartam, méltóztassanak megengedni, hogy egyetlenegy észrevételt tegyek személyes kérdésben gróf Andrásynak felszólalására, ki engem felszólított, hogy feleljek neki; de miután már kétszer beszéltem, harmadszor nem akartam igénybe venni a tisztelt bizottság türelmét, s a szabályok szerint erre jogom sem volt — feleljek neki arra, hogy az okkupáció helyes volt-e vagy sem, az okkupáció eredményei igazolják-e azokat az okokat, melyekkel annak idején az okkupációt támogatták. Erről itt vitatkozni nem akarok. De minthogy az előttem szólott tisztelt gróf úr beszéde végén célzott arra és egyenesen személyemre is, hogy akik az okkupáció helyességét be nem látják, oly gyenge politikusok, mint amily gyenge katonák azok, akiktől a nevelésükre költött pénzt visszakérni helyesnek találta — engedje meg a tisztelt gróf úr, hogy azt mondjam: hogyha ő a katonai körök véleményére hivatkozik, én is hallottam katonai körök véleményét és oly véleményt hallottam katonai körökben, hogy az a politikus, az az államférfiú, aki az elfoglalandó tartományt oly kevéssé ismeri, hogy azt mondja, hogy egy bandával és egy huszárszázaddal elfoglalható a tartomány, azután pedig szükséges kétszázezer embert mozgósítani és térdig vérben gázolni, hogy elfoglalhassuk: az az államférfiú, aki oly kevéssé ismeri azt, mit végrehajtani kell, az mint katona és mint politikus igazán gyenge volt. Ez a katonai körök véleménye.

Andrássy Gyula gróf: Ki az a katona vagy politikus, aki egy zászlóaljjal akart bemenni, azt nem tudom, talán ismeri a tisztelt képviselő úr; én nem ismerem, sem azt a katonát, kiben ne volna annyi tapintat, hogy reám hivatkozva, ilyesvalamit rólam feltegyen. Én büszke vagyok minden szóra, melyet annak idején ez irányban mondtam. Akkor azt mondtam és

mondom ismételve ma is: hogy nem az volt a hiba, hogy nem volt elég katona, hanem az, hogy a végén igenis sok volt, mert be sem fért oda. Egy miniszternek sokkal könnyebb a felelőssége és az állása, ha hatszor annyi katonát küldhet egy országba, ahol katonai erőt kell kifejtenie. Es miért nem teszik mégsem más országokban sem? Ennek egyik oka azon lelkiismeretes meggyőződés, hogy valaki nem azért miniszter, hogy nyugodtan aludhassék, hanem azért, hogy kötelességét teljesítse, és mindenütt, ahol csak lehet, az utolsó garasig megtakarítsa azt, amit lehet. A másik ok az, hogy az az eredmény, melyet az ember elérhet kevés sereggel, azaz kevés kiadással, kétszeresen hatásos. Mert a felével kevesebb lévén a költség, felével okvetlenül előnyösebb, az erkölcsi előny pedig köbarányban növekszik. Áll ez főképp külbefolyással szított lázadásoknál, melyeknek egyik célja éppen az lehet, hogy a lehető legnagyobb anyagi áldozatokra kényszerítse a monarchiát. Ha egy pár száz vagy ezer embernek sikerül a monarchiát mindannyiszor egész erejének kifejtésére bírni, akkor elérte volna célját azáltal is, — legyen bárki a levert — hogy a monarchiát oly erőfeszítésekre és oly áldozatokra bírta, melyeket sokáig elviselni nehéz volna. . . . Ha az »egy zászlóaljjal való bevonulás« kifejezését ily értelemben akarta a tisztelt bizottsági tag úr reám alkalmazni, szívesen megengedném, hogy én voltam, aki így nyilatkoztam és így nyilatkozom ma is . . .

Ami pedig azt illeti, hogy én azt mondtam, hogy mindenki, aki a boszniai politikával nincs megelégedve, oly rossz politikus, mint az a katona, aki azt gondolja, hogy ezen tartományok elfoglalása ránk nézve hátrány: én ezt nem mondtam, tehát kár volt a tisztelt bizottsági tag úrnak magára venni. Mert én azt mondtam, hogy aki ez esetben azt mondja, hogy ezen tartományok elfoglalása reánk nézve katonailag hátrányos, — és ezen érvelés elég soká használtatott — az gyöngé politikus, és ebben, méltóztassék megengedni, a tisztelt bizottsági tag úr második nyilatkozata csak megerősített.

A delegáció ezután megállapította a maga illetékességét.